AZIONALE VITT. EMANUELE
13
A
10

Digitized by Google

[illegible] Prof. Rom. S. I. [illegible] com.

VALENTINI 544

# FORSTERI

IVRISCONSVLTI CLARISSIMI,

*DE*

# HISTORIA IVRIS CIVILIS ROMANI,

LIBRI TRES.

*Adiecta ſunt Summaria, & Index Rerum, verborúmque locupletiſſimus.*

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

[illegible]
Excudebat Ioannes Arnoldus.

M. DC IX.

Contenta in hoc Volumine.

1 *Ortus Romani Imperij.*

2 *Mutationes inſignes magiſtratuum in Repub. Romana & cauſæ.*

3 *Initia & progreſſus Iuris ciuilis.*

4 *Catalogus legum ſecundum annorum ſeriem tam ad publicum quàm ad priuatum ſtatum pertinentium.*

5 *Vitæ veterum Iureconſultorum, qui à reſtituta Iuris profeſsione celebritatem ſcribendo, conſulendo & docendo ad ætatem noſtram conſequuti ſunt.*

Digitized by Google

# AMPLISSIMO

## SAPIENTISSIMOQVE ORDINI SENATORIO Reip. Norinbergenſis, S. D.

## VALENTINVS FORSTERVS IVRECONSVLTVS.

ROMANA & poſtrema mundi Monarchia, cæteris potẽtior, ac maiore legum ſapientia firmata & munita fuit: vt in hac vltima, & viribus omnibus attrita mundi ſenecta, quæ Diabolorum timentium inſtans iudicium Dei, furori & inſidijs ex-poſita maximè ac prompta eſt, qualecun-que Eccleſiæ domicilium pararet. Sola e-nim legum ſapientia, ac iuſtitiæ ſtudium, m amplum, tam magnificum, ac initio to penè orbe diffuſum imperium, conſo-tatis hac ratione & colligatis hominib.

conſtituit. Huius verò iuris Romani varia fuerunt initia, varij progreſſus. Prima in vrbe adminiſtratio, regia fuit. Hoc tempore plurimæ leges à regibus latæ ſunt, priſcis quidem illis temporibus accommodæ, à noſtris verò alienæ: quippe quæ circa ſacra ipſorum peragenda, Magiſtratus conſtituẽdos, patriam poteſtatem confirmandam, & alias exorientis Reip. neceſſarias res, verſabantur. Eiecto regio nomine, duo ſtatim Conſules creati ſunt: his omnia iura, omnia inſignia regũ data, legéſq. regũ in contemptum abiere. Iuris igitur ſtatuendi poteſtas in Senatum tranſlata eſt: ſolus populus de capite ciuis Romani iudicium ſibi retinuit, lenem coercitionem Senatui reliquit. Ab eo itaque tempore ad Alexandrum Imperatorem vſque, Senatuſconſultis multum tribui cœptum eſt. Non enim tantum Senatus de iis quæ pertinebant ad Reipublicæ maieſtatem amplitudinemq;, decernebat: verùm autoritatem ſuam, ſi priuatorum res poſtularent, interponebat. Sic Senatus decreuit, vt mulier quæ ſe alieno ſeruo iungeret, cum omnibus bonis ſuis ſeruo domini addiceretur: & de colluſione detegenda, ne quorundam dominorum

erga

erga ſeruos nimia indulgentia, ampliſſimum ordinem inquinaret, eò quòd paterentur ſeruos ſuos ad ingenuitatem proclamare: vt ſi quis probaſſet per colluſionem quidquam factum, fieret eius ſeruus qui detexiſſet. Et de nuptijs ſexagenarij, vt maior ſexagenario, ſi minorem quinquagenaria duxiſſet, perinde habeatur ac ſi minor ſexaginta annorum duxiſſet vxorem: impar matrimonium eſſet, neque proficeret ad capiēdas hæreditates, legata, dotes. Sic quoq; Senatuſc. factum eſt de quæſtionibus familię, vt de ſeruis eius qui domi ſuæ necatus erit, qui quidem ſub eodem tecto fuerunt, neque opem ei tulerint, niſi qui impuberes fuerint, quæſtio inſtituatur, & cōuicti ſummo ſupplicio adficiantur: qui verò non ſub eodem tecto, ſed in eadem regione fuerint non aliter puniantur quàm ſi conſcij fuerint. Sic Senatuſconſulto vetitum eſt, ne filiofamilias mutuo detur pecunia. Si datur, ne fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam ſit, ne poſt patris quidem mortem. Sic multa alia de hæreditatibus, de adoptionibus, aliiſq; priuatorum negotijs extant Senatuſconſulta.

Deinde, quia Publicolæ lex conſulum ſentētias irritas faciebat, ni populi Romani iudicium accederet, permiſſa reis prouocatione

ad plebem, Dictator conſtitutus eſt: ei duę ſecures in terrorem additæ. Et magiſter equitũ adiunctus eſt: huic incumbebat & ludorum faciendorum, feriarum, comitiorum, Senatus legendi, Reip. conſtituendæ cura. Quia verò plebs domi ſe capi & opprimi à potentioribus, tutiorémq; in bello quàm in pace, inter ciues, libertatem eſſe experiebatur: facta ſeceſſione, Tribunos ſibi creauit, quos Conſulibus opponeret. horum ea erat vis, eáq; facultas, vt intercederent aduerſus Magiſtratus potentiã, nec non dictatoris imperium. Præterea quoties oportere viſum eſt, poteſtas fuit habendi & diſſoluendi Senatus, intercedendíque. Hi deinde Tribuni pl. rogabãt: quod plebs iubebat, ratum firmúmq; erat: inde Plebiſcita orta. Paulo poſt, cum magnæ ſæpè contentiones inter plebem patréſque pro legib. ferendis eſſent, tribuni finem certaminum facere polliciti ſunt, ſi legumlatores & ex plebe & ex patribus crearentur, qui leges communes vtriſque vtiles ferrent: quibus patres in legibus ferendis, non in latore aſſenſerunt. Vnde, ne quis eſſet inuidiæ locus, & leges extraneas habere placuit: miſſiq; Legati Athenas, qui Solonis leges deſcriberent, & aliarũ Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuráque cognoſcerent:

rent:creatíque Decemuiri ſunt. Hi allatas leges Græcas, in decem tabulis deſcriptas, publicè propoſuerunt, additis duabus quæ leges Romanorum proprias cõtinebant. Inde corpus omnis Romani iuris. Quia verò læta principia eius magiſtratus nimium luxuriauere, eo citius lapſa res eſt. Nam poſt biennium decemuiri, ob Appij Claudij libidinem, imperio abire iuſſi ſunt, attulítque regibus & decemuiris ſola libido finem.

Decemuiris abdicatis, res ad Prudentes delata eſt: qui quod conſilio iuuabant eos, à quibus de iure interrogabantur, Iureconſulti dicti ſunt. Horum officium in quatuor rebus verſabatur. Primò enim iudiciorum formulis præerant, exprimebant quoque & præſcribebãt extraordinariarum & priuatarum actionum formulas. Deinde conſilium clientibus ſuis fidele dabant, vt in contractibus ſecuriores, tutioréſque eſſent: & amicum conſilio ſuo indemnem ſeruabant. Præterea ſi lex legi obſtabat, hoc eſt, quãdo caſu & euentu quodam inter ſe confligebant & collidebantur, vel ſcripta lex nimis dura erat, & æquitati aduerſabatur, vel cum more maiorum & cõſuetudine contendebat, ipſi interpretabantur & conciliabant, teſtamentorum etiam ſenten-

¶ 4

tias,ſi obſcuræ eſſent,explicabant. Poſtremò, ſi neque lex extabat, neq; teſtamenta vel pactiones eſſent,ipſi de iure quid æquũ bonúmque eſſet interrogati reſpondebant, ſuíque adeundi copiam faciebant, vel publicè tranſuerſo foro ambulãdo,vel priuatim in ædibus. Ac initio quidem cuilibet qui ingenio fidebat ſuo, id liberum erat facere. D. Auguſtus verò, cum autoritatem iuris, petulantia multorum euerti videret,non omnes,ſed eos, qui prudentia, ſapientia & eruditione præſtabãt, huic ampliſſimo muneri præeſſe voluit, conſtituítq; vt ex authoritate eius reſponderent. Floruerunt itaq; ab anno vrbis trecenteſimo ſecundo in hoc munere, ampliſſimi præſtantiſſimíq; viri multi,qui non modò ob iuris peritiam, ſed rei bellicæ ſcientiam, ac Reip. adminiſtrationem, claritatem amplitudinémq; conſequuti ſunt: Papirius, Appius Claudius, Sempronius Sophus, Tuditanus, Coruncanus,Fabij,Ælij,Scipio Naſica, Scipio Africanus, Cato, Manilius, Marcus Brutus, P. Mutius Scæuola, M. Licinius Craſſus, Quintus Mutius Scæuola, Rutilius, C. Aquilius Gallus, Seruius Sulpitius, Q. Ælius Tubero, Papinianus, Vlpianus, Paulus, Modeſtinus,& multi alij.

His initijs Iuris acceſſit deinde Prætorum, nec non Ædilium in iure dicundo autoritas. Prætoris enim vrbani primum præcipuúmq; officiũ fuit, vt ius diceret, vt autem cuiq; notum eſſet, de qua re anno ſuo dicturus eſſet, in albo proponebat, quod deinde à præcedente enunciatione Edictum dici cœpit. Dabat bonorum poſſeſſionẽ ex legibus, ex edicto ſuo, ex Senatuſconſultis: dabat arbitros, cum priuati poſtulabant: dabat tutores ex lege Attilia: reſtituebat in integrum: iubebat cauere, & mittebat in bonorum poſſeſs. imponebat decreta ſuper alienationib. bonorũ immobiliũ minorũ: dabat quoq. iudices, quos pro ſuo imperio cogebat iudicare: ídq; in cauſis quæ verſabantur in iure actionis, vt depoſiti, locati, & ſimilib. Interdicebat, cum de poſſeſſione, interdum etiam cum de proprietate ageretur, inde Cicero ait: Iuris diſceptator, qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor eſto. Is iuris ciuilis cuſtos eſto. Reliqui, præter vrbanum & peregrinũ, publicis iudicijs præerant, itémque quæſtionibus perpetuis. Ad Ædilium autem curam pertinebat procuratio vrbis, & ædificiorum, veluti cloacarum, viarum, aquæductuum, omniumq; priuatorum & publicorum operum, vt prouiderent éa integra, mun-

da, & incorrupta adſeruari.

Curuliũ verò officium erat, menſuras corrigere, vaſa minuta frangere: præterea de vẽditionibus rerũ tam ſoli, quàm quæ mobiles, aut ſe mouentes ſunt, edicebãt: vt illi qui mancipia venderent, certiores facerent emptores quid morbi vitiíve cuiq;, quis fugitiuus, erróve, è noxáve ſolutus non ſit: eáq; omnia, cũ ea mancipia veneant, palàm & rectè pronunciarent. Quod ſi mancipiũ aduerſus ea venierit: ſiue aduerſus, quàm dictũ promiſſũmve fuit, cum veniret, fuerit, quod eius præſtari oportere dicetur, emptori, omnibúſq; ad quos ea res pertinebat, iudicium dabant, vt id mancipium redhibeatur. Si quid autem poſt venditionem traditionémq; deterius opera emptoris, familiæ procuratoríſve eius factũ erit, ſiue quid ex eo poſt venditionem natum, adquiſitũ fuerit: & ſi quid ei in venditione acceſſerit, ſiue quis ex ea re fructus ad emptorẽ peruenerit, vt ea omnia venditori reſtituat: tam ſi quis acceſſiones ipſe præſtiterit, vt recipiat. Item, ſi quod mancipiũ capitalem fraudẽ admiſerit, mortíſve conſciſcendæ cauſa ad beſtias intromiſſum fuerit, ea omnia in venditione pronuntianda eſſe. Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciens dolo malo vendidiſſe dicetur,

tur, iudiciũ dabãt. Cerealiũ ædilium cura erat annonæ, olei, frugũ, in quib. alimonia cõſiſtit.

Tandem inclinante Romano imperio ad Monarchiam, cõſtitutiones reſcriptáq; Principum cœpere. Lege enim regia ſumma poteſtas, quam ſibi populus ab eiectis regib. vſurpauerat, in Auguſtum tranſlata eſt, vt is quidẽ ipſe nulla legis neceſſitate teneretur, omníq; ſcripto iure ſolutus eſſet: ei verò parerẽt omnes. Ab eo itaq; tempore Imperatores cõſtitutiones edere, & reſcribere ad propoſitas facti quæſtiones cœperunt. ídq. nõ ſine Senatus, vel Iuriſperitiſſimorum virorum conſilio. D. Auguſtus enim Antiſtium Labeonem, celeberrimũ tum Iuriſconſultũ ſibi adhibuit: Adrianus ſenatum, inſequuti alios. Alexander nullam conſtitutionem ſacrauit ſine viginti Iuriſperitis, & doctiſſ. & ſapientiſſimis viris, ijs denique diſertiſsimis, non minus quinquaginta. Sic reliqui Principes alios ſemper adiunxerunt ſibi Iureconſultos, quorum autoritate iudicióque leges facerent, petentibúſque de iure reſponderi reſcriberent. Quæ deinde Principũ cõſtitutiones, necnõ reſcripta, ab Adriani temporib. ad Iuſtinianũ vſq; eius mandato in vnũ Codicẽ congeſta ſunt. à Cæſaris enim Auguſti temporib. vſq. ad Adrianũ,

nullæ fermè conſtitutiones extant,niſi vel ab hiſtoricis,vesl Iuriſconſultis referantur.

His initijs ius Ciuile ad tantam deinde excreuit molem,vt ſua magnitudine laborare inciperet, víxq; ſe ſuſtinere poſſet. Nam conſtabat lege 12. Tab.Plebiſcitis,Senatuſconſultis,Prætorum edictis,prudentum reſponſis & libris, Principũ conſtitutionib. ac Reſcriptis. Quæ omnia cum vix poſſibile, nec homini datum ſit perlegere, tantum abeſt plenè exactéq.cognoſcere: Iuſtinianus huic difficultati remedium poſiturus,de iure in artem redigẽdo cogitauit. Quod & olim Pompeius Magnus, & Iulius Cæſar, vterq. niſi bellis impeditus fuiſſet,prȩſtitiſſent. Anno igitur Imperij ſecũdo,qui in annum Chriſti quingenteſimũ vigeſimum octauũ incidit,priorem Codicem ex tribus codicibus Gregoriano,Theodoſiano, & Hermogeniano, colligi mandauit. Hi autẽ tres codices continebant Imperator.cõſtitutiones, & eorum maximè qui ab Adriano & Antonino Pio vſq. ad Iuſtiniani ætatẽ, ſummã gubernationis tenuerũt. Anno imperij quarto,anno Chriſti quingenteſimo,trigeſimo,Pandectas colligi mãdauit: necnon Inſtitutiones,quæ totius iuris præcipua & ſumma capita continerent,cõſcribi iuſſit. Addidit

rationem

rationem docendi,diſcẽdíq. iura. Profeſſores cõſtituit,duos Conſtãtinopoli,duos Berythi, quatuor Romæ, qui ius profiterentur. Quia verò tẽporibus Iuſtiniani,Italia miſerè à Gothis,Hunnis & Vandalis afflicta eſt,in ijs motibus omnia ſtudia ſuppreſſa ſunt:iuris autem profeſſio præ cæteris diſciplinis ceſſauit omnino,& obtinuit. Voluerunt enim barbari,vnà cũ Imperij Rom. amplitudine & nomine leges Romanas delere, ſuáſq; interim ſupplãtare ac ingerere. Poſtquam igitur ad quingẽtos ferè annos iuris profeſſio in Italia delituiſſet,ſingulari Dei conſilio iterum reuocata,ac in lucem prodita eſt.Primúſq; Irnerius,libros iuris ciuilis è bibliotheca eduxit: vtque in ſcholis denuo proponerentur, Lothario Saxoni author fuit,&ſuaſor.Ipſe iuris profeſſionem Bononię inchoauit.Creuit ſtudium hoc eo facilius, quo res nouæ animos hominum ad ſe libentius pertrahunt alliciúntq;.Prodierunt itaque ex ſchola Irnerij viri doctiſſimi, qui iuris profeſſionem in Italia cõſeruarunt, & in Galliam tranſplantarunt: Placentinus, Rofredus,Ioan.Baſianus.Hos ſubſequuti ſunt multi alij doctiſſ.iuriſprudentiſſimíq; viri,qui in Italia,Hiſpania, Gallia, Germania,docẽdo & reſpondendo claruerunt, ita vt tot clariſſi-

morum virorum commentarijs Ius nimium adauctum, propria ſua mole denuo laborare incœperit. Hæc ferè ſunt ampliſſimæ longeque patentis legalis ſcientię initia, & progreſſus. Etſi autem ea hiſtoriæ pars, quæ temporis ſeriē ſequitur, aut quæ loca deſignat, aut quæ homines deſcribit, aut quæ actiones, resq. geſtas enumerat, ſuam laudem nō modò meretur, ſed inſignes prætere a vtilitates habet: hęc tamen quatuor, quæ à naturæ initijs, nempè loco, tempore, perſonis & agēdi genere proficiſcuntur, ſi coniungantur, cæteris ſingulis vtilitate antecellere in aperto eſt. Cum itaq. cōmentarium ad Ius, in quo non modò leges ipſas, verùm interpretum quoq. tradita, conſilia, deciſiones, iuſta methodo, rebus, perſonis, actionibus, exceptionib. accommoda nō ſine immēſo labore tractare, & in certa capita certóſq. locos redigere conatus ſum, inſtituiſſem: inprimis neceſſariū eſſe vidi, ſeriem tēporum, quid in Rep. Rom. nouatum, quid relictum, quid vrbi Rom. quid prouincialib. in vſu fuerit, quis prior inter Iureconſultos, quis poſterior, quid hi in illorum ſcriptis notauerint, obſeruare. Collegi itaque hiſtoriam, in qua, quanta potui diligentia, initia & progreſſus Romani Imperij, ac ſimul iuris ciuilis: nec

non

nō Reip.Rom.inſignes mutationes, earúmq. cauſas & occaſiones, præterea leges tam ad publicum, quàm priuatum Reipub. Roman. ſtatum pertinentes, ſecundum ſeriem annorum vrbis, indicaui. Vitas veterum Iureconſultorum,& eorum qui à reſtaurata iuris profeſsione, quæ in Italia per quingentos annos ceſſauerat, ad noſtra vſque tempora celebritatem aſſequuti ſunt, eo quo vixerunt ordine ſcripſi: addidi antiquitatis cauſa, breuem Senatuſconſultorum explicationem: quæ omnia non tantùm iuris ſtudioſo vtilia, verùm alijs quoque iucunda lectu futura puto. Quamuis autem non habuerim in animo, eam tam breui edere, quod quilibet liber in nonum debeat premi annum, & (vt de fœtu vrſino dicitur) lambendo formam conſequi: multis tamen de cauſis propoſitam ſententiam mutaui, & commentario iuris ciuilis præmittendam hanc hiſtoriam eſſe putaui: ſequutus inſuper Pomponij Iureconſulti exemplum. Voluit autem, Ampliſsimi ac magnifici viri, ſub nominis veſtri auſpicio eam in publicum edere, tum propter inſignem ſapientiæ,prudentiæ,moderationis in adminiſtratione Reip.laudem, quam à ſapiētiſsimo Imperat. Carolo V. conſequuti eſtis:

tum etiam, quod nullam in Germania Remp. (ſola Spira, Cameræ Imperj deſignata, excepta) plures doctiſſimos, clariſſimóſque Iureconſultos fouere ſciam. Quibus quidem rebus etiam exteros admiratione veſtri affici non dubito. Denique, quod ampliſſimum veſtrum Ordinem, qui rei militaris ſcientia, eruditionéque præſtantibus viris conſtat, rectè de hoc meo qualicunque labore iudicaturum exiſtimem. Precor autem Deum æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt Eccleſiæ ac Scholis, quæ huius ſunt ſeminaria, tuta tranquilláque hoſpitia largiatur & concedat: ac veſtram Remp. protegat, & gubernet.

* *
*

# VALENTINI FORSTERI IVRECONSVLTI PRÆCLARISS.

## DE HISTORIA IVRIS CIVILIS ROMANI,

## LIBER PRIMVS.

### CAPVT I.

*De cauſis mutationum in Imperijs.*

SVMMARIA.

1 *Imperiorum mutationes non fiunt caſu fortuito.*
2 *Scipionis notabile dictum, ſpectantis incendium Carthaginis.*
3 *Plato laudatur, eiúſque inſignis locus explicatur, & num.6.*
4 *Leges Rerumpub.per Harmoniam à Platone quomodo depingantur.*
5 *Principum erga leges obſeruantia, vel contemptus, cauſa eſt conſeruationis vel interitus eorum.*
6 *Cauſa mutationis Imperiorum variè conſideratæ, & num.8.& 9.*

MVLTI quidem, iíque magni nominis viri, cum viderent noua ſemper orta & adaucta eſſe regna: eadem deinde, quaſi maturitatem ſuam aſſequuta, con-

ſenuiſſe,ac tandem prorſus interiiſſe: idque non ſine magnis cladib. generis humani factum eſſe: magno ſtudio, ſummáque contentione, cauſas harum mutationum in Imperiis, diligentius inquirere, inueſtigare, atque perſcrutari conati ſunt.

Vt enim totius mundi machina, & omnium in ea rerum creatio, ac conſeruatio, oſtendunt & comprobant, nec caſu factas aut creatas res eſſe, nec ſine Numinis æterni & omnipotentis præſidio & auxilio conſeruari: ita in hac ipſa Im-
1 periorum † conſtitutione ac mutatione, cuiuis obuiam eſt, caſu aut fortuito regna nec conſtitui, nec firmari, nec denique transferri.

Quis enim exiſtimet tantas clades, quæ generi humano, vel in Regnorum conſtitutionibus, vel deſtructionibus illatæ ſunt, & contigerunt, fortuitò & caſu accidiſſe? Quis etiam non deplorabit, & conqueretur, horrẽdas confuſiones, quæ in Imperiis ſemper fuerunt? Vt de Romano ſolùm Imperio dicam: quanto ſanguine illud partum & acquiſitum eſt? Quantis deinde bellis ciuilibus, Syllæ, Marij, Cinnæ, Cæſaris, Pompeij, Bruti, Antonij, conquaſſatum & perturbatum? Quantis denique irruptionibus, Gotthicis, Vandalicis, Hunnicis, Arabicis, Turcicis, diſſutum ac diſcuſſum? Ita vt veram eſſe querelam, quæ apud Ouidium extat, res ipſa declaret:

*———Sic omnia verti*
*Cernimus, atque alias aſſumere pondera gentes,*
*Concidere has.———*

Item:

*—Sum-*

——*Summiſque negatum eſt*
*Stare diu.*——

Aiunt Scipionem, capta Carthagine ſpectantem
incendium, illachrymaſſe, ac † dixiſſe: Deplo- 2
randam eſſe fortunæ inconſtantiam in rebus hu-
manis: ſe non modò dolere vicem Carthaginis,
quæ olim florẽs virtute, opibus & Imperio, nunc
ſpoliata incendio pereat, ſed etiam de Romanæ
vrbis fato cogitare, quæ aliquanto poſt ſimili
calamitate ſit peritura: quia nulla imperia per-
petua ſint.

Harum itaque mutationum, & variationum
in Imperiis cauſam, Plato, † qui ſapientiæ laudẽ 3
præ cæteris Philoſophis aſſequutus eſt, ponit:
quia in generatione iũgatur ſeſquitertiæ quina-
rius. Hoc eſt, ſicut ſeſquitertia ratio diateſſaron,
quæ eſt imago optimę Reipublicæ aucta, ſecun-
dũ ternarij perfectionẽ, non producit retinentia
ſuæ originis, iuſtam ἁρμονίαν & ſuauitatem, ſed
puras putas diſſonantias: ita & optima Reſpubli-
ca, cum peruenit ad ſui auctionem, non retinet
naturalem ſtatum, ab initio conſtitutũ: ſed pror-
ſus contraria producit, deſtruentia harmoniam
ipſius: nempe leges & totam imperij formã. Per
harmoniam enim præcipuè Platonẽ depingere
† leges Rerumpublic. facilè cõſtat ex Ariſtotelis 4
*ſectione* 19. *Problemat.* 28. Et vt numeris ipſis res
perſpicua magis & clara fiat, componatur ratio
ſeſquitertia, quæ eſt diateſſaron, ter: & prodibit
dupla, ſuper decem partiens vigeſimas ſeptimas,
quæ conſiſtit inter duos cubos, nempe 64. & 27.
Cadant igitur inter eos duo, medio loco, propor-

tionalia, hoc modo: 64,48.36.27. Conferantur autem primò tres numeri quicunque, medio exempto: & habebimus rationem, quæ eſt ſemiditoni cum diapente. Conferantur poſtea extremi numeri 64.& 27.& habebimus rationem, quæ eſt diapaſon, cum ſemidiatono.

Horum igitur duorum modorum, vt violenta inter ipſos diſſonantia conſideretur, aſcendamus primò per ſeptimam ex Γ vt, in F fa vt. Poſtea ex hoc per decimam aſcendamus vſque ad excellentes in A a la mi re. Simul igitur ſonantibus horum trium locorum vocibus, audiemus dirum vlulatum: imò clamores Lapitharum & Centaurorum, inter ſe diſſono, vario ac deformi rugitu certantium. Hæc tanta diſſonantia, non tantùm à Muſicis, ſed etiam ab omnibus cantoribus malè audit. Diſtat enim à Γ vt, decimaſexta. Diligenter igitur cõſideretur, has duas diſſonantias non ſimpliciter per ſe eſſe diſſonas, ſed etiam inter ſe tanquam duo peſſima mala contraria acertimè pugnare: qua maxima pugna ſtrepitu & tumultu omnes totius Scalæ cum diateſſaron optimæ harmoniæ, non modò non audiuntur, ſed prorſus obruuntur & intereunt.

Ita (ait Plato) prorſus fieri in optima Republica, quæ naturali modo perfecta, ſecundum ternarium, quum aucta eſt, profert ſibi contraria: quę inter ſe violentiſsimè pugnantia, faciunt turbationes, & totales mutationes legum, & imperiorum adferunt. Quum autem hi numeri 64. & 27. proferant eas diſſonantias, multiplicentur ſimul inter ſe, tum eum producent numerum

anno-

annorum: quo, iſta contraria, euertentia leges & ſtatus Rerumpublicarum exiſtunt, nempe 1728. annos Horum partem ſubtriplam ſuper tripartientem octauas, tribuunt mutationibus principatuum, nempe 512. annos: cubum ex octo, ad quæ duodecim habent ſeſquialteram rationem: hoc eſt, duodecim habent ſe ad octo, vt tria ad duo: quæ eſt ratio viuidi & geſtientis diapente.

Status igitur & leges conſtituunt, cum principibus hanc exhilarantem ſuauitatem diapente, dum principes † manent ſimplices numeri, 5 hoc eſt, ſubiecti legibus: vt binarius multis modis eſt ſubiectus ternario. Cùm verò fiunt ſolidi, hoc eſt, negligentes legum, contemptoréſque omnis diſciplinæ, ſua tantum quærentes, nec ſtatum publicum augentes, turbant hanc concinnam, & viuificam diapente ἁρμονίαν, qua turbatione ſibi interitum accerſunt vltrò: ſicut octonarius repræſentans principes, dum nullum alium numerum niſi ſe ter auget, procreat eum numerum, quem Plato conſtituit euerſorem principatuum. Habet autē hæc ratio celeriores mutationes, quàm ratio ſeſquitertia legum, vt conuenit diapente: quod vehementius fertur, & eſt excitatius quàm diateſſaron. Quod etſi eſt dulciſonans, aliquanto tamen remiſsius & languidius ſonat.

Talis eſt ſtatus legum & Reipublicæ, ſi non accedat Heroicus quidam zelus magiſtratuum, qui eſt viua vox legum, conſtituens diapente ἁρμονίαν: ita vt hoc modo ex diapente & diateſ-

ſaron conſtituatur vna quædam perfectiſsima & abſolutiſsima ἁρμονία, omnes alias complectens, nempe ſuauiſsimum diapaſon, omnis diſſonantiæ expers.

Superior verò numerus inuenitur quoque ſi numerus τῦ πυθμένος, ſeu diagrammatos, fiat ſolidus: hoc eſt, ſi duodecim, quæ numerant aream prioris quadranguli, cubicè multiplicentur.

Hoc modo ſimpliciter procedit Ariſtoteles, &
6 primò quidem ipſe Plato: † qui tamen poſtea a-
7 lium videtur modum ſubiungere, cùm ſcilicet à numeris laterum, pro ratione quam habent ad vnitatem, progreditur vſq; ad quintum locum, hoc modo:

| | |
|---|---|
| 1 | |
| 4 | 3 |
| 16 | 9 |
| 64 | 27 |
| 256 | 81 |
| 1024 | 243 |

Hi numeri omnes aggregati cum vnitate, etiã procreant 1728. quem numerum conſtat Platonem tribuere totalibus legum mutationibus, ex tota illa ſpeculatione quam habet de duratione mundi.

Alij hanc ipſam mutationum in imperiis re-
7 gníque cauſam † à motuum cœleſtium ratione, nouiſque Copernici ſpeculationibus deducunt. Exiſtimant enim, omnes monarchias, omniáque regna, & cœpiſſe, & adaucta eſſe, cum centrum eccentrici in aliquo inſigni loco parui circuli

fuit:

Digitized by Google

fuit: in cuius circumferentia ab ortu in occaſum centrum eccentrici mouetur.

Sic cum ſolis maxima eſſet eccentricitas, Romanũ Imperium ad Monarchiam declinaſſe: & quemadmodum illa decreuit, ita & hoc tãquam conſeneſcens defeciſſe referunt.

Sic, cùm centrum dicti eccentrici ſolis perueniret ad quadrãtem, terminúmque mediocrem, lata eſt lex Mahometica: & aliud magnum imperium exortum, quod velociſsimè ad motus rationem creuit. Iam itaque in centum annis, cum minima futura eſt eccentricitas, hoc quoque Imperium ſuam conficiet abſoluétque periodum, vt iam circa iſta tempora in ſummo ſit faſtigio, à quo æquè velociter, Deo volente, lapſu grauiore ruet.

Centro deinde eccentrici ad alterum terminum mediocrem perueniente, ſperamus adfuturum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Nam hoc in loco, circa creationem mundi fuiſſe tradunt.

Quæ ſanè erudita & ingenioſa computatio. & mutationis cauſa, nõ multum à dicto Elię diſcrepat, qui diuino inſtinctu, mundum ſex millibus annorum duraturũ vaticinatus eſt: quo tempore duæ ferè reuolutiones peraguntur. Ex quo apparet, paruum hunc circulum à cẽtro eccentrici deſcriptum, totam illam fortunæ eſſe, cuius circumactu mundi monarchiæ initia ſumunt, atq; mutantur, in quo circulo ſummæ totius hiſtorię mundi mutationes inſcriptæ conſpiciuntur & apparent.

8 Aliunde hanc ipſam † variationem & mutationem deriuat Cardanus, vir de Aſtronomia & naturæ inueſtigatione bene meritus. Refert hic mutationum harum in imperiis regníſque cauſam ad extremam caducæ vrſæ maioris ſtellam. Hanc enim, cùm Roma conderetur, vrbi verticalem fuiſſe oſtendit, & docet: quæ deinde, poſtquam receſsit, & à vertice declinauit, Romanũ quoque imperium paulatim labi & attenuari cœpit. Eadem deinde ſtella, cum verticem Byzãtinum occuparet, imperium eò pariter deuexit, ac tranſtulit: & prout iterum vel deflexit, vel acceſsit, ita ſedem Romani imperij conſtituit & firmauit: donec tandem Germanis ſtella hæc verticalis facta, imperij Romani molem ad eos perduxerit.

Hæc quidem etſi ingenioſè ac acutè dicuntur: harum tamen inſignium mutationum in imperiis cauſæ, non ab aſtris ſolummodò tanquam ſecundis cauſis, petendæ ſunt, aut de-
9 ducendæ: verùm † ab ipſo Deo Optim. Maxim. Hic enim regna conſtituit, & bonos gubernatores excitat. Quod multa teſtantur dicta Prophetica.

Daniel. 3. *Illius eſt ſapientia, & maieſtas: ille tempus & horam mutat, ille reges repudiat & conſtituit.* Pſalm. 126. *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem*, &c. Pſalm. 143. *Qui dat ſalutem regibus.* Et Salomon: *Vt oculus videat, & audiat, Deus dat vtrumque.* Et Paulus Rom. 13. *Quæ ſunt poteſtates à Deo ordinatæ ſunt.* Prouerb. 16. *Libra & pondus, iudicia Domini ſunt.*

Sic

Sic diuinitus excitati & adiuti fuerunt Dauid, Salomon, Ioſaphat, Ezechias, Ioſias, Nabuchodonozor, Cyrus, Conſtantinus, Theodoſius, Carolus Magnus: vt & imperia reſtituerent, & Eccleſiam adiuuarent. Sicut quoque excitati ſunt, & adiuti diuinitus, vt imperia & diſciplinam reſtituerent, etiamſi doctrinam de Deo ignorarent, Themiſtocles, Ariſtides, Alexander Macedo, Fabius Marcellus, Scipio, Paulus Æmilius, Auguſtus. Nam & hi quoque res generi humano ſalutares geſſerunt, & politias mediocres erexerunt, & conſtituerunt.

Quemadmodum quoque regna & imperia, ob impietatem, libidines, aliáque ſcelera euertuntur & mutantur.

Prouerb. 25. *Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.* Prouerb. 28. *Propter peccata terræ, ſæpè mutantur principes: & propter virum prudentem atque intelligentem, diuturna erunt imperia.* Eſaiæ 3. *Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus.* Eſaiæ 33. *Væ qui prædaris, quoniam ſpoliaberis.* Prouerb. 28. *Quando iuſti exaltantur, regnum eſt gloria: quando exurgunt impij, fiunt mutationes.* Sirach. 10. *Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſtitiam.* Micheæ 3. *Audite principes: propter vos principes, & ſacerdotes, Sion quaſi ager arabitur, & Hieroſolyma erit aceruus lapidum.* Zachariæ 11. *Super paſtores irritatus eſt furor meus.* Prouerb. 28. *Rex iudicans in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.* Item: *Cum ceſſat prophetia, diſsipabitur populus.* Sapient. 5. *Malitia*

*euertit ſedes potentum.* Leuitic. 18. *Omnis anima quæ fecit has abominationes, delebitur.* 1. Reg. 2. *Glorificantes me, glorificabo.*

## CAPVT II.

### *De ortu Romanæ Monarchiæ.*

### SVMMARIA.

1 *Imperia quare à Deo conſtituantur, & nu. 4.*
2 *Monarchiarum cauſa, numerus, & diſtinctio.*
3 *Romana Monarchia quando cœperit, & quanta fuerit.*

1 COnſtituit Deus, firmátq; regna & Imperia, † vt per hæc ſocietati ciuili cuſtodias excubiáſque ponat. Hominum enim ſocietas, & vitæ quaſi communitas, Magiſtratuum officio continetur: cuius hæc eſt vis, vt præſit, præſcribátq; recta & vtilia, & coniuncta cum legibus: latrocinia, tyrannides & alios furores coerceat & puniat. Deinde voluit quoque aliquod Eccleſiæ ſuę domicilium & aliquam ſedem ad finem vſque mundi collocare, & qualiacunque hoſpitia parare, vt vox diuina ad terminum atque exitum mundi durare & ſonare poſſet.

Præ cæteris verò regnis & imperiis Monarchias erexit, quæ magnam totius orbis terrarum partem tenerent, ac occuparent, tantámque ha-
2 berent potentiam, & eas vires, † vt cæteros reges compeſcerent, & continerent: ac ſimul leges præſcri-

præſcriberent, iudicia & diſciplinam armis defenderent, & tuerentur. Quas quidem quatuor futuras eſſe prædixit, vt certò Aduentum Meſſię, & finem mundi, ac inſtans iudicium oſtenderet, & definiret. Voluit enim Deus ſciri, hanc generationem hominum non perpetuò duraturam: voluit quoq; tempora vtriuſq; Aduentus Chriſti, & æternæ reſurrectionis præmonſtrare, vt pij confirmarentur, & conſolationem ac liberationis æternæ ſpem certam, & promiſsionem haberent.

Prima autem Monarchia fuit Chaldæorum, qua & vicini Aſſyrij comprehenduntur. Incœpit ea anno mundi 1789. annò Noæ 733. & anno ſalutis ex aquis 131. Durauit annos 1636.

Secunda fuit Perſarum, quæ incœpit à Cyro, anno mundi 3425. Durauit annos ducentos & nouem.

Tertia fuit Græcorum. Cœpit anno mundi 3634. Durauit annos 284.

Poſtrema Monarchia eſt Romanorum. † Incœpit hęc anno 3918. anno 2. Olympiadis 183. an. vrbis 706. Hæc Monarchia qualis futura fuerit, deſcribit Daniel cap. 7. *Poſt hæc aſpiciebam*, inquit, *in viſione noctis, & ecce beſtia quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus ſuis conculcans. Et deinde Beſtia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis: & deuorabit vniuerſam terram, & conculcabit, & comminuet eam.* 3

Et Dionyſius Halicarnaſſeus, cùm potentiam

huius monarchiæ cum tribus præcedentibus conferret, ait: At Romana ciuitas terræ toti quæcunque non eſt inaccesſibilis, ſed quæ ab hominibus incolitur, imperat. Maris ea totius quoque domina: neque ſolùm mediterranei, quod eſt intra columnas Herculis, ſed etiam Oceani, qua nauigari poteſt, prima ſoláque omnium, quæcunque ex omni æuo referuntur, ortum & occaſum, terminos imperij ſui faciens. Nec tempus ei poteſtatis aut dominij breue eſt: ſed quantum nulli aliarum ciuitatum, nullíque regnorum contigit. ſtatim enim ab initio poſt vrbem conditam gentes finitimas ſanè multas ac pugnaces, iuris ſui fecit: procesſítque ea ſemper, obuios quoſque proſternens. Atque hoc ſeptingentos iam & quadraginta quinque annos, vſque ad Coſſ. Claudium Neronem iterum, & Calphurnium Piſonem, qui 193. Olympiade ſunt creati. Ex quo autem totam Italiam obtinuit, confiſáque eſt contra omnium principatū progredi: mari quidem Carthaginenſes eiiciens, qui nauali potentia plurimum excelluerunt: Macedoniámque ſubiiciens, quæ terreſtribus ante viribus plurimum pollere viſa erat.

Et Virgilius inquit:

*Certè hinc Romanos olim voluentibus annis,*
*Hinc fore ductores, reuocato à ſanguine Teucri,*
*Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,*
*Pollicitus: quæ te genitor ſententia vertit?*

Et paulo pòſt:

*His ego nec metas rerum, nec tempora pono:*
*Imperium ſine fine dedi.*——

Et

Et deinde:

*———Mecúmque fouebit*
*Romanos rerum dominos, gentémque togatam:*
*Sic placitum, veniet luſtris labentibus ætas,*
*Cum domus Aſſaraci, &c.———*

Voluit autē Deus Optimus Maximus huius poſtremæ Monarchiæ ſummam eſſe potentiam, ſummúmque robur, † vt in extrema, ac viribus 4 omnibus attrita prorſus, & attenuata mundi ſenecta (quæ diabolorum, timentium inſtans iudicium Dei, furori ac inſidiis expoſita maximè & prompta eſt, & vbi graſſandi inexplebilis libido, ac effrenata appetentia creſcit in dies, vires ſumit & augetur) qualeſcunque politias erigeret, ac aliquod Eccleſiæ domicilium conderet, retineret & conſeruaret.

Huius verò Monarchiæ originem & initium, omnes à Troiano excidio repetunt & deriuant.

## CAPVT III.

### *De regno Troiano.*

### SVMMARIA.

1 *Troiani regni initium & progreſſus, n. 3.*
2 *Dardanus primus Troianorum Rex.*
4 *Belli Troiani cauſa: eiúſque calamitas, n. 6.*
5 *Libidines multis imperiis exitium attulerunt.*

TRoianum regnum, vt paulò altius ordiar, † cœpit anno mundi 2477. annis à diluuio 1 830. ab exitu ex Ægypto annis 24. Et paulò ante Troiani regni exordium, conſcripti ſunt libri

ſancti à Moyſe, nempe *Geneſcos, Exodi, Leuitici, Numeri, Deuteronomij:* ante natũ Chriſtum 1483. Durauit hoc regnum ſub ſex Regibus: quorum
2 primus fuit Dardanus, qui † regnare cœpit anno mundi 2487. ab exitu Iſrael ex Ægypto anno 34. ante mortem Moyſis circiter annos 8. anno 2. Amynthæ Aſſyriorum Regis XIX. ante natum Chriſtum 1476. Regnauit annos 31. De hoc ait Virgilius:

*Dardanus Iliacæ primus pater Vrbis & autor,*
*Electra, Vt Graij perhibent, Athlantide cretus.*

Item:

*Atque etiam memini (fama obſcurior annis)*
*Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad Vrbes*
*Threiciámq; Samum, quæ nũc Samothracia fertur:*
*Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum.*

Et deinde:

*——Hinc Dardanus ortus*
*Huc repetit, iuſsíſque ingentibus Vrget Apollo*
*Tyrrhenum ad Tybrim.———*

3 Secundus Rex † fuit Erichthonius, filius Dardani. Regnare cœpit anno mundi 2518. anno 65. poſt exitum ex Ægypto, quo tempore Faunus apud Aborigines in Italia regnum obtinebat, ante natum Chriſtum 1445. fuit in imperio annos 75.

Reliquit Erichthonius Troem, qui patri ſuffectus eſt anno mundi 2593. ab exitu ab Ægypto 140. ante natum Chriſtum 1370. Ab hoc, regio Troia dici cœpit, & incolæ Troes. Regnauit annos 60. paulò poſt hiſtoria Ruth ſcripta eſt.

Troem

Troem ſubſequutus eſt Ilus, Trois filius, anno mundi 2653. anno 200. ab exitu ex Ægypto, ante natum Chriſtum 1310. Ab hoc Ilo, tota regio Ilium nominari cœpit. Regnauit annos 54.

Hic Ilus filium reliquit Laomedontem, qui abnepos fuit Dardani, & quintus in regno. Incœpit regnare anno mūdi 2707. anno exitus ex Ægypto 254. ante natum Chriſtum, 1256. Eius regni anno decimo Hercules natus eſt, qui deinde Laomedonti bellum intulit, cuius Homerus facit mentionem in Iliad. lib. 5.

ὅς ποτε δεῦρ' ἐλθὼν ἕνεχ' ἵππων Λαομέδοντος,
ἐξ οἴης σὺν νηυσὶ, καὶ ἀνδράσι παυροτέροισιν,
Ἰλίου ἐξαλάπαξε πόλιν, χήρωσε δ' ἀγυιάς.

Quod ſic Eobanus conuertit:

*———Qui parua claſſe profectus*
*Sex ratium, ſacra peruenit ad inclyta Troiæ*
*Mœnia, propter equos periuri Laomedontis,*
*Æquauitque ſolo victrici Pergama dextra,*
*Exhauſitque opibus cunctis, & diuite gaza.*

Inſtaurauit itaque Laomedon denuò Ilium, & muro cinxit, auxilio Apollinis & Neptuni. Durauit eius adminiſtratio annos 36.

Laomedontis filium Priamum, Hercules patri ſubſtituit. Hic Priamus ita ciuitatem exornauit, vt nulli maximarum vrbium ornatu & pòtentia tum cederet. Regnare hic cœpit anno mundi 2744. ab exitu 291. ante natum Chriſtum 1220.

Priamus filium habuit Paridem, vel Alexandrum, qui Helenam Spartanorum regis vxorem rapuit: quam Græci repoſcentes, & ſpe recuperandæ eius fruſtrati, bellum † per quinquen- A

nium decernunt: quod deinde decennale factũ eſt. Hiſtoriam deſcribunt Dictys Cretenſis, Dares Phrygius, Homerus & Virgilius. Huius belli cauſa fuit adulterium Paridis: quemadmodum libidines, adulteria & ſtupra grauiſsimas ſemper ſecum trahunt, ducũntque pœnas. Sic Sodoma deleta eſt. Sic multis aliis vrbibus, regnis & im-
5 periis exitio fuerunt † libidines: vt omnibus Græcis ciuitatibus, Thebis, Athenis, Spartæ. Sic plurimi reges tragicis caſibus interierunt, vt Ægyſthus, Clytemneſtra, Macedonici reges ferè omnes, Archelaus, Philippus, Alexander, Demetrius, Ptolemęi, Cæſares plurimi. Sic quoque tota tribus Beniamin deleta eſt, propter ſtupratam vxorem Leuitæ: & innumera alia extant exempla. Neque miſera hæc calamitas & deua-
6 ſtatio Troiæ † ſolum communis, & ſuo authore contenta fuit: ſed pœnæ per omnes familias vagatę ſunt, mutationémque regnis Aſiæ, Græciæ, & Latij attulerunt. Raptus igitur incidit in annum mundi 2765. & ab exitu 312. Excidium verò in annum mundi 2783 ab exitu 330. & diem 17. ante ſolſtitium, ante natum Chriſtum 1180. De hoc excidio, & miſera deuaſtatione, ac cauſis, ſic ſcribit Sybilla *lib.* 7.

ἔϛαι μὲν ὅτε πᾶσα κακὴ καὶ δύσμορος οἴκτρως
Ιλιὰς ὄψεται τάφον, οὐ γάμον, ἔνθα βαθεῖα,
κλαύσουσι νύμφαι, ὅτι δὴ θεὸν οὐκ ἐνόησαν,
ἀλλ' αἰεὶ καὶ τυμπάνοις καὶ κρότοις ἦχον ἔδωκαν.

Hoc eſt:

*Porrò tempus erit, cum fatis tota ſiniſtris*
*Ilias haud nuptum, ſed combibet improba buſtum,*

*Atque*

*Atque ibi plorabunt Nymphæ miſerabile: quando*
*Non nouere Deum, ſed ſemper tympana pulſu*
*Tangere, ſemper eis crepitacula plaudere cura eſt.*

Priamo itaque interfecto à Pyrrho Achillis filio, iuxta aram: & incenſa deletáque ciuitate, regnum Troianum deſiit, anno mundi 1783. & anno ab exitu 330. ante Chriſtum natum 1180. Mortem Priami Virgilius ſic deſcribit:

—— *Altaria ad ipſa trementem*
*Traxit, & in medio lapſantem ſanguine nati,*
*Implicuit comam læua, dextráque coruſcum*
*Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem:*
*Hic finis Priami fatorum, hic exitus illum*
*Sorte tulit.* ——

## CAPVT IIII.

### *De regno Latinorum.*

SVMMARIA.

1 *Æneas quomodo ex incendio Troiano in Italiam peruenerit.*
2 *Latinorum Reges poſt Æneam.*
3 *Rhea Syluia Numitoris filia.*
4 *Romulus & Remus gemini ex Rhea Syluia nati.*

AENEAS itaque poſtquam ex incendio Troiano euaſiſſet, ac liberatus eſſet, circiter ſeptem & triginta dies à captiuitate, reliquias Troianas collegit, & vicinos Achiuos adminiſtrauit: anno ſequenti poſt deuaſtationem, circiter ęquinoctium autumnale, in Helleſpontum

traiecit, & in Thracia per hyemem commotatus eſt. Gliſcente vere, in Siciliam nauigauit: vbi & altera hyeme manſit, ac vrbem Erynnis condi-
1 dit. Poſtea mari ſedato, circa mediam æſtatem † Laurentum venit: vbi accepto loco Lauinium condidit. Tertio, à Troiæ excidio, anno, ſolus ſuis imperauit. Quarto, moriente Latino, cuius filiam Æneas duxerat, ſolus rerum potiri cœpit: & primus rex Latinorum factus eſt anno mundi 2789. ab exitu ex Ægypto 336. regnauit annos tres. De eius obitu ſic ſcribit Dionyſius: Cõmiſſo, inquit, acri prælio haud procul à Lauinio, atque multis vtrinque cæſis, exercitus ſuperueniente nocte ſunt ſeparati. Æneæ autem corpus nuſquã apparens, alii in Deum tranſlatum: alii in fluuio iuxta quem prælium fuit, ſubmerſum eſſe putant: eíſque Latini templum conſtruxerunt, tali inſcriptione,

PATRIS DIVI TERRESTRIS QVI FLVVII NVMICI VNDAS GVBERNAT.

2 Æneæ in Latinorum regno † ſubſtitutus eſt filius Aſcanius, anno mundi 2791. ab exitu 338. anno 2. Samſonis ex cognatione Dan. Et anno à Troiæ excidio 8. Hic Albam Longam condidit. De Aſcanio ſic ſcribit Virgilius:

*At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo*
*Additur, (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)*
*Triginta magnos voluendis menſibus orbes*
*Imperium explebit, regnúmque à ſede Lauini*
*Transferet, & Longam multa vi muniet Albam.*

Huic ſucceſſit Syluius tertius. regnaut annos 29.

Hunc

Hunc ſubſequutus eſt Æneas Syluius, qui Latinis præfuit annis 31.

Poſt quem regnare cœpit Latinus Syluius, qui regnũ adminiſtrauit annis 50. Huius coætaneus fuit Dauid.

Huic ſuffectus eſt Alba Syluius, qui in imperio fuit annis 39.

Poſt quem Capetus Syluius Latinorum gubernacula ſuſcepit. Eius adminiſtratio durauit annos 24.

Hoc mortuo, Capys, qui & Capuam condidit, ad regnum peruenit. in adminiſtratione fuit per annos 28.

Deinde Capetus, cuius nihil extat memoria dignum: & ideo imperium eius minus diuturnũ fuit. Præfuit annis 13.

Hunc ſubſequuti ſunt ordine ſex Reges, nempe Tyberinus Syluius, Agrippa Syluius, Alladius Syluius, Auentinus Syluius, Procas Syluius. Is Numitorem atque Amulium procreat. Numitori, qui ſtirpis maximus erat, regnum vetuſtum Syluiæ gentis legat. Plus tamen vis potuit, quàm voluntas patris, aut verecundia ætatis.

Pulſo.n. fratre, Amulius regnat. addit ſceleri ſcelus, ſtirpem fratris virilem interimit: & filiæ Rheæ Syluiæ †per ſpeciem honoris, cùm Veſtalem eã legiſſet, perpetua virginitate ſpem partus adimit. Hęc tamen vi compreſſa, cùm geminum partum edidiſſet, vincta in cuſtodiam data eſt: & pueri in profluentem aquam miſſi, diuinitus tamẽ ſeruati, & à Fauſtulo gregis magiſtro inuẽti, educati ſunt. Tandem Romulus & Remus † ex 3 4

Rhea Syluia nati, comperta tota re, regem Amulium obtruncant, & Numitori Albana re permiſſa, de condenda vrbe cogitare cœperunt: ídque in iis locis vbi expoſiti, vbi educati erant.

## CAPVT V.

### *Vrbs Romana quando condita.*

### SVMMARIVM.

1 *Roma vrbs quo anno & die condita.*

1 COndita eſt vrbs à Romulo & Remo, anno † mundi 3214. à capta Troia 432. ante natum Chriſtum 750. anno primo ſeptimæ Olympiad. die 21. Aprilis, quo Palilia celebrabantur. Conſtituta deinde Republ. legibúſque neceſſariis datis, Romulus ludos publicos edicit, in quibus 683. puellæ raptæ ſunt. Dionyſius *libro* 2. Ceninenſes, Antennates, & Cruſtumerij ideo bello eum laceſſunt. Victi Ceninenſes, Antennatéſque vrbes amittunt: & magna ex parte Roma commigrant, ibíque cum filiabus raptis vitam degere, quàm domi ſuæ abſque liberis eſſe maluerunt: deinde multæ & non contemnendæ fortis vrbes & familiæ externarum gentium, ob auditam Romuli famá, ſponte ſe ei ſubiecerunt,

## CAPVT VI.

### *Romulus.*

### SVMMARIA.

1 *Romulus primus Romanorum Rex.*

2 *Tribuum & Curiarum diſtributio à Romulo facta.*
3 *Patres à Romulo inſtituti, vnde ſic dicti, & Patricij, & Patres conſcripti. nu. 4.*
5 *Annus decem menſium: eiuſque diuiſio à Romulo facta.*
6 *Leges à Romulo latæ.*
7 *Sacerdotes à Romulo inſtituti.*
8 *Plebi commiſſa à Romulo.*
9 *Mulieres nuptæ, quo iure eſſent ex lege Romuli.*
10 *Diuortium quatenus lege Romuli permiſſum.*
11 *Poteſtas patria maxima, ex lege Romuli.*

PRimus itaque rex fuit † Romulus. Regnare 1
cœpit anno à condita Vrbe primo. Exorta enim de principatu, cum Remo fratre contentione, & Remo in pugna extincto, ſuperſtes Romulus ſolus gubernacula tenuit.

*Inſtituta Romuli, & leges ab eo latæ.*

Quia verò non ſatis eſt, ciuitatem mœnibus, ac amplis profundiſque foſsis munire: verùm oportet quoque eandem bellorum potentia, quæ fortitudine paratur & aſsiduo ſtudio: in ciuilibus autem perturbationibus concordia ciuium, corroborare & firmare. Primò igitur de tali Reipub. ſtatu cogitauit, qui & paci atque bello idoneus eſſet maximè, & commodus.

Eum igitur talem inſtituit. In tres partes † di- 2
uiſa vniuerſa multitudine, ſingulis præclarum aliquem virum ducem prępoſuit. Deinde vnamquamque rurſus in decem partitus, totidem fortiſsimos viros ei præfecit. has curias, illas tribus

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

vocari voluit: ſicut vocantur & hodie. Græci has φρατρίας ſiue λόχους, illas φύλας ſiue τριττύας dicũt: ſicut præfectos alteros φυλάρχους & tritarchos, quos Romani Tribunos: alteros Curiis præpoſitos phratriarchos, & λοχαγοὺς, quos illi Curiones nominant.

Diuiſæ autem ſunt rurſus Curiæ in Decurias: vocabatúrque ſingularum præfectus Decurio.

Poſtquam autem hoc modo omnes in tribus & curias deſcripſiſſet, populum vrbanũ vniuerſum in triginta æquales partes diſtribuit: ac ſingulis Curiis ſuam partem attribuit: exempta ex ſingulis tãtilla portione, quæ ſufficeret templis, delubríſque conſtituendis, ſimúlque parte aliqua in commune relicta.

Deinde ſingulis Curiis ſacra ſua cõſtituit, ſuis cuique diuis, quos venerari ſemper deberent, aſſignatis: & ſacris faciendis certos ſumptus definiuit, quos ex ærario ſuppeditari oporteret.

Tertiò, illuſtres genere, & virtute claros, opibúſque, vt tum ferebant tempora, abundantes, quibus eſſent liberi, ſecreuit ab obſcuris, egenis & humilibus. Inferioris fortunæ homines, ple-
3 beios vocauit: potioris verò, patres: † ſiue quòd ætate anteirent alios, ſiue quòd haberẽt liberos, ſiue propter nobilitatem generis, ſiue propter hæc omnia. Hi deinde *Patricÿ* dici cœperunt. Plebeios ſub commendatione patriciorum eſſe voluit, optione è vulgo data, vt quem quis vellet patronum ſibi eligeret: hic clienti ſuo de iure interrogatus reſpondebat, nec non aliis iuuabat

rebus. de quibus Dionyſius *lib.2.*

Quartò, Magiſtratus præfecit, vt eſſent, quibus cum adminiſtraret Rempub. Secreuit itaque centum viros ex ordine patricio, ratione hac: Ex omnibus vnum præcipuum ipſe declarauit, cui rerum vrbanorum regimen committeret: quoties ipſe foras duceret exercitum. Praterea tribum vnamquamque iuſſit tres viros ſeligere: qui per ætatem maximè ſaperent, & genere præcellerent. Poſt hos nouem, mandauit ſingulis curiis, vt è Patriciis ternos eligerent, adiectíſque ad illos nouem, quos tribus legerant. His 90. promotis centenarium expleuit Senatorum numerum. Et hi electi, *Patres* † *conſcripti* 4
vocati ſunt.

Quintò, ob tutelam corporis, & rerum gerendarum robur trecentos robuſtiſſimos ex familiis legit, Lacedæmonios ſequutus.

Sextò, annũ † in decem menſes diuiſit, & pri- 5
mum Martium à patre appellauit, ac annum trecentorum & quatuor dierum conſtituit. Menſes in Calendas, Idus & Nonas diuiſit.

Condita igitur, & diuiſa ciuitate, inſtitutis ſacris, & ordine facto inter ciues, leges † tulit. 6

I. Ne quis niſi per portas ingrederetur, egrederetúrve: mœnia ſacroſancta eſſent.

II. Vt Patricij ſacra curarent: magiſtratus gererent, ius redderent, ſecum Remp. adminiſtrarent, res vrbanas obirẽt: plebeij verò ab iis negotiis immunes: quippe qui talium imperiti eſſent, nec vacaret eis propter inopiam, agros colerent, pecora alerent, exercerent quæſtuoſa opificia.

III. Sacrificia voluit eſſe frugalia,& omni mo-
roſa curioſitate carere.

IIII. Ne in templo nocturnæ vigiliæ habe-
rentur, ne quid per noctem minus caſtè,minúſ-
ve pudicè, ſacrorum ſpecie committeretur. De-
inde ne qua fieri coitio, ne quid iniri aduerſus
ipſum,publicámve rem occulti conſilij,ne quid
inſidiarum tendi poſſet. ad quam legem Cicero
ſpectauit: Nocturna mulierum ſacrificia ne ſun-
to præter illa quæ pro populo ritè fiant.

V. Quoniam verò commenticiæ de diis fabu-
læ contemptum religionis, & inde licentiam,ad
omnéque facinus audaciam adferunt, & facilè
homines ſua natura ad hæc promptos, occupant
& prehendunt, pœnam iis indixit, qui fabuloſa
de Diis figmenta credidiſſent.

VI. Cùm ex diſparitate religionis maxima a-
nimorum alienatio oriatur, ex hac odia,ex odiis
ſeditiones promanent: prouidit Romulus,cauít-
que lege lata,ne deos peregrinos, præter Faunũ
colerent,néve ſacrificia externa facerẽt: ne quid
diuini Iuris,negligendo patrios ritus,peregrinóſ-
que aſciſcendo turbaretur.

VII. Sanciuit, vt è ſingulis Curiis legerentur
7 bini ſacerdotes, † annum egreſſi quinquageſi-
mum,qui virtute ac genere præcellerẽt cæteris,
cenſúmque haberent ſufficientem, & integro
eſſent corpore. Hos eum honorem non ad tem-
pus,ſed in omnem vitam habere voluit : immu-
nitatem inſuper iis conceſſit propter ætatem à
militia, & propter priuilegium ab vrbanis nego-
tiis. Eam tamen electionem ita ratam habuit, ſi
compro-

comprobata fuiſſet ab Auguribus.

VIII. Sanxit, ídque ſemper ſeruauit, ne quid publicè inaugurato fieret.

IX. Plebi † tria commiſit: magiſtratus creare, leges ſancire, de bello, referente rege, decernere. 8

X. Neceſsitatem colonis impoſuit, educandi quicquid eſſet maſculum, & è filiabus primogenitis. Nullam autem prolem necari permiſit minorem triennio, niſi ſi quid mutilum aut prodigioſum in partu eſſet editum. Tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit: ſed indicatos prius quinque viris vicinis proximis, ſi illis quoque exponendos eſſe viſum fuerit. Contra hanc legem committentiem, præter alias mulctas, etiam dimidium bonorum addixit ęratio.

XI. Supplicibus & confugientibus in Capitolium, impunitatem in honorem numinis permiſit.

XII. Puberes omnes in bello, captis vrbibus, necari vetuit, aut ſub haſta venundari.

XIII. Mulierem nuptam, † quæ iuxta ſacratas leges conueniſſet cum viro, ei participem eſſe poſſeſſionum & ſacrorum omnium voluit: hoc eſt, vxor pudica, & ſemper viro obſequens, æquè ac ille domus erat domina, & in eius defuncti bona ſuccedebat hæres, ſicut parentis filia: ex aſſe quidem, ſi is liberis carens, ac inteſtatus decederet. Quòd ſi prolem haberet, ex æquo cum liberis. Si autem aliquid peccaſſet, pœnam luebat ex mariti læſi arbitrio: de huiuſmodi criminibus cognati cum ipſo cognoſcebant, in qui- 9

bus erat violata pudicitia. & quod apud Græcos videbatur leuiſſimum, ſi deprehenſa eſſet vinum bibiſſe mulier: vtrumque damnauit Romulus, vt erratorum muliebrium maximum: ratus è ſtupro naſci inſolentiam, ſtuprum è vinolentia: & deprehenderetur odore, à cognatis oſculum deferri conceſſit.

10 XIIII. Vxori virum † relinquere interdixit: viro verò vxorẽ repudiare permiſit, ſi in veneficio natorum, aut in adulterio, aut in clauium adulteratione deprehenſa foret. Quòd ſi aliàs quis vxorem repudiaſſet, eius copiarum partem vxori dari, partem Cereri ſacram eſſe iuſſit Plutarch.

11 XV. Omnem poteſtatem patri † dedit in filium, idque toto vitæ tempore, ſiue in carcerem eum mittere, ſiue flagris cædere, ſiue vinctum ablegare ad ruſticas operas, ſiue enecare libeat: etiamſi filius teneat Remp. etiamſi magiſtratus gerat maximos, etiamſi liberalitatis laudem publicè ſit promeritus. Dionyſ. *lib.* 2. Quod plus erat, etiam vẽdere permiſit, & ternam venditionẽ conceſſit. Qua in re maiorem largitus eſt poteſtatem patri in liberos, quàm hero in mancipiũ. Seruus enim ſemel venditus, deinde libertatem adeptus, in poſterum ſui iuris fit: filius à patre venditus, ſi liber reddatur, iterum in poteſtatem patris redigebatur. Fuitque hæc lex, vt Dionyſius ait, firmiſſima.

XVI. Sellularias ac ſordidas, & turpibus cupiditatibus ſubſeruientes artes, vt corporibus atque animis tractantium noxias, ſeruis & exteris exer-

exercendas commiſit. Ingenuis duo tantùm reliquit ſtudia: rei militaris, ac ruſticæ. Cice. *In Oratione pro Roſcio Amerino.*

XVII. Iniurias pro modo criminum puniuit. Ideoque tribunal conſtituit in publico, & trecentis militibus armauit. Virgas ac ſecures præferri iuſſit à duodecim lictoribus. Leuia crimina flagris, grauia ſecuri coercuit.

Hæ verè leges Romuli ſunt, quæ apud ſcriptores extant. Narrat enim Dionyſius, plurimas non ſcriptas leges tum temporis fuiſſe, ex more Lacedæmoniorum. Bella & res geſtas ibidem recitat: quod & Plutarchus in vita Romuli facit. Imperauit annos 37. Mortuus eſt Nonis Quinctilibus.

## CAPVT VII.

### *Numa Pompilius.*

### SVMMARIA.

1 *Numa Pompilius ſecundus Romanorum Rex, pacificus & Iuriſconſultus.*
2 *Sacra varia à Numa Pompilio inſtituta.*
3 *Salij ſacerdotes vnde dicti.*
4 *Anni diſtributio in 12. menſes, per Numam.*
5 *Rubigalia feſta quæ & quare inſtituta.*
6 *Leges à Numa Pompilio latæ.*
7 *Termini agrorum, & Terminalis Iupiter, & Terminale feſtum.*
8 *Patria poteſtas à Numa parumper mitigata.*

FVIT hic Pompilius, viri apud Sabinos illuſtris, filius, formæ dignitate regia præditus.

Hic quadragenarius in regem Romanorum electus eſt, anno mundi 3251. anno 2. Olympiad. 17. anno quinto regis Manaſſe. Pacis ſtudioſiſsimus,
1 † & Iuriscõſultiſſimus fuit. Bellum nullum geſſit, verùm Romam legibus ac moribus condere parauit. Ideóque totam vitam in conſtituendis ſacris, & procurandis negotiis, vt vrbs neceſſaria ad victum haberet, traduxit. Exiſtimabat enim efferatis militia animis, mitigandum ferocem populum armorum deſuetudine: ne tamen poſitis externorum periculorum curis luxuriarent ocio animi, quos metus hoſtium diſciplináque militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deorum metum iniiciendum ratus eſt. Pietatem ante omnia docuit homines, quòd omnia bona dij darent, datáque conſeruarent mortalibus: deinde iuſtitiam, per quam cõceſſis diuinitus commodis frui liceat.

2 Diuini cultus † inſtitutionem in octo genera diuiſit, & ſingulis ſuos addidit ſacrorum miniſtros. Inſtituit igitur primò ſacra triginta Curionum: quæ ſacra Curiones pro ſuis Curialibus adminiſtrabant, & rem diuinam faciebant.

Secunda ſacra erant Flaminum, qui à coronæ geſtamine ſic dicebantur.

Tertia ſacra peragebant tribuni Celerum, equites & pedites ſtipatores.

Quartus ordo ſacerdotum, erat Augurum, vel ſigna de cœlo obſeruantium.

Quinto loco erant virgines Veſtales, ſacri ignis

ignis cuſtodes.

In ſexta parte continebantur, quos Romani appellant Salios. Erant autem horum ſacerdotum duodecim, & ij quidem ex ordine patricio præcipui Marti Gradiuo dedicati. Horum cultus in ſaltationibus & laudationibus deorum belli præſidum conſiſtebat. Dicti ſunt *Salij* † à continuato tripudio. 3

Septima legum ſacrarum pars, dicata eſt collegio Fœcialium.

Vltima continebat maximi ſacerdotij, vel pontificum ſacra. Horum munus erat, vt iudicarent de omnibus cauſis ad ſacra pertinētibus tam inter magiſtratus ſacrificos, quàm inter priuatos homines. Deinde ſicubi deſtituebantur ſcriptis legibus, nouas cōdebant. Magiſtratus penes quos ceremoniæ erant, ac ſacrificia examinabant, miniſtros ſacrorum in officio continebant. Conſulebantur à profanô & imperito vulgo, de cultu deorum ac geniorum.

Annum deinde ad curſum lunæ in duodecim † menſes diſtribuit, Ianuarium & Februarium primos anni menſes conſtituit, quemadmodum teſtatur Plutarchus in Mario & Numa: quam Numæ in menſibus inſtitutionem & nos ſequimur. 4

Feſta Rubigalia † introduxit, quæ celebrantur 7. Calend. Maij, quoniam tunc ferè ſegetes rubigo occupat. Inde defluxit quoque mos ad Pontificios, vt circa feſtum Crucis ſegetes obambulent, & preces Deo, pro incolumitate ſegetum faciant. 5

Digitized by Google

6 Leges plurimas tulit, † perpaucæ tamen ex-
tant.

I. Vt quilibet ſuo fundo contentus ſit, & alie-
nos non cócupiſcat. Vnumquemque iuſſit agrũ
ſuum circumſcribere, ac lapides apponere. Hos
ſacros eſſe Ioui Terminali voluit, addidit, vt
quotannis ſtato die res diuina, eo in loco in paga-
7 norum cœtu fieret, ídque *feſtum* † *Terminale* ap-
pellauit. Quòd ſi quis hoſce lapides transferret
aut tolleret, lege terminali caput eius Ioui termi-
nali deuouit, & impunè is tanquam ſacrilegus
interficiebatur.

II. Lex ad ius pactorum pertinet. Contractus
enim dubios & ſine teſtibus factos, fide & iure-
iurando terminari conſtituit: ideo templum Fi-
dei ſacrauit. Magiſtratus quoque & iudices in
dubiis cauſis, plerumque ex altera eius partis fi-
dei ac ſacramento, ſuam interponebant ſenten-
tiam.

III. Eum qui ſciens necaſſet hominem libe-
rum, parricidam eſſe voluit.

IIII. Romuli aſperitatem circa patriam po-
8 teſtatem in liberos, † emendauit. Prohibuit e-
nim, ne pater filium, quem vxorem ducere per-
miſerat, diſtraheret: Feſto authore.

V. Mulierem quoque infra decem menſes,
poſt obitum mariti nubentẽ, immolare prægná-
tem vaccam iuſſit. item, ne pellex ædem Iunonis
tangeret: & ſi tangeret, vt Iunoni dimiſſis crini-
bus agnum fœminam cęderet. Gellius.

VI. Ne mulier quæ prægnans mortua ſit, hu-
metur, antequam partus ei excidatur: qui contra
fecerit,

Digitized by Google

fecerit, ſpem animantis cum grauida peremiſſe videatur, *l. 2. ff. de mortuo inferendo.*

Mortuus eſt Numa Pompilius anno ætatis 83. poſtquam annos 43. regnaſſet. De hoc Virgilius ſic ſcribit, *lib. 6.*

*Quis procul ille autem, ramis inſignis oliua,*
*Sacra ferens: noſco crines, incanáque menta*
*Regis Romani, primus qui legibus Vrbem*
*Fundabit. Curibus paruis & paupere terra*
*Miſſus in imperium magnum.*

## CAPVT VIII.

### Tullus Hoſtilius.

### SVMMARIA.

1 *Tullus Hoſtilius tertius Romanorum Rex, quo anno regnare cœperit.*
2 *Alba euerſa, & Albani in Senatum Rom. lecti.*
3 *Fœderis feriendi formula antiqua.*
4 *Perduellionis lex à Tullo Hoſtilio lata.*
5 *Tullus Hoſtilius Rex fulmine ictus obiit.*

FVIT hic Tullus Hoſtilius tertius Romanorum Rex, à patribus creatus & iuſſus: †anno 1 mundi 3994. 2. anno 27. Olympiadis: circa quod tempus Manaſſes ob impietatem & idololatriã in Babylonem captiuus deductus eſt, anno ab vrbe condita 82. ante natum Chriſtum 668. Natus eſt in Medullia, ab Albanis oppido condito. Auum habuit Hoſtiam Hoſtilium, virum bello ſtrenuum: qui ob inſignem fortitudinem

primus à Romulo frondea corona donatus eſt, quòd Fidenas primus irrupiſſet. Plinius *libr.* 16. *cap.* 4. Fuit Romulo ferocior, & bellicis ſtudiis, ne ciuitas ocio ſeneſceret, inprimis deditus: ideóque occaſionem & opportunitatem belli faciendi, excitandíque quæſiuit. Albanis itaque
2 bello illato, Albam, † ob perfidiam Metij Suffetij, ſolo æquauit, vna hora quadringentorum opus annorum, quibus ſteterat, excidio ac ruinis dedit. Populum verò deuictum Romam traduxit, & montem Cœlium ad ædificia conceſsit: vtque eò frequentius habitaretur, montem Cœlium ſedem regiæ cœpit: ac, vt in poſterum omnis prorſus iniuria obliuioni daretur, Albanos Principes in Patres legit, & ordinem Senatorium ex iis ſuppleuit.

Præterea populum ſingulari benignitate, ac liberalitate ſibi deuinxit. Romulus enim & Numa agros deputarant, ex quorum reditibus diis ſacra fierent: qui agri non publici habebantur, ſed propria regum ſors & poſſeſſio erant. Eos Tullus viritim inter Romanos inopes diuiſit: profeſſus, patrimonium ſibi ſufficere in ſacrificia, ſumptúſque domeſticos.

3 Extat fœderis † formula inter Tullum & Albanos, apud Liuium *libr.* 1. Fœcialis regem Tullum ita rogauit: iubéſne me rex, cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege; Sagmina, inquit, te rex poſco. Rex ait: Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit, poſtea regem rogauit: Rex facíſne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium,

vaſa,

vaſa,comiteſque meos? Rex reſpondit: Quod ſine fraude mea populiſque Romani Quiritium fiat, facio. Deinde ſubiicit formulam: Audi, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audite populus Albanus: vt illa palam prima poſtrema ex illis tabulis cerâve recitata ſunt, ſine dolo malò: vtique ea hic hodie rectiſſimè intellecta ſunt:illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Iupiter,populum Romanum ſic ferito,vt ego hunc porcum hodie feriam:tantoq; magis ferito,quantò magis potes, polleſque. Ibi vbi dixit,porcum ſaxo ſilice percuſſit.

Recenſet Liuius Tulli Hoſtilii vnicam legem, † de Perduellionis iudicio:Duumuiri Perduellionis iudicent: ſi à duumuiris prouocarit,prouocatione certato:ſi vincent,caput obnubito, infelici arbori reſte ſuſpendito: vel berato vel intra pomerium,vel extra pomerium. 4

Poſtremò deuictis Sabinis, cùm in magna gloria, magniſque opibus regnum Tulli, ac tota res Romana eſſet, Tullus omnem animum ſacris dedit, & omnibus magnis paruiſque ſuperſtitionibus obnoxius factus eſt.Cumque non ritè ſactum Ioui Elicio curaſſet, ira Iouis ſollicitati praua religione,fulmine † ictus,cum domo flagrauit. Liuius *lib.* 1. Dionyſius Halycarnaſſeus *lib.* 3. Solinus *cap.* 2. Imperauit annos 32. Circa eius obitum Manaſſes in carcere pœnituit,& in regnum reſtitutus eſt. Tulli hiſtoriam Virgilius ſic deſcribit *libro octauo.* 5

*Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges*

*Armati Iouis ante aras, paterásque tenentes*
*Stabant, & cæſa iungebant fœdera porca.*
*Haud procul inde cita Metium in diuerſa quadrigæ*
*Diſtulerant (tu dictis Albane maneres)*
*Raptabátque viri mendacis viſcera Tullus*
*Per ſyluam, & ſparſi rorabant ſanguine repres.*

## CAPVT IX.

### *Ancus Martius.*

### SVMMARIA.

1 *Ancus Martius quartus Romanorum Rex, eiúsq; res geſtæ. nu. 3.*
2 *Belli indicendi ritus antiquus.*
4 *Hoſtia vrbs ab Anco Martio condita.*

MOrtuo Tullo, res, vt inſtitutum iam inde ab initio in vrbe Romana erat, ad Patres redierat: hique *interregem* nominauerant. Quo co-
1 mitia habente, Ancum Martium † regem populus creauit, cui rei patres fuêre authores. Regnare cœpit anno mundi 3327. anno 23. Ioſiæ regis, ſub quo Ieremias prophetare incœpit. Libri Moyſis deperditi, reperti ſunt anno ab Vrbe condita 114. ante natũ Chriſtum 636. Fuit hic inſtitutorũ Numæ & Romuli memor: ideóq; tam belli, quàm pacis ſtudiis gloriam ſibi & laudem parare conatus eſt. Cùm enim ſine iniuria ociũ haud facilè haberi poſſit, & patientia temperata ſemper contemnatur, nullas bellorum occaſiones refugit. Deinde quoque, vt Numa in pace religiones inſtituerat,

ita Ancus bellicas cæremonias prodidit: quibus non tantùm bellum gereretur, ſed aliquo etiam ritu indiceretur, deſcribens ius ab antiqua gente Æquicolis. Ritum autem indicendi belli refert Liuius *lib.*1. Bellum conſenſu fieri ſolitum, denũciabat † fœcialis hac ratione. Fœcialis haſtam ferratam, ſanguineam, aut præuſtam, ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præſentibus diceret: Quod populi priſcorum Latinorum, hominéſve priſci Latini aduerſus populum Romanũ Quiritiũ fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis Latinis iuſſit eſſe, ſenatúſque populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit, vt bellũ cum priſcis Latinis fieret: ob eam rem ego, populúſque Romanus, populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico, facióque. Id vbi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat. 2

Primum bellum geſſit † cum Latinis, qui eum vt ignauum, & adminiſtrando bello minùs idoneum, contempſerant: Politorium, vrbem Latinorum, vi cepit: ſequutus morem regum priorum qui rem Romanam auxerant: multitudinem omnem Romam traduxit, & Auentinum nouæ multitudini habitandum dedit. Recepit Medulliam, quæ tribus annis à Latinis poſſeſſa his erat: Ficulneam euertit. Sæpiùs feliciter duce Tarquinio, qui deinde in Anci locum ſuffectus eſt, cum Latinis acie pugnauit. Fidenates ob defectionem expugnauit, & eorum vrbem diripuit ac incendit. Victis & ſuperatis Veientibus, triumphum egit. 3

Volſcos obſedit,& Velitras:ac Sabinos tumultu-
antes,& bellum Romanis inferentes, deuicit,ca-
ſtris & omni præda exuit, ac mandata facere coe-
git. Res pace geſtæ hæ ſunt. Primò intermiſſum
cultum deorum reuocauit: docens, à contemptis
numinibus morbos,peſtilentias, aliáſque calami-
tates innumeras vrbi immiſſas,quibus magna pars
populi conſumpta: & quod ipſe Hoſtilius ob ne-
glectas religiones diu multumq; cum variis mor-
bis conflictatus ſit: poſtremò, ne mente quidem
ſanus, ſed vtraq; ſui parte laborans,miſerabili exi-
tio cum tota familia perierit. Deinde commenta-
rios, quos Numa de ſacris conſcriptos reliquerat,
à Pontificib. ſumpſit,& in tabulas quernas trán-
ſcripſit,ac in foro legendas quibuslibet propoſuit.
Præterea vrbem non mediocriter auxit. Auenti-
num enim adiecit,& iiſdem mœnibus complexus
eſt. Carcerem ad terrorem increſcentis audaciæ,
media vrbe ædificauit. In ora Tyberis Hoſtiam
4 vrbem † condidit. Salinæ circa factæ. Ædes Iouis
Feretrii amplificauit: Ianiculum montem in ad-
uerſa ripa imminentem Tyberi muniuit,& præſi-
dium contra Hetruſcos collocauit. Sublicium
pontem Tyberi impoſuit. Regnauit quatuor &
viginti annos: cuilibet ſuperiorum regum, belli
pacíſque artibus & gloria par. Fuit huic Anco co-
ætaneus in Babyloniorum regno Nabuchodono-
zor, in Iudæa Ioakim: 4. *Regum* 24. qui deuictus à
Nabuchodonozore, in Babylonem deductus eſt,
& inter reliquos etiam Daniel cum ſodalibus: 4.
*Regum* 24.2. *Paralipom.* 36. & *Daniel.* 1. De Anco ſic
ſcribit Virgilius:

*Quem*

Digitized by Google

——*Quem iuxta ſequitur iactantior Ancus,*
*Nunc quoq; iam nimium gaudens popularibus auris.*

## CAPVT X.

### *L. Tarquinius Priſcus.*

### SVMMARIA.

1 *Tarquiniorum familia & origo.*
2 *Demaratus Corinthius Tarquiniorum pater.*
3 *Tarquinius Priſcus quintus Romanorum Rex, eiúſq; res geſta, n. 4. & virtutes, n. 5.*
5 *Prætexta & bullæ origo & inſtitutum.*
6 *Babylonica captiuitas Hieroſolymorum.*
7 *Maſsilia Galliæ condita.*

L. Tarquinius Priſcus, Demarati Corinthii, ex familia † Bacchidarum, filius: ob ſeditiones 1
domo profugus, Tarquiniis, Italiæ oppido, conſedit: vxore ibidem ducta, ex qua duos filios genuit, vnum Aruntem, Hetruſca lingua: alterum Lucumonem appellauit. Arũs diem ante patrem obiit, relicta vxore, quæ vterum gerebat. Poſtumus Aruntis, ab auo ob ignorantiam neglectus, in cauſa fuit, vt ad Lucumonem tota hæreditas, eáque ampliſſima, perueniret. Duxit deinde Lucumo Tanaquillam, ſummo loco natam, in vxorem. Vtraque res fecit, vt animum gereret altum, & principem apud ſuos locum affectaret. Cùm autem à ſuis ſperneretur, & contemneretur, neque eam indignitatem ferre poſſet, conſilium migrandi ab Tar-

quiniis cepit. Roma eſt ad id potiſſimum viſa. In nouo populo, vbi omnis repentina, atq; ex virtute nobilitas fit, locũ forti ac ſtrenuo viro fore perſuadet. Romã igitur iter inſtituit, cui ad Ianiculũ applicanti omen felix apparuit. Aquila enim ſuſpenſis demiſſa leniter alis, pileum aufert, ſuperq; carpentem cum magno clangore volitans, rurſus velut miniſterio diuinitus miſſa, capiti aptè repoſuit, inde ſublimis abiit. Romã veniens, cum Græcum ingenium Italicis artibus imbuiſſet, breui & munificentia & fortitudine tantum effecit, vt à populo regnare iuſſus ſit. Pro Lucumone igitur Lucii nomẽ adſumpſit. Tarquinium à Tarquiniis, vbi educatus erat, ſe appellauit: *Priſci* cognomen inuenit, quòd natu maior eſſet. Dionyſius aliter de hoc Tarquinio ſcribit: Demaratus † cum Corintho patria per ſeditionem pulſus, in Italiam cõmigraſſet, Tarquiniis Etruriæ vrbe omnium fortunarum ſuarum ſedem collocauit, ibique filios procreauit, Aruntem & Lucumonem. Demarato autem & Arunte mortuis, Lucumo, neglectis Tarquiniis, cum magna clientum manu Romam veniens, ſeque pro Lucumone Lucium, & Tarquinium à Tarquiniis, vbi educatus erat, appellans, ab Anco rege in ciuium, & in patriciorum ac ſenatorum numerum aſcitus, poſt eo mortuo dign⁹
3 qui ei in regni † adminiſtratione ſuccederet, habitus eſt. Hic filias duas reliquit, quarum vna Ser. Tullio regi nupſit, altera M. Iunio, Bruti patri: itẽque filium, qui viuente patre mortuus eſt, relictis filiis duobus, Arunte & Lucio. Ex quibus Lucius poſt *Superbi* cognomine inuento, Romæ regnauit.

Factum

Factum id eſt anno mundi 3350. an. 12. regni Nabuchodonozoris; quo anno Ezechiel prophetare incœpit in Babylone, ab vrbe condita 138. ante natum Chriſtum 612.

38 Studia eius bello magis, quàm pacis dedita fuerunt. Bellum primum cum Latinis geſſit. Eos vicit, & oppidum Appiolános militibus diripiendũ dedit. Deinde Cruſtumerium, quod defecerat, & Numantium Collatiamque recepit. Collatiæ fratruelem Aruntis Tarquiniũ præfecit, qui Egerius dictus fuit ob paupertatem. Bello hoc denique Sabino perfecto, triumphans Romam rediit. Inde priſcis Latinis bellum fecit, & omne nomen Latinum domuit.

40 A bello dum quieſceret, omnem animum ad ornandam ciuitatem adiecit: forum officinis, taberníſque & aliis ſplendidis ædificiis exornauit. Cloacas ad euehendas ſordes in Tyberim fieri fecit. Muros vrbis, lapide ſecto ad regulam conſtruxit. Circo maximo locum deſignauit: loca patrib. diuiſit, equitibúſque. Senatus maieſtatem centum viris ampliauit. Centurias equitum duplicauit. Capitolium inchoauit: filium quòd tredecim annos natus hoſtem peremiſſet, prætexta & bulla decorauit. Inde prætexta † & bulla ingenuorum 4
puerorum inſignia eſſe cœperunt.

Primum hunc Romæ triumphaſſe, Meſſala, Eutropius & Florus ſcribũt. ter autem triumphaſſe, author eſt Dionyſius: primum de Latinis, iterũ de Etruſcis, tertium de Sabinis.

Tandem dolo filiorum Anci Martii, poſtquam regnaſſet annos 38. interfectus eſt.

Habuit hic Priſcus Tarquinius duo, quæ impe-
5 raturis adeſſe debent : in bello † vires, in conſiliis
prudentiam. Deinde clementiam addebat : qui-
bus ſibi etiam hoſtium animos deuinxit. quæ qui-
dem animi moderatio in victoria maximum eſt &
præcipuũ boni Imperatoris decus. Teſtatur id vi-
ctoria in Cruſtuminos, Nomentanos, Latinos &
Tarquinios. Refert Dionyſius Halycarnaſſeus o-
rationem Tarquinii ad Tarquinios: Audite nunc,
inquit, conditiones, & quam vobis pro iſta veſtra
voluntate repono gratiam.

Ego neminem Hetruſcum occiſurus ſum, aut
exilio pecuniáve mulctaturus : ciuitates ipſas ſine
præſidiis, ſine exactionibus permitto ſuis legibus
viuere, nihil mutato ſtatu Reipublicæ. Pro his o-
mnibus quæ vobis conceduntur, vnum poſtulo,
vt me veſtrarum ciuitatum principem agnoſcatis.
Quod etiam inuitis vobis futurus ſum, quamdiu
ero armis ſuperior : malo tamen id conſequi
à volentibus. Hæc referte veſtris ciuitatibus. Ego
interim dum hæc reuertimini, vobis inducias pol-
liceor.

Tarquinii tempore hæc contigerunt. Hieroſo-
lyma obſeſſa fuit à Nabuchodonozore. 4. *Regum*
25. *Ieremiæ* 34. *&* 52. Deinde deſolata, & capti-
6 uitas Babylonica † ſubſequuta, quæ incidit in an-
num nonum Tarquinii: in annum 17. incidit ſo-
mnium Nabuchodonozoris de quatuor regnis
mundi. *Danielis* 2. Ioſephus *libro* 10. *cap.* 11. Anno
21. Ezechiel prophetare incœpit: *Ezechiel. cap.* 40.
7 Quo anno Maſſilia † ciuitas Galliæ condita eſt, vt
teſtatur Iuſtinus *lib.* 43. & Euſebius. Aurea colu-

mna

mna circa hoc tempus à Nabuchodonozore erecta: *Danielis* 4. Ob quam idololatriam triennio poſt ad inſaniam redactus, ſeptem annis cum feris egit. Anno 27. Nabuchodonozor cognoſcens Deum, in regnum reſtitutus eſt. *Danielis quarto.*

## CAPVT XI.

### *Seruius Tullius, Sextus Romanorum Rex.*

### SVMMARIA.

1 *Seruius Tullius ſextus Romanorum Rex quomodo ad regnum peruenit.*

2 *Cenſus, Claſſes, & Centuria quando Romæ inſtitutæ.*

3 *Æs ſignari Romæ quando cæptum.*

HAbuit hic Seruius Tullius patrem Tullium Corniculanum, & Ocretiam matrem ſeruam. Ei puero, & dormienti, caput arſiſſe ferunt. Quo miraculo mota Tanaquil, Tarquinii vxor, omnibus eum artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur, erudiri ac inſtitui curauit. In charitate denique, atque honore ſemper, non modò apud Tarquinium, ſed apud Patres, plebemque habitus fuit, ita vt Tarquinius filiam ei ſuam deſponderit. Peruenit † ad regnum a- 1
ſtutia Tanaquilis. Hæc enim occiſo rege, ex alto ad populum deſpiciens, Priſcum maritum ne

lethale quidem vulnus accepiſſe dicit. Interim dum conualeſceret, Seruio Tullio iubere populum dicto audientem eſſe, eum iura redditurum, obiturúmque alia eius munia eſſe. Itaque per aliquot dies cùm iam expiraſſet Tarquinius, celata morte per ſpeciem alienæ fungendæ vicis, ſuas opes firmauit. Deinde præſidio firmo munitus, primus iniuſſu populi, voluntate patrum regnauit: & duas filias iuuenibus regiis, Lucio atque Arunti Tarquiniis iunxit. Primum bellum ſuſcepit contra Veientes & Hetruſcos, quos domuit. Inde pacis tempore opus longè maximum aggreſſus eſt. Quemadmodum enim Numa diuini iuris author fuerat, ita hic omnium ordinum in ciuita-
2 te conditor. Inſtituit enim cenſum, † claſſes, centuriáſque, vt latè refert Liuius *lib.1.* ab vrbe condita, Dionyſius *libro quarto.* Primo luſtro cenſa ciuium dicuntur millia 80. Vrbem in quatuor partes diuiſit, & à collibus cognominauit, Palatinam, Suburranam, Collinam, Æſquilinam: ciuitati adiecit duos colles, Quirinalem & Viminalem. Æſquilias, vrbem aggere, foſſis & muro auxit. Templum Dianæ conſtruxit. Leges tulit de contractibus & iniuriis, numero 50. quæ non extant. Seruis manumiſſis ius ciuium communicauit, & libertinos ad omnia plebeiorum munia admiſit. Tandem à L. Tarquinio, Tarquinii Priſci filio, poſt quatuor & quadraginta annos, poſtquā regnum acceperat, interfectus eſt, anno mundi 3431. anno 3. ſexageſimæ primæ Olympiadis. Paulò ante eius obitum fundamenta templi Hieroſolymitani cœpta ſunt: *Primo Eſdræ tertio.* Sub

hoc

hoc Seruio primùm in Italia oliuæ plantatæ ſunt. Plinius *libro* 15. *capite primo*. Deinde primus poſt vrbem conditam æs † ſignare cœpit. Plin. *lib.* 33. 3
repetita veteri ſignandi cõſuetudine, ab Iano gemino, rege primo Italiæ, introducta: qui vna nummi parte ſui capitis effigiem, altera nauem, qua aduectus in Italiam Saturnus fuerat, expreſſit. Macrobius *lib.* 1. *Saturnaliorum*.

## CAPVT XII.

### *L. Tarquinius Superbus.*

### SVMMARIA.

1 *Tarquinius Superbus ſeptimus & Vltimus Romanorum Rex, eius impietas, & tyrannis, num.* 2. *&* 3. *res geſtæ. nu.* 5.
2 *Superbi nomen Vnde Tarquinio inditum.*

L. Tarquinius Priſci Tarquinii nepos, regnum † ſcelere & incœſtu adeptus eſt. Erant Tul- 1
lio duæ filiæ ex vxore Tarquinia, quam ei rex ipſe in matrimonium collocauerat. Has puellas iam nuptijs maturas iunxit conſobrinis earum, Tarquinii nepotibus: maiorem maiori, iuniorem iuniori: benè ita comparatos exiſtimans. Sed fortè fortuna vterq; gener moribus ſuis diſſimilẽ nactus eſt. Lucio enim natu maiori, audaci, arroganti, naturáque tyranno, proba, modeſta, & erga patrem pia vxor contigit: contra Arunti iuniori, miti, & bono ingenio prædito, ſceleſta, infenſa patri, nihil non auſura fœmina. Hæc igitur cum fratre mariti ſui L. Tarquinio ſceleratiſſimas celebrauit nuptias: cùm illa Aruntem Tarquinium virum optimum, hic vxorem virtutis amantiſſimam ve-

neno peremiſſet. Contraxit celeriter ſimilitudo
eos vt ferè ſit,malum malo aptiſſimũ.Hic Tarqui-
2 nius Seruium ſocerum † elatum è curia, in infe-
riorem partem,per gradus deiecit,deinde fugien-
tem interfici iuſſit. Fertur,Tulliam filiam per pa-
tris corpus carpentum egiſſe, partemque ſangui-
nis ac cædis paternæ, cruento vehiculo contami-
natam ipſam,reſperſamque ad penates ſuos tuliſ-
ſe. Ipſe Tarquinius gener ſocerum ſepultura pro-
hibuit:primores patrum,quos Seruii rebus fauiſſe
credebat, interfecit. Cúmque ad ius regni nihil
quicquam præter vim haberet, armatis corpus
circumſepſit. Primus regum morem omnibus
ſenatum conſulendi ſoluit: Rempub.de domeſti-
cis conſiliis adminiſtrauit:bellum, pacem, fœdera
ſocietatéſque per ſe ipſe, cum quibus voluit, in-
iuſſu populi ac ſenatus fecit, diremitque. Latino-
rum ſibi gentem maximè conciliauit, vt peregri-
nis opibus tutior inter ciues eſſet. Veteres leges
3 ſuſtulit,nouas finxit: omnia denique † pro libidi-
ne egit. Cognitiones capitalium rerum ſine conſi-
liis per ſe ſolus exercuit,pérque eam cauſam occi-
dere, in exilium agere, bonis mulctare poterat,
non ſuſpectos modò,aut inuiſos: ſed ob nihil a-
liud,quàm vnde prædam ſperare poſſet,inde no-
4 men *Superbi*, † quòd omnes leges omnémque iu-
ſtitiam contemneret, ac omnia pro libito faceret,
5 meruit. Res bello † geſtæ hæ ſunt: Gabios per
S. Tarquinium filium domuit, Volſcis Sueſſam &
Pomerium eripuit:domi cloacam grandem, & la-
cus in circo compoſuit: primus ferias Latinas ad-
inuenit: vincula excogitauit, taureas, fuſtes, com-

pedes,

pedes, cathenas, exilia & metalla: templum Ioui in Capitolio ædificauit. Tandem ob ſtupratam Lucretiam à S. Tarquinio filio, vnà cum liberis in exilium pulſus eſt. S. autem Tarquinius filius, Gabios, tanquam in ſuum regnum, profectus, ab vltoribus veterum ſimultatum, quas ſibi ipſe cædibus rapinisque concitauerat, interemptus eſt. Regnauit L. Tarquinius annos 45. Tulit, vt Liuius inquit, Romana regia ſceleris tragici exemplum, vt tædio regum maturior veniret libertas, vltimúmque regnum eſſet, quod ſcelere partum foret.

# MVTATIONES INSIGNES MAGISTRATVVM IN REPVB. ROM. ET

Catologus legum, quæ ſub ſingulis mutationibus, ſecundùm ſeriem annorum vrbis latæ ſunt.

## I. MVTATIO.

### CAPVT XIII.

*Conſules creati.*

SVMMARIA.

1 *Regium nomen Romæ deletum.*

2 *Conſules vnde dicti: quo anno primum Romæ creati, nu. 3. & qui, n. 4.*

EIECTO, pulſóque Tarquinio Superbo, cùm propter regis impotentiam, tum propter ſtuprum Lucretiæ à regis filio illatum: &
1 deleto omni prorſus regio † nomine, ac libertate vindicata, & recuperata, noua Reipublicæ forma cogitare cœperunt.

Quare cùm nihil nocentius eſſe ciuitati, quàm tyrannide & crudeli dominatu, premi, proprio malo didiciſſent, imperium duobus viris annuum mandatum eſt: qui poſtea,
2 quòd Reipublicæ conſulerent, *Conſules* † nominati ſunt. His omnia iura, omniáque inſignia regum contulerunt: id modò cautum eſt, ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur.

Primum itaque Conſulatum Romæ geſſiſſe L. Iunium Brutum, & L. Tarquinium Collatinum, ab omnibus ſine dubio traditum eſt: quo verò vrbis anno, & quo anni tempore reges expulſi ſint, & primi conſules inierint, dubitatum variatumque eſt ſententiis. Liuius & Dionyſius anno poſt Romam conditam CCXLV. id factũ
3 eſſe ſcribunt: alii anno † CCXLIIII. Quorum opinionem Corolus Sigonius, vir longè doctiſſimus, ſequitur, mouetur in primis authoritate Macrobii *lib.* 1. *Saturnal.* Nonnulli, inquit, putauerunt Iunium menſem à Iunio Bruto, qui primus Romę conſul factus eſt, nominatum, quòd hoc menſe, id eſt, Kalend. Iun. pulſo Tarquinio, ſacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecerit, &c. Adfert alias

alias haud obſcuras rationes, quibus opinionem ſuam firmat, aduerſantium conuellit.

4 Primi † igitur Coſſ. ex Patriciis, penes quos tum vniuerſa Reipub. gubernatio erat, creati ſunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, à Sp. Lucretio, Lucretiæ patre, interrege, comitiis centuriatis, ex commentariis Serui Tulli regis, anno vrbis CCXLV. 9. Kalend. Iun.

## CAPVT XIIII.

### *Brutus.*

### Svmmaria.

1 *Brutus libertatis Romanorum primus vindex & cuſtos.*
2 *Patres, Conſcriptique.*
3 *Bruti ſeueritas in liberos. eius mors. nu.* 4.

Brutus itaque, qui non acrior vindex † libertatis fuit, quàm deinde cuſtos, populum iureiurando adegit, neminem regnare paſſurum, ne eſſet vnde periculum libertati foret, id ſumma ope tuendum eſſe: neque vllam rem, quæ eò pertineat, contemnendam. Deinde quo plus virium in Senatu etiam frequentia ordinis faceret, cædibus regis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam expleuit. traditúmque inde fertur, vt in ſenatum vocarentur, qui patres, quique † conſcripti eſſent. 2 Conſcriptos videlicet nouum ſenatum, appella-

bant *Lectos*. Rerum deinde diuinarum habita cura, regem ſacrificulum à regibus creatum, pontifici ſubiecit, ne addictus nomini honos, aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret. Leges Tulli de contractibus reuocauit. Reduxit comitia, ſuffragiáque, de rebus maximis. Præterea ex ſenatus conſ. ad populum tulit, vt omnes Tarquiniæ gentis exules eſſent. Edidit inſigne exemplum
3 ſeueritatis † in proprios liberos, de quibus quòd contra libertatem conſpirauerant, ſuppliciũ ſumpſit: conſpectius eo, quòd pœnæ capiendæ miniſterium patri de liberis, conſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus, eum ipſum fortuna exactorem ſupplicii dedit. Nam inter omne tempus dum virgis cæduntur, ſecuríque feriuntur, vultus & os eius ſpectaculo fuit, eminente animo patrio inter publicæ pœnæ miniſterium: & iuriſiurandi maiorem rationem habens, quàm affectuum.

4 Interfectus † eſt Brutus bello contra Veientes, ab Arunte Superbi regis filio, pridie Kal. Martias. Matronæ, annum vt parentem luxerũt eum, quòd tam acer vltor violatæ pudicitiæ fuiſſet. De eo ſic ſcribit Virgilius:

*——— Animámque ſuperbam*
*Vltoris Bruti, faſcéſq; videre receptos.*
*Conſulis imperium hic primus, ſæuáſque ſecures*
*Accipiet, natóſq; pater noua bella mouentes*
*Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit*
*Infelix: vtcunque ferent ea fata minores,*
*Vincet amor patriæ, laudúmque immenſa cupido.*

CAPVT

## CAPVT XV.

### *L. Tarquinius Collatinus.*

### SVMMARIA.

1 *Tarquinius Collatinus Conſul, quomodo, magiſtratu ſe abdicauit.*
2 *Publicolæ nomen vnde L. Valerio inditum. eius res geſtæ. num. 4.*
5 *Leges à Publicola latæ.*

MAgiſtratu ſe L. Tarquinius Collatinus abdicauit. Abdicationis diuerſæ à multis traduntur cauſæ, quæ quidem diuerſitas facilè excuti poteſt. Priſcis enim temporibus Romani armorum magis quàm literarum ſtudio occupati, deditique fuerunt: quæ res effecit, vt eò minus certi aliquid de rebus ipſorum poſterioribus conſtare potuerit. Liuius itaque & Plutarchus ſcribunt, L. Tarquinium † Conſ. ne nomen Tarquiniorum 1 populo infenſum in vrbe eſſet, hortatu Conſ. Bruti, depoſito magiſtratu, ſponte vrbe ceſſiſſe. Idem ſcribit L. Piſo apud Gellium, *lib.* 15. L. Tarquinium collegam ſuum, quia Tarquinium nomen eſſet, metuere: eumque orat, vti ſua voluntate Roma contendat. Quæ opinio ita Dionyſio diſplicet, vt eam pro ridicula habeat. ſcribit igitur: Poſtquam Brutus de propriis liberis, qui de recipiendis in vrbem regibus conſilia habuerant, ſupplicium ſumpſiſſet, & pariter in ſororum Collatini filios, eius coniurationis ſocios animaduerti vellet: quos pro pari poteſtate, qua præditus erat: eximere pœna

Collatinus vellet: ortam eſſe diſſenſionem inter eum & Collatinum, Brutum, miſſo in ſuffragia populo, ei magiſtratum abrogaſſe: Dionyſius, Cicero *lib. 3. offic.* & Zonaras. Collatino ſuffectus eſt L. Valerius, patre Voluſo ortus. Publicolæ no-
2 men † ipſi inditum eſt, quòd leges populares tuliſſet, populúmque coleret, & vt Dionyſius tradit, δημοκηδὴς eſſet. Valerius Publicola, interfecto Bruto, collegam ſibi adſciuit Sp. Lucretium Lucretiæ patrem, quo interrege primi Coſſ. creati erant, eique vt natu grandiori, faſces dedit: Dionyſius, Liuius, Plutarchus, quo mortuo iterum Horatium Puluillum collegam ſibi ſumpſit: ita primus annus quinque Conſules habuit. Eutropius.
3 Tulit autem plurimas leges, † quarum hæ extant.

I. Vt à Coſſ. ad populum prouocatio eſſet, neue ſine iuſſu populi, in caput ciuis Romani animaduerti poſſet, ſola eis relicta eſt coercitio, vt in vincula duci iuberent: Plutarchus. Pomponius verò Bruto eam tribuit.

II. Ne quis Romæ gereret magiſtratum, iniuſſu populi, mortis pœna propoſita, qui contra fecerit: & impunitate, qui talem occiderit.

III. Ne quis magiſtratus ciuem Romanum, aduerſus procurationem verberaret, aut necaret: & de ſacrando eum bonis capite, eius qui regni occupandi conſilia iniiſſet.

IIII. Conſulibus non parentes boum quinque, & duarum ouium precio mulctari iuſſit. Erat verò precium ouis, oboli decem: bouis autem centum.

V. Pauperibus proſpexit, & ciuium vectigalia ſuſtulit.

ſuſtulit.

VI. Ne conſul, ſi vir acer & ſtrenuus eſſet, quæſtoriis occupationibus à cura rerum maiorum occuparetur: nec, ſi improbus, rebus pecuniiſq; permiſſis, occaſionem ſibi ad inferendam iniuriam oblatam eſſe exiſtimaret: Liuius *lib.* 2. Dionyſius *lib.* 5. Plutarchus *in Vita Publicolæ*, Valerius Maxim. *lib.* 4. *cap.* 1.

Hæ leges, & aliæ quæ non extant, latæ ſunt ab anno Vrbis 245. vſque ad annum 250. Conſulatum ter geſſit. Primò conſul, † de Veientibus & Tarquinienſibus triumphum egit: Dionyſius *lib.* 5. Liuius *lib.* 2. Plutarchus *in Publicola*: vbi addit, primum hunc fuiſſe, qui quadrigis vectis triumphauerit. Triumphatum autem eſt Kalend. Mart. quia Dionyſius ait, poſtridie quàm pugnatum erat, triumphum eſſe actum. Pugnatum eſt, Plutarcho authore, pridie Kalend. Mart. Secundò conſul, cenſum egit. Cenſáque eſſe ciuium capita CXXX. millia, Dionyſius ſcribit. Tertiò conſulatu, ædes Iouis Capitolini à M. Horatio Coſſ. dedicata eſt, & Etruſco bello finis, pace cum Porſenna facta, impoſitus. 4

## CAPVT XVI.

### *Quæ fuerit Conſulum dignitas & poteſtas.*

### SVMMARIA.

1 *Conſules quo anni tempore crearentur, quo ritu,*

*qua ætate: & quando magiſtratum inirent. nu-mer. 2.*

3 *Conſulum dignitas, & poteſtas, quæ poſterioribus temporibus attenuari cæpit. n. 7. & 8.*

4 *Palmatæ veſtes ſolis Conſulibus conceſſa.*

5 *Faſces & ſecures Conſulares quare ligarentur.*

6 *Valerius Publicola legem de prouocatione tulit.*

1 CReabantur † Conſules Centuriatis comitiis, 6. Kalend. Sextileis. Cicero *in Philip.* 2. & Plutarch. *in vita Ciceronis*. Qui verò ritus illis comitiis, quæ magiſtratuum creandorum, & legum ferendarum, & iudicii exercendi cauſa inſtituebantur, in vſu erant, tradit Nicolaus Gruchius *in lib. de Comitiis*. Obſeruabatur autem in primis cõſularis ætas, quæ ad conſulatum aſpirare legibus Annalibus licebat. Nam annus tertius & quadrageſimus ad Conſulatum conſtituebatur: Cicero *pro Plancio*. Deſignati deinde in Comitiis, domum ingenti hominum multitudine & maxima pompa deducebantur. Inibant autem Conſulatum

2 † Calend. Ianuar. & antequam inirent, Iunoni ſacra faciebant. Cicero *pro Flacco*: Cùm bellum iam gerente Catilina, omnes me authore duos Coſſ. Calend. Ianuariis ſcirent eſſe oportere. Et *pro Murena*: Iuno Soſpita, cui omnes Coſſ. facere neceſſe eſt. Et Ouid. *de Ponto:*

*Ergo vbi Iane biceps longum reſeraueris annum,*
*Pulſus & à ſacro menſe December erit,*
*Purpura Pompeium ſummi velabit honoris,*
*Ne titulis quidquam debeat ille ſuis.*
*Cernere iam videor rumpi penè atria turba,*
*Et populum lædi deficiente loco.*

*Tem-*

*Templáque Tarpeia primum tibi ſedis adiri,*
*Et fieri faciles in tua vota deos.*
*Colla boues niueos certa præbere ſecuri,*
*Quos aluit campis herba Phaliſca ſuis:*
*Curia te excipiet, patrésque ex more vocati*
*Intendent aures ad tua verba ſuas.*
*Inde domum repetes toto comitante Senatu,*
*Officium populi vix capiente domo.*

## ELEGIA IX.

*Dúmque latus cinget ſancti tibi turba Senatus,*
*Conſulis ante pedes ire iuberet eques.*
*Et quanquam cuperem ſemper tibi proximus eſſe,*
*Gauderem lateris non habuiſſe locum.*
*Nec querulus, turba quemuis eliderer, eſſem:*
*Sed foret à populo tum mihi dulce premi:*
*Proſpicerem gaudens, quantus foret agminis ordo,*
*Denſáque quàm longum turba teneret iter.*
*Quóque magis noris, quàm me vulgaria tangant,*
*Spectarem qualis purpura te tegeret.*
*Signa quoque in ſella noſſem formata curuli,*
*Et totum Numidæ ſculptile dentis opus.*
*At cùm Tarpeias eſſes deductus in arces,*
*Dum caderet iuſſu victima ſacra tuo,*
*Me quoque ſecreto grates ſibi magnus agentem,*
*Audiſſet, media qui ſedet æde Deus.*

Quanta verò fuerat Conſ. dignitas † & poteſtas, 3 facilè ex multis ſcriptorum locis conſtat. Cicero *lib. de Legibus* 3: ſic ſcribit: Regio imperio duo ſunto: iíque præeundo, iudicando, conſulendo, Prætores, Iudices, Conſules appellantor. Militiæ ſummum ius habento, nemini parento. Ollis, ſalus po-

puli ſuprema lex eſto. Et *in orat. contra Rull. & pro Planco.* Honorum populi finis eſt cõſulatus,quem magiſtratum iam octingenti ferè conſequuti ſunt. Et Polybius *libro ſexto*:Conſules antequam ex vrbe legiones educant, vrbanarum rerum omnium ius atque imperium habent. His etenim cæteri omnes magiſtratus, prætor,tribunus pleb. parent ac ſubiecti ſunt. Hi legationes in curiam introducebant: quæ celeriter ſtatuenda ſunt, decernunt: quæ & deliberanda ſunt, ad ſenatum referunt. Quæ verò à ſenatu decreta ſunt,ea vt perficiantur,ipſorum officium eſt. Quin imò, & quæ de Repub. per populum tranſigenda & perficienda ſunt, eorum officium eſt perpendere, ac diligenter examinare, concionem, quoties opus eſt, aduocare: ſenatuſconſulta ad populum referre: quidquid maior pars iuſſerit, exequi. Quin etiam in his quæ ad belli apparatum,& caſtrenſem diſciplinam pertinent,hi ſummum imperium habent. His ius eſt,ſociis, quicquid viſum fuerit, imperare, Tribunos militum creare, delectum habere. Ad hæc,de iis qui ſub imperio eorum ſunt, in caſtris arbitratu ſuo ſupplicium ſumere. His præterea licet,eos comitante quæſtore, ac ſedulò imperata faciente, publici æris,quantum res ipſa tulerit, impendere. Hæc Polybius. Et Caſſiodorus: Priſcorum iudicio,inquit,qualis ſit conſulatus, hinc omninò datur intelligi, quando inter mundi dignitates eximias, ſolus meruit habere
4 palmatas † veſtes, quas felicitas dabat, præmia vincentium, nomen annorum, compenſatio ſola, cui debebantur omnia, ſtatum Reipub. Roma. viri

viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos huius conſilia vindicabant: & tot magnis debitis, ſola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuento ad generale gaudium: per illam nimirum ſtatus Imperii iugiter creuit, illam ſemper felix Roma ſuſcepit. Meritò quidem genus habebatur Imperii, meritò ſupra omnes ciues poterat, qui ab hoſte patriam vindicabat, vtilitates publicas ſub æquitate diſponens, ius dicebat etiam capiti: ſed tutò illi commiſſa eſt poteſtas necis, qui fuerat autor ſalutis. hinc eſt, quòd etiam faſces atque ſecures tantæ poteſtati præcepti ſunt illigari, † vt cùm tardiùs ſoluerentur, moram deliberationis acciperent, ſi de cæde 5
aut nece hominis, aliquid cenſuiſſent, ita vt cùm omnia eius traderentur arbitrio, ne inſoleſceret animo, *Conſul* dictus eſt, à *conſulendo*. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ ſanguinem copiosè fuderat hoſtium, vitæ auxilium ciuibus manaret irriguum. ſic quos felices per bella fecerat, ſtudio largitatis explebat: in argumentum etiam publicæ gloriæ ſoluebat famulos iugo ſeruili, qui libertatem tantæ dederat ciuitati, &c.

Quamuis autem primis temporibus honorum populi finis fuerit conſulatus, ampliſſimáque eius ordinis dignitas tum extiterit: poteſtatem tamen ipſorum, ne vllus in poſterum tyrannidis metus eſſet, P. Valerius Poblicola † lege centuria- 6
tis comitiis lata cohibuit, ac frenum quaſi eis iniecit: Vt ciui Romano prouocare liceret, & ne quis magiſtratus ciuem Romanum aduerſus prouoca-

tionem verberare aut necare vellet. Poſt Auguſti deinde tempora poteſtas Coſſ. paulatim inclinare, concidere & † attenuari, ſoláque iuris dicendi
7 facultate circumſcribi cœpit: qua Adriani ſeculo ad hoc vſos liberè fuiſſe, ex Dione liquet, qui Adrianum memorat conſulibus ſæpè aſſediſſe, cùm iudicarent. Tandem in nomen honoris ſine aliqua poteſtate Conſulatus tranſiit. Sic Caſſiodorus: Pinge, inquit, vaſtos humeros, vario colore palmatos, validam manum victoriali ſcipione nobilitatam: Lares proprios, etiam calceis auratus egredere, ſellam curulem pro ſua magnitudine, multis gradibus eniſus, aſcende, vt in ocio ſubiectus merearis, quod nos per maximos labores aſſumimus imperantes. Rem victoriarum agitis, qui bella neſcitis. nos, iuuante Deo, regimus, nos conſulimus: & veſtrum nomen annum deſignat: viciſtis felicitate Principes, qui & honores ſummos geritis: & dominationis tædia non habetis. Quapropter erige confidentiam mentis tuæ: conſules eſſe magnanimos decet: opes priuatas non cogites, qui gratiam publicam donando habere decreuiſti. Hinc eſt enim quòd alios iudices non rogantes euehimus. Conſules autem ſperantes tantummodò promouemus, vt ſoli ad has largitates veniatis, qui vos pares eſſe tantis expenſis cognoſcitis: alioqui onera eſſent potius, non honores, ſi ſupra vires aliquid imponeremus inuictis. Fruere igitur & decenter optatis: hic eſt ambitus, qui probatur. Eſto mundo clarus, tibi proſperrimus, tuis autem poſteris feliciter imitandus. Valentinianus verò ordinem conſu-

laris

latus ad antiquam reduxit ſanctionem: vtilitatem tamen ſpargendi, errorémque perdendi prohibuit. Et id quod incompetéter proiiciendum erat, ad reſtaurationem aquæductuum vrb. Rom. centena pondo auri præſtari per ſingulos conſulatus ſanciuit. Iuſtiniani temporibus Conſulatus † ad 8 nihilum redactus fuit. Honorarii enim tantum, & plures Coſſ. fieri cœperunt, conſulatúſque codicillis paſſim impetrabatur, *l. vltim. C. de decurionibus.*

# SECVNDA MVTATIO, QVÆ CONTIGIT ANNO VRBIS CCLIIII. AB eiectis regibus anno nono authore Dionyſio, Euſebio, in chronicis, & Eutropio libro I. de geſtis Romanorum.

## CAPVT XVII.

*Dictator creatus, & magiſter Equitum.*

### SVMMARIA.

*Procreationis licentia, difficultatis occaſio.*
*Senatuſconſultum vrgente bellica neceßitate factum,*

3 *Dictatoris creandi occaſio & modus. & num. 4. & vtrum à Græcis, an verò ab Albanis ſumpto exemplo, num. 6. & 7.*
5 Dictatoris *nomen vnde dictum.*
8 *Dictatorem quis potuerit creare: & ex quo ordine creatus ſit. nu. 9.*
10 *Dictatoris poteſtas, & imperium. & nu. 12.*
11 *Optima lege, quid ſignificet.*
13 *Dictatura multi ciuiliter, quidam crudeliter & tyrannicè vſi. nu. 14.*

## CAVSA ET OCCASIO.

MArci Valerii Poblicolæ lex, quũ plebis poteſtatem augeret, Senatus & magiſtratuum imminueret, propterea quòd ſententias conſulum irritas faciebat, ni populi Romani iudicium accederet, permiſſa reis prouocatione
3 † ad plebis ſuffragia, anſam cauſámque dabat, vt ad nulla munia per magiſtratus cogi poſſent inopes: ſublato nimirum omni prorſus ſupplicii metu.

Cùm itaq; Latini, S. Tarquinio & genero eius Octauio Manilio ducibus, præſidéſque Aticinæ vrbis, & Latini generis participes, communi conſilio, auxilióque aduerſus Romanos bellum ſuſciperent: Romani verò paratis omnibus rebus ad bellum neceſſariis, legiones inciperent ſcribere, ſumma difficultate & duriſſima conquiſitione colligere exercitum potuerunt, non eandem exhibentibus omnibus ad operam promptitudinem. Vitæ enim tenuis homines, & præcipuè qui æs alienum

lienum diſſoluere nequaquam poterant, multi admodum ad arma vocati, minimè obtemperabant: neque eſſe cum Patriciis participes alicuius operis volebant, niſi eis illi decernerent pecuniæ diſſolutionem. quin & vrbem relicturos ſe, eorum aliqui prædicabant: cohortabanturque alter alterum, ne in vrbe habitare cuperent. Primum igitur cohortari eos Patricii, diſſuaderéque iſta eis nitebantur: poſtea verò quàm nihilo illi moderationes fierent, incaſſúmque laborarent, acerrima & attentiſſima cogitatione Senatus conſilium iniit, qua ratione vrbem perturbatione hac liberaret. Quumque variæ dicerentur ſententiæ, vicit ea: Nullum † fieri in præſentia Senatuſcon- 2
ſultum de iis rebus: cùm verò finem caperent præclarum bella, tunc referrent ad Senatum conſules, exquirerentque ab iis ſententias: nullámque interim fieri exactionem contractus alicuius, ſiue vadimonii, ſiue condemnationis: intermitt ique alias diſceptationis omnes, iuſtitiúmque indici: neque cognoſcere magiſtratus de aliquo, præter ea quæ ad bellum pertinerent. Hoc Senatuſconſultum datum in plebem, diminuit quidem aliquid ciuilis perturbationis, non tamen omnem ex vrbe ſuſtulit ſeditionem. Erant enim mercenariæ multitudinis aliqui, quibus minimè ſufficiens auxilium videbatur ſpes à Senatu ipſis facta, quum clari certique haberet nihil. Ex duobus itaque alterum poſtulabant Senatum facere: aut dare eis iamiam debitæ pecuniæ dimiſſionem, ſi eos ſocios habere vellet periculorum: aut non verba eis dantem, rem omnem ipſum in

alia differre tempora. Non enim ſenſus eoſdem
eſſe hominum; cùm indigent: & cum omnibus
quorumcunque indigebant, ſunt expleti. In tali
Reipublicæ conſtitutione Senatus diligentius
rem cogitans & perpendens, omni cura in id
incumbebat, ne plebs amplius moliretur res no-
uas. Tollendam itaque eſſe conſularem pote-
ſtatem in præſentia iudicauit: aliquemque ali-
3 um † magiſtrum eſſe creandum, belli, pacis, rei-
que omnis dominum, Imperatorem, neque ob-
noxium rationi reddendæ alicuius eorum quæ
vellet, aut ageret. Eſſe verò poteſtatis tempus
magiſtratui nouo moderatum, ſex menſes: póſt-
que tempus illud ſemeſtre, imperare rurſus Con-
ſules. Quæ verò Senatum cogebant ad tyranni-
cum diſſoluendum bellum, vltroneam tolera-
re tyrannidem, multa quidem erant alia. ſuper
omnia verò lex, quam alter conſulum ſanxerat,
P. Valerius Publicola, de qua prius dixi, quæ
lex ſententias conſulum ad puniendum Roma-
norum quenquam ante cauſæ dictionem inua-
lidas faciebat, dum permitteret, & concede-
ret eis qui ducebantur ad ſupplicia, prouocare,
& cognitionem cauſæ à magiſtratibus ad popu-
lum deferre: qua re efficiebatur, donec popu-
lus de corporibus eorum vitáque ſuffragium fer-
ret, vt eſſent in tuto. Cogitabat igitur, hac
lege ſtante, minimè obtemperaturos eſſe coa-
ctos à magiſtratibus pauperes, deſpicientes (vt
vero ſimile erat) ſupplicia, quæ non ſtatim ſub-
ituri eſſent, ſed cùm eos condemnaſſet popu-
lus. Abrogata verò hac lege, in multam ad-
duci

duci omnes neceſſitatem, vt iuſſa facerent. Ne ergo pauperes aduerſarentur, ſi quis hanc legem palam abrogaret, ſtatuit parem tyrannidi magiſtratum ad res gerendas, qui magiſtratus leges omnes ſub ſe haberet. ſcribítque Senatuſconſultum, per quod quidem decipiens pauperes, legem quæ eis libertatem confirmabat, ſuſtulit. Erat autem Senatuſconſultum tale: † vt 4
Largius & Clœlius tunc Coſſ. poteſtatem deponerent: &, ſi quis alius magiſtratum haberet, aut publicarum rerum procurationem: vnúſque vir, quemcunque Senatus eligeret, populúſque confirmaret, rerum omnium poteſtatem adſumens imperaret, non plus ſemeſtre tempus, maiorem habens quàm Coſſ. poteſtatem. Hoc quam haberet vim ignorans plebs decernit, firma eſſe quæ Senatui viderentur. Erat igitur magiſtratus hic maior tyrannide ſecundùm leges, electionémque futuri magiſtratus Senatui ipſi concedunt conſultanti per ſeſe facere. Poſt hæc multa affuit primoribus ſenatus inquiſitio atque prouidentia, de viro qui eſſet ad imperium ſuſcipiendus. Videbatur enim ſibi, viro prompto & alacri opus eſſe ad res gerendas, quíque militaris rei peritia ſingulari inſtructus eſſet, pari coniuncta prudentia, animíque moderatione, qui & conſtanter imperaret: & in contumaces non lenis nec mollis eſſet, nec poteſtatem in tyrannidem verteret. Videntes itaque omnia hæc in altero Coſſ. T. Largio eſſe: quamuis enim Clœlius virtute ipſa par erat, clemens tamen erat vltor non parentium: cùm in alte-

ro bellicum , imperatoriúmque emineret ingenium : Clœlio itaque conſuli negotium datum dictatoris dicendi. Clœlius T. Largium, vel, vt aliqui ſcribunt , Lartium dictatorem pronunciat, qui cenſu populi habito , Latinis bellum fecit , ac Latinorum vrbibus per legatos ab armis deterritis,quoſdam ex Maniliano exercitu agrum Romanum populâtes partim cæcidit , partim cepit : ac diſſolutis Latinorum copiis,annuas vrbib. inducias dedit.

Creatus eſt igitur primus hic Romæ princeps vnicus belli pacíſque, reiúmque cæterarum Imperator : noménque ei impoſitum eſt *Dictator,*
5 † ſiue propter poteſtatem iubendi dictandíque quod vellet , & quæ iuſta pulchráque cæteris, quemadmodum ei videretur , ( nam præcepta & præſcriptiones iuſtorum & iniuſtorum Romani edicta vocant ) ſiue, vt quidam ſcribunt, propter eam quæ tunc fiebat dictionem : quandoquidem non à populo magiſtratum inuentum more patrio habiturus erat , ſed ab vno viro dictus. Neque enim oportere putabant inuidioſo etiam nomine grauari eum magiſtratum, qui liberam adminiſtraret ciuitatem, cùm parentium ipſorum cauſa , ne odioſis appellationibus perturbarentur : tum ad ſuſcipientium etiam magiſtratus prouidentiam , ne latêrent patientes delictum aliquod ab aliis , aut iniuſtè iidem in proximos , quæ tales ferre ſolent potentiæ : quandoquidem magnitudo poteſtatis quam habet dictator, minimè declaratur nomine. Tyrãnis enim electa eſt Dictatoria poteſtas.

Viden-

Videntur autem Romani ſumpſiſſe etiam hoc inſtitutum † à Græcis. Nam qui *αἰσυμνῆται* vocati ſunt apud Græcos antiquitus, vt *in libris Hi-* 6
*ſtoriæ de Regno* ſcribit Theophraſtus, electi quidam erant: eligebantque eos ciuitates, non in tempus infinitum, neque ſemper: ſed in tempore quando eis expedire videretur, & ad quantum temporis. ſicut etiam Mytilenæi elegerunt aliquando Pittacum aduerſus exules, qui cum Alcæo poeta erant. Venerunt autem ad hoc primi, experimento docti, hoc eſſe vtile. A principio enim Regibus ſuberat vrbs quæque Græca, non vt Barbaræ gentes tyrannicè: ſed ſecundùm leges quaſdam, conſuetudinéſque patrias. Erátque omnium clariſſimus is, qui iuſtiſſimus, legúmque ſtudioſiſſimus, nihil ſtatuens extra mores patrios. Videntur itaque Romani ſumpſiſſe, vt dixi, hoc exemplum à Græcis. Licinius autem putat, nos dictatorem † ab Albanis ſumpſiſſe: dicens illos,
primos poſt Amulii Numitoríſque mortem, de- 7
ficiente Regia cognatione, annuos creaſſe magiſtratus, poteſtatem habentes eandem quam reges antea, vocaſſéque eos *Dictatores*. Dionyſius *libro* 5.

### *A quibus, & ex quo ordine creari potuerit: & quæ fuerit ipſius poteſtas.*

Initiò dicam quis † potuerit creare Dictatorem, & ex quo ordine. Dictator itaque, vt Plutar- 8

chus ait, non à populo, aut à Patribus creari poteſt: ſed alter Coſſ. quem vult dictatorem dicit. Dionyſius verò S. C. factum ſcribit, vt Coſſ. qui tum erant magiſtratúſque reliqui, ſe abdicarent: vnuſque vir, quem Senatus nominaret, populus ſciſceret, haud amplius quàm per ſex menſium ſpaciũ, ſine prouocatione & maiore quàm Coſſ. poteſtate, imperaret. Nonnunquam & Senatus populum rogari decernebat, vt quem vellet dictatorem iuberet, qui deinde à Conſule diceretur: extat exemplum apud Liuium, *lib.* 27. Appia. *libro* 1. *de bello ciuil.* tradit, L. Cornelium Syllam dictatorem à L. Valerio Flauo interrege dictum eſſe: Plutarch. *in Vita Caſaris* ſcribit, Senatum creaſſe C. Iulium Cæſarem dictatorem.

9 Videndum iam eſt, ex quo ordine † creari potuerit. Patricii quidẽ primi dictatores creati ſunt: poſt centeſimum verò & quinquageſimum ferè annum hic magiſtratus plebi patere cœpit. Vt autem è Conſularibus fierent, lege prouiſum tradit Liuius.

10 **Poteſtatem verò & imperium † Dictatoris ſic exponit Dionyſ.** ὅδε πρῶτος ἐν ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ, ὄνομα δ' αὐτῷ τίθενται δικτάτορα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν, καὶ διατάττειν ὅ, τι θέλει: τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐν αὐτῷ δοκῇ. Et Cicero *lib.* 3. *de Legibus*: Aſt quando duellum grauius, ne amplius ſex menſes, ſi Senatus creuerit, idem iuris quod duo Conſules teneto, iſque aue ſiniſtra dictus, populi magiſter eſto. Et Pomponius *in l.* 2. *ff. de origine iuris.*

*ri*. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur, interdum re exigente placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui. Itaque dictatores proditi ſunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduerſio data eſt. Hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra ſextum menſem retinere.

Primus C. Iulius Cæſar dictator perpetuus factus eſt. Cicero *de Finib*. C. Cæſari dictatori perpetuo M. Antonius Coſ. iuſſu populi regnum detulit. Et Feſtus *lib*.13. Optima lege † cùm dicebatur 11
in magiſtro populi faciendo, qui vulgò *Dictator* appellatur, quàm pleniſſimum poſſet ius eſſe, ſignificabatur: vt fuit M. Valerii, M. F. Voluſi nepotis, qui primus magiſter populi creatus eſt. Poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt, quæ antea non erat, deſitum eſt dici, vt optima lege, vtpote imminuto iure priorum magiſtratuum. Hæc ille. Et Liuius *libro* 8. Optate, inquit, ne poteſtas tribunicia inuiolata ipſa, violet interceſſione ſua Romanum imperium: neu populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem, & ius dictaturæ extinguat: quod ſi feciſſet, non L. Papyrium, ſed Tribunos, ſed prauum populi iudicium nequicquam poſteros accuſaturos: cùm polluta ſemel militari diſciplina, non miles centurionis, non centurio Tribuni, non tribunus legati, nõ legatos Coſſ. non magiſter equitum Dictatorum pareat imperio.

Dictatura itaque ſummus † erat magiſtratus 12
belli paciſq; tẽpore, habebaturq; in ſummo peri-

culo vltimum remedium. Duæ ſecures Dictatorẽ præcedebant. ab eo ad populum prouocare non licebat. Et erat ei animaduerſio in caput data, vt hoc modo plenam rei gerendæ facultatem haberet,& concitationem plebis ac ſeditionem pro ſua autoritate ſedaret & cõprimeret. Temporis deinde ſucceſſu aliæ acceſſere cauſæ: vt Claui figendi, Liuius *lib.* 7. Ludorum faciendorum, feriarum Latinarum, comitiorum habendorum, Senatus legendi,& Reipub.conſtituendæ.

3 Summum autem magiſtratum † maxima cum modeſtia primos Dictatores geſſiſſe, Dionyſ.ſcribit. Huius autem rei æmulatio, inquit, ab illo viro incipiens, permanſit omnibus accipientibus eam poteſtatem, vſq; ad tertiam ante nos ætatem. Etenim neminem ex Hiſtoria accepimus, qui non ea moderatè ciuiliterq; vſus fuerit, coacta ſæpè vrbe magiſtratus legitimos diſſoluere, ſub vnóque res omnes facere: & ſi quidem in externis bellis tantum fuiſſent, qui Dictaturam ſuſcipiebant præſides patriæ egregii, nec imperii corrupti magnitudine, minus vtiq; mirandum eſſet. Nunc verò etiam in ciuilibus ſeditionib. multis & magnis, Regumq; eiectione, ſuſpicionéq; tyrãnidis, aliarũq; calamitatum plurimarum prohibitione, quicunq; tanta potiti ſunt poteſtate, irreprehenſibiles, & primò Imperium hoc aſſumenti ſimiles ſeipſi omnes exhibuere: ita vt omnibus confirmata fuerit hæc opinio, quòd inſanabilis mali omnis vnicum remedium, ſpéſque ſalutis vltima, cum reſcinduntur omnia, aliquibus temporibus ſit Dictatorius magiſtratus. Patrum verò noſtrorum ætate elapſis

annis

annis fermè quadringentis, à T. Largii dictatura, calumniæ habita, odioſáq; res omnibus hominib. apparuit, L. Cornelio Sylla primo & ſolo amarè crudelitérq; † ea poteſtate vſo: ita vt tunc primum ſenſerint id quod antea per omne tempus ignorauerant Romani, tyrannidem eſſe Dictaturã. Hæc Dionyſius Liuius *lib.* 8. de Fabio ſcribit: Se quoq;, inquit Fabius, dictatorem Romæ fuiſſe: nec à ſe quenquam, ne plebis quidem hominem non centurionem, non militem violatum: Papyrium, tanquam ex hoſtium ducibus, ſic ex Romano Imperatore victoriam & triumphum petere. Quantum intereſſet inter moderationem antiquam, & nouam ſuperbiam, crudelitatémque. 4

## CAPVT XVIII.

### *Magiſter Equitum.*

### SVMMARIA.

1 *Magiſtri equitum quales fuerint, & num. 3.*
2 *Celeres, & Tribuni Celerum, qui?*
4 *Præfecti Prætorio ſucceſſerunt Magiſtris equitum.*

MAgiſtri equitum, vt † Pomponius I. C. ait, ita Dictatoribus ſunt iuncti, vt Regib. Tribuni Celerum. Paucis igitur qui Celeres fuerint, referam. Romulus, vt Liuius ſcribit, trecentos armatos ad cuſtodiam corporis, quos *Celeres* † appellauit, non in bello ſolùm, ſed pace elegit: cui reliqui obedirent, *Tribunum Celerum* appellauit. Et Feſtus *lib.* 3. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc *Equites* dicim⁹, à Celere interfectore Remi, 1 2

qui initio à Romulo iis præpoſitus fuit,qui primitus electi fuerunt ex ſingulis decuriis deni : ideóq; omnino trecenti fuere. Et Dionyſius *lib.*2. ſcribit: Celerum alios equites,alios pedites fuiſſe: eorum tribuno tres ſubiectos centuriones fuiſſe , rurſuſq; his alios : omnéſq; per vrbem haſtatos Regem comitatos eſſe,eiúſq; mandata obiiſſe. In militia verò anteſignanos fuiſſe,primos pugnam iniiſſe,poſtremos diſceſſiſſe:Equites quidem in planitie,pedites verò in aſperis & inæqualibus locis pugnaſſe. Pomponius I.C.paulò aliter:Regum temporibus,inquit , tribunum Celerum fuiſſe conſtat : Is autem erat,qui equitib.præerat, & veluti ſecundũ locũ à Regib.obtinebat : quo in numero fuit Iun. Brutus,qui autor fuit Regis eiiciendi.

Ouid.*lib.*4.*Faſtorum*:

*Hoc Celer vrget opus, quem Romulus ipſe vocarat:*
*Sintque Celer, curæ, dixerat, iſta tuæ.*
*Néue quis aut muros, aut factam vomere foſſam*
*Tranſeat: audentem talia dede neci.*

Cum igitur in Dictatorẽ ſumma planéq; regia eſſet collata autoritas, & inſtitutus ſit magiſtratus hic rei gerendæ & ſeditionis comprimendæ gratia , neceſſe fuit eum munire & firmare præſidio quodam. Quomodo igitur Tribuni Celerum Regibus,ita Dictatoribus Magiſtri † equitum iungebantur.Statim igitur atque T.Largius dictaturam aſſumpſit , Magiſtrum equitum S. Caſſium deſignauit. Quæ conſuetudo ſemper deinde cuſtodita eſt : nec Dictator vllus creatus,ſine Magiſtro equitum dictaturam geſſit. Dionyſ. *lib.*5. Vnde Furium Camillum , quartò Dictatorem creatum , in

hæc

hæc verba Valerium magiſtrum equitum nominaſſe, autor eſt Liuius *lib.6.* Te Valeri ſocium Imperii, conſiliíque, legiones mecum aduerſus Antiatem hoſtem ducere placet: quamuis Senatus populúſq; Romanus Dictatorem, & vnà magiſtrum duxerit. Sic ſecundo Punico bello, cùm acerrimo prælio & maximo Reſpubl. conflictaretur, nouo exemplo populus ſine Patribus (quod nunquam factum antea) Fabium Dictatorem, & eundem Q. Minutium magiſtrum equitum dixit. Republ. Romana in Monarchiam redacta, Magiſtris equitum † ſubſtituti ſunt Præfecti prætorio. 4

# TERTIA MVTATIO, QVÆ CONTIGIT ANNO VRBIS CCLX. ANTE IIII. IDVS

**Decembris, vt tradit Dionyſius & Liuius lib. 39. Quamuis Cicero pro Cornelio ſcribat, anno 16. poſt Reges exactos Tribunos plebis creatos: cui Pomponius annum addit, & 17. anno id factum eſſe putat.**

## CAPVT XIX.

*Tribuni plebis creati.*

## CAVSA ET OCCASIO.

### SVMMARIA.

1 *Tribunorum plebis creandorum cauſa & occaſio,*

*& nu.3.& 4. & ſeqq.*
2 *Creditorum ſæuitia antiquitus in debitores.*
5 *Edictum Seruilii conſulis.*
6 *Mediatores ſæpè neutrius partis gratiam ineunt.*
7 *Appii Conſulis contra plebem ſuperbia & contumacia, & n.8.*
9 *Priuatæ rei ſtudium officit publicis conſiliis.*
10 *Edictum Valerii Dictatoris pro mitiganda plebe.*
11 *Plebis ſeceſſio in montem Sacrum.*
12 *Agrippæ Menenii ad plebem oratio.*
13 *Magiſtratus plebis vt eſſent ſacroſancti, conceſſum.*

IMMINENTE bello Volſco, ciuitas
1 ſecū ipſa diſcors, inteſtino† inter Patres plebémque flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienum. Fremebant, ſe foris pro libertate & Imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremque in bello quàm in pace, inter hoſtes, quàm inter ciues libertatem plebis eſſe: inuidiámque eam ſua ſponte gliſcentem, inſignis vnius calamitas accendit. Magno natu quidam, cum omnium maiorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit: Obſita erat ſqualore veſtis, fœdior corporis habitus, pallore ac macie perempti: ad hoc promiſſa barba, & capilli efferauerant ſpeciem oris: noſcitabatur tamen intacta deformitate, & ordines duxiſſe aiebant: aliaque militiæ decora vulgò miſerantes eum iactabant. ipſe teſtis honeſtarum aliquot locis pugnarum, cicatrices aduerſo pectore oſtentabat.

Sciſcitantibus vnde ille habitus? vnde deformitas?

mitas?

mitas? cùm circumfuſa turba eſſet propè in con-
cionis modum: Sabino bello ait ſe militantem,
quia propter populationes agri non fructu modò
caruerit, ſed vt illa incenſa fuerit, direpta omnia,
pecora abacta, tributum iniquo ſuo tempore im-
peratum æs alienum feciſſe. Id cumulatum vſuris
primò ſe agro paterno, auctoque exuiſſe: deinde
fortunis aliis, poſtremò velut tabem perueniſſe ad
corpus. Ductum ſe ab creditore non in ſeruitium,
† ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe: inde o- 2
ſtentare tergum fœdum recentibus veſtigiis ver-
berum. Ad hæc viſa auditáque, clamor ingens ori-
tur: non iam foro ſe tumultus continet, ſed paſſim
totam vrbem peruadit: nexu vincti, ſolutíque, ſe
vndique in publicum proripiunt, implorant Qui-
ritium fidem. Nullo loco deeſt ſeditionis volun-
tarius comes: multis paſſim agminibus per omnes
vias cum clamore in forum curritur, magno cum
periculo ſuo. Qui fortè patrum in foro erant, in
eam turbam inciderunt: nec temperatum mani-
bus foret, ni properè Coſſ. P. Seruilius & Ap-
pius Claudius, ad comprimendam ſeditionem in-
terueniſſent. At in eos multitudo verſa, oſtentare
vincula ſua, deformitatemque aliam: hæc ſe me-
ritos dicere, exprobrantes ſuam quiſque alius ali-
bi militiam: poſtulare minaciter magis, quàm ſup-
pliciter, vt Senatum vocarent: curiamque ipſi fu-
turi arbitri, moderatoresq; publici conſilii, circũ-
ſiſtunt. Pauci admodum patrum, quos caſus ob-
tulerat, contracti ad Conſules: cæteros metus non
curiæ modò, ſed etiam foro arcebat: nec agi quic-
quam per infrequentiam poterat Senatus. Tum

verò eludi atque extrahi ſe multitudo putare, & patrum qui abeſſent,non caſu,non metu, ſed impediendæ rei cauſa abeſſe, & Conſules ipſos tergiuerſari, nec dubiè ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iã propè erat, vt ne Conſulũ quidem maieſtas coerceret iras hominum, cùm incerti, morando an veniendo plus periculi contraherent, tandem in Senatum veniunt: frequentiq; tandem curia non
3 modò † inter patres, ſed ne inter Conſules quidem ipſos,ſatis conueniebat. Appius,vehementis ingenii, imperio conſulari rem agendam cenſebat: vno aut altero erepto, quieturos alios Seruilius lenibus remediis aptior, concitatos animos flecti,quàm frangi, putabat cùm tutius, tum facilius eſſe. Inter hæc maior alius terror. Latini equites cum tumultuoſo aduolant nuncio, Volſcos,
4 † infeſto exercitu ad vrbem oppugnandam venire. Quæ audita (adeò duas ex vna ciuitate diſcordia fecerat) longè aliter patres ac plebem affecere: exultare gaudio plebes; vltores ſuperbiæ patrũ adeſſe dicere deos: alius alium confirmare, ne nomina darent, cum omnibus potius quàm ſolos perituros: patres militarent, patres arma caperẽt, vt penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At verò curia mœſta & trepida ancipiti metu,& ab ciue,& ab hoſte, Seruilium Conſulem,cui ingenium magis populare erat, orare, vt tantis circumuentam terroribus expediret Rempublicam. Tum Conſul miſſo Senatu, in concionem prodit:ibi curæ eſſe patribus oſtendit,vt conſulatur plebi. Cæterum deliberationi de maxima quidem illa,ſed tamen parte ciuitatis,metum pro

vniuer-

vniuerſa Republica interueniſſe, nec poſſe, cum hoſtes propè ad portas eſſent, bello præuertiſſe quidquam: nec ſi ſit laxamenti aliquid, aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neque Patribus ſatis decorum, per metum potius, quàm poſtmodum voluntate, afflictis ciuium ſuorum fortunis conſuluiſſe.

Concioni deinde edicto, addidit finem: quo edixit, † Ne quis ciuem Romanum vinctum aut clauſum teneret, quo minus ei nominis edendi apud Cōſules poteſtas fieret, ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret aut venderet, liberos nepotésve eius moraretur. Hoc propoſito edicto, & qui aderant nexi profiteri extēplo nomina, & vndiq; ex tota vrbe proripiētium ſe ex priuato, cum retinendi ius creditori non eſſet, concurſus in forum, vt ſacramento dicerēt, fieri: magna ea manus fuit. Neq; aliorum magis in Volſco bello metus atq; opera enituit. Appius ex inſita ſuperbia animo, vt collegę vanam faceret fidē, quam aſperrimè poterat, ius de creditis pecuniis dicere: deinceps, & qui antè nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & nectebantur alij: quod vbi cui militi inciderat, collegām appellabat: concurſus ad Seruilium fiebat, illius promiſſa iactabāt, illi exprobrabant ſua quiſque belli merita, cicatricesque acceptas, poſtulabant, vt aut referret ad Senatum: aut vt auxilio eſſet Conſul ciuibus ſuis, Imperator militibus. Mouebant Conſulem hæc, ſed tergiuerſari res cogebat: adeo in alterā cauſam collega non ſolùm præceps ierat, ſed omnis factio nobilium, ita

6 medium † ſe gerendo, nec plebis vitauit odium, nec apud patres gratiam iniit. Patres mollem Cõſulem & ambitioſum rati, plebs fallacem breuiq; apparuit, æquaſſe eum Appij odium. Sæuire inde vtiq; Conſulum alter, patréſq;: ſed plebi creuerant animi, & longè alia quàm primò inſtituerant, via graſſabantur. Deſperatò enim Conſulum Senatúſque conſilio, cum in ius duci debitorem vidiſſent, vndiq; conuolabant, neq; decretũ exaudiri Conſulis præ ſtrepitu & clamore poterat: neq; cum decreuiſſet, quiſquam obtemperabat. Vi agebatur, metúſq; omnis & periculũ libertatis, cum in conſpectu Conſules ſinguli à pluribus violarentur, hinc in creditores à debitoribus verterant. Super hæc timor inceſſit Sabini belli: delectúq; decreto,
7 nemo nomen dedi furente Appio, † & inſectante ambitionem collegæ, qui populari ſibi ſilentio Rempublicam proderet: & ad id quod de credita pecunia ius non dixiſſet, adijceret, vt ne delectum quidem ex Senatuſconſulto haberet: non eſſe tamen deſertam omnino Rempublicã, neque proiectum Conſulare imperium: ſe vnum & ſuæ & patrum maieſtatis vindicem fore. Cum circumſtaret quotidiana multitudo, licentia accenſa, arripi vnum inſignem ducem ſeditionis iuſſit. ille cum à lictoribus iam traheretur, prouocauit: nec ceſſiſſet prouocationi Coſ. quia non dubium erat populi iudicium, niſi ægrè victa pertinacia foret, conſilio magis & authoritate Principum, quàm populi clamore. adeò ſupererant animi ad ſuſtinẽdam inuidiam. Creſcere malum in dies, non clamoribus modò apertis: ſed quod multo pernicioſus erat,

ſeceſſione,

ſeceſſione,occultiſque colloquiis. Tandem inuiſi plebi Coſſ. magiſtratu abeunt: Seruilius neutris, Appius patribus mirè gratus.

Anno verò inſequenti, Veturio Virginióque Coſſ. plebs incerta quales habitura Cõſules eſſet, cœtus nocturnos,pars in Eſquiliis,pars in Auentino facere, ne in foro ſubditis trepidaret conſiliis, & omnia temerè ac fortuitò ageret:eam rem Coſſ. rati,vt erat,perniciosam, ad patres referunt.Tres fuere ſententiæ.P.Virginius rem non vulgabat:de iis tantùm qui fidem ſecuti P. Seruilij conſulis, Volſco,Aurunco,Sabinóque militaſſent bello, agendum cenſebat.T.Largius,non id tempus eſſe, vt merita tantummodo exoluerentur: totam plebem ære alieno demerſam eſſe: nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur: quin ſi alia aliorum ſit cõditio,accendi magis diſcordiã,quàm ſedari. Appius Claudius † & natura immitis, & efferatus, hinc 8 plebis odio, illinc patrum laudibus: Non miſeriis, ait,ſed licentia tantum concitum turbarum: & laſciuire magis plebẽ, quàm ſęuire: id adeo malum ex prouocatione natum:quippè minas eſſe conſulum, non imperium, vbi ad eos qui vnà peccauerint, prouocare liceat. Agedum, inquit, Dictatorem, à quo prouocatio non eſt, creemus: iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorẽ, qui ſciet ius de tergo vitaq; ſua penes vnum illum eſſe,cuius maieſtatem violauit. Multis, vt erat, horrida & atrox videbatur Appij ſententia:rurſus Virginij, Largiíq; exemplo haud ſalubres,vtique Largij putabant ſententiam, quæ totam fidem tolleret: medium maximè & mode-

ratum vtroq; conſilium Virginij habebatur, ſed
9 factione reſpectúq; rerũ priuatarũ, † quæ ſemper
officere, officiéntque publicis cõſiliis, Appius vi-
cit: ac propriè fuit, vt Dictator ille idem crearetur.
Quæ res vtiq; alienaſſet plebem periculoſiſſimo
tempore, cum Volſci, Æquiq; & Sabini fortè vnà
omnes in armis eſſent. Sed curæ fuit conſulibus &
ſenioribus patrum, vt imperium hoc vehemens
manſueto permitteretur ingenio. M. Valeriũ Vo-
leſi filium creant. Plebs etſi aduerſus ſe Dictato-
rem creatum videbat, tamen cum prouocationẽ
fratris lege haberet, nihil ex ea familia triſte nec
10 ſuperbum timebat. Edictum deinde † à Dictatore
propoſitum, confirmauit animos, Seruilij ferè cõ-
ſulis edicto conueniens. Sed & homini & poteſta-
ti melius rati credi, omiſſo certamine nomina de-
dere. Quantus nunquam ante exercitus, legiones
decem effectæ: ternæ inde datæ Conſulibus, qua-
tuor Dictator vſus. Poſtquam igitur M. Valerius
Dictator plebem eadem de cauſa militiam detre-
ctantem promiſſis mitigaſſet, & in hoſtes eduxiſ-
ſet, & parta victoria per Senatum promiſſa præſta-
re non poſſet, Dictatura ſe abdicauit. Nam Vale-
rius poſt Vetuſij conſulis reditum, omnium actio-
num in Senatu primam habuit pro victore popu-
lo, retulitque quid de nexis fieri placeret. Quę cũ
reiecta relatio eſſet, Non placeo (inquit) concor-
diæ author: optabitis medius fidius propediem, vt
mei ſimiles Romana plebs patronos habeat. Quod
ad me attinet, neq; fruſtrabor vltra ciues meos, ne-
que ipſe fruſtra Dictator ero: diſcordiæ inteſtinæ
bellum externũ, fecere vt hoc magiſtratu egeret
Reſpu-

Reſpublica, pax foris parta eſt, domi impeditur. Priuatus potius, quã Dictator ſeditioni intereero. Ita curia egreſſus, dictatura ſe abdicauit. apparuit cauſa plebi, ſuam vicem indignanti, magiſtratu abiiſſe. Itaque velut perſoluta fide, quoniam per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur, decedentem domum cum fauore ac laudibus proſequuti ſunt. Poſt autem, cum per cauſam renouati ab Æquis belli educi ex vrbe legiones iuſſiſſent, quòd in Conſulum verba iuraſſent, & ſacramento tenerentur: primò agitatum dicitur de Conſulum cæde, vt ſoluerentur ſacramento. Docti deinde, nullam ſcelere religionem exolui, Sicinio quodam authore, iniuſſu Conſulum, in † Sacrum montem 14
ſeceſſerunt trans Anienem amnem, tria ab vrbe millia paſſuum. Ibi ſine vllo duce, vallo foſſáque communitis caſtris, quieti, rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo, per aliquot dies neq; laceſſiti, neque laceſſentes, ſeſe tenuere. Pauor ingens in vrbe, metúq; mutuo ſuſpenſa erant omnia. timere relicta ab ſuis plebs violentiam patrum: timere patres reſidem in vrbe plebem: incerti, manere eam, an abire mallent. Quemadmodum autem tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinem fore? quid futurum deinde, ſi quod externum interim bellum exiſtat? nullam profecto niſi in concordia ciuium, ſpem reliquam ducere. eam per æqua, per iniqua, reconciliandam ciuitati eſſe. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti, Menenium Agrippam, facundum virum: & quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicẽdi & horrido modo, nihil aliud quàm

12 hoc narraſſe fertur. Tempore, † quo in homine, non vt nunc, omnia in vnum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique cōſilium, ſuus ſermo fuerat, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui. Conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent: nec os acciperet datum, nec dentes. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipſa vnà membra, totúmque corpus, ad extremam tabem veniſſe: inde apparuiſſe, ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus, vigemúſque, diuiſum pariter in venas, maturum confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc, quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum: conceſ-
13 ſúmque in conditiones, vt plebi † ſui magiſtratus eſſent Sacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus Conſules eſſet: néve cui patrum capere eum magiſtratum liceret.

## CAPVT XX.

*Quot Tribuni plebis initio fuerint creati, & ad quem numerum aucti.*

### SVMMARIA.

1 *Tribuni plebis vnde ſic dicti, & quot initio ac deinde fuerint creati, & num. 2.*

3 *Tribuni*

3 *Tribuni plebis, an magiſtratuum nomine contineantur, & num.5.*
4 *Domus Tribunor. plebis etiam noctu patebat.*
5 *Tribuni plebis ſacroſancti. Eorum poteſtas, & officium. nu.7.9.10. & 12. & an contra Dictatoris imperium potuerint intercedere. nu.8.*
11 *Tribuni plebis Senatores effecti.*

TRibuni dicti ſunt, † quòd olim in tres partes 2 populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuū ſuffragio creabantur. Pomponius *in l.2. de origin. iur.* Cū itaq; ob fœneratorum impotentiam, qui plebem ære alieno obſtrictam in vinculis tenebant, ſeditio exorta eſſet, & edicto Seruilij ſedata, & anno poſt denuo exorta, ac ſeceſſio in montem ſacrum trans Anienem authore Sicinio facta: plebs ſibi quoſdam ſciuit, quos Coſſ. opponerent. Initio autem duo † creati 2 ſunt: deinde tres adiecti, vt quinque eſſent. Sic Liuius ex Piſonis ſentētia: quāuis Dionyſius & Plutarchus quinq; primum factos ſcribant. Illud autem conſtat, cum CCXCVI. Horatio & Minutio Coſſ, quinq; additis decem effecti ſint, qui numerus deinde ſtante Repub. in perpetuum conſeruatus eſt: primos duos creatos Liuius C. Liciniū, L. F. Bellutum. L. Iunium, C. F. Paterculum: Dionyſ. C. Sicinium Bellutum: Suidas in voce δήμαρχοι, Sicinium & Brutum. ex tribus reliquis vnum Siciniū nominat Liuius, de reliquis parum ait conuenire. Dionyſ. autem eos C. & P. Licinios, & C. Icilium Rugam vocat. Diem, quo primi tribuni inierunt, ante 4. Idus Decēbr. nominat Dionyſ. eūm-

que ſolennem fuiſſe vſq; ad ſua tempora incundo tribunatui tradit. De hiſce tribunis Cicero *pro Cornelio* ſic loquitur: Tāta igitur in illis virtus fuit, vt anno XVI. poſt Reges exactos, propter nimium dominationem potentium, Leges ſacratas ipſi ſibi conſtituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie *mons ſacer* nominatur, in quo armati conſederant, æternæ memoriæ cauſa conſecrarent.

*Quæ fuerit poteſtas Tribunorum?*

3 Plutarchus *in Problematibus*, negat Tribunos † magiſtratuum nomine contineri: quia ex ſella curuli, vt magiſtratus, ius non redderent: & ideo purpuram non geſtare, cum cæteri magiſtratus purpurati incedant. Nam nec, inquit, lictores habet, nec ſellam curulem, nec creato Dictatore poteſtatem deponit: ſed cum omnis poteſtas ad Dictatorem redeat, ſolus Tribunus ſuam retinet, quaſi Imperium nullū gerens. Refert idem, moribus Romanorum conſtitutum eſſe, vt domus tribunorum †
4 noctu ne clauderetur: quod & Macrobius *lib. 1. Saturnal.* confirmat: ſed interdiu noctúq; indigenti cuiq; eorum auxilia paterent, quaſi portus quidā & præſidium periclitantium. Maiores enim communem tribunum eſſe voluerunt, & tanquā aram omnibus acceſſibilem: proinde honore quidem ſacroſanctos eos eſſe voluerunt, nec ſine inexpiabili ſcelere violabiles. Cic. *lib. 3. de legib.* poteſtatē eorum ſic declarat: Plebes, quos pro ſe cōtra vim auxilij ergo decē creaſſit, tribuni eius ſunto: quodque ij prohibeſſint, quodq; plebem rogaſſint, ratū eſto: ſanctiq; ſunto: neue plebem orbam tribunis

relinquunto.

relinquunto.Erat enim magiſtratus ſacroſanctus.
Liuius *libro* 2. Tribunus, inquit, viatorē mittit
ad Conſulem.Conſul lictorem ad tribunum,† pri- 5
uatum eſſe clamitans, ſine imperio,ſine magiſtra-
tu.Tribunatus enim imperio & magiſtratui obii-
ciebatur, magis ad impediendum (vt inquit Plu-
tarchus in vitis Gracchorum & Vticenſis) quàm
ad agendam creatus.Et Liuius *lib.* 3.Ipſis quoque
Tribunis,vt ſacroſancti† viderētur,cuius rei pro- 6
pè iam memoria aboleuerat, relatis quibuſdam ex
magno interuallo ceremoniis,renouarunt. & tum
religione inuiolatos eos:tū legem etiam fecerunt,
ſanciēdo,vt qui Tribunis plebis, ædilibus, iudici-
bus,Decemuiris,nocuiſſet,eius caput Ioui ſacrum
eſſet:familia ad ædem Cereris, Liberi Liberæque
venum irent. Idem ſcribit Dionyſius *libro ſexto.* Ij
viatorum quidem & prehenſionem † habebant, 7
vocationem verò nequaquam. Nam vt ait Gel-
lius, antiquitus creati videntur non iuri dicundo,
nec cauſis quereliſq; de abſentibus noſcendis: ſed
interceſſionibus faciendis, quibus præſentes fuiſ-
ſent,vt iniuria quæ coram fieret,arceretur:ac pro-
pterea ius ad ſe vocandi ademptum : quoniam vt
vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum & præſen-
tiū oculis opus erat.Hæc Gellius *lib.*13.*c.*13.Et dein
de *lib.*15.*c.*27.Tribuni,inquit,neque aduocant pa-
tricios,neque ad eos referre vlla de re poſſunt. Ita
ne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellan-
tur,quæ Tribunis plebis ferrent accepta,&c. Tri-
buniciæ itaque poteſtatis ea erat vis,eaq; facultas,
vt intercederent aduerſus magiſtratus potentiam.
Contra etiam Dictatoris imperium † Tribunis in- 8

tercedendi poteſtatem fuiſſe, quidam contendunt, Q. Fabij exemplo: qui cum magiſter equitũ eſſet, & in eum quod contra vetitum pugnaſſet, L. Papyrius Dictator animaduertere vellet: M. Fabius pater, qui ter conſul dictatórque fuerat, Tribunos plebis, & populum appellauit. qui interceſſione ſua etſi precariam præſtitiſſent opem, reum tamen ſupplicio exemere. Ab vnoquoque tribu-
9 norum ad † reliquos Tribunos prouocare licuiſſe, ipſóſque intercedere potuiſſe, ſine controuerſia eſt. Neq; enim leuis erat vnius Tribuni in prohibendo poteſtas. Siquidem vno aliquid fieri negante, nihil cæteri, etiamſi plures numero eſſent, decernebant. Præterea Tribunis, quoties oporte-
10 re viſum eſt, poteſtas † fuit habendi & diſſoluẽdi Senatus, intercedendique. Ipſis tamen, cum frequens haberetur Senatus, intra limites curiæ adeſſe non licebat: ſed poſitis ante curiæ fores ſubſelliis, quæ ad populum pertinerent, Senatuſconſulta excipere: & ſi probarẽt, T. litera ſubſcribere ſolebant: Si autem minimè rata eſſe vellent, poterat Senatuſconſultum per interceſſiones tribunitias impediri. Tametſi æuo poſteriore tribunum frequenti curia de his quæ ad populum pertinerent, Senatum ſæpè cõſuluiſſe, ibiq; ſubſellia habuiſſe, exempla in aperto ſint, donec Attinio plebiſcito
11 Tribuni plebis † Senatores effecti ſunt: hoc eſt, vt quem Tribunũ plebis creaſſet, is hoc ipſo in poſte-
12 rum Senator eſſet. Sed & de publicis criminibus † Tribunos quæſiuiſſe, & cum conſilio cognouiſſe, exempla oſtendunt. Nam C. Norbanus Tribunus plebis, incitato in Q. Cæpionem populo, quia ma-

lè

lè pugnaſſet, ei imperium abrogauit, & Gn. Domitius in tribunatu M. Scauro diem dixit ad populum, & ei mulctam irrogauit, quod eius opera ſacra multa populi Romani eſſe diminuta diceret. Saturninus quoq; Tribunus plebis de Q. Metello Numidico, quod in legem ſuam iurare noluiſſet, tulit, vt ei aqua & igni interdiceretur. Et M. Virgilius in Tribunatu L. Syllæ Imperatori diē dixit. Ac deniq; P. Clodius Tribunus plebis lege ad populum lata, Ciceroni, quod ciues indicta cauſa damnaſſet, aqua & igni interdixit. Reperitur quoque apud Liuium *libro* 4. Cōſules à Tribunis plebis in vincula duci potuiſſe. Et *libro* 9. Cenſorem Appium à P. Sempronio trib. plebis prehendi, & in vincula duci iuſſum eſſe. Et *lib.* 5. Tribunos plebis minitari, ſe iuſſuros eſſe in vincula Tribunos militum duci. Et Dionyſius ſcribit, Metellum Cōſulem à L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum eſſe.

## CAPVT XXI.

*Leges Sacratæ.*

### SVMMARIA.

1 *Leges ſacratæ vnde nomen acceperint: & quales fuerint, & num.* 2.
3 *Lex Agraria quando, & à quo lata.*
4 *Publilia lex qua, & à quo, & quando lata.*
5 *Lex Aterina & Tarpeia de mulctis.*

NOmen acceperunt leges ſacratæ, † quod in ſacro mōte latæ ſint: vna verò, vel plures fue 1

rint,in dubio eſt. Vna tamen dici poteſt, quia re- uera vna ſit:plures, quia pluribus partibus eodem ſpectantibus conſtet. Feruntur igitur hæc capita.

2 Primum, Vt † plebi ſui magiſtratus eſſent,iique Sacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus Conſules eſſet, neue cui patrum capere eum magiſtratũ liceret.

Secundum, Tribunum inuitum nemo,vt vnum è vulgo, quicquam facere cogito, nec verberato, nec alium verberare iubeto:nec occiditi, nec occidere iubeto. Si quis contra fecerit, ſacer eſto. Et ne in poſterum plebi poteſtas eſſet abrogare hanc legem, ſed perpetuo maneret immobilis, adacti ſunt omnes ciues iurare per ſacra omnia vtiq; vſuros ſe hac lege in ſempiternum,& ipſos, & poſteros:additáq; imprecatio,vt ita eius confirmatores ſuperos ac inferos haberẽt propitios: tranſgreſſores verò iratos vtroſq;,vt obligati grauiſſimo ſcelere. Liuius *lib.*2

Tertium, refertur à Dionyſio Halicarnaſſeo *lib.* 7. Tribuno, inquit, ad populum concionanti, ne quis contradicito,neue eum interpellato. Qui cõtra faxit, prædes tribunis dato, ſe multam quam ipſi irrogabunt,ſoluturum. Qui prædes non dederit,capitalis eſto,familiáque eius ſacra eſto. Si quid erit in mulctis controuerſiæ, populi iudicium eſto.

Anno vrbis 267. Proculo Virginio Trigoſto,& Sp. Caſſio Viſcellino tertio Coſſ. quo anno Xerxes Perſarum monarcha Ægyptum recepit, lata

3 eſt à Sp. Caſſio lex † Agraria. Cum enim eo tempore fœdus cum Hernicis ictum fuiſſet, & iis agri partes

partes duæ ademptæ eſſent, tulit legẽ Sp. Caſſius, vti ex eo agro dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Huic largitioni adiiciebat agrum aliquantum, quem publicum poſſideri à priuatis criminabatur. Id multos quidem patrum, ipſos poſſeſſores, periculo rerum ſuarum terrebat. Sed & publica Patribus ſollicitudo inerat, largitione cõſulem periculoſas libertati opes ſtruere. Tum primum lex Agraria promulgata eſt, nunquam deinde vſq; ad eam memoriam ſine maximis motibus rerum agitata. Conſul alter largitioni reſiſtebat, authoribus Patribus: nec omni plebe aduerſante: quæ primo cœperat faſtidire munus vulgatum, à ciuibus iſſe in ſocios. Sæpe deinde & Virginium Conſulem in concionibus, velut vaticinãtem audiebat: peſtilens collegæ munus eſſe, agros illos ſeruitutem iis qui acceperint laturos, regno viam fieri. Quid ita enim aſſumi ſocios, & nomen Latinum? Quid attinuiſſe Hernicis, paulo ante hoſtibus, capti agri tertiam partem reddi? niſi, vt hæ gẽtes pro Coriolano duce, Caſſium habeant: Popularis iam eſſe diſſuaſor & interceſſor legis Agrariæ cœperat. Vterque deinde Conſul certatim plebi indulgere: Virginius dicere, paſſurum ſe aſſignari agros, dum ne cui, niſi ciui Romano aſſignẽtur. Caſſius, quia in agraria largitione ambitioſus in ſocio, eoq; ciuib⁹ vilior erat: vt alio munere ſibi reconciliaret ciuium animos, iubere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id verò haud ſecus quàm præſentem mercedem regni aſpernata plebs: adeo propter ſuſpicionem inſitam regni, velut abundarent omnia, munera eius

in animis hominum reſpuebantur. Quem, vbi primum magiſtratu abijt, damnatum necatúmque conſtat. Sunt qui patrem authorem eius ſupplicij ferant: eum cognita domi cauſa verberaſſe, ac necaſſe, peculiúmque filij Cereri conſecraſſe, Liuius *Dec.*1.*lib.*1. refert.

Anno vrbis 282. quo tempore Sophocles & Euripides claruerunt, lata eſt à Volerone Publilio
4 Philone lex, quæ ab auctore Publilia † dicta eſt, vt Plebeij magiſtratus, qui antea Curiatis comitijs fiebant, deinceps remotis patribus, tributis comitiis crearentur: Liuius *libr.*2. Dionyſius *lib.*2.

Anno vrbis 290. Lucretio, Veturio Coſſ. C. Terentius Arſa Tribun. pleb. legem tulit, vt quinque viri crearentur Legibus de imperio conſulari ſcribendis, ne ipſi libidinem ac licentiam ſuam pro lege haberent, Dionyſ. *lib.*10. Liu. 3.

Anno vrbis 297. quo tempore Empedocles & Parmenides floruerunt, lata eſt lex, à L. Icilio tribuno plebis, de monte Auentino publicando: hoc eſt, vt mons ad ædificia populo concederetur. Liuius *lib.* 3. Dion. *lib.* 10. clarius: *ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν· ὅσα δὲ βιασάμενοί τινες ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδόμησαν, τούτοις κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι τῷ δήμῳ παραδιδόναι. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἂν ᾖ δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι*; hoc eſt: quæ priuati quidam iure quæſita poſſidebant, ea pro domino poſſiderent: quæ verò vel vi, vel clàm accepta ædificiis occuparent, ea recuperatis impenſis, quas arbitri ſtatuiſſent, populo redderent. Cætera verò quæ publica eſſent,

ea

ea populum ſine precio recipere, & inter ſe diuidere.

Anno vrbis 298. lata eſt lex à Sp. Tarpeio Capitolino, & ab Aterino Fontinali, vnde Aterina, & Tarpeia † ab autoribus vocatur: Vt omnibus magiſtratibus mulctæ dicendæ ius eſſet, cum antea ſolis Coſſ. id liceret: ita tamen, ne vel duos boues, vel triginta oues excederent: Dionyſ. *libro* 10. Gellius *lib.* 2. *cap.* 1.

Anno vrbis 301. T. Menenius, & Publius Sextius Coſſ. legem tulerunt, Vt in mulctis bos centuſſis, ouis decuſſis æſtimaretur, Feſtus *lib.* 14.

# QVARTA MVTATIO REIPVB. ROMANÆ, QVÆ CONTIGIT anno vrbis 302.

## CAPVT XXII.

*Decemuiri creati.*

### SVMMARIA.

1 *Leges Solonis, & aliorum Græcorum, à Romanis per legatos petitæ.*

2 *Decemuiri quando Romæ creati.*

3 *Leges XII. tabularum: de cultu Deorum, n.* 4. *& genere eorum, n.* 6. *de Templis, nu.* 5. *de feriis, nu.* 7 *de ſacerdotum officiis & generibus, n.* 8 *&* 9. *de ſacrificiis mulierũ, ac ludis, n.* 10. *de ſacrilegio, periurio, inceſtu, nu.* 11. *de funeribus & ſepulchris, nu.* 12. *de Magiſtratibus ciuilibus, & militarib⁹, n.* 13. *&* 14.

F 4

*de Ædilibus,numer. 15. Cenſoribus, numer. 16. Prætoribus,num.17.Conſulibus,num. 18.de temporibus magiſtratuum & præceptis eorum,num. 19.& 27.de Dictatoris officio,num.20.de Auſpicijs & electionibus, numer. 21. de Tribunis plebis,numer.22.de Senatu,numer.23.de Suffragijs,num.24. de Quæſtoribus, num.25. Quibus ius ſit cum populo aut Senatu agendi,num.26.de Legibus & priuilegijs,num.28.de iure Perſonarum: Patria poteſtate,Tutoribus & Curatoribus, num.29.de ſuis & legitimis hæredibus,num.30. de Teſtamentis,& legatis,num. 31.Familiæ erciſcundæ,num.32,de Iuditijs:in ius vocãdo,dilationib.num.33.de re iudicata, num. 34. de Emptione, venditione,& vſucapionibus,num.35.de Seruitutib.& Finibus regundis ,nume.36. de iniurijs,& delictis,num.37.de Furtis,38.*

39 *Lex Clodia de liberali cauſa , quando & à quo lata.*

## CAVSA ET OCCASIO.

INTER Patres & Tribunos,pro legibus ferendis, magna ſæpè contentio erat: tribuni finem certaminum facere polliciti ſunt , ſi legum latores & ex plebe & ex patribus crearentur , qui leges communes vtriſque vtiles ferrent.quibus patres , in legibus ferendis , non in latore aſſenſerunt,quoniam laturum neminem niſi ex patribus,aiebant. Vnde,ne quis eſſet inuidiæ locus,leges extraneas habere placuit. Miſſi igitur legati ſunt Athenas,Sp.Poſthumius Albus,T.Mãlius

lius,P. Sulpit. Camerinus, iuſſiq; inclytas leges † 1
Solonis,deſcribere, & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta,mores iuráq; cognoſcere.Poſtquam iam rediiſſent legati cum Atticis legibus,intentius inſtabant Tribuni, vt tandem ſcribendarum legum initium fieret. Placuit igitur creari Decemuiros ſine prouocatione.

Anno itaque vrbis 302.quàm condita Roma e- 2
rat,iterum mutatur forma ciuitatis, ab Coſſ.† ad Decemuiros, quemadmodum ab Regibus antè ad Conſules venerat,tranſlato Imperio.Minus inſignis,quia non diuturna,mutatio fuit. Læta enim principia eius magiſtratus, nimium luxuriauere: eò citius lapſa res eſt: repetitumque duobus vti mandaretur conſulum nomen,imperiumq;. Sunt igitur Decemuiri creati,Appius Claudius, T. Genutius,P.Sextius,L.Veturius,C.Iulius,A. Mālius, P.Sulpit.P.Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſthumius. Hi itaque ingenti hominum expectatione propoſitis decem tabulis:populum ad concionem aduocauerunt:& quod bonum, fauſtum, felixque Reipub. ipſis,liberíſque eorum eſſet,ire,& legere leges propoſitas iuſſere: ſe, quantum decem hominum ingeniis prouideri potuerit,omnibus ſummis, infimíſque iura æquaſſe. Centuriatis itaque comitiis decem tabularum leges perlatæ ſunt. Deinde cùm legibus Græcis aliquid deeſſet, † 3
duas adiecerunt, quibus propriæ Romanorum leges continebantur. Inde corpus omnis Romani Iuris.

## *Leges X II. Tabularum.*

4 *De cultu † Deorum.*

Ad diuos adeunto caſtè, pietatem adhibento, opes amouento.

Qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex erit.

5 *De † templis & lucis.*

Separatim nemo habeſſit deos: néve nouos, ſed aduenas, niſi publicè aſcitos, priuatim colunto.

Conſtructa à patribus delubra habento, lucos in agris habento: & Larium ſedes, ritus familiæ patriǽque ſeruanto.

6 *De duplici † deorum genere.*

Diuos, & eos qui cœleſtes ſemper habiti colūto.

Illos quos in cœlum merita vocauerunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Caſtorem, Pollucem, Quirinum. Et illa, propter quæ datur huiuſmodi aſcenſus in cœlum: Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, earum laudum delubra ſunto: nec vlla vitiorum ſacra ſolennia obeunto.

7 *De † ferijs.*

Feriis iurgia amouento, eáſq; in famulis operibus patratis habento.

Itaq; vt ita cadat, in annuis anfractibus deſcriptum eſto.

Certáſque fruges, certáſque baccas, ſacerdotes publicè libanto.

Hoc certis ſacrificiis, ac diebus, itémque alios addes.

Vbertatem lactis fœturæq; ſeruanto.

Idq; ne committi poſſit, ad eam rem & rationem curſus annuos ſacerdotes finiunto.

*De*

*De hoſtijs & † officijs ſacerdotum.* 8

Quæq; cuique diuo decoræ, gratæ ſint hoſtiæ, prouidento.

Diuiſque aliis alij ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flamines ſunto.

Virgines Veſtales in vrbe cuſtodiunto, ignem foci publ. ſempiternum.

Quoq; & priuatim & publicè modo rituque fiant, diſcunto ignari à publicis ſacerdotibus.

*De duobus † ſacerdotum generibus.* 9

Eorum autem duo genera ſunto: vnum, quod præſit ceremoniis & ſacris: alterũ, quod interpretatur fatidicorum & vatum effata incognita, cum Senatus populuſq; aſciuerit.

Interpretes autem Iouis opt. max. publici augures, ſignis & auſpiciis poſtea vidento, diſciplinam tenento.

Sacerdotes vineta, virgetaque, & ſalutem populi auguranto, quique agent rem duelli, quique populare auſpicium, præmonento, illiſque obtemperanto.

Diuorúmque iras prouidento, iiſque parento: cœlique fulgura, regionibus ratis temperanto.

Vrbémque & agros, & templa liberata & effata habento.

Quæque augur iniuſta, nefaſta, vitioſa, diráve dixerit, irrita infeſtáque ſunto.

Quique non paruerit, capitale eſto.

Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratores, fæciales, iudicéſve ne ſunto.

Bella diſceptanto: prodigia, portenta, ad Hetruſcos & aruſpices, ſi Senatus iuſſerit, deferunto.

Hetruriæq; principes diſciplinam docento.

Quibus diuis creuerint, procurator: ijdemque fulgura & oſcina pianto.

10 *De nocturnis † mulierum ſacrificijs ac ludis.*

Nocturna mulierum ſacrificia ne ſunto, præter illa quæ pro populo ritè fient: neue initiantor, niſi (vt aſſolet) Cereri Græco ſacro.

Sacrum commiſſum, quod neq; expiari poterit, impiè commiſſum eſt.

Quod expiari poterit, publici ſacerdotes expianto: ludis publicis, ſiue curriculo, ſiue certatione corporis fiant, popularem lætitiam in cantu, & fidibus, & tibiis moderanto, eamque cum diuûm honore iungito.

11 *De ſacrilegio, † periurio, inceſtu.*

Ex patrijs ritibus colunto optima.

Præter Ideæ matris famulos: eoſq; iuſtis diebus ne quis ſtipem cogito.

Sacrum, ſacroue commendatum, qui clepſerit, rapſeritq;, parricida eſto.

Periurij pœna, diuina exitium, humana dedec'.

Inceſtum Pontifices ſupremo ſupplicio ſanciunto.

Impius ne audeto placare donis iram deorum.

Sanctè vota reddunto, pœna violati iuris eſto.

Quocirca ne quis agrum conſecrato.

Auri, argenti, eboris ſacrandi modus eſto.

Sacra priuata, perpetua manento.

Deorum manium iura, ſancta ſunto.

Hos lœto dato, diuos habento: ſumptum in illo, luctúmq; minuunto.

De

*De ſumptibus † funerum, & ſepulchris.*

In vrbe ne ſepelito, néve vrito, ne facito rogū, aſcia ne polito. 12

Mulieres genas ne raduntο, néve leſſum funeris ergo habento.

Homini mortuo ne oſſa legito.

Rogum buſtumue nouum inuito domino, ne propius ædes alienas ſexaginta pedes adducito.

Veſtibulum ſepulchri, buſtumue, ne vſucapito.

Ploratus & lamentationes in funere ſuo latæ ſunto.

*De † Magiſtratibus ciuilibus.*

Iuſta imperia ſunto, iiſq; ciues modeſtè, ac ſine recuſatione parento. 13

Magiſtratus nec obediĕtem, & nocuum ciuem, mulcta, vinculis verberibúſve coercento, ni par maiorue poteſtas populúſque prohibeſſit, ad quos prouocatio eſto.

Cum magiſtratus iudicaſſit, irrogaſſitue, per populum, mulctæ, pœnæ, certatio eſto.

Quodcunq; poſtremum populus iuſſerit, id ius ratumque eſto.

*De Magiſtratibus † militaribus.*

Militiæ ab eo qui imperabit ꝓuocatio ne eſto. 14

Quodq; is qui bellum gerat imperaſſit, ius ratúmque eſto.

Minores magiſtratus petiti iuris, plures in prælio ſunto.

Militiæ quibus iuſſi erunt, imperanto, eorumq; Tribuni ſunto.

Domi pecuniam publicam cuſtodiunto.

Vincula ſontium ſeruanto, capitalia iudicanto.

Æs, argentum, aurum publicè ſignanto.
Lites contractas iudicanto.
Quodcunq; Senatus decreuerit, agunto.

*De † Ædilibus.*

15 Suntoq; ædiles, curatores vrbis, annonæ, ludorúmque ſolennium.
Olliſque ad honoris amplioris gradum, is primus aſcenſus eſto.

16 *De † Cenſoribus.*

Cenſores populi, ciuitates, ſoboles, familias, pecuniáſque cenſento.
Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuento.
Populíque partes in tribus diſtribuunto.
Exinde pecunia, ciuitatis ordines partiunto.
Equitum peditumq; prolem deſcribunto.
Cœlibes eſſe prohibento.
Mores populi regunto.
Probrum in Senatu ne relinquunto.
Bini ſunto: magiſtratus quinquennium habēto.
Reliqui magiſtratus annui ſunto, eaq; poteſtas ſemper eſto.

17 *De † Prætoribus.*

Iuris diſceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, prætor eſto.
Is iuris ciuilis cuſtos eſto, huic poteſtati parēto.
Quotcunq; Senatus creuerit, populúsve iuſſerit, tot ſunto.

18 *De † Conſulibus.*

Regio imperio duo ſunto, ijque præeundo, iudicando, conſulendo, Prætores, iudices, Conſules appellantur.

Militiæ

Militiæ ſummum ius habento, nemini parento, ſalus populi, ſupiema lex eſto.

*De † temporibus Magiſtratuum.* 19

Eundem magiſtratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito.

Ciuitatem annali lege ſeruanto.

*De † Dictatoris officio.* 20

At ſi quando duellum grauius, diſcordiæ ciuiũ fuerint, eſto ne amplius ſex menſes, ſi Senatus creuerit.

Idem iuris quod duo Conſules, teneto.

Iſq; aue ſiniſtra dictus, populi magiſter eſto.

Æquitatem, quicunque regat, habeto pari iure cum eo, quicunque erit iuris diſceptator.

Aſt quando Conſul is eſt, magiſtratúsve populi, reliqui magiſtratus, ne ſunto.

*De † auſpicijs, electionibus, aliiſque ritibus.* 21

Reipublicæ auſpicia patrum ſunto, olliſque ex ſe produnto, qui comitijs creare Conſules ritè poſſunt.

Imperia, poteſtas, legationes, cum Senatus creuerit, populúsve iuſſerit, ex vrbe exeunto.

Duella iuſta, iuſtè gerunto.

Sociis parcunto: ſe & ſeruos continento.

Populi ſui gloriam augento, domum cum laude redeunto.

Rei ſuæ ergò, ne quis legatus eſto.

*De Tribunis † plebis.* 22

Plebes, quos pro ſe contra vim auxilij ergò creaſſit, Tribuni eius ſunto.

Quodque hi prohibeſſent, quodque plebem rogaſſint, ratum eſto.

Sanctique ſunto: néve plebem orbam tribunis reliquuntor.

23 *De † Senatu.*

Omnes magiſtratus auſpicium, iudiciúmque habento.

Exque iis Senatus eſto: eius decreta rata ſunto.

At ſi poteſtas par, maiorue prohibet, S. C. præſcripta ſeruanto.

Is ordo vitio vacato, cæteris ſpecimen eſto.

24 *De † Suffragijs.*

Creatio magiſtratuum, & iudicia, populi iuſſa, vetita, cum Senatus ſuffragio conſciſſentor: optimatibus nota, plebi libera ſunto.

25 *De † Quæſtoribus.*

At ſi quid erit, quod extra magiſtratus coærario æſſuſſit, qui coæret, populus creato, eique ius coærendi dato.

26 *Quibus † ius ſit cum populo agendi, aut cum Senatu.*

Cum populo patribúſque agendi, ius eſto Conſuli, Prætori, Magiſtro populi, Equitúmque: eique quem producunt Patres, Conſulum rogandorum ergò.

Tribuníſq; quos populus rogaſſit, ius eſto cum patribus agendi.

Iidem ad plebem, quod cenſuerint, ferunto.

27 *Præcepta iuris † de Magiſtratu.*

Quæ cum populo, quæ cum patribus agentur, modica ſunto.

Senator qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto.

Loco Senator: & modo Orator, cauſas populi tenento.

Vicini

Vicini populi abeſto.

Par, maiorve poteſtas, plus valeto.

Aſt, qui turbaſſit in agendo, fraus authoris eſto.

Interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto.

Qui agent, auſpicia ſeruanto.

Auguri publico parento.

*De† promulgatione legum, de priuilegijs, de ſingulis rebus agendis.* 28

Promulgata, ꝓpoſita, in ærario, cognita ſunto.

Nec plus quàm de ſingulis rebus ſemel conſulunto.

Rem populum docento: doceri à magiſtratibus priuatiſque patiuntor.

Priuilegia ne irroganto.

De capite ciuis, niſi per maximum comitium, ollóſque quos cenſores in partibus populi locaſſint, ne ferunto.

Donum ne capiunto, néve danto, néve petenda, néve gerenda, néve geſta poteſtate.

Quiſquis earum rerum migraſſit, noxiæ pœna par eſto.

Cenſores, fide legem cuſtodiunto: priuati ad eos acta referunto, nec eo magis lege liberi ſunto.

*De iure† perſonarum, de Patria poteſtate, de Tutoribus & curatoribus.* 29

Vendendi filium, patri poteſtas eſto.

Tutores liberis in poteſtate, teſtamento parentes danto.

Si non ſint dati: agnati qui ſucceſſionem ſperant, tutores ſunto.

Sed ſi aliqua ſit inſidiarum ſuſpicio, apud alios pupillus educator.

Tutor cum pupillorum matre ne habitato.

Prodigo bonorum ſuorum adminiſtratio indicta eſto.

Si furioſus exiſtet, agnatorum gentiliúmque in eo, pecuniáque eius poteſtas eſto.

Suſpecti tutores remouentor.

Filius arte carens, patris incuria, eidem vitæ neceſſaria ſubſidia ne præſtato.

Alioqui parentes educare cogitor.

In X. menſe legitimus infans naſcitor.

Vendendi ſtatu liberos ius poteſtáſque eſto.

30 *De ſuis † & legitimis hæredibus.*

Inteſtatorum hæreditates, primo ſuorum hæredum, velint, nolintve, ſunto.

His deficientibus, adgnatus proximus familiam habeto.

Si libertus ab inteſtato moriatur, nullum heredem ſuum relinquens patronus ei ſuccedito.

31 *De ſucceſſione teſtamentaria, † & de legatis.*

Hæreditates in teſtamento iure facto datæ, ratæ ſunto.

Vti quiſque legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto.

Qui erit teſtator, libripénſve fuerit: ſi graui crimine damnetur, teſtimonium feriatur, improbus, inteſtabiliſque eſto.

32 *Familiæ † herciſcundæ.*

Cohæredes à communione diſcedere volentes agunto.

Pro hæreditaria parte, debitores hæredibus obligati ſunto.

Pro

Pro portionibus hæreditariis, hæredes tenento.

*De iudiciis, de in ius vocando, † de Dilationibus.* 33

Iudicem arbitrúmve iure datum, qui ob rem dicendam accepiſſe pecuniam conuictus eſt, capite punito.

Ioue tonante, fulguranteve, comitia ne ſunto.

Si quis in ius vocatur, ſi morbus, æuitáſve vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato: ſi nolit, arceram ne ſternito.

Si ſtatus dies ſit, eum hoſte venito.

Aduerſus hoſtem æterna authoritas eſto.

Si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur, dies iudicij diffuſus eſto.

*De re † iudicata.* 34

Aeris confeſſi, rebúſque iure iudicatis, triginta dies iuſti ſunto.

Poſt deinde manus iniectio eſto: in ius ducito, ni iudicatum facit.

Aut qui pſeudo eo in iure vim dicit, ſecum ducito, vincito aut neruo, aut compedibus 15. pondo: ne minore, aut ſi volet, maiore vincito.

Si volet, ſuo viuito.

Ni ſuo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato: ſi volet, plus dato.

In vinculis, ſexaginta dies habeto.

Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producito: quantæque pecuniæ iudicatus erit, prædicato.

Tertiis autem nundinis, ſi interea pactus non ſit, capitis pœnas dato: aut trãs Tyberim peregrè

venum ito.

Et ſi plures forent quibus reus eſſet iudicatus, tertiis nundinis partes ſecanto.

Si plus minúſve ſecuerunt, ſine fraude eſto.

Qui falſum teſtimonium dixiſſe conuictus erit, è ſaxo Tarpeio deiicitor.

35 *De emptione & venditione, † de vſucapionibus.*

Venditæ res, & traditę, poſt precium ſolutum, aut ſi alio modo ſatisfactum exiſtat, emptori adquiruntor.

Furtiuæ res non vſucapiuntor.

36 *De ſeruitutibus, † & finibus regundis.*

Viæ latitudo in porrectum octo pedes: in anfractum, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim habeto.

Si qui ſepem vel maceriam, iuxta alterius regionem effoderint, terminum ne excedunto.

Si autem murum, pedem vnum: ſi domum, duos pedes relinquunto.

Si verò ſepulchrũ aut foueam effoderint, quãtum ſit profundum, tantundem relinquunto.

Si puteum, paſſum.

Oliuam autem aut ficum, nouem pedes ab extranea regione plantanto.

In cæteris autem arboribus, quinque pedes ſeruanto.

Si in agrum alterius arbor impendeat, vſque ad 15. pedes à terra altius coercito.

Et ne vmbra arboris vicino prędio noceat, ſexdecim pedes altius ramos arboris circumcidito.

Glandem in alienum fundum procidentem colligere fas eſto.

Si aqua

Si aqua pluuia nocet, arceſto.

*De iniuriis † aliiſque delictis.* 57

Defuncti iniuria non afficiuntor.

Si iniuriam alteri faxit, XXV. aſſes æris pœnæ ſunto.

Re, perſona, tempore, loco, atrociores iniuriæ iudicantor.

Si mẽbrum ruperit meum, è pacto talio eſto.

Propter os verò fractum, nummariæ pœnæ conſtitutæ ſunto.

Vim ingenuæ virgini inferre, aut eam ſuaſione in tuam ſententiam trahere caueto.

Sororem aut filiam in ſtupro deprehenſam, vendito.

Si puerum qui caſtrauerit, licet precioſiorem fecerit, quadruplum præſtato.

Qui fruges excantaſſet, pœnas dato: néve alienam ſegetem pellexeris excantando.

Ne incantato: ne agrum defruganto.

Ne frugem aratro quæſitam, noctu furtim depaſcunto.

Puberes, ſi ſecanto, Cereri eos ſuſpenduntο.

Impuberes arbitratu Prætoris verberanto, ac noxam duplionémve decernunto.

Qui ſecus faxit, & terminum exaraſſit, ip ſius & boues ſacri ſunto.

Matrimonia inter patres & plebeios ſeparata ſunto.

Qui hoſteis concitauerit, quive opem hoſti tradiderit, pœnam capitis dato.

Mœchum in adulterio deprehenſum necato.

Aſſiduo vindex, aſſiduus eſto

Proletario ciui, quiuis volet, vindex eſto.

Si quadrupes pauperiem fecerit, animal quod commiſit noxam dato, aut noxæ æſtimationem ferto.

38 *De †furtis.*

Furem qui manifeſto furto deprehenſus erit, ſi furtum aut noctu faciat, aut interdiu, cum prehenderetur, ſi telo defendat, occidito.

E cæteris manifeſtis furibus, liberos verberato: & ei cui luci factum furtum erit, ſi te telo nõ defendant, addicito.

Seruos autem manifeſto furto prehenſos, verberibus afficito, & è ſaxo præcipitato.

Pueros impuberes Prætoris arbitratu verberato, noxámque ab his factam ſarciri facito.

Furta quæ per lancem liciúmque concepta erunt, ſicut manifeſta vindicato.

Tignum alienum furtiuum ædibus vel vineis ſuis iniunctum, ne quis eximere cogitor: ſed duplum pro eo, per actionem de tigno iniuncto, præſtare compellitor.

Si tibi furtim arbores cæſæ ſint, agito.

Hactenus leges duodecim Tabularum relatæ ſunt.

Eodem anno trecenteſimo & altero, lata eſt
39 lex Clodia† de liberali cauſa: vt cum quis in ſeruitutem aſſereretur, vindiciæ ſecundum libertatem darentur. Author fuit Appius Claudius, vt teſtatur Dionyſ. *lib.* 10.

## CAPVT XXIII.

*Finis Decemuiratus, & cauſa.*

SVM-

## SVMMARIA.

1 *Decemuirorum poſt leges 12. tabul. latas, inſolentia, num.* 3.
2 *Idus Maiæ ineundis Magiſtratibus olim ſolemnes.*
4 *Appij Claudij Decemuiri nefas & libido, nu.* 5. 6.
7 *Seceſsio in Auentinum, & montem ſacrum.*
8 *Decemuiri abdicati: & iterum Tribuni pl. & Conſules creati.*
9 *Plebiſcita vt populum tenerent, lege effectum.*
10 *Lex de prouocatione & Tribunitia poteſtate.*
11 *Connubia patribus plebíque promiſcua facta, lege Canuleia.*

POſtquam Decemuiri leges XII. Tabularum, corpus omnis Romani iuris propoſuiſſent, & reſtaret vt Coſſ. creandis comitia indicerẽtur: Decemuiri † nulla comitiorum mentione facta, 1 ſtipati iuuenum caterua, Idibus Maiis, qui dies ineundo conſulatui ſolennis tum erat, in publicum prodierunt, & Decemuiratum cum magna populi indignatione, nullis ſubrogatis magiſtratibus continuarunt, ſuperbè impotentérque ſe geſſerunt. Appius enim Claudius ſuo iam inde viuere ingenio cœpit, nouóſque collegas iam, priuſquam inirent magiſtratum, in ſuos mores formare. quotidiẽ coibant, remotis arbitris: inde impotentibus inſtructi conſiliis, quæ ſecretò ab aliis coquebant, iam haud diſſimulando ſuperbiã, rari aditus, colloquentibus difficiles ad Idus Maias rem perduxêre. Idus † tum Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus erant. Initio igitur 2

magiſtratus primum honoris diem denunciatione ingentis terroris inſignem fecêre. Nam cum ita priores Decemuiri ſeruaſſent, vt vnus faſces haberet, & hoc inſigne regium in orbem, ſuam cuiuſque vicẽ per omnes iret, ſubitò omnes cum duodenis faſcibus prodiêre. Centũ viginti lictores forum impleuerant: & cum faſcibus ſecures illigatas pręferebãt, nec attinuiſſe demi ſecurim, cum ſine prouocatione creati eſſent, interpreta-
3 bantur. Decem † regũ ſpecies erat, multiplicatúſque terror, nõ infimis ſolum, ſed primoribus patrum, ratis cædis cauſam ac principium quæri: vt ſi quis memorem libertatis vocẽ aut in Senatu, aut in populo miſiſſet, ſtatim virgę ſecuréſque etiam ad cæterorum metum expedirentur. Nam præterquã quod in populo nihil erat præſidij, ſublata prouocatione, interceſſionẽ quoque conſenſu ſuſtulerant: cum priores Decemuiri appellatióve collegæ, corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent: & quædam quæ ſui iudicij videri poſſent, ad populum reieciſſent, aliquamdiu æquatus inter omnes terror fuit. paulatim totus vertere in plebẽ cœpit: abſtinebatur à Patribus, in humiliores libidinoſe crudelitérque conſulebatur: hominũ, non cauſarum toti ſoli erant. vt apud quos gratia vim æqui haberet, iudicia domi conflabãt: pronũciabãt in foro. ſi quis collegam appellaſſet, ab eo ad quem venerat, ita diſcedebat, vt pœniteret non prioris decreto ſtetiſſe. Opinio etiã ſine authore exierat, non in præſentis modo tẽporis eos iniuriam conſpiraſſe, ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurãdo ictum, ne comitia haberent,
perpetuo-

perpetuóq; Decẽuiratu poſſeſſum ſemel retinerent imperiũ.Huic inſolentię ac ſuperbiæ App. Claudius † aliud nefas addit,haud minus fœdo 4
euentu,quàm ꝙ per ſtuprum Lucretiæ vrbe regnóq; Tarquinios expulerat: vt nõ finis ſolũ idẽ Decemuiris,qui regibus,ſed cauſa etiam eadem amittẽdi imperij eſſet.Cum enim alij collegæ in Æquos,alij in Sabinos exercitũ duxiſſent,&Appius vrbis præſidio maneret: cepit eum virginis plebeiæ ſtuprãdæ † libido: quã forma excellentẽ amore ardens,precio ac ſpe pellicere adortus, 5
poſtquã omnia pudore ſeptaanimaduerterat,ad crudelẽ ſuperbámq; vim animum conuertit. M. Claudio clienti negotium dedit,vt virginem in ſeruitutẽ adſereret.Pater Virginius cũ omnia vi peragi.neq; aliud auxilij videret, ab lanio arrepto cultro, pectus puellæ transfigit: ac hoc vno modo,quo potuit,filiam in libertatẽ vẽdicat,& libidini App.Claudij eripit:ac recta via ferro facta,ad caſtra citato curſu tẽdit. móxq; cõmilitones appellãs,orat,ne quod ſcelus Appij Claudij eſſet,ſibi attribuerent,neu ſe vt parricidã liberũ auerſarentur:ſibi vitam filiæ ſuę cariorẽ fuiſſe,ſi liberè ac pudicè viuere licitum fuiſſet: cum velut ſeruam ad ſtuprum rapi videret,morte amitti melius ratum,quàm contumelia,liberos: miſericordia ſe in ſpecum crudelitatis lapſum: nec ſe ſuperſtitem filiæ futurum fuiſſe, niſi ſpem vlciſcendæ mortis eius in auxilio commilitonum habuiſſet.Illis quoque enim filias,ſorores coniugẽſque eſſe:nec cum filia ſua libidinem † Appij Claudij extinctam eſſe: ſed quo impunitior 6

ſit, eò effrenatiorem fore: aliena calamitate documentum datum illis, cauendæ ſimilis iniuriæ. quod ad ſe attineat, vxorem ſibi fato ereptam: filiam, quia non vltra pudica victura fuerit, miſeram, ſed honeſtam mortem occubuiſſe: non eſſe iam Appij libidini locum in domo ſua: ab alia violentia eius, eodem ſe animo ſuum corpus vindicaturum, quo vindicauerit filiæ: cæteri ſibi ac liberis ſuis conſulerent. Facinus itaque hoc ſeditionem maximam in caſtris excitat: ſuc-clamátque multitudo, nec illius dolori, nec ſuæ libertati ſe defuturos ad arma conclamant, ſigna vellunt: eunt agmine ad vrbem, & Auentinum
7 † inſidunt. Paulo poſt in montem Sacrum à Decemuiris ſeceſſerunt. Placata deinde per patres plebs, ſe redituram eſſe profeſſa eſt, ſi Decemuiri inſignia magiſtratus deponerent, & conſularis poteſtas reuocaretur, & Tribuni plebis reſtituerentur. Quibus conditionibus à Senatu acceptis, & facto S.C. vt Decemuiri ſe primo quoque tempore magiſtratu abdicarent: abdicatis
8 † his, Tribuni plebis decem iterum creantur. Sexageſimo hoc poſt reges exactos anno factum eſſe, ſcribit Cicero *de Finibus*, inquiens: L. Virginius ſexageſimo anno poſt libertatem receptã, Virginiam filiam ſuam manu occidit potius, quã ea Appij Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur. Comitiis porro, vt ait Liuius, conſularibus habitis, per interregem conſules creantur, L. Valerius Potitus, & Horatius Barbatus. Iidem magiſtratum ſtatim occœperunt. Decemuiri itaque, authore Liuio, in tertium

tium annum continuarunt,& poſt tertium annũ
conſules denuo inierunt. Rufus enim tantum
per biennium Decemuiros Reipub. præfuiſſe:
Tacitus Decemuiralem poteſtatem non vltra
biennium valuiſſe,tradit. Abdicare igitur impe-
rio iuſſi ſunt an.CCCIV.minus inſignis, quia nõ
diuturna mutatio fuit. Læta enim principia ma-
giſtratus eius nimium luxuriauêre.eo citius la-
pſa res eſt:repetitumque duobus vti mandaretur
conſulum nomen,imperiúmque.

Anno vrbis 304. L. Valerius, & M. Horatius
Coſſ. leges pro populo tulerunt.

Cum enim in controuerſia eſſet,Patréſne ple-
biſcitis tenerentur: legem Centuriatis comitiis
tulerunt,vt quod plebs† tributim iuſſiſſet,popu- 9
lum teneret. Qua lege Tribunitiis rogationibus
telum acerrimum datum eſt.

Secunda fuit de prouocatione,quæ antea De-
cemuirali poteſtate euerſa erat: ne quis vllum
magiſtratum † ſine prouocatione crearet. Quod 10
ſi aliquis creaſſet,eum occidi ius,faſque eſſet,né-
ve ea cædes capitali noxæ haberetur. Liuius *lib.3.*
Dionyſius *lib.10.*

Tertia ad Tribunitiam poteſtatem pertine-
bat. Sanxerunt enim,vt caput eius qui Tribunus
plebis,Ædilibus,Iudicibus nocuiſſet,Ioui ſacrum
eſſet: & familia ad ædem Cereris,Liberi,Liberæ-
que venum irent.

Inſtitutum etiam eſt ab iiſdem Coſſ. vt Sena-
tuſconſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis de-
ferrentur: quæ antè arbitrio Conſulum ſuppri-
mebantur,vitiabantúrque.

His etiam Coſſ. M. Duilius tribunus plebis, plebem rogauit, plebſque ſciuit: qui plebem ſine Tribunis reliquiſſet, quíque magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Hac igitur Tribunitia poteſtate fundata, Tribuni aggredi ſingulos tutum maturúmque iam rati, accuſatorem primum Virginium & Appium reum delegerunt. Liuius *lib.* 3. Dionyſ. *lib.* 10.

Anno vrbis 305. Herminio, Virginio Coſſ. L. Trebonius Trib. pleb. legem tulit, vt qui plebẽ Romanam Tribunos plebis rogaret, is vſque eo rogaret, dum decem Tribunos plebis faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta, in populum Romanum tranſlata eſt, Liuius *libro tertio & quinto.*

Anno vrbis 309. M. Genutio & P. Curiatio Philone Coſſ. Canuleius Tribunus plebis contra Decemuiralem legem, qua ſancitum erat, ne liceret patriciis connubio iungi cum plebeiis, legem contrariam tulit, vt connubia promi-
11 ſcua † eſſent patribus, plebíque. Neque enim liberæ ciuitati conſentaneum eſſe maximam partem ciuium, veluti contaminatam, indignam connubio haberi. Contra hanc legem acerrimè patres dimicabant. Contaminari enim ſanguinẽ ſuum, confundíque iura gentium exiſtimabant: vnde ſequeretur perturbatio priuatorum auſpiciorum, & publicorum.

Cum autem eodem tempore lex promulgata eſſet, vt alter Conſul ex plebe crearetur, & plebs in hoc acriter incumberet, veriti patres, ne ſi

Ca-

Canuleiam rogatio non cõcederent,alteri aſſenſum præbere cogerentur: vt lex de cõnubio ferretur,conceſſere. Liuius *lib.* 4. Auguſtinus *libro* 3. *cap.* 37. *de ciuitate Dei*: vbi tertiam cauſam diſcordiæ inter plebem & patricios,dicunt fuiſſe hanc matrimoniorum indignitatem.

# QVINTA MVTATIO REIPVB. ROMANÆ, QVÆ contigit anno vrbis 310.

## CAPVT XXIIII.

### *Tribuni militum Conſulari poteſtate præditi, creati.*

SVMMARIA.

1 *Conſulum ſeu de plebe, ſeu de patribus faciendorum, vt populo poteſtas eſſet, rogatio à Tribunis lata.*
2 *Canuleij Tribuni pl. pro ſuis legibus diſſertatio.*
3 *Tribuni militum Conſulari poteſtate creati.*
4 *Tribunorum militarium ſeu legionariorum officiũ, eorúmque duo genera, num.* 5.

## CAVSA ET OCCASIO.

C. CANVLEIVS tribunus plebis poſt abrogatam legem Decemuiralem, de maritandis ordinibus mentionem ſenſim intulit, vt alterum ex plebe Cõſulem liceret fieri: eò proceſſit deinde,

vt rogationem nouem Tribuni promulgarent, vt populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe ſeu de pa-
1 tribus vellet, † Conſulares faciendi. Quam rem patres ægerrimè tulerunt. Nam nō vulgari modò cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebant, colluuione gentium perturbationem auſpiciorum publicorum priuatorúmq; afferri, ne quid ſinceri, ne quid incontaminati ſit, vt diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos nouerit. Quam enim aliam vim connubia promiſcua habuere, niſi vt ferarum propè ritu vulgētur cōcubitus plebis patrúmque? vt qui natus ſit, ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrum ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe concors. Parum id videri, quod omnia diuina humanáque turbentur: iam ad Conſulatum vulgi turbatores accingi. Et primò, vt alter Conſul ex plebe fieret, id modò ſermonibus tentaſſe: nunc rogari, vt ſeu ex patribus ſeu ex plebe velit, populus Conſules creet: & creaturos haud dubiè ex plebe ſeditioſiſſimum quēque. Canuleios igitur, Iciliósque Conſules fore. ne id Iupiter optimus maximus ſineret, Regiæ maieſtatis eò recidere: & ſe millies morituros potius, quàm vt tantum dedecoris admitti patiantur. Certum habere, maiores quoque, ſi diuinaſſent, concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem, ſed aſperiorem, alia ex aliis iniquiora poſtulando, cùm prima impetraſſet, futuram: primò quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quàm eas leges ſibi imponi paterentur-

terentur. Quia tum conceſſum ſit de Tribunis, iterum conceſſum eſſe. Finem non fieri poſſe: in eadem ciuitate Tribunos plebis eſſe & patres: aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe: potiúſque ſerò quam nunquam, obuiam eundum audaciæ temeritatíque illi, ne vt impune primo diſcordias ſerentes, concitent finitima bella. Cum maxime hæc in Senatu agerentur, Canuleius †pro legibus ſuis, & aduerſus conſules ita diſſeruit: Patres contemnere plebem, indignos iudicare, vt ſecum vnà in vrbe intra eadem mœnia viuant: etſi non eaſdem opes habeant, eandem tamen patriam incolere. Plebi cum patribus connubium ſe petiiſſe: quod finitimis externíſque dari ſolet. Altera lege nihil noui latum eſſe: ſed id quod populi eſt, repetitum atque vſurpatum, vt quibus velit populus Romanus honores mandet. Non igitur præſcindi ſpem plebeio, adfert exempla. Numa Pompilius non modò non patricius, ſed ne ciuis, ex Sabino agro accitus, populi iuſſu, patribus authoribus Romæ regnauit. L. Tarquinius non modò Romanæ, ſed ne Italicæ quidem gentis incola, ab Tarquiniis, viuis liberis Anci rex factus eſt. Seruius Tullius matre ſerua, ingenio & virtute regnum tenuit. Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo eniteret virtus, creuiſſe Romanum imperium ait. Deinde in maximam plebis contumeliam redundare, ne connubium patribus cum plebe eſſet, diſſerit. Nihil enim aliud eſſe, quàm exilium intra eadem mœnia, quàm relegationem pati, ne affinitatibus, ne

propinquitatibus immiſceantur. Multa alia in hanc ſententiam dixit. Cùm itaque Tribunum acerrimum auctorem plebs nacta eſſet, & ipſa cū eo pertinacia certaret, & appareret aut hoſtibus aut ciuibus de victoria concedendum eſſe:
3 res eò deducta eſt, vt Tribunos militum † conſulari poteſtate promiſcuè ex patribus ac plebe creari ſinerent; de Conſulibus creandis nihil mutaretur. Eo contenti Tribuni, cōtenta plebs fuit. Anno itaque trecenteſimo decimo, quam vrbs Roma condita erat, primùm Tribuni militum pro Conſulibus magiſtratum ineunt. A. Sempronius Atratinus, L. Attilius, T. Cæcilius: quorum in magiſtratu cōcordia domi, pacem etiam foris præbuit. Non tamen pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius: quia tertio menſe quam inierant; augurum decreto perinde ac vitio creati, honore abiêre: quod C. Curiatius, qui comitiis eorum præfuerat, parum rectè tabernaculum cœpiſſet. Liuius *lib*. 4.

Plurimum autem hi à Tribunis militum in
4 legionibus differunt. Nam horum † officium eſt, milites in caſtris continere, ad exercitationem producere, claues portarum ſuſcipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum intereſſe, frumentum probare, menſorum fraudem coercere, delicta ſecundum ſuæ auctoritatis modum caſtigare, principiis frequenter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere. Illi verò & imperio & inſignibus Conſularibus vtebantur. Pedianus in Verr. de Tribunis legionariis ſic loquitur: Tribunorum

bunorum, inquit, militarium duo † ſunt genera. Primum, eorum qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari ſolent. Alij ſunt comitiati, qui Romæ comitijs deſignantur. Et Polyb. *libro 6. de Repub.* Deſignatis Conſulibus, poſtea Tribunos militum creauit, qui habent annua quinque ſtipendia. His deinde adijciunt decem, quos creant ex ijs qui ſupra quinque, vſque ad decem habent annua ſtipendia: pedites autem, qui ſex & eò amplius habent annua ſtipendia. Faciunt horum mentionem munitis in locis Liuius, Suetonius, Plutarchus, Plinius. 5

## CAPVT XXV.

### *Cenſores creati.*

### SVMMARIA.

1 *Cenſores quo anno, & quomodo primum creati.*
1 *Cenſores vnde dicti.*
3 *Cenſorum officium, & dignitas, num.* 4. *& poteſtas, num.* 5. *&* 7.
6 *Cenſura olim quinquennalis, deinde annua, & ſemeſtris, nu.* 8.
9 *Libertatis maxima cuſtodia, ſi magna imperia non ſint diuturna.*
10 *Leges anno V.C.* 322. 324. 370. 376. *à Tribunis pl. & Conſulibus variæ latæ. & num.* 11. 12. 13. 14. 15. 16. *&* 18.
17 *Conſul è plebe creatus primus L. Sextius.*
19 *Ædiles duo ex patribus creati, lege Camilli.*
20 *Camilli Dictatoris victoria de Gallis, & triũphus.*

1 ANnus cccx. initium dedit † Cenſoribus. Ortum autē eius rei initium eſt, Liuius ſcribit, quòd in populo per multos annos incenſo, neque differri cenſus poterat, neque conſulibus, cùm tot populorum bella imminerent, operę erat id negotiū agere. Mentio illata ab Senatu eſt, rem operoſam, & minimè conſularem, ſuo proprio magiſtratu egere, cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiáq; & tabularū cura, cui arbitrium formulæ cenſendi ſubiiceretur. Et patres, quanquam rem paruam, tamen quò plures patricii magiſtratus in Repu. eſſent, læti accepere, id quod euenit: futurū rati vt mox ope eorum qui præeſſent, ipſi in honori ius maieſtatémque adiicerent. Et Tribuni, id quod tunc erat, magis neceſſariam quàm ſpecioſi miniſterii procreationem intuentes, haud ſanè tendêre. Hæc Liuius. Addit, cenſores † dictos à cé-
2 ſendo. Varro ait dictos eſſe, ad quorum cenſionē, id eſt, arbitrium, populus cenſeretur. Feſtus cenſores nūcupatos ſcribit, quòd rem ſuam quiſque æſtimare tanti ſolitus eſſet, quantum illi cē ſuiſſent. De horum officio ſic loquitur Cicero *lib. 3. de leg.*
3 Cenſores † populi æuitates, ſoboles, familias, familiáſque cenſeto. Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuento: Equitum, peditúmque prolem deſcribunto. Cœlibes eſſe prohibento. Mores populi regunto. Bini ſunto. Magiſtratum quinquennem habento: eaque poteſtas ſemper eſto. Plutarchus *in Vita Catonis Cēſorii* ſic ait: Annos decem Cato poſt conſulatum cenſuram ambiuit:
4 quæ cùm omnium † magiſtratuum facilè princeps ſit, vniuerſæ rei ſupremum & perfectiſſimum locū habet.

habet. Hæc cum alias res, tum verò vt mores vitáſq; diſcutiat, plurimo imperio ac poteſtate eſt, vt quæ de nuptiis, de liberorum procreatione, de viuendi ratione, de conuiuiis diligenter inquirat. Nullam denique omnium cupiditatum ac inſtitutionũ eſſe quam adoriri ac indagare non oporteat. His enim putabant longè faciliùs, quàm publicis muneribus, aut iis quæ in oculis hominum fiunt, hominum mores eum poſſe deprehendere, qui ſeueritate diſciplinæ, ne quis ad voluptatem verteretur, cuſtodiret: & acerrimè coerceret, ne quis patriam ac conſuetam viuendi diſciplinam tranſgrederetur. Ad hoc igitur munus alter patricius, alter verò plebeius deligebantur, quos cẽſores appellabant. His licebat, & integrum erat, è
Senatu † eos eiicere, & illis equum adimere, qui 5
flagitioſè ac intemperanter degerent. Ipſi quoque ſacrificiorum precia curabant, & deſcriptionibus genera & Reipub. officia diſtinguebant. Hæc Plutarchus. Liuius *lib.* 40. Comitiis perfectis, cẽſores in campo ad aram Martis in ſellis curulibus conſederunt. Eorum autem officium erat, legere Senatum, recenſere equites, agere cenſum, luſtrum condere. In omnibus precationib. hæc verba nuncupabant: Vt ea res mihi collegæque meo benè & feliciter eueniat. Solebant autem Cẽſores quinto
† quoque anno creari. Mam. Æmylius deinde le- 6
gẽ tulit, vt cenſura quæ antea quinquennalis fuerat, annua & ſemeſtris eſſet. Pedian. *in Diuinat.* Hi
† prorſus ciues ſic notabant, vt qui Senator eſſet, 7
eiiceretur Senatu: qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in Cetitum ta-

bulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non
eſſet in albo centuriæ ſuæ, ſed & ad hoc eſſet ciuis
tantum, vt pro capite ſuo tributi nomine æra pen-
deret. Iidem cõpleto quinquennio vrbem luſtra-
bant, & Suouetaurilia ſacrificia de ſue oue tauro
faciebant. Eorum notam ſucceſſores plerumque
ſoluebant.

Anno vrbis 320. Manilius Æmylius dictator
8 legem tulit, ne plus quàm annua ac ſemeſtris † cẽ-
ſura eſſet, cum vetere inſtituto vel 12. Tab. lege hic
magiſtratus quinquennio duraret. Indignum e-
nim eſſe Æmylius putauit, cum alii magiſtratus
annui eſſent, magnus magiſtratus quinquennium
9 duraret. Libertis etiam maximam † eſſe cuſto-
diam dixit, ſi magna imperia diuturna non ſint.
Liuius *lib.* 4. & *lib.* 9. Floruit hoc tẽpore Socrates.

Anno vrbis 322. L. Pinarius tribunus plebis le-
10 gem † tulit *de ambitu*, ne cui album veſtimentum
addere petitionis cauſa liceret. Quæ tamẽ lex nõ
tenuit. Liuius *lib.* 4.

Anno vrbis 324. L. Papyrius & L. Iulius Coſſ.
11 legem tulerunt *de mulctarum* † *æſtimatione*, valdè
quidem populo gratam, cum ea à tribunis parari,
vnius ex collegio proditione excepiſſent. Liuius
12 *lib.* 4. Secundo tulit legem, vt † aſſes eſſent ſe-
miunciales: cum olim vario diuerſóq; pondere pro
ratione ſtatúq; Reipub. cuderentur, Plin. *lib.* 33. *c.* 3.
Feſtus *lib.* 3. *in voce, Seſtertius.*

Anno Vrbis 370. L. Cornelius tribunus militũ,
13 cum collegis legem tulit, ne † quis patricius in ar-
ce aut Capitolio habitaret, Liuius *lib.* 4. Dionyſius
*lib.* 4. Biennio ante, Roma à Gallis capta eſt.

Anno

Anno Vrbis 376.& ſequenti,C.Licinius tribu-
nus plebis quatuor leges tulit. Vnam † agrariam: 14
Ne quis plus quinquaginta iugera agri, centum
pecoris maioris capita, quingenta minoris poſſi-
deret. Liuius *libro ſexto*, Varro *in libro de re ruſtica*,
Appian. *in libro* 1. *de bello ciuili*, Gellius *lib.* 20. *cap.*
1. Velleius *lib.* 2. Plutarchus *in Camillo, & Gracchis.*
Secundam, quæ tamen primum promulgata eſt,
de † ære alieno minuendo: vt deducto eo de capi- 15
te, quod vſuris pernumeratum eſſet, id quod ſu-
pereſſet, triennio æquis portionibus perſoluere-
tur. Hæc lex maximè plebi placuit, exhauſtæ fœ-
nore, atque ære alieno obrutæ. Liuius *libro* 6. Ter-
tia lex fuit, renouatio legis Canuleiæ, quæ lata eſt
anno vrbis 309. vt † alter conſul ex plebe creare- 16
tur. Liuius *lib.* 6. Soli enim patricij in maiorũ ma-
giſtratuum poſſeſſione erant: quę res plebis poten-
tiam vehementer debilitabat. Omnium igitur ſi-
mul rerum, quarum immodica cupido inter mor-
tales eſt, agri, pecuniæ, bonorum diſcrimine pro-
poſito conterriti patres trepidarunt initio, & per-
tinaciſſimè contra hanc legem pugnarunt. Con-
tentiones refert Liuius. Tandem victi, legem per-
ferri paſſi ſunt: & L. Sextius de plebe † prim' Coſ. 17
factus eſt: Hæ autem tres leges ciuitatẽ diſcordia
laborantem, propter ordinum diſſidia in concor-
diam reduxerunt: ſimúlq; & patrum nimiam po-
tentiam caſtigarunt, & plebeiam humilitatem ita
extulerunt, vt deinde plebs à patribus contemni
deſierit. Quarta fuit, Ne † Tribunorum militum 18
comitia fierent, ſed cõſulum, & vtiq; alter ex ple-
be crearetur, Liuius *lib.* 6.

Anno vrbis 386. M. Furius Camillus dictator
19 tulit, vt duo ædiles † ex patribus crearentur, quem-
admodum tribunitia lege alter conſulum ex ple-
be, Liuius *libro 6.* Hoc anno bellatum eſt cũ Gal-
lis ad Anienem flumen: fugati cæſique amiſſis ca-
20 ſtris Galli, Dictatore † Camillo, & victoria ingē-
ti relata, ei Senatus plebis conſenſu triumphum
decreuit. Plutarchus *in vita Camilli.* Polybius ta-
men *libro* 1. Camillum cum Gallis dimicaſſe ad
Albam author eſt, anno poſt Romam captam 30.
Plutarchus & Poliænus anno 13. cum tamen 23. an-
nus hic ſit, ex quo vrbs capta eſt. Liuius pugnam
ad Anienem cum Gallis in annum 392. reijcit: Li-
uium ſequitur Zonaras.

# SEXTA MVTATIO REIPVB. ROMANÆ, QVÆ CONTIGIT anno vrbis 387.

## CAPVT XXVI.

*Prætor creatus, & Ædiles Curules.*

### SVMMARIA.

1 *Prætura Romæ introducta.*
2 *Ædiles Curules primum creati.*
3 *Lex Genutia Æmilia de officio Prætoris.*
4 *Clauus, nota numeri annorum.*
5 *Lex Patilia de ambitu.*

6 *Lex Manlia de vicesima.*

7 *De fænore, ne maius vnciario exerceretur, lege cautum.*

8 *Lex, de eodem Magiſtratu intra decennium non repetundo.*

9 *Lex ſacrata militaris.*

10 *Publilij Dictatoris leges aduerſus Senatum.*

11 *Lex Petilia & Papyria de ære alieno grauatis.*

12 *Fæneratoris Papyrij crudelitas & libido.*

13 *Æri alieno bona debitoris, non corpus obnoxium.*

14 *Tribuni militum vt à populo crearentur, lege cautum.*

15 *Prouocationis lex à familia Valeria ter repetita.*

16 *Sacerdotum numerus auctus, & dignitas plebi conceſſa.*

17 *Hortenſia lex de plebiſcitis, & de Nundinis.*

18 *Lex Glicia, de Teſtamentis.*

19 *Senatoribus naues habere quando legibus prohibitum.*

20 *Mulierum luxus lege coercitus.*

21 *Ludi Apollinares in ſtatam diem coniecti.*

22 *Lex Cincia, de patrocinijs tenuioribus gratuito præſtandis, ad quam Paulus I.C. ſcripſit, nu. 23.*

24 *Auſonij locus eleganter explicatus.*

25 *Carthaginenſibus pax lege data.*

26 *Epulones propter ſacerdotia lege creati.*

27 *Lex Acilia, de pecuniis repetundis.*

28 *Lex de Conuiuiorum ſumptibus lata.*

29 *Per milites luxuria externa in plebem deriuatur.*

30 *Lex de ambitu, à Cornelio & Bæbio lata.*

31 *Lex Hoſtilia, vt alieno nomine quibuſdam caſibus agere liceat.*

32 *Obnunciare quid ſit.*

33 *Lex Fannia de ſumptib. quæ ad totam Italiam poſtea porrecta eſt, num.* 38.

34 *Lex de repetundis, quam Cicero ſocialem vocat, numer.* 35.

36 *Quæſtiones perpetuæ quando primum inſtitutæ, & cur ſic dictæ, & earum Prætores, Quæſtores, numero* 37.

39 *Lex Voconia, de mulierum ſucceßionibus imminuendis.*

40 *Suffragium non voce, ſed tabella, vt ferretur, lege cautum, nu.* 42. & 43.

41 *Tabellæ, ſeu ſuffragij per tabellam ferendi, libertas.*

44 *Lex, de ſuffragijs tabella ferendis iterum repetita, & ad perduellionis quoque iudicium extenſa.*

45 *Sacerdotiorum cooptio populo quadantenus impertita, & rurſus adempta, num.* 61. & *iterum reſtituta, num.* 83. & 84.

46 *De ſeditioſis ciuibus etiã diebus feſtis quæri licere.*

47 *C. Marij in optimates ſæuitia.*

48 *Lex de legibus ſeparatim ferendis.*

49 *Lex ſumptuaria à P. Licinio Craſſo lata, poſt veteres, Orchiam, Fauniam, & Didiam.*

50 *Cœnæ centuriatæ vnde dictæ.*

51 *Antoninus Pius omnes in orbe Rom. ciues Romanos fecit.*

52 *Lex Iudiciaria.*

53 *Lex Plautia, de quindenis iudicibus ex ſingulis tribubus creandis.*

54 *Lex Plautia, de vi, & rebus vi poſſeßis.*

55 *Capitalium rerum cognitio olim populo reſeruata.*

56 *Sylla quæſtiones publicas ac perpetuas conſtituit: &*

*de*

*de varijs rebus leges tulit.*
57 *Lex repetundarum à Sylla confirmata.*
58 *Lex ſumptuaria à Sylla lata, de conuiuijs, & de funeribus, nu.* 59.
60 *Tribunis plebis ferendarum legum ius à Sylla adẽptum.*
61 *Leges Corneliæ de maleficijs variæ à Sylla latæ.*
63 *Lex Cornelia, de ſicarijs & veneficis.*
64 *Quæſtio de ſicarijs diui non perpetua, ſed extraordinaria.*
65 *Lex Cornelia, de falſis.*
66 *Lex Cornelia, de iniurijs.*
67 *Lex de parricidijs à Sylla lata, à Põpeio emẽdata.*
68 *Lex Cornelia, de Teſtamentis.*
70 *Mortis pœnam Romanis primus Sylla introduxit.*
71 *Sylla phthiriaſi mortuus, & honorifice ſepultus.*
72 *Sepulchri Syllæ inſcriptio.*
73 *Lex ſũptuaria de cibis, quibus cœnæ inſtruerentur.*
74 *Iudicia Senatoribus & Equitibus æqualiter commiſſa, & nu.* 81.
75 *Ambitus duplex eſt: licitus, & illicitus ſeu infamis, nu.* 76.
77 *Lex de ambitu à Piſone Conſule lata: & à Cicerone Conſule, nũm.* 78. *& à Cicerone Tribu. pleb. numer.* 79.
80 *Lex frumentaria.*
82 *De fœnore lex à Gabinio lata.*
85 *Iudæa quando primum à Romanis ſubacta.*
86 *Lex de legibus ferendis.*
87 *Lex de ſuffragijs ſeorſim ferendis.*
88 *Clodij Tribuni pleb. leges Reip. pernicioſæ.*
89 *Collegia primũ à Numa Rege inſtituta, eorũmque*

*diſtributio & nomina varia, nu.* 90. *&* 91. *& iura ſingularia illis tributa, nu.* 92. *& facultas legis ſibi ferendæ, nu* 93.

94 *Collegia, quæ aduerſus Rempublicam ſunt, tollẽda.*
95 *Pœna Collegiorum illicitorum vnde ſumpta.*
96 *Cenſoria poteſtas lege Clodia nonnihil imminuta.*
97 *Scribarum Quæſtoriorum magna olim dignitas.*
98 *Scribis negotiatio lege interdicta.*
99 *Clodij leges aduerſus Ciceronem, & nu.*100. *& alia nonnulla, nu.*101.102. *&* 103.
104 *Lex de Moneta.*
105 *Victoriatus nummus quando percuſſus, & qualis.*
106 *Ciceroni reditus in Vrbem, & in Senatum lege conceſſus.*

ANnus hic, ab vrbe condita 387. vt Liuius inquit, inſignis fuit noui hominis Conſulatu,
1 inſignis nouis duobus magiſtratibus: Prætura, † & Curuli ædilitate. Hos ſibi patricij quęſiuere honores, pro cõceſſo plebi altero Cõſulatu. Plebes Cõſulatũ L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres
2 præturã Sp. Purio M. filio Camillo, ædilitatẽ † Cn. Quinctio Capitolino & P. Cornelio Scipioni, ſuarum gentiũ viris, gratia cãpeſtri cœperunt. L. Sextio collega ex patribus datus L. Æmyli⁹ Mamercus. Hæc Liuius *lib.* 7. Quæ autẽ fuerit cauſa creãdi prætores, quod fuerit ipſorũ officium, qua ratione auctus fuerit numerus Prætorum, tradetur *lib.* 2. vbi & de Senatuſc. & de prudentum reſponſis dicetur.

Anno Vrbis 390. C. Genutius, & L. Æmylius legem tulerunt ex Senatuſconſulto, quæ ab autoribus

bus Genutia Æmylia † dicta eſt, & pertinet ad officium & munus Prætoris: vt qui Prætor maximus ſit, idibus Septembris clauum pangat. Clauus autem, quia raræ per ea tempora literæ erant, nota † 4
numeri annorum fuit. Quæ lex Mineruæ templo dicata fuit, quia numerus à Minerua inuentus ſit. Liuius *lib.* 7. *Decad.* 1.

Anno Vrbis 395. lata eſt lex Pætilia, † C. Fabio 5
Ambuſto, & C. Plautio Proculo Coſſ. Vocata eſt Pætilia à C. Pætilio tribuno plebis. Ea rogatione non largitio aliqua vindicata eſt, ſed præpoſtera ambiendi ratio coercita, cum noui quidam homines, præter morem nundinas & conciliabula obirent, ſibiq; hominum fauorem conciliarẽt, ſuffragiáque peterent. Liuius *lib.* 7.

Anno Vrbis 396. lata eſt lex Manlia † de viceſima, à Cn. Manlio Capitolino, & C. Manlio Rutilio, vt viceſima eorum qui manumitterentur, ad ærarium pertineret, Liuius *lib.* 7. Quæ lex multiplicibus viceſimis & aliis partibus exigendis occaſionem præbuit. 6

Eodem anno facta eſt rogatio à tribunis Duillio & Menenio: & duæ leges latæ. Vna, de fœnore, Ne † maius vnciario exerceretur: quam rogationem plebs aliquanto cupidius ſciuit, accepítque. 7
Liuius *lib.* 7. Quamuis Tacitus *lib.* 5. fœnus vnciarium duodecim Tabularum legibus conſtitutum fuiſſe tradat. De quo tamen fœnore multæ deinde leges latæ ſunt poſterioribus temporibus, vt dicetur. Altera, Ne quis populum ſeuocaret: Quis hoc faxit, capitale eſſet, Liuius *lib.* 7.

Anno Vrbis 411. C. Martio Rutilio 4. & Q. Ser-

uilio Coſſ. L. Genutius tribunus plebis duas leges
8 tulit. Vnam, ne fœnerare liceret: alteram, † ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet: nec duos magiſtratus vno anno gereret, & vt ambos Coſſ. plebeios creari liceret. Hæc tamē lex ſępius obſeruata non eſt. Marius enim, vt Cymbros & Teutones debellaret, quinq; conſulatus continuos geſſit, cum alius ad id bellum conficiendum magis idoneus nō inueniretur: & C. Licinius Stolo, & L. Sextus decimū tribuni: deinde Iulius Cæſar continuum conſulatum, perpetuam Dictaturam, Præfecturámq; accepit, Auguſtus perpetuam Tribunitiam in ſe recepit.

9 Eodem anno lata eſt lex Sacrata † militaris, à M. Valerio Coruino Dictatore. Cum enim milites ad mendæ Campanis Capuæ conſilia iniſſent, atque ſeceſſiſſent, vt reconciliarentur, M. Valerius Coruinus Dictator legem ſacratam militarem tulit, ne alicuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volēte deleretur: & ne quis, vbi Tribunus militū fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet, Liuius *lib.* 7. vbi ait, ſe inueniſſe nō Valerium dictatorem dictum, ſed per conſulem rem omnem actam, atque non T. Quinctium, ſed per C. Manlium duces ſibi milites depopoſciſſe.

10 Anno vrbis 414. Q. Publius † Philo Dictator tres leges aduerſus Senatum tulit: vnam, vt Plebiſcita omnes Quirites tenerent: alteram, vt legum quæ Centuriatis comitiis ferrentur, ante initum ſuffragium, patres authores fierēt: tertiam, vt alter vtiq; ex plebe, cum eò vētum ſit, vt vtrumq; plebeium fieri liceret.

Occaſio

Occaſio harum legum, quæ plebi ſecundiſſimę, nobilitati aduerſæ fuerunt, hæc fuit. Æmylius cõſul bello Pedanorum infecto, repetè omiſſo, quia collegæ decretum triumphum audiuit: ipſe quoq; triumphi ante victoriam flagitator, Romã rediit. Qua cupiditate offenſis patribus, negantibúſque, niſi Pedo capto, aut dedito, triumphum hunc, alienatus ab Senatu, ſeditioſis Tribunatibus ſimilem conſulatum geſſit. Itaque poſtquam Senatus finire imperium conſulibus cupiẽs, Dictatorem aduerſus rebellantes Latinos dici iuſſit Æmylius, cuius tum faſces erãt Collegam Dictatorem dixit: ab eo Magiſter equitum Iun. Brutus dictus. Hæc Liuius *lib.8.*

Anno vrbis 427. C. Petilius & L. Papyrius Mugillanus ſiue Curſor, legem † ad populum tulerunt: vt nullus, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedib. aut neruo teneretur, neq; ob æs alienum necteretur: ſed pecunię creditæ, bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. Qua lege, emendata fuit legis duodecim Tabularum ſanctio. Ex iure enim duodecim Tabularum conſtitutum fuit, vt debitores, ſi ſoluendo nõ eſſent, creditori ſeſe nexum dare cogerentur, vt miſer ſcilicet debitor, quod in ære non haberet, lueret in corpore. Nexorum autem miſerrima erat conditio, cum ad omnes iniurias contumeliáſque creditorum expoſiti eſſent, eatenus cõſtricti multis laboribus, vt quaſi ſerui attererentur. Mutatum verò hoc ius duodecim Tabularum eſt ob vnius fœneratoris libidinem, & ſimul crudelitatem inſignem. L. enim Papyrius† fœnerator, cui cum ſe C. 12

Publius, ætate formáque præſtans adoleſcens, ob æs alienum paternum, nexum dediſſet: erga eam ætatem & formam quæ miſericordiam elicere poterat, libidine & contumelia accenſus, primò pellicere adoleſcẽtem ſermone inceſto & de turpiſſimo obſequio appellare auſus eſt. Cuius Publij adoleſcentis aures cum flagitium aſpernarentur, minis territare, atque identidem admonere fortunæ cœpit. Poſtremò, cũ ingenuitatis magis quàm præſentis conditionis memorem videret, tractari iuſſit, verberáq; afferri. Quibus laceratus iuuenis, cum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatémq; conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis commiſeratione atque indignitate iniuriæ accenſa, tũ ſuæ cõditionis liberorumq; reſpectu, in forum, atq; inde agmine facto ad curiam concurrit. Et cum Coſſ. tumultu repentino coacti ſenatum vocarent, introeuntibus in curiam Patribus, laceratum iuuenis tergum, procumbentis ad ſingulorum pedes, oſtentabant. Victum eo die, ob impotentem iniuriam vnius, ingẽs vinculum fidei: iuſſíque Coſſ. ferre ad populum, Ne quis niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur. pecuniȩ
13 creditæ bona debitoris, † non corpus obnoxium eſſe. Ita nexi ſoluti: cautúmq; in poſterum ne necterentur. Liuius *lib.* 8.

Anno Vrbis 430. Sulpit. Æmilio Coſſ. M. Flauius tribunus pleb. legem tulit, vt in Tuſculanos animaduerteretur: quorum ope ac conſilio Veliterni Priuernatéſque populo Romano bellum feciſſent, Polyb. *lib.* 2.

Anno

Anno Vrbis 435. Foſlio & Plautio Coſſ. L. Furius prætor legem tulit de iure Campanorum, Liuius *lib.9.*

Anno Vrbis 442. C. Iunio Bruto Bubulco III. & Q. Æmylio Barbula II. Coſſ. L. Ælius & C. Martius tribuni plebis legem tulerũt, vt † Tribuni militum ſemideni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquàm paucis ſuffragio populi relictis locis, Dictatorum & conſulum fermè fuerant beneficia, Liuius *lib.9.* 14

Eodem anno M. Decius tribunus plebis alterũ plebiſcitum tulit, vt Duumuiros naualis claſſis ordinandæ reficiendæq; cauſa, populus iuberet.

Anno Vrbis 453. M. Valerius Coſſ. cum Q. Apuleio, legem de prouocatione tulit: qua eum qui prouocaſſet, virgis cædi, ſecuríq; necari vetuit. Si quis aduerſus eã feciſſet, nihil vltrà quàm improbè factum adiecit. Liuius *lib.* 10. Hæc lex † ab eadem familia ter lata & repetita eſt: à Pub. Valerio Publicola primùm: ſecundò à L. Valerio ſtatim poſt 12. Tabulas, tertiò, à M. Valerio, de quo hic loquimur. Cauſam huius legis ſępius renouandæ, Liuius *lib.* 10. refert: quòd plus paucorum opes, quàm libertas plebis poterant. 15

Eodem Anno 453. Q. & Cn. Ogulnij, tribuni plebis rogationem promulgarunt, vt cùm quatuor Augures, quatuor Pontifices, eo tempore eſſent, placerétq; augeri Sacerdotum † numerũ: quatuor põtifices, quinq; augures, de plebe omnes adlegerẽtur: cum antea more à Regibus tradito, ſolis patriciis capere ſacerdotia liceret. Itaq; patres eum hoc ius, cæteris per plebem ablatis, iam ferè ſolum 16

retinerent, quaſi prærogatiuam quandam dignitatis ſuæ, aliquandiu rogationi aduerſati ſunt: nec tamen animi ardore, quanto ſuperioribus annis decertatum eſt patribus iam vinci aſſuetis. Vnus Appius Claud. vir vehemens & diſertus, oppugnatorq; nobilitatis acerrimus, de ea rogatione grauiter cum viro fortiſſimo P. Decio contendit. Vicit tamen ad extremum pertinacia plebis.

Anno Vrbis 455. M. Curius Trib. pleb. M. Fuluio & T. Manlio Coſſ. legem tulit, vt ante comitia magiſtratuum, patres authores fierent. Liuius *libro* 10. Cic. *de Clar. orat.* Probus *de Viris illuſt.*

Anno vrbis 467. Q. Hortenſius Dictator legem
17 † tulit, vt eo iure quòd plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. quibus rogationibus antè patricij non tenebantur. Gellius *lib.* 15. *c.* 27.

Extat alia lex Hortenſij de nundinis: vt nundinæ, quæ prius erãt feriæ, faſtæ eſſent: vti ruſtici, qui nundinandi cauſa veniebant, lites componerent. Macrob. *lib. Saturnal.* 1. *c.* 16.

Anno vrbis 499. Tatius Labienus tribunus plebis legẽ tulit, vt populus ſacerdotia, quemadmodum olim lege Domitia, mandaret: quum antea ſacerdotes lege Cornelia à Pontificum collegio crearentur. Dion. *lib.* 37.

Anno Vrbis 504. M. Claudius Glitia Dictator
18 † legem tulit de teſtamentis. Hanc legem interpretatus eſt Caius I. conſultus: & citatur *in l.* 4. *ff. de inoffic. teſtam.*

Anno Vrbis 521. C. Flaminius Tribunus plebis legem tulit, vt ea regio Galliæ quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulſi fuerant, militibus Ro-

manis

manis diuideretur. Polyb. *lib.* 2.

Anno Vrbis 535. Q. Claud. trib. pleb. legem tulit, adiuuante ex patricijs C. Flaminio: Ne quis Senator, quiue Senatoris pater fuiſſet, maritimam † na- 19
uem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. Liuius *libro* 21. Huius legis mentionem facit Cicero *in Verrina*: Noli, inquit, metuere, Hortenſi, ne quæram, quin licuerit nauem ædificare Senatori. Antiquæ ſunt iſtæ leges, & mortuæ: quemadmodum tu ſoles dicere, quæ vetant. Fuit iſta Reſpublica quondam, fuit iſta ſeueritas in iudiciis, vt iſtam rem accuſator in magnis criminib. obijciendam putarit. Hinc deinde legem Iulius Cæſar in legem Iuliam de repetundis tranſtulit. Nam ex lege Iulia repetundarum naues habere Senatoribus non licuit. Scæuola *in l. his qui naues, ff. de vacat. & excuſat. muner.* Refert Suetonius *in Domitiano*, aliud huius legis Claudiæ caput: Scribas, Quæſtorios, negociantes ex conſuetudine, ſed contra Claudiam legem, venia in præteritum donaſſe.

Anno Vrbis 540. C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio Maximo, & Tib. Sempronio Graccho Coſſ. in medio belli Punici legem tulit, de coercenda mulierum † luxuria: ne qua mulier plus ſemun- 20
ciā auri haberet, neu veſtimento verſicolori vteretur: néve iuncto vehiculo in vrbe, oppidoue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorū cauſa veheretur. Quæ lex deinde à M. Portio Catone conſule, iuſſu populi, ingenti fœminarū gaudio antiquata eſt viceſimo anno pòſt quàm lata erat, Liu. *lib.* 34. Tacit. *lib* 3.



Digitized by Google

Anno vrbis 543. Claudio Valerio Coſſ. L. Attilius trib. pleb. tulit: Omnes Campani, Atellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani, Fuluio proconſuli, quæq; vnà ſecum dedidere: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs ſic iuſſit: Quod Senatus maxima pars cenſeat, qui adſidetis, id volumus, iubemúſque. Liu. *lib.* 26.

Anno vrbis 546. Coſſ. M. Claudio Marcello, & T. Quintio, P. Licinius Varus, prætor vrbanus, le-
21 gẽ tulit, vt ludi Apollinares, † qui die incerta fiebant, in perpetuum in ſtatam diem vouerentur. Itaq; ipſe primus ita vouit, fecitque ante diem 3. Nonas Quintiles, Liu. *lib.* 27.

Anno vrbis 549 lata eſt lex Cincia, à M. Cincio tribuno plebis, M. Cornelio Cethego & P. Sempronio Tuditano Coſſ. Legẽ ſuaſit Q. Fabius Ma-
22 ximus Verrucoſus, vt patrocinia, † quæ tenuioribus præſtabantur, gratuita eſſent: cùm eo tempore cauſarum patroni plebem occaſione munerum & donorum exhaurirent. Liuius *libro* 34. Tacitus *lib.* 13. Vnde & Cincius legiſlator lepidè in C. Centonem iocatus eſt, vt refert Cicero *in lib. 2. de Orator.* Cùm enim ea die qua legem laturus erat Cincius, prodiiſſet Cento, & ſatis contumelioſè, Quid fit Cinciole? quæſiſſet: Vt emas (inquit) Cai, ſi vti velis. Cauſam ferendæ legis recẽſet Liuius *lib.* 34. his verbis. Quid legem Cinciam excitauit de donis & muneribus, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat? Et Tacit. *lib.* 15. Sic Oratorum licentia Cinciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges magiſtratuum auaritia

Cal-

Calphurnia ſcita pepererũt. Ad hanc legem † ſcripſit Iulius Paulus Feſtus, legem Cinciam muneralem à Plauto appellari ait: 23

*Neque muneralem legem neque lenoniam,*
*Rogata fuerit, necne, flocci æſtimo.*

Lege Titia idem ferè renouatum eſt. Nam & hac cauebatur, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumve acciperet: authore Tacito *lib.6*. Et Auſonius quoq; huius legis facit mentionem:

*Iuriſconſulto, cui nubit adultera coniunx,*
*Papia lex placuit, Iulia diſplicuit.*
*Quæritis vnde ſit hæc diſtantia? ſemiuir ipſe,*
*Scantiniam metuens, non metuit Titiam.*

Ludit autem hiſce verſibus Auſonius † in quendam, qui Iuriſconſultus haberi volebat. Cùm enim Papia lege propoſita eſſent prœmia iis qui vxores duxiſſent: placebat ea lex I.conſulto, quia iuxta legis voluntatē maritus erat. Sed viciſſim Iulia lex de adulterijs, eos qui adulteras docebat, puniebat, infamabátq;. Hac igitur ratione hæc lex iuriſconſulto incõmoda erat. Deinde cùm hic iuriſconſultus parum pudicè viueret, pœnis legis Scantiniæ, quæ eos proſequebatur qui muliebria patiuntur, obnoxius erat: & propterea eam metuebat. Præterea cùm propter imperitiam nemo vti vellet eius patrocinio, non erat quòd metueret legẽ Titiam, cùm munerib. & donis à nemine coleretur. Quanta autem ſalaria patronis fuerint cõſtituta, tradit Tacit. *lib. 6*. Plin *lib. Epiſtolarũ 5. ad Rufum*, Vlpia. *in l. ff. de varijs & extraord. cognition.* 24

Anno vrbis 553. Coſſ. P. Ælio Pæto I. conſulto, & L. Cornelio Lẽtulo, Q. Minutius & M. Acilius

tribuni plebis legem tulerũt: Vellentne, iuberentne Senatum decernere, vt cum Carthaginenſibus
25 † pax fieret: & quem eum pacem dare, quémque exercitus ex Africa deportare iuberent. De pace vti rogatum, omnes tribus iuſſerunt: Pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare, Liuius *lib. 30.*

Anno Vrbis 556 Cn. Cornelio Cethego, & Q. Minutio Coſſ. C. Acilius, ſuperioris fortaſſe filius vel frater legem tulit, vt quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad oſtia fluminum Vulturni, Literniq;: vna Puteolos: vna ad caſtrum Salerni. His Buxentum adiectum. Tricenæ familiæ in ſingulas colonias iubebantur mitti. Liuius *lib. 32.*

Anno Vrbis 557 L. Furio & M. Marcello Coſſ. P. Manlius tribunus plebis legem de ſacerdotiis tulit, vt propter ſacrificiorum multitudinem tres
26 viri epulones † crearentur, Liuius *lib. 33.* Cicero *in lib. 3. de Oratore.*

Anno Vrbis 558. Cornelio & Sempronio Coſſ. Q. Ælius Tubero legem tulit, vt Latinæ coloniæ duæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deduceretur, Liuius *lib. 35.*

Anno Vrbis 562. duæ leges latæ ſunt. Vna, à L. Cornelio Scipione Aſiatico, de bello Antiochi. Vellent, iuberentue cum Antiocho rege, quique ſectam eius ſequuti eſſent, bellum iniri. Liuius *libro 36.* Altera lata eſt à M. Acilio *Glabrione*, qui
27 vir optimus iudicatus eſt à Senatu. Is legem tulit † de pecuniis repetundis. De hac lege Cicero *in 2. Verrina*, ſic ait: Fac tibi paternæ legis Aciliæ ve-

niat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis, optimis iudiciis, ſeueriſſimíſque iudicibus vſus eſt. Et actione tertia: Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege multi accuſati, dicta cauſa, ſemel auditis teſtibus condemnati ſunt. Et Pedianus: Acilius, inquit, Glabrio legem tulit de pecuniis repetundis ſeueriſſimam, in qua nec comperendinari quidem reum licet. Fuitque hæc primò à Glabrione lata, quemadmodum etiam Beroaldus exiſtimauit: licet imprudenter Zaſius eum reprehendat. Poſt hanc Calphurnia ſequuta eſt, & reliquæ: vt in ſerie annorum dicetur. Huius Glabrionis conſulatus etiam inſignis fuit, ob deuictos Gallos & Boios, de quibus triumphauit, Liuius *libro 7.*

Anno Vrbis 570. Q. Fabio Labeone & M. Claudio Marcello Coſſ. C. Orchius tribunus plebis legem † de ſumptibus conuiuiorum omnium primus tulit. Prima Romanorum tempora quàm lõgiſſimè ab omni luxu intemperantiáque abfuere. Optimum enim & in priuatis familiis, & in Rep. vectigal putarunt eſſe, parſimoniam & frugalitatem: cùm res familiaris conſeruetur diligentia & parſimonia, iiſdem etiam rebus augeatur. Si quid tamē luxurioſius actum videretur: cenſoria id notabatur & corrigebatur animaduerſione. Deinde ſubactis exteris nationibus, & confectis bellis Punicis & Macedonicis, mores ſimul harum gentiū addidicére, rationémque viuendi Romam tranſduxere: vt ferè homines nouarum rerum cupidi ſunt, faciléque mores non bonos arripiunt & induunt. Initio itaque milites † luxuria & volupta- 28 29

tibus tanquam contagio quodam infecti, paulo poſt eædem plebem inuaſerunt: & ita quidem, vt Roma Aſiam magiſtram luxuria & voluptatibus longè ſuperaret ac antecederet. C. Orchius itaque Catonem, ſeueriſſimum & frugaliſſimum virum, ac cenſorem, tertio anno ſubſequutus, de Senatus ſententia legem tulit, quæ numerum conuiuarum præſcribebat, & vt patentibus ianuis cœnitaretur, edixit. Quæ quidẽ lex ſæpius deinde repetita eſt, vt in ſerie annorum dicetur. Macrob. *lib.* 3. *cap.* 17. Feſtus *lib.* 13.

Anno Vrbis 572. P. Cornelius & M. Bæbius le-
30 gem tulerunt, † de ambitu. Liuius *libro* 40. quæ deinde lex ſæpius repetita eſt.

Anno Vrbis 576. C. Claudius Coſſ. cum T. Sẽpronio legem tulerũt, vt qui ſocij, ac nominis Latini cenſi eſſent, omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Calend. Nouemb. redirent, vt Dictator, Cõſul, Interrex, Cenſor, Prætor, qui nunc eſſet apud forum, darent operam, vt qui manumitteretur, in libertatem vindicaretur: iuſiurandum daret, qui eũ manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſa manu non mitteret. Qui id non iuraret, eum manumittẽdum non cenſuerunt, Liuius *lib.* 41.

Anno Vrbis 583. C. Hoſtilius & C. Attilius le-
31 gem tulerunt, † vt liceret agere furti, eorũ nomine qui apud hoſtes eſſent, aut Reip. cauſa abeſſent, q-ve in eorum in cuius tutela eſſent, *§. pratereà. Inſtit. per quos agere poſſumus*. Facit huius legis mentionẽ Cicero *in lib.* 1. *de Orat.* Et credo, inquit, in illa militis cauſa, ſi tamen aut hæredem, aut militem defendiſſet, ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam

vim & oratoriam facultatem cõtuliſſes. Celebratur horum conſulatus ob L. Actij poetæ natalem.

Anno Vrbis 586. Q. Ælio Pæto I. cõſulto & M. Iunio Coſſ. Q. Caſſius prætor legem tulit, vt Paulo Anicio & Octauio ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium eſſet, Liuius *libro* 45. Eodem anno 586. Q. Ælius & M. Iunius legem tulerunt, vt quoties cum populo ageretur, augures de cœlo ſeruarent. Magiſtratus & obnunciandi, & intercedendi poteſtatem haberent. Obnunciare † autem, teſte Donato eſt, cum malum aliquod 32 ſæuumque omen nunciatur: vt cum tonuiſſet, aut fulmen viſum eſſet. Quare cum tale aliquid à collegio Augurum, aut cõſule prætoreue nunciatum eſſet, cõcilium populi dirimebatur, nihilq; eo die agi fas erat. Durauit autem hæc lex plus quàm centum annis, Cicero *in Piſon.*

Anno Vrbis 592. M. Val. Meſſala, & C. Fannio Strabone Coſſ. lata eſt lex Fannia † de ſumptibus. 33 Secundò, Ne quis plus quàm vicenos aſſes inſumeret, & id ludis tantum Rom. plebeijs, & Saturnalibus, aliisque quibuſdam ſtatis diebus. Decem deinde aliis diebus in ſingulos menſes triceni æris in conuiuiorum ſumptus conceſſi erant. Cæteris autem dieb⁹ plus quàm denos inſumere lex vetabat. Cautum etiam erat, ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non eſſet altilis, Plinius *lib.* 10. *cap.* 50. Gell. *lib.* 2. *c.* 24. Athen. *libro* 6. infra.

Anno Vrbis 605. Sp. Poſthumio Magno, & L. Calphurnio Piſone Coſſ. Lata eſt † lex de repetun- 34

dis, ad coercendam magiſtratuum auaritiam: vt quibus in prouincijs magiſtratus populi Romani, eorumue comites, pecunias cõtra leges cepiſſent, earum prouinciarum homines, iudicio Romæ cõſtituto, ſuas pecunias repeterẽt. Ita Cicero *in lib. 2. de offic.* & *in Action. 4. in Verrem.* Et Tacitus *lib. 15.*
35 Cicero hanc legem † Socialem vocat: ipſum iudicium, arcem ſociorum.

36 Cæterum hac lege primò omnium † quæſtiones perpetuæ conſtitutæ ſunt: vt inquit Cicero in Bruto, cum nullæ anteà fuiſſent. Quæſtiones autem perpetuæ idcirco dicebantur, quod perpetuò exercebantur, quarumque cauſa Prætores ſingulis
37 annis creabantur, quos † Quæſtores vocabant. Eiuſmodi ſunt queſtiones ex *l. Calphurnia*, ex legib. Corneliis, *de falſo, de ſicarijs, de iniurijs.* Lex autem *Repetundarum* ſæpius fuit renouata, vt in ſerie annorum dicetur.

Anno Vrbis 610. Appio Claudio & Q. Metello Coſſ. Didius tribunus plebis legem tulit, vt non
38 modò vrbs Romana, ſed vniuerſa Italia † lege Fãnia ſumptuaria teneretur: vt non ſoli, qui prandia cœnáſve maiore ſumptu feciſſent, ſed etiam qui ad eas vocati eſſent, atq; omnino interfuiſsẽt, pœnis legis tenerentur, Macrob. *lib. 3. c. 17.* Lata eſt hæc lex decem & octo annis poſt Fanniam: in tam paruo tempore luxuria denuo ita creuit, vt nouam legem ferre, pœnam augere, atq; ad ſocios extendere oporteret.

Anno Vrbis 611. lata eſt lex de Statellis: vt qui ex Statellis Liguriæ populis deditis in libertatem reſtitutus ante Cal. Sextiles primas non eſſet, cuiu

dolo

dolo malo is in ſeruitutem veniſſet, vt iuratus Se-
natus decerneret, qui eam rem quæreret, animad-
uerterétque.

Anno Vrbis 614. Q. Voconius tribunus plebis
legem tulit, ne quis cenſus, hoc eſt, pecunioſus, hę-
redem † vnicam filiam relinqueret. Erat autem 39
cenſus ille, qui centum millia ſeſtertiûm in profeſ-
ſione detuliſſet. Verùm hoc plebiſcitum, vt Gel-
lius *lib.* 20. refert, in vſu eſſe deſijt. Alteram quoq;
tulit, ne quis virginem, néve mulierem hæredem
faceret. Vtramque legem M. Cato oratione lucu-
lenta ſuaſit. Tādem, quemadmodum Tribuni ple-
bis mulierum ſucceſſionem diminuerūt: ita Iuſti-
nianus eas adauxit. Parem enim maſculorum &
fœminarum conditionem in ſucceſſione ab inte-
ſtato fecit. Facit huius legis Voconiæ mentionem
Cicero, *in 3. Verrina, in libro de Senectute, in lib.* 2. *de
Finibus*, Dion. *libro* 56. Gellius *libro* 17. *capit.* 5. Au-
guſtinus *in libro de Ciuitate Dei* 3. Florus *in Epitome
libro* 41.

Anno Vrbis 614. Piſone & Popilio Coſſ. Gabi-
nius tribun. pleb. legem tulit, vt comitijs quibus
magiſtratus crearentur, populus non voce, ſed ta-
bella † ſuffragium ferret. Et quo id liberius eſſet, 40
cautum eſt, ne quis inſpiceret tabellā, ne rogaret,
ne appellaret. Ita ab omni parte liberum iudicium
ſuum in magiſtratibus creandis populus haberet.
Cicero *lib. 3. de Legibus*, & *in libr. de Amicitia*. Hæc
lex vt intelligatur, ſciendum eſt, populum Roma-
num ſuffragium primò voce tuliſſe, & in magiſtra-
tibus creandis, & in iudicandis reis, legibúſq; ſan-
ciendis vel abrogādis. Hæc ratio ſuffragij cum pa-

41 tribus obeſſet, data eſt populo tabella,† quæ(vt
inquit Cicero *pro Plancio*) frontes hominum ape-
rit, mentes detegit, eamq; libertatem dat, ꝙ ve-
lint faciant: promittant autem, quod rogantur.

Anno Vrbis 616. Caſſius tribunus plebis, & ho-
42 mo nobilis, legem tulit, vti † in iudicijs populi de
damnando vel abſoluendo reo; quemadmodum
& in creandis magiſtratibus, tabularetur: in his e-
tiam populus ipſe duntaxat, quum de multis iudi-
caret, non de capite: nimirum in perduellionis iu-
dicio. Facit eius mentionem Cicero *in Lælio*, *& in*
*Bruto*. vbi ſcribit: Caſſium multum potuiſſe, non e-
loquentia, ſed dicendo tamen: hominémq; fuiſſe
eum non liberalitate, vt alij, ſed ipſa triſtitia & ſe-
ueritate popularem. Aſcon. *in Cornel. & Verr. 2.*

Anno vrbis 617. P. Fur. cum S. Attilio Coſſ. le-
gem tulit, vt certis diebus, qui tamen faſti eſſent,
agi cum populo non liceret. Cicero *in Sextiana* &
*in Oratione poſt reditum*.

Anno Vrbis 621. C. Papyrius Carbo tribunus
plebis, homo ſeditioſus, & improbus ciuis legem
tulit, vt in iubendis legibus, aut vetandis, populus
43 tabella † ſuffragium ferret. Cicero *in libro tertio, de*
*legibus*.

Anno Vrbis 630. Cælius tribunus plebis iterum
44 legem de † ſuffragijs tulit. Cum enim Caſſius per-
duellionis iudicium excepiſſet, quod iniquum ipſi
videbatur in ciuis Romanæ vitæ bonorūque om-
nium diſcrimine, tabellarum licentię locum da-
re: Cælius legem tulit, vt etiā in perduellionis iu-
dicio, populus non voce, ſed tabella ſententiam
ferret. Cicero *lib. de legib. 3.*

Anno

Anno Vrbis 631. M. Liuius Druſus tribunus ple-
bis legem tulit, vt duodecim coloniæ deducerentur,
tur, & ſingulis tria ciuium millia adſignarentur,
Plutarch. *in Graccho.*

Anno Vrbis 634. C. Marius tribunus plebis le-
gem tulit, vt pontes, per quos ſuffragia in comitiis
ferebãtur, anguſtiores fierent: ne quis illic, qui ſuf-
fragium ferret, ad rogãdum ſubſiſtere poſſet. Plu-
tarch. *in Mario*: Cic. *lib. 3. de legib.*

Anno vrbis 635. Antiſtius tribunus plebis legẽ
tulit, vt Satricanis ciuibus ius ferendæ legis eſſet,
Liuius *lib. 26.*

Anno vrbis 650. Cn. Domitius Ænobardus le-
gem tulit, vt ſacerdotum collegia, non quem vel-
lent adoptarent, vt antea facere poterant, ſed po-
puli † beneficium id eſſet. Cum autem ſacerdotes 45
ab vniuerſo populo creari non poſſent, rogauit, vt
minor pars populi, id eſt, tribus ſeptendecim vo-
carentur: ab ea parte, qui eſſet factus, is à collegio
cooptaretur. Ita nec collegiis cooptionẽ ademit,
& populo poteſtatem mandandorum ſacerdotio-
rum dedit. Cicero *in Agraria*, & *in lib. 2. Epiſt. fam.*
5. Velleius Paterc. *lib. 2.* Dion. *lib. 37.*

Anno vrbis 651. Q. Luctatius Catulus, & C. Ma-
rius legem tulerunt, vt de ſeditioſis † ciuibus, qui 46
armati Senatum obſederant, & magiſtratui vim
intulerant, quotidiè, etiam diebus feſtis, ludiſque
quæreretur. Cicero *pro Cælio.*

Anno vrbis 653. L. Apuleius Saturninus tribu-
nus plebis, C. Mario nepote VI. & L. Valerio Flac
co Coſſ. legem tulit, vt in ſingulas colonias Lati-
nas C. Mari⁹ ternos ciues Romanos facere poſſet.

Tulit idem Apuleius in gratiam Caij Marij, vt quem agrũ C. Marius Coſſ. in Gallia pulſis Cymbris, in deditionem populi Romani redegiſſet, is populo Romano diuideretur. Et ſi ita ſciuiſſet, intra diem quintum à ſingulis Senatoribus in eam iuraretur. Qui non iuraſſet, ei multa pœna eſſet. Appian. *lib. 1. de bellis ciuilibus*. Deinde cum Q. Metellus Numidicus legi non paruiſſet, aqua & igni vt ei interdiceretur, legem tulit. Appian. *in d. libr. 1.*

47 Cicero *pro Sextio*. Hic C. Marius, † Apuleij tribuni auxilio, optimates in foro trucidari iuſſit. Valer. *lib. 3. c. 2*

Anno Vrbis 654. C. Mario & C. Flauio Fimbria Coſſ. C. Caſſius L. F. Longinus tribunus plebis legem tulit, quæ ad diminuendam nobilitatis potentiam pertinebat: vt quem populus damnaſſet, cuive imperium abrogaſſet, in Senatu ne eſſet. Aſcon. *in Cornel.*

Anno vrbis 655. Q. Cæcilius Metellus & T. Di-

48 dius legem † de legibus tulerunt, vt de ſingulis rebus ſeparatim, non de pluribus coniunctim ad populum ferretur. Præterea vt leges trinundinum rogaretur. Cicero 7. *Philippica*, & *pro Domo*. Cauſa ferendæ legis hæc fuit. Tribuni plebis, & ij quibus rogare legẽ fas erat, plura ſub vnius *rogationis* nomine ad populum ferre, & plerunque perniciosa bonis commiſcere ſolebant. Ne igitur populo neceſſe eſſet in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet relinquere, hæc lex lata eſt. Exemplum refert Liuius *libro ſexto*. Inter priorem, inquit, Dictaturam abdicatam, nouámq; à Manlio initam, ab tribunis velut

per

per interregnum concilio plebis habito, apparuit, quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. Nam de fœnore atque agro rationes iubebant, de plebeio cõſulatu abdicabant. Et perfecta vtraq; res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul cõſulere plebem dixiſſent.

Anno Vrbis 656. P. Licin. Craſſus diues legem† ſumptuariam poſt Orchiam Fanniam Didiámque tulit. Prima enim, vt Macrobius inquit, omniũ de cœnis lex ad populum Orchia peruenit: ſequuta eſt Fannia, quæ in eo ſuperabat Orchiam legem, quod in ſuperiore numerus tantummodò cœnantium cohibebatur, licebátque vnicuique ſecundum eam bona ſua inter paucos conſumere: Fannia modum ſumptibus fecit, aſſibus 100. Poſt ann. 18. conſequuta eſt Didia: vt vniuerſa Italia, nõ ſola vrbs, lege hac vteretur. Poſt Didiam Licinia lata eſt, vt cal. non. nund. Rom. cuique in dies ſingulos 30. aſſes edundi cauſa conſumere liceret. Deinde carnis aridæ & ſalſamẽtorum certum põdus in dies ſingulos conſtituit. Aridæ pondo tria, ſalſamentorum pondo libram. Ea autem quæ terra, arbore, vite nata eſſent, impurè conſumere cõceſſit. Macrobius *lib. 7. cap. 17.* Gellius *lib. 2. c. 24.* 49

Ab hac lege cœnæ† centuriatæ dici cœperunt, q in his non plus cẽtuſſib. impẽdebatur. Feſtus *lib. 3.* 50

Anno Vrbis 658. L. Licinius Craſſus, & Q. Mutius Scæuola I. conſultus, Coſſ. legem tulerũt, qua ſociorum vnuſquiſque in ſuæ ciuitatis ius redigebatur: quæſtione in eos conſtituta, qui cùm non ciues eſſent, pro ciuibus tamen ſe gererent. Vnde Cicero *in lib. tertio officiorum*, ait: Nam eſſe pro ci-

cuo

ue, qui ciuis non ſit, rectum eſt non licere: quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ. Craſſus & Scæuola. Quæ quidem lex admodum auſtera fuit. Nó ſolùm enim ij qui in ciuitatem ſe inſinuauerant, ſed & ij qui nati Romæ erant, quorum tamen parentes iuris Italici fuiſſent, arcebantur. Facit præterea eius mentionem Cicero *in Bruto*, & *pro Cornelio Balbo*. Tandem Antonius Pius Imperator,
51 omnes † qui in orbe & imperio Romano eſſent, ciues Romanos eſſe iuſſit: vt tradit Vlpianus *in l. in orbe, ff. de ſtatu hominũ*: & Modeſtinus *in l. Roma, ff. ad municip.* Auguſtinus *de ciuitate Dei, libro quinto, cap.* 17.

Anno vrbis 662. M. Liuius Druſus tribunus ple-
52 bis legem tulit † iudiciariam: vt iudicia æqua ex parte penes Senatum & equeſtrem ordinem eſsẽt. Aſconius in Corneliana: Cicero *in libro tertio de Oratore*. Florus *in Epitom.* 71. Appianus *lib.* 1. *de bellis ciuilibus*.

Eodem anno Sex. Iul. Cæſar Coſſ. legem tulit: vt ciuitas ſociis & Latinis omnibus daretur. Gellius *lib.* 4. *c.* 4.

Anno Vrbis 664. M. Plautius Siluanus tribunus plebis Cn. Pompeio Strabone & L. Portio Catone Coſſ. ſecundo anno belli Italici, leges tulit
53 tres: quarum prima iubebat, vt † tribus ſingulæ ex ſuo corpore quinos denos ſuffragio crearent, qui eo anno iudicarent. Ex quo fiebat, vt Senatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe. Fuerunt itaque iudices 450. cùm tribus eſſent 35. & ſingulæ quinos denos darent. Hanc legem ſtatim cõſequutum eſt bellum ciuile atrox atque

que

que multiplex, in quo iudicia omnia omiſſa eſſe, legéſque tacuiſſe, Cicero *in Bruto* autor eſt. Secundò tulit legem vtilem, vt de iis† qui vim publicam 54
armatis hominibus feciſſent, quæſtio constitueretur. Deinde, ne rem vi poſſeſſam vſucapere liceret. Meminit Cicero *pro Milone*, *pro Cælio*, *ad Q. fratrē*, *ad Atticum* 4. Saluſtius *in Catil.* Iulianus *in l. non ſolum*, 13. §. 2. *ff. de Vſucap.* & Iuſtinianus *in §. furtiuæ. Inſtit. eod. tit.* Lege itaque Plautia *de Vi*, tenebantur omnes qui armati Senatum obſediſſent, magiſtratibus vim attuliſſent, Rempu. oppugnaſſent. Item ſi quis cum telo in publico fuiſſet, aut pugnę cauſa loca ſuperiora occupaſſet, alieníſve ædibus, ſaxis, ignibus aut ferro cladem intuliſſet. Tertiò tulit legem, cum C. Papyrio Carbone trib. plebis, vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatib. aſcripti fuiſſent: ſi &, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent, & ſexaginta diebus apud Prætorem eſſent profeſſi. Cicero *pro Archia*.

Anno Vrbis 665. P. Sulpitius tribunus plebis legem tulit, vt exules reuocarentur: noui cives libertinique diſtribuerentur in tribus. Plutarch. *in Sylla.* Flor. *in Epit.* 77.

Anno Vrbis 666. L. Cornelius Cinna Coſſ. cum C. Octauio legem tulit, vt C. Marius, qui à L. Sylla oppreſſus profugerat, in vrbem reciperetur.

Anno vrbis 673. cum ob bellum C. Marij iudicia omiſſa eſſent, legéſque tacuiſſent, L. Cornelius Sylla Coſſ. qui aſſertor fuit dignitatis optimatiū, & ſe Mario oppoſuit, iudicia legéſque iterum & reuocare & conſtituere cœpit. Cúmque antea

55 populus Romanus rerum † capitalium cognitionem ſibi reſeruaſſet, ac in inquirẽdis ciuium facinoribus Quæſtores conſtituiſſet, Cornelius Sulla
56 quæſtiones publicas ac † perpetuas conſtituit, atq; ideo Prætorum numerum auxit. Secundò legem iudiciariam tulit, vt iudicia equeſtri ordini adempta in ſolum ordinem Senatorium transferrentur. Equites enim à lege Sempronia ad annos quadra-
57 ginta iudicarant. Flor. *in Epitom* 89. Tertiò, † legẽ *repetundarum* confirmauit: hempè vt in repetũdarũ iudicio reus omninò cõperendinaretur: vt certi dies prouincialibus magiſtratibus, quibus ſucceſſum eſſet, decedendi cauſa, præſtituti eſſent: vt accuſatori liceret omnibus teſtimonium denunciare, præterquam defẽſori. Cic. *in Verr.* 3. *&* 4. & ibi Aſcon. Quartò, tulit legem Agrariam, vt proſcriptorum agri publici eſſent. Cicero *contra Rullum*;
58 Saluſt. *in Catil.* Quintò, tulit legem † *Sumptuariam*: vt Calendis, Idib. Nonis, diebus ludorum, & ferijs quibuſdam ſolennibus, H S. tricenos in cœnam in ſumere ius poteſtasque eſſet, cæteris autem diebus aliis omnibus, non amplius ternos. Gellius *libro* 2. *cap.* 24. Macrobius *libr. Saturnal.* 3. *cap.* 17. Plutarch. *in Sylla*. Eſtque hæc quarta lex ſumptuaria. Sextò, legem tulit de magiſtratibus: vt qui cum imperio in prouinciam profectus eſſet, tam diu illud imperium retineret, quoad in vrbẽ reuerteretur. Deinde, vt triginta tantum dies, poſtquam ſucceſſor miſſus eſſet, magiſtratui ad decedendum concederentur. Cicero *Epiſt.* 9. *ad. Lentulum, & libr.* 3. *Epiſtol.*
59 8. Septimò, tulit legem de ſumptibus † funerum. Plutarchus *in Sylla*. Octauò legẽ tulit, ne tribunis

plebis

plebis † ferendarum legum concionandiue ius eſ- 60
ſet, néve ad eos prouocatio eſſet: vt ne ijs interce-
dere liceret: néve ijs qui tribuni plebis fuiſſent, a-
lios poſtea magiſtratus capere liceret. Cicero *de legib. lib. 3.* Plutarch. *in vita Syllæ.* Et ita authoritatẽ tribunorum diminuit. Nonò, quia lege Domitia populo ius creandorum ſacerdotum datum erat, L. Cornelius Sylla hoc ipſum ius † populo ademit, & 61
in collegium ſacerdotum denuo tranſtulit. Dion. *libr. 37.* Decimò tulit legem, vt viginti quæſtores ſupplendo Senatui crearẽtur, cui iudicia traderet. Tacitus *lib. 2.* Vndecimò, leges † *de maleficijs*, pluri- 62
mas promulgauit: nempè legem Corneliam *maieſtatis*. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi Senatúsve iniuſſu exercitum de prouincia deportarent, bellumve ſua ſponte gererent. Cicero *in Piſonem.* Fuerunt & alia capita, quæ referuntur ab Aſconio in Corneliana. Fuit & hoc vnum, vt à quæſtionibus vel cruentis, nullius dignitas exciperetur. Ammian. Marcellinus *lib 19.* Duodecimò, legem tulit † *de ſicarijs & veneficis*, cuius legis 63
capita ſic refert Martianus *ſub l. ff. ad legem Corneliam, de ſicarijs*: Lege Cornelia *de ſicarijs & veneficis*, tenetur, qui hominem occiderit, cuiusve dolo malo incendium factum erit: quive hominis occidẽdi, furti faciendi cauſa cum telo ambulauerit: quive cum magiſtratus eſſet, publicoue iudicio præeſſet, operam dediſſet, quo quis falſum iudicium profiteretur, vt quis innocens circumueniretur, & condemnaretur. Præterea tenetur, qui hominis necandi cauſa venenum confecerit, dederit: quive falſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis

publico iudicio rei capitalis damnaretur: quive magiſtratus, iudexve quæſtionis ſub capitalem cauſam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret:& qui hominem occiderit, punitur,non habita differentia cuius conditionis hominem interemit. Quamuis autem ante hanc Syllæ legē quæ-
64 ſtio† *de ſicarijs*, habita fuerit: non tamē fuit ea perpetua,ſed extra ordinem Prætoribus,vel ex Senatuſconſulto,vel ex plebiſcito mandabatur. Deci-
65 motertio,legem tulit *de crimine† falſi*. Capita huius legis ſimiliter recenſet Martianus *ſub. l.* 1. *ff. ad legem Corneliā, de falſis*. Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui in falſis teſtationes faciendas, teſtimoniaue falſa inuicem dicenda, dolo malo coierit. Item qui ob inſtruendam aduocationem teſtimoniaue, pecuniam acceperit, pactusve fuerit, ſocietatem coierit ad obligationem innocentium, ex Senatuſconſulto coercetur. Sed & ſi quis ob renunciandum remittendumve teſtimonium, dicēdum vel non dicendum, pecuniam acceperit, pœna legis Corneliæ adficitur: & qui iudicem corrumperit, corrumpendumve curauerit. Sed & ſi iudex conſtitutiones principum neglexerit, punietur. Qui in rationibus, tabulis, cereisve, vel aliqua re ſine conſignatione falſum fecerint, vel rem amouerint, perinde ex his cauſis atque ſi erāt falſarij, puniuntur. Sic & diuus Seuerus lege Cornelia, *de falſis*, damnauit præfectum Ægypti, quod inſtrumētis ſuis, cum præerat prouinciæ, falſum fecit. Is qui peruertit viui teſtamentum, legis Corneliæ pœna tenetur. Is qui depoſita inſtrumenta apud alium, ab eo prodita eſſe aduerſariis ſuis dicit, accuſare

eum

eam falſo poteſt. Facit huius legis mentionem Cicero *in 3. Verrina*, & *in lib. 2. de Natura Deorũ*. Suetonius *in Auguſto*. Põponius *in l. 2. de orig. iur.* Et I. conſulti *ſub titulo in Pandectis, ad legem Corneliam, de falſis*. Decimoquartò, legem tulit † *de iniuriis*. 66
Verba huius legis refert Vlpianus *ſub l. lex Cornelia. ff. de iniuriis*. Lex Cornelia, *de iniuris*, competit ei, qui iniuriarum agere volet ob eam rem, quod ſe pulſatum, verberatumve, domumve ſuam vi introitam eſſe dicat. Qua lege cauetur, vt non iudicet, qui ei qui agit, gener, ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinusve eſt, propiusve eorum quenquam ea cognatione affinitateue attingit: quive eorum, eius parentisve, cuius eorũ patronus erit. Decimoquintò, tulit legem † *de parricidiis*, quæ quod à 67
Pompeio emendata eſt, *Pompeii* nomen ſortita eſt. Nunc vocatur *lex Pompeia, de parricidiis*. Decimoſextò, legem tulit, *de* † *teſtamentis*, vt eorum teſta- 68
menta qui ab hoſtium poteſtate eſſent, perinde rata eſſent, ac ſi hi qui ea feciſſent, in hoſtiũ poteſtatem non perueniſſent, & hæreditas ex his eodẽ modo ad vnumquemque pertineret, *l. 12. ff. qui teſtamenta facere poſſunt, l. 15. ff. de iniuſto, rupto & irrito facto teſtamento*. Et Vlpianus *in Inſtitut. tit. quemadmodum teſtamenta rumpantur*: Si is, inquit, qui teſtamentum fecit, ab hoſtibus captus ſit, teſtamentum eius valet. ſiquidem reuerſus fuerit, iure poſtliminii: ſi ibi deceſſerit ex lege Cornelia, quæ perinde ſucceſſionem eius confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſiſſet. Decimoſeptimò, tulit quoque legem † *de luſu*, ne quis in pecuniam luderet: ſponſionem ve in ludo, niſi qui corporis exercendi cau- 69

ſa ſuſceptus eſſet, faceret: veluti haſta, piloue ia-
ciendo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnando.
Martianus *ſub l. 3. ff. de aleatoribus.* Multas igitur
bonas leges Cornelius Sylla tulit, primusque Ro-
70 manorum morte † mulctauit. Depoſito tandem
magiſtratu priuatus vixit, & commentarios ſcri-
pſit, Luculloque dedicauit. Anno deinde Vrbis
71 676. mortuus eſt phthiriaſi, & † honorifico fune-
re in campo Martio exuſtus, & ſepultus eſt. Tantā
à matronis vim odorum allatam eſſe dicitur, vt
præter eos odores qui in lecticis decem atque du-
centis comportabantur, quædam iuſtæ magnitu-
dinis imago Syllæ formaretur, & thure cinamo-
moque ingentis precii lictor formaretur. Inſcri-
ptionem ſepulchro ipſe ſibi hanc feciſſe dicitur:
72 † *NEMO me amicus beneficentia, nemo inimicus infe-
renda iniuria ſuperauit.*

Anno vrbis 675. M. Æmylius Scaurus Cos. le-
73 gem tulit † *ſumptuariam*, nō quo ſumptu, ſed qui-
bus cibis cœnæ inſtruerentur. Sorices enim condi
ſolebant, ſicuti glires, vt autor eſt Nigidius: quos
cenſoriæ leges & M. Scaurus nō aliter cœnis ade-
mêre, quàm conchilia, aut ex alia orbe aduectas
aues. Gellius *lib.2.cap.20.* Macrobius *Saturnalium
lib.3.cap.17.* Plin. *lib.8.cap 57.*

Anno Vrbis 678. C. Aurelius Cotta & L. Octa-
uius legem tulerunt, vt trib. pleb. liceret poſtea a-
lios magiſtratus capere, quod Cornel. Sylla ipſis
ademerat. Pedian. *in Verr.1.* Velle. *lib.2.*

Anno Vrbis 683. idem C. Aurelius Cotta, ho-
mo, (vt Cicero ait) nobiliſſimus, qui tum Prætor
erat, legem iudiciariam tulit, & tribus ordinibus

iudicia

iudicia † commiſit, Senatoribus, equitibus, & Tribunis ærariis, qui & ipſi de corpore Romanorum equitum erant. Plinius *lib.33.cap.2.* Velleius Paterculus *lib.2.* Per idem (inquit) tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum Senatui ad equites, Sylla ab illis ad Senatum transtulerat, æqualiter inter vtrumque ordinem partitus eſt. Idem verò antea tentauerat M. Liu. Druſus, cuius tamen leges citò interierunt. 74

Anno Vrbis 686. C. Calphurnius Piſo legem tulit *de ambitu*. Sciendum autem eſt, ambitum † duplicem eſſe. Alter quidem conceſſus & laudatus, quem popularem Cicero vocat, *in oratione contra Saluſtium*: cùm quis operam ſuam, magiſtratum aut curationem petendo, Reipub. offert, iudiciumque de ſe faciendum populo permittit abſque dolo malo. Et hoc ambitionis genus legibus nullis prohibetur, verùm à maximis quibuſque ſemper viris appetitum eſt. Alterum † genus infame eſt, ac legum ſeueritate notatum: aliquando vi, nonnunquam dolo graſſatur. Vnde homicidia, largitiones, ac variæ corruptelæ naſcuntur. Hoc genus ambitus vt coerceretur, variæ leges latæ ſunt. Primus de hac re ad populum tulit C. Petilius tribunus plebis anno vrbis 398. Hunc ſubſequutus eſt longo interuallo M. Bæbius, deinde C. Calphurnius Piſo Coſſ. anno vrbis 686. cum iam Reſpublica, & imperii dignitate, & opum magnitudine, magnam & ambiendi, & largiendi materiam præberet. Eandem repetit, addita pœna, vt ambitus damnati, omni honoris petitione prohiberentur, certáque pecunia mulctarentur. Dion. 75 76

*lib.26.* Cicero *pro Murena* & *pro Cornelio.* Hanc le-
77 gem cum ferret † Piſo conſul ex Senatuſconſulto ad populum, à multitudine eorum qui ex ambitu paſti & ſaturati erant, è foro pulſus eſt. Maiori deinde manu ſtipatus, in forum deſcendit, clamãs: Qui rẽ ſaluam eſſe vellent, vt ad legem accipiendam adeſſent: eaque ratione exterritis iis qui aduerſabantur, legem pertulit. quæ quidem lex obſeruata eſt. Sequente enim anno Coſſ. deſignati P. Sylla, & P. Antonius, lege hac interrogati, & cõdemnati pœnas dederunt. Deinde M.T. Cicero-
78 ne † Coſſ. Senatuſconſultum factum eſt, quo cauebatur, ne quis biennio, quo magiſtratum petat, petiturúſue ſit, gladiatores daret, niſi ex teſtamẽto præſtitura die. Item, ne quis mercede conductus, obuiam candidatis iret, aut conductus ſectaretur. Præterea ne quis prædia vulgò daret. Qui eorum quid feciſſet, contra legem Calphurniam factum videri. Adiecta eſt etiam pœna aſperior quàm antea, nempe exilium: cum antea damnati in ciuitate remanerent. Hãc autem legem Cicero ſaluis auſpiciis tulit: vnde *lex Tullia* dicitur. Lata fuit circiter hæc tempora & alia lex *de ambitu*, vt
79 Cicero refert *in libro 1 ad Atticum*, à Lurcone † tribuno plebis: in qua noui hoc fuerit, vt qui nummos in tribu pronunciauerit, ſi non dederit, impunè ſit: ſin dederit, vt quoad viuat ſingulis tribubus H.S.CCCCCXXXV. debeat.

Anno Vrbis 680. M. Terentio Lucullo & C.
80 Caſſio Coſſ. lata eſt lex frumentaria, † qua conſtitutum erat, vt frumentum in penuria annonæ populo emeretur. Cicero *in actione 5. & 7. in Verrem.*

Hæc

Hæc largitio quàm ærario damnoſa fuerit, oſtendit Cic. ait enim: tribus illis annis, quibus Siciliam Verres obtinuit, HS centies & tricies in ſolam emptionem Sicilienſem fuiſſe erogata: quæ ſumma in Gallica moneta conficit 325. coronatorum millia.

Anno Vrbis 681. L. Gellius Publicola legē tulit, vti ciues Romani ſint ii quos Cneus Pompeius de conſilii ſententia ſigillatim ciuitate donauit. Cic. *pro Balbo*.

Anno Vrbis 683. M. Craſſo, C. Pompeio I. Coſſ. C. Aurelius Cotta prætor legem tulit, vt iudicia, † quæ penes ſolos Senatores erant, inter Senatores & equeſtrem ordinem, & tribunos ærarios cōmunicarentur. Cicero *in Verrem*. Flor. *Epit. lib. 37*. Velle. *lib. 2*. Aſcon. *in orat. pro Cornelio*. 81

Anno Vrbis 685. Metello & Martio Coſſ. A. Gabinius tribunus plebis legem tulit, vt Pompeio bellum Piraticum decerneretur in triennium: vt toto mari, quod eſt intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis, vſque ad quadrageſimum à mari ſtadium poteſtatem haberet imperandi regibus, præſidibus, ciuitatibus, vt ſe rebus omnibus ad eius belli adminiſtrationem iuuarent. Velleius *libro 2*. Plutarchus *in Pompeio*: Cicero *pro lege Manilia*.

Tulit idem Gabinius legem † *de fænore*. Ne ius 82
diceretur de fœneraticia pecunia, præter amiſſam ſortem: & pœnam addebat. Cicero *lib. 6. ad Atticum*, vbi refert exemplum de Salaminiis, à quibus Scaptius quatuor centeſimas, terrore militari obſeſſo, & afflicto ipſorum Senatu, exegit.

Tulit idem legem *de Senatu cogendo*, vt cal. Febr. ad cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. *Cic. ad Q. Fratrem lib.1.epiſt.11.*

Tulit idem legem, vt qui conciones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum capitali ſupplicio mulctaretur. Porc. Lat. *in Cat.*

Anno Vrbis 689. Tit. Attius Labienus tribunus plebis, L. Iulio, C. Martio Coſſ. legem tulit, vt po-
83 pulus† ſacerdotia, quemadmodum olim lege Domitia, mandaret, quum antea ſacerdotes lege Cornelia à Pontificum collegio crearentur.

Anno vrbis 690. M. Tullio Cicerone & C. Antonio Coſſ. Titus Labienus tribunus plebis legē
84 tulit, vt ius creandorum ſacerdotum † penes populum eſſet, ex veteri lege Domitia, quæ abrogata erat à Cornelio. Dion. *lib.* 37. Inſignis hic annus fuit ob bellum Catilinæ & Antonii: deinde ob
85 ſubactam Iudæam. †ea enim hoc anno in poteſtatem Romanorum omnium primum redacta eſt à Pompeio. Ioſeph. *lib.* 14. Plutarch. *in Pompeio.*

Eodem anno P. Seruilius Rullus, vnus ex Tribunis plebis, legem tulit Agrariam: vt quæ poſt C. Marium, C. Carbonem Coſſ. publicè data, adſignata, vendita, conceſſa eſſent, ea omnia eo iure forent, vti quæ optimo iure priuata ſunt, vt Decēuiri cum ſummo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Aſiæ, Libyæ, & prouinciarum quæ nuper Pompeius ſubegerat, venderent, ex eaque pecunia agros colonis, quos arbitratu ſuo quo vellent, deducerentur, mercarentur.

Anno Vrbis 691. L. Iunius & L. Licinius Mure-

na

na Coſſ. legem tulerent † *de legibus ferẽdis*: vt leges 86
trinundino ante promulgarentur, quàm ad populum ferrentur. Cicer. *Philip.* 5. Contra tranſgreſſores autem pœnæ cõnſtitutæ erant. Cicero *ad Atticũ lib.* 4. Et eius erat authoritatis, vt omnes leges contra hãc latæ inualidæ eſſent. Cicero *in orat. pro Domo*: & Quintil. *lib.* 2. vbi ait: Aut enim de iure dubitari poteſt eius qui rogat, vt P. Clodii, qui nõ ritè tribunus creatus eſſe arguebatur: aut de ipſius rogationis, quod eſt varium, ſiue non trino fortè nundino promulgata, ſiue non idoneò die, ſiue contra intereeſſiones vel auſpicia, aliudue quid, quod legitimè obſtat, dicitur lata eſſe, vel ferri. Hanc legem P. Clodius in tribunatu ſuſtulit. Cic. *in Oratione pro Seſtio*: Mitte, inquit, eam legem quæ omnia iura religionum, auſpiciorum poteſtatem, omnes leges quæ ſunt de tempore legum rogandarum, vna rogatione ſuſtulit.

Anno Vrbis 693. T. Ampius, & T. Labienus tribun. plebis, Metello & Afranio Coſſ. legem tulerunt, vt Cn. Pompeius Victor ex Aſia, ludis Circenſibus corona aurea, & omni cultu triumphantium vteretur: ſcenicis autem prætexta, coronáq; aurea.

Anno Vrbis 694. C. Cæſare & M. Bibulo Coſſ. cum in tributis comitiis ſuffragia confunderentur, Q. Fuſius prætor legem tulit, vt ſingula genera ſuffragium† ſeorſim ferrent, quò ſententiæ internoſci poſſent. Dion. *lib.* 38. 87

Anno Vrbis 695. Piſone & Gabinio Coſſ. P. Clodius Tribunus pleb. & inimicus Ciceronis, leges † plurimas tulit: quarum quatuor Reipublicæ 88

in primis pernicioſæ fuerunt. Vna, de annona : vt
frumentum populo, quod antea ſemis æris ac triẽ-
tibus ciuibus in ſingulos modios dabatur, gra-
tis daretur. Et Sex. Claudio frumentaria procu-
ratio mandaretur. Aſcon. *in Piſon.* Cicero *pro Seſtio.*
Secunda, de comitiis : ne quis per eos dies, quibus
cum populo agi liceret, de cœlo ſeruaret. qua lege
obnunciatio ſoluta eſt, contra legem Æmyliam &
Fuſiam. Dion. *lib.* 38. Tertia fuit de collegiis reſti-
89 tuendis, nouiſque inſtituendis: Collegia † omnium
primò à Numa inſtituta ſunt, vt refert Plutarchus
*in Vita Numæ*: Ex pleriſque, inquit, eius inſtitutis
diſtributio multitudinis per artificia, maximè ad-
miratione digna habetur. Nam cum ciuitas ex Sa-
binis & Romanis conſtaret, eſſentque inter eos
crebræ contentiones, ſtatuit eos Numa in plures
partes ſecare, vt magnas illas duas factiones in plu-
res & minutas partes diſſectas, penitus tolleret.
Fuit autem hęc diſtributio ex ratione artificiorum
90 facta, vtpote † tibicinum, aurificum, architecto-
rum, tinctorum, cerdonum, coriariorum, fabro-
rum, figulorum, eadémque ratione reliquorum
artificum: atque iis cum certos conuentus, tum
etiam deos quos colerent pro dignitate cuiuſque
attribuit. Tum primum factiones illæ ex vrbe ſub-
latæ ſunt, vt alii Sabini, alii Romani, alii Tatii, alii
Romuli ciues, inuidioſis nominibus dicerentur.
91 Hæc Plutarchus. Et meminit collegii tertii † æra-
riorum fabrûm Plinius *lib.* 34. *cap.* 1. & collegii Ca-
pitolinorum Cic. *lib.* 2. *Epiſt. ad Q. fratrem* : & col-
legii Mercurialis Liuius *lib.* 2. & collegii Tibici-
num, quod collegium ſacrorum cauſa conſtitutũ
fuit,

fuit, Valerius Max. *lib.* 2 *cap.* 1. & collegii viatorum, Gellius *libro* 12. *capite* 3. Hæc † collegia iura multa 92
ſingularia habuerunt, vt refert Caius *in l.* 1. *ff. quod cuiuſque vniuerſitat. nomine*: Collegia, inquit, Romæ certa ſunt, quorum corpus Senatuſconſultis atque conſtitutionibus principalibus confirmatum eſt, veluti piſtorum, & quorundam aliorum: & nauiculariorum, qui & in prouinciis ſunt. Quibus autem permiſſum eſt corpus habere, collegii ſocietatis, ſiue cuiuſque alterius eorum nomine: proprium eſt, ad exemplum Reipublicæ habere res communes, arcam communem & actorem ſiue ſyndicum, per quem tanquam in Repub. quod communiter agi fieriq́ue oporteat, agatur, fiat. Quod ſi nemo eos defendat, quod eorum commune erit, poſſideri: & ſi admoniti non excitentur ad ſui defenſionem, vænire ſe iuſſurum, Proconſul ait. Et quidem non eſſe actorem vel ſyndicum tunc quoque intelligimus, cùm is abſit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis ſit ad agendum. Et ſi extraneus defendere velit, vniuerſitatem permittit Proconſul, ſicut in priuatorum defenſionibus obſeruatur: quia eo modo melior vniuerſitatis conditio fit. Poterant hæc quoq; collegia manumittere, & legatum capere, & leges ſibi ferre,
† dummodò ne quid ex publicis legibus corrum- 93
peretur. Scæuola *in l. pater filium ff. de leg. lib.* 3. Paulus *in l. cum Senatus. ff. de rebus dubiis.* Habebant & conceſſas immunitates. Calliſtratus *in l. ſemper. ff. de immunitatibus.*

Deinde cum multa pernicioſorum hominum collegia fierent, factum eſt Senatuſconſultum, L.

Luctatio & C. Mario Coſſ. quo collegia ſublata
94 ſunt, † quæ aduerſus Rempubl. eſſe videbantur:
conſeruatis paucis, cuiuſmodi ſunt fabrorum, luctorum, vt ſcribit Aſconius *in Piſoniana & Corneliana*. Clodius itaque legem tulit, vt conuentus artificum à Numa inſtituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatuſconſultis ſublati, reſtituerentur. Cicero *in Sextiana*, *Piſoniana*, *pro Domo*, *pro Cornelio*: Dion. *lib.* 38. Quæ Clodii lex Q. Cornelio Lētulo, & Q. Cæcilio Metello Coſſ. per Senatuſconſultum ſublata eſt: nempe vt omnes ſodalitates & Decuriati diſcederent. Qui non diſceſſiſſent, ea pœna quæ eſt de vi, tenerentur. Quæ
95 pœna † poſtea ad illicita collegia translata eſt. Vlpian. *in l. quiſquis. ff. de collegiis & corporibus illicitis.*

Quarta lex fuit de cenſoribus: Ne quis à cenſoribus legendo præteriretur, néve qua ignominia adficeretur, niſi quis apud ipſos accuſatus, & vtriuſque cenſoris iudicio condemnatus eſſet. Aſcon.
96 *in Piſon.* Hac † autem lege cenſoriæ poteſtatis ius imminutum eſt, quod quadringentis annis in Repub. vt Cicero *in Piſonem* ait, retentum fuerat. Antea enim cenſoribus notam apponere licuit, non accuſatis: & quod vnus ſtatuiſſet, niſi alter diſertè intereeſſiſſet, aut notatum liberaſſet, tantundem erat, ac ſi vtriuſque iudicio eſſet damnatus.

97 Quintò legem tulit contra † Scribas quæſtorios, qui quidem ordo Romæ cùm gratia, tum autoritate plurimum pollebat: & poſt Senatores, equites, & tribunos ærarios facilè primum locum obtinebat. Scribit Plin. *lib.* 26. *cap.* 1. equites Rom.

ſcribarum

ſcribarum officio functos. Erat enim hic ordo induſtriæ propoſitus, & dignitati, & eorum hominũ fidei (inquit Cicer. *actione in Verrem* 5.) tabulæ publicæ & magiſtratuum pericula committebantur. Habebant igitur hi, quemadmodum iudices, ſuas decurias: & ex iis ſorte ducebantur, qui partim vrbanis magiſtratibus, partim prouincialibus in miniſterio erant. In decurias autem à magiſtratibus legebãtur, Quæſtorii quidem à quæſtoribus, Prætorii à prætoribus, Ædilitii ab ædilib. Clodius itaq; legem tulit, ne † ſcribæ negotiarentur. Quare Suetonius *in Domitiano* ait: Scribas quæſtorios negociantes ex conſuetudine, ſed contra legem Clodiam, venia in præteritum donauit. Quamuis Hotomanus Claudio hanc legem tribuat. 98

Tulit idem Clodius legem *de vi*: vt de iis qui ciues Romanos ſine iudicio populi, indictáque cauſa necaſſent, quæſtio haberetur. Quam † legem 99 ob Ciceronem, & alios à quibus necati erant Catilinarii, tulit Cicero *ad Attic.* 3. Velleius *libro* 2. Dion *lib.* 38.

Tulit quoque legem † contra M. T. Ciceronẽ: 100 vt Ciceroni, quòd falſum Senatuſconſ. retuliſſet, quòd ciues Romanos indemnatos necaſſet, aqua & igni interdictum eſſet: néve ei intra quingenta paſſuum millia liceret eſſe: ne quis de ipſius reditu ad Senatum referret: ne quis ſententiam diceret, ne diſputaret, ne loqueretur, ne pedib. iret in ſententiam, ne ſcribendo adeſſet. Cice. *ad Attic. lib.* 3. Dion. *lib.* 38.

Tulit legem † de prouinciis, vt Gabinio Syria, 101 Babylon, Perſæ: Piſoni Macedonia, Achaia, Theſ-

ſalia, Græcia, omníſque Bœotia pro conſulari imperio mandaretur, iiſque cum exercitu in eas prouincias iuris pecunia ex ærario attribueretur. Cic. *pro Domo, & in Sextiana.*

102 Tulit legem † de regno Cypri, vt Cyprus inſula in prouinciæ formam redigeretur: vt Ptolemęus rex Cypri ſedens cum purpura & ſceptro, in illis inſignibus Regiis pręconi publico ſubiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Cicero *pro Domo, & pro Sextio:* Velleius *lib.* 2.

103 Tulit legem † de Peſſinuntio ſacerdotio: vt Peſſinuntius matris magnæ ſacerdos, ſuo ſacerdotio ſpoliaretur, fanumque illud Brogitaro Gallogræco attribueretur. *pro Sextio.*

104 Tulit legem † *de moneta.* Nam antea aſſes tantummodo, & bigati quadrigatíque, à notis bigarum & quadrigarum, in vſu erant. Plin. *lib.* 33. *cap.* 2.

105 Lege igitur Clodia Victoriatus † nummus percuſſus eſt. Eſt autem ſignatus victoria. Victoriatus verò ſemis eſt denarii. Varro *lib.* 3. *de Analogia.* Nã quam rationem, iit, duo ad vnum habent, eandem habent viginti ad decem in nummis. In ſimilibus, ſicut eſt ad vnum Victoriatum denarius, ſic ad alterum Victoriatum alter denarius.

Anno vrbis 697. P. Cornelius cum Q. Metello, & cum omnibus magiſtratibus, præter vnum pręt orem App. Claud. P. Clodii fratrem, & duos Tribunos plebis S. Attilium Soranum, & Numerium Quinctium, pridie nonas Sextileis legem tulit, vt †M. T. Ciceroni redire in ciuitatem, veniréque in

106 Senatum liceret. Cic. *pro Domo, pro Sextio.*

CAPVT

## CAPVT XXVII.

### *Leges à Pompeio latæ.*

### SVMMARIA.

1 *Leges à Pompeio latæ & num. ſeqq.*
2 *Tribunus pl. lege Pompeia reſtituta ea, quæ Sylla ademerat.*
3 *Lex iudiciaria à Pompeio lata, & nu. 4.*
4 *Oratorum dignitas per Legem Pompeiam iudiciariam collapſa & nu. 5.*
6 *Centumuirales cauſæ olim ſplẽdore aliis inferiores.*
7 *Lex de pecuniis ob rem iudicandam captis.*
8 *Lex Pompeia de parricidiis.*
9 *Parricidium quando primum Romæ commiſſum: & leges de eo latæ, num. 10.*
11 *Pœna legis Pompeiæ de parricidiis duplex. & nume. 13.*
12 *Supplicium parricidarum, à quo inuentum.*
14 *Lex Pompeia de Magiſtratibus, & præſertim Bithyniorum, nu. 15.*
16 *Cenſoria poteſtas à Clodio imminuta, per Pompeium iterum reſtituta.*

CN. Pompeius † Magnus Coſ. cum M. Craſſo legem tulit, vt ad tribunos plebis prouocandi ius eſſet, quod lege Cornelia prohibitum fuerat: omniáque omninò quæ tribunis plebis Sylla † ademerat, ipſis reſtituerentur. Plutarchus *in Pomp. Aſcon. in Verrin.* 1. & 2. Cæſar *lib.* 1. *de bello ciuili.* 1 2

Anno ſequenti tulit † legem iudiciariam, vt 3

ſcilicet ex ampliſſimo cenſu, aliter atque antea lecti iudices, æquè tamen ex illis tribus ordinibus iudicarent. Cicero *in Piſonem*, & ibidem Aſcon.

4 Paulò poſt legem tulit † iudiciariam tertiò, vehementem quidem atque acrem, in qua de ordinibus qui tum iudicabant, nihil mutauit: ipſam autem iudiciorum formam vehementer circumcidit. Iubebat enim lex, teſte Aſconio, vt prius quàm cauſa ageretur, teſtes per triduum audirentur: dicta autem eorum, iudices confirmarent: quarta die adeſſe omnes in poſterum iuberentur, & coram accuſatore & reo pilæ, in quibus iudicũ nomina inſcripta eſſent, æquarentur. Deinde rurſus poſtero die ſortitio iudicum fieret, vnius & ſeptuaginta. Qui numerus cum ſorte obtigiſſet, ii protinus ſeſſum irent: tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet: eodémque die illo res iudicaretur. Prius autem quàm ſententia ferretur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reiiceret, ita vt numerus iudicum relinqueretur quinquageſimus & vnus. Hæc lex, vt ex Aſconio colligitur, magis ob potentiam Pompeii, qui armis eam ſe defenſurum dicebat, quàm vtilitatem accepta eſt. Poſt hanc enim legem omnis
5 penè oratorum † dignitas & contentio collapſa eſt. quam indignitatem commemorat etiam Cicero *in Bruto*: Maximè verò, inquit, perſpecta eſt vtriuſque noſtrum exercitatio, paulò ante quàm perterritum hoc armis ſtudium, Brute, noſtrum conticuit ſubitò, & obmutuit, cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimilli-

mas

mas inter ſe, vel potius ea dem, noui veniebamus quotidie. Quibus quidem cauſis, tu etiam Brute præſto fuiſti: compluresque & nobiſcum, & ſolus egiſti. Et Tacitus *in dialogo de Oratoribus*: Tranſeo, inquit, ad formam & conſuetudinem veterum iudiciorum, qui etſi nunc arctior eſt, ita tamen eloquentiam tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ competendi nationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus neque dierum, neque patronorum cauebatur. Primus tertiò Cos. Cn. Pompeius adſtrinxit, impoſuitque veluti frenum † eloquentiæ, ita tamen, 6
vt in foro omnia, & legibus omnia apud Prætores gererentur. Apud quos quanto maiora negotia exerceri ſolita ſint, quod maius argumentum eſt, quàm quod cauſæ Centumuirales † quæ nunc 7
primum obtinent locum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calui, non denique vllius Oratoris magnus liber apud Centumuiros dictus legatur? Addit præterea Plutarchus *in vita Pompeii*, & lege cautum fuiſſe, ne cui reum in iudicio laudare liceret.

Eodem anno legem † tulit de pecuniis ob rem 8
iudicandam captis, vt de iis qui à ſecundo ſuo conſulatu ad hunc vſq; diem ob rem iudicandam pecunias cepiſſent, quæſtio conſtitueretur. Appian. *de bello ciuili lib*. 2.

Tulit deinde legem † *de parricidiis*. Primis e- 9
nim temporibus nunquam parricidii quæſtio certa fuit. Romulus enim primus orbis conditor, ni-

hil ſancire de hoc crimine immani voluit, quòd putaret neminem ad tantam impietatem, ac crudelitatem dilabi poſſe: & propterea admonere homines facinoris inuſitati noluit. Sed nihil tam aut natura ſanctum, aut legibus munitum eſt, ad quod profanandum, euertendúmque humana audacia non aſpiret. Nam vt Plutarchus ait, poſt
10 annum vrbis conditæ 600. L. Oſtius † patrem occidit. Deinde P. Malleolus poſt bellum Cymbricum, C. Mario, L. Valerio Flacco Coſſ. matrem interemit.

Graſſante itaque eiuſmodi impietate ac imma-
11 nitate, Sylla primus † de parricidiis quæſtionem conſtituit, quam deinde Pompeius emendauit, nouámque legem tulit, qua cautum fuit, vt non ſolùm qui patrem vel matrem, ſed etiam qui cognatos atque patronos necaſſent, parricidij tenerentur; *l. hoc accuſare. §. item. ff. de accuſat. & inſcript.*

12 Pœna verò legis Pompeiæ de † parricidiis duplex fuit. Nam qui perſonã aliquam extra patrem aut matrem, auum aut auiam occidiſſet, pœna legis Corneliæ, *de ſicarijs*, vt ſcribit Martianus, tenebatur. Ea huiuſmodi fuit: Iudicato ſtatim folliculo lupino os obuoluebatur, & ſoleæ ligneæ pedibus inducebantur: deinde in carcerem vſque ad ſupplicij ſumendi tempus coniiciebatur. Productus deinde, virgíſque ſanguineis verberatus, culeo inſuebatur: ídque more maiorum, vſque ad Ciceronis tempora. Quod genus ſupplicij
12 † primus omnium inueniſſe dicitur Tarquinius Rex, qui M. Tullium duumuirum, quod librum ſecre-

ſecreta ciuilium ſacrorum continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, corruptum Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abiici iuſſit. Valerius Maxim. *lib.* 1. *cap.* 1. Dionyſius *lib.* 3. Deinde propter atrocitatem inſuti vnà ſunt, ſerpentes & ſimia. Tandem Conſtantinus canem & gallum gallinaceum adiecit. Cum ſerpente † igitur nunc, & ſimia, & cane & gallo gallinaceo inſutus, in profundum mare iactatur: aut ſi mare propinquum non eſt, in profluentem. Huius ſupplicij vim & atrocitatem deſcripſit Cicero *pro Roſcio Amerino*: Quid enim tam commune, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? ita viuunt dum poſſunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa terram non tangant: ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur: ita poſtremò eiiciuntur, vt ne ad ſaxa quidem conquieſcant. 13

Tulit quoque legem † *de Magiſtratibus*, anno 701. Ne cuius abſentis in magiſtratuum comitiis ratio haberetur, vno Cæſare excepto. Dionyſ. *lib.* 40. 14

Extat etiam lex † de Magiſtratibus Bithyniorum, Ne quis annis 30. minor magiſtratum caperet, in Senatúve eſſet, vt qui magiſtratum cepiſſent, eis in Senatu eſſe liceret: Ne decuriones in curiam à cenſoribus lecti, pecuniam pro introitu darent: Vt Senatores certis de cauſis à cenſoribus ordine mouerentur: Vt Bithynicis ciuitatibus adſcribere ſibi quos vellent ciues liceret, dum ne ciuitatis eſſent alienæ, ſed ea- 15

rum quiſque ciuitatum quæ eſſent in Bythinia. Plin.*lib.*19.*epiſt.*84.& 117.

Anno vrbis 701. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius, Scipio Coſ. cum Pompeio tulerunt, vt cenſo-
18 ria † poteſtas, quam P. Clodius tribunus plebis imminuerat, reſtituerentur.

# SEPTIMA MVTATIO REIPVB. ROMANÆ,

## QVÆ CONTIGIT anno vrbis 708.

## CAPVT XXVIII.

### *Monarchia conſtituta.*

### SVMMARIA.

1 *Iulius Cæſar à militibus Imperator ſalutatus: petit conſulatum, nu. 2. apud milites concionatur, n. 5. conditiones concordiæ proponit, num. 6. ciuitates ad mare Adriaticum occupat, num. 7. Romam proficiſcitur, n. 9. exercitum Pompeii in Hiſpania ſubigit, num. 10. Dictator dicitur, nu. 11. ad Pompeium pro pace mittit, nu. 13. exercitui Antonii ſe coniungit, nu. 16. in anguſtiis verſatur, nu. 17. mittit ad Scipionem, nu. 18. ad milites concionatur, nu. 21. ſtudet celeritati, n. 22. Pompeii caſtra occupat,*

*occupat, nu. 28. Alexandriam in Ægyptum venit, nu. 35. bello ab Ægyptiis laceſſitur, num. 36. Ægyptum ſubigit, nu. 37. in Africam exercitum ducit, nu. 38.*

3 *Pompeius à Caſaris amicitia ſe auertit: Brunduſiũ proficiſcitur, & exercitum colligit, num. 8. magnam claſſem cogit, nu. 12. ſuperbè ad mandata Cæſaris reſpondet, n. 14. eruptionem in Cæſarianos facit, nu. 19. celeritati quoque ſtudet, nu. 22. nimium ſibi fidit, nu. 24. acie excedit, nu. 27. ex caſtris profugit, n. 29. Peluſium venit, n. 31. interficitur, n. 33.*

4 *Senatuſconſultum extremum atq; vltimum quale.*

15 *Labieni acerba & tumida reſponſio ad poſtulata Cæſaris. eiuſdem temeraria iactantia, n. 25.*

25 *Pompeianorum nimia fiducia & ſpiritus: ac prematura victoriæ deſignatio, nu. 23.*

26 *Pharſalicum prælium inter Cæſarem & Pompeium.*

30 *Cratippi reſponſum de fatalibus imperiorum periodis.*

32 *Amici plerumque in calamitate fiunt inimici.*

34 *Sapientum magna ſæpè & triſtia errata.*

39 *Cæſar animum altum & erectum ſemper geſſit.*

40 *Cato Vtica ſemetipſum interficit.*

41 *Officii meta ſeruanda, & abſtinendum non neceſſaria.*

42 *Triumphi Cæſaris quatuor: Gallicus, nu. 43. Ægyptius, nu. 44. Ponticus, nu. 45. Africus, nu. 48. & quintus Hiſpanicus, n. 51.*

47 *Cæſari à Senatu multi honores decreti, n. 52.*

48 *Ciuium multa millia bello ciuili amiſſa.*

49 *Conſules honorarij quo anno primum creati.*
50 *Cæſar contra filium Pompeij exercitum in Hiſpaniam ducit, eámque ſubigit.*
53 *Imperatores poſt Iulium Cæſarem Vnde ſic dicti.*
54 *Honores inuidiam pariunt.*
55 *Cæſar Viginti tribus Vulneribus interficitur.*

## CAVSA BELLI CIVILIS, ET EVENTVS.

CAIVS Iulius Cæſar rebus bellicis
1 fœliciter geſtis, à ſuis militibus † Imperator ſalutatus eſt. Mos erat, vt triumphum ducturi, extra vrbem aliquandiu moram protraherent: qui verò conſulatum peterent, neceſſariò in vrbe præſentes adeſſent. Cæſar itaque in huiuſmodi conſtitutus ambiguitatibus, quoniam comitiis conſularibus aduentarat, abſentis rationem haberi,
2 & ſe conſulem † declarari petiit. Cum enim magnæ ipſi, veteréſque cum multis inimicitiæ eſſent, verebatur, ſi rectà Romam tanquam priuatus reuerteretur, ne eum inimici, inſtituta accuſatione opprimerent. Litteris igitur conſulib. redditis, ægrè ab his impetratum eſt, ſumma tribunorum contentione, vt in Senatu recitarentur. Vt verò ex literis ad Senatum referretur, impetrari non potuit. Poſtquam à multis ſententiæ dicerentur, Scipionis vicit: vti ante certam diem Cæſar exercitum dimittat: ſi non faciat, eum aduerſus Rempublicam facturum videri. Huic Senatuſconſulto M. Antonius & Q. Caſ-

Q. Caſſius Tribuni plebis ſe opponunt, & intercedunt. Ad ius comitiorum tribunos plebis C. Curio euocat. Omnes amici conſulum, neceſſarii Pompeij, atque eorum qui veteres inimicitias cum Cæſare gerebant, in Senatum coguntur: quorum vocibus & concurſu terrentur inferiores, dubij confirmantur, pleriſque verò libere decernendi poteſtas eripitur. Ipſe Pompeius † ab inimicis 3
Cæſaris incitatus, & quòd neminem dignitate ſecum exæquari volebat, totum ſe ab eius amicitia auerterat: & cum communibus inimicis in gratiā redierat: & duabus legionibus ad ſuam potentiam dominatúmq; conuerſis, rem ad arma deduci ſtudebat. His de cauſis aguntur omnia raptim atque turbatim, neq; docendi Cæſaris propinquis eius ſpacium datur, nec tribunis plebis ſui periculi deprecandi, neq; etiam extremi iuris interceſſionem retinendi. Decurritur ad illud extremum atque vltimum S. C. Dent † operam conſules, Prætores, 4
Tribuni plebis, quíque conſules ſunt ad vrbem, ne quid Reſpub. detrimenti capiat. Hæc Senatuſconſulto perſcribuntur ad 7. Id. Ian. & de imperio Cæſaris, & de ampliſſ. viris Tribu. pleb. grauiſſimè acerbiſſiméq; decernitur. Profugiunt ſtatim ex vrbe Tribuni plebis, ſeſéq; ad Cæſarem, qui Rauennæ erat, conferunt. De reliquis rebus ad Senatum refertur. Prouinciæ priuatis decernuntur, duæ cōſulares, reliquæ prætoriæ. Scipioni obuenit Syria, L. Domitio Gallia. Conſules ex vrbe proficiſcuntur: tota Italia delectus habetur, arma imperantur, pecuniæ à municipiis exiguntur, & è fanis tolluntur, omnia diuina humanáque iura permiſcentur.

5 Quibus rebus cognitis, Cæſar apud milites † concionatur: hortatur vt eius exiſtimationem dignitatémque defendant. Milites ſeſe paratos eſſe, Imperatoris ſui Tribunorúmque iniurias defendere conclamant. Cognita igitur militum voluntate,
6 Ariminum contendit, conditionéſque † proponit: Proficiſcatur Pompeius in ſuas prouincias, ipſe exercitus dimittatur: diſcedãt in Italia omnes ab armis, metus è ciuitate tollitur: libera comitia, atque omnis Reſpub. Senatui populóq; Romano permittatur. Hæc quo facilius certíſq; conditionibus fiant, & iureiurando ſanciantur, aut ipſe propius accedat, aut ſe patiatur accedere: fore vti per colloquia omnes controuerſiæ cõponantur. Conſules reſpondẽt: Cæſar in Galliam reuerteretur, Arimino excederet, exercitus dimitteret: quæ ſi feciſſet, Pompeium in Hiſpanias eſſe iturũ, interea quoad fides eſſet data Cæſarem facturũ quæ pollicaretur, nõ intermiſſuros conſules Pompeiúmq; delectus. Quæ conditio iniqua cum deſperationẽ
7 pacis adferret, Cæſar † Piſaurum, Fanum, Anconã occupat: Auximũ recipit. Quibus rebus Romam nunciatis, ſummus repentè terror inuaſit. Cæſar enim iamiam aduentare, & eius equites adeſſe falſo nunciabatur. Lentulus itaque ex vrbe profugit, hunc Marcellus collega, & plerique magiſtratus conſequuti ſunt. Cn. Pompeius pridie eius diei ex vrbe ad legiones in Apuliam profectus erat. Auximo Cæſar progreſſus, omnem agrum Picenum percurrit. Cunctæ earũ regionũ præfecturę libentiſſimis animis eum recipiunt, exercitúmque eius omnibus rebus iuuant. Sulmonenſes quoque

portas

portas Antonio, quem eò cum quinque cohortibus miſerat, aperiunt: in poteſtatem ſuam deinde redigit Lentulum, Domitium Quintilium Varum, aliósque complures adoleſcentes, & magnum numerum equitum Romanorum & Decurionum. Deinde in Apuliam recta contendit. Pompeius his rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium geſtæ,
proficiſcitur † Brunduſium: vbi exercitus, quan- 8
tos potuit, ex Græcia & Aſia contraxit. Cæſar relicta vrbe, Pompeium, ne ſe in dies maioribus auxiliis confirmaret, conſectatur: Brunduſiúmque circumſidet. Sed clam noctu diſcedente Pompeio, Brunduſini Pompeianorum militum iniuriis, atque ipſius Pompeij contumeliis permoti, Cæſari ſe dediderunt. His rebus confectis, Cæſar, etſi ad ſpem conficiendi negocij maximè pertinebat, coactis nauibus mare tranſire, & Pompeium ſequi: quia tamen Pompeius præſentem facultatẽ inſequendi ſui ademerat, in Hiſpaniam proficiſci conſtituit. Cæſar itaque, vt reliquum tempus à labore intermitteretur, milites in proxima munici-
pia deducit: ipſe † ad vrbem proficiſcitur. Coa- 9
ctóque Senatu, inimicorum iniurias commemorat. docet ſe nullum extraordinarium honorem appetiſſe: ſed expectato legitimo tempore conſulatus, eo fuiſſe contentum: quod omnibus ciuibus pateret. patientiam ſuam proponit, acerbitatem inimicorum docet, iniuriam in eripiendis legionibus, crudelitatem & inſolentiam in circumſcribendis Tribunis plebis. Orat ac poſtulat, vt Rempub. ſuſcipiant, atque vnà ſecum adminiſtrent, & legatos ad Pompeium mittant.

Ipſe, ne tempus omitteret, ab vrbe proficiſcitur, & in vlteriorem Galliam venit, ac inde in Hiſpaniã ad Pompeij exercitum properat. Vrbem Romam interea Lepido commendat, M. Antonio Italiam. Poſtquam in Hiſpaniam veniſſet, exercitum Pom-
10 peij † fame ad deditionem coegit: M. Varro legatus Cęſari quoque ſe dedit. Diebus igitur XL. quibus in conſpectum aduerſariorum venit Cæſar, in Hiſpania, duos pepulit exercitus, duos ſuperauit duces, duas recepit prouincias. Interea M. Lepi-
11 dus prætor Dictatorem eum † dixit. Rediens igitur Romam, comitia habuit: ac multa de iudiciis, de frumento aduehendo in vrbem, de ſacerdotiis, de fœnore & aliis rebus ordinauit. Depoſita poſt vndecimum diem Dictatura, vnà cum Seruilio conſulatum iniit: & ab vrbe proficiſcitur, Brunduſiúmque venit: eò legiones duodecim, equitatum omnem venire iuſſerat. Pompeius anni interea ſpacium ad comparandas copias nactus, magnam ex Aſia, Cycladibúſque inſulis, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, Cilicia, Phœnice & Ægy-
12 pto † claſſem coegerat, magnam pecuniam exegerat, frumenti vim maximam comparauerat. Hyemare Dyrrachij, Apolloniæ, omnibúſque oppidis maritimis conſtituerat, vt mare Cæſarem tranſire prohiberet. Cæſar certa militibus de victoria ſpe facta, mancipia atque impedimenta in Italia relinquit, vt expediti naues conſcenderent, iuſſit. Pridie itaque nonas Ianuarias, naues ſoluit, poſtridie terram attingit Græcorum, ad eum locũ qui appellatur Pharſalia, omnibus nauibus ad vnã incolumibus milites exponit. L. Vibullum ad Pō-

peium

peium † mittit, ac mandata dat, quorum hæc erat ſumma: Debere vtrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neque amplius fortunam periclitari: ſatis eſſe magna vtrinque incommoda accepta, quæ pro diſciplina & præceptis habere poſſent, vt reliquos caſus timerent: conditiones pacis, quoniam antea conuenire non potuiſſent, Romæ à Senatu, & à populo peti debere: ſi vterque in concione ſtatim iurauiſſet, ſe triduo proximo exercitum dimiſſurum, iudicio populi vtrumque fore contentum. Vibulus de mandatis Cæſaris agere incipiens, interpellatur à Pompeio, & loqui plura prohibetur: Quid mihi, inquit, aut vita, aut ciuitate opus eſt, quam beneficio Cęſaris habere videbor? cuius rei opinio tolli non poterit, niſi cum Italiam, ex qua profectus ſum, reductus exiſtimabor bello perfecto. Nihilominus Cæſar adhuc de pace agere non deſtitit. Inſtituitur colloquium inter Cęſarianos & Pompeianos: deputantur ad id P. Vatinius & A. Varro. Inter bina enim caſtra Pompeij & Cæſaris vnum flumen tantum intererat Apſus: orationem mediam interrumpunt ſubitò vndique tela immiſſa. Tum Labienus: Deſinite † ergo de compoſitione loqui. nam nobis, niſi Cæſaris capite relato, pax nulla eſſe poteſt. Deſperata itaque pace, eodem die, diuerſis tamen conſiliis, ex caſtris ſtatiuis à flumine Apſo exercitum educunt. Cæſar vt quamprimum ſe cum Antonio coniungeret, palam & interdiu caſtra ſoluit. Pompeius vt venientibus ſe in itinere opponeret, & ſic imprudentes ex inſidiis adoriri poſſit, clam & noctu. Cæſari

maiori circuitu iter erat longius aduerſo flumine, vt vado tranſire poſſet: Pompeius quia expedito itinere flumen ei tranſeundum non erat, magnis itineribus ad Antonium contendit. Sic ſe interea Cæſari coniungit: cuius aduentu cognito, Pompeius, ne duobus circumcluderetur exercitibus, ex eo loco diſcedit, omnibúſque copiis ad Aſpa-
16 ragum Dyrrachinorum peruenit. Cæſar† Antonij exercitu coniuncto, poſtquam Pompeium ad Aſparagum eſſe cognouit, cum exercitu profectus, & expugnato in itinere oppido Parthinorum, in quo Pompeius præſidium habebat, tertio die in Macedoniam ad Pompeium peruenit, iuxtáque eum caſtra poſuit: & poſtridie eductis omnib. copiis, acie inſtructa decertandi poteſtatẽ Pompeio facit. Vbi nullum ſuis locis tenere animaduertit, reducto in caſtra exercitu, poſtero die omnib. copiis magno circuitu, difficili anguſtóque itinere Dyrrachium profectus eſt, ſperans Pompeium aut Dyrrachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe. Pompeius de Cæſaris conſiliis per exploratores certior factus, poſtero die caſtra mouit, breuiori itinere ſe ei occurrere poſſe putans: verùm à Cæſare præuentus, Dyrrachióque intercluſus, in edito loco caſtra ponit, & viginti quatuor caſtellis communit: maréque circumcirca, vt omnium rerum
17 copia abundare poſſet, occupat. Cæſar† autem conſumptis omnibus longè latéque frumentis, ſummis erat in anguſtiis. Premebat verò Pompeium, quòd omnes riuos qui ad mare pertinebant, Cæſar aut auerterat, aut magnis operibus obſtruxerat. Vnde Pompeiani non bona vteban-

tur va-

tur valetudine, cum anguſtiis loci, & odore tetro ex multitudine cadauerum, & quotidianis laboribus, inſueti operum, aquæ ſumma inopia afficerē-tur. Facta igitur eruptione, pugnatum eſt, & vno die ſex prælijs factis, tribus ad Dyrrachium, tribus ad munitiones, duo millia Pompeianorum ceciderunt: ex Cæſarianis viginti tantum deſiderati. Hæc cùm in Achaia atque apud Dyrrachium gererentur, Scipionémque in Macedoniam veniſſe conſtaret, nō oblitus priſtini inſtituti Cæſar, mittit † ad eum Clodium, ſuum atque illius familiarem: huic dat literas, mandatáque ad eum, quorum hæc erat ſumma: Seſe omnia de pace expertum, nihil adhuc arbitrari vitio factum eorum quos eſſe autores eius rei voluiſſet, quod ſua mandata perferre opportuno tempore ad Pompeium vererentur: Scipionem ea authoritate eſſe, vt non ſolum liberè quæ probaret exponere, ſed etiam magna ex parte cōpellare, atq; errantē regere poſſet: præeſſeque ſuo nomine exercitui, vt præter authoritatem vires quoque ad coercendum haberet. quod ſi feciſſet, quietem Italiæ, pacem prouinciarum, ſalutem Imperij vni omnes acceptam relaturos. Hæc ad eum mandata Clodius refert, ac primis diebus, vt videbatur, libenter auditus, reliquis ad colloquium non admittitur. Pompeius † interea ob ſummam pabuli inopiam, adeò vt folijs ex arboribus ſtrictis, & teneris arundinum radicibus contuſis equos alerent, eruptionem, per Allobroges perfugas de rebus Cæſarianis certior factus, fecit. magnúmque Cæſari attulit damnum, quòd omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, o-

18 (at "mittit † ad eum Clodium"), 19 (at "Pompeius † interea")

mnia erant tumultus, timoris, fugæ plena: ideò, vt
cùm Cæſar ſigna fugientium manè prehenderet,
& conſiſtere iuberet, alij dimiſſis equis eundem
curſum conficerent, alij ex metu etiam ſigna di-
mitterent, neque quiſquam omninò conſiſteret.
Deſiderati ſunt ex Cæſarianis milites nongenti &
ſexaginta, & equites Romani quadringenti. His
20 rebus tantum deinde fiduciæ ac ſpiritus † Pom-
peianis acceſſit, vt non de ratione belli cogitarent,
ſed viciſſe iam ſibi viderentur: nec communes
belli caſus recordarentur, neque putarent com-
mutationem rerum poſſe accedere, verùm per
orbem terrarum fama ac literis eius diei victoriā
celebrarent. Cæſar à ſuperioribus conſiliis depul-
ſus, omnem ſibi commutandam belli rationem
21 exiſtimans, habuit † ad milites concionem: qua
hortabatur, ne ea quę accidiſſent, grauiter ferrent,
néve his rebus terrerentur: multa ſecunda prælia
cogitarent: culpam in ſe non conijcerent, ſed hoc
ipſorum vel perturbationi, vel errori, vel fortunæ
darent: conarentur acceptum incommodum vir-
tute ſarcire, nonnulliſque ſigniferis ignominia
notatis ac loco motis, non pugnandum eſſe puta-
uit, ſed ſpacium ad recreandos milites interponen-
dum cenſuit: relictiſque munitionibus, magno-
perè rei frumentariæ timebat. Educto igitur pau-
latim exercitu, & præmiſſis Apolloniam ſauciis,
nouiſſimum agmen conſequutus, ipſe celeriter è
conſpectu caſtrorū diſceſſit. quem etſi Pompeius
inſequebatur, expedito tamen itinere antece-
debat. Confecto iuſto itinere eius diei, traductó-
que exercitu per flumen Genuſum, veteribus ſuis
in caſtris

in caſtris contra Aſparagum conſedit. Similiter &
Pompeius vetera caſtra repetiit. Inde vt ſuis eſ-
ſent auxilio, & ad opprimendos aduerſarios, ne
occaſioni temporis deeſſent, vterque † eorum ce 22
leritati ſtudebat. Pompeius enim ad Scipionem
ſibi properandum exiſtimauit, vt ſi Cæſar iter eo
haberet, ſubſidium ipſi ferret. Cæſar quoq; timẽs
Domitio, ne aduentu Pompeij præoccuparetur,
ad eum omni celeritate & ſtudio incitatus fereba-
tur: ipſiſque ad Egiũ, cũ Domitius vix quatuor ho-
rarum ſpacium hoſtium periculum vitaſſet, occur-
rit. Coniuncto exercitu, Cæſar Gomphos perue-
nit: quos, quia ſe ab amicitia ſua auerterant, expu-
gnat. Pompeius Cæſarem inſequitur: paucíſq; poſt
diebus in Theſſaliam peruenit. Habita concione,
militibus gratias agit: ſuum cum Scipione partitur
honorem. triumphum ante victoriam decernebãt:
alij † domos, bonáque eorum qui in caſtris erant 23
Cæſaris, petebant: poſtremò, omnes aut de hono-
rib. ſuis, aut de præmiis pecuniæ, aut de perſequẽ-
dis inimicis agebant. Nec quibus rationib. ſupera-
re poſſent, ſed quemadmodum vti victoria debe-
rent, cogitabant. Tentandum tandem Cæſar exi-
ſtimauit, quidnam Pompeius propoſiti aut volun-
tatis ad dimicandum haberet. Itaque exercitum è
caſtris eduxit, aciémq; inſtruxit. Pompeius † nimia 24
ſpe fretus, dixerat paucis diebus ante: priuſquam
concurrerent acies, fore vt exercitus Cæſaris pelle-
retur. Dictis fidem addit: Perſuaſi, inquit, equitibus
noſtris, id quod ſe mihi facturos confirmauerunt,
vt cùm propius ſit acceſſum, dextrum Cæſaris cor-
nu à latere aperto aggrederentur: vt circumuen-

ta à tergo acie, prius perturbatum exercitum pellerent, quàm à nobis telum in hoſtem iaceretur.
25 Hunc Labienus excepit † deſpectiſque copiis Cæſaris iurauit, ſe niſi victorem in caſtra non reuerſurum: reliquóſque vt idem facerent hortatus eſt. Inſtructis itaq; vtrinque aciebus, Cæſar ſuos milites ad pugnam cohortatur, & ſua officia perpetui tēporis in eos prædicat. In primis commemorat, teſtibus ſe militibus vti poſſe, quanto ſtudio pacem petiiſſet: quæ per Vatinium in colloquiis, quæ per Clodium cum Scipione egiſſet: quibus modis ad Oricum cum Libone, de mittendis legatis contendiſſet. neque ſe vnquam abuti militum ſanguine, neque Rempublicā alterutro exercitu priuare voluiſſe. Hac habita oratione, expoſcentibus militibus, & ſtudio pugnæ ardentibus, tuba ſignum
26 dedit. Commiſſum eſt itaque † prælium, longæque aliter conſilia Pompeij, atque putarat, cecidere. Tanta enim vi in equites Pompeij, in quibus ipſe certam victoriæ ſpem poſuerat, impetus factus eſt, vt nō ſolū loco excedere: ſed incitati fuga montes altiſſimos petere cogerentur. Pompeius, vt equitatū ſuum pulſum vidit, atque eam partem cui maximè confidebat, perterritam animaduertit: aliis
27 quàm maximè diffiſus acie † exceſſit, protinúſque ſe in caſtra equo contulit. Reliqui deſtituti equitatu, fugæ ſe commiſerūt, intráque vallum ſe receperunt. Cæſar perterritis nullum ſpacium dari o-
28 portere exiſtimans, caſtra oppugnat, & † occupat. In caſtris videre licuit triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, recentibus ceſpitib. tabernacula conſtrata. L. etiam Lentuli & nonnul-

lorum

lorum tabernacula protecta edera: multa præterea quæ nimiam luxuriam, & victoriæ fiduciam deſignarent: vt facilè exiſtimari poſſet, nihil eos de euentu eius diei timuiſſe, quin non neceſſarias conquirerent voluptates. atq; hi miſerrimo ac patientiſſimo exercitui Cæſaris luxuriem obiiciebant, cui ſemper omnia ad neceſſariū vſum defuiſſent. Pompeius iam cum intra vallum noſtri verſarentur, equum nactus, detractis inſignibus Imperatoriis, decumana porta ſe † ex caſtris eiecit: protinúſque equo citato Lariſſam contendit. & nocturno itinere non intermiſſo, vnà cum paucis ſuis ad mare peruenit, nauémque frumentariá conſcendit, & Mytilenas paucis dieb. venit; vbi cōiunx eius Cornelia erat. Mytilenei Pompeio ſalutato, eum vt ingrederetur, petiuêre. Quib. non annuit, ſed eos victori parêre ſuaſit, inque eo fidere. clementē enim, æquúmque eſſe Cæſarē. Inde ad Cratippū in hortū diuertit; apud quē cū de fortuna quereretur, diſputauit an ſit prouidentia, cùm in cauſa meliore victus eſſet. Cui reſpondit Cratippus, † Fatales eſſe imperiorum periodos, & iam non conuerti Romanam Rempublicam in monarchiam. Biduum tempeſtate retentus, nauibúſq; aliis additis actuariis, in Ciciliam, atque inde Cyprum peruenit. Inde depoſito adeundæ Syriæ conſilio, pecunia ſocietatis ſublata, & à quibuſdam priuatis ſumpta: duobus millibus hominum armatis, partim quos ex familiis ſocietatum delegerat, partim à negotiatoribus coegerat, quóſq; ex ſuis quiſq; idoneos exiſtimabat, Peluſium † peruenit: vbi ad regem Ptolemæum, puerum ætate, miſit; & petiit, vt pro ho-

29 30 31

ſpitio atque amicitia patris Alexandria reciperetur, itq; illius opibus in calamitate tegeretur: exiſtimans ſe ibi tutum futurum, & nouos exercitus contrahere poſſe. Quia verò Ptolemæus alienis regebatur propter ætatem conſiliis, amici regis (inter quos Photinus eunuchus, & Theodorus Chius præceptor adoleſcentis, & Achillas præfectus regius) an recipiendus Pompeius eſſet, deliberarunt. Re diu diſputata, ſuaſit Theodorus præceptor regis Pompeium è medio tollendum eſſe: ſiue timore adductus, ne ſollicitato exercitu regio Pompeius Alexandriam Ægyptúmque occuparet: & ne moles belli eò attraheretur, ſi Cæſar Pompeium perſequeretur: ſiue deſpecta eius fortuna, vt
32 plerumque in calamitate † ex amicis inimici exiſtunt. addens dictum, νεκρὸς οὐ δάκνει. Et apud Lucanum Photinus inquit:

*——Exeat aula,*
*Qui vult eſſe pius——*
*Nulla fides vnquam miſeros elegit amicos.*

Ipſi clàm conſilio inito, Achillam præfectum regium, ſingulari hominem audacia, & L. Septimiũ tribunum militum, ad interficiendum Pompeium miſerunt. Ab his liberaliter ipſe appellatus, & quadam noticia Septimij productus, quod Sello prædonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruam cõſcendere iubetur. limũ enim eſſe quàm multum, nec profundum, quod triremi ad nauigandum ſuppetat. Pompeius cum vltimò complexus eſſet Corneliam, cum duob. centurionibus & liberto Philippo nauiculam ingreditur, & ad vxorem filióſque Sophocleum illud profert:

ὅς ις

ὅστις πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
κείνου ἐστὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.

Agnoſcit deinde Septimium,& alloquitur: Nũ egote,inquit,commilitonem meum agnoſco? Ille nulla ſalutatione data capite tantum innuit, cúmque legeret orationem Græcam,qua alloquuturus erat Regem,& littori appropinquaret,ac ſurrecturus, Philippi manu apprehenſa ſe ſubleuare vellet: Septimius tergo inſtans,† prior enſe transfigit:inde Salmus & Achillas gladios nudauere.Pompeius vtraque manu toga frontem obducens,nihil ſe ipſo indignum aut loquutus eſt,aut fecit:ſed tantum ſuſpirans, ſe interficiendum præbuit. Coniux eius Cornelia cum miſerrimã mariti cædem ex naui,qua vnà cũ eo vecta fuerat,videret,mox cum filiis in Cyprum ſecundis ventis delata eſt. inde eos in Africam miſit ad Scipionem & Catonem. Pompeio trucidato, caput auulſum eſt: reliquum corpus nudum in littus eiectum,ſpectaculo omnibus fuit. quod deinde libertus Philippus ſua tunica inuolutum, pyræ ex reliquiis paruæ ſcaphæ tradidit. Interfectus eſt Pompeius prima die Octobris, cum inchoaret annum nonum & quinquageſimum. Conſiderari autem debet inſigne hoc mutationis fortunæ exemplum: quòd ſimul oſtendit, ſapientum magna † & triſtia errata eſſe. 34
Sicut dicitur:

οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶν ἅπαντα σοφός.

Nec Cæſar quidquam durius ei obiicit, quàm quód bellum non neceſſarium mouerit.

*Cæſaris profectio in Aegyptum.*

Cæſar paucos dies in Aſia moratus, cum audiſ-

ſet Pompeium ex Cypro in Ægyptum iter habere
propter neceſſitudines regni, reliquáſque eius lo-
35 ci opportunitates, Alexandriam † contendit. Ale-
xandriæ de Pompeij morte cognoſcit: & cum gẽ-
mam Pompeij videret, illachrimauit. deinde re-
gem Ptolemæum, & Cleopatram exercitus dimit-
tere iuſſit, & de controuerſijs iure apud ſe potius
quàm inter ſe armis diſceptare. Photinus, autor
cædis Pompeianæ inter ſuos queri & indignari
cœpit. Regem ad dicendam cauſam euocari:
deinde adiutores quoſdam conſcios ſui nactus
ex regiis amicis, exercitum à Peluſio clam Ale-
xandriam euocauit, & Achillam omnibus cõpiis
præfecit, ac ſubitò & improuiſo Cæſarem adoriri
conatus eſt. Cæſar cõmonefactus de regio exerci-
tu, Dioſcoridem & Serapionem, qui legati Romæ,
& in magna apud patrẽ Ptolemaũ autoritate fue-
rãt, legatos ad Achillã mittit: quos ille cum in con-
ſpectũ eius veniſſent, priuſquam audiret, aut cu-
ius rei cauſa miſſi eſſent, cognoſceret, corripi ac
interfici iuſſit. Quorũ alter accepto vulnere occu-
patus, per ſuos pro occiſo ſublatus, alter interfectus
eſt. Cum itaq; Cæſar confiſus fama rerũ geſtarum,
36 infirmis auxiliis Alexandriã veniſſet, † & impetum
Achillæ difficulter ſuſtinere poſſet, ne claſſe erepta
& occupato mari, commeatu auxiliíſque prohi-
beretur: ad Pharum inſulã, Alexandriæ obiectam
milites exponit, ac præſidium collocat, & loca ma-
ximè neceſſaria cõplexus præmunit, & inſequenti-
bus diebus auget, vt pro muro obiecta facilè ha-
beret. Interea Photinum capit, & interficit. A-
chillæ verò filia minor Ptolemæi Regis, va-

cuam

cuam poſſeſſionem regni ſperans, ſe coniunxit, vnáque bellum adminiſtrare cœpit. Orta verò paulò poſt diſſenſione inter Achilam (qui veterano exercitui præerat) & Arſinoem Regis Ptolemæi minorem filiam; cum vterque vtrique inſidiaretur, & ſummam imperij ipſe obtinere vellet, præoccupat Arſinoe per Ganymedem eunuchum nutricium ſuum, atque Achillam interficit. Hoc occiſo ipſa ſine vllo ſocio & cuſtode omne imperium obtinebat: exercitus Ganymedi traditur. Interea ex Aſia & Syria copiæ ad Cæſarẽ perueniunt: quibus iunctis, feliciſſimè celerrimèque naualibus terreſtribúſque præliis † Ægyptum ſubegit, & reges conſtituit, quos Ptolemæus teſtamento ſcripſerat: ſoláque legione ſexta ſecum reducta, cæteras ibi reliquit, quo firmius eſſet eorum regum imperium. 37

*Cæſaris profectio in Africam, & victoria.*

Fugato itaq; Pompeio, Ægypto ſubacta, Pharnace ſuperato, extremo anno quo Dictator iterum fuit, Romam rediit: atque haud ita multo poſt media hyeme, quarto Kalend. Ianuar. contra Scipionem & Iubam Mauritaniæ regem in Africam † exercitum duxit, in quam poſt pugnam Pharſalicam P. Scipio & M. Cato ſe receperant, ad quos Cornelia vxor Pompeij filios quoque miſerat. Peruenit Cæſar XIIII. Kalend. Ian. Lilybæum: inde nauem conſcendit VI. Kalend. Ian. poſt diem quartum vento certo, celerique nauigio vectus cum longis paucis nauibus, in conſpectum Africæ venit. Et ante portum commoratus, dum conuenirent reliquæ naues, exponit exercitum: cuius 38

numerus in præſentia fuit peditum trium millium, equitum centum quinquaginta. P. Scipio imperiũ in Africa tum tenebat, Vticæ autem tutela & cuſtodia M. Catoni mandata erat. Pugnauit quidem Scipio aliquoties feliciter: qua re efferebatur. Tandem à Cæſare, cuius nomen authoritáſque ex parte exercitui Scipionis minuebat audaciam (cũ
39 Cæſar animum † altum & erectum præ ſe gereret ſemper) ad Tapſum victus fugatúſque eſt: & milites Scipionis cùm fidem Cæſaris implorarent, inſpectante ipſo Cæſare, & à militibus deprecante, vti eis parcerent, ad vnum ſunt interfecti. Deinde protinus Vticam peruenit, vt viuum Catonem in poteſtatem adduceret. Cato igitur audita ſuorum non tantum clade, ſed internecione, omnibus rebus diligentiſſimè prius conſtitutis, liberis ſuis L. Cæſari, qui tum ibi pro Quæſtore fuerat, commendatis, & ſine ſuſpicione, vultu atque ſermone quo ſuperiore tempore vſus fuerat, cùm dormitũ iſſet, ferrũ intro clam in cubiculum tulit, atque ita
40 ſe † traiecit. Qui dum anima nondum expirata concidiſſet, impetúque facto in cubiculum ex ſuſpicione, medicus familiaréſque continere, atq; vulnus obligare cœpiſſent, ipſe ſuis manibus crudeliſſimè diuellit, atque animo præſenti ſe interimit. Poſt prælium Iuba ab omnibus ciuitatibus excluſus, deſperata ſalute, cum iam conatus eſſet cum Petreio, vt per virtutem interfecti eſſe viderentur, ferro inter ſe depugnant: atque firmior imbecilliorem, Iuba Petreium facilè ferro conſumpſit. Deinde ipſe ſibi cùm conaretur gladio traijcere pectus, nec poſſet, ſeruo ſuo imperauit vt interfi-

terficeret, ídque obtinuit. Fauſtus & Affranius capti interficiuntur. Scipio in naue circumuentus, honeſtæ morti vocem adiecit. Quęrentibus enim hoſtibus imperatorem, dixit: Imperator benè ſe habet, atq; ſe percuſſum fluctibus ſubmerſit. Hęc triſtia exempla dum legimus, ſimul cogitandum nobis eſt, ne extra † officij metas ruamus, & non 41
neceſſaria moueamus, vt Euripides inquit:

*εἰ τὶς ἂν μεγάλα διώκων, τὰ παρόντα οὐχὶ φέρει*
*Μενομιθύων ὁ δὲ τρόποι.*

*Cæſaris triumphi.*

Cæſar parta victoria ante diē 3. Kal. Quinctilis naues conſcendit, & duodetrigeſimo die ad vrbē Romam venit, & quatuor triumphos † in vrbem 42
inuexit: vt Dio, Appianus, Plutarchus & Suetonius autores ſunt. Triumphauit autem ex Galliis, ex Ægypto, ex Ponto & Africa. De Gallico ſic Suetonius: Primum & excellentiſſimum triumphum egit † Gallicum, cuius die Velabrum prætereuehens, penè curru excuſſus eſt, axe defracto. Et Florus: Primum de Gallia triumphum tranſmiſerat Rhenus & Rhodanus, & ex auro captiuus Oceanus. Tradit Dio, Vercingetorigem Gallorum regē in triumpho ductum: poſt necatum ait. In triumpho autem † Ægyptio grauiter animos populi 44
Romani affeciſſe Arſinoem reginam ductam, quanquam poſt à Cęſare fratrū rogatu dimiſſam, in triumpho † Pontico titulum præ ſe tuliſſe, his 45
verbis: Veni, vidi, vici, cum celeritatem victoriæ notare vellet. Ex Africa triumphauit † de 46
Iuba: & imagines ciuium Romanorum qui victi fuerant, Catonis videlicet, Scipionis, Affranij &

aliorum, & eorum caſus in triumpho geſtari iuſſit: quod populus Romanus ægrè tulit. *Vltimo triumphi die, poſtquam cænatum eſt, ipſe in ſuum forum calceatus, & variis floribus coronatus venit: atque domum vniuerſo populo proſequente, & multis elephantis lampadas ferentibus ſe recepit, & multa de hoc triumpho paſſim ſcribunt Dio, Velleius Paterculus, Plutarchus, Appianus, Sueton.* Facta hæc ſunt anno vrbis 707. Decreti
47 præterea ei à Senatu multi † honores ſunt: in primis ſupplicatio per quadraginta dies, triumphi quatuor, Dictatura in decennium, atq; vt morib. præfectus eſſet in triennium. Egit itaq; cenſum: ac
48 pro C C C X X. millib. ciuium, † quæ ante ciuile bellum cenſa eſſent, C L. millia tantum, reliquis bello ciuili confectis, inuenit. Cum autem ipſe ciuium paucitatem ex cenſu cognoſceret, præmia iis qui liberos multos procrearunt, propoſuit. Appian. & Zonaras.

Anno Vrbis 708. creatus eſt Dictator III. cum M. Lepido magiſtro equitum, vt conſtat ex tabulis Capitolinis: à quibus diſſentit Dio, qui hoc anno Cæſarem Dictatorum IIII. Lepidum magiſtrum equitum II. tradit. Aul. Hirtius tertiò Dictatorem fuiſſe ſcribit, deſignatū quartò. Ex hoc
49 anno † honorarij conſules creari cœpti ſunt. Nam Cæſar cum neque in annum, neque in reliquum anni ſpacium conſulatum geſſiſſet, atque auſpiciis coactus abdicaſſet: alium honoris eius duntaxat gratia, ſibi ſubrogauit. quo exemplo multi alij inſequentibus deinceps annis, non in totum annum præter paucos, ſed alij in plures, alij in pauciores

aut

aut menſes, aut dies creati ſunt, ex quibus qui Kalend. Ian. inierunt, ij tantum nomen anno dederunt: reliquorum qui in parte anni fuerunt, niſi fortè memorabile aliquid geſſerunt, vix vlla conſeruata memoria eſt. Hæc Dio.

*Cæſaris profectio in Hiſpanias.*

Pharnace ſuperato, Africa recepta, qui ex his prælijs cum adoleſcente Pompeio profugerant, dum Cæſar in Italia detinetur, in fidem cuiuſque ciuitatis confugientes, partim precibus, partim vi, magna comparata manu Hiſpaniam vaſtare cœperunt. C. Cæſar itaque magnis itineribus in †Hi- 50
ſpaniam cum exercitu ſpacio dierum viginti ſeptem, venit: adductóque ad Cordubam, quæ à S. Pompeio tenebatur, exercitu, Cneum apud Vlla quam prope ceperat, auocauit: ipſe Ategnam circumuallatam obſedit. eò Pompeius accurrens, equitatum Cæſaris circumuentum propè concidit. Ategna poſt à Cæſare capta eſt, ad 11. Kal. Mart. ipſe Imperator appellatus eſt. deinde Corduba, poſt Hiſpalis: poſt eam Munda, pridie Id. April. in poteſtatem Cæſaris peruenerunt. Is vltimo prælio ad Mundam de perditis rebus, etiam de nece cogitaſſe dicitur. Cn. Pompeius cum ex prælio effugiſſet, deprehenſus ac interfectus eſt. Cæſar vniuerſa recepta Hiſpania, ac bellis ciuilib. omnibus confectis, Romam conceſſit. Decretæ ſunt ei ob hanc victoriam quinquaginta dierum ſupplicationes, atque triumphus v. † quo triumpho nihil populo 51
Romano potuit eſſe grauius. etenim de ciuibus actus eſt, non de Hiſpanis. Dio, Appian. Hircius, Plutarch. Ab ij poſt Cæſarem triumpharunt. Q. Fa-

bius Max.3.id.Octob.& Q.Pedius *Idib. Decemb.*

### *Cæſar Imperator, & Monarcha.*

Victis Pompeij filiis, & confectis *bellis* ciuili-
52 bus, Senatus Cæſari ſingulares † honores decreuit: in primis autem, vt Pater patriæ *diceretur*, conſul in decennium, Dictator in perpetuum, Sacroſanctus haberetur, Quinctilis menſis à ſuo nomine Iulius appellaretur, comitia, etiam tributa in poteſtate haberet, in acta ſua magiſtratus ineuntes iurarent: poſtremo etiam, vt Imperator appellaretur, potentiam, auctoritatémque in Republ.
53 ſummam obtineret. Ex eo factum eſt, vt † qui ſummum ius in Republica haberent, Imperatores dicti ſint.

### *Mors Cæſaris.*

Πρὸς τὸν ἔχοντα ὁ φθόνος ἕρπει. hoc Cæſari quoque contigit. Singulares enim & maximi honores ipſi
54 à Senatu decreti, † inuidiam ei, odiúmque apud ciues pepererunt. Cui acceſſere aliæ cauſæ. Senatui enim, ſe cum plurimis honorificentiſſimiſque decretis adeunti, non conſurrexit. Deinde, quòd diadema à M. Antonio conſule, collega ſuo, inter Lupercos currente, capiti ſuo pro roſtris impoſitum, in ſella repoſuit. Præterea, quòd Epidio Metello & Cæſertio Flauo tribunis plebis inuidiam tanquam regnum affectanti mouentibus, poteſtatem abrogauit. Denique, quòd proximo Senatu percrebuerat, L. Cottam quindecimuirum, ſen-
17 tentiam dicturum, vt quoniam libris fatalib. contineretur, Parthos niſi à rege non poſſe vinci, ipſe rex appellaretur. His de cauſis conſpiratione in eum facta, cuius authores fuerunt M. Brutus, & C.

Caſſius

Caſſius, & ex Cæſaris' partibus D. Brutus, ac C. Trebonius idib. Mart. in curia Pompeij 23. vulneribus occiſus eſt, † anno ætatis ſexto & quinqua- 55
geſimo: anno belli ciuilis à fuga Pompeij ex Italia ſexto: occupatúmque ab interfectoribus eius Capitolium. Reliqua vide apud Plutarchum, & alios. Necem eius Octauius Cæſar & Antonius vindicati ſunt, bellóque Brutum & Caſſium perſequuti, Caſſius ſibi ipſi mortem conſciuit: Brutus poſtea quoque ſe interfici à Stratone iuſſit, cum aliquanto antè hunc verſum recitaſſet,

*Ζεῦ μὴ λάθω σε, τῶν δε ὃς αἴτιος κακῶν.*

Paulò poſt Antonius ab Octauio interfectus quoque eſt.

## CAPVT XXIX.

### *Leges à C. Iulio Cæſare latæ.*

### SVMMARIA.

1 *Annonæ leges ſemper neceſſariæ.*
2 *Lex Iulia de Annona: eiúſque pœna.*
3 *Dardanarij vocabantur, qui grauabant annonam.*
4 *de Sacerdotiis quæ leges, & quibus temporibus latæ.*
5 *Lex Iulia de fœnore, de libertatibus, nu. 8. agraria, n. 10. Repetundarum, nu. 13.*
6 *de Fœnore quæ leges ſucceſsiue fuerint latæ.*
7 *Ceßionis beneficium ex qua lege promanarit.*
8 *Iulij Cæſaris variæ leges, nu. 11. 12.*
14 *Comperendinatio quid.*

15 *Ampliandi ſignum, & modus ſeu forma.*
16 *de Repetundis leges à variis latæ.*
16 *Legis Iuliæ repetundarum quinque capita, num. 27.29.30.*
18 *Magiſtratus prouinciales plerumque ſubditis aliquid efflagitant, & quomodo prouidendum ne ab iis in ea re peccetur, nu. 22.23.26.28.*
19 *Plebiſcitum de muneribus, quæ Præſidibus capere liceat.*
20 *Xenia quatenus accipienda.*
21 *Iudices quibus rebus inſtruendi.*
24 *Negotiationes prouincialibus Magiſtratibus interdicta.*
25 *Vxorem ex illa prouincia, quam quis adminiſtrat, ducere non licet.*

1 LEx *de annona*, ſemper quidem † pernecesſaria
fuit, ob tumultos populi euitandos. Neque e-
nim facilè maiores tumultus plebs excitauit, qui
cum fame, quaſi rabie quadam, agitata eſſet. Vul-
gatum eſt enim prouerbium: Ventriculum aurib.
carere. Inſtitutus igitur eſt magiſtratus, cui anno-
næ cura incumberet. Iulius itaque Cæſar poſtquam
2 ad Conſulatum peruenisſet, legem tulit † *de anno-
na*. Qua lege Iulia *de annona*, vt Vlpianus ait, pœ-
na ſtatuitur aduerſus eum, qui contra annonam
fecerit, ſocietatemve coierit quo annona carior
fiat. Eadem lege continetur, ne quis nauem nau-
támve retineat, aut dolo malo faciat quo magis
detineatur. Et pœna viginti aureorum ſtatuitur.
*l.2.ff.ad legem Iuliam de annona*. Eos autem qui an-
3 noná grauabant, veteres Dardanarios † vocabant.
*l. anno-*

*l. annonam. ff. de extraordinariis criminib. l. in Dardanarios. ff. de pœnis.*

Secundò tulit legem *de ſacerdotiis*. Plurimæ autem de ſacerdotiis leges fuerunt latę, vt in ſerie legum dictum eſt. Prima † ab Ogulnio tribuno ple- 4
bis, anno vrbis 453. vt cum quatuor augures, & quatuor pontifices eo tempore eſſent, placerétque augeri ſacerdotum numerum, quatuór pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegerentur: cum antea more à regibus tradito, ſolis Patriciis capere ſacerdotia liceret. Deinde multis annis poſt lata eſt lex à L. Romuleio, qua lege Epulones creati ſunt, atq. Epulonum collegiũ inſtitutum. Liuius *lib. 3. Dec. 4.* Cic. *lib. 3. de Oratore.* Poſt hanc lata eſt lex Licinia, an. vrbis 609. Sententia legis erat, vt ſacerdotes non à collegiis cooptarentur, ſed per populum fierent. Cic. *de Amicitia*, Sueton. *in Nerone*, Paterculus *lib.* 2. Deinde poſt hanc quoque C. Iulius Cæſar dictator legem tulit, vt cuiuſuis ratio haberetur. Cic. *in Epiſt. ad Brutum.*

Tertiò, tulit legem † *de fœnore*. Propter ſeriem 5
temporum breuiter ſimul recenſebo, quæ † leges 6
de fœnore latæ, quid ſucceſſiuè in iis additum, immutatumve ſit. M. Duillus, & Menenius, anno vrbis 397. primi omnium legem tulerunt de fœnore vnciato. Liuius *lib.* 7. Quamuis Tacitus *lib.* 5. duodecim Tab. legibus id tribuat. Decennio poſt, fœnus ex vnciario ſemiunciarium factum eſt. Deinde nomina cœperunt tranſcribere in ſocios ciuitatis Romanæ, qui ſocij hiſce legibus non tenebãtur. M. Sempronius tribunus plebis legem tulit, vt idem ius pecuniæ creditæ cum ſociis eſſet, atque

cero *ad Atticum lib.* 5. Item duabus in ciuitatibus prouinciæ ſuæ magiſtratus decedentes, rationes ſuas relinquerent, eaſdémque totidem verbis ad ærarium referrēt. Cic. *Epiſt. fam. lib.* 5. *epiſt.* 20. Item ne coronarium aurum iis qui prouincias obtinerent, vel decerni, vel ab iis accipi liceret, niſi decreto triumpho. Cicero *in Piſone*. Ne quis aut de prouincia exercitus deduceret, aut bellum ſua ſponte iniuſſu populi aut Senatus gereret. Cicero *in Piſone*.

Sextò, tulit † legem agrariam, cuius duo repe- 10
riuntur capita. Primum: Vt ager Stellas, maioribus conſecratus, itemque Campanus ad ſubſidia Reipub. vectigalis relictus plebi, diuiderentur. Diuiſit extra ſortem 20. millibus ciuium, quibus terni pluréſque liberi eſſent. Vell. *lib.* 2. Plut. *in Pomp. & Cæſare*. Secundum caput refert Calliſtratus ſub *l.* 3. *ff. de termino moto*: Vt qui terminos ſtatutos extra ſuum gradum finéſve dolo malo mouerint, quinquaginta aureos dare in publicum damnentur: eiuſque rei actio, petitio, ei qui volet, detur.

Septimò, tulit idem Dictator: † Ne prouinciæ 11
prætoriæ plus quàm annum, neu plus quàm biennium conſulares obtinerentur.

Octauò tulit, † vt ei qui in ſuas leges non iuraſ- 12
ſet, capitale eſſet. App. *lib.* 2. *de Bello ciuil.*

Nonò, tulit † legem repetundarum, vel potius 13
priores repetiit: Huic legi occaſionem dedit auaritia magiſtratuum: repetita itaque ſæpius, & aucta eſt. Primò omnium L. Calphurnius Piſo legem tulit *de repetundis*, bello Punico tertio, Coſſ. Cenſorino & Manilio: vt Cicero *lib. de Officiis ſecundo*,

& *in Bruto* docet. Legem Calphurniam ſubſequuta eſt lex Cæcilia, cuius meminit Valerius Max. *lib.6.cap.*11. Proxima deinde fuit lex Seruilia, quam tulit Seruilius Glaucia. Cicero *pro Scauro*: Valer. Max. *lib.* 8. *cap.*1. Is cùm de repetundis rogationem ferret, nouum de comperendinatione caput primus intulit, intráque ſpacium hoc iudicij tempus concluſit, vt accuſatori dies viginti ad agendum, totidem defenſori ad defendendum darentur. 14 Comperendinatio † verò, vt obiter dicã, vtriuſque partis recitatio eſt. Differt ab ampliatione: quia comperendinatio ex vna tantum reddebatur, cùm cauſam iudex non intelligeret: & omninò, ſi videbatur iudicibus bona cauſa, abſoluebant reum: ſi mala, non ſtatim damnabant, ſed hac excuſatione parcebant. Nam cùm condemnandi nota eſſet *C.* littera, abſoluendi *A*, ampliandi † ſignum *N. L.* 15 dabant, quo ſignificabant, non liquere: vnde ampliatio naſcebatur. In ampliatione itaque aut accuſator ſolus, aut defenſor iterum cauſam agebat. Inde Aſcon. ait: Ante legem Glauciæ de comperendinatione, aut ſtatim ſententia dicebatur, ſi abſoluendus eſſet reus: aut, Amplius pronunciabatur, ſi videretur eſſe damnandus, cùm dixiſſent iudices, Non liquet, hoc eſt, obſcura eſt. Itaque ea pars interpoſita dilatione dicebat, in cuius peroratione videbatur obſcuritas. Hæc Aſcon. Poſt Seruilium, tulit L. Acilius Glabrio, pater eius qui Verris in cauſa prætor fuit, & poſt biennium cum Calphurnio Piſone conſulatum geſſit, vt comperendinatio cum ampliatione (quæ vtraque rei potius cauſa, quàm accuſatoris videtur eſſe conſtituta)

tuta) omninò antiquata eſſet, ac ſublata. Seueriſſima igitur fuit, in qua ne comperendinari quidem, aut ampliari liceret reum. Cicero *lib.1.in Verr.* Sed & L. Sylla tulit † *de repetundis* legem, in qua primū de ipſo proconſulum ac prætorum officio cautum fuit. Hac lege comperendinationem lege Acilia ſublatam, reſtituit. Deniq; C. Cæſar conſul nouam de repetundis legem rogauit. Huius legis Iuliæ de repetundis hæc inuenio † capita. 16 17

## *De Magiſtratibus urbanis.*

Ne quis ob ſententiam in Senatu conſilióve publico dicendam, pecuniam accipiat, vel ob accuſandum, vel non accuſandum: Vtq; vrbani magiſtratus ab omni ſorde ſe abſtineant: neve plus doni munerísve in anno accipiant, quàm ſit aureorum centum, *lib.6.§.finali, ff.ad legem Iuliam repetund.*

Secundum caput recenſetur à Macrob. *lib.1. iudiciorum.* & vtrique magiſtratui, tam vrbano quàm prouinciali, commune eſt: Ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandum, vel mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, nónve iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica conijciendum, vinciendum, vincirive iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, abſoluendúmve: néve ob litem æſtimandum, iudicium capitis pecuniæve faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat. Illud quoq; cauetur, ne in acceptū feratur opus publicum faciendum, frumentúmve publicè dandum, præbendum, approbandum, ſar-

ta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præſtita lege erunt.

*De Magiſtratibus prouincialibus.*

Quia ſemper ferè fieri ſolet, vt ij qui extra patriam, & rebus ad quotidianum vitæ vſum neceſſariis deſtituti, cum poteſtate mittuntur, importu-
18 nius † aliquid à ſubditis efflagitare, imperaréve ſoleãt: hanc efflagitationẽ ſimiliter coercuit, ne ea in re ſocius grauius aliquid contingeret. quod & Solymannorum inſtituto ſeruatur. Tulit itaq;: Ne cui, qui in prouincia, cum poteſtate imperióve eſſet, pecuniam capere, conciliare liceret: extra quam ſi ad templum, monumentúmq; capiat. Item vt tranſeuntibus magiſtratibus, eorúmque comitibus, fœnum aliáq; ab oppidis & vicis ſubminiſtrarentur. Quod præſidibus deinde plebiſcito interdictum fuit. his enim eſculentum, poculentúmve tantùm
19 accipere licebat. Plebiſcito, † inquit Modeſtinus, continetur, vt ne quis præſidum munus donúmve caperet, niſi eſculentum, poculentúmve, quod intra dies proximos prodigatur, *l. plebiſcito, ff. de officio præſid.* Diuus Seuerus & Antoninus, xeniola proconſuli permiſerũt. verba epiſtolæ ſunt: Quãtũ
20 ad xenia † pertinet, audi quid ſentimus. Vetus prouerbium eſt, ὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. Nam valdè inhumanum eſt, à nemine accipere: ſed paſſim. viliſſimum: & omnia, auariſſimum. Et quod mandatis continetur, Ne donum vel munus ipſe proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, niſi victus quotidiani cauſa: ad xeniola non pertinet, ſed ad ea quæ eduliũm excedant

dant vſum. Sed nec xenia producenda ſunt ad munerum quantitatem. De qua re paulò aliter Lamprid.in vita Alexandri ſcribit: Iudices † cum promoueret exemplo veterum,vt & Cicero docet,argēto & neceſſariis inſtruebat, ita vt præſides prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas,mulas binas,equos binos, veſtes forenſes binas,domeſticas ſingulas,balneares ſingulas, aureos centenos,cocos ſingulos: & ſi vxores non haberent, concubinas ſingulas, quod ſine his eſſe nō poſſent: reddituri depoſita adminiſtratione mulos, mulas, equos, muliones & cocos: cætera ſibi habituri, ſi benè egiſſent: in quadruplum reddituri,ſi malè.Præterea†eadem lex vēditiones omnes, locationes eius rei cauſa pluris minoríſve factas, irritas facit: impedítq; vſucapionē, priuſquam in poteſtatem eius à quo profecta res ſit,hærediſve eius,veniat,*l penult.ff.de leg.Iul.Repetund.*Et Martianus: Non licet ex officio, quod adminiſtrat quis vel per ſe, vel per aliam perſonam,emere quid: alioquin non tantum rem amittit,ſed & in quadruplum conuenitur, ſecundum conſtitutionem Seueri & Antonini.Et hoc ad procuratorem Cęſaris quoque pertinet. Quod à maioribus quoq; ſancitum fuiſſe, Cicero refert *in Verrina 6.* Videte, inquit, dum maiorum diligentiam, qui nihil dum etiam iſtiuſmodi ſuſpicabantur, veruntamen ea quæ paruis in rebus fieri poterant, prouidebant: neminem qui cum poteſtate aut legatione in prouinciam † eſſet profectus, tam amentem fore putarunt, vt emeret argentum, dabatur enim de publico:vt veſtem,præbebatur enim legibus. Manci-

21 22 23

pium putauerunt, quo & omnes vtimur, & non præbetur à populo. Sanxerunt, ne quis emeret mãcipium, niſi in demortui locum. Et *act.7.* Vbi muli, inquit, vbi tabernacula, vbi tot, tantáq; ornamenta magiſtratibus & legatis à Senatu populóq; Romano data & permiſſa? Adeo veteres neminem in prouincia domum ſuam inſtruere volebant, tantáque diligentia magiſtratus ab emptionibus remouebant, quod putabant ereptionem eſſe, non emptionem, cum venditori pro arbitratu vendere non liceret. Neq; ſolum venditiones donationéſve irritæ reddebantur: ſed principalibus quoque conſtitutionibus, vt Modeſtinus ſcribit, cauetur, ne hi qui prouinciam regunt, quíve circa eos ſunt,
24 negocientur,† mutuámve pecuniam dent, fœnúſve exerceant. *l. principalib. ff. ſi certum petatur.*

Quod plus eſt, ſi quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium
25 habentem, vxorem † ducere non poteſt, quamuis ſponſare non prohibeatur: ita ſcilicet, vt ſi poſt officium depoſitum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere arris tantummodò redditis, quas acceperat. *l. ſi quis officium. ff. de ritu nupt.* Item: Si quis contra mandata duxerit vxorem ex ea prouincia, in qua officium aliquod gerit, quod ei ex teſtamento vxoris acquiſitum eſt: diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, retinere eum non poſſe, tanquam ſi tutor pupillam contra decretum ampliſſimi ordinis, vt domum ſuam duxiſſet. *l. 2. ff. de his quib. vt indignis.*

Lege Iulia peculiariter circa magiſtratus pro-
26 uinciarum ſancitum erat, † Ne iis in liberos populos

pulos de pecuniis creditis ius dicere liceret. Item: Ne quis de prouincia exiret, aut exercitum inde ſua authoritate educeret: bellum ſua ſponte gereret: in regnum alienum iniuſſu Senatus ac populi accederet. Modus præterea diplomatum, nauium, frumentíque exigendi conſtitutus erat. Cautum etiam, vt libertas ſociis, ac præmia ob merita in Rempub. data, integra eſſent. Cic. *in Piſon. & de Prouinc. conſul.*

Lege Iulia repetund. interdicebatur, † Ne cuiquam aurum coronarium aut imperare, aut accipere liceret, niſi cui decretus à Senatu eſſet triumphus: vt inquit idem Cice. *in orat. in Piſonem.* Quid autem ſit aurum coronarium, declarat Gellius *lib.* 5. *cap.* 6. Cauſam huic rei præbuit vel ſuperbia, & gloriæ quædam cupiditas, cui præ cæteris gentib. Romani dediti addictíque fuerunt: vel auaritia, vt quaſi triumphaturi aurum coronarium à prouinciis peterent, & eo omiſſo, in priuatos vſus conuerterent. 27

De referendis rationibus cautum fuit: Primùm, vt prouinciarum rectores, rationes, † priuſquam decederent, apud duas in prouincia ciuitates deponerent. Cicero *lib.* 5 *epiſt.* 20. & *lib.* 6. *epiſt. ad Attic.* Deinde, Ne quis Procos. aut prætor legatum ſuum ante ſe, de prouincia dimittat. *l. meminiſſe. ff. de offic. procon*ſ. 28

Quartum caput legis Iuliæ † *de repetundis*, verſatur circa eos qui nulla præditi ſunt poteſtate, ſed curationem tantùm ſuſtinent, vel legationem: vel quod aliud officium, munus miniſteriúmve publicum habent, vel qui ex cohorte 29

eorum ſunt. *l. 1. ff. hoc titul.*

30 Quintum caput † ad priuatos pertinuit, qui ob negotium faciendum aut non faciendum, per calumniam pecuniam accepit: ſiue ante iudicium, ſiue poſt iudicium cœptum. *l. 1. ff. de calumniatorib.* Item, eadem lege tenentur, qui ob denunciandum teſtimonium, pecuniam acceperint.

## CAPVT XXX.

### *Leges ab Antonio latæ.*

### SVMMARIA.

1 *Leges ab Antonio latæ.*
2 *Iulius menſis quando, & cur ſic nominatus.*
3 *Lex Aquilia de damno dato.*
4 *Aquilij formula inſtituendi poſthumos.*
5 *Lex Caßia, de Senatu, & magiſtratuum numero augendo.*
6 *Lex Fabia, de ambitu.*
7 *Pompeiani ad dignitates non admittendi.*
8 *Lex Lætoria ſiue Lectoria, de minorib. & n. 9.*

1 ANtonij ortum & res geſtas latè refert Plutarchus *in Vita eius*: tulit verò leges † aliquot: Primò *de re iudiciaria*, quæ lege in tertiam decuriá, quæ Tribunorum ærariorum fuerat, centuriones atque alaudas coniecit. Cic. *in Philip. 1. & 5.*

Secundò, tulit legem *de dictatura*, ne quis vllam ob cauſam de Dictatore creando referret, néve dictaturam oblatam acciperet. Qui ſecus faxit,

eum vt necare iúſque fáſq; ſit. Apian. *de bello ciuil.*

Tertiò tulit legem *de nomine menſis Iulij*, vt qui menſis Quinctilis antea vocabatur, quòd à Martio, qui priſcis temporibus primus fuerat, quintus eſſet, is à C. Iulij Cæſaris nomine Iulius † deinceps 2 diceretur, quòd in hoc menſe ad quartum idus Quintilis Iulius natus eſſet. Macrob. *lib. Saturnal.* 2. *cap.* 12.

Quartò tulit legem *de ſacerdotijs*, vt ius cooptandorum ſacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. Dio. *lib.* 37.

Circa tempora Iulij Cæſaris, Antonij & Ciceronis, latæ ſunt multæ aliæ leges, inter quas præcipua lex eſt Aquilia. Tulit hanc legem C. Aquilius Gallus tribunus plebis, & iuris peritiſſimus. Eius laudes refert Cicero *in Oratore*, & *in Topicis ad Tre-* 3 *batium*. Tulit autem † legem de damno iniuria dato: quæ lex, vt Vlpianus ait, omnibus legibus quæ ante ſe de damno iniuria loquutæ ſunt derogauit, ſiue duodecim Tabulis, ſiue alia quæ fuit.

Huius legis tria fuerunt capita. Primum & tertium ab Vlpiano referuntur. Lege Aquilia primo capite cauetur, vt qui ſeruum ſeruámve alienum alienámve, quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs domino dare damnas eſto. Tertio autem capite ait: Cæterarum rerum præter hominem & pecudes occiſos, ſi quis alteri damnum faxit, quidve vſſerit, fregerit, ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas e-

ſto. Exempla vtriuſque capitis plurima recenſentur ab Vlpiano & Paulo *in titu. Pandectarum, ad legem Aquiliam.*

4 Secundò † formulam inſtituendi poſthumos tradidit. *l. Gallus Aquilius. ff. de liberis & poſthum. hæred. inſtit.*

5 Extat quoque lex Caſſia, † quam tulit C. Caſſius prætor, dictatore Iulio Cæſare, de Senatu ſupplendo, & patriciis allegendis: de Prætorum, Ædilium, Quæſtorum, minorum etiam magiſtratuum numero amplíando. Suetonius *in*

6 *Iulio Cæſare.* Fertur & lex Fabia, † *de ambitu*, tulit, vt certus numerus ſectatorum eſſet: id eſt, eorum qui candidatos in campum deducerent. Cicero *in Mureniana.*

7 A. Hircius quoque tulit, † vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. *Philipp. 13.*

8 Legitur quoque lex Lætoria † *de minoribus*, vt iis qui furioſi vel prodigi eſſent, curatores darentur: & vt ij qui adoleſcentem furioſum quique ſuæ autoritatis non eſſet, circumſcripſiſſent, fraude dolóve malo, iudicio publico tenerentur. Cicero *lib. 3. de Offic. de natura deorum.* Inde, tot iudicia de fide mala, tutelæ, mandati, pro ſocio, fiduciæ, nec non cæteræ quæ ex empto, vendito, conducto aut locato contra fidem fiunt: inde iudicium publicum rei priuatæ lege Lectoria.

9 Aliud caput legis Lectoriæ fuit: † Ne à minoribus 25. annis ſtipulari liceret. De hac lege vide Alciat. *lib. Parerg. 6. cap. 16.*

CAP.

## CAPVT XXXI.

### *Leges ab Octauio Cæſare latæ.*

### SVMMARIA.

1 *Octauius quibus parentibus natus: à Iulio Cæſare adoptatus, & Octauianus, ac poſtea Auguſtus dict⁹. quo anno Conſulatum primum ſit adeptus. nu. 2.*
3 *Cæſar Octauianus cum Antonio affinitatem init.*
4 *Iudæa in prouinciam redacta.*
5 *CHRISTVS quo anno natus.*
6 *Leges variæ ab Auguſto Cæſare latæ. & n. 62. 63.*
7 *Lex Iulia, de maritandis ordinibus, ab Auguſto lata, eiuſque ſeptem capita. nu. ſeq. vſque 11.*
8 *Conſulum vter collega præferendus.*
9 *Libertus quando operarum obligatione liberaretur, & iureiurando ne vxorem duceret. nu. 10.*
11 *Viceſima pars hæreditatum, & legatorum, qua lege, & quatenus fiſco delata.*
12 *Fœmina quamdiu à cœlibatus pœna liberarentur.*
13 *Senatores, eorúmque liberi, à libertinorum nuptiis abſtineant.*
14 *Ingenui quales vxores prohibeantur ducere.*
15 *Parentes coniugium liberis non prohibeant.*
16 *Lex Iulia de Teſtamentis: eiúſque quatuor capita.*
17 *Teſtamentum quomodo aperiendum.*
18 *Viduitatis conditio legato adiecto, quomodo remittatur.*
19 *Lex Iulia Caducaria.*
20 *Lex Iulia de iudiciis: eiuſque ſex capita.*
21 *Teſtimonium inuito aduerſus quem non denuncian-*

*dum.*

22 *Iudex eiuſdem rei arbiter ex compromiſſo eſſe nequit.*

23 *Lex Iulia de ſumptibus: de ſeſſionib. nu. 24. de manumiſsionib. nu. 25. de ceſsione bonorum. nu. 26. de limitib. n. 27. de prædio dotali. n. 28.*

28 *Dotale prædium quatenus non alienandum, vel obligandum, & n. 37.*

29 *Lex Iulia de adulteriis & ſtupro: eiúſque viginti nouem capita.*

30 *Adulterium filiæ quando patri occidere permiſſum, & quando marito vxoris. n. 31.*

32 *Accuſatores adulterij quo ordine admittantur. & n. 33. 34. 35.*

36 *Adulterio accuſando quinquennium præfinitum.*

38 *Lex Iulia, de Ambitu.*

39 *Lex Iulia, de Peculatu, ab Auguſto lata: de Reſiduis, n. 47. de ſacrilegio. n. 48.*

40 *Peculatus definitio, eiusque pœna varia, nu. 45.*

41 *Lex Iulia Peculatus ad varios caſus extenſa. nu. 42. 43. & 44.*

46 *Pœna peculatus extraordinaria.*

49 *Sacrilegij pœna varia.*

50 *Lex Iulia ab Auguſto lata, de Repetũdis pecuniis: eiúſque capita, nu. 51. 52. 53.*

54 *Pœna legis Iuliæ Repetundarum extraordinariæ.*

55 *Singularia iudicij Repetundarum.*

56 *Lex iudiciaria ab Auguſto lata.*

57 *Lex Iulia, de vi publica: eiúſque capita. & de vi priuata. nu. 58.*

59 *Lex Iulia, Maieſtatis.*

60 *Maieſtas quid? & læſa maieſtatis crimen. nu. 61.*

64 *Lex*

64 *Lex de infamibus, Auguſti tempore lata.*

C. Octauius patrem habuit † C. Octauium, virum prætorium: matrem Atiam, quæ ex Iulia Cæſaris dictatoris ſorore, & M Atio Balbo genita fuerat. Itaque ipſe Cæſaris neptis filius, Cæſar ipſe maior eius auunculus fuit, vt Sueton. & Vell. tradunt: adoptatus à Cæſare, & hæres relictus Octauianus dictus eſt. Natus eſt autem 9. calend. Octob. conſule Cicerone. Anno ætatis 20. vel, vt alij ſcribunt, pridie quàm viginti annos impleret, 10. cal. Octob. Conſulatum iniit. Bellum geſſit cum Antonio: quo fugato, Senatum grauiſſimè offendit, quòd ſupplicationem ſexaginta dierum, ac triumphum, & bellum contra Antonium Bruto, qui pugnam è mœnibus ocioſe ſpectauerat, decerni: ſe autem, qui Rempublicam liberaſſet, primùm omninò præteriri, deinde verò Conſularibus ornamentis affici, & vt prætor fieret ac conſul, ante decem annos quàm per leges liceret, ſibi tantum Conſulum occiſorum ſufficeretur, impetrare non potuiſſet: quod precibus nequiret, id ſibi armis tentandum putauit. Reconciliata enim cum M. Antonio & M. Lepido, qui iam Antonium fugientem receperat, gratia, exercitu Romam adducto, Conſul † annos tantùm viginti natus creatus, 2
Q. Pedium ſibi collegam ſubrogauit. Hæc Dio, & App. Sueton. ſic ſcribit: Cæſar conſulatum 20. ætatis anno inuaſit, admotis hoſtiliter ad vrbem legionibus, miſſiſque ſibi exercitus nomine depoſcerent. cùm quidem, cunctante Senatu, Cornelius centurio princeps legationis, reiecto ſagulo,

oſtendens gladij capulum, *non dubitaſſet* in curia dicere: Hic faciet, ſi vos non *feceritis*. Et Velleius
1 ſic: Omnia, antequam fugaretur Antonius, honorificè à Senatu in Cæſarem exercitúmque eius decreta ſunt, maximè authore Cicerone: ſed vt receſſit metus, erupit voluntas: protinúſque Pompeianis partibus rediit animus. D. Bruto, quòd alieno beneficio viueret, decretus triumphus, Panſæ atque Hircij corpora, publica ſepultura honorata. Cæſaris adeò nulla habita mentio, vt legati qui ad exercitum eius miſſi erant, iuberentur ſummoto eo milites alloqui: negauere milites ſine Imperatore ſuo, vlla ſe audituros mandata. Hoc tempore Cicero Cæſarem laudandum & tollendum cenſebat: cùm aliud diceret, aliud intelligeret. Poſt inter Antonium & Cæſarem concordia compoſita eſt, &
3 affinitas † contracta deſponſa priuigna Antonij, Clodia Cæſari, conſulatúmque iniit Cæſar pridie quàm 20. annos impleuerat 10. calen. Octob. cum collega Q. Pedio. Hæc Velleius. Præcipua deinde bella in Pannonia & Norico geſſit per Tyberium: in Rhetia & Vindelicis, per Druſum Ger-
4 manicum. Iudæam † in prouinciam redegit, & Coponem rectorem dedit: conceſſa tamen genti *αὐτονομία* in religione, & iuriſdictione inferiori. An-
5 no Imperij Auguſti 42. † *natus eſt ex Virgine Maria filius Dei, Dominus noſter IESVS CHRISTVS.* Non tantum autem hic D. Auguſtus qualemcunque
6 pacem reſtituit, ſed multas ſalutares quoque † leges tulit.

7 Primò, † de maritandis ordinibus: cuius legis varia fuerunt capita. Cùm enim pleriq; diuites, ob

eui-

euitanda matrimonij onera, vxores non ducerent: cúmque nullos liberos ſuóſque hæredes haberent, in magno propter diuitias atque opes honore habebantur ab iis qui ad ſucceſſionem eorũ adſpirabant: captabantúrque non ſolum propinquis, ſed etiam alienis. Quæ res multipliciter Reip. damnoſa fuit. Nam & crimini ambitus facilè locum aperiebat, & legitima ſobole ciuitas deſtituebatur, & multa teſtamenta improba fiebant. D. itaque Auguſtus, vnus ex bonis, ſapientibus & ſalutaribus Principibus generi humano conceſſis, multiplicibus præmiis, immunitatibus atque honoribus eos ad matrimonium inuitauit. Cœlibatum autem & orbitatem viciſſim pœnis ſubiecit; quæ omnes ad locupletandum ærarium inſtitutę & excogitatæ erant. Cúmque noui vectigalis magnam ad populum inuidiam eſſe cerneret, ſe excuſauit, quòd ex diui Iulij (quem populus vehementer & viuum dilexerat, & mortuum vindicauerat) commentariis edoctus eſſet.

Capita huius legis de maritandis ordinibus, hæc fere ſparſim reperiuntur. Primum,† vt priori ex Coſſ. faſces ſumendi poteſtas ſit, qui plures 8
liberos quàm collega, aut in ſua poteſtate habet, aut bello amiſit: ſed ſi par vtrique numerus liberorum eſſet, maritus, aut qui in numero maritorum eſt, præferatur: ſi verò ambo & mariti & patres totidem liberorum ſunt, tum ille priſtinus honos inſtauretur: & qui maior natu eſt, prior faſces ſumat. Gell. *lib. 2. cap. 15.*

Secundum caput erat † de libertis: Si libertus 9
duos filios, vel diuerſo tempore in poteſtate ha-

buiſſet obligatione operarum liberabatur lege Iulia, de maritandis ordinibus: vt reſcripſit Alexander Seuerus *ſub l.nec patronis 6.C.de operis libertorum.*

10 Tertium caput † refertur à Paulo *in lib.2.ad l. Æliam Sentiam*: Lege Iulia, inquit, de maritandis ordinibus remittitur iuſiurandum, quòd liberto in hoc impoſitum eſt, ne vxorem duceret, libertæve ne nuberet, ſi modò nuptias contrahere rectè velint, *l.adigere.in fi.ff de Iure patronatus.*

11 Quartum caput erat, † de viceſima parte fiſco relinquenda: vt quæ hæreditates, legata, & donationes mortis cauſa ad alienos aut locupletes peruenirent, earum pars viceſima ad fiſcum pertineret. de qua re vide Alciat. *libr. Diſpunct. ſuarum 3. cap.6.*

12 Quintum caput erat, † vt fœminæ à morte viri anni ſpacium, à diuortio ſex menſium, liberum à cœlibatus pœna obtinerent. Quemadmodum lex Papia à morte viri biennij, à repudio anni & ſex menſium. Vlpianus *in Inſtitut.tit.* 14. Quam legem denuò repetiit Theodoſius *in l.ſi qua mulier.C. de ſecundis nuptiis.*

13 Sextum caput † refert Paulus Iuriſconſultus *in l.44.ff.de ritu nuptiarum.* Lege Iulia, inquit, ita cauetur. Qui ſenator eſt, quive filius, nepos, pronepoſve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum eſt, eritve, ne quis eorum ſponſam, vxoremve ſciens dolo malo habeto libertinam: aut eam, quæ ipſa, cuiuſve pater, materve artem ludicram facit, fecerit: néve ſenatoris filia, neptiſve ex filio, proneptiſve ex nepote filio natæ nato, libertino, eiue, qui

qui ipſe, cuiuſve pater materve artem ludicram facit, fecerit, ſponſa, nuptáve ſciens dolo malo eſto: néve quis eorum dolo malo ſciens ſponſam, vxorémve eam habeto. *Et in fin.* Eas qui ingenui cæteri prohibentur ducere vxores, Senatores non ducent: cæteri autem ingenui † prohibentur ducere lenam, à lenone lenámve manumiſſam, & in adulterio deprehenſam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. 14

Septimum caput † refert Martianus *in l. 19. ff. eod. tit.* Qui liberos, quos habent in poteſtate, iniuria prohibuerint ducere vxores, vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, coguntur in matrimonium collocare, & dotare. 15

Secunda lex pertinet † ad teſtamenta. Eius multa fuerunt capita. Primum, vt teſtamenta in coloniis, municipiis, oppidis, præfectura, vico, caſtello, conciliabulo facta, in foro vel baſilica, præſentibus teſtibus vel honeſtis viris, inter horam ſecũdam & decimam diei recitentur: exemplóq; ſublato, ab iiſdem rurſus magiſtratib. obſignato, quorum præſentia conſtat apertum. 16

2. Caput: Vt teſtamentum † ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiatur: hoc eſt, à præſentibus intra triduum, vel quinq; dies: ab abſentibus quoque intra eos dies, cùm ſuperuenerint. 17

3. Caput: Vt teſtes vel maxima pars eorum adhibeantur, qui ſignauerunt teſtamentum, ita vt agnitis ſignis, rupto lino aperiatur, & recitetur: atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatum in archiuum redigatur, vt ſi quando exemplum eius intercideret,

ſit vnde peti poſſit. Dion. *lib.* 38. Paulus *lib. Sententiarum* 4. *tit.* 6.

4. Capite continetur, vt coniugi ſuperſtiti legatum † ſibi à demortuo ea lege, ne matrimonium
18 aliud contraheret, ita capere ius eſſet ſi intra annū iuraret, ſe liberorum quærendorum cauſa nubere. Iuſtinian. *in tit. de indicta viduitate tollenda, lib. C.* 6. *tit.* 40. *&* *Nouella conſtit.* 22.

19 Tertia lex † ad bonorum poſſeſſiones pertinet, ſi nemo ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit: aut ſit quidem, ſed ius ſuum amiſerit, populo bona deferuntur ex lege Iulia caducaria. Vlpian. *in tit.* 28. *de poſſeſſionibus dandis. & in l.* 4. §. *eodem. ff. de fideicommiſſar. libertatibus.* Et meminit eiuſdem legis Iulian. *l.* 96. §. 1. *de legat. lib.* 1.

20 Qvarta lex † de iudiciis eſt, quæ videlicet in iudiciis tum priuatis tum publicis forma obſeruari debeat. Cuius hæc feruntur capita.

1. Vt qui nomen alicuius deferrent, locum, annum & menſem, quo crimen admiſſum eſt, deſignent, *l.* 3. *ff. de accuſat.*

2. Caput: Ne eodem tempore de duobus reis quæratur, niſi ſuarum iniuriarum cauſa, *l.* 12. *ff. eod.*

21 3. Caput: ne inuito denuncietur, † vt teſtimonium dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignum, ſobrinum, ſobrinam, ſobrino natum, eoſve qui priore gradu ſint. Item, ne liberto ipſius, liberorum eius, parentum, viri, vxoris: item patroni, patronæ aduerſus libertos: neque liberti aduerſus patronum, cogantur dicere teſtimonium, *l.* 4. *ff. de teſtibus.*

4. Ca-

4. Caput: Vt inter priuatos, qui in iudicem conſenſiſſent, iuris dicendi poteſtas eſſet, *l.* 2. §.1.*ff. de iudicijs*.

5. Caput: Ne qui iudex ſit, † arbitrium recipere eius rei, de qua iudex eſt, néve in ſe compromitti iubeat, *l.* 9.*ff. de arbitris*. 22

6. Caput: Ne minor annis viginti quinque iudicare cogatur, *l. cum lege*. 41.*ff. de arbitris*.

QVINTA lex fuit † de ſumptibus: Vt profeſtis diebus ducentos nummos in conuiuiis conſumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis & aliis quibuſdam feſtiuis, trecentos: Nuptiis autem & repotiis, H S millies. Gell. *lib*.2.*cap*.28. 23

SEXTA lex fuit † de ſeſſionibus: Vt equitibus Romanis, quibus ipſis, parentibúſve, equeſter cenſus vnquam fuiſſet, in quatuordecim ordinibus, lege Roſcia theatrali conſtitutis, conſidere liceret. Sueton. *in Auguſto*. Plin. *lib*.33.*cap*.2. 24

SEPTIMA lex fuit † de manumiſſionibus: Vt Imperator, cum ſeruum manumittit, non vindictam imponat, ſed ſimpliciter liberum eſſe iubeat. Paulus *in l. apud eum*. 14.*ff. de manumiſſionib*. 25

OCTAVA lex fuit † de ceſſione bonorum: Vt qui ſine dolo malo ſuo, æri alieno ſatisfacere non poſſet, bonis ſuis libeqraretur, *l.* 4. *C. qui bonis cedere poßint. & in C. Theodoſiano. lib*. 4. *tit. qui bonis ex lege Iulia cedere poßint*. 26

NONA lex fuit † de limitibus: Vt per actuarios limites populo eundi ius eſſet, ſicut per viam publicam. Hinginius *in libello de Limitibus*. 27

DECIMA: Ne maritus dotale † prædium inuita vxore alienet, néve id etiam eius voluntate op- 28

pignoret. Paulus *lib. 2. Sententiarum, cap. 22. Inſtitut. ſub tit. Quibus alienare licet.*

DEINDE DE MALEFICIIS plurimas quo-
29 que leges tulit. Et primò quidem legem † de adulteriis & ſtupro. de qua lege extat totus *tit. de Pandectis, libro 48. ad legem Iuliam, de adulterio & ſtupro.*

## *Legis Iuliæ de adulteriis capita, vt Briſſonius tradit.*

1. Ne quis poſthac ſtuprum, adulterium, facito ſciens dolo malo.

2. Qui ſtuprum, adulterium ſciens dolo malo fecerit, in inſulam relegator.

30 3. Patri qui in poteſtate habet adulterum † quẽ-
libet, quem in filia deprehenderit domi ſuæ, generíve ſui, occidere ius eſto, dum vnà cum eo incontinenti filiam occidit.

4. Viro deprehenſum domi ſuæ in vxore ſua
31 adulterum, † qui leno fuerit, quive artem ludicram fecerit, vel in ſcenam ſaltandi cantandíve cauſa prodierit, iudicióve publico damnatus, neque in integrum reſtitutus erit, quive libertus eius mariti, vxoríſve, patris, matris, filij, filiæ, vtriuſque eorum fuerit, propriúſve eorum, vel cum alio communis, quive ſeruus erit, occidere liceto. Qui eorũ aliquem occiderit, vxorem ſine mora dimittito.

5. Viro adulterum cum vxore ſua deprehenſum, quem aut nolit, aut non liceat occidere, retinere per horas diurnas nocturnáſque non plus quàm viginti, teſtandæ eius rei gratia, vt vti ſine

fraude,

fraude,iure ſuo poſſit,liceto.

6. Viro,patríque, † qui in poteſtate habet, ſe- 32
xaginta dies vtiles ad accuſandum dantor,intráq;
eos dies cuilibet præferuntor. Poſt eos dies patri
maritóque lapſos, extranei quilibet admittuntor.

7. Ne quis inter reos, eum qui tunc ſine detre-
ctatione Reipubl.cauſa abierit,referto.

8. Minoribus 25. annis, adulterij accuſare ne
liceto.

9. Si ſeruus adulterij accuſetur,& quæſtionem
in eo haberi accuſator poſtulet, iudices ſeruum æ-
ſtimanto:& quantum æſtimauerint, tantum pecu-
niam, & alterum tantum eum qui nomen eius ſer-
ui detulerit, ei ad quem ea res pertinet, dare iu-
bento.

10. Qui poſt maritum & patrem † accuſare 33
poſſunt,ſi ad accuſandum plures ſimul proſilue-
rint,is cuius de ea re notio eſt,de iuſto accuſatore
conſtituito.

11. Reos adulterij marem & fœminam ex ea-
dem cauſa ne facito.

12. Si mulier ante denunciationem nupſerit,
qui accuſare volet, ab † adultero incipito. Nec 34
ante ad mulierem quiſquam peruenito, quàm
adulterum reum peregerit.

13. Adultero abſoluto, quæ nupſit, quamdiu
nupta erit,aduerſus omnes ſecura eſto.

14. Si vir, qui vxori adulteræ repudium miſit,
vel extraneus quis mulieri, antequam nuberet,
adulterij ſe acturos denunciauerint, eáque poſt
denunciationem nupſerit, ab ea incipere accuſare
volenti,ius eſto.

15. Si vidua ſit, de cuius adulterio agitur, accuſator. Liberum arbitrium, adulterum vel adulteram, vtrum prius velit, poſtulandi habeto.

16. Qui domum ſuam præbuerit, vt ſtuprum, adulteriúmve cum aliena matrefamiliâs, vel cum maſculo fieret, ſciens, hac lege tenetor.

17. Qui pro comperto ſtupro precium acceperit, quæſtúmve ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, hac lege tenetor.

18. Damnatam adulterij, ſi quis ſciens vxorem duxerit, hac lege tenetor.

19. Qui deprehenſum in domo ſua adulterum dimiſerit, vxorémve in adulterio deprehenſam retinuerit, hac lege tenetor.

35 20. Mulieri accuſandæ † ſex menſes vtiles dantor, poſtea accuſare ne liceto.

21. Adulterum adulterámve poſt quinquen-
36 nium † continuum quàm commiſſum eſſe adulterium dicetur, accuſare ne liceto: eáq; præſcriptio adultero adulteræque vtilis eſto.

22. De ſeruis ancilliſve eius, de quo vel de qua quæretur, parentiſve vtriuſque eorum qui eis ad vſum à parentibus dati ſint, ſi accuſator poſtulet, quæſtionem habeto.

23. Quæſtioni reus, reáve, patronive eorum, & is qui crimen detulit, interſunto. Patronis interrogandi facultas eſto.

24. Seruus de quo quæſtio habita fuerit, publicus eſto.

25. Si reus vel rea abſoluti fuerint, ſeruorum damnum iudices æſtimanto: ſiue mortui fuerint, quantæ pecuniæ ante quæſtionem fuerint: ſiue ſalui,

ui, quantæ pecuniæ in his damnum datum fuerit, factúmve erit.

26. Serui qui quæſtioni poſtulari poſſunt, intra ſexaginta dies, ex die diuortij ne manumittuntor, néve alienantor.

27. Adulterij damnato, damnatæve, teſtimonij dictio ne eſto.

28. Diuortia ſeptem ciuibus Romanis puberibus, teſtibus adhibitis, præter libertum eius qui diuortium faciet, poſthac faciunto. Aliter facta pro infectis habentor.

29. Dotale † prædium Italicum, maritus inuita vxore ne alienato, neque conſentiente obligato. 37

Secundò tulit legem † *de ambitu*, vt qui petiturus magiſtratum, vel prouinciam, vel ſacerdotium, turbam ſuffragiorum cauſa conduxerit, ſeruos aduocauerit, aliénámve quam multitudinem conduxerit, conuictus, vt vis publicæ reus in inſulam deportetur. Sueto. *in Auguſto*. Item: Et ſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committi: id eſt, aureos centum fiſco inferre iubetur. Modeſtin. *in l. Vnica. ff. ad l. Iuliam, de ambitu*, vbi ait: Hæc lex in vrbe hodie ceſſat, quia ad curam principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Quòd ſi municipio contra hanc legem magiſtratum aut ſacerdotium quis petierit, per Senatuſconſultum centum aureis cum infamia punitur. Qua lege damnatus, ſi alium conuicerit, in integrum reſtituitur: non tamen pecuniam recipit. Item, Is qui nouum vectigal 38

inſtituerit, ex Senatuſconſulto hac pœna plectitur.

39 Tertiò, tulit legem † *de peculatu*, ſacrilegis, & de reſiduis. Lege Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem ſuã vertat: néve faciat quò quis auferat, intercipiat, vel in rem ſuam vertat, niſi cui vtique lege licebit: néve quis in aurum, argentum, æs publicum, quis indat, néve immiſceat: néve quò quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat. Labeo verò *pecu-*
40 *latum*, † definit, pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculum fuit. Et ideo ædituum in his quæ ei tradita ſunt, peculatum non admittere. Eodem capite ſcribit, non ſolum pecuniam publicam, ſed etiam priuatam, crimen peculatus facere, ſi quis, quod fiſco debetur, ſimulans ſe fiſci creditorem, accepit, quamuis priuatam pecuniam abſtulerit. Eum quoque qui pecuniam publicam in vſus aliquos retinuerit, nec erogauerit, hac lege teneri, idem Labeo ſcripſit.
41 Hac quoque lege tenetur, † qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quàm quid venierit, aut locauerit, ſcripſerit, aliúdve quid ſimile commi-
42 ſerit. Ita Martianus: Similiter is † qui prædam ab hoſtibus captam ſurripuit, lege peculatus tenetur, & in quadruplum damnatur. Ita Mode-
43 ſtinus. Item: Qui † perforauerit muros, vel inde aliquid abſtulerit, peculatus actione tenetur.
44 Ita Vlpianus. Item: Qui † tabulam æneam, leges formámve agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde mutauerit, lege Iulia

Iulia peculatus tenetur. Eadem lege tenetur, qui quid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit. Ita Venuleius *ſub l.8. Peculatus pœna* † *varia eſt.* Qui enim prædam ab hoſtibus captam ſurripuit, in quadruplum damnatur: cæteris aqua & igni interdicitur. Quam pœnam deinde deportatio ſequuta eſt. in quem ſtatum deducti, ſicut omnia priſtina iura (inquit Vlpianus) ita etiam bona amittunt, *l.3. l.6. ff. ad legem Iuliam, de peculatu.* 45

Acceſſerunt & conſtitutiones & mandata principum, quibus extraordinariæ † pœnæ ſançitæ ſunt, & pecuniæ fiſcalis peculatus introductus, & quadrupli pœna conſtituta eſt, *l.1.§.1. l.penult. Paul. lib.5. Senten.* Iudices autem, hoc eſt, præſides, rectores prouinciarum, ſi tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione tam ipſi, quàm miniſtri eorum, & conſcij puniuntur: idque ex conſtitutione Theodoſij, *l.9. C. de crimine ſacrilegij.* Et Iuſtinianus *in §. item lex Iulia peculatus. Inſtitut. de public. iudic. & l. vnica. C. quando ciuilis actio criminali præiudicet.* Alexander Seuerus fertur iudices hoc crimine aſperos proſequutus adeò, vt quoties talis ei occurreret, paratũ haberet digitum, vt illi oculum erueret, Lampridius *in Alexandro.* 46

Secundum crimen eſt, † de reſiduis. Pecuniæ verò reſiduæ dicuntur, quæ delegatæ in vſum publicum, nec in eum vſum conſumptæ; apud aliquem reſederunt. Qui igitur talem pecuniam in vſum publicum delegatam retinuit, neque in eum vſum conſumpſit, lege Iulia tenetur, *l.2. ff. ad l. Iu-* 47

*liam, de reſiduis*. Martianus exempla adfert: Lege Iulia, inquit, de reſiduis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua ex cauſa, pecunia publica reſedit, *l. 4. ff. eodem titul.* Pœna eſt, vt præter pecuniam quam debet, tertiam partem eius pecuniæ dependat: *d. l. 4.* Exempla de reſiduis, recenſentur apud Liuium *libr. 33.* apud Ciceronem *pro Cluentio*, *pro Rullo*, Aſcon. *in Corneliana.*

48 Tertium caput huius legis fuit † de ſacrilegio. Sacrilegium autem furti ſpecies eſt, & eſt furtum ſacræ rei, *l. 4. l. 6. ff. eod.* Sacræ autem res intelliguntur publicæ, non priuatæ. *l. 9. ff. eod. titu.* Itaque ad hanc legem non pertinet furtum rei priuatæ, quæ in æde ſacra depoſita erat: ſed furti actio dabitur. *l. 5. ff. eodem titu.* Quamuis negari non poſſit, ſacrilegum rectè dici, qui ex loco ſacro quid ſubtrahit. Ita Cicero *lib. 2. de Legibus.* Quintilianus *lib. 7. cap. 4.* Exempla inſignium ſacrilegorum apud Romanos, extant in Pleminio Scipionis legato, C.

49 Verre Siciliæ prætore. Pœna † ſacrilegij ex ſententia Vlpiani, pro modo & qualitate aliquando ſeuerius, nonnunquam remiſſius adhibetur. Quare iudicis eſt cognoſcere, inſpecta conditione rei, temporis, ætatis, ſexus. Ideo ſe meminiſſe ait, aliquando aliquos ad beſtias damnatos, aliquando viuos exuſtos, aliquos in furca ſuſpenſos. *l. 6. ff. eod.* Paulus verò ait, vniuerſaliter ſacrilegos capite puniri. *l. 9. ff. eod.*

50 Quartò, tulit legem † *de repetundis pecunijs.* Lex hæc inprimis neceſſaria eſt in Republ. vt magi-

ſtratus

ſtratus qui ſemper ad auaritiam procliues ſunt, coerceantur. De pecuniis repetundis primam legem tulit L. Calphurnius Piſo, L. Martio Cenſorino & M. Manlio Coſſ. Triennio poſt eadem lex denuò reuocata eſt. Hanc ſubſequuta eſt lex Seruilia: deinde Acilia, anno Vrbis 612. Lucius etiam Sylla legem de repetundis tulit. Ita Cicero *in lib.* 1. *Epiſtol. famil. ad Lentulum*. Et *in lib.* 3. *ad Appium*, & *in oratione pro Rabirio*. Poſtremò C. Iulius Cæſar in conſulatu, quem cum M. Bibulo geſſit, legem de repetundis, quæ quidem multò ſeuerior antiquis legibus erat, tulit. Cicero *in libr.* 2. *Offic. in lib. de Diuinatio. Bruto, in* 2. *Verr. in epiſt.* 5. *lib.* 10. *epiſt.*

Legis Iuliæ † capita recenſentur à Iuris authori- 51
bus. Martianus ait: Lex Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere miniſterióve publico cepit, vel cum ex cohorte, cuius eorum eſt. *l.* 1. Macer ſic: Lege Iulia repetundarum tenetur, qui cùm aliquam poteſtatem haberet, pecuniam ob iudicandum vel non iudicandum, decernendumve acceperit. *l.* 3. Et deinde: In comites quoque iudicium ex hac lege datur. *l.* 5. Et iterum: Lex Iulia *de repetundis* † præci- 152
pit, ne quis ob iudicem arbitrúmve dandum, vel mutandum, iubendúmve vt iudicet, néve ob non mutandum, nonve iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, iudicium capitis pecuniæve faciendum aliquid accipiat, &c. *lib.* 7. Excipiuntur tamen ex hac lege ſo-

b ini, propioreve gradu coniuncti. *l. 1. in fine.*

53 Præterea lege Iulia repetundarum † conueniri poſſunt magiſtratus, cum de prouincia decedunt, vt rationes in duabus ciuitatibus prouinciæ, quæ ipſis maximè videbantur, relinquant, & totidem verbis ad ærarium referant. Cic. *pro Poſthumo,* & *in lib.* 5. *Epiſt.* 20. & *in oratione pro Flacco.*

54 Pœna † huius iudicij extraordinaria eſt, ſiue arbitraria: hoc eſt, vel exilio puniuntur, vel etiam durius, prout admiſerunt. Iudex enim, qui pecuniam acceperit, vt innocentem, vel quem punire non debuerat, capite puniret, capite plecti debet, vel certe in inſulam deportari. *l.* 7. Accedit & pœna pecuniaria quadrupli. *l.* 1. *C. eod. l.* 3. *C. de aſſeſſoribus.*

55 Singularia huius † iudicij ſunt, vt lite ante mortem non conteſtata, nihilominus contra hæredem agatur, nec morte rei accuſatio finiatur. *l. ex iudiciorum. ff. de accuſationib.* 2. *C. eod.* Præterea ſuſcipitur iuſiurandum ab iis qui munera publica capeſſunt. *l. vltim. C. eod.* Deinde, quod contra legem repetundarum datum eſt proconſuli, vel prætori donatum eſt, vſucapi non poteſt. Eadem lex venditiones omnes, locationes eius rei cauſa pluris minoríſve factas, irritas facit, impedítque vſucapionem. *l.* 10. *ff. eod.* Referenda hæc ſunt ad legem Iulij Cæſaris, *de Repetundis.*

56 Quintò, tulit † legem Iudiciariam, vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, Equeſtris ordinis & Senatorij: Tribuni ærarij, quod erat tertium, tollerentur. Gell. *lib.* 14. *cap.* 2. Dion. *lib.* 43. Sueton. *in Cæſ.*

Sextò,

Sextò, tulit legem † *de vi.* Quia verò duplex eſt vis, priuata & publica: duplicem quoque, vnam de vi publica: alteram de vi priuata. Vis publica dicitur, quæ armis fit. Lege igitur Iulia de vi publica tenetur, qui arma, tela, domi ſuæ, in agróve, in villáve, præter vſum venationis, vel itineris vel nauigationis coegerit. In eadem cauſa ſunt, qui turbæ ſeditioniſve faciendæ conſilium inierint, ſeruóſque aut liberos homines in armis habuerint. In eadem cauſa ſunt, qui peſſimo exemplo conuocata ſeditione villas expugnauerint, & cum telis & armis bona rapuerint. Item tenetur, qui ex incendio rapuerit aliquid præter materiam. Præterea punitur huius legis pœna, qui puerum vel fœminam, vel quenquam per vim ſtuprauerit: ſed & qui in incendio, cum gladio aut telo rapiendi cauſa fuerit, vel prohibendi dominum res ſuas ſeruare, eadem pœna tenetur. Eadem lege tenetur, qui hominibus armatis poſſeſſorem domo, agróve ſuo, aut naui ſua deiecerit, concuſſerit, expugnauerit. Lege Iulia *de vi publica* tenetur, qui cùm imperium poteſtatémve haberet, ciuem Romanum aduerſus procurationem necauerit, verberauerit, iuſſeritve quid fieri, aut quid in collum coniecerit vt torqueatur. Item, quod ad legatos, oratores, comitéſve attinebit, ſi quis eorum quem pulſaſſe, ſiue iniuriam feciſſe arguetur. Item lege Iulia *de vi publica* cauetur, Ne quis reum vinciat, impediátve quominus Romæ intra certum tempus adſit. Item, qui dolo malo fecerit, quominùs iudicia tutò exerceantur: aut iudices, 57

Digitized by Google

vt oportet, iudicent: vel is qui poteſtatem imperiúmve habebit, aliter quàm ei ius erit, decernat, imperet, faciat. Item, qui ludos, pecuniámve ab aliquo inuito polliceri publicè priuatimve per iniuriam exegerit. Coercentur eadem lege qui noua vectigalia imponunt, *l. fina. ff. ad legem Iuli. de vi publica.* Sic P. Feſtus & M. Pontanus *de vi publica* rei facti ſunt, quòd portorium per vim inſtituiſſent. Hoc crimen Cicero *Viuarium* vocat.

58 Lege autem Iulia† de vi priuata tenetur, ſi quis cui conuocatis hominibus, vim feciſſe dicetur, neque is homo occiſus erit, præter infamiam publicatio tertiæ partis bonorum pœna eſt. Eadem pœna tenetur, qui ex naufragio aliquid dolo malo rapuerit: quive ſine iudice res debitoris occupauerit: quive cœtum concursúmve fecerit, quominùs quis in ius produceretur: quive quæſtioné de alieno ſeruo habuerit, *tit. ff. & C. ad l. Iul. de vi priuata.*

59 Septimò, tulit legem† *de crimine maieſtatis.* Ante hanc legem multæ de eodem crimine, quod ſacrilegio proximum eſt, latæ ſunt. Primam tulit L. Apuleius in C. Norbanum, ciuem improbum, ac ſeditioſum. Secundam tulit Q. Varius Sucronenſis, Tribunus plebis & orator ſui temporis nõ vulgaris. Iubebatur hac lege, vt quæreretur de iis quorum ope conſilióve ſocij arma contra Rempublicam Romanam ſumpſiſſent. Tertiam tulit L. Cornelius Sylla dictator. Cicero *in Piſonem*, & Aſcon. *in Corneliana.* Quartam tulit Octauius Cæſar.

60 Maieſtas † autem, vt Victorinus Ciceronis interpre:

terpres ait, amplitudo & magnificentia eſt, in qua ius totius ciuitatis conſiſtit. Hæc olim in populo Romano erat, quemadmodum authoritas in Senatu. Inde Cicero ait: Minuere maieſtatem eſt, de dignitate, aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare. Et deinde *in libr. 3. de Oratore*. Populi maieſtatem minuit, ſi quis exercitum populi Romani tradidit, aut ſi legionem vel exercitum iniuſſu populi aut Senatus ſollicitauerit, delectúmve habuerit. Vlpianus crimen læſæ maieſtatis † ſic de- 61
finit: *Maieſtatis* autem crimen illud eſt, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſecuritatem eius committitur: quo tenetur is, cuius opera dolo malo conſilium initum erit, quo obſides iniuſſu Principis intereiderent: quo armati homines cum telis, lapidibúſve in vrbe ſint, conueniántve aduerſus Rempublicam, locave occupentur, vel templa, quove cœtus conuentusve fiat: hominesve ad ſeditionem conuocentur: cuiuſve opera & conſilio, dolo malo conſilium initum erit, quo quis magiſtratus populi Romani, quive imperium poteſtatémve habet, occidatur: quóve quis contra Rempublicam arma ferat: quive hoſtibus populi Romani nuncium literáſve miſerit, ſignúmve dederit, fecerítve dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuentur aduerſus Rempublicam fiat, *l. 1. ff. ad leg. Iul. maieſt.*

Octauò tulit legem: † Ne prouinciæ Prætoriæ 62
plus quàm annum, neu plus quàm biennium conſulares obtinerentur. Cicero *in Philip.* 1. & *in Piſon.* Dion *lib.* 43.

63 Nonò, tulit legem† de coloniis, vt ager Campanus viginti millibus ciuium extra ſortem diuideretur, eóque colonia deduceretur, Sueton. *in Iulio & Auguſto.*

64 Fertur & alia quædam lex † de infamibus, quæ quidem Auguſti tempore lata eſt, ab eóne, an à Senatu, aut à Tribunis plebis, ignoratur. Cum poetę abuti licentius ſtylo, & paſſim lædere ex libidine cœpiſſent plures bonos, ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret: lege lata ſiluere.

*—Lex eſt accepta, chorúſque*
*Turpiter obticuit ſublato iure nocendi.*

Hæc Donatus in Terentium, ex Horatij *libro de arte Poetica.* Et meminit Horatius eiuſdem legis, ad Auguſtum.

*—Quin etiam lex*
*Pœnáque lata, malo quæ nollet carmine quenquã*
*Deſcribi: vertere modum, formidine fuſtis,*
*Ad benè dicendum delectandúmque redacti.*

## CAPVT XXXII.

### *Confirmatio Monarchiæ, & ordinatio, & tituli.*

### SVMMARIA.

1 *Auguſti conſilium de reddenda Repub. à Mæcenate & alijs diſſuaſum. & num. 2.*

3 *Prouinciarum diuiſio cum Senatu ab Auguſto facta.*

4 Ho-

4 *Honores Auguſto à Senatu decreti & habiti.*
5 *Auguſtus vnde nominatus.*
6 *Lex Regia, quando lata.*
7 *Alexandri Imperatoris laus in ferendis Conſtitutionibus.*
8 *Lex Falcidia quando lata.*
9 *Lex Furia Caninia quando lata.*
10 *Lex Ælia Sentia quando & de quibus rebus lata.*
11 *Lex Iunia Norbana de ſtatu libertinorum, quando lata.*
12 *Leges variæ incertorum authorum.*
13 *Pauli Manutij liber Antiquitatum.*

C. Octauius Aug. latis multis legibus, & pacato ferè toto terrarum orbe, ita vt propterea Ianum tertiò clauderet, atque ſalutis auguriũ faceret, quæ niſi quieto prorſus tranquillóve imperio fieri aſſueuerant: conſilium de Republica † red- 1
denda & imperio deponendo habuit. Mœcenatis tamen ſententia reuocatus, animum ad imperium lege firmandum adiecit. Egit itaque cenſum: edixit, ne quis Senator extra Italiam eſſet: & ne in ciues, qui Antonio adhæſerant, tanquam ſibi ſuſpectos, aliquid moliri videretur, omnes literas ad Antonium ſcriptas cremauit: pro more veteri collegæ faſces dedit, Senatus principem legit, populum muneribus & ludis delinitum, Senatores pecunia iuuit, ærarium publicum pecunia priuata ſuſtentauit: nomina eorum qui ærario deberent, publicis incenſis tabulis deleuit. Quæcunq. contra ius à Lepido & Antonio conſtituta erant, ea omnia vno edicto ſuſtulit. Quibus rebus cùm maximam

gratiam apud populum ſibi conciliaſſet, aliam animi magnitudinem addere voluit. Conuocatis enim Senatoribus, & habita oratione, † ſe imperio abdicare, idque Senatui & populo tradere dixit. Tum Senatores, alij, quod parum fidei dictis eius haberent: alij, quod damna ex populari ſtatu extimeſcerent: alij, quod eius animi offenſionem, ſi aliter facerent, metuerent: precibus petentes coegerunt, vt imperium ipſe vnus retineret, ac S. conſulto ſatellitibus & cuſtodibus eius ſtipendium duplicarunt, vt diligentiorem cuſtodiam corpori eius adhiberent. Stabilitis hoc modo opibus, vt popularis videretur, totius Imperij gubernationem ipſe ſolus depopoſcit: prouinciarum † adminiſtrationem cum Senatu & populo communicauit. Nam Senatui populóque Africam, Numidiam, Aſiam, Græciam, Epirum, Dalmatiam, Macedoniam, Siciliam, Cretam cum Cyrene, Bithyniam, Pontum, Sardiniam & Beticam, quæ pacatiores erant, tradidit. Sibi verò ſumpſit reliquam Hiſpaniam & Tarraconenſem, & Luſitaniam: & Galliam omnem, Narbonenſem, Lugdunenſem, Aquitanicam, Celticam, & eorum colonias, vt Germaniam, Cœleſyriam, Phœnicem, Ciliciam, Cyprum & Ægyptum. Poſt autem Cyprum & Galliam, Narbonenſem populo dedit, ab eo verò Dalmatiam accepit. His rebus actis, vt ab omni monarchiæ ſuſpicione alienus eſſet, in decennium poteſtatem omnium rerum ſibi ſumpſit. Tranſacto decennio in quinquennium, ac deinde in alterum quinquennium, poſt iterum in decennium, eo lapſo in tertium decennium & petiit, & obtinuit.

Multi

Multi honores † ipſi à Senatu decreti ſunt, & habiti. Laurus ante regiam eius, cum corona querna, quòd hoſtes viciſſet, & ciues conſeruaſſet, poſita: regij eius palatij nomen datum: Auguſtus † nominatus, quaſi qui maior eſſet homine. Omnia enim quæ maximo honore digna & ſacra ſunt, Auguſta dicuntur. Dio, Suetonius, Eutropius. Poteſtate itaque omni, quam & Senatus & populus obtinuerat, ad Auguſtum delata, ab eo certiſſimæ monarchiæ initia ducta ſunt. Qui verò Monarchæ, Regis & Dictatoris nomen populi auribus graue: & illud Brutij, hoc Antonij lege, è Republica ſublatum erat, Cæſaris, Auguſtíque nomen adſumpſit: quibus nulla ipſi poteſtas addebatur. Illo enim generis ſucceſſio, hoc dignitatis ſplendor & amplitudo indicatur: quæ deinde nomina Imperatorum Romanorum propria facta ſunt. 4

## LEX REGIA.

Anno vrbis 729. C. Cæſare Auguſto 10. & C. Norbano Coſſ. lata eſt † lex Regia, atteſtante Dione *libro 53.* & Tacito *in Annalibus*. Lege hac ſumma & regia poteſtas, quam ſibi populus Romanus ab eiectis regibus ſumpſerat, in vnum principem tranſlata eſt: vt is quidem ipſe nulla legis neceſſitate teneretur, omnique ſcripto iure ſolutus eſſet: ei verò parerent omnes. Quod igitur, vt Arcadius Iuriſconſultus ait, principi placuit, legis habet vigorem. Ab eo itaque tempore Imperatores conſtitutiones edere, & reſcribere ad propoſitas facti quæſtiones cœperunt; idque non ſine Sena- 6

tus, vel Iuriſperitiſſimorum virorum conſilio. Auguſtus enim Antiſtium Labeonem, celeberrimum tum Iureconſultum ſibi adhibuit: Adrianus, Se-
7 natum: inſequuti, alios: Alexander † nullam conſtitutionem ſacrauit ſine viginti Iuriſperitis, & doctiſſimis ac ſapientiſſimis viris: ijs denique diſertiſſimis non minus quinquaginta, vt non pauciores in conſilio eſſent ſententiæ, quàm quot Senatuſconſultum conficerent. Et id quidem ita, vt iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet. Dato tamen ſpacio ad diſquirendum, cogitandúmque. Sic reliqui Principes, alios ſibi ſemper adiunxerunt doctiſſimos cõſultiſſimóſque viros, quorum authoritate iudicióque leges facerent: petentibúſque de Iure reſpoderent, reſcriberent. Quæ deinde Principum conſtitutiones, nec non reſcripta, ab Adriani temporibus ad Iuſtinianum vſque, eius mandato in vnum codicem congeſta ſunt. A Cęſaris enim Augusti temporibus vſque ad Adrianum nullæ fermè conſtitutiones extant, niſi vel ab hiſtoricis, vel ab Iureconſultis referantur.

8 Anno vrbis 714. P. Falcidius tribunus pleb. † legem Falcidiam tulit, cuius capita referuntur *ſub tit. Pandectarum, ad leg. Falcid.* & ab Iuſtiniano *in Inſtit. tit. eod.*

Anno Vrbis 752. P. Furius Camillus, C. Caninius
9 Gallus † legem de manumiſſione tulerunt. Extant huius legis capita apud Vlpianum *in Inſtitut.* & Paulum *libro 4. Sentent.* & Caium *in Inſtitut.* & apud Iuſtinianum *in Inſtitut.* Quam legem præceſſit Furia, de teſtamentis: Ne cui, niſi manumiſſoris

cogna-

cognato, certiſque alijs perſonis ſupra mille aſſes legare, mortiſue cauſa donare liceret. Quòd ſi quis maiorem ſummam ſibi legatam accepiſſet, quadruplum eius, quo plus quàm licebat, accepiſſet, redderet, Cicero *pro Balbo*, & *in Verrina*, Iuſtinianus *Inſtitution. de lege Falcidia*, Vlpianus *Inſtitutio. capite primo*, & 28. Hanc ſubſequuta eſt Ælia Sentia.

Anno Vrbis 756. S. Ælius & C. Sentius † legem 10
tulerunt: vt qui ſerui pœnæ cauſa vincti à domino, quibúſve inuſtæ notæ fuerant, quíve propter noxam torti, nocentéſve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cum beſtijs depugnarent, quíve in cuſtodia fuiſſent, ij ſi manumitterentur, non ciues Romani, ſed dedititiorũ numero eſſent: id eſt, vt neque connubium, neque commercium, neque teſtamenti factionem haberent: vt minorem triginta annorum ſeruum vindicta aut teſtamento, niſi cauſa apud conſilium probata, manumittere non liceret. Nec dominus viginti annis minor, ſeruum, niſi cauſa apud conſilium probata, manumitteret: vt ſeruus ab eo domino qui ſoluendo non eſt, teſtamento liber eſſe iuſſus, & hæres inſtitutus, & ſi minor ſit triginta annis, vel in ea cauſa ſit vt dedititius fieri debeat, ciuis Romanus & hæres ſit, ſi tamen alius ex eo teſtamento hæres non ſit. Quòd ſi duo pluréſve liberi hæredéſve eſſe iuſſi ſunt, primo loco ſcriptus liber & hæres ſit. Vt ſi patronus libertum inopem non aluerit, primum libertatis cauſa impoſitis tam ipſe, quàm is ad quem ea res pertinebit, mulctetur: deinde ipſius hæreditate tum ipſius liberi priuentur, niſi hæres

inſtitutus ſit. Poſtremò à bonorum poſſeſſione remoueatur, præterquàm ſecundùm tabulas. Ne dominus in manumittendo ſeruo, ſeruáve, legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Romani libertatem imminuat, imponat. ſi ſecùs faxit, ad eius legitimam hæreditatem ne admittatur. *Vlpianus* & Iuſtinianus *in Inſtit.* Iulian. *in l.* 42. & Paulus *in l.* 55. 57. 60. 83. *ff. de hæredibus inſtit. & l.* 70. *ff. de verb. oblig.*

Anno Vrbis 771. M. Iunius Silanus, L. Norba-
11 nus Balbus tt legem de ſtatu libertinorum tulerunt. Capita ſunt: Vt ij ſerui, qui neque cenſu, neque vindictâ, neque teſtamento, ſed aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Romani, ſed eodem iure quo Latini coloni eſſent. Vt ſi Latinus ciuem Romanam vel Latinam vxorem duxerit, teſtatione interpoſita, quòd liberorum quærendorum cauſa vxorem duxerit: poſteà filio filiáve nato natáve, & anniculo facto, poſſit apud prætorem vel præſidem prouinciæ cauſam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipſe quàm filius, filiáve eius, & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. Vt Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ prorſus eſſent: ſed eorum bona manumiſſores, tanquàm ſeruorum peculia ſibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis Rom. non antè haberent, quàm ius aureorum annulorum aut natalium reſtitutionem à principe impetraſſent. Vlpianus *in fragment.* & Iuſtinianus *in titul. de ſucceſſ. libertor. & ſucceßion. libert. & Nouella* 78. Hæc autem lex, primùm S. conſulto Largiano, deinde D. Traiani edicto ſublata eſt: poſtremò Iuſtiniani cō-
ſtitutione

ſtitutione tota abrogata: qua conſtituitur, vt omnes libertini, ſublatis antiquis differentiis, ciues Rom. ſint, §. *ſed hæc de libertinis*, *Inſtit. de ſucceßione libertorum.*

Feruntur & aliæ incertis authoribus leges: † Vt 12
neque libera, neque ſerua biberet vinum, neque verò clarorum virorum quiſpiam à pube vſque ad 35 annum. Ælian.

Item: Ne duo ex eadem gente idem ſacerdotium haberent, Dion. *lib.* 39.

Item: Ne Dictatori equum conſcendere liceret, Plutarch. *in Fabio.*

Item: Vt ciues Romani annos 10. cùm vſus Reipublicæ poſtularet, militarent. Plutarchus *in Gracchis.*

Item: Vt is qui ciuem ab hoſte liberaſſet, querna corona damnaretur. Plutarch. *in Coriol.*

Item lex de triumpho: Ne quis triumpharet, niſi qui hoſtium quinque millia vna acie cecidiſſet. Valer. Maxim. *libr.* 2. *c.* 3. vt ſolis conſulibus & Ducibus triumphare liceret. Plutarch. *in Pomp. & Catone Vtic.* Ne qui triumphaturus erat, ante triumphum vrbem ingrederetur. Plut. *in Pomp.*

Item lex, quæ ſumptum ſepulchrorum definiebat: Vt qui eum modum ſuperaſſet, tanta pecunia, quantam præter modum impendiſſet, mulctaretur, Cic. *ad Attic. lib.* 12. *epiſt.* 33.

Item lex: Vt ijs magiſtratibus qui à Dictatore creati eſſent, lictoribus, curuli ſella, & prætexta toga vtendi ius eſſet, Dion. *lib.* 43.

Item lex caſtrenſis: quæ pro deſertore habet, ſi quis vlterius ſecedat quàm vnde ſigna videri poſ-

ſint. App. *in Libyco.*

Item lex de comitijs: Ne is qui comitijs præeſſet, ſui rationem in magiſtratu petendo haberet. Liuius *lib.* 10. Ne quis inſpiciat tabellam, ne roget, ne appellet, Cicero *de leg. lib.* 3.

Item lex de liberis: Vt numerus liberorum in candidatis præpoleret, Tacitus *lib.* 2. Quæ lex pars legis Iuliæ Popeæ fuit.

Item lex de trigeminis: Vt quibus trigemini liberi nati erant, ijs ad alendos pueros ſumptus de publico ſuppeditetur, Dionyſ. *lib.* 3.

Hæ ferè ſunt leges, tam ad publicum quàm priuatum Reipublicæ Roman. ſtatum pertinentes: quæ paſſim apud Romanæ hiſtoriæ ſcriptores extant. Videndum iam erat, qui legum ferendarum poteſtatem habuerint: quo in loco, quo tempore, quibus de cauſis: quæ omnia cum diligentiſſimè
13 doctiſſimus vir Paulus Manutius † *in libro Antiquitatum*, tradiderit, volui Lectorem eò potius remittere, quàm doctiſſimum virum hac in re, ſi meum Opus eius labore augerem, offendere. Quamuis non dubitem, publici eum commodi hac quoque in re rationem habiturum eſſe.

## FINIS LIBRI PRIMI.

# HISTORIÆ IVRIS CIVILIS LIBER SECVNDVS.

## CAPVT I.

*De Prudentum reſponſis, De Senatuſcontis, de prætorum edictis.*

### SVMMARIA.

1 *Legum explicatio ad prudentes delata.*
2 *Iuris Ciuilis peritus primus Papyrius.*

QVEMADMODVM Romanum imperium à regibus cœpit; ita eodẽm legibus gubernatum initio, & adminiſtratum fuit. Pulſis deinde, eiectíſq; regibus, leges quoque eorum in deſuetudinem abiêre. Tota itaque gubernatio ad conſules delata eſt, à conſulibus ad Tribunos peruenit. Inde orta contentione inter Patres & Tribunos pro legibus ferendis, leges exteraneas habere placuit. Anno itaque Vrbis 302. quam condita erat, Decemuiri creati: qui ingenti hominum expectatione, propoſitis decem Tabu-

lis, omnibus ſummis infimiſque iura æquarunt. Verùm læta eius Magiſtratus initia, nimium luxuriauêre: & eò citius lapſa res eſt, repetitúmque duobus vti mandaretur conſulum nomen, imperiúmque. Decemuiratus igitur biennio durauit.
1 Tandem itaque explicatio legum † ad prudentes delata eſt, & peruenit. Iuris ciuilis autem ſcientiam plurimi & maximi viri poſſeſſi ſunt, Pomponium I. C. ſequutus, ordine referam: & quantum in compendioſo ſcripto fieri poteſt, vitas eorum perſtringam. Fuit verò primus Iuris ciuilis
2 † peritus Papirius: ab eo itaque tanquam fonte ordiar.

## CAPVT II.

### *Papyrius.*

SVMMARIA.

1 *Papyrius primus ſacrificiorum Rex, & Iuriſperitus.*
2 *Ius Ciuile Papyrianum vnde ſit dictum.*
3 *Zaſij error de Papyrio.*

PApyrius, vel (vt veteres Romani loquebãtur) Papirius, ex gente patricia oriundus, honeſto
1 ocio & quieti deditus, † primus Rex ſacrificiorum creatus eſt. Hic in primis Iuris peritus fuit, & leges omnes regias in vnum contulit. Nam cum antea Ancus Martius rex Roman. leges ſacras à Numa latas, in deſuetudinem iam abeuntes, reduxiſſet in ciuitatem; eaſq; ex commentariis Pontificum exſcriptas, in foro tabulis quernis ſculptas propoſuiſſet:

ſet: eiectis inde regibus, Papyrius hic ſacras omnes 1
profanáſque leges, à regibus latas, in vſum publicũ deduxit, conſcripto codice, quem poſtea ius ciuile 2
† *Papyrianum* appellarunt: non quòd ibi quidquam Papyrius de ſuo adiecerit, ſed quod leges variis téporibus latas, & ſine ordine apud Pótificum commentarios deliteſcentes, in vnum corpus compoſitas inuulgauerit. Eæ paulo poſt, cum duodecim Tabulæ ferrentur, Tributa lege abrogatæ ſunt. vrbe inde à Gallis Senonibus capta, atque incenſa, ſimul cum cæteris ex illo incendio conquiſitæ, & in vulgus editæ, niſi ſi quæ ad ſacra pertinerent. Illæ enim à Pontificibus maximè, vt religione obſtrictos haberét multitudinis animos, ſuppreſſæ ſunt. Hunc autem Papyrij librum ad ætatem Pomponij perueniſſe facile ex eo conſtat. Vixit hic Papyrius ſub Tarquinio Superbo. Ex quo apertè Zazij † error detegitur, qui Papyrium putat eum eſſe, quem Prætextatum vocát. Nam vt Dionyſius ſcribit, primus rex ſacrificulus creatus fuit, quem Manium appellat. 3

## CAPVT III.

*Appius Claudius Decemuir.*

### SVMMARIA.

1 *Claudiorum familia vnde originem traxerit.*

2 *Appius Claudius Decemuir & legiſlator, eius mors, num. 3. ſcripſit de vſurpationibus, num. 4.*

1 Claudiorum familia † ex Sabinis originem traxit. Cum enim Sabini bellum in Romanos molirentur, Claudius quidam huius Appij auus, & inter ſuos honorato loco natus, pacis author fuit. Quæ res effecit, vt à turbatoribus premeretur. Cúmque factioni par non eſſet, collecta magna clientum manu, Romam ſexto anno poſt exactos reges, Regillo fugit, vbi receptus eſt. Huius filius conſul factus, reliquit hunc Appium Claudium, hominem acri quidem ingenio, verùm plebi infeſto: & qui familiam deinde magis afflixit, quàm honeſtauit. Primùm igitur cum plebem Patrum decretis nimium premi videret (Patres enim plebiſcitis teneri minimè volebant) ipſe author fuit populo Romano, vt à Græcis leges peterent. Ceperat enim Appium cupido extraordinarij magiſtratus, quò leges † patriæ daret, quæ eſſent ciuilis concordiæ ac pacis, tum primùm inter ordines labefactatæ, perpetuum ſtabilimentum. Præclaro ſanè conſilio, ſi nõ mox poteſtatis magnitudine nimiũ delectatus, animum ad tyrannidem conuertiſſet. Dictis itaque in vtramque partem ſententiis, cùm alij peregrinas leges reſpuerent, & patriis inſtitutis manendum eſſe cenſerent, vicit tamen Appij ſententia. Placuit igitur ſtatim Decemuiros creari, ſine prouocatione, qui confeſtim magiſtratum inirent: & ne quis eo anno alius magiſtratus eſſet: vtque ij ex patriis inſtitutis, Græciſque legibus optima quæque diligenter interpretantes, Reipublicæ futuræ commoda iura conderent. Qua autem ratione allatæ ſint leges duodecim Tabularũ, & publicè pro roſtris propoſitæ, ſuprà *lib.* 1. dictum eſt. Tandem

Tandem hic Appius Claudius ob attentatam Virginij filiam, nec non vindicatam filiam à patre per 3
necem, ſibi † manu laqueóque mortem conſciuit:
quemadmodum longa narratione Liuius recitat.
In cauſa fuit, vt Decemuiri abdicarentur. Reliquit
filium, qui poſt aliquot annis præfectus vrbis fuit:
& eodē prænomine nepotem, cognomine Craſſum
vel patrem, vel auum Cæci. Pomponius hunc Appium Decemuirū ſcripſiſſe † librum de vſurpatio- 4
nibus refert, qui ad ſua tamē tēpora non peruenit.

## CAPVT IIII.

### *Hermodorus.*

SVMMARIVM.

1 *Hermodorus I.C. interpres ll. 12 tabul.*

HIc Epheſius Iureconſultus † fuit. Interpreta- 1
tus eſt leges XII. Tabul. quas legati ex Græcia attulerant, ob eámque cauſam ſtatua ei in comitio dicata eſt, Plin. *lib.* 34. *c.* 5. Strabo *lib.* 14. & Pompon. *in l.* 2. *ff. de orig. iur.*

## CAPVT V.

### *Appius Claudius Cæcus.*

SVMMARIA.

1 *Appius Claudius Cæcus quo anno cenſor fuerit, quādo cæcus eſſe cœperit, num.* 7. *Conſul. creatus, num.*

*8. & 10. fuit homo diſertus & Iuriſperitus, num. & 16. & 23.*

2 *Appia via, & aqua Appia.*

3 *Senatorius ordo praua Appij lectione deformatus, num. 4.*

5 *Tibicines in æde Iouis non licuiſſe veſci.*

6 *Potitia gens, eiuſque interitus.*

11 *Appius Claudius bello Hetruſco præficitur: Volumnio conſ. ſuperbè reſpondet, num. 12. & cauillatur, nu. 13. fit prætor, num. 15. eius oratio in Senatu contra Pyrrhum regem, num. 18.*

14 *Volumnij Conſ. cordatum & modeſtum reſponſum contra Appium.*

15 *Pyrrhus Epiri Rex in Italia bellum gerit: ab Appio contemnitur, num. 17. in vrbem Romam non admittitur, num. 20. vincitur & Italia expellitur, num. 23.*

21 *Cyneæ legati Pyrrhi reſponſum & iudicium de Romanis.*

1 24 *Appius Claudius ſcripſit actiones, & auxit vſum R literæ.*

25 *Tiberius Cæſar, Caligula, & Claudius, ab Appio deſcendunt.*

HIc Appius Claudius Cæcus, pronepos Appij Claudij decemuiri fuiſſe exiſtimatur. Fun-
1 ctus eſt cenſura † anno vrbis 441. M. Valerio Maximo & P. Decio Coſſ. Liuius, Eutropius, Caſſiod. Frontinus, Cicero *in Catone*. Quo in numero quidam vir doctus erat, qui cẽſorem eum ponit, Sempronio & Sulpitio Coſſ. anno vrbis 449. Eius quidem cenſura celebris maximè & clara ad hodiernum

num diem eſt. Viam enim Capenam, Roma Capuã vſque, centum triginta quinque millibus paſſuum muniuit: eiuſque partem plurimam, lucis qui eminerent exciſus, vallibus, cauiſque per opportuna explementa complanatis, ſolido lapide ac ſilicibus longè conuectis, quadratiſque ac leuigatis, atque inter ſe coagmentatis conſtrauit. In quo opere prouentus omnes publicos inſumpſit, æternum ea ſui publici commoda curatione monumentum relicturus. Siquidem ea deinde via Brunduſium vſque ſtrata, itinere in Græciam atque Orientem maximè frequentata eſt: ab Appio tamen vltrà Capuam non perfecta. Diod. Sicul. Viæ latitudo patuit, vt plauſtra duo ſibi occurrentia latè peruaderent. Ab Appio via † *Appia* dicta eſt, & ad hodiernum vſque diem durat. Prætereà, cùm populus 2 Romanus per annos quadringentos quadraginta amplius, Tyberinis aquis, aut puteorum, aut fontium vſus fuiſſet, Appius ſimiliter populo rem gratam facturus, aquam Appiam in vrbem inuexit: ea aqua, decem millibus amplius, procul vrbe petita eſt. Deinde hic Appius nobilitati, auito exemplo infenſus, in legendo † Senatu plebeios libertóſque, vel (vt Suetonius tradit) libertinos ingenuos 3 ex manumiſſis ortos, multos immiſcuit nobilibus honeſtiſque ciuibus: infamem nullum Senatu mouit, quod facere cenſores ſolebant. Cuius inuidię verecundia victus collega, magiſtratu ſeſe abdicauit.

Conſules itaque inſecuti, initio anni, queſti ſunt apud populum deformatum ordinem praua lectione † Senatus eſſe, qua potiores aliquot lectis 4

pręteriti eſſent. Negauerunt eam lectionem ſe, quę ſine recti prauique diſcrimine ad gratiam ac libidinem facta eſſet, obſeruaturos: & Senatum ex exemplo citauerunt. Verùm Appius, cùm eam lectionem à nemine ratam haberi videret, nec in curia adeptus eſſet quas petiuerat opes vrbanas, nouo exemplo, humilibus per omnes tribus diuiſis, forum & campum corrupit: poteſtatémque omnibus, in qua quiſque tribu poni, & vbi cenſeri vellet, effecit. Quę comitia tantum indignitatis habuerunt, vt plerique nobilium annulos aureos deponerent, & phaleras. Et forenſi factione, quinto anno poſt, C. Flauium Cnei filium, ſcribam, ædilem curulé creauit.

His igitur rebus, conflatam ſibi apud clariſſimos viros inuidiam ſentiens Appius, cauit, ne quē aliorum ciuium offenderet. Voluit enim ſibi propugnaculum aduerſus odia nobilium, in vulgarium beneuolentia collocare. Recenſendis itaque equitibus, nemini equum ademit. Tibicines tantum

5 prohibuit † in æde Iouis veſci: quod traditum antiquitus erat. Illi ægrè paſſi, Tibur vno agmine abierunt: vixque per ſomnū in plauſtris reuecti, reſtituto iure, auctáque licēti reſtiti ſunt. Extat quoque in eius cenſura inſigne exemplum pœnæ diuinæ, ob mutatam religionem. Appio enim authore, corrupta precio quinquaginta millium grauis æris

6 Potitia † gens, (cuius ad aram maximam, Herculis familiare ſacerdotium, iam inde ab Euandro, dono Herculis ipſius, multis ante vrbem conditam annis fuerat) ſeruos publicos, miniſterij delegandi cauſa ſolennia eius ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile, & quod dimouendis ſtatu ſuo ſa-

cris

cris religionem adferre facilè poſſit. Cùm duodecim familiæ ea tempeſtate Potitiorum eſſent, puberes ad triginta, omnes intra annum, trigeſimúmque adeò intra diem cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantùm Potitiorum interiiſſe, ſed cenſorem etiam Appium, memori Deûm ira poſt aliquot annos luminibus † captum, Liuius *lib.9.* Quamuis 7
quidam eum expleto magiſtratu, vt Senatus inuidiam declinaret, cæcitatem ſimulaſſe, ac ſe domi continuiſſe authores ſint.

Permulti quoque anni erant, cum inter patricios magiſtratus, Tribunóſque nulla certamina fuerant: ex ea tamen familia quæ velut fatalis Tribunis ac plebi erat, certamen ortum. Nam Appius Claudius cenſor, circumactis decem & octo menſibus, quod Æmilia lege finitum cenſuræ ſpatium temporis erat, nulla vi ad deponendum eum magiſtratum compelli potuit. Quæ res effecit, vt P. Sempronius Sophus, qui tum Tribunatum gerebat, longa oratione habita, minimè parentem Appium prehendi, ac in vincula duci iuberet. Approbantibus tamen tribus tribunis Sempronij actionem, reliqui collegæ tribuni Appio auxilio fuerũt. Summa itaque inuidia omnium ordinum ſolus cẽſuram quinquennio (quod initio ſpacium eius honoris fuerat) geſſit. Vt igitur tandem cenſura dimoueretur, cùm L. Volumnio anno vrbis 446. cõſul † eſt factus. Liuius, & Cicero *in Catone.* Verùm 8
in eo magiſtratu, memoria dignum ab eo geſtum, nihil traditur.

Sexto anno poſt, cùm Tribuni legem ferrent de communicandis ſacerdotiis, plebeijs homini-

bus, quæ ſacerdotia ad eam diem propria nobilium manſerant. Appius acerrimè ſe oppoſuit. ad extremum verò Decius Mus obtinuit, vt plebs quoque in partem ſacerdotiorum admitteretur: ſicuti antea conſulatus, cenſuræ, dictaturæ ius impetratum fuerat.

Proximo anno Appius comitiorum gratia interregnum geſſit. Sic Cicero *in Bruto*, ait: Interrege
9 Appio Cæco, † diſerto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe conſulem non accipiebat, M. Curium Tribunum Patres antè authores fieri coëgiſſe.

Triennio iterum poſt, hoc eſt, anno Vrbis 457. nouæ factionis author extitit, Cũ enim Q. Fabius vir nobilis ſummo ſtudio à cunctis centuriis conſul crearetur: Appius quoq; vir acer & ambitioſus, non ſui magis honoris cauſa, quàm vt patricij recuperarent duo conſularia loca, cùm ſuis, tum totius nobilitatis viribus incubuit, vt ſe cum Q. Fabio conſulem dicerent. Cum autem Fabius conſulatum recuſaret, L. Volumnius de plebe cum Ap-
10 pio Claudio conſul † eſt factus, priore item conſulatu inter ſe comparati. Q. Fabius pro ea modeſtia hoc reportauit, vt nobilitas diceret, fugiſſe eum ne Appium collegam haberet: cùm eloquentia ciuilibuſque artibus haud dubiè Appius eum ſuperaret.

Hoc igitur conſulatu concitati ſunt quatuor maximi ea tempeſtate per Italiam populi, Samnites, Hetruſci, Galli & Vmbri. Huic bello præfectus
11 † eſt Appius Claudius. Secutæ ſunt eum duæ legiones Romanæ, prima & quarta, & ſociorum duodecim

decim millia. Ipſe Appius nihil ſatis ſcitè aut fortunatè geſſit. Acceſſitus igitur eſt ex Sãnio L. Volumnius: Appio abnuére literas miſſas, Volumnio affirmante Appij ſe literis accitum. Appius enim ſi nihil ſcripſerat, haud dubiè iratum animum habebat: ſi verò eguerat ope, illiberali & ingrato animo diſſimulabat. vix enim ſalute mutua reddita, cum obuiam egreſſus eſſet. Satin ſaluæ, inquit, Luci Volumni? vt ſeſe in Samnio res habent? quæ te cauſa, vt prouinciã tuã excederes, induxit? Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait, literis eius accitum veniſſe: quæ ſi falſæ fuerint, nec vſus ſui ſit in Etruria, extemplò conuerſis ſignis abiturum. Tu verò † abeas, inquit, neq; te quiſquam moratur. Etenim minimè conſentaneum eſt, cum bello tuo forſitan vix ſufficias, hic te ad opem ferendam alijs gloriari veniſſe. Benè Hercules verteret, dicere Volumnius: malle fruſtra operam inſumptam, quàm quicquam incidiſſe, cùr non ſatis eſſet Hetruriæ vnus conſularis exercitus. 12

Digredientes iam Coſſ. legati Tribuniq; ex Appiano exercitu circumſiſtunt: pars Imperatorem ſuum rogare, ne collegæ auxilium quod vltro accipiendum fuerit, ſua ſponte oblatum ſperneret. Plures abeunti Volumnio obſiſtere, atq; obteſtari, ne prauo cum collega certamine Rempublicam perderet. Si qua clades incidiſſet, deſertori magis quàm deſerto noxæ fore: eò rem adductam, vt omnis rei benè ac ſecus geſtæ in Herturia decus dedecúſque ad L. Volumnium ſit delegatum: neminem quæſiturum quæ verba Appij, ſed quæ fortunã exercitus fuerit: Dimitti ab Appio eum, ſed à

Q

Republica & exercitu retineri: experiretur modò voluntatem militum. Hæc monendo obteſtandó-que propè reſtitantes Coſſ. in concionem pertraxerunt. Ibi orationes longiores habitæ, in eandem ferme ſententiam, in quam inter paucos certatum verbis, fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſuperior, ne infacūdus quidem aduerſus eximiam eloquen-
13 tiam collegæ viſus eſſet: cauillánſq; Appius† ſibi acceptum referri dicere debere, quod ex muto atque elingui facundum etiam Coſſ. haberent: priore conſulatu, primis vtique menſibus hiſcere eum nequiſſe, nunc iam populares orationes ſerere. Quam mallem (inquit Volumnius) tu à me ſtrenuè facere, quam ego abs te ſcitè loqui didiciſſem. Poſtremò conditionem ferre, quæ decretura ſit, non orator, (neque id deſiderare Rempublicam,) ſed Imperator vter ſit melior, Hetruriam & Samnium prouincias eſſe: vtram mallet, eligeret: ſuo exercitu ſe vel in Hetruria, vel in Samnio rem geſturum. Tum militū clamor ortus, aut ſimul ambo bellum Hetruſcum ſuſciperent. Quo animaduerſo conſenſu, Volumnius: Quoniam in collegę voluntate interpretanda, inquit, errauí, non committam, vt quid vos velitis obſcurum ſit: manere an abire me velitis, clamore ſignificate. Tum verò tātus clamor eſt exortus, vt hoſtes ex caſtris exciret. Armis ereptis, in aciem deſcendunt: & Volumnius ſigna canere, & vexilla efferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt, cernentem, ſeu pugnantem ſeu quieto ſe, fore collegæ victoriam: deinde veritum, ne ſuæ quoque legiones Volumnium ſequerentur: & ipſum flagitantibus ſuis ſignum dediſſe.

diſſe. Ab neutra parte ſatis cōmodè inſtructi fue-
runt. Samnitium enim dux Gellius Egnatius, pa-
bulatum cum paucis cohortibus ierat, & milites
ſuo impetu magis, quàm cuiuſquam ductu aut im-
perio pugnam capeſſebant. Romani quoque exer-
citus nec pariter ambo ducti, nec ſatis temporis ad
inſtruendum fuit. Pugnatum tamen eſt, fuſi fuga-
tíque hoſtes, ſeptem millia ac trecenti occiſi, duo
millia & centum viginti capti. In medio pugnæ di-
ſcrimine Appius, Bellonæ, ſi ſibi victoriam daret,
templum vouit. Ea parta, Bellonam victricem ce-
lebrauit.

Ex conſule factus eſt † prætor anno vrbis 458. 15
Videbatur enim ad verborum linguæq;, quàm ar-
morum certamina paratior: cùm eſſet callidus ſo-
lérsq; iuris † atq; eloquentiæ conſultus. ideóq; iu- 16
ri ac foro magis idoneus, quàm ad bella gerenda
aptus: Bello itaque præfectus eſt Fabius.

Eodem tamen anno, mortuo Fabio Coſſ. & re-
integrato bello cum Samnitibus, aduerſus eos Ap-
pius Claudius prætor cum exercitu mortui conſu-
lis miſſus eſt, & pugnauit in agro Stellati infeſtiſſi-
mis animis: hinc ira ſtimulante aduerſus rebellan-
tes toties, illinc ab vltima iam dimicantibus ſpe.
Cæſa ergo Samnitum ſexdecim millia trecenti: ca-
pta duo millia, ſeptingenti. Ex Romano exercitu
cecidêre duo millia ſeptingenti. Victoriam Fabia-
nam deſcribit Oroſ. Flor. Cicero *in 2. de Finib.* & *in
Catone maiore.*

Poſt ſex deinde annos, nempè 464. M. Valerio
Coruino, & Q. Seditio Noctua Coſſ. Pyrrhus Epi-
ri † Rex, Alexandri Magni ſucceſſorum opibus ad- 17

iutus, per ſpeciem ferendi Tarentinis auxilij bellum in Romanos gerens, cum eos ita profligaſſet, vt Præneſte vſq; milliario ferme ab vrbe vigeſimo proceſſiſſet, admiratus Fabricij cęterorúmq;, vt ferunt, conſtantiam, legatum Cyneam nomine miſit, qui pacem ita peteret, atque offerret, vt partem Italiæ, quam iam armis occupauerat, retineret. Senatus clade perterritus, & grauiora metuens, ad pacem ſocietatémq; iam propemodum inclinabat. Appius itaq; vir ampliſſimus quidem, cæterum ſenectute & orbitate oculorum à Reipublicæ muneribus vacans, auditis ijs quæ à rege nunciabantur, ac rumore obtinente, Senatum pacem eſſe decreturum, tolerare non potuit, ſed in curiam ſe deferri iuſſit. Latus igitur in lectica per forum, vbi ad ianuam curiæ peruenit, filij ſimul & gener ſuſcipientes ipſum, ſtipantéſq; in Senatum duxerũt. Cũ patres ad cõſpectum tanti ſenatoris obmutuiſſent,
18 ille, vbi ſuo loco conſtitit, ita dicere eſt orſus: † Equidem antea P. C. meam hanc oculorum fortunam permoleſtè ferebam: nunc autem doleo atq; angor, quòd non vltra cæcitatem ipſum, ſurdus etiam ſim, ne turpes conſultationes ac ſententias veſtras, quæ huius vrbis gloriam ſubuertunt, audire compellerer. Vbi enim illa eſt ferocia, quam crebrò verbis vſurpare ſoletis, affirmantes: Si Magnus Alexander in Italiam profectus, nobiſcum adoleſcentibus, aut cum patribus noſtris, tum florentibus, geſſiſſet bellum, nequaquam eum tunc, vt inuictum, gloriam relaturum: ſed aut fuga aut morte ſua, maiorem huic vrbi gloriam, noménq; relicturum fuiſſe? Hanc igitur verborum inſolentiam,

nunc

nunc rebus oſtendite. Chaones & Moloſſos, qui ſemper Macedonũ præda fuêre,& † Pyrrhum Regem eorum,formidatis:qui vnum ex Alexandri ſatellitibus ſemper ſecutus eſt,ac coluit. Et nunc,nõ tam Tarentinis auxilium ferens, quàm hoſtes domi fugiens,in Italia verſatur, auſus profiteri principatum in Italia: cum potentia, quæ ad exiguam Macedoniæ partem conſeruandam ſufficere non valuit.Itaq; non hunc remouebitis, ſi amicum feceritis:ſed alios contemptu noſtri inuitabitis:quaſi ſuperare nos facilè ſit,ſi Pyrrhus abeat, non modò pœna non data eorum quæ contra nos geſſit, verùm etiam mercede accepta fœderis eo authore cum Tarentinis, Samnitibúſque recipiendi.

Itaque acerba in patres oratione inuectus, pacem vt inſalubrem diremit, & ad belli ſtudium animos traduxit. Neque id modò: ſed etiam admitti in vrbem † Pyrrhum,inſpiciendi amicè gratia id orantem,vetuit.Renunciatum eſt igitur Pyrrho à Romanis, eum cum Romanis, niſi ex Italia decederet, pacem habere non poſſe. Et quod in armis eſſet, populum Romanum in eum geſturum bella; vel ſi mille Coſſ. viciſſet. Itaque Cyneas legatus admiratione plenus, reuerſus quærenti † Pyrrho reſpondit: Regum ſe patriam & conſeſſum vidiſſe,taléſque Romę eſſe omnes ſigillatim, qualis vnus Pyrrhus apud Epirum & reliquam Græciam putaretur: & aduerſus Lernæam quandá hydram pugnari, tantum eſſe militum, & populi numerum. Salubre Appij conſilium euentus comprobauit. nam paulo poſt Pyrrhus † vi victus, atque Italia expulſus eſt. Eius orationis initium En-

Marginal numbers beside lines: 19 (at "ſemper Macedonũ"), 20 (at "mitti in vrbem"), 21 (at "† Pyrrho reſpondit"), 22 (at "probauit").



Digitized by Google

nius in Annalibus ita expreſſerat:

*Quo vobis mentes, rectæ quæ ſtare ſolebant*
*Antehac, dementi ſeſe flexere ruina?*

Hæc de rebus eius geſtis tam bello, quàm pace, 13 Non minorem autem in iuris ciuilis peritia,† & eloquentiæ ſtudio celebritatem conſequutus eſt. Nonnullæ enim mortuorum laudationes, vſque ad Ciceronis extremam ætatem peruenêre: quæ ita probatæ ſunt, vt inuenti ſint qui Appium, quàm Catonem magis imitarentur. Legitur & carmen quoddam ab eo relictum, à Pythagoreorum inſtitutis non abhorrens: quod Panætius Stoicus philoſophus in quadam ad Q. Tuberonem epiſtola valde laudauit. Pomponius verò re-
14 fert actiones † eum ſcripſiſſe: & affirmat, Appium vſum R. literæ, ad multa nomina quæ prius per S. enunciabantur, traduxiſſe, vt pro Valeſijs Valerij, pro Fuſijs Furij dicerentur.

Fertur eius dicterium: Negotium populo Romano melius eſſe, quàm ocium.

Vita functus eſt decrepita prorſus ætate, cum multos antea annos ſine luminibus exegiſſet. Reliquit quatuor filios, & quinque filias. Ita vixit vt nec priuato commodo, nec publico muneri defuerit. Exemplum de inſolentia filiæ refert Gellius *lib.* 10. *cap.* 6. Quæ ob verba improba ac inciuilia, mulctam dedit æris grauis XXV. millia. Ab
15 Appio originem ducunt, † Tiberius, C. Caligula, Claudius Druſus Germanicus.

CAP.

## CAPVT VI.

### *Cn. Flauius.*

### SVMMARIVM.

1 *Cn. Flauius Appij ſcriba, ius ciuile euulgauit.*

ORtus eſt patre libertino, & humilis fortunæ homine. Appij Claudij Cæci ſcriba factus, clam Ius † ciuile, in pontificum penetralibus repoſitum, furatus eſt, & euulgauit. Vnde apud plebem eam gratiam conſequutus eſt, vt in Ædilem curulem eligeretur. 1

## CAPVT VII.

### *P. Sempronius Sophus.*

### SVMMARIA.

1 *Sempronius Sophus, ſiue Sapiens, vnde ſic cognominatus, inuehitur in Appium Claudium, num. 2. 8. 9. creatur Conſul, num. 10. Pontifex, cenſor, Prætor: & bello præficitur, num. 11.*

3 *Lex Æmilia, de cenſura tempore, controuertitur, num. 6. & ſeqq.*

4 *in Appiam familiam inuectiua Sempronij, & numer. 7.*

5 *Lex noua ſemper antiquam abrogat, ſi ſit contraria.*

SEmproniorum familia inter patricias familias antiquas non incelebris fuit. Ex hac originem

1 habuit Sempronius: cui *populus Romanus* † ob inſignem ſapientiæ laudem, *Sapientis* cognomen indidit.

Primùm factus eſt Tribunus *plebis*. *In Tribunatu* dixit † contrà Appium *Claudium*, qui 2 circumactis decem & octo *menſibus*, *cenſuram* deponere recuſauit. Quæ *actio non popularis* magis quàm iuſta, nec in vulgus quàm *optimo* cuiq; gra- 3 tior fuit. Nitebatur Sophus *lege Æmilia*, † *cuius* author fuit Æmilius Mamerchus dictator, qui quinquennalé antè cenſuram, & longinquitate poteſtatis dominantẽ, intra ſex menſium & anni coegerat ſpacium. Contrà Appius negabat, interrogationem Tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuã. Nam etſi tenuerit lex Æmilia eos cenſores: quorum in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cẽſores creatos eam legem populus iuſſiſſet, quódque poſtremum iuſſiſſet, id ius ratúmque eſſet: non tamen aut ſe, aut eorum quenquam qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent, teneri ea lege potuiſſe. Cui reſpondit Sempronius Sophus in hæc verba: En, inquit, Quirites, illius Appij pro- 4 genies, † qui Decemuir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit: tertiò, nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces & imperium obtinuit: nec antè continuando abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum malè parta, malè geſta, malè retenta imperia. Hæc eſt tandem familia, Quirites, cuius vi atque iniurijs compulſi, extorres patria Sacrum montem cepiſtis. hæc, aduerſus quam Tribunitium auxilium vobis comparaſtis. hęc, propter quã duo exercitus Auentinum inſediſtis. hæc, quæ fœnebres

nebres leges. hæc, quæ Agrarias ſemper impugnauit: hæc, connubia patrum, & plebis interrupit: hæc, plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. Hoc eſt nomen multò quàm Tarquiniorum infeſtius veſtræ libertati. Itane tandem, Appi Claudi, cum centeſimus iam annus ſit à Mamerco Æmilio dictatore, tot cenſores fuerint nobiliſſimi fortiſſimique viri, nemo eorum duodecim Tabulas legit? nemo id ius eſſe, quod poſtremo populus iuſſiſſet, ſciuit? Immo verò omnes ſciuerunt: ideò Æmiliæ potius legi paruerunt, quàm illi antiquæ, qua primum cenſores creati erant, quia hanc poſtremum iuſſerat populus: & quia vbi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper † antiquam abrogat noua. 5
An hoc dicis Appi, non teneri Æmilia lege populum? An populum teneri, te vnum extra legem eſſe?
Tenuit † Æmilia lex violentos illos cenſores, C. Furium, & M. Meganium: qui, quid iſte magiſtratus 6
in Repub. malè facere poſſet, indicarunt: cum ira finitæ poteſtatis Mamercum Æmilium, principem ætatis ſuæ belli domique, ærarium fecerunt: tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorum ſpacium. tenet C. Plautium collegam tuum, iiſdem auſpiciis, eodem iure creatum. An hunc non, vt qui optimo iure cenſor creatus eſſet, populus creauit? Tu vnus eximius es, in quo hoc præcipuum ac ſingulare valeat? quem tu regem ſacrificiorum crees? amplexus regni nomen, vt qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicet: quem ſemeſtri dictatura, quem interregno quinque diebus contentum fore putes? quem claui figendi aut ludorum cauſa dictatorem audacter crees? quàm

iſti ſolidos ac ſocordes *videri creditis eos*, qui intra viceſimum diem ingentibus *rebus geſtis*, dictatura ſe abdicauerunt? aut *qui vitio creati*, abierunt magiſtratu? Quid ergò *antiqua repetam? Nuper* intra decem annos C. *Mæuius dictator*, quia cum quæſtiones ſeuerius quàm *quibuſdam potentibus tutum erat*, exerceret, *contagio eius quod quærebat*, ipſi criminis obiectata *ab inimicis eſt*: *vt priuatus* obuiam iret crimini, *dictatura ſe abdicauit.* Nolo ego iſtam in te *modeſtiam, ne degeneraueris*
7 à familia † imperioſiſſima & ſuperbiſſima: non die, non hora citius quàm neceſſe eſt, magiſtratu abieris: modò ne excedas finitum tempus, ſatis eſt aut diem, aut menſem cenſuræ adiicere. Triẽnium,
8 inquit, † & ſex menſes, vltra quàm licet Æmilia lege, cenſurám geram, & ſolus geram. Hoc quidem iam regno ſimile eſt. An collegam ſubrogabis? quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt. Pœnitet enim quod antiquiſſimum, ſolemne, & ſolum ab ipſo cui ſit inſtitutum Deo, ab nobiliſſimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum miniſterium, religioſus cenſor deduxiſti. Gens antiquior originibus vrbis huius, hoſpitio Deorum immortalium ſancta, propter te ac tuam cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi vniuerſam Rempublicam eo nefario obſtrinxeris, quod ominari etiam reformidat animus. Vrbs & luſtro capta eſt, quo demortuo collega C. Iulio Cenſore, L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit: & quanto modeſtior illius cupiditas fuit, quàm tua Appi? nec ſolus, nec vltra finitum lege tempus, L. Papyrius

rius cenſuram geſſit: tamen neminem inuenit qui ſe poſtea authorem ſequeretur. omnes deinceps cenſores, poſt mortem collegæ, magiſtratu ſe abdicarunt. Te, † nec quod dies exiit cenſuræ, nec 9
quòd collega magiſtratu abiit, nec lex, non pudor coercet: virtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu deorum hominúmque ponis. Ego te Appi Claudi, pro iſtius magiſtratus maieſtate ac verecundia, quem geſſiſti, non modò manu violatum, ſed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem. Sed & hæc quæ adhuc egi, peruicacia tua & ſuperbia coegit me loqui. Et niſi Æmiliæ legi parueris, in vincula duci iubebo. Nec, cum ita comparatum à maioribus ſit, vt comitiis cenſoriis, niſi duo confecerint legitima ſuffragia, non renunciato altero, comitia differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis, ſolùm cenſuram gerere patiar? Hæc, taliáque cum dixiſſet, prehendi cenſorem, & in vincula duci iuſſit.

Anno Vrbis 449. in † conſulem creatus eſt hic 10
Sempronius Sophus. Collegam habuit P. Sulpitiũ Auerrionem. His Coſſ. fœdus antiquum, poſt annorum circiter XX. bellum, Samnitibus redditum. Pugnatum eſt quoque cum Æquis: quam pugnam Liuius deſcribit.

Anno vrbis 451. cùm poſt magnam contentionem obtinuiſſet plebs, vt ſui ordinis hominibus ſacerdotia quoque communicarentur, Sempronius
† Pontifex creatus eſt: & proximo anno cenſor, cũ 11
eo quem in conſulatu collegam habuerat. Poſt pôtificatum duobus annis, præturam adeptus eſt.

Nam, nec poſt maiores magiſtratus is honos tum ſpernebatur. In prætura cum nunciatum eſſet, Etruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos etiam in armis eſſe, & iam vrbi minitari, ſummæ rerum à Senatu præpoſitus iuſtitium indixit. Delectum omnis generis hominum habuit: nec ingenui modò, aut iuniores ſacramento adacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ.

## CAPVT VIII.

### *P. Sempronius Tuditanus.*

### SVMMARIA.

1 *Sempronij Tuditani Tribun. mil. oratio ad milites. idem Conſul factus, eiuſque geſta, num. 3. & virtutes. num. 5.*

2 *Luſtro anno V. C. 545. condito, quod ciues cenſi.*

4 *Ptolomæus Ægypti Rex, amicus Romanorum bello Punico.*

6 *Repudium propter ſpectatos ignorante marito ludos, miſſum.*

Filiúſne prioris Sempronij fuerit, ignoratur: ex poſteris tamen fuiſſe veriſimile eſt. Hic Sempronius Tuditanus, initio Tribunus militum factus eſt. Liuius *libro* 2. *Decade* 3. Refert Liuius eius
1 orationem ☩ ad milites, in bello Punico ſecundo, Cannenſi acie afflictis Romanis. Capi ergo mauultis, inquit, ab auariſſimo & crudeliſſimo hoſte? æſtimarique capita veſtra precio? & exquiri ab interroganti-

gantibus, Romanus ciuis ſis, an Latinus ſocius? Vt ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur, non tibi? Non vos quidem L. Æmilij, qui ſe bene mori, quàm turpiter viuere maluit, & tot fortiſſimorum virorum, qui circa eum tumulati iacent, ſimiles eſtis? Sed antequam opprimat: lux, maioraque hoſtium agmina obſepiant: inter, per hos qui inordinati atque incompoſiti obſtrepunt, portis erumpamus. Ferro atque audacia iter fiat, quamuis per confertos hoſtes. Cuneo quidem hoc laxum atque ſolutum agmen, ac ſi nihil obſtet, tranſibimus. Itaque ire mecum, qui & voſmetipſos, & Rempublicam ſaluam vultis. Hæc vbi dicta dedit, ſtringit gladium: cuneóque facto, per medios vadit hoſtes.

Quarto inde anno Curulis ædilis factus eſt: & in ſequentem annum Prætor deſignatus. Obuenit ei Ariminum prouincia, nunc Ciſalpina Gallia.

Biennio poſt cenſuram obtinuit, cum M. Cornelio Cethego, anno Vrbis 544. De his ſic Liuius: Hoc etiam anno, inquit, M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus, cenſores creati ambo, qui nondum conſules fuerant, Senatum, & Senatus principem Q. Fabium Maximum legerunt, quęque locanda erant, locarunt. Cæterum anno ſequenti luſtrum † condiderunt, cenſa ſunt ciuium capita 127. millia, 107. De his Ennius *in Brut. Ciceronis:* 2.

*Additur orator Cornelius ſuauiloquenti*
*Ore Cethegus, Marcus Tuditanus collega,*
*Marci filius.*

**Quadriennio iterum poſt abſens, cùm prouin-**

ciam Græciam haberet, *creatus eſt in ſequentem*
3 annum † conſul. Liuius, *Caſſiodorus, Faſt.* Capitolini. In conſulatu hæc geſſit: Primò, conditiones pacis inter Epirotas & Romanos dixit. Deinde per æſtatem in agro *Crotonienſi cum* Hannibale in ipſo itinere, tumultuario *prælio conflixit*, quo conflictu agminibus magis, quàm acie pugnatum eſt. Tandem verò Pœnos fudit, fugauítque: ſupra quatuor millia amatorum cæſa, paulò minus trecenti viui capti, & equi quadraginta, & vndecim militaria ſigna. Liuius, Appius & alij. Quę victoria in cauſa fuit, vt in inſequentem annum ei imperiũ prorogaretur, ita vt in locum P. Licinij ſuccederet. Reuocatus ex Brutiis, aut Calabria (vt nunc vulgò vocatur) Romam, biennio poſt cum duo-
4 bus collegis ad Ptolemæum regem † Ægypti miſſus eſt, vt annunciarent victum Hannibalem, Pœnóſque fuſos, & gratias agerent regi, quòd in rebus dubiis, cum finitimi etiam ſocij Romanos deſererent, in fide manſiſſet: & peterent, vt ſi coacti iniuriis bellum aduerſus Philippum Macedoniæ Regem ſuſcepiſſent (quod futurum videbatur) priſtinum animum erga populum Romanum conſeruaret. Sempronius itaque bello quoq; bonus habitus ad cætera, quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur, congeſtis omnibus hu-
5 manis à † natura fortunáque bonis, nobilis idem ac diues erat, forma viribúſque corporis excellebat: facundiſſimus habebatur, ſeu cauſa oranda, ſeu in Senatu & ad populum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet: Iuris pontificij peritiſſimus: ſuper hæc bellicæ quoque laudis conſulatus compotem fecerat,

rat, Liu. *lib.* 30.

Fertur de eo inſigne exemplum ſeueritatis. 6
Coniugem † enim repudij nota affecit: quæ nihil aliud egerat, quàm quòd ſe ignorante ludos ſpectare auſa fuerat.

## CAPVT IX.

### *T. Coruncanus.*

### SVMMARIA.

1 *Ius primum profeſſus eſt T. Coruncanus.*

2 *Coruncanus primus iura profeſſus, ſapientiam cum eloquentia coniunxit. Conſul factus, nu. 3. triumphauit, nu. 4.*

FVit oriundus ex antiqua Coruncanorum familia quæ Camerij celebris olim erat. Hic omnium primus ius † profeſſus eſt, cùm ſuperiores 1
veluti in latēti id retinuiſſent, ſolúmque conſultoribus vacantes, haud diſcere volentibus ſui copiam feciſſent. Pomponius *in l. 2. ff. de orig. iuris.* Fuit autem vnus qui ſapientiam † cum eloquentia, 2
quantum illa ferebant tempora, coniunxit. Dedit ſe ad Rempublicam gerendam: & vt ad eum de omnibus diuinis, atq; humanis rebus referretur, cōceſſit. Idémque & in Senatu, & apud Populum, & in cauſis amicorum, & domi & militiæ, conſilium ſuum fidemq; præſtabat. Quotidie tranſuerſo deambulabat foro: quod erat inſigne, eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus liberaliter conſilij ſui copiam.

3 Factus eſt Coſ. anno *Vrbis 473.* collegam habuit P. Valer. Leuinum. Florus, Oroſius, Eutropius Epitome, omnes denum præter Plutarchum. Valerio Tarentini, Coruncanio Etruſci, quæ duæ hoc tempore conſulares prouinciæ erant, obtigerunt. Hoc anno ineunte Pyrrhus in Italiam venit, & primus viginti elephantis (quæ animalia non ante in Italia conſpecta erant) admirationem ac terrorem hominibus attulit. Plin. *libro* 8. Pauſa. *in Attic.* De Pyrrhi porro aduentu, & bello loquuntur, Plutarchus, Iuſtinus, Eutropius, & præ cæteris Zonaras, Flor. Et Ennius apud Ciceronem *libro* 1. *de Officiis.*

2 Triumphauit † T. Coruncanus de Vulſinienſibus & Vulcientibus vt tradunt Capitolini ſcriptores, & Velleius *libro* 2. Factus eſt cenſus, & cenſa ſunt CCLXXVII. millia, CCXXII. Huius verò Coruncani ſcripta nulla ad ſuam ætatem perueniſſe, tradit Pomponius. Deinde pontificatum adeptus eſt, quingenteſimo circiter ab Vrbe condita anno.

## CAPVT X.

### *Q. Fabius Pamphilus.*

### SVMMARIA.

1 *Fabiorum præclara familia.*

2 *Pomponij error in Q. Mutio.*

3 *Q. Fabij legatio ad Hannibalem: ad Carthaginenſes, num. 4. ad Volſianos nu. 6.*

5 *Carthaginenſes bellum ſucclamant.*

1. FAbia gens, ab ipſo Hercule originem ſuam repetit: & multa multorum † Fabiorum præclara atque

ta atque egregia in Rempublicam merita extant. Fuitq; familia frequentiſſima, vna enim acie trecēti Fabij cęci. Ex hac ſtirpe genus duxit Q. Fabius, quem Pomponius †Q. Mutium falsò vocat. Q. Fa 2
bius igitur omnium primò functus eſt legatione † 3
ad Hannibalem, qui Saguntum, Hiſpaniæ vrbem, contra fœdera Romanorum & Carthaginenſium, violaturus videbatur. Quę quidem legatio vana & irrita fuit. Expugnauit enim Hannibal Saguntum, neglecto fœderum iure. Polybius. Anno deinde poſt miſſus eſt in Africam tanquam dux legatio-
nis, † ad percunctandos Carthaginenſes, publicóne 4
conſilio factum: & vt peteret, vt vel Hannibal in pœnam rupti fœderis dederetur Romanis, vel indiceret populo Carthaginēſi bellum. Fertur inſigne exemplum magnitudinis animi de illo. Cùm enim legatis, poſtquam Carthaginem veniſſent, Senatus datus eſſet: & Q. Fabius nihil vltra quàm vnum, quod mandatū erat, non ſine Carthaginenſium indignatione percōtatus eſſet: Hanno autem factionis Barſinæ princeps, Hannibalis fautor, longa oratione de iure fœderum diſſeruiſſet, ad extremúmque ita peroraſſet: Proinde omittite Romani mentionem Sagunti atque Iberi facere, & quod diu parturit animus veſter, aliquando pariat: tum Fabius, legatorum natu maximus, cùm eam de iure fœderum diſceptationem, vt alienam dignitate populi Romani, atroci oratione reſpuiſſet, eum ita tolerari poſſe inquiens, ſi res Saguntinorum integra eſſet: nunc verò exciſo Sagunto, violatiſq; iniquiſſimè fœderibus, vel patratorem ſceleris dedendum Romanis, vt appareret Saguntum publi-

co Carthaginenſium conſilio minimè oppugna-
tum: vel ſi id nollent, ac ſuo conſilio oppugnatam
vrbem faterentur, vt ſe ad bellum pararent. Vbi
tergiuerſantes Pœnos animaduertit, verbum non
addidit: ſed ſinum è toga factum, Senatui oſten-
dens: Hic (inquit) vobis bellum pacémque porta-
mus, vtrum eligitis, & vtrum placet, ſumite. Sub
hanc vocem, haud minus ferociter, Daret vtrum
5 vellet: vel (vt alij tradunt) Bellum, † ſucclamatum
eſt. Fabius interim effuſo in media curia ſinu, Bel-
lum dare ſe dixit: non ſine horrore, quaſi planè id
in ſinu ferret. Accipere ſe illi omnes, alacri vultu
reſponderunt: & quibus acciperent animis, iiſdem
eſſe geſturos. Ab Carthagine in Hiſpaniam traie-
6 cit, & ad Volſianos legationis † munus ſubijt, ab
ijs tamen æquè ferox reſponſum retulit. Cum e-
nim à Q. Fabio in ſocietatem ſollicitati & pellecti
eſſent, maximus natu è Volſianis in conſilio re-
ſpondit: Quæ verecundia eſt, Romani, vos poſtu-
lare, vti veſtram Carthaginenſium præponamus
amicitiæ? cùm qui id fecerunt, Saguntinos, crude-
lius, quàm Pœnus hoſtis perdidit, vos ſocij perdi-
deritis? Ibi quæratis ſocios, cenſeo, vbi Saguntina
clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicuti lugubre,
ita inſigne documentum, Sagunti ruinæ erunt, ne
quis fidei Romanæ aut ſocietati confidat. Inde ex-
templò abire finibus Volſianorum iuſſit. ab nul-
lo deinde conſilio Hiſpaniæ benigniora verba
tulêre.

Quidam exiſtimant, hunc Fabium eum eſſe, cu-
ius vitam Plutarchus deſcribit, nempè Q. Fabium
Maximum, quinquies conſulem, qui Verrucoſus

& oui-

& ouicula eſt dictus. Horum opinionem, ſi qui ſequi velint, poterunt apud Plutarchum ſplendidè vitam eius deſcriptam legere.

## CAPVT XI.

### *P. Ælius Pætus.*

### SVMMARIA.

1 *Æliorum familia unde ſic dicta.*

2 *Pætus Ælius quo patre natus, & quo anno Ædilis, Pratórque factus, num.6. Conſul, num.7. Cenſor, num.10.*

3 *Carthaginenſes Hannibalem ex Italia reuocant, num. 4.*

5 *Scipionis geſta in Africa, & Senatu Roman. comprobantur.*

8 *Bellum Punicum ſecundum quibus conditionibus finitum.*

9 *Ælius Pætus contra Boios in Galliam mittitur.*

GEns Æliorum † plebeia fuit: & conſulem in familia ſua non prius vidit, niſi centeſimo & trigeſimo ab exactis regibus anno. Nomen autem familia cepit à petulantia, & oculorum laſciuia. Fuit gens magna. inde Feſtus ait, Gentem Æliam appellari, quæ ex multis familijs conficiatur. 1

Pætus † itaque noſter patrem habuit Pontificem Maximum, qui in Cannenſi pugna cecidit. Factus eſt initio Ædilis, deinde Prætor, anno Vrbis 550. Cn. Seruilio Cepione & Gemio Coſſ. 2

Eo anno Scipio, qui poſt Africanus Maior dictus eſt, in Africa Syphacis regis caſtra incendit,

eáque vnà cum caſtris *Aſdrubalis* deleuit: cæſa aut flammis hauſta ad XL. millia hominum ſunt: capti ſupra VI millia. neque haud ita multo poſt, in magnis campis, cum ijſdem qui exercitu reparato bellum redintegrabant, congreſſus, eos fugauit, atque ciuitates circum omnes partim vi, partim metu ſubegit. Quo terrore compulſi Carthaginenſes,
3 ſes, † legatos, qui Hannibalem cum exercitu eius in Africam ex Italia ad patriæ defenſionem reuocarent, miſerunt. Lælius Maſiniſſam ſibi coniungit, ac acie cum Syphace congreſſus, eum in prælio viuum cepit, atque Maſiniſſæ paternum regnum reſtituit. Maſiniſſa Sophonisbam, vxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis, poſtquàm adamare cœpiſſet, ac matrimonio ſibi eam copulaſſet, à Scipione caſtigatus, venenum ad eam miſit, quo hauſto extincta eſt. His rebus perculſi Carthaginéſes,
4 oratores † ad pacem petendam mittunt, triginta ſeniorum principes. Pacis conditionibus à Scipione latis, induciæ, dum ad Senatum Romam legati mitterentur, factæ ſunt. Miſſus eſt interea Romam à Scipione Lælius, cum captiuo rege Syphace, cui ſe adiunxerunt legati Maſiniſſæ. P. Ælius Pætus Prætor tum, coacto Senatu Lælium quæ in Africa geſta eſſent, patribus exponere iubet. Et aduocata concione, pro roſtris multitudini publicũ hoc gaudium ſignificat. Deinde extemplo edixit, vti æditui ædes ſacras omnes tota vrbe aperirent: circumeundi ſalutandíque deos, agendíque gratias per totum diem populo poteſtas vt fieret. Poſtero die legatos Maſiniſſæ in Senatum produxit: qui & gratulati ſunt Senatui de rebus proſperè à

Scipione

Scipione geſtis: & gratias egerunt, quod Maſiniſſam non modò regem nominaſſet, ſed feciſſet: petiuéruntque vt Senatus regium nomen & reliqua in Maſiniſſam à Scipione collata beneficia confirmarent. Quibus reſpondit Senatus, rerum in Africa proſperè geſtarum communem ſibi cum rege gratulationem eſſe: ea quæ Scipio contuliſſet † bene- 5
ficia, Senatui placere, eíque probari plurimum. Per prætorem munera mittunt, dolénſque in Africam legatorum iuſſu reuertitur. Annibal de ſuorū clade certior factus, in Italiam diſcedit. Refert itaque P. Ælius † prætor, de gratijs dijs habendis. decre- 6
tum eſt, vt quinque dies circum omnia puluinaria ſupplicaretur, victimæque maiores immolarentur. Centum viginti legati Carthaginenſes poſtquàm Romam veniſſent, pace infecta, ac propriè ſine reſponſo dimiſſi ſunt: quod ſpeculatores, non legati veniſſe arguerentur. Polybius, Liuius, Florus, Appianus, alij.

Anno ſequenti, Rutilius Ælium magiſtrum equitum fuiſſe commemorat, dictatore Gn. Seruilio. Verùm errat. nam Pub. Sulpitius dictator Gn. Seruilium magiſtrum equitum creauit, Liu. *lib.* 45.

Anno Vrbis 552. conſul creatus † eſt cum Cor- 7
nelio Lentulo. Huic claſſis, illi Italia prouincia obuenit. Eo anno finitum eſt bellum Punicum ſecundum cum Carthaginenſibus, his conditionibus, † 8
vt liberi ſuis legibus viuerent: quas vrbes, quóſque agros, quibúſq; finibus ante bellum tenuiſſent, tenerent: perfugas & fugitiuos & captiuos omnes, & naues roſtratos, præter viginti triremes, traderent: elephantóſq; quos haberent domitos, neq; doma-

rent alios:bellum neque in *Africa*, neque extra Africam iniuſſu populi *Romani gererent*: Maſiniſſæ res redderent, fœdúſque cum eo facerent: decem millia talentum argenti *deſcripta penſionibus* æquis in annos quinquaginta *ſoluerent*: obſides centum arbitratu Scipionis darent. *Liuius, Appianus, alij.*

9 Ipſe P. Ælius Pætus † contra *Boios*, qui incurſiones in agros ſociorum in Gallia faciebant, profectus eſt. Verùm infeliciter pugnauit. Improuiſo enim impetu C. Appius præfectus cum frumentatoribus eſt circumuentus, & ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes, ſunt cæſa: inter quos ipſe C. Appius præfectus. Sub exitum anni, cum crearentur Decemuiri, qui agrum Samnitem atque Apulum, qui publicus populi Romani erat, metirentur, & militibus qui cum Scipione bellum Punicum fecerát, diuiderent: inter hos & P. Ælius creatus eſt. Decretúmque, vt quot quiſque miles in Hiſpania vel Africa militaſſet annos, in ſingulos annos bina iugera acciperet.

10 Poſt præturam cenſor † factus. Deinde vnà cum decem legatis miſſus in Macedoniam, ad dirimendas controuerſias inter Antiochum Syriæ, & Ptolemæum Ægypti regem, vndeuigeſimo deinde anno ad Triumuiratum peruenit: & ſequenti anno cum augur eſſet, peſtilentia obijt.

## CAPVT XII.

### *Sext. Ælius.*

### SVMMARIA.

1 *Sext. Ælius quando Ædilis Curulis factus, & conſul, num. 2.*

*nu.2. & Cenſor, num.3.*

4 *in Ludis ſpectandis, quando Senatus primum à populo ſeparatus.*

5 *Iuriſperitorum vetus conſilij præbendi mos.*

6 *Ælius Sextus laudatur, eiúſque ſcripta.*

7 *Ius Ælianum, quale fuerit.*

FVit hic Publij frater, & ædilis † curulis cum 1
M. Claudio Marcello, Anno ab Vrbe condita 541. In ædilitate frumenti vim magnam ex Africa aduectam, binis æris in modios populo diuiſit: & ludos Romanos cum magno apparatu fecit. Diem vnum inſtaurauit, ſigna ænea quinque ex multaticio argento in ærario poſuit.

Proximo anno poſt, conſulem creatum Rutulius ſcribit: qua in re errat, vt Faſti omnes comprobant. Factus eſt autem † conſul anno 555. cum T. 2
Quinctio Flaminio, Liuius, Caſſiodorus, Capitolinæ tabulæ, Plutarchus *in Quinctio*: Ælio Italia, Quinctio Macedonia obuenit. In bello memorabile nihil geſſit. Quinctius aduerſus Philippum in faucibus Epiri proſperè pugnauit, fugatúmq; coëgit in regnum reuerti. Anno vrbis 559. cum Cornelio Cethego cenſor † factus eſt: cenſa ſunt ciuium 3
capita CXLIII. millia, ſeptingenta quatuor, Liuius, Pedian, in Cornel. Capitol. tabulæ.

In cenſura hoc egit. Ludis Romanis imperauit Ædilibus curulibus, authore Africano Coſſ. vt loca Senatoria ſecernerent à populo. nam antea in promiſcuo ſpectabant. Itaque Senatus † tum pri- 4
mum ſecretus à populo ludos ſpectauit cum magna plebis indignatione, nec ſine Africani authoris pœnitentia.

5 Hic Ælius vnus ex illis fuit, qui more veteri † tranſuerſo foro ambulantes, ciuibus omnibus conſilij ſui copiam faciebant. Habitus eſt non modò omnium æqualium ſuorum iuris periti ſſi. 
6 ſed etiam ad dicendum paratus. Eum Ennius † ita laudat:

*Egregiè cordatus homo catus Ælius Sextus.*

Huius Ælij Cicero ſæpiſſimè facit mentionem, *in libro de Orator. in Topicis*, & *in libro ad Trebatium.* Pomponij temporibus extabat liber eius, qui Tripartita inſcriptus erat: quod legibus duodecim tabul. propoſita iungebatur interpretatio, de hinc ſubtexebatur legis actio. Hic liber quaſi cunabula
7 iuris continebat, & *ius Ælianum* † appellabatur: ex quo non difficulter apparet, Ælij ſcripta vehementer à vetuſtate approbata fuiſſe. Anno antequam cenſor fieret, prætores duo additi ſunt, vt eſſent ſex. Plinius.

## CAPVT XIII.

### *Ælius Pætus filius.*

### SVMMARIA.

1 *Ælius Pætus filius, cuius fuerit, & nu. 3.*
2 *Prætores ſex, quo anno primum creati.*
4 *Lunæ eclipſis à Sulpitio Trib. mil. prædicta.*

1 PVbliíne, an Sexti hic filius † fuerit, dubitatur. Pomponius enim ſolummodò filium fuiſſe Ælij refert. Inueniuntur enim in Liuij annalibus duo iuniores, C. Ælius, & M. Ælius. Caius quidem

Ælius

Ælius ædilitatem conſequutus eſt P. Cornelio Lentulo, & P. Iulio Appulo Coſſ. Deinde prætor factus Galliam, Inſubrium prouinciam ſortitus eſt. M. verò Ælius anno poſt Ædilis plebis cũ fuiſſet, in inſequentem annum creatus eſt prætor. Eóque anno primùm ſex † prætores creari cœpti, creſcentibus iam prouinciis, & patefcente Imperio. 2

Ego exiſtimo Pomponium † loqui de Q. Ælio Pæto, cuius conſulatus incidit in annum ab vrbe 586. & qui collegam habuit M. Iunium Pennam: cuius temperantiam Plinius celebrat *libro 33. cap. 11.* Liu. Eutropius, alij. 3

Anno ante Pæti conſulatum, Gentius rex Illyrici ſeſe dedidit: & triumphi decreti L. Æmilio Pauci proconſuli, & Cn. Octauio, de rege Perſę ex Macedonia: L. Anicio Gallo, de Gontio.

Facta quoque eſt inſignis eclipſis † lunæ, cuius meminit Plutarch. *in vita Æmilij.* Hanc Sulpitius Gallus tribunus militum, poſtea conſul factus, reddita cauſa, prædixit. 4

## CAPVT XIIII.

### *Attilius Sapiens.*

### SVMMARIA.

1 *Attilij Reguli conſtantia ſingularis & fides.*
2 *Attilius Iuriſconſultus celebris.*
3 *Sapientis nomen L. Attilio vnde tributum.*

TRaxit hic originem ex familia quidẽ plebeia, præſtantium tamen virorum feraci. Habuit

enim M. Attilium Regulum, L. Attilium Iureconſultum, & Regulum Serranum bis Coſſ. cuius
1 ſingularem † conſtantiam & fidei obſeruantiam refert Cicero *lib.1. Officiorum*: Regulus enim Serranus primo Punico bello captus à Pœnis, cũ de captiuis commutandis Romam miſſus eſſet, iuraſſetque ſe rediturũ: primum vt venit, captiuos reddendos in Senatu non cenſuit. Deinde cùm retineretur à propinquis & amicis, ad ſupplicium redire maluit, quàm fidem hoſti datam fallere. Et *in oratione in Piſonem*: M. Regulus, inquit, quem Carthaginenſes reſectis palpebris ligatum in machina, vigilando necauerunt, ſupplicio videtur affectus. Ex
2 hac itaque familia & noſter Attilius † celebris euaſit. De eo ſic ſcribit Cic. *in Lælio*: Scimus L. Attiliũ
3 apud Patres noſtros appellatum eſſe † *Sapientem*, quia prudens eſſe in Iure ciuili putabatur.

## CAPVT XV.

### *P. Cornelius Scipio.*

### SVMMARIA.

1 *Corneliorum familia patricia, & ampla.*

2 *Scipio Naſica in ſumma exiſtimatione apud Romanos, & optimus iudicatus, num.3. Prætor factus, num.5. Conſul, numer. 6 triumphat de Boijs, nu. 9. clarus in iuriſprudentia, numer.11. eius facetum dictum.*

4 *Mater Deûm Lapis, qua ſolennitate Romam introducta.*

7 *Edictum Scipionis de Senatoribus.*

8 *Boiorum*

8 *Boiorum exercitus à Scipione cæſus.*
10 *Hannibal veneno occumbit.*
13 *Dos ex ærario publico filiæ Scipionis data.*

CORneliorum familia inter † patricios celebris 1
fuit, & multos clariſſimos viros protulit: velut Scipiones, Scapulas, Barbatos, Lentulos, Dolabellas, Ruffinos, Merēdas, Bleſos, Cethegos, Merulas, Cinnam, Syllam. Ex Scipionum itaq; progenie noſter Naſica ortus eſt. Patrē habuit Gn. Cornelium Scipionem Caluum, qui in Hiſpania occiſus eſt, propè Tarraconam: & fuit frater patruelis Africano maiori.

Adoleſcens in ſumma fuit apud † Romanos 2
exiſtimatione, ob probitatis & continentiæ laudē. Cum enim Idæa mater magna Deûm Cybele, è Phrygiæ oppido Peſſinunte Romam adueheretur, ac iam Tarracinam adueniſſet, & recipi eam hoſpitio optimi in ciuitate viri, conſecrariq; ex oraculo Pythio oporteret, haud paruæ rei iudicium Senatū tenebat, qui vir optimus in ciuitate eſſet. Verùm certè victoriam eius rei ſibi quiſque malebat, quā vlla imperia honorésve ſuffragio ſeu plebis, ſeu patrum delatos. Patres conſcripti igitur iurati, P. Scipionem Naſicam adoleſcentem, nondum Quæſtorium iudicauerunt in tota ciuitate † optimum 3
eſſe. Quæ laus vnico huic à condito æuo contigit.

Cum omnibus igitur matronis Hoſtiam ire obuiam deæ, iſque eam de naue accipere, & in terram delatam tradere referendam matronis, iuſſus eſt. Poſtquam nauis ad oſtium amnis Tyberini acceſſit, ſicut erat iuſſus, in ſalum naue euectus, ab ſa-

lotibus deam accepit, extulítque in terram.
is erat, quem † Matrem deûm incolæ dice-
t, ab Attalo rege Aſiæ Romanis traditus. Ma-
næ primores ciuitatis, inter quas vnius Claudię
intię inſigne eſt nomen, accepêre: cui dubia, vt
litur, antea fama, inducta Romam deorum ma-
cum nauem autem qua vehebatur aduerſo Ty-
i, repentè in vado remoratam, & nullis viribus
bilem zona pertraxiſſet, precata deam, vt ſi pu-
am ſe ſciret, ſequeretur: clariorem ad poſteros
n religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per
nus ſuccedentes, deinde aliæ aliis, omni effuſa
itate obuiam, thuribulis ante ianuas poſitis,
a præferebatur: atque accenſo thure precanti-
s, vt volens propitiáque vrbem Romam iniret,
ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio, pertulêre,
d. id. April.

Decennio poſt, hoc eſt, anno 559. Scipio Naſica
rætor factus, vlteriorem Hiſpaniam ſorte obti-
it, ibíque trans Iberum multa ſecunda prælia fe
. Quo terrore non minus quinquaginta oppida
eum defecerun*.

Poſtero anno, proprætor pugnauit cum Luſita-
s, incerto euentu. In hoc itaque diſcrimine ludos
it, ſi vi funderet, exciderétque hoſtes, vouit. Vi-
deinde, duodecim millibus hoſtium cæſis, ca-
is quingentis quadraginta, & ſignis militaribus
num triginta quatuor. De exercitu Romano
ptuaginta & tres amiſſi & deſiderati ſunt. Ro-
am deinde reuerſus, competitores habuit L.
uintium Flaminium, & C. Manlium Volſonem,
erùm Quintius ipſi prælatus eſt, & antepoſitus,

& cum

Iuris C
& cum Gn...
quentis tamen
competitorum
priore anno ...
pareret. Con...
cum Acilio
putat. quod
linis faſtis, P
ca hiſtoria. ...
à Senatu
Syriæ reg...
paratum
P. Corn...
quibuſ...
quique
ab vrb
ſet: ni...
Rom
ind...
run
D...
...
d
...

omitio Æno barbo conſul factus. Se-
en anni conſulatum in magna rurſus
am contentione accepit: vt delatum
tali viro, non negatum honorem ap-
nſul itaque† factus eſt anno Vrbis 562. 6
Glabrione: non 556. vt Hotomannus
conſtat ex Liuio, Caſſiodoro, Capito-
Plutarcho *in Quinctio*, Appiano *in Syria*.
In eius conſulatu duo grauiſſima bella
decreta ſunt: vnum contra Antiochum
em: alterum contra Boios. Et adeò in ap-
curámque eius belli ciuitas intenta fuit, vt
lius Cos. ediceret, †Qui Senatores eſſent, 7
ue in Senatu Sententiam dicere liceret,
minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum
Roma abiret, quã vnde eo die redire poſ-
e vno tempore quinque Senatores ab vrbe
abeſſent. Ipſe in agrum Boiorum legiones
t: ac duobus ferè menſibus pòſt cum Boio-
exercitu ſignis collatis egregiè pugnauit. 8
ettriginta hoſtium millia cæſa, capta tria mil-
quadringenti. Signa militaria 123. equi mille
ti triginta, carpenta ducenta quadraginta ſe-
Ex victoribus mille quadringenti octoginta
uor ceciderunt. Eius victoriæ cauſa ſupplica-
ecreta eſt ab Senatu, victimæque maiores cæ-
Inde primò obſidibus à Boiorum gente acce-
, agri parte ferè dimidia eos mulctauit. quò, ſi
let, populus Roman. coloniam mittere poſſet.
mam reuerſus, de Boijs † triumphauit. In eo 9
umpho Gallicis carpentis, arma ſignáque & ſpo-
omnis generis tranſuexit, & vaſa ænea Galli-

&cum captiuis nobilibus, equorũ quoque capto-
n gregẽ t aduxit. aureos torques tranſtulit 1479.
hæc auri pondo 245. argenti infecti factique in
allicis vaſis non inf. brè uo more factis, duo mil-
, & 340. pondo. Bigatorum nummûm 234. Mili-
ous qui currum ſequuti ſunt, centenos, vicenos,
inos aſſes diuiſit: duplex centurioni, triplex equi
Liuius, Appianus.

Biennio inde cenſuram cum multis magnæ di-
itatis viris cùm petiiſſet, repulſam tulit: iterúm-
e quinquennio poſt, petitam cum octo compe-
oribus, haud obtinuit.

Anno proximo triumuir ad Aquileiam colo-
am Latinam deducendam crea us eſt. Antequã
ò deduceret coloniam, cum T. Quintio Flami-
, ac L. Scipione Aſiatico, ad Bruſiam Bithyniæ
gem eſt miſſus: apud quem contendente legatio-
effectum eſt, vt Hannibal † Pœnus Imperator,
apud eum fortè tum erat, obſeptis præſidio
itum omnibus cubili exitibus, ſumpto veneno
cumberet.

Biennio poſt, Naſica cum collegis coloniam A-
leiam deduxit tria millia peditum. Quibus da-
uinquagena iugera, centurionibúſque centena:
tena quadragena equites acceperunt.

Demum cum M. Portio Catone citerioris Hiſ-
iæ patronus factus eſt, aduerſus Romanos ma-
atus, qui Hiſpanos ſpoliarant, & miſerè vexa-
.

Hæ ferè ſunt res ab eo bello geſtæ. Domi † ob
prudentiam præcipuè clarus fuit, ita vt ipſi
licè domus in ſacra via data ſit, quo facilius
conſuli

Iuris Ci
conſul poſſe.
Celebratur
Ennium veniſſ
ancilla dixiſſe
domini iuſſu
diebus cùm
ſtiua quæ
tum Enniu
tem tuam
dens. Ego
domi no
Fertu
tis Ro
iam ad
præfe
poſſe
tur, S
tris
pin
cie
de
d

ioſſet.
ratur dictum eius facetum. Cum enim ad
veniſſet, eique ab oſtio Ennium quærenti,
dixiſſet, domi non eſſe: Naſica ſenſit illum
iuſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt
cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum à
quæreret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe.
nnius: Quid? ego non cognoſco, inquit, vo-
uam? Hic Naſica: †Homo es, inquit, impu- 12
Ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te
i non eſſe: tu mihi non credis ipſi?
ertur inſigne parſimoniæ ac frugalitatis vete-
Romanæ exemplum. Habuit ſororem, cuius
adultæ virginis dotem, cùm pater Hiſpaniæ
efectus Senatui ſcripſiſſet, ſine ſe expediri non
iſſe: ac proinde peteret vt ſibi ſucceſſor mittere-
r, Senatus, ne Reſpublica bono duce careret, pa-
is ſui partes deſumpſit: conſilióque vxoris ac pro-
nquorum Scipionis conſtituta †dote, ſummam 13
ius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit:
lotis modus, quadraginta millia æris, hoc eſt, qua-
draginta coronati Romani fuêre. Sic Valer. Max.

## CAPVT XVI.

### *L. Cornelius Scipio Africanus.*

### SVMMARIA.

1 *Scipio Africanus Naſicæ filius, vnde hoc cognomen ſibi vẽdicarit, num. 9. creatus Conſul, nu. 2. triumphauit de Carthagine, num. 8. contra luxum & laſciuiam ſeuerus, num. 11.*

Digitized by Google

*Nihil temere faciendum, Scipionis dictum.*
*Cato Carthaginis delendæ ſuaſor.*
*Carthaginem non delendam ſuaſit Scipio, & quare.*
*Carthago capta, ſpoliata & incendio deleta.*
*Africa, prouincia conſtituta.*
*Scipio Africanus ſcripſit libros ſex de Republ.*

Vit hic L. Cornelius, P. Cornelij Scipionis Na-
ſicæ † filius, vt rectè monet Bernhardus Ruti-
us: qui Plinium, Pomponium, itémque Valerium,
on ſine cauſa erraſſe oſtendit. Nam hi omnes, P.
ornelio Scipioni omnia attribuunt, quę poſterio-
bus temporibus geſta & acta ſunt. Quorum opi-
o ex temporum ſerie refelli facile ac euerti po-
ſt. Nam P. Scipio Naſica, qui optimus à Senatu
dicatus eſt, & qui Boios deuicit, ad conſulatum
ruenit anno vrbis 562. Ea verò quæ de Scipione
fert Plinius & Valerius, geſta ſunt ann. vrbis 608.
c itaque P. Cornelius Scipio conſul † creatus eſt
no vrbis 607. Inſignis eius cōſulatus fuit, ob ca-
am Carthaginem. Occaſio autem captæ & dele-
Carthaginis hæc fuit: Cùm in finibus Carthagi-
nſium maximus Numidarum exercitus, Archo-
zane ducis Syphacis nepote, diceretur eſſe: & M.
to ſuaderet, vt Carthaginenſibus, qui exercitū
cie contra Maſiniſſam regem, ſed reuera contra
manos accitum, in finibus haberent, bellum in-
eretur: contradixit Naſica, tantúmque effecit,
egati mitterentur Carthaginem, qui ſpecularē-
quid ageretur. Quibus miſſis, neque ſatis beni-
è acceptis, cum Guluſſa Maſiniſſæ filius denun-
ſſet, Carthagine delectus agi, claſſem cōparari,
& haud

Iuris C
& haud dubium
ijs bellum ind
rè faciundum
qui cùm reu
alijs princip
confeſtim v
tiam dixit:
ri, quamui
henſa eſſe
Carthagi
dimiſiſſe
tent. De
de te ag
clamar
ſentie
ſente
euer
ſecu
leri
ad
eò
q
r

…ium bellum ſtrui: Catone ſuadente vt
…ndiceretur, Naſica dixit, Nihil † teme-
…m. Itaq; rurſum legati exploratũ miſſi: 3
…uerſi legationem retuliſſent, Catone &
…ipibus Senatus ſuadentibus, vt in Africã
…trãſportaretur exercitus, Naſica ſenten-
…t: Nõdum ſibi iuſtam cauſam belli vide-
…uis exercitus & claſſis Carthagine depre-
…ſet. Itaque placuit, vt bello abſtineretur, ſi
…ginenſes claſſem exuſſiſſent, & exercitum
…ent: ſin minus, proximi Coſ. de bello refer-
…einde, cum Cato † non deſiſteret, quacunq; 4
…geretur in Senatu, ad extremũ ſentẽtiæ ex-
…re, delendam eſſe Carthaginem: Naſica diſ-
…ens, inſtitit in hunc modum contrariam tueri
…ntiam: è Rep. ſibi videri, Carthaginem † non
…ti, potiſſimum, quoniam populus Romanus 5
…ndis rebus elatus & inſolens, à multis iam ſce-
…bus contineri non poſſit: qui proſperitate rerũ
…ò luxuriaret, vt quò impetus animorum ferret,
…per vim atq; impotentiam graſſaretur. Hunc er-
…metum moderatorem & ſalutarem, quaſi fre-
…m quoddam temeritati multitudinis, retinen-
…um cenſebat. Carthaginenſes enim, quemadmo-
…um Romanos ſuperare non poſſent: ſic ſatis eſſe,
…ad populum Romanum, intra moderationis ter-
…minos continendum. Quamuis hæc & moderatè
ac ſapienter à Scipione Naſica dicerentur, peruicit
tamẽ Catonis ſententia. Placuit igitur, vt Cartha-
go caperetur, incẽderetur, ac loco moueretur. Sci-
pio igitur, qui ad interitum Carthaginis natus erat,
vt Cicero ait, eam † cepit, ſpoliauit, & incendit. 6

Dicitur deinde Scipionem Naſicam incendiũ ſpectantem illachrymaſſe, ac dixiſſe: Nihil eſſe in rebus humanis conſtans & firmum: ſe non tantum Carthaginis vicem dolere, quòd opibus ac imperio florens, ſpoliata igne conſumatur: ſed etiam de Romanæ vrbis fato cogitare, & vereri ne & hæc ſimili calamitate aliquando periret.

Romæ gaudium ingens ortum, hac Scipionis victoria cognita: ſupplicationes, ſacrificia diis immortalibus facta ſunt; ludi & certamina edita. Decem legati ex more in Africam miſſi, qui cum Sci-
7 pione Africam † prouinciam conſtituerent. his mandatum eſt, vt ſi quid ſupereſſet vrbis, diſturbarent: quæ ciuitates Pœnorum rebus ſtuduiſſent, earum oppida diruerẽt: quæ pro Romanis ſtetiſſent, præmijs agríſq; donarent. Quibus rebus perfectis, tranſportato exercitu Romam, permiſſu Senatus
8 de Carthagine & Aſdrubale † triumphum egit, auro, ſtatuis, omnibúſq; monumentorum generibus ornatiſſimum: argenti quater millia, quadringenta & ſeptuaginta millia pondo præ ſe eum tuliſſe, ſcribit Plin. *lib.* 33. Carthagine & Africa in po-
9 teſtatem redacta, † *Africani* nomẽ ſibi vendicauit.

Fuit huius Scipionis tanta ſapientia & integritas, vt Maſiniſſa moriens, filiorum curam ei commiſerit. Nec minor fuit religionis in eo obſeruatio. Scipio enim & Figulus Coſſ. quòd Augures iudicaſſent eos vitio creatos eſſe, magiſtratu ſe abdicauerunt.

10 Docuit libris † ſex optimam Reipublicæ rationem: & perpaucis ante mortem diebus, triduum diſſeruit de Republica: Reliquit filium P. Scipio-

is Ciuilis
:am Serapionem, qui conſul creatus eſt
is 616. Factus deinde eſt Pontifex Maxi-

de eo exemplum contra † laſciuiam & 11
. Cùm enim cenſores theatrum lapideum
, ad Floralium cæterorúmque ludorum
illa locaſſet, id ne fieret, grauiſſima oratio-
tit: perſuaſitque, ne Græcam luxuriam hu-
patriæ moribus paterentur obrepere: ini-
num hoc fore inquiens bellatori populo,
iendam deſidiam laſciuiámque commen-
eóq; authoritate ſua mouit Senatum, vt nō
vēdi omnia theatro comparata iuſſerit, ſed
ſubſellia, quibus ad breue horæ ſpacium cō-
in ludorum ſpectaculo iam vti ciuitas cœ-
,poni intra vrbem, propiúſve mille paſſus pro-
erit.

## CAPVT XVII.

### *Q. Fabius Labeo.*

### SVMMARIA.

*Fabiorum familia illuſtres viros habuit multos.*
*Q. Fabius Labeo quæſtor, Prætor, Præfectus claſſis,*
*triumphum naualem egit, num. 3. creatus conſul,*
*nu. 4. Pontifex, nu. 5.*
*Arbitrium de finibus Nolanorum, & Neapolit.*
*Q. Fabij.*

FAbiorum familia, vt ſuprà dixi, ampla & illu-
ſtris † fuit: multóſque inſignes viros, qui ſum- 1



Digitized by Google

bro 33.

Anno Vrbis 564. denuò prætor, claſſis præfectus in Cretam nauigauit, & cum Cydoniatæ bellum aduerſus Gortinios & Gnoſios gererent, & captiuorum Romanorum atque Italici generis magnus numerus in ſeruitute eſſe diceretur, imperauit vt armis abſtinerent,& captiuos reducerent. Soli Gortinij ad quatuor millia reddiderunt: reliquos nihil mouit Fabij mandatum. Fuit hæc ſola cauſa, vt Senatus triumphum † naualem ei decerneret; Liuius *lib.37.& 38.* Triumphatum eſt eo anno ter:bis de Antiocho Rege à L.Æmilio Regillo & L.

ione Aſiatico : & Q. Fabio *Labeone de*

Vrbis 569. conſulatum petijt, *verùm ab* Claudio, quanquam vis omnium *opinione* us eſſet, deiectus eſt. Liuius *lib*. 49. *In inſe-* n tamen annum creatus † *conſul eſt, cum* ıdio Marcello, & vterque Ligures *ſortitus* 4
rcellus tamen in Galliam *aduerſus Gallos* lpinos, qui in Italiam tranſgreſſi, *oppidum* , Aquileienſi ædificabant, *Gallis ex prouin-* ctis, Iſtricum bellum moliri cœpit, *literis ad* um miſſis, vt ſibi liceret in *Iſtriam legiones* e. Id Senatui placuit. In Liguribus nihil me- bile à Q. Fabio geſtum. Marcellus ex Iſtria catus, exercitu dimiſſo Romam comitiorum redijt. Liu. *lib*. 49. Zonaras.

nno Vrbis 571. triumuir factus, Saturniam co- am ciuium Romanorum in agrum Caletia- n deduxit. iugera in ſingulos data decem. Liu. 39. *in fine*. Prorogatum eſt ei Imperium in Ligu- us, & M. Marcello in Gallia. Ligures ſine prælio leditionem accepti.

Anno Vrbis 574. cum peſtilentia eius anni mul- s ſacerdotes abſumpſiſſet, & inter alios L. Vale- us Flaccus Pont. mortuus eſſet, in eius locum ſuf- ectus eſt † Q. Fabius Labeo. Actus eſt eo Pontifi- 5
e cenſus quinquageſimus: cenſa ſunt ciuium ca- ita CCLXXII. millia, CCXLIII.

Traditur de hoc Fabio: Cùm à Senatu arbiter datus eſſet Nolanis & Neapolitanis, qui de † fini- 6
bus certabant, & ad locum veniſſent, ſeparatim cũ vtriſque loquutum, ne quid cupidè agerent, nec

peterent, atque vt regredi quàm progredi mal-
t. Id cum vtrique viri autoritate moti feciſſent, quantum agri in medio relictum eſt. Itaque illo-
m fines, ſicuti ipſi dixerant, terminauit: in me-
o quod relictum erat, pop. Rom. adiudicauit. Ci-
ro *lib. 1. Offic.*

## CAPVT XVIII.

### *Q. Fabius Pictor.*

### SVMMARIA.

*Pictoris cognomen in familia Fabiorum vnde.*
*Q. Fabius Pictor, Flamen Quirinalis, & Prætor, nu. 4. Annales ſcripſit, nu. 5.*
*Appollo Pythius muneribus placandus.*

FVit & hic ex Fabiorum familia. Duo verò cognomen † *Pictoris* conſequuti ſunt: M. Fa-
us Pictor, qui flamen Quirinalis fuit, & mortuus
anno Vrbis 587. & Q. Fabius Pictor ſic dictus,
ód primus Romæ ædem Salutis pinxit. Plin. *lib.*
*cap.* 4. Cicero *in Tuſcul* 1.

Anno vrbis 538. Delphos ad oraculum miſſus
. Præter cæteras clades quæ populo Romano il-
æ erat, prodigium acceſſit. Duæ Veſtales eo an-
, Opimia atq; Floronia, ſtupri compertæ: & alte-
ſub terram, vt mos eſt, ad portam Collinam ne-
a fuerat: altera ſibimetipſa mortem conſciue-
L. Cantilius ſcriba pontificum, qui cum Floro-
ſtuprum fecerat, à Pontifice maximo eò vſque
gis in comitio cæſus erat, vt inter verbera expira
. Hoc nefas cùm inter tot clades in prodigium
verſu-

Iuri
verſum eſſe
Q. Fabius
eſt, ſciſcita
que deos
tantis cla
crificia a
lus & G
ſub terr
ibi antè
imbut
ſponſi
erant
ſi ita
réſq
vob
ni
ſer
q

ris Ciuilis
et, Decemuiri libros adire iuſſi ſunt. Et
† Pictor Delphos ad oraculum miſſus 2
atum quibus precibus ſupplicationibúſ-
que poſſent placare, & quænam futura finis
dibus foret. Interim ex fatalibus libris ſa-
liquot extraordinaria facta: inter quæ Gal
lla, Græcus & Græca, in foro Boario viui
a demiſſi ſunt, in locum ſaxo conſeptum
hoſtijs humanis minimè Romano ſacro
m. Legatus à Delphis Romam rediens, re-
m ex ſcripto recitauit (Diui quoque in eo
quibus quoquo modo ſupplicaretur.) Tum
xitis Romani, veſtræ res meliores, facilio-
e erunt: magis ex ſententia Reſpublica veſtra
procedet, victoriáque duelli populi Roma-
it. Pythio † Apollini R. P. veſtra benè geſta, 3
ráque, lucris meritis donum mittitote, dé-
præda, manubijs, ſpolijſque honorem habeto-
Liuius lib. 33.

Anno Vrbis 565. Flamen Quirinalis inaugura- 4
eſt: & Prætor † factus Sardiniam prouinciam
ctus eſt. Prius quàm in prouinciam iret, certa-
en cum P. Licinio Pont. Max. habuit. Nam P. Li-
nius ne in Sardiniam proficiſceretur, tenuit. & in
enatu, & ad populum magnis contentionibus
ertatum eſt, & imperia inhabita vltrò citróque, &
ignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appella-
ti, & prouocatum ad populum eſt. Religio ad po-
ſtremum vicit, & dicto audiens eſſe Flamen Pon-
tifici iuſſus, & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ: ita
prouinciæ ereptæ prætorem magiſtratu abdicare
ſe conantem, patres authoritate ſua deterruerunt,



Digitized by Google

8 *Græcas literas in ſenectute didicit Cato.*

9 *Demoſthenes Romanus, dictus fuit Cato.*

11 *Superfluum nihil benè conſtat.*

12 *Oratio mentis character.*

13 *Apobthegmata Catonis varia & inſignia: de vxoribus, nu. 14. de magiſtratibus, num. 15. de rege Eumene, num. 16. de Legatis quibuſdam, numer. 17. de Græcis relegatis, numer. 18. de Polybio & Vlyſſe, numer. 19. & de alijs, numer. ſequent. & num. 22. 25. 34. 35.*

20 *Stulti prudentibus magis vtiles, quàm prudentes ſtultis.*

21 *Mili-*

uris Ciuilis non obstaret.
*Cato qualem nus capti animus vixit in alieno corpore.*
*m trium rerum pœnituit, & quarum.*
*ram Cato quàm difficulter obtinuit.*
*ilius Iuriſconſultus, à patre inſtitutus, numer.*

*um generos cum ſoceris ingredi, olim non li-*
*t.*
*ibus abſque ſacramento non permiſſum pugna-*

*nis filij libri de Iuriſcientia. eiuſdem reueren-*
*ia erga patrem, nu. 33.*
*onis encomium locupletiſſ. ex Liuio.*

-nus† raxit Cato ex Tuſculano. Antequàm 1
d militiam & Remp. ſe conferret, in agro
no circa Gabinos vixit. Fuit ſpecie ſubruffus,
ucus, vt Poëta quidam de eo ſcribit:
*rtius hic mordax, glaucis ſubruffus ocellis,*
*Plutonia moriens exulat arce miſer.*
Poſtea iuuenis ſtatim ſe contulit ad ea exercitia, qui-
maximum vitæ præſidium, maximámque ſibi
dem & gloriam parari poſſe arbitrabatur. Ora-
nem itaque tãquam alteram perſonam, magno
dio, magna cura componebat, quaſi omnib. qui
uibus in reb. non per ſocordiam, ſed cum digni-
e verſarentur, neceſſarium id inſtrumentum eſ-
t. Quare paſſim per vicos & caſtella ſe dicendo
cercebat: quique ſua indigebant opera, deerat ne-
mini. Qua in re tantùm valuit, vt primùm prom-
tiſſimus diſceptator, poſtea† eloquentiſſimus ora- 2
or iudicatus ſit. Omnes præterea quibus cum vi-

, tantam in eo morum grauitatem & animi
itudinem animaduertebant, vt magnis ope-
m 'gnificentiſſima quadam Repub. dignum
arentur. Non ſolum enim forenſibus in cau-
opera mercenaria ſe liberauit: ſed nec tā glo
magnificere viſus eſt, quam ex huiuſmodi
entionib. conſequi poſſet. Longè verò magis
adhuc eſſet adoleſcens ex pugnis, quibus cum
manum conſereret, & bellicis †artibus lau-
ſibi cōciliare cupiens, multis aduerſis vulne-
cōfoſſum corpus habuit. Ipſe enim ſe ſeptem
cem annos natum, prima tum meruiſſe ſtipē-
icit, cùm Hannibal ſecundis prælijs vſus in-
ebat Italiam. Inter dimicandum autem talem
æſtitit, vt manu quidem pugnator egregius, in
tia verò pugna immobilis ac conſtans: oculis,
e, vultu terribilis, verbis minax eſſet, aſperita-
opterea vocis vtebatur, cùm & ſibi rectè ſua-
, & cæteros admoneret: plerumq; huiuſmodi
oſtibus maiorem terrorem inferre, quàm en-
Cùm iter faceret, ipſemet arma, vno ſubſequē-
iniſtro, ferebat, qui ſecum ea quæ vitæ neceſſa
rant, comportaret. Huic vel prandium vel cœ-
miniſtranti, nunquam Catonem ſuccenſuiſſe
maledixiſſe, quin eum plurimum iuuiſſe, & v-
inima quoq; paraſſe, ſi quando à militia vaca-
li libera eſſet data, proditum eſt. In exercitu
ſemper †aqua vtebatur. Quòd ſi quādo vehe-
ti calore percitus ſitiret, aceto frequenter hau-
itim ſedare; vel ſi quando vires priſtinas deſi-
ſſet, vegetandi corporis cauſa leuiuſculi non-
l vini delibare conſueuerat.



Penes agrum
tertium triump
teret, & tenu
tem contemp
tio: qui tamen
rociſſimas g
ſione Italię
& poſt tre
hanc incol
dentem, &
fendiſſent
quampri
nimè op
ſet, quic
quàm
nimo
agros
in op
atqu
diſce
ad

grum ſuum, ciuis M. Curij villa fuit, qui umphauit. Hanc cùm ſæpenumero pe- enuitatem agelli & domicilij frugalita- emplaretur, cœpit eum illius viri cogita- metſi princeps inter Romanos eſſet, & fe- s gentes ſubegiſſet, Pyrrhúmq; de poſſeſ- liç eieciſſet, agellum tamen hunc foderet, tres honeſtiſſimos triumphos ædiculam coleret. Et quòd is, cùm eum ad focum ſe- , & rapas coquentem legati Samnitium of- ent, ac magnum auri pondus obtuliſſent: id rimum repudiaſſet, inquiens † illis auro mi- 5 pus eſſe, quibus cœna huiuſcemodi ſatis eſ- ſq; aurum habétes vincere longè pulchriùs, aurum habere, iudicarent. Hæc ſecum a- verſans Cato, diſcedebat domum ſuam, vbi s, ſeruos, & vitæ formulam diligenter intuens, pere faciundo ſtudioſior erat, & luxum etiam e etiam omni ex parte circumcidebat, veteris iplinæ recordans. Cùm enim adhuc admodum leſcens, ſub Fab. Max. qui Tarentum recepit, itaret: Nearcho Pythagoreo philoſopho & ho- te familiariter vſus eſt, à quo & complura acce- t quæ & à Platone vſurpabantur: qui volupta- m † maximam malorum eſcam appellabat: & pri- 6 ariam animo noſtro calamitatem accedere, cùm orpori coniungitur: deputationem autem & diſ- olutionem aſſequi, cùm cogitationes eam à cor- poris cupiditatibus ſeparant atque diſiungunt. His ab ipſo planè perceptis, Cato longè magis † fruga- 7 litatem ac continentiam animo complexus eſt.

Eum ſerò Græcas literas perdidiciſſe, pleriq; au-

es ſunt.In ſumma enim ſenectute †Græcos li-
in manum ſumens,breues ex Thucydide com
tariolos, plures autem ex Demoſthene confe-
uos in cauſis orandis magno ei vſui fuiſſe cō-
Scripta quoque ſua Græcis & ſententiis & hi-
is diſtincta frequenter exornauit,ac pleraque
iter & ſapienter ad verbum è Græco in Lati-
traduxit. Et quia eloquentia plurimùm po-
, vulgò † *Romanus Demoſthenes* dicebatur. In
ac veſtitu fuit † frugaliſſimus: nunquam ve-
maiore centum drachmarum ſumptu vſum
iſſe refert, Conſul & Imperator eodem vino,
& operarij vtebantur, contentus fuit. Pol-
tum ad cœnam aſſibus triginta comparare ſo-
t.

Cùm Babylonia ſupellex hæreditatis iure for-
is ſuis acceſſiſſet, vt quamprimum venundare-
curauit. Nullam eius villam tectorium habuiſ-
nec vllum mancipium vltra mille quingentas
hmis emiſſe dicit, quaſi non delicatis & for-
is,ſed colonis & robuſtis, & ſtabulariis & bu-
is ſibi opus eſſet: quos deinde ſenectute con-
os, non paſci, ſed inutiles vendi debere iudi-
t.Prætereà nihil benè conſtare, † quòd ſuper-
m eſſet: adeóque quocunque non eſſet opus,
iam minimo ſi redimi poſſet,nimium eſſe ad-
rabat. Paſcuum & ſeminarium agrum, quàm
eum & irriguum,maluit.

n oratione verò Cato grauis & ſapiens habe-
r:qui ſi exterius in congreſſu ſpectaretur,nul-
dignitatis imaginem, ſed Satyricum carpendi
iùm præ ſe ferebat:ſin interius, ferijs & digni-

Iuris Ciui
tate refertus erat
lachrymis moue
poſſet. Referunt
bus cognoſci h
† *mentis* eſſe ch
quàm lineam e
pulum Roma
partiendo ac
ſet,hunc in m
eſt,Quirites
facere.
Ciuitatis
borioſum e
culus pluri
Romai
lebat:nar
niuerſæ
vos, ino
ſiliarios
æquo
De
mne
hom
ſtoc
teſſ
ſes
zil

Digitized by Google

; erat, vt iis quibus cum loqueretur,
nouere, & animum trahere quo vellet,
eruntur aliquot eius ſermones, ex qui-
ſci hæc facilè poſſunt. Solet enim oratio
ſe character: & apertius ex ſermonibus, 12
amentis, animi cognoſcuntur. Cùm po-
omanum importunè tumultuantem, à
ac diuidendo frumento auertere ſtatuiſ-
n modum orſus eſt: Difficile † quidem 13
tes, ad carentem auribus ventrem verba

atis rurſus mores increpans, dixit: Labo-
n eſt illam Rempub. ſaluam fore, vbi piſci-
uris quàm bos venit.
aanos etiam multis pecudibus conferre ſo-
am & illæ ſingulæ nemini obtemperant, v-
e autem gregis principem ſequuntur. Sic &
quit, ab ijs quos priuatim nequaquam con-
s habere velletis, hic frequentes coacti, agi
anno permittitis.
e vxoria † poteſtate ſic loquutus dicitur: O- 14
s homines vxoribus imperant, nos omnibus
inibus, nobis autem vxores. Quòd à Themi-
le deſumpſit. nam cùm ſibi filius matris inter-
ione pleraq; iuberet: O vxor, inquit, Athenien
Græcis imperant, ego Athenienſibus, tu mihi,
i filius.
Populum Romanum Cato non modò purpu-
, ſed ſtudiis atque exercitationibus magiſtratus
ntulit. Quemadmodum enim tinctores, eum
aximè inducunt colorem, quo maximè delecta-
... ſic adoleſcentes ea magno

ſtudio diſcunt, & conſequi cupiunt, quæ vos honore & laude digna iudicatis. Exhortabatur eos, vt ſiquidem virtute & moderatione magni facti eſſent, ne ad deteriora ſe conuerterent: ſin incontinentia ac improbitate amplitudinem eſſent conſequuti, ad meliora ſe conferrent.

5] Qui ſumma cura ac diligentia magiſtratus †ſæpe ambirent, eos veluti ignaros viæ dicere ſolebat: Ne errarent lictores, quibus cum incederent, ſemper quæritare.

Ciues grauiter increpabat, qui eoſdem frequenter publicis muneribus præficerent. Sic enim ait, vel non multi principatum facere videmini: vel non multos, qui principatu digni ſunt, exiſtimatis.

Ex inimicis, cùm quiſpiam turpiter ac ignominioſe viueret: Huius mater, inquit, cùm deos immortales precatur, vt hic ſibi vita functæ ſuperſtes ſit, execrari, non orare ſe putat.

Paternum quidam fundum maritimum venundederat, quo facto, Cato magis atq; magis ſe mirari ſimulauit, quòd longe amplius ipſe, quàm mare potuiſſet. Nam quæ vix pontus alluebat, iſte facilè abſorbuit.

Cùm Eumenes rex Romam veniſſet, ac à Senatu comiter & honorificentiſſimè ſuſceptus eſſet, & clariſſimorum circa eum ciuium frequentia certatim

6 verſaretur: Cato non obſcurè tantùm erga† regem ſtudium ſuſpectum habens, eum declinabat. Deinde cùm ipſi diceretur, Eumenem frugi virum amiciſſimo animo in Rempub. Romanam eſſe: Eſto, inquit, cæterùm hæc ipſa belua, Rex & carn-

is Neminem ex regibus qui beati repu-
ſt. quem Epaminondæ, Pericli, The-
ſnies, & Hamilcari cognomento Bar-
l. Curio, conferre poſſis.
no iure ſibi effectos dictitabat, quia
os inuidia exurgens, rei ſuæ familiaris ratio-
noctu geret, vt Reipub. dignitati ac commodis,
a violentiáque conſuleret.

e quoq; ſolebat ſe gratia quam ex benefa-
ectaret, priuari malle, quàm pœnam non
æ ex malefactis ſibi deberetur. Omnibus
beneficio deſtituiſſent, ſe duntaxat excepto,
gnoſcendum eſſe iudicabat.

e quam tres in Bithyniam legati Romæ de-
rant, quorum vnus podagra, alter capite vul-
s confoſſo, tertius vecordia laborare vide-
, ridens Cato: †Populus Romanus, inquit, le- 17
nem emittit, quæ nec pedes, nec caput, nec
abet.

ipio Polybij gratia, ſuper ijs qui ex Achaia re-
ti fuerant, cum Catone collocutus eſt. Poſteà
multus ſermo de illorum reditu in Senatu ha-
etur, & alij quidem reditum in patriam ipſis
ernerent, alij verò accuratius quàm par erat
tradicerent, hunc in modum Cato diſſeruit: † 18
aſi nihil habeamus quod dignum factu ſit, v-
erſum diem de Græculis ſenibus altercando
nſumimus: ac ſi multum interſit, vtrùm penes
s, an in Achaia ſepeliantur. Quibus ſimulac ex
enatuſconſulto domum reuerti conceſſum eſt,
Polybius in Senatum introduci moliebatur, vt ex-
libus illis qui grauiſſimi ...

bant, priſtinos honores & magiſtratus reſti-
et. Qua de re cùm Catonis ſententiam roga-
ſubridens Cato reſpondit:† Polybium, quem-
odum Vlyſſem in ſpeluncam Cyclopis, redire
e, vt pileum & cingulum quæ illic oblitus erat,
teret.

ffirmabat præterea, ſtultos † prudentibus vi-
naiori emolumento eſſe, quàm prudentes ſtul-
iam qui prudentia valent, illorum errata facilè
ehendere, ac vitare: ſtultos verò quę à pruden-
s rectè facta ſunt, imitari non poſſe. Se quo-
longè plus adoleſcentibus delectari, quorum
us rubore prius quàm pallore perfundere-

o milite † ſibi opus non eſſe, qui inter eundum
us, inter confligendum pedes agitaret: quíque
endo, quàm hoſtibus inclamando, longius
retur.

ùm in pinguem aliquem acerbè maledictis
heretur, † Quibus in rebus huiuſcemodi cor-
ciuitati fructuoſum ac commodum eſſet, ro-
t, cuius inter guttur & inguen cuncta ſub ven-
itione poſita forent.

bidinoſo cuidam, inter familiares ſuos eſſe
nti, conceſſurum ſe negauit: quoniam cum
nere non poſſet, qui melius ac ſubtilius pala-
àm corde ſentiret.

imum eius qui amoribus † teneretur, in alie-
pore viuere dicebat.

bus item in rebus, per omnes vitæ ſuæ par-
œnitentiam egiſſe ſe dicebat. † Primùm, ſi
ri quicquam arcanum aliquando crediſſet.

Secun-



Secundò, ſi ali
nere ſibi prol
per incuriam
Deprauai
ſpicatus:† T
raque turpi
tam, ne te a
Ad Tr
ficij vener
ait, nond
approba
Cato
imp...ter
par mih
& malè
ac pro
ue, &
Re
tur à
M. C
eſt

ıris quod naui tranſiſſet, quò pedeſtri iti-
ſi aliquò licuiſſet. Tertium, ſi qua dies ei
proficiſci inanis effluxiſſet.

iam inanis quoque quandoque ſenem con-
.uatum magnopere, inquit, rogo, vt cùm ple- 25
† Te magnopere ſenectutem circumueniant, desope-
u pia ſenectutem malignitatis acceſſio fiat.

re authore malignitatis
Tribunum plebis, qui in ſuſpicionem vene-
ierat, iniquam legem ferentem: Adoleſcens
ndum ſcio vtrum haurire quod miſces, an
pare quod ſcribis, deterius ſit.

o cuiuſpiam, qui multis intemperantiæ ac
entię notis inuſtus erat, probris vexatus: Im-
ihi tecum, ait, certandi conditio eſt. Nam vt
lè audire, & maledicere tibi facillimũ ſimul,
omptiſſimum eſt: ſic mihi maledicere inſua-
malè audire inſuetum eſt.

es eius † bello geſtæ, multæ præclarè recenſen- 26
Plutarcho, in vita eius. Poſtquàm enim ſub
Cornelio Cethego & P. Sempronio quæſtor
ſet, anno Vrbis 550. Conſul deinde deſignatus
cum L. Valerio Flacco, & citeriorem Hiſpaniam
citus eſt. Quid in conſulatu geſſerit, recitat Li-
ıs *lib. 4. Dec. 4.* & Plutarch. *in vita eius*, vbi ſingu-
e moderationis ac abſtinētiæ exemplum de Ca-
ne recenſet. Ex captiuis enim hoſtium rebus,
æter cibum & potum nihil retinuit. Neque ſe-
ıſum modò, ſed etiam miniſtros ſuos ob omni
rædæ noxa liberos ſeruabat.

Deinde cum Manlio Attilio tribunus militum
duerſus Antiochum Græciæ regem factus eſt.
Domum reuerſus, cenſuram † petiuit: verùm in 27

ione cenſuræ nobiliſſimi & primores patrum
ni obſtiterũt. Patricij quidem inuidia ſtimu-
cùm hoc pacto nobilitati maximè detractum
ıtarent , ſi ignobili loco nati quamprimum
num honoris gradum obtinerent, tum etiam
menter commouebantur: quibus ex multo-
malefactorum conſcientia , & priſci moris
ſgreſſione , viri auſteritas terrori erat: quam
eilem & inexorabilem fore ſibi perſuadebãt,
nſorij muneris ius & authoritas ipſi accederet.
rco ſtudijs partium ex compoſito paratis, ſe-
n candidati in campum deducti, cum Catone
gna contentione petierunt: hi quidem bona
multitudinem colere, vt quæ mollem & volu-
oſum iam magiſtratum expeteret: contra Cato
m petendi rationem ingredi, nullam facilitatis
comitatis ſignificationem præ ſe ferre: verùm
iùs ex ſuggeſtu in improbos minitabundus, a-
tè & palam teſtari, ciuitati maxima expiatione
ıs eſſe. Hunc in modum populum rogare, vt ſi
dentes eſſent, non blandiſſimum ac aſperri-
m medicum deligerent. ſe quidem illum eſſe:
erum verò ex patricijs Valerium Flaccum, quo
collega delitias atque mollitiem velut hy-
m exſcindens atque concremans, vt opinio ſua
ebat, operæpretium quid facturus erat. Cum
eris verò ſibi minimè liberum fore, pro digni-
Reipublicæ adminiſtrare: quoniam optimos
ceptores formidarent. Qua quidem in re po-
u. Romanus, magnis ſanè principibus dignus,
excelſo animo fuit, vt nec rigidos nec elatos Ca-
is mores extimeſceret: verùm cæteris omnibus

popu-

ſuris
popularibus ,
debantur ,
rem deſignar
principi & i
Reliquit
nius in nu
Cato ipſe
ercendi
tractandi
candi , &
gurgites
docuit .
ſculis l
virtuti
A verl
perau
turus
priſc
ten
qu
bu
P

uris & qui cuncta ad gratiam facturi vi-
bus, & repulsis cum Catone Flaccum cenſo-
r, cui non velut candidato, ſed iam
gnarit: & imperitanti paruit.
quit filios duos: quorum priorem Pompo-
numerum iuriſprudentum refert. Hunc † 28
ſe pater inſtituit, ipſe leges docuit: ipſe ex-
li corporis magiſter, non modò iaculandi,
ıdi arma, equitandi, ſed etiam pugna dimi-
, & calorem & frigus tolerandi, ac rabidos
tes & aſperrimos fluuios tranſeundi, artes e-
ir. Ipſe etiam propria manu hiſtorias maiu-
; literis exaraſſe teſtatur, vt domi maiorum
ıtis exemplo filiolo vſui & adiumento forent.
rborum turpitudine, præſente puero, ſic tem-
ıuit, quaſi Veſtalibus virginibus arbitris loquu-
ıs eſſet, nec cum eo vnquàm lauit; id quod à
cis Romanis factitari eſt ſolitum. Generos
ım cum ſoceris balneum ingredi, vitio dabant: 29
oniam membrorum nudationem inſpectanti-
s illis, cum decore fieri non poſſe iudicarent.
ſteà cum à Græcis Romani nudari didiciſſent:
ſi ſubinde Græcos, vt id cum vxoribus vſurpa-
nt, docuerunt. Omnia igitur quæ ad ingenium &
lertiam pertinerent, Cato, † qui filium perinde 30
c pulcherrimum quoddam opus ad virtutem for-
nabat & effingebat, ex ſententia perfecit. Cùm
verò corpus natura mollius, quàm vt laboribus
ſufficere poſſet, appareret, ſtrictè ac caſtigatè leges
viuẽdi ei remiſit. Filius itaq; etſi natura talis eſſet,
ſtudio tamen & induſtria adeò in re militari ſtre-

us Perſea dimicatum eſt, maxima cum laude
uerit: vbi, cum ictu pugio reiectus ob ſudo-
manu excidiſſet,mœrore adfectus,ad familia-
contubernales conuerſus atq; inclamitans,
eis in confertiſſimos hoſtes ſe coniecit. Tum
na dimicatione, magna vi nudato loco, inter
orum & cadauerum, quæ vtrinq; occiderant,
uum, gladium vix inuenit, non ſine magna P.
lij admiratione.

lud præterea quod ad rem militarem attinet,
o traditur. Cùm in exercitu Pompilij Imp.hic
s Catonis tyro militaret, viſúmque Popilio
,legionem in qua Cato militabat, dimittere,
inter alios exautorauit.Sed cùm is amore pu-
ndi in exercitu remanſiſſet, ſcripſit ad Popiliū
o pater, vt ſi filium ſuum pateretur in exerci-
emanere, ſecundo obligaret eum militiæ † ſa-
nento: quia priore remiſſo, cum hoſtibus iure
nare non poſſet.Scripſit præterea ad filium, ſe
ſſe eum miſſum factum eſſe à Coſſ. cùm in
edonia bello Perſico miles eſſet: monebat i-
r,vt caueret,ne prælium iniret. Negabat enim
ſſe,qui miles non ſit,pugnare cum hoſte.Adeò
ma erat populi Romani obſeruatio, in bello
endo.

oſt aliquot annos filius deſignatus eſt Prætor.
quit & hic filium, qui non leuis orator fuit,
áſq; orationes ad exemplum aui ſcripſit. Qui
que clariſſ. ac potentiſſ. Cos. cum Q. Martio
in Africam profectus,& ibi extinctus eſt.

ripſit † filius Catonis ſenioris multos egre-
libros de Iuris ſcientia, vt refert Cicero *in o-*
*rat.&*

Iur
ra & extal
na,ad legat
tionibus ſ
ſententiæ.
reuerenti
vxorem p
diſſet Pa
cuiuſdar
ad eum
domus
pudent
profeſ
quaſi
los c
ex p
dolc
mic
ſcr
m
m
n

tat hodiè in lib. Pandect. Regula Catonia-
:gata pertinens, & de Diuidendis ſtipula-
s ſubtilis doctrina, aliæque aliquot eius
iæ. Traditur de hoc filio inſigne exemplum
ıtiæ † in patrem. Cùm enim Cato ſenior
a primam amiſiſſet, & filio vxorem tradi- 33
'auli Æmilij filiam, Scipionis ſororem: ipſe
am coloni ſui clientiſque filiæ coitu, quæ
n ventitabat, vtebatur. id facilè per anguſtias
s perceptum eſt. Filius cùm mulierculam im
ıtius ac tumultuoſius ad patris thalamum
ctam intellexiſſet, verbum nullum fecit: ſed
rei turpitudine affectus, grauius in eam ocu-
oniecit. Quod ſimul ac cognouit pater nulla
ırte queſtus, vultu ac fronte nullum veſtigium
ıris expreſſit. Cæterum cùm ex more, grege a-
orum ſtipatus in forum deſcenderet, à Salonio
ba, qui cum cæteris eum domo deducebat,
gna voce accito, ſciſcitatus eſt, vtrum filiolam
rito collocaſſet? Quo, nihil adhuc actum eſſe,
: ſe niſi ex conſilio ipſius facturum, reſponden-
. Videor, † inquit, idoneum tibi generum inue
ſe: cuius niſi grandiorem ætatem repudies, cæ- 34
:a, vt ſpero, facilè probabis. Tum Salonius
atonem cohortatus eſt, quo puellæ cogitationem
ſciperet, & arbitratu ſuo collocaret: quæ in clien
:lam ipſius recepta, gratia, fide, opera ipſius in-
igebat. Nihil tardatus Cato, ſe eam ſibi coniugē
xpetere indicauit. Quocirca Salonius non minus
ımum obſtupuit, quàm poſtea lætatus eſt. Cato-
nis enim ætas annis iam grauis, & familiæ digni-
tas, quæ conſulares ac triumphales imagines præ-

et,à puellæ ſuæ nuptijs aliena videbantur. Ve-
Catonem ſeriò locutum perſpiciens, libenter
liam deſpōdit. Deinde in forum procedentes,
ſponſalia ritè fecerunt. Hæc res vbi ad Cato-
filium perlata eſt, acceꝛſitis ſocijs patrem cō-
it, rogauítque, num qua in re offenſus, indi-
bundus ſibi nouercam induxiſſet? Cui Cato:
liora dic, inquit, fili cariſſime. † Omnia ſanè
iucunditate me quadam afficiunt:& quod tibi
cenſeam nihil eſt. ſed huius rei conſilium cepi,
multos mihi quidem natos, patriæ verò tibi
ſimiles ciues relinquere cuperem.

De Catone Liuius *lib. 39.* ſic loquitur: In hoc
† tanta vis animi ingeniíque fuit, vt quocun-
loco natus eſſet, fortunam ſibi ipſe facturus
ſe videretur. nulla ars neque priuatæ neque pu-
cæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas, ruſticáſque
pariter callebat. Ad ſummos honores alios ſciē
iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris e-
it: huic verſatile ingenium ſic pariter ad omnia
, vt natum ad id vnum diceres, quodcunque a-
et in bello manu fortiſſimus, multíſque inſigni-
clarus pugnis: idem poſteaquam ad magnos
ores peruenit, ſummus Imperator. idem in
e, ſi ius conſuleres, peritiſſimus: ſi cauſa oranda
t, eloquentiſſimus. nec is tantùm, cuius lingua
o eo viguerit, monumentum eloquentiæ nul-
extet: viuit imò, vigétque eloquentia eius, ſa-
a ſcriptis omnis generis. Orationes & pro ſe
tæ, & pro aliis, & in alios. Nam non ſolùm ac-
ndo, ſed etiam cauſam dicendo fatigauit ini-
os. Simultates nimio plures & exercuerunt
eum,

Iuri
eum, & ipſe
magis preſſ
nobilitates
acerbæ &
ditatibus
ptor grati
laboris, p
que: que
nia, freq
agens, c
rítque,
iudici
nem,
1
2

Digitized by Google

pſe exercuit eas. nec facilè dixeris, vtrum reſſerit eum nobilitas, an ille agitauerit item. Aſperi procul dubio animi, & linguæ & immodicè liberæ fuit: ſed inuicti cupi- ıs animi, & rigidæ innocentiæ, contem- atiæ, diuitiarum: in parſimonia, in patientia i, periculiſque, ferrei propè corporis animí- juem ne ſenectus quidem, quæ ſoluit om- egerit: qui ſextum & octogeſimum annum , cauſam dixerit, ipſe pro ſe orauerit, ſcripſe- e, octogeſimo anno S. Galbam adduxerit in ium. Reliqua, quæ ad eius familiam perti- , tradit Gell. *lib*. 13. *cap*. 18.

## CAPVT XX.

### *M. Portius Cato, M. F.*

### SVMMARIA.

*M. Portius Cato, M. F. Iuriſperitus.*
*Regula Catoniana, à quo nomen habeat.*
*Cato Vticenſis Stoicus.*

CAto ſenior duos reliquit filios, ex duabus nuptiis. Primus prætor deſignatus, viuo pa- tre mortuus eſt: & Iuris † peritiſſimus habitus, ſcri- 1
pſit multos ad Ius ciuile libros. Gell. *lib*. 13. *cap*. 18. ex quibus ſenior Cato multa ſibi vindicauit, att eſtan- te Pomponio. Creditur eius eſſe regula Catonia- na, † vt legatum quod non valeret, ſi teſtamenti 2
facti tempore teſtator deceſſiſſet, quandocunq; is decedat, non valeat. Extat præterea eius de diui-

s & indiuiduis ſtipulationibus diſputatio, *l.* 4. *e verb. oblig.* Citatur à Iuſtinian. *li.1.Inſt.de adopt.* à Paulo *l.* 44 *ff. ſolu.matr.* Vlp. *l.*10 *ff.de adilitio e-lo.* Celſo, 18. *ff.de verb.ſign.* Poſterior † Stoicæ ctæ addictus fuit, & Vticæ perijt, vnde *Vticenſis* ctus. Multa de vtroque vide apud Plutarchum, *vita vtriuſque Catonis.*

## CAPVT XXI.

### *M. Manilius.*

### SVMMARIA.

*Manliorum familia patricia: eiuſque inſignes viri.*

*Manlius Torquatus, eiuſque geſta, & dignitates.*

*M. Manlius, ſiue Manilius, Iuriſconſultus & Conſul: eiuſque res geſta. nu.* 7.18.36.

*Inconſtantia rerum humanarum exemplum in Carthaginis euerſione.*

*Giſgo Amilcaris filius Carthaginenſis ſeditioſus.*

*Ciceronis locus in Catone maiore.*

*Vticenſes Romanis ſe dedunt.*

*Claßis Romanorum contra Carthaginenſes quanta fuerit.*

*Arma Carthaginenſium ferrea, anea, aurea, argentea.*

*Scipionis Æmiliani in bello prudentia, fortitudo, num* 11.12.14.15.28. *& in ſupplices hoſtes clementia. num.*31.

*Aſdrubal Carthaginenſium dux aſtutus: in captiuos Romanos crudelis. n.*23. *Scipioni ſe dedit, ac*

*mox*

aris ... ſeipſum interficit, nu. 32.
tura militum ab hoſte petita & conceſſa.
Æmilianus fit Conſul, eíque Africa prouin-
& bellum ſine ſorte à populo committitur. nu.
.Vticam applicat. nu. 21.
rcitus luxui, auaritiæ, aut deſidiæ deditus, an-
emendandus quàm cum hoſtibus depugnan-
im.
·thago à Scipione obſidetur: capitur, & incendio
vaſtatur. nu. 30. quot annis ſteterit. n. 35.
rthaginenſium in rebus aduerſis animus conſtans
& fortis. & nu. 27.
·aualis pugna Carthaginen. & Romanor.
·epheris Africæ ciuitas capta à Scipione.
·riumphus Scipionis de Carthagine.
·Numantia à Scipione exciſa.
Paternæ ſeueritatis exemplum in Manlio ſententiã de filio ferente.

MAnliorum familia † inter patricias omnes vna eminuit, extitítque in primis, tum propter magiſtratus, quos decimo inde ab eiectis regibus anno geſſerunt: tum quoque propter multa præclara erga Rempub. bello pacéque præſtita ſtudia. Primus in hac familia conſulatum geſſit M. Manlius Tullius, Anno Vrbis 254. Hinc inſequuntur multi alij: Cn. Manlius, cum M. Fabio cõſul Anno vrbis 274. C. Manlius, cum L. Furio conſul Anno vrbis 280. & prætor: M. Manlius interrex, & qui plebem in pátres concitauit, ac ob ſeditionem de ſaxo Tarpeio deiectus eſt, Anno Vrbis 371. A. & T. Manlius, M. fratres, quorum ille Conſul fuit, de- 1

3 nus, conſul: & noſter M. Mani.

originem duxit, vnde *M. Manlius Torquatus* dicitur.

Factus eſt Conſul anno vrbis 604. Caſſiodorus, Cicero *in Lucullo*. Collegam habuit L. Marciũ: Appianus *in Libyco*, Cenſorinus de die Natali. Vtrique Africa prouincia decreta eſt. His Cõſulibus, Pruſias rex Bithyniæ à Nicomede filio, adiuuante Attalo rege Pergami, occiſus eſt. Cùm legatos ad pacem façiendam, inter Nicomedem & patrem Pruſiã Romani miſiſſent, & vnus ex iis caput cicatricib. multis fartũ haberet, alter pedibus æger eſſet, tertius ſocors habebatur: Cato dixit, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. Appianus. Sub hoc M. Manilio conſule ortum eſt bellum Punicum tertium, quod paulò poſt Carthagini excidium attulit. Quia verò in hac ipſa Carthaginis euerſione † inſigne exemplum inconſtãtiæ rerum humanarum conſpicitur, & initia quo-

quæ

llio poſita ſunt, & collo-
ellià M. Manilio huius tertij Punici belli &
er hiſtoriam hic referam.
rthaginenſis a

*eius bello geſtæ: & cauſa ac euentus tertij Punici belli.*

vrbis 600. Q. Fuluio & T. Annio Conſu-
gati Carthaginem, ad diſceptandum de a-
er Maſlaniſſam & Carthaginenſes contro-
niſſi, inter quos fuit M. Cato, Carthagine
gentem naualis materiæ ſe deprehendiſſe
ciarunt, quæ vniuerſum Senatum valde cō-
runt. Sequenti itaq; anno cùm in finib. Car-
enſium maximus Numidarum exercitus,
obarzane duce, Syphacis nepote, diceretur
M. Cato ſuaſit, vt Carthaginenſibus, qui exer-
n ſpecie contra Maſſaniſſam regem, ſed reue-
ra Romanos accitum in finib. haberent, bel-
indiceretur. Contradicente Cornelio Naſica,
qui à Senatu vir optimus iudicatus fuerat: pla-
it legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularen-
, quid agerent. Caſtigato Senatu Carthaginen-
m, quòd contra fœdus exercitum & nauales
ateriaſ haberent, pacem inter eos & Maſſaniſ-
am facere voluerunt: Maſſaniſſa agro, de quo lis
rat, cedente. Sed Giſgo † Amilcaris filius, homo 5
ſeditioſus, qui tunc in magiſtratu erat, cùm Sena-
tus pariturum ſe iudicio legatorum dixiſſet, ita
bellum aduerſus Romanos ſuadendo concitauit,
vt legatos quò minus violarētur, fuga explicuerit.
Id nunciantes, infeſtum iam Senatum Carthagi-

nenſibus, infeſtiorem fecerunt. Lucullo autem & Albino conſulibus, Guluſſa Maſſaniſſæ filius denunciauit, Carthagine delectus agi, claſſem comparari, & haud dubium bellum ſtrui. Cùm Cato ſuaderet, vt iis bellum indiceretur: Naſica dicente, nihil temerè faciundum: placuit decem mitti legatos exploratum. Acilio autem & Quinctio cóſulibus, cùm legati ex Africa cum Carthaginenſiũ [o]ratoribus & Guluſſa rediiſſent, dicerentque ſe & exercitum & claſſem Carthagine deprehendiſſe: [int]errogari ſententias placuit, Catone & aliis prin[ci]pib. Senatus ſuadentibus, vt in Africã confeſtim [tr]ãſportaretur exercitus: ꝙ Naſica dicebat nondũ [iu]ſtã ſibi cauſam bellandi videri, placuit, vt bello [ab]ſtinerent, ſi Carthaginenſes claſſem exuſſiſſent, [&] exercitũ dimiſiſſent. Sin minus, proximi Conſu[le]s de bello Punico referrent. Quo factũ eſt, vt Ca[to] ſic loquatur apud † Ciceronem, illo anno: Ego [S]enatui, quæ ſunt gerenda præſcribo, & quomo[d]o Carthagini malè iam diu cogitanti bellum in[fe]ratur, multò ante denuncio. Marcio autem & [M]anilio conſulibus, inter Catonem & Naſicam [v]ariis certatum eſt ſententijs: Catone ſuadente [be]llum, vt tolleretur Carthago: Naſica diſſuaden[te], placuit tamen, & quòd contra fœdus naues ha[bu]erent, & extra fines exercitum eduxiſſent: quód[q]ue ſocio Maſſaniſſæ arma intuliſſent. & quod fi[liu]m eius Guluſſam, qui cum legatis Romanis e[ra]t, in oppidum non recepiſſent, bellum iis indici. [C]onſulibus ambobus Africa prouincia decreta, & bellum cum Carthaginenſibus gererent, atque [Ca]rthaginem excinderent: quorum Manilius pe-

deſtri-

opiis, Cenſorinus claſſi præfectus eſt.
a vllæ copiæ in naues imponerentur, V-
egati Romã venerunt, ſe ſuáque omnia 7
Ea legatio velut maximum belli omen,
ibus, acerba Carthaginenſibus fuit. Le-
ita Romam venerunt, per quos Cartha-
ſe dedebant: Catonis ſententia peruicit,
:o perſtaretur, & vt Conſules quàm pri-
oficiſcerentur ad bellum. Peractis itaque
ſacris, è Sicilia ſoluentes, Vticam verſus
t, quinqueremes † quinquaginta, ſexqui- 8
centum vna. Has onerariæ & roſtratæ
quàm plurimæ ſequebantur, quæ octo-
millia peditum, equitum quatuor millia,
itis vndecunque delectibus ſecum vehe-
ùm omnes fermè ciues, omnes ſocij, velu-
inſignem quandam militiam & ſperatam
riam vltrò accederent. Quibus rebus territi
haginenſes, ad Conſules legatos mittunt.
ſules in edito quodam loco conſedere, duci-
ac tribunis eos circumſtantibus. quos vniuer-
leinde exercitus longo ordine inſignibus obi-
armis, vexilla recta ſtetêre, vt coram le-
multitudinem copiarum intuerentur. Poſtre-
Conſules indicto per turbas ſilentio, accedere
atos per tubicinem iuſſere. Illi per ingentia
ofecti agmina, neutiquam ad Conſulum tribu-
l admiſſi ſunt: ſed eo tabernaculo, quod in me-
o ſitum erat, perſtitêre. inde ſi quid vellent, iuſſi
ri. Miſerabili & longa id fecêre oratione. Con-
ules primum arma tradere, claſſémque combu-
ere: mox eius iuſſa diligentiſſimè facientes, pro-

huc Pœnorum opibus ea ſe facilius potituros eſſe ſperarent, omni conatu extemplo oppugnare aggreſſi ſunt. Verùm cùm re ſæpius tentata, nihil adhuc efficere potuiſſent, tandem commodiſſimum rati futurum, ſi per quandam murorum partem, quæ paulò ante deiecta, nondum probè fuerat reſtituta, inuaderent, ea omninò ex improuiſo irrumpere conſtituerant. At verò P. Scipio Æmilianus, qui tribunus militum M. Manilio ad quartam legionem venerat, cùm Pœnos cognito Conſulum conſilio ſuos ita diſpoſuiſſe audiuiſſet, vt alij armati Romanorum impetum ſuſtinerent, alij inermes ligna & lapides in eos ingredientes ex loco ſuperiore coniicerent: maximum, quod Roma-
10 nis militibus † imminere periculum prouidebat, ſibi eſſe propulſandum cenſuit. Itaque cùm cohortes ſuas in plures partes diſtribuiſſet, eáſque non procul à muris ex interuallo conſtituiſſet, datis mandatis effecit, vt non eos ſolum qui in vrbem irrumpere, ſed illos etiam qui laceſſentibus inſtare hoſtibus cuperent, à certamine cohiberet. Ad

hæc

ım Cenſorini diſceſſu, qui Romam co-
:auſa deceſſerat, maioribus animis Pœ-
,ſumma vi ex vrbe ſilentio noctis egreſ-
Romanorum infeſta redderent: Scipio è
:rorum egreſſus, iis quæ longius à prælio
cùm impetum in Carthaginenſes feciſ-
ım repentina eruptione adeò exterruit, vt
ò caſtra Romanorum reliquerint, & intra
e receperint. Paucis etiam poſt dieb. cùm
ginenſes Romanarum nauium præſidium
ent, ſimúlque ciues in vrbe ad arma cócla-
:nt: Scipio, † Manilio ſe, quòd clamoris 11
ı ignoraret, caſtris tenente, magno animo
antes cohortes ſuas educit: tum quoſdam
ıccenſis facibus præire iubet, non vt per no-
acie dimicaret, ſed vt illis tumultuoſiùs o-
peruagantibus maioris ſpeciem multitudi-
fferret, atque terrorem hoſtibus incuteret.
ı facto hoſtes perterriti, ſtatim nauium oppu-
:ione omiſſa, in vrbem refugerunt. Interea M.
nilius caſtra contra Aſdrubalem mouere cùm
uiſſet (is tum ad Nepherim vrbem cum exerci-
erat) peregrè id Scipio patiebatur. Videbatur e-
n Imperatori, per anguſta ac difficilia quædam
ca exercitum eſſe ducendum. Cùm autem pro-
otis copiis, ad ipſa Aſdrubalis caſtra per tria ferè
adia perueniſſent, ac flumen quoddam traiicien-
ıum eſſet, de receptu ſuorum cogitans, ſe anxio
:ſſe animo dixit. Ea verò res ſollicitũ Scipionẽ ha-
bebat, quòd alio tẽpore atq; alio ordine in Aſdru-
balẽ mouendũ fuiſſe cenſebat. tribunis autem reli-
quis repugnantibus, miniméque vicino iam hoſti

cedendum arbitrantibus, ne ſi pedem referrent, ab hoſtibus quaſi metu fugientes, à tergo inuade-
12 rentur: monuit Conſulem Scipio, † vt ſe ſaltem ante fluuium valli præſidio communiret: quo ſe, ſi fortè pelleretur, recipere ſtatim ac ſine periculo poſſet. Quod conſilium ita ab illis irriſum eſt, vt quidam etiam ex iis gladium ſe abiecturum eſſe diceret, ſi Scipio, non Manilius imperaret. Eorum ergo auctoritatem ſequutus Manilius, fluuium traiicere ſtatuit. Quo facto, repentè cum occurrente ſibi Aſdrubale ad manus venit. Aſdrubal autem poſtquam vario vtrinque prælio dimicatũ eſt, ſuas in caſtra copias, vbi à Romanis legionibus nihil accipere detrimenti poterat, ſibi reducendas, nullámque Romanis copiam dandam eſſe pugnæ putauit: ratus, id quod res monebat, Romanos inopia commeatus ex iis locis mouere ſe coactos ſibi in ipſo flumine traiiciendo occaſionem ad eos adoriendos vel maximam daturos. Itaque obſeruato diligentèr eo tempore, quo ipſi pedem referentes in ipſo tranando flumine impediti eſſent, atque ordines propter anguſtias vadorum interrupiſſent, eductis copiis, vndique eos incautos inuadit, eoſdémque ſecum dimicare vel iniquiſſimo loco compellit. Scipio autem cùm rem Romanam in ſummo diſcrimine verſari videret, haud ſibi moram interponendam, ad ſuos quoquo modo poſſet ſubleuandos, ratus, ſatis, vt in re trepida po-
13 tuit, ſalutare conſilium † cepit: ad trecentos equites, quos ſecum habebat, aliis quos maximè potuit conuocatis; omnes in duas partes diſtribuit, ... vt alii iacula, ſagit...

t: alij interim ijs qui defeſſi iaculando
entes integrique ſuccederent. atque ita
i quod in mutua pugnantium commu-
æl io certaretur: ipſe ad omnes partes ad-
omnem pugnam fortitudine atque con-
nebat. Cum iuſſa diligentiſſimè fortiſſi-
b omnibus fierent, grauiúſque premi iam
il videretur, eos qui flumen tranſibant, re-
e coactus, ſe totum in Scipionem conuer-
llis commodè fluminis traijciendi ſpacium
eſt. Scipio poſt ſe fortiſſimè ab Aſdrubalis
i liberauit. In ea pugna multi Romani defi-
ſunt: inter quos tres potiſſimum tribuni, ex
bus prælium maximè committi placuerat,
runt. Interea Romanis, poſtquam in caſtra
ntum eſt, cohortes octo, quæ ſe à flumine
eius initiò, in editum collem quendam ſub-
ant, ab Aſdrubale obſideri, magnóque in
riculo poſitas eſſe renunciatum eſt. Omnibus
ancio grauiſſimè perturbatis, cùm quidnam
facto eſſet conſultaretur, cæteri quidem de-
ndos eos, nec paucorum conſeruandorũ gra-
plurimos tantis periculis obijciendos cenſe-
it. At Scipio monens, † in ſuſcipiendis pruden- 15
, in adeundis periculis animi magnitudine opus
e: ſe quidem nunquam paſſurum eſſe dixit, vi-
s fortes ſubſidij inopia in manus hoſtium per-
nire: ſed ſemetipſum ad eos eximendos obſi-
one, ſi poſſet, aduolaturum. quare paucis equi-
bus delectis, & commeatu paucorum dierum
mpto, pollicitus ſe aut victorem in caſtra reuer-
ut pugnando vnà cum cæteris periturum.

d hoſtes contendit. Cùm autem in collem eum
n quo cohortes obſidebantur, perueniſſet, cliui
ſumma cõtento curſu ſuperat: ſic, vt tantummodò
vallis inter ſe & hoſtes intercederet. Inde omnia
contemplatus, in Pœnos, qui iam acrius Roma-
os obſidione vrgebant, diuerſis è partibus impe-
um facit. Ij cùm ſe repentè vndique circumuen-
os viderent, fuga ſalutem petere contenderunt.
Eos fugientes Scipio, ſuos longius perſequi vetuit:
& quòd ſe equitum numero inferiorem eſſe non
gnorabat: & quòd ſatis ſibi eſſe putabat, ſuos ſe è
maximis obſidionis periculis contra ſpem omniũ
facilè eripuiſſe. Angebat interim ea cura pleroſq;,
quòd occiſorum tribunorum corpora ſine ſepul-
ura iacerent: eiúſque rei procuratio requiri à Sci-
pione, tacitis ferè vocibus omnium videbatur. Id
entiens Scipio, quendam ex captiuis Carthagi-
enſium dimiſſum ad Aſdrubalem miſit, ſepultu-
ámque † petijt. Aſdrubal, quòd humanitatis id
ſſe putaret, & Scipionẽ metuens, ei quoq; obſe-
qui vellet, Tribunorũ ex aureis annulis, cùm reli-
qui ferreos geſtarent, cognita cadauera, diligẽtiſſi-
mè ſepeliẽda curauit. Cùm autẽ legati à Senatu ad
es in Africa inuiſendas aduenisſent, M. Manilius
otúſque exercitus de Scipionis fortitudine retu-
erunt: vt incredibile videretur, virtutem cuiuſ-
uam aut maioribus aut grauioribus poſſe laudi-
us celebrari. Quæ eadem cùm legati Romæ re-
errent, factum eſt vt proximis comitijs conſul à
omplurimis tribubus diceretur. Hæc ex Appiani
ybica hiſtoria, Epitomis, Oroſio, Eutropio, Stra-
one, alijs.



Anno deinde
imperium proco
49. & Appian.
tus Carthagini e
nem ſibi ſucceſ
Phamea Rom
militum profect
búſque à Senatu
Manilius paulò p
rio; cùm præter
gam vrbem, cæſis
millibus captis ex
mam ex prouincia

*Excid*

Reuerſo M. M
le, qui bellum Pun
mam: cùm populu
ignauia Piſonis &
Pœnos ex aduerſis e
acrius ſe ad bellu
omnem in vnum S
coniecit, faciléq; be
ſe exiſtimauit, cum
legatus præclarè g
guem animi m
Tribunus pl
derat. P
fauor
e

o deinde Vrbis 605. M. Manilio in Africa
am prorogatum eſt. Val. Max. *lib. 5. & Epito.*
Appian. Nonnullas tum vrbes circumpoſi-
:thagini expugnauit. Audiens deinde Piſo-
ibi ſucceſſorem venire, Scipionem cum
ea Romam dimiſit: qui incredibili dolore
am profectus in vrbem, honoribus muneri-
ue à Senatu vt Phameas exciperetur, effecit.
ilius paulò poſt & ipſe tradito Piſoni impe-
cùm præter res ſuperius expoſitas, † Tenza- 17
vrbem, cæſis duodecim millib. Afrorum, ſex
ibus captis expugnaſſet, atque diripuiſſet, Ro-
n ex prouincia deceſſit.

## *Excidium Carthaginis.*

Reuerſo M. Manilio † Iureconſulto & conſu- 18
qui bellum Punicum tertium inchoauit, Ro-
am: cùm populus Romanus bellum in Pœnos
nauia Piſonis & Mancini longius protrahi, &
œnos ex aduerſis eorum prælijs animos recipere,
:rius ſe ad bellum inſtruere animaduerteret,
mnem in vnum Scipionem cogitationem ſuam
oniecit, facileq; bellum hoc per eum confici poſ-
e exiſtimauit, tum propter res quas in Hiſpania
legatus præclarè geſſerat: tum quoq; propter inſi-
gnem animi magnitudinem & fortitudinem, quā
Tribunus plebis in initio belli huius ſatis oſten-
derat. Petiturus itaq; ædilitatem curulem, populi
fauore aduerſantibus etiam patribus, qui longius
eum à conſulari ætate abeſſe oſtendebant, Conſul
† declaratus eſt: clamante populo, Ex lege Romu- 19
li & Tulli penes ſe comitiorum ius eſſe, ita vt cui

vellet, mandare: cui nollet, abrogare magiſtratum ſuo iure poſſet. Collega ei additus eſt C. Liuius Druſius. Appian. Epitomę, Velleius, Plutarch. Val. Max. *lib.* 8. Caſſiodorus, Faſti Siculi, Faſti Capitolini. Inito magiſtratu, de prouinciis relatum eſt. Druſus Scipionem poſt ſe debere ſortiri prouinciam contendebat. Populus reclamans tum quoque, & mandandarum prouinciarum ius ſibi eſſe
20 dicens, Scipioni † Africam ac totum bellum ſine ſorte commiſit: atq; exercitum ei tantum, quantus ante ſuperiores clades fuerat, habendi: itémque à ſociis, & à regibus, & ciuitatibus, quot vellet, & quos ipſe probaret, educendi facultatem dedit. Comparatis ergo omnibus rebus ad bellum neceſſariis, in Africam proficiſcitur, & Vticam aduehitur. Piſo, qui M. Manilio Iureconſulto ſucceſſerat in Imperio, educto ex Hybernis exercitu, Carthaginis partem eam quæ continentem ſpectat, oppugnabat. Mancinus ex altera parte, quæ rupibus aſperis & inuiis continebatur, vrbem ingredi conabatur. Iámque perterritos Pœnos inſequens, portam vrbis intrauerat. Contemplatus deinde rerum inopiam, & imminens periculum, nuncios ad Vticenſium principes mittit, quantáque commeatuū penuria conflictetur docet, eóſq; vt quàm celerrimè ſubſidio ſibi ſint, rogat. Scipio fortè veſpere tum Vticam applicuerat: † nunciantur illi
21 hæc. Quibus cognitis milites tuba vocat, & adoleſcentes Vticenſium commeatum ad naues comportare. Dimittit confeſtim captiuos quoſdam Carthaginenſes, ac mandat vt ſuis ſignificent, Scipionem mox affore. inde equitibus aliis ſuper alios

lios miſſis, qui Piſonem ad opem Mancino feren-
dã excitent: ipſe militibus in naues impoſitis, Vti-
ca ſoluit. Mancinus prima luce Carthaginenſibus
ex omni parte vrgentibus, quingentos, quos ſolos
in armis habuit, duobus hoſtium millibus à fronte
oppoſuit. iámque vulnere accepto à muris pulſus,
profligari videbatur: cùm ſubitò Scipionis naues
citato curſu in Pœnos contendentes apparuêre.
Quibus conſpectis Carthaginenſes, qui à captiuis
de Scipionis aduentu edocti erint, ſubſtitêre. Ex-
ercitum ſtatim Scipio exponit, & non procul Car-
thagine caſtra metatur. Pœni ex muris per ſtadia
quinq; progreſſi, vallũ iaciunt: in eóq; ſpacio Aſ-
drubalem & Bythiam collocant, quorum vnus ſex
millia peditum habebat, alter mille equitibus in-
ſtructus erat. Scipio autem cum exercitum à Piſo-
ne acceptum luxui, auaritiæ ac deſidiæ deditum
videret: ante, † eum ſibi emendandum conſtituit, 22
quàm cum hoſtibus ad pugnã aliqua ratione de-
ſcenderet. Poſt autem inſidiis per noctem poſitis,
Megara, qui locus vrbis eſt ampliſſimus, aggreſſus
eſt, & cepit. Poſtridie eius diei Aſdrubal Megaram
captam indignè ferens, captiuos † omnes Roma- 23
norum in muris ſtatuit, eo maximè in loco, quo à
ſuis facilè videri poſſent: eóſque ibi crudeliter per
contumeliam Romanorum variis generibus tor-
mentorum excruciatos interfecit. Quibus confe-
ctis Scipio ratus Carthaginem † niſi obſidione 24
expugnari non poſſe, eam quoad potuit circum-
uallauit: & Iſthmum omnem complectens à mari
vſq; ad mare, per iactum teli foſſa muniuit, ea per-
fecta, alteram à ...

terra mariq; intercluderet, atq;
mnium fons in Carthaginenſes manauit. Nam cū
maxima ex agris in vrbem multitudo refugiſſet,
neq; cómeatus quidquã, aut terra ꝓpter munitio-
nes, aut mari, ꝓpter claſsē Romanorū ſupportare-
tur, res eos frumentaria deficere cœpit. In has ne-
ceſſitates cōiecti, mari omninò intercluſi & prohi-
biti ſuis reb. diffidere cœperūt. Haud tamē his ca-
25 ſib. fracti † animum abiecerunt, ſed portū alterum
ex contraria parte magno mulierum & puerorum
vnà perpetuo laborantium ſtudio ſuffoderunt: ac
triremes, quinqueremes, aliáque complura paratiſ-
ſima nauigia, atque omni genere armorum inſtru-
ctiſſima in mare eduxerunt, non ſine magno Ro-
manorum terrore. Ab vtraque itaque parte con-
26 curſum eſt, eáq; pugna, † cùm remigum vtrinque
ac gubernatorum, militúmque virtus atque auda-
cia eniteret, ad ſolis vſque occaſum magna con-
tentione perducta eſt. Eo prælio ad noctē direm-
pto, Carthaginenſium naues, quotquot incolu-
mes fuere, vrbem petierūt. Lembi verò regredien-
tes, cùm nauigandi ſe velocitate interclusiſſent, à
maioribus Romanis nauibus occupati, cum pro-
gredi non poſſent, aggerem petiêre. Is locus ante
mœnia vrbis fuit ampliſſimus, in quo pacatis re-
bus negociatores onera ſua exponere conſueue-
rant. Verùm imminente bello in anguſtiorem for-
mam

mam redactus fuerat, ne hoſtes patenti in loco ſub muris aliquando verſarentur. Huc ergo ob portus inopiam delati, conuerſo impetu prælium inſtaurarunt, cũ alij ab aggere, alij è nauib. pugnarent. ac Carthaginenſibus quidem conſiſtẽtibus, & leuis nauigatio, & facilis pugna Romanis erat. Cùm autem regrederentur, difficili grauiorum nauium ſuarum agitatione magna ſæpè incommoda à circumcurſantibus Pœnis accipiebant. Scipio itaque poſtridie aggerem aggreſſus, & adhibitis machinis partem muri deturbauit. Pœni & multis malis defeſſi, & in ſummam inopiam rei frumentariæ adducti ac coniecti, extrema † quæque ten- 27
tanda ſibi eſſe putantes, è muris ad ipſas munitiones Romanorum incendendas erumpunt. Re à Romanis percepta, fit atrox prælium, cùm ab vtraque parte multi & vulnerarentur & caderent. Pœnorum autem virtus incredibilis, atque animi magnitudo excellentiſſima fuit. quorum cum in ora pectoráque aduerſa gladij eſſent, teláq; multa coniecta, non ante tamen pugnare deſtiterunt, quàm aut opera ſuccenſa, aut pulſos loco Romanos conſpexerunt. Turbatis igitur ex hoc tumultu rebus, & orta tali in caſtris trepidatione, qualis nunquam antea extitiſſet; Scipio equo accurrens, ac terrorem mortis terga vertentibus iniiciens, plurimos conſeruauit. Pœni incenſis operibus in vrbem ſe recipiunt: poſtridie murum, qui labefactatus erat, inſtaurant, turréſque plurimas ſuper ipſum ædificant. Romani etiam alias machinas comparant, aggerem validiſſimum contra turres extruunt. Aggere Pœnorum potitus

foſſa & muro lapideo ſepſit: in eoq; quatuor millia hominum ſtatuit, qui hoſtium incurſiones reprimerent, quorum multa cum ijs è muris dimicantibus prælia extiterunt. Atque hoc modo æſtas ab vtriſque traducta eſt. App. Florus.

Anno Vrbis 607. ineunte hyeme, cùm plurimi in Africa Pœnos commeatu cæteriſque rebus iuuarent, Scipio eos è medio tollendos ſtatuit. Dimiſſis itaque in hybernia militibus, ipſe in Diogenem, qui Aſdrubali fauebat, Nepherim verſus per ſtagnum contendit: & poſitis ab eo caſtris, ad ſtadia duo, Guluſſam iis præfecit, qui cum Diogene dimicaret, ipſe interea modo Carthaginem, modo
28 Nepherim petens, bellum † ſumma ſapientia adminiſtrabat. Pugna paulò poſt ad Nepherim, Diogenémque caſtris exuit, & Pœnos in fugam pellit: eo prælio ad ſeptuaginta millia hominum cum inutilibus cæſa dicuntur, decem millia capta
29 quatuor euaſerunt. capta inde † Nepheris eſt, poſt duos & viginti dies, poſtquam obſideri à Scipione cœpta eſſet. Qua victoria cùm complures Libycæ ciuitates ad eum deficerent, ad Carthaginem expugnandam accenſus eſt: quæ iam viribus attenuata & media ferè conſumpta erat: Cothonem portum, ex quo totam expugnationem inſtitui poſſe putabat, aggreſſus, Aſdrubale quantumuis ſe opponente, occupat: & Pœnos partim cædit, partim capit. Pauci in vrbem ſe conijcientes, vix mortis periculum euitarunt. Cothone occupato, omnem prorſus commeatum intercipit. Poſt hæc quòd nox ſuberat, & milites ex ſuperioris diei labore fatigati erant, ſub armis tota nocte quieuit.

Vbi

Vbi illuxit, facta in muros vrbis qua parte ceciderant, impreſſione, vrbem fruſtra renitentibus Pœnis † ingreditur, cum grauioris armaturæ militum 30
quatuor millibus. Irruptione eius in vrbem, magna Carthaginenſium pars in Byrſam arcem confugit, & pugnare incipit. Scipio tribus partibus illato incendio vrbem vaſtat. Vrbis autem interea deflagrantis, cùm per ſe ſatis miſer, tum verò miſerior ac terribilior aſpectus erat, quod igne omnia peruagāte, ædes ſæpè finitimæ incēdiū præuertentes, ſua ſponte corruebant, ſuáq; ruina ingentē fragorē edebant: cúmq; iis ſenes, pueri, mulieres, cæteráq; turba eorū qui pauore ſe intra tecta coniecerant, aut ſemianimes, aut ſaucij, aut afflicti incendio procūbebant. Rem multò acerbiorē effecit, quòd foſſæ reliquáq; depreſſa vrbis loca mortuis viuētibúſque ſine diſcrimine ſumma crudelitate replebantur. Atq; hæc ſex quidē dierū ſpacio geſta ſunt. Interea qui in arce erant, & ira Deûm & direptione vrbis perculſi, legatos ad Scipionem de deditione mittunt: & ad pedes eius ſe abiicientes, fidem & miſericordiam implorāt. Scipio
† habitu & precib. ſupplicantium motus, omnibus 31
præterquam fugitiuis ac transfugis copiam exeundi fecit. Egreſſa ſunt ad quinquaginta millia hominum. primum agmen mulierum in primis miſerabile fuit; ad 20. millia: alterum virorum ad 30. millia. Oroſius II. Transfugæ Æſculapij templum occupant, & ſalute deſperata incendunt, ac ſe in ignem coniiciunt. Aſdrubal † confugiens, Scipio- 32
ni ſupplex factus & conſeruatus, paulò poſt mortem ſibi conſciuit. Vxor eius prius interfectis tri-

Digitized by Google

bus liberis, & in ignem coniectis, ſe flamma quoque conſumpſit. A multis traditum eſt, decem & ſeptem dies arſiſſe. His rebus geſtis Scipio nauẽ ſpoliis ornatam Romam, nunciatum victoriam miſit: poſt hæc ſacrificia ludóſque fecit, ac fugitiuos omnes, quos capere potuit, beſtiis dilaniandos obiecit. Romæ hac victoria audita, ingens gaudium ortum: ſupplicationes, ſacrificia diis immortalib. facta ſunt: ludi & certamina edita. Miſſi decem legati, qui cum Scipione Africam prouinciam conſtituerent: & ſi quid eſſet vrbis, diſturbarent. Quibus rebus perfectis, Scipio Romam
33 tranſportato exercitu, †triumphum egit, auro, ſtatuis, omnibúſque monumentorum generibus ornatiſſimum argenti quater millia, quadraginta & ſeptuaginta millia pondo præ ſe tulit. Plin. *lib.* 13. Et *Africani* nomen, vt auus eius fecerat, ſibi vindicauit: haud dubiè ad interitum Carthaginis natus. Hæc omnia ex Appiano, Oroſio, Floro, Eutropio, Epitomis, aliis. Quartodecimo anno poſt deletam
34 Carthaginem, vrbem Numantiam †in Celtiberia ſitam, ad quam Romani exercitus aliquoties trucidati fuerant, excidit: non minori terrore, quàm Carthaginem. Ciues enim, inopia rei frumentariæ cõſumpti ferè, ne ſuperſtites vrbe rebúſque omnibus perditis & amiſſis manerent, incendio ſe cum vrbe perdiderunt: vtraque inſigne inconſtantiæ fortunæ, rerúmque humanarum mutationis exemplum relinquens. Deleta eſt autem Carthago
35 †ſeptingenteſimo anno, quàm erat condita. Liuius *lib.* 51. Solinus dicit anno 737. Euſeb. anno 668. Condita verò fuit 72. annis ante quàm Roma. Iu-

ma. Iuſtin. *lib.* 19. De hoc excidio Carthaginis refert Valerius dixiſſe Q. Metellum, illam victoriam, qua Carthago deleta eſt, neſcire, boníne plus an mali attuliſſet. Valer. *cap.* 2. *lib.* 7. Vide Ciceronem *lib.* 1. *Offi.* Plin. *cap.* 9. *lib.* 7. *& cap.* 18. *lib.* 15. Plutarc. *in Catone* & Auguſtin. *cap* 30. *lib.* 1. *de ciuitate Dei.* Hoc bellum Punicum tertium deſcribunt Florus *cap.* 48. *&* 49. Appian. *in Libyc.* Auguſtin. *cap.* 21. *lib.* 3. *de ciuitate Dei.* Plutarchus *in vita Catonis Cenſorij.* Eutrop. 3. 4. Oroſius *cap.* 22. *&* 23. Plinius *cap.* 58. *de Viris illuſtrib.* Iuſtin. *lib.* 18. *&* 19. *De bello Numantino.* vide Florum 55. *& ſeq.* Oroſius *cap.* 6. *lib.* 5. Eutrop. *cap.* 3. *lib.* 4. Val. *cap.* 2. *lib.* 2. *cap.* 2. *lib.* 3. *cap.* 6. *lib.* 7. Auguſtinus *cap.* 21. *lib.* 3. *de ciuitate Dei.* Front. *in cap.* 1. *lib.* 4.

## *De rebus geſtis domi.*

Domi habitus fuit † iuris peritiſſimus. Fuit enim ex his qui tranſuerſo foro ambulabant, & cõſilij ſui copiam omnibus faciebant. Scripſit libros tres de iure ciuili, ex quibus multa, præſertim de venalium vendendorum legibus & actionibus, ac veterum verborum proprietatibus, à Cicerone & Varrone citantur. Præterea orator prudens eſt habitus. Denique præter egregia multa, raræ dignitatis, ſacrorum etiam Pontificalium peritiſſimus fuit. 36

Refert Valerius Maximus inſigne ſeueritatis paternæ † exemplum de eo. Nam cùm ad Senatum 37 Macedonia de filio eius detuliſſet, quòd pecunias cepiſſet: à P. conſcriptis pater Manlius rogauit, ne

quid ſtatuerent, antequam & Macedonum & filij cauſam audiuiſſet. Summo deinde tum ampliſſimi, tum etiam eorum qui quæſtum venerant conſenſu, cognitione ſuſcepta, domi conſedit: ſolúſque vtrique parti per totum biduum vacauit. Tertio die pleniſſimè diligentiſſiméque auditis teſtibus, ita pronunciauit: Syllanum filium meum, pecunias à ſocijs accepiſſe, mihi probatum cùm ſit: neque talem fuiſſe in Imperio, quales maiores mei fuerint: & Republica eum, & domo mea indignum iudico, protinúſque à conſpectu meo abire, nec redire vltra iubeo. Tam triſti patris ſententia perculſus filius, lucem vlterius intueri non ſuſtinuit, ſuſpendióque ſe proxima nocte conſumpſit.

## CAPVT XXII.

### *M. Brutus.*

### SVMMARIA.

1 *Iunia familia Romana antiquiſſ.*

2 *Brutus Iuriſconſultus, eiúſque libri: item de filio eiuſdem, nu. 4.*

3 *Quæſtio iuris perpetui, & vniuerſi generis, non hominum nomina, ſed rationes & argumenta deſiderat.*

5 *Craſſi iocus de Bruti libris, & filio illius Bruto iuniore, num. 6.*

1 INTER Romanas familias, antiquitate Iunia † nullis cedit. Ilio enim oriundi Iunij cum Ænea profugo Italiã petiêre, ab eóque ſemper tempore

pore in magna fuiſſe authoritate, dubium non eſt.
Nam L.Iunius Tarquinia, Tarquinij Priſci regis
filia,natus eſt:primúſque conſulatu familiam illu-
ſtrauit. Hic ſumpto de ſuis filijs ſupplicio, finem
familiæ dediſſe exiſtimatur. Iunióſque & Brutos,
qui poſtea extiterint, plebeios fuiſſe, ſunt qui tra-
dunt. Poſt primum Conſulem Brutum, vſque ad
annum vrbis 414. nulli huius nominis, vel ob rei
militaris peritiam, vel magiſtratus initos clari fuê-
re. Primus D.Iun.Brut.celebritatem genti denuò
attulit: nam & magiſter equitum fuit. Q. Publilio
Philone dictatore:& Conſul factus eſt anno vrbis
427. Hunc inſequuti ſunt plurimi: Iunius Brutus
Bubulcus, Libones, Peræ, Pulli, Syllani: & noſter
M.Brutus Iureconſultus. Geſſit hic præturam ſo- 2
lummodò; & ideo nihil celebre aut inſigne de
eius geſtis fertur. Scripſit de Iure ciuili libros tres,
vt teſtatur Cicero *in lib. 2. de Oratore*. De his ſic ait
Cicero: Verùm hoc, vt dixi, nihil ad me, ac multo
etiam magis ad vos, Cotta noſter, & Sulpiti, quo-
modo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcen-
da eſt multitudo cauſarum: eſt enim infinita. Si in
perſonis ponitur, quot homines, tot cauſæ: ſin ad
generum vniuerſas quæſtiones referuntur, ita mo-
dicæ & paucæ ſunt, vt omnes eas diligentes & me-
mores, & ſobrij oratores, percurſas animo, & pro-
pè decantatas habere debeant: niſi fortè exiſtima-
tis à M. Curio cauſam didiciſſe L. Craſſum, & ea
re multa attuliſſe, quamobrem poſthumo non
nato, Curium tamen hæredem Coponij eſſe o-
porteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque
ad cauſæ vim ac naturam nomen Coponij ac Cu-

rij pertinuit: in genere erat vniuerſo rei negotiíque, non in tempore ac hominibus omnis quæſtio; cum ſcriptum ita ſit: Si mihi filius gignitur, iſque prius moritur, & cætera, tum vt mihi ille ſit hæres. Si natus filius non ſit, videatúrne is qui filio mortuo inſtitutus hæres ſit, hæres eſſe? Perpetui iuris, & vniuerſi generis quæſtio, † non hominum nomina, ſed rationem dicendi, & argumentorum formas deſiderat. In quo etiam iſti nos Iuriſconſulti impediunt, à diſcendóque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim ferè referri, quid alicui de iure, viro aut mulieri de iure reſponderint: Credo, vt putaremus, in hominibus, non in re, conſultationis, aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe: vt quod homines eſſent innumerabiles, debilitari à iure cognoſcendo, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abiiceremus. Hæc Cicero.

3

Præterea ſedulitatem adhibuit, vt multa verba quæ iam maioribus fugitiua obliuione prærepta fuerant, retraheret. Filium † habuit qui magiſtratus nō petiuit, ſed accuſator fuit vehemens & moleſtus: vt facilè cerneres, naturale quoddam ſtirpis bonum degeneraſſe vitio deprauatæ voluntatis. Hunc filium mirificè vexauit Craſſus, vt Cicero refert *in lib. 2. de Orat.* Nam cùm Brutus duos lectores excitaſſet, & alteri orationem Craſſi de colonia Narbonenſi legendam dediſſet, alteri de lege Seruilia: & cùm contraria inter ſeſe de Republica capita contuliſſet, Craſſúmque quòd primus peregrini marmoris columnas ad Palatinas ædes ſuas inſtruen-

4

inſtruendas aduexerat, Venerem Palatinam ap-
pellaſſet, Craſſus † facetiſſimè tres patris Bruti de 5
iure ciuili libellos, tribus lectoribus legendos de-
dit. In libro primo ita erat: Fortè euenit, vt in Pri-
uernati eſſemus. tum Craſſus: Brute, teſtificatur
pater, ſe tibi Priuernatem fundum reliquiſſe. De-
inde ex libro ſecundo: In Albano eramus ego &
M. filius. hic Craſſus: Sapiens videlicet homo
cum primis noſtræ ciuitatis, notat hunc gurgitem:
metuebat, ne cum is nihil haberet, nihil ei eſſe re-
lictum putaretur. Tum ex libro tertio: In Tiburti
fortè aſſedimus, ego & M. filius. Craſſus hoc loco:
Vbi ſunt ij fundi Brute, quos tibi pater publicis
commentariis conſignatos reliquit? Quod niſi pu-
berem te, inquit, iam haberet, quartum librum
compoſuit, & ſe etiam in balneis locutum cum fi-
lio, ſcriptum reliquiſſet. Nam fortè nuper Brutus
filius Balneas paternas vendiderat: vnde ille etiam
eiuſdem Craſſi † iocus. Cùm enim ſe Brutus ſine 6
cauſa ſudare in facili & aperta cauſa diceret: Mi-
nimè mirum, inquit Craſſus, modò enim exiſti de
balneis.

## CAPVT XXIII.

*M. Brutus, M. Bruti qui Cæſarem interemit, pater.*

### SVMMARIVM.

1 *M. Brutus Orator & Iuriſperitus, Marianas partes ſecutus, à Pompeio interfectus, nu. 2.*

1 Cicero non modo hunc acutum † oratorem fuiſſe narrat, ſed etiam Iuris publici & priuati peritiſſimum: Marianas ſequutus eſt partes, & cum Pompeio adoleſcente conflixit. Deinde prætor factus: & Marianas adhuc partes † ſectatus, à
2 Pompeio comprehenſus, ad Rhegium interfectus eſt. Vide res geſtas, & hiſtoriam huius belli apud Flor. *lib*. 77. *& ſeq*. Eutrop. *lib. 5. per totum*. Oroſ. *cap*. 19. *lib*. 5. Appian. *lib. 1. Belli ciuilis*. Solin. *cap*. 40. Val. *lib. 1. cap. 3. &* 5. Plutarch. *in Vitis Mary & Syllæ*. Auguſtin. *cap. 27. & cap. 28. lib. 3. de ciuitate Dei*. Lucan. *lib*. 2. Plin. *cap. 67. & duobus ſeq. de Viris illuſtr*. Cicer. *lib. 2. Offic*.

## CAPVT XXIIII.

### *P. Mutius Scæuola.*

### SVMMARIA.

1 *Nomina Romani unde ſoliti ſumere.*
2 *Scæuolæ cognomen, unde in familia Mutiorum.*
3 *Scæua ſiniſtram manum ſignificat.*
4 *Mutiorum familia, & præſtantes Viri.*
5 *Gracchi Tribuni pl. ſeditio.*
6 *Leges Semproniæ agrariæ.*
7 *Mutius Scæuola Conſul, & Pont. Max. nu. 8.*
9 *Annale Maximi, qui?*
10 *P. Mutij Scæuolæ geſta, mores, & libri in iure ciuili, & num. 11.*
12 *Iuriſconſultus quis nominetur, ſecundùm Cicer.*

Apud

APud Romanos moris fuit, vt ſe nominarent † vel nominibus Aboriginum, vel Troianorum, vel aliorum eiuſmodi populorum: veluti Fabij, à Fabio Herculis filio: Pomponij, à Pompone, Numæ regis filio. Aliàs à prænominibus, nominibus & cognominibus: veluti Lucilij, à Lucio. Aliàs à locis, vrbibus, populis: aliàs à re alia. Sic Mutiorum familiæ, Scæuolæ cognomẽ inditum, à † Mutio quodam, qui Porſennam regem interfecturus, occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat, comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat, exuri paſſus, & ob id Scæuola dictus eſt. Scæua † enim ſiniſtram manum ſignificat Liu *lib.* 2. Dionyſ. *lib.* 6. Plin. *cap.* 11. *&* 12. *de viris illuſtrib.* Eutrop. *ca.* 11. *lib.* 1. Plutarch. *cap.* 4. *Paral.* Auguſtin. *cap.* 18. *lib.* 2. *& cap.* 20. *lib.* 4. *de ciuit. Dei.* Lact. *cap.* 5. *lib.* 5. Val. *lib.* 3. *cap.* 3. Martial. *lib.* 1. *Sil. in* 8.

Ex hac itaque familia † non tantum multi præſtantiſſimi viri, quorum vſus in adminiſtratione Reipub. fuit, prodierunt: verùm celeberrimi quoque in ciuilis iuris peritia extiterunt, quam ſibi quaſi eius gentis propriam ſingularémque vindicauêre. Primus autem ex hac gente P. Mutius Scæuola, gloriam in Iuris ſcientia cõſequutus eſt. Fuit verò filius P. Scæuolæ conſulis, anno 577. Cicero *in Bruto.* Ipſe conſulatum inijt anno vrbis 620. Collegam habuit L. Calphurniũ. Caſſiodor. Faſti Siculi, Velleius. His Conſulibus Reſpub. Romana, ſeditione à Tito Graccho † tribuno pleb. excitata vehementiſſimè perturbata eſt. Tit. Sempronius Gracchus, clariſſima familia, atque optimis maiorum exemplis, tribunus pleb. ad aucupandam

6 popularem auram legem † tulit inuitis Senatoribus atque equitibus: Ne quis ex agro publico plus quàm 500. iugera poſſideret. Cui cùm M. Octauius collega, cauſam diuerſæ partis defendenti intercederet, in eum furorem exarſit, vt ei poteſtatē lege lata abrogaret: ſéq; & Caium fratrem, & App. Claudium ſocerum, triumuiros ad diuidundum agrum crearet. Promulgauit & alteram legem; ſi quis latius agrum patefaceret, & ijdem triumuiri iudicarent, quà publicus ager, quà priuatus eſſet: deinde cùm minus agri eſſet, quàm quod diuidi poſſet ſine offenſa etiam plebis, quoniam eos in ſummam ſpem opum erexerat, legem ſe promulgaturum oſtendit, vt ijs qui Sempronia lege agrũ accipere deberent, pecunia quæ regis Attali fuiſſet, diuideretur. Hæredem autem populum Rom. reliquerat Attalus rex Pergami, Eumenis filius. Tot igitur indignitatibus commotus grauiter eſt Senatus, & ante omnia P. Mutius Scæuola, qui cũ in Senatu in Gracchum peroraſſet, raptus ab eo ad populum, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Cùm autem iterum creari Tribunus plebis vellet, quod cum ſummo Reipublicæ exitio futurũ optimates arbitrabantur: auctore P. Cornelio Naſica in Capitolio ab optimatibus occiſus eſt, ictus fragmentis ſubſelliorum: & inter alios, qui in eadē ſeditione occiſi ſunt, inſepultus eſt in flumen proiectus. De P. Mutio Cicero ſic loquitur *pro Domo*:
7 P. Scipionis factum ſtatim P. Mutius conſul, † qui in gerenda Republica putabatur fuiſſe ſegnior, multis Senatuſconſultis non modò defendit, ſed etiam ornauit. Et *pro Plancio*: P. Mutius arma, quæ

priuatus

priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea Tit. Graccho interempto, iure optimo ſumpta eſſe defendit. De rebus huius conſulatus, vide Liuium *lib. 60. & 61.* App. *lib. 1. belli ciuilis.* Et Vell. Plutarch. *in vita Gracchor.* Oroſ. *cap. 12. lib. 5.* Flor. 58. Valer. Max. *lib. 1. cap. de ſomnijs, & multis alijs cap.* Gell. *cap. 13. lib. 11.* Plin. *lib. 33. cap. 2.* & Plin. iun. *cap. 65. de viris illuſt.* Auguſt. *cap. 24. lib. 3. de ciuitate Dei.*

Poſt Conſulatum, Pont. Max. † factus eſt. Huius negligentiam tacitè incuſare videtur Cicero *in lib. 2. de Orator.* Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi Annalium confectio: cuius rei memoriæque publicę retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum, vſque ad Q. Mutium Pont. Max. res omnes ſingulorum annorum mandabat litteris Pont. Max. efferebátque in album: & proponebat tabulam domi poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi, qui etiam nunc † *Annales Maximini* nominantur. 8 9

Traditur aliud quoque exemplum, ex quo, qua in authoritate apud Senatum fuerit, facilè colligi poteſt. Licinia virgo Veſtalis, ſummo loco nata, & ſanctiſſimo ſacerdotio credita, aram & ædiculam, & puluinar ſub loco ſacro iniuſſu populi dedicauerat. Hic itaque P. Scæuola Pont. Max. reſpondit: quod in loco publico Licinia dedicaſſet, ſacrum non videri.

Recitat Cicero *ad Herennium* de eo, quòd † iudex iniuriarum cõdemnauerit eum, qui L. Auſum poetam lædendi gratia in ſcena nominauerat, cum C. Cælius abſoluiſſet eum, qui Lucilium Poetam in ſcena nominatim læſerat. Deinde hunc P. Scæ- 10

uolam memoria plurimum valuiſſe, *in lib.1.de Oratore* refert. Pila quoque, duodecim ſcrupis atque alea optimè luſiſſe ſcribitur: ita vt illo duodecim calculorum luſu tanta diligentia fuerit, vt cùm aliquando calculum promouiſſet, eſſetque victus, dum rus tenderet, repetito totius certaminis ordine, quóque loco erraſſet recordatus, redierit ad eum qui eum luſerat. Hæc Val. Maximus falsò Q. Mutio attribuit.

11 Scripſit libros X. de † iure ciuili. Præter iuris ſcientiam, nonnullum quoque locum inter Oratores habuit. Dicebat enim valdè prudenter & acutè: & paulò etiam, quàm multi æquales ſui, copioſius. P. Craſſum Mutianum oratorem, & fratrem adoptiuũ, in Iuris ſcientia inſtituit ita, quantum neceſſarium eſſe putabat oratorio muneri, nihil vt in eo deſideraretur. Eam autem iuris peritiam habuit, vt Cicer. Iureconſultum definiens, ſic ſcribat: Sin autem quæreretur, quiſnam Iuriſcon-
12 ſultos † verè nominaretur, eum dicerem, qui legum & conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vterentur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus eſſet. Et ex eo genere S. Ælium, M. Manilium, P. Mutium nominarem, &c.

## CAPVT XXV.

### *P. Licinius Craſſus Mutianus.*

### SVMMARIA.

1 *Licinia plebeia ampliſſima.*
2 *P. Licinius Craſſus Diues Mutianus, vnde ſic dictus.*

3 *Craſſus*

3 *Craſſus Mutianus ſimul Conſul & Pont. Max. in prælio interfectus in Aſia. nu.4. fuit Iuriſperitiſſ. & quinque præcipuis bonis ornatus. nu.5.*

6 *Pomponij error de Craſſo.*

Licinia familia † plebeia quidem, ampliſſima 1
tamen ob magiſtratus perfunctos extitit. Primus in ea P. Licinius Caluus, tribunus militum, non petens, à patribus creatus fuit, anno vrbis 359. Hunc inſequuti ſunt, C. Licinius Stolo conſul, anno vrbis 392. qui primus de plebe magiſter equitũ factus eſt: Licinius prætor tribunus milit. M. Licinius, tribun. milit. P. Licinius, qui in Brutios profectus eſt, & contra Hannibalem miſſus, & Pont. Max. fuit. P. Licinius cenſor, magiſter equitum, prætor & tribun. mil. P. Licinius Varus, ædilis curulis, prætor; & noſter P. Licinius Craſſus † Diues 2
Mutianus, ſic dictus, quòd adoptione in Mutiam familiam tranſierat. Vnde Scæuolæ frater dicitur à Cicerone, *in lib. de Oratore*, & *in Bruto*: & Velleius *lib.* 2. Mutianum eum vocat. Factus eſt initiò quæſtor, deinde functus eſt ædilitio munere. primus argento auróq; folia imitatus, coronas dedit. acceſſerunt lemniſci quoque, quos adiici ipſarum coronarum honos erat, propter Hetruſcas, quibus iungi niſi aurei debebant. Tiberio Graccho, quem affinitate cõtingebat (nam C. Gracchus, T. frater, Craſſi filiam in matrimonio habebat) dicitur in conſilio fuiſſe. Conſulatum † inde cum L. Valerio 3
Flacco adeptus eſt, anno vrbis, cùm idem Pontif. Max. eſſet, 620. His Conſulibus ortum eſt cum Ariſtonico, Eumenis filio ex pellice, bellum: qui A-

riſtonicus poſt mortem Attali, velut paternum regnum inuaſit Aſiam, cum teſtamento Attali regis legata populo Romano, libera eſſe deberet. Aduerſus eum P. Licinius Craſſus conſul, † cum idẽ pontifex maximus eſſet, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio victus & interemptus eſt. *Epit.* 59. & Strabo *lib.* 14. Iuſtinus verò *lib.* 37. paulò aliter obitum eius deſcribit. Aſia Licinio Craſſo conſuli decernitur, qui intentior Attalicæ prædæ, cùm extremo anni tempore inordinata acie prælium commiſiſſet, victus, pœnas inconſultæ auaritiæ ſanguine dedit. Eutropius tradit Craſſum interfectum, caput eius Ariſtonico oblatum, corpus Smyrnæ ſepultum. Hunc autem non in conſulatu interfectum eſſe, ſed ſequenti anno, tradit Obſequens, & Vell. qui ſcribunt, Craſſum ex Aſia decedentem pro conſule interemptum. Multa de eius nece & fortitudine, vide apud Valerium *lib.* 8. *cap.* 6. Plin. *cap.* 28. *lib.* 5. Et de bello Aſiatico hoc, vide Flor. 59. Iuſtin. *lib.* 36. Strabon. *lib.* 14. Plin. *cap.* 11. *lib.* 33. Val. *cap.* 2. *lib.* 5. Eutrop. *cap.* 3. *lib.* 4. Oroſ. *cap.* 7. *lib.* 5. Appian. *in Mithrid.* Auguſtin. *cap.* 11. *lib.* 13. *de ciuitate Dei*, Acronem *Ode* 18. *lib.* 2. *carm.* Cicer. *in Philip.* 9. Vell. & Obſeq. Euentus belli fuit, vt Andronicus à Craſſi ſucceſſore Perpenna captus, & Romam deductus, in carcere ſtrangulatus ſit.

5 Fuit autem hic P. Licinius Craſſus † iuris peritiſſimus, didicit iuris ſcientiam à P. Mutio fratre: ad cuius libros, cùm differendo par eſſe ſummo oratori Galbæ non poſſet, ſemper confugit. Tradit de eo Gellius *lib.* 1. *cap.* 13. quòd multis ac præcipuis

**bonis**

bonis ornatus fuerit, quinque præſertim: quòd eſſet ditiſſimus, quòd eloquentiſſimus, quòd nobiliſſimus, quòd iuriſconſultiſſ. quòd Pont. Max. Facit eius mentionem ſæpiſſimè Cicero *in lib. 1. de Oratore in Bruto, in Academicis quæſtionibus.* In Bruto præcipuè ait: P. Craſſum valdè probatum Oratorem, iiſdem fere temporibus accepimus, qui & ingenio valuit, & ſtudio, & habuit etiam domeſticas quaſdam diſciplinas. Et *in Oratore*: P. Craſſus idem eloquens & Iureconſultus. & deinde: P. Craſſus diues, P. Scæuolæ frater, Orator & Iureconſultus. Maximi tamen animi vir ſuapte manu interfectus eſt, *in lib. 3. de Oratore.* Reliqua quæ ad eius vitam, eruditionem & eloquentiam pertinent, vide apud Ciceronem paſſim *in libris de Oratore, & in Bruto.* Pomponius ſcribit, à † Cicerone 6
dici hunc Iureconſultorum diſertiſſimum. qua in re labitur. Nam Cicero *in Bruto* loquitur de L. Craſſo, M. Antonij æquali. Celebratur præterea huius P. Licinij Craſſi memoria.

## CAPVT XXVI.

### *C. Liuius Druſus.*

### SVMMARIA.

1 *Liuiorum familia plebeia, ſed illuſtris.*
2 *Druſus Liuius Iuriſconſultus, cæcus.*

ORiundus fuit ex Liuiorum familia, quæ † quidem plebeia: ob magiſtratus tamen tam conſulares, quàm cenſorios, ſæpiſſimè adminiſtratos, 1

ſatis illuſtris extitit. Ciceronis temporibus tres præcipuè oratores in hac familia floruerunt: M. Druſus, C. F. qui in tribunatu C. Gracchum collegam, iterum tribunum fecit: (fuit autem vir & oratione grauis, & autoritate) C. Druſus frater, & M. Druſus auunculus magnus M. Bruti, eius qui Cæſarem occidit.

Ex his igitur tribus, ob iuris peritiam præcipuè celebrabatur C. Druſus, quamuis Pomponius eum inter Iuriſconſ. minimè referat.

2. Cælebrat autem † iuris ſcientiam eius Valerius Max. Ea namque induſtria & ſtudio fuiſſe hominem tradit, vt & ætatis viribus, & acie oculorum defectus, ius ciuile populo benigniſſimè interpretatus ſit, vtiliſſimáque id diſcere cupientibus monumenta compoſuerit. Nam vt ſenem illum natura, & cæcum fortuna facere potuit; ita neutra interpellare valuit, ne non animo & videret, & vigeret. Et Cicero *in Bruto* ait: Domum eius, vt acceperit, compleri conſultorib. ſolitam: & cùm quorum res eſſet, ſua ipſi non viderent, cæcum adhibebant ducem.

## CAPVT XXVII.

### *P. Rutilius Ruffus.*

### SVMMARIA.

1 *Rutiliorum origo vnde.*
2 *P. Rutilius Ruffus in iuris ſcientia Mutij auditor: poſtea Tribun. pleb. & Conſul.*

3 *Poſtli-*

3 *Poſtliminij ius cui olim non competeret.*
4 *Armorum tractandorum ratio, & ars militibus tradita.*
5 *Cimbri & Teutones Romanos inuadunt, & ingenti prælio vincunt.*
6 *Rutilius Ruffus Iuriſperitus & Orator, exemplum innocentiæ, ſinceritatis & candoris. n. 10. 11.*
7 *Stoici in dicendo prudentes, & verborum architecti.*
8 *Innocentiæ & conſtantiæ exemplum in Rutilio: qui nihilominus ab ingrata ciuitate in exilium pellitur, & nu. 12.*
9 *Socratis viri ſapientiſſ. & ſanctiſſ. fortitudo animi & conſtantia, cùm accuſaretur.*

REpetunt Rutilij † originem ſuam ex Naucia familia, quæ euerſa Troia Æneæ profugo ſe adiunxit. In Catalogo Conſulum Romanorum & Cenſorum plurimi inueniuntur Rutilij, quorũ nomina & res geſtæ, in eo quem de familijs Romanis inſtituimus libro, copioſè enumerabuntur. Adoleſcens † audiuit P. Mutium Scæuolam, ab eóque & iuris ſcientiam, & morum innocentiæque opinionem hauſit. Prouectiore ætate Tribunus plebis factus eſt. In tribunatu C. Mancinum Procos. qui cum Numantinis proditoriè fœdus inierat, domum reuerſum, & in Senatum ire auſum, extrahi iuſſit. Negabat enim eum ciuem eſſe, cùm memoriæ proditum eſſet: ei, † quem populi Romani iuſſu pater patratus dedidiſſet, nullũ eſſe ius poſtliminij. Deinde conſulatum cum M. Æmilio Scauro, acri homine, & vehementi, petiit:

verùm repulſus, Scaurum ambitus accuſauit. Sed à Scauro abſoluto vocatus eſt ipſe in iudicium. Paulò tamen poſt, cum C. Mallio conſulatum obtinuit, anno vrbis 651. Cicero *in Bruto*, & *pro Plancio.* vbi repulſa in tribunatu accepta, conſulatum ſe ait eſſe adeptum. In eo conſulatu, armorum
4 † tractandorum rationem militibus tradidit: ac nullius ante ſe Imperatoris exemplum ſecutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accerſitis, vitandi atque inferendi ictus ſubtilitatem ac rationem legionibus ingenerauit, virtutémque arti, & artem rurſus virtuti miſcuit: vt illa impetu huius fortior, hæc illius ſcientia cautior fieret. Hiſce Coſſ. tumultus Cimbricus ortus eſt. Cimbri
5 † enim, Teutones, Tigurini, & Ambrones, ad Romanum imperium extinguendum conſpirauerant: quibus ſe oppoſuit M. Aurelius Scaurus legatis conſulis, pugnatum eſt, victi ſunt Romani. M. Aurelius conſularis captus, & interfectus eſt: duo filij conſulis Mallij cæſi. LXXX. millia Romanorum, ſociorúmque trucidata: LX. millia calonum atque lixarum interfecta: decem ex omni penitus exercitu ſuperfuerunt. hoſtes binis caſtris, atque ingenti præda potiti, omnia peſſundederunt: maximus non ſolùm luctus, ſed metus etiam fuit, ne confeſtim Cimbri Alpes tranſgrederentur, Italiámque delerent. Pugnatum eſt non. Octob. Plutarchus *in Lucullo, in Camillo, in Apophtheg.* De hoc bello Flor. 67. & 68. Plutarch. *in Mario: & cap. 37. Paral.* App. *in Celtico.* Eutrop. *cap. 1. lib. 5.* Oroſ. *cap. 16. lib. 5.* Euſebius Frontin. *cap. 5. lib. 1. & c. 2. lib. 2.* Valerius Max. *cap. 8. lib. 5.* Plinius *de vir. illuſtr. cap. 67.* Plinius

nius

nius *de hiſtor. multis in locis.* Saluſt. *in Iugurt.* Tacitus, alij.

Præter † iuriſperitiam, non obſcurum quoque locum inter Oratores tenuit: ſed in quodam triſti ac ſeuero dicendi genere verſatus eſt, & natura acer & vehemens. De eo ſic ait Cicero *in Bruto:* De Scauro & P. Rutilio breuiter licet dicere, quorum neuter ſummi oratoris habuit laudem, & vterque in multis cauſis verſatus erat. Ex quo facilè colligi poteſt, maiorem eius induſtriam in iure reſpondendo, quàm in oratione & dicendo fuiſſe. Præterea Stoicæ doctrinæ in primis addictus fuit. Præceptorem habuit Panætium, qui & ipſe diſputando plus quàm dicendo valuit. Omnes enim ferè 6
Stoici † prudentiſſimi in dicendo erant, & id arte faciebant vt architecti penè verborum eſſent. Inde factum eſt, vt à diſputando ad dicendum traducti, inopes prorſus reperti ſint: vt teſtatur Cicero *in libro de Claris oratoribus.* Extant duo inſignia 7
exempla † innocentiæ & conſtantiæ in eo. Cùm enim in iudicium magis ordinum diſſenſione quã ſua culpa reus à M. Scauro repetundarum nomine vocatus eſſet, conſpirantibus in eum publicanis, propterea quòd legatus C. Marij proconſulis, ab eorum iniuriis Aſiam defenderat: tum non modò ſupplex iudicibus eſſe noluit, ſed nec ornatius aut liberius cauſam dici ſuam paſſus eſt, quàm ſimplex ratio veritatis ferebat. Qua in re imitatus eſt homo Romanus & Conſularis, veterem illum Socratem, † qui cùm omnium ſapientiſſimus eſſet, 8
ſanctiſſiméque vixiſſet, ita in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, vt non ſupplex aut reus, ſed vt magi- 9

ſter aut dominus videretur eſſe iudicum, quinetiã cum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam ſi ei videretur ediſceret, vt ea pro ſe in iudicio vteretur, non inuitus legit, & commodè eſſe ſcriptam dixit: ſed, inquit, vt ſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non vterer, quamuis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles: ſic illam orationem diſertam ſibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri. Ideóque Cicero appellabat hunc Rutilium † Iureconſ. exemplum innocentiæ: eóque neminem neq; integriorem in ciuitate, neq; ſanctiorem fuiſſe dicit. Idem Rutilius Q. Seruium Galbam, quem hominem probè noſſe & commeminiſſe ſe aiebat, pergrauiter reprehendere ſolebat: quòd is L. Scribonio, quæſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet: cùm M. Cato Galbæ grauis atque acer inimicus, aſperè apud populum Romanum, & vehementer eſſet locutus. Quam orationẽ in Originibus ſuis expoſuit ipſe. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulpitij Galli, propinqui ſui Q. Pupillum filium ipſe penè in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione & miſeria fletum populo moueret, & duos filios ſuos patruos tutelæ populi commendaſſet, ac ſe, tanquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra atq; tabulis, popu. Roma. tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. Itaque cùm & inuidia & odio populi tum Galba premeretur, his quoq; eum tragœdijs liberatum ferebat. Quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video: Niſi pueris & lachrymis vſus eſſet, pœnas eum daturum

fuiſſe

fuiſſe. Hæc Rutilius valdè vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exilium fuiſſe, vel mortem anteponendam. Neque verò hoc ſolum dixit: ſed ipſe ſenſit, & fecit. Deinde admirabile quoq; exemplũ †ſinceritatis, & candoris præbuit. Cùm enim ali- 11
quando amici cuiuſdam iniuſtæ rogationi reſiſteret, iſque indignatus dixiſſet, Quid ergo mihi amicitia tua, ſi nihil abs te impetro, opus eſt? reſpondit Rutilius: Imò, quid mihi tua, ſi propter te inhoneſti aliquid facturus ſum? Tandem hic Rutilius cùm multa, tametſi falsò, de ſe audire cogeretur, vir totius æui, non modò ſui ſeculi, ſanctiſſimus, innocentiſſimus & temperantiſſimus, †ab ingrata 12
ciuitate, magno & forti animo in exilium ſeceſſit. Ita enim damnationem ſuam tulit, tanquam illi nihil moleſtum eſſet aliud, quàm quòd falsò de eo iudicatum eſſet. Verùm exilium minimè ipſi graue euenit. Multæ enim in Aſia ciuitates legatos ei obuiam miſerunt, orantes pro ſe quæque, vt tanti viri hoſpitio atque exilio ornarentur. Smyrnam igitur conceſſit. A Sylla deinde reuocatus, Romam redire recuſauit. Literarum igitur ſtudiis vacans, Smyrnæ conſenuit: ibíque ciuitatis dono affectus, ciuis Romanus eſſe deſiit.

## CAPVT XXVIII.

### *Q. Ælius Tubero.*

### SVMMARIA.

1 *Tuberonum familiæ origo, tenuitas, & paupertas.*
2 *Ælius Tubero, quo patre natus: Stoicus, Iuriſperi-*

*tus, Conſul, nu. 4.*

3 *Frugalitatis & continentiæ exemplum in Tuberone, & nu. 5.*

6 *Tuberonis ſcripta & eruditio.*

1 TVberonum familia † ab Ælijs originem traxit: & ita tenui fuit patrimonio, vt ſex & decē viri ex familia, ſimul vnis ædibus, & quidem modicis, cum coniugibus & liberis habitarent. Erat iis vnus in agro Veiente fundus, multò pauciores cultores deſiderans, quàm haberet dominos. Ex

2 hac familia oriundus fuit hic Ælius † Tubero. Habuit patrem C. Ælium Tuberonem, cuius paupertatem recenſet Valer. *lib. 4. in loco de Paupertate.* Eadem enim gens nullum antea ſcrupulum argēti habuit, quàm Paulus Perſe rege Macedonico deuicto, Q. Ælio Tuberoni, genero ſuo quinque pondo argenti phialam ex præda donaret. Quamuis P. Æmilius ciuitatis princeps filiam ei nuptui collocauerit: ipſeque quoq. gloria, quàm pecunia ditior.

3 Refert idem Valerius exemplum † frugalitatis & continentiæ. Cùm enim in expeditione contra Perſem comitatus eſſet ſocerum ſuum P. Æmiliū, dedenti ſe Perſeo, & in caſtra Romana proficiſcēti, obuiam miſſus eſt à Paulo: Tuberoníque cuſtodiendus traditus eſt rex. Eidem deinde conſulatum gerenti, in quem ſocero ſucceſſerat, cùm Ætolorum rex, omnis vſus vaſa argentea magno pōdere, exquiſita arte fabricata, per legatos miſiſſet, qui ſuperiori tempore gratulandi cauſa ad eum profecti, retulerant fictilia ſe in eius menſa vaſa vidiſſe, monitos ne continentiæ quaſi paupertati ſuc-

ti ſuccurrendum putarent, cùm ſuis ſarcinis abire iuſſit. Hoc itaque patre genitus eſt hic † Q. Ælius Tubero: qui à patris moribus minimè receſſit. Fuit enim & ipſe ſeuerus & durus, cõgruámque vitam cum Stoica doctrina, quam profitebatur, geſſit. Vſus eſt iuuenis Panætio præceptore. Eloquentiæ laudem prorſus nullam inter ſuos homines aſſecutus eſt. Oratio enim eius, vitæ non abſimilis fuit, præſertim cùm & aſperitas, & ariditas Stoica accederet. Fuit itaque in dicendo durus, incultus, horridus; in diſputando verò doctiſſimus: quod omnibus Stoicis in arguta & arida Dialectica commune erat. Quantum verò eloquentia impar erat maioribus, tantum iuris peritia præcellebat. 4

Conſul factus eſt, ex opinione Pomponij: quãuis in Catologo Coſſ. minimè reperiatur. Recitat Valerius Maxim. *lib. 7. cap. 5.* inſigne etiam exemplum † frugalitatis. & Cicero *in oratione pro Murena*: Cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo Romano daret, rogatus eſt à Maximo Q. Tubero, vt triclinium ſterneret, cùm eſſet eiuſdem Africani ſororis filius. Strauit itaque homo eruditiſſimus quidem, & Stoicus, hœdinis pelliculis lectulos Punicanos, & expoſuit vaſa Samia: quaſi verò eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur. Quem cùm ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quòd ille vir in hac Republica potiſſimum natus eſſet. Huius igitur in morte celebrãda grauiter tulit populus Romanus hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis. 5

vidit. Narratur ab eo remedium contra † podagram tentatum. Cùm enim in horreis ſuis ventilandis præſideret, & dolore podagræ corriperetur, merſit ſeſe in triticum, ſupra genua: leuatúſque, ſiccatis pedibus mirabili modo, hoc poſtea remedio vſus eſt.

## CAPVT XXXI.

### *L. Cælius Antipater.*

### SVMMARIVM.

1 *Cælius Antipater, eloquens & Iuriſperitus: eius encomium ex Quintil. num. 2.*

VIxit hic tempore Ciceronis, & Craſſo familiariter vſus eſt. Maiorem ex eloquentia, † 1
quàm Iuris ciuilis peritia, laudem meruit & aſſecutus eſt. De hoc ſic ait Cicero *in Bruto*: L. Cælius Antipater, ſcriptor (quemadmodum videtis) fuit, vt temporibus illis, luculentus, Iuris valdè peritus: multorum etiam, vt L. Craſſi magiſter. Et Quintilianus *libr.* 10. de eo ſic ait: Multum ingenij in † Cælio, & præcipuè in accuſando, multa vrba-
nitas dignúſq; vir, cui & mens melior, & vita longior contigiſſet. Inueni qui Cælium præferrent omnibus: inueni qui Ciceroni crederent, eum nimia contra ſe calumnia, verum ſanguinem perdidiſſe. Sed eſt grauis & ſancta oratio, & caſtigata, & frequenter vehemens quoque. Imitator autem eſt Atticorum: fecítque illi propterea mors 2

iniuriam, ſi quid adiecturus, non ſi quid detracturus fuit. Hæc Quintilianus.

## CAPVT XXXII.

### *Q. Mutius Scæuola Augur.*

### SVMMARIA.

1 *Scæuola Augur, & Scæuola Pontifex Maximus apud ſcriptores confunduntur: & quomodo diſtinguendi.*

2 *Mutius Scæuola Augur, Iuriſconſultus, Conſul, eiuſque laudes, fortitudo & conſtantia, nu. 3. 4. 5.*

1 QVamuis Valer. Maximus, & alij ſcriptores, hunc † Scæuolam Augurem, & Scæuolam Pont. Max. confundant: officio tamen ac dignitate, & rebus geſtis diſtingui, diuerſóſque eſſe, haud difficulter patet. Fuit autem filius C. Scæuolæ conſulis, anno 579. Ipſe Conſul factus eſt anno vrbis 639. cum Lucio Cæcilio. Scæuola itaque Augur,
2 † familiaris fuit Ciceroni. Docuit enim eum, & L. Craſſum Ius ciuile. Vnde *in lib. de Orat.* facit eum cum L. Craſſo differentem, vbi Scæuola eloquentiam ciuitatibus perniciofam eſſe contendit, & plurima detrimenta rebus publicis per homines eloquentiſſimos importata oſtendit. Et *in Dialogo Amicitiæ* facit eum diſputantem.

Iuuenis Panætium audiuit, à quo Stoicam philoſophiam hauſit. Deinde Iuriſprudentiæ ſe dedidit: in qua præ cæteris ſuis hominibus laudem eſt conſequutus. Domus enim eius quotidie maxima conſu-

conſulentium frequentia, & maximorum hominum ſplendore celebrabatur. Ita vt propè habita ſit totius ciuitatis oraculum.

Deinde in collegium Augurum cooptatus eſt à Lælio ſocero, C. Vannio altero genero præterito. Conſulatum † geſſit anno vrbis 636. Collegam habuit C. Cæcilium. Conſulatus eius celebris eſt, ob natalem M. Terentij Varronis, & triumphum ex Dalmatis. 3

Laudatur in eo † grauitas, ſapientia, & animi magnitudo. Cùm enim Sylla Rempubl. occupaſſet, Senatúmque armatus coegiſſet, vt Marium hoſtem patriæ iudicaret, ne quiſquam Senatorum voluntati eius reſiſtere auderet: ſolus Scæuola interrogatus, reſpondere noluit. cúmque truculentius minitaretur Sylla, in hæc verba prorupit; Licet, inquit, agmina militum, quibus curiam circumſediſti, mihi oſtentes: licet mortem identidem miniteris, nunquam tamen efficies, vt propter exiguum ſenilémque meum ſanguinem, Reipub. hoſtem Marium iudicem, à quo vrbs & Italia conſeruata eſt. 4

Bello etiam Marſico, cùm eſſet ſumma ſenectute, & perdita valetudine, † quotidie ſimulatq; lucebat, faciebat omnibus conueniendi ſui poteſtatem: neque eum quiſquam illo bello vidit in lecto, ſenéxque & debilis primus veniebat in curiam. Idem confectus ſenectute, & morbo præpeditus, mancus, & membris omnibus captus ac debilis, cùm propter Saturnini tumultum Senatus capienda eſſe arma decreuiſſet; haſtili nixus, & animi vim ac infirmitatem corporis oſtentauit, nec 5

patriæ ne extremo quidem in ſpiritu defuit. In hunc Mutium ſæpiſſimè luſit Lucilius poeta Satyricus:

*Quàm lepidè lexeis compoſta, ut teſſerula omnes*
*Arte pauimento atque emblemate vermiculato:*
*Craſſum habeo generum, ne Rhetoricoteros tu ſis.*

## CAPVT XXXIII.

### *Q. Mutius Scæuola, Pont. Max.*

SVMMARIA.

1 *Q. Mutius Scæuola Pont. Max. Conſul & Iuriſperitus.*
2 *Lex Mutia Licinia de regendis in ſua ciuitate ſocijs.*
3 *Craſſo triumphus poſtulatus denegatur.*
4 *Scæuolæ Conſulis in regenda Aſia integritas, alijs pro exemplo propoſita.*
5 *Mutia, feſtum Aſianorum, unde?*
6 *Mutius Scæuola Iuris peritiſſ. & eloquentiſſ.*
7 *Pontifex nemo bonus, niſi qui ius ciuile cognouerit.*
8 *Scæuolæ eloquentia & iuris ſcientia.*
9 *Trinoctium vſurpationis quomodo computandum.*
10 *Bonæ fidei nomen quàm latè pateat.*
11 *Q. Mutius à Mario occiſus & eius ſcripta in iure ciuili & num. 12.*

1 Hic Mutius † patrem habuit P. Mutium Pont. Max. cuius vitam ſuperius recitauimus. Tribunatum

bunatum initiò geſſit: deinde Coſ. factus eſt cum Craſſo, viro illo eloquentiſſimo anno vrbis 658. His Coſſ. natus eſt Lucretius Poeta. Deinde lex lata eſt † Mutia Licinia de regendis in ſua ciuitate ſociis. Cùm enim ſumma cupiditate ciuitatis Romanæ Italici populi tenerentur, & ob id magna pars eorum pro ciuibus Romanis ſe gereret, neceſſaria lex viſa eſt, vt in ſuæ quiſq; ciuitatis ius redigeretur. Verũ ea lege ita alienati ſunt animi principum Italicorum populorum, vt ea vel maxima cauſa belli Italici fuerit, quod poſt triennium exortum eſt. Pædian. *in Cornelianum*, & Cicero *de offiçijs*: Eſſe pro ciue, qui non ſit ciuis, rectum eſt non licere: quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules, Craſſus & Scæuola. Licinio Gallia, Mutio Aſia obuenit. Anno inſequenti L. Craſſus proconſul in Gallia res quaſdam geſſit: triumphum † poſtulans, impetrauit. Cice. *lib.* 1. *de inuent.* Pædian. ita *in Piſonianam*: Craſſo collega fuit Q. Scæuola Pont. Max. qui cum animaduerteret Craſſo, propter ſummã eius in Repub. potentiam ac dignitatem, Senatum in decernendo triumpho, gratificari, non dubitauit Reip. magis quàm collegæ habere rationem: ac ne fieret S.C. interceſſit. & apud Valer. *lib.* 3. L. Craſſus cum ex conſulatu prouinciam Galliam obtineret, atque in eam Cn. Carbo, cuius patrem damnauerat, ad ſpeculanda acta ſua veniſſet, non ſolùm inde eum non ſummouit, ſed inſuper locum ei in tribunali aſſignauit, nec vlla de re niſi eo in conſilium adhibito cognouit. Aſiam porro conſul Scæuola † rexit. Eius adminiſtrationis illuſtria extant monumenta. Val. *lib.* 8. ſic ſcribit: Q. Scæuo-

Margin notes: 2 (beside "lata eſt † Mutia Licinia"), 3 (beside "triumphum † poſtulans"), 4 (beside "Scæuola † rexit").

la,quem L. Craſſus collegam in conſulatu habuit, Aſiam tam ſanctè & tam fortiter obtinuit,vt Senatus deinceps in eam prouinciam ituris magiſtratibus exemplum atq; formam officij Scæuolæ, decreto ſuo proponeret. Pædianus autem *in Piſonianam* ait: Scæuolam Aſiam prouinciam depoſuiſſe, ne ſumptui eſſet ærario, & *in Verrinas*: Q. Mutij Scæuolæ quæſtor Rutilius Ruffus damnatus,quòd cum prętore conſenſerit ſuo,ne Publicani aliquid agerent in prouincia ſua, quo cognito equites Romani (nam tum ante Syllana tempora iudicabant) damnauerunt eum. Hic eſt Mutius, in honore cu-
5 ius Aſiani feſtum Mutia † nominabant. Et *in Epit.* 70.P.Rutilius vir ſummæ innocentiæ,qui legatus Q. Mutij proconſ. à publicanorum iniurijs Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exilium abiit. Senatuſconſ.præterea factum,ne homo immolaretur: quod antea religioſiſſimum erat. Plin. *lib.* 30.
6 Iuris autem † peritiſſimus habitus eſt: neo in minore exiſtimatione & laude fuit, ob inſignem eloquẽtiam. De eo quo ſic inquit Cicero *in Bruto*: Ita enim multa tũ cõtra ſcriptum pro æquo & bono dixit, vt hominem eloquentiſſimum Q. Scæuolam,& in iure,in quo illa cauſa vertebatur, peritiſſimum, obrueret argumentorum exemplorúmque copia:atque ita tum ab his patronis ęqualibus etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt,cum vterque ex contraria parte Ius ciuile defenderet: vt eloquentiam iuris peritiſſimus Craſſus, iuris peritorum eloquentiſſimus Scæuola putaretur.
Quo

Quo quidem cum peracutus eſſet, ad excogitandum quid in iure, aut in æquo verum eſſet, aut non eſſet: tum verbis erat ad rem, cum ſumma breuitate mirabiliter aptus. Quare ſit nobis orator in hoc interpretādi, explanandiq; & differēdi genere mirabilis, ſic, vt ſimile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo, magis exiſtimator metuendus, quàm admirandus orator. Et dicebat ipſe Scæuola, vt ex patre audiuiſſet: Pontificem neminem bonum eſſe, † niſi qui ius ciuile cognoſceret: 7
Dixit contra Albutium de pecuniis repetundis. In dicendo habitus eſt percomis & facetus. Cùm enim Albutius ad ineptias vſque affectaret Græcū ſermonem, ait: Græcum te, Albuti, quàm Romanum atque Sabinum, municipem Ponti, Titi, Anni, centurionum, præclarorum hominum ac primorum, ſigniferúmque maluiſti dici. Græcè ergò prætor Athenis, quòd id maluiſti, te, cum ad me accedas, ſaluto. χαῖρε inquam Tite: lictores, turba omnis, cohórſque χαῖρε. Clariſſima eius oratio fuit † in iudicio M. Curij, & Coponij apud centumuiros. cum enim ita ſubſtitutus eſſet Curius 8
poſthumo, ſi is antea moreretur, quàm in ſuam tutelam perueniſſet, Scæuola Coponium ab inteſtato hęreditatem petentem defendit: negauítque, ſi poſthumus natus non eſſet, locum ſubſtituto factum. Ita enim ſcriptum eſſe, vt & naſci eum oporteret, & pupillum decedere. Contra collega eius L. Craſſus, ex bono & æquo ſubſtitutum eſſe admittendum contendit, etiam non nato poſthumo: quòd id ſenſiſſe teſtator videretur; vt etiamſi non natus eſſet poſthumus, admitti tamen ſubſti-

tutum vellet. Vterque verò in ea cauſa ita ſe iactauit, vt omnium iudicio laudatiſſimi diſceſſerint. Multa in ea Oratione de teſtamentorum iure dixit, de antiquis formulis quemadmodum ſcribi oportuiſſent, Si etiam non nato poſthumo ſubſtituere teſtator Curium voluiſſet, quod ſcriptum eſſet, negligi, & opinione quæri voluntates, & diſertorum interpretatione ſcripta ſimplicium hominum euerti. Multa etiam de authoritate patris, qui ſemper id iuris eſſe defenderat; Multa quoque de conſeruando iure ciuili. Quæ quidem omnia tam peritè, ſcienter, breuiter, preſsè, ornatè explicuit, vt nemo in populo fuerit, qui aut expectaret, aut dici melius putaret.

Præterea quoque formulam iuriſiurandi condidit, quo iureiurando in orationibus vteretur. Et dicere ſolitum ferunt, non eſſe vſurpatam mulierem, quæ cùm Kal. Ianuar. apud virum matrimonij cauſa eſſe cœpiſſet, ad diem quartum Kal. Ian. ſequentis anni vſurpatam eſſe. Non enim poſſe
9 † impleri trinoctium, quo abeſſe à viro vſurpandi cauſa ex 12. Tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis poſteriores ſex horæ alterius anni eſſent, qui inciperet ex Kal.

10 *Fidei bonæ* † nomen arbitrabatur patère latiſſimè: idque verſari debere in tutelis, ſocietatibus, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ ſocietas continetur: in his magni eſſe iudicis ſtatuere, præſertim cum in pleriſque eſſent iudicia contraria, quid quemque cuique præſtare oporteret.

Refertur de eo: cùm aliquando poſtulaſſet, vt

ſibi

ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indicaretur: idque venditor ita feciſſet, dixit ſe pluris æſtimare, addidit igitur centum millia, adeò à viri boni officio non diſcedebat.

Hic igitur vir ſapientiſſimus & iuriſperitiſſimus & optimus ante ſimulachrum Veſtæ, Marij iuſſu, quem ſeruauerat, † trucidatus eſt: & caput eius in Tyberim proiectum, vt ſcribit Cicero *in libr.3. de Natura deorum*. De hoc ſic Lucanus: 11

*Te quoque neglectum violatæ Scæuola dextra,*
*Ante ipſum penetrale deæ, ſempérque calentes*
*Mactauere focos: patrum ſed feſſa ſenectus*
*Sanguinis effudit iugulo, flammíſque pepercit.*
*Septimus exequitur repetitis faſcibus annus,*
*Ille fuit vitæ Mario modus.*

Idémque Appianus ſcribit *lib.*1. Velleius *lib.*2. Florus *lib.*3.*cap.*23. Valer. *lib.*8. *&* 9. & Cicero *in lib.*3. *de Natura deorum.*

Nunc in † iure ciuili aliqua ex eius libris extant. 12 Et libro ſingulari ὅρων deſumpta eſt l. 64. *ff. de acquirendo rerum dom.* l.8. *de aqua quotid. & æſt.* l. 241. *ff. de verborum ſignificat.* l.73. *ff. de regul. iur.* Et citatur Q. Mutius *in l.*3. *ff. de pænu lega. l.*27. *ff. de auro & argent. leg. l.*55. *ff. de legat. lib.*3. *l.*30. *ff. pro ſocio & l.*2. *ff. de origine iur. l.*4. *ff. de vſu & habitatio. l.*1. *ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur l.*31. *ff. ad legẽ Aquil. l.*5. *ff. de cõmod. l.*48. *ff. mandati l.*11. *ff. pro ſocio. l.*59. *de contrahend. emption. & in l.*66. *eodem titu. l.*33. *ff. de in diem addictio. l.*75. *ff. de euictio. l.*3. *ff. de tutelis, l.*35. *ff. de hæredibus inſtituend. l.*25. *ff. de legatis, lib.*3. *l.*7. *ff. de annuis lega. l.*9. *ff. de emptione leg. l.*1. *ff. de auro & argẽto leg. l.*34. *ff. eodem. l.*1. *ff. de aqua pluuia arcenda. l.*23.

*ff. de liberali cauſa. l. 30. ff. de acquirend. poſſeſſione, l. 1. ff. quod vi aut clam. l. 5. eodem. l. 115. ff. de verborum obligat. l. 76. ff. de furtis. l. 17. ff. de obligat. l. 25. ff. de verborum ſignific. l. 98. ff. eodem.*

## CAPVT XXXIIII.

### C. Aquilius Gallus.

### SVMMARIA.

1 *Aquiliorum familia, & viri in ea præclari.*
2 *Aquilius Gallus quibus parentibus ortus, & à quo ius didicerit.*
3 *Galli Aquilij laudes & virtutes, nu. 4. 5.*
6 *Doli mali formulæ ab Aquilio Gallo prolatæ.*
7 *Iuriſconſulti non de facto, ſed de iure conſulendi,*
8 *Dolus malus quid ſit.*

1 ORiundus fuit ex nobili Aquiliorum † apud Romanos familia. primus C. Aquilius conſulatum in hac familia iniit, anno vrbis 266. Et quia Hernici deuicti, cum Volſcis æquo marte diſceſſum erat, cum collega triumphauit, Sicinius: quia maiore periculo vrbem liberauerat, laureatus: Aquilius, quia leuius prælium fecerat, ouans ingreſſus: hunc ſubſequutus eſt L. Aquilius Caruus tribunus militum, L. Aquilius Pætus augur, Anno vrbis 547. L. Aquilius Gallus prætor Siciliam miſſus, 558. Hoc haud dubiè vel auo, vel patre natus
2 eſt C. Aquilius † Gallus. Prætura functus eſt cum Cicerone, vt Cicero *in Oratione pro Cluentio* teſtatur. Didicit ius à Q. Mutio Scæuola. Docuit verò Seruium

Seru u n S lpitium. Fuit homo acutus & exercitatus, p ompta in agendo & reſpondendo celerita e prædıtus. Qua in authoritate ob inſignes virtutes f erit, facilè conſtat ex Cicerone, qui C. Aquilio familiariſſimus fuit. Ait Cicero *in oratione pro Cecinna*: Hoc loco percommodè accidit: quòd non adeſt is, qui paulò ante adfuit, & adeſſe nobis frequenter in hac cauſa ſolet, vir ornatiſſimus C. Aquilius. nam ipſo præſente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem: quòd & ipſe pudore quodã adficeretur ex ſua laude, & me ſimilis ratio pudoris à præſentis laude tardaret: cuius autoritate dictum eſt, ab illa cauſa cõcedi nimirum oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius authoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus † Romanus in cauendo, non in decipiendo perſpexerit. Qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promptam expoſitámque præbuerit: qui ita iuſtus & bonus vir eſt, vt natura non diſciplina conſultus eſſe videatur: ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſciẽtia ſolum quædam, verùm etiam bonitas nata videatur. Cuius † tantum eſt ingenium, ita prompta fides, vt quidquid inde haurias, parum liquidúmque te haurire ſentias. Eiuſdem iudicij & æquitatis ſingularis exemplum celebre fertur, C. Viſellius Varro, graui morbo correptus, trecenta millia nummûm ab Octacilia Lateranenſi, cum qua commercium libidinis habuerat, expenſa fer-

ri ſibi paſſus eſt: eo conſilio, vt ſi deceſſiſſet, ab hæredibus eam ſummam peteret, quam legati genus eſſe voluit: libidinoſam liberalitatem debiti nomine colorando. Euaſit deinde ex ea tempeſtate, aduerſus vota Octaciliæ: quæ offenſa, quòd ſpem prædæ ſuæ morte non maturaſſet, ex amica obſequenti ſubitò diſtrictam fœneratricem agere cœpit, nummos petendo, quos vt fronte inuerecunda, ita inani ſtipulatione captauerat. De qua re C.
5 Aquilius, vir † magnæ authoritatis, & ſcientia iuris ciuilis excellens, iudex adductus, & adhibitis in conſilium principibus ciuitatis, prudentia & religione ſua mulierem repulit. Quòd ſi eadem formula & Varro damnari, & aduerſaria abſolui potuiſſet, eius quoque non dubito quin turpem & inconceſſum errorem libenter caſtigaturus fuerit: hanc priuatæ actionis calumniam ipſe compeſcuit, adulterij crimen publicæ quæſtioni iudicandum reliquit.

6 De dolo quoque † malo formulas protulit, euerriculum omnium malorum, vt Cicero ait *in lib. 3. de Natura deorum:* & *in lib. 3. de Officiis.* Et extat nũc eius formula de poſthumis hæredib. inſtituendis, *ſub l. Gallus Aquilius. ff. de lib. & poſth.* De eo hoc quoque Cicero *in Topicis* tradit: Si quis ad eum qui tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronẽ
7 inquiebat: ſignificans, iureconſultos † non de facto, ſed de iure conſuli oportere.

Et refert idẽ Cic. Cũ Gallus Aquil. interrogare-
8 tur ab eo, qui eſſet † dolus malus? reſpõdit: cũ aliud eſt ſimulatũ, aliud actũ. Præter ſingularẽ igitur in iure peritiam, prudentiã, laborẽ & fidẽ, hoc quoq; ipſi

ipſi acceſſit, quod inter ſuæ ætatis iureconſultos locupletiſſimus fuerit. Inhabitauit.n. ædes, quæ ducentis 1 circiter millib. Venetorũ ducatorũ æſtimabantur.

## CAPVT XXXV.

### *L. Lucilius Balbus.*

### SVMMARIA.

1 *Lucilius Balbus Mutij auditor, Stoicus.*

2 *Balbi Lucilij laus, ex Cicerone.*

PRodiit & hic ex Q. Mutij Scæuolæ † Pontif. 1 Max. ſchola. Deditus in primis fuit Stoicæ philoſophiæ, in qua tantos progreſſus fecit, vt cum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. Scripſit ad eum Antiochus Græcus opus ſuum, ex quo Cicero Balbum partes Stoicorum in ſuis libris defendentẽ fecit. In Bruto, vocat eum † homi- 2 nem doctũ & eruditum: & tum in agendo, tum in reſpondendo, conſiderata tarditate præditum. Facit quoque eius mentionem *in Epiſtolis ad Atticũ* & *in libro de Natura deorum.* Huius Lucilij ſcripta ad nos nulla peruenerũt. Solius Seruij auditoris excellentia illuſtratus eſt. Huius nominis quoq; fuit Lucilius Poeta, ætate ſuperior: cuius Cicero facit mentionem *in 2. & 3. de Orat. in 1. & 2. ad Herenn.*

## CAPVT XXXVI.

### *P. Octauius Balbus.*

### SVMMARIVM.

1 *Octauius Balbus Iuriſperitus laudatus.*

POmponius inter multos hunc quoque omit-
1 tit. Cicero tamen *in oratione pro Cluentio,*† iu-
ris peritiſſimum, ingenio prudentiſſimum, fide,
religione, officio diligentiſſimum nominat.

## CAPVT XXXVII.

### *Multi alij à Cicerone relati, à Pomponio neglecti.*

SVMMARIA.

1 *Pomponius multos Iuriſconſultos recenſere omiſit.*
2 *Ciceronis iocus in P. Conſam.*

CIcero ſparſim multos enumerat iuris ſcientia
1 præſtantes, quos Pomponius †omiſit. Scri-
pta, quæ nulla extant, eorum memoriam fortaſſis
minuêre. Recenſentur itaq; C. Aculeo, Craſſo fa-
miliaris: & filius eius Viſellius Varro, conſobrinus
Ciceronis: C. Fimbria, Q. Lucretius Viſpillo: C. Bi-
lienus, P. Quintilius, M. Marcellus, L. Valerius, vir
facetus, & Ciceroni familiaris: P. Conſa, quem
2 Cicero †irriſit. Interrogatus de re quadam teſtis,
negauit ſe quidquam ſcire, reſpondit Cicero: For-
taſſe de iure interrogari te putas. Preter iuris ciuilis
peritiam clari in augurali ſcientia habiti ſunt mul-
ti: Appius Claudius, L. Poſthumius, alij, quos o-
mitto.

## CAPVT XXXVIII.

### *Cn. Aufidius.*

SVMMARIVM.

1 *Aufidius Iuriſconſultus à Pompon. omiſſus.*

Pompo-

POmponius † hunc omiſit, Cicero verò eum inter iureconſultos refert. Quamuis cæcus eſſet, in Senatu tamen ſententiam dicebat, cùm eſſet prætorius. Nec amicis deliberantib. deerat. Facit huius mentionem Cicero *in oration. pro Domo*, itémque *pro Flacco*. 1

## CAPVT XXXIX.

### *C. Iuuentius.*

### SVMMARIVM.

1 *Iuuentius Iuriſconſultus Mutij auditor, & præceptor Seruij Sulpitij.*

VSus eſt hic † quoque Q. Mutio Scæuola Pont. Max. præceptore. Deinde Seruius Sulpitius ſub hoc Iuri operam dedit. Facit eius mentionem Cicero, & ait: multum nimis eum fuiſſe lentum in dicendo, & penè frigidum: ſed & callidum & in capiendo aduerſario, verſutum. & præterea nec indoctum, & magna cum iuris ciuilis intelligentia. Familiæ Iuuentianæ res geſtas omitto. 1

## CAPVT XL.

### *C. Orbius.*

### SVMMARIVM.

1 *Orbius Iuriſconſ. auditor Iuuentij.*

IVuentij auditor, in † dicendo non nimis exercitatus: in iure autem ciuili non inferior, quàm magiſter fuit. 1

## CAPVT XLI.

### *Sext. Papyrius.*

### SVMMARIA.

1 *Papyriorum familia antiqua paulatim conſenuit.*

2 *Sext. Papyrius Iuriſc. non celebris.*

1 ORiginem habuit ex Papyriorum † familia, celebri quidem & antiqua, verùm quæ tandem paulatim conſenuit. Quod in omnibus etiam florentiſſimis rebus euenire ſolet. Quo enim maiore initio cœperunt, eò ferè minore deſinunt.

2 Habuit Q. Mutium Scæuolam in iure † diſcendo præceptorem. Scriptis celebritatem nullam conſecutus eſt, ſolius Seruij auditoris citatione illuſtratus.

## CAPVT XLII.

### *P. Seruius Sulpitius Ruffus.*

### SVMMARIA.

1 *Sulpitiorum familiæ origo: ex qua Seruius Sulpitius natus.*

2 *Seruius Sulpitius primus Iuris diſciplinæ artem adhibuit: & ſubtilitate alios ſuperauit, nu. 4. Vt principem locum in iure obtineret, nu. 5. Prætor, num. 6. & interrex, num. 7. & Conſul, nu. 8. Præfectus Græciæ, nu. 10.*

8 *Dialectica omnium artium maxima, & quaſi lux.*

9 *Bellum*

9 *Bellum ciuile quomodo & à quo commotum, & à Ser. Sulpitio præuiſum & diſſuaſum: & numero 10.*
12 *Seruio Sulpitio in legatione mortuo ſtatua poſita; num. 17.*
13 *Vita mortuorum, in memoria viuorum poſita.*
14 *Ser. Sulpitij laudes & Iuris ac iuſtitiæ ſtudium: ac libri de iure ſcripti, nu. 15. & qua occaſione iuri operam dare cœperit, nu. 16.*

SVlpitiorum † familia vetuſtate nulli ceſſit Romæ. Camerio enim primò oriunda fuit, vnde & *Camerini* dicuntur. Originem ſuam à Ioue & Minoe referunt. Horum facta in familiarum Romanarum commentario extabunt. Habuit noſter Sulpitius patrem Q. Seruium, equeſtri loco natum. Ipſe adoleſcens cum Cicerone Rhodum profectus eſt, & ibi eloquentiæ exercitationibus ac philophiæ tempus impendit. Deinde cùm ſe videret eſſe imparem Ciceroni in eloquentia, & facilè ab eo vinci ac ſuperari poſſe, maluit in iure ciuili primum potius locum quàm in eloquentiæ laudibus ſecundum obtinere. Quamuis enim qui eum præcedebant, magni nominis viri, Scæuolæ, & alij multi, magnum iuris ciuilis vſum haberent: Seruius tamen diſciplinæ † iuris omnium primus artem adhibuit. Dialectica enim ratione ius pertractabat, ac rem vniuerſam in partes diſtribuebat: latentē definiendo explicabat, obſcuram interpretando explanabat: ambiguam primum videbat, deinde diſtinguebat: poſtremò adhibebat regulam, qua [illegible]a & falſa iudicaret, & quæ quibus 1 2

Z

propoſitis eſſent, quibus non eſſent conſequentia.
3 Hic igitur attulit Dialecticam, † omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea quæ confusè ab alijs aut reſpondebantur, aut agebantur. Adiunxit præterea literarum ſcientiam, & loquendi elegantiã: quæ ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facilè perſpici poteſt. Cúmque dicendi cauſa duobus peritiſſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratam in agendo & reſpon-
4 dendo celeritatem † ſubtilitate diligentiáque ſuperauit: Balbi, docti & eruditi hominis, in vtraque re conſideratam tarditatem vicit, expediendis conficiendíſque rebus: ſic & habuit quod vterque eorum habuit, & expleuit quod vtrique defuit. Itaque vt Craſſus videtur ſapientiùs feciſſe, quàm Scæuola, (hic enim cauſas ſtudiosè recipiebat, in quibus à Craſſo ſuperabatur: ille ſe conſuli patiebatur, ne qua in re inferior eſſet quàm Scæuola) ſic Seruius ſapientiſſimè. Cùm enim duæ ciuiles artes, ac forenſes, plurimum & laudis haberent, & gratiæ, perfecit vt altera præſtaret omnibus: ex altera tantum aſſumeret, quantum eſſet & ad tuendum ius ciuile, & ad obtinendam conſularem dignitatem ſatis. Quamuis autem facilè principem
5 locum † in iuris diſciplina inter ſuæ ætatis homines obtinuit, ad ſummas inſuper dignitates euectus eſt: ita quidem, vt dubitare poſſis, iuriſne ſcientia maiorem laudem, an ex honoribus & Reip. adminiſtratione dignitatem conſequutus ſit. Quæſturam itaque cum L. Murena petijt, priórque renuntiatus eſt, & ſortitus prouinciam Hoſtien-
ſem,

ſem, quæ quidem ipſi non tam gratioſa quàm moleſta & negotioſa ſit.

Deinde præturam † longo interuallo pòſt, cum eodem Murena petijt: quam & obtinuit. 6

In inſequentem annum Conſulatum petijt: quem cùm obtinere non poſſet, & Murenam ſibi anteponi & præferri videret, accuſationem ambitus in Murenam per filium inſtituit. Murenæ verò defenſionem Cicero ſuſcepit: neque rationem eam in re habuit hominis amiciſſimi, Seruij Sulpitij. Ita tamen defendit, vt Seruius plus gloriæ ex repulſa, quàm correptores ex adepto conſulatu, retulerit.

Octennio poſt turbata prorſus Repub. & nullis Coſſ. creatis, † interrex factus eſt, authore Senatu: tumultus ſedandi cauſa operam dedit, vt Cn. Pompeius Magnus ſolus Coſ. crearetur: ipſúmque ad v. Kal. Mart. menſe intercalario conſulem renunciauit. 7

Anno vrbis 702. Coſ. † factus eſt cum M. Marcello. Caſſiodorus, Appianus, Faſti Siculi. In conſulatum eius inciderunt initia belli ciuilis: quod deinde cauſam præbuit, vt Romana Monarchia laberetur indies, & attenuaretur. M. Marcellus collega eius, & Cæſaris inimicus, Iulio Cæſari adimere prouinciam Galliam ante tempus volebat, contra legem Pompeij & Craſſi. idq; ad Senatum referebat: néve abſentis in petendo conſulatu ratio haberetur, rogabat: & vt is exercitũ dimitteret, & vt colonis, quos ille rogatione Vatinia Nouocomum deduxiſſet, ciuitas adimeretur. Seruius, qui bellum ciuile hac Marcelli acerbitate † com- 8 9

moueri intelligebat, obſtitit: Senatúmq; accuratiſſimè monuit, collectis omnib. bellis ciuilibus, vt & illa timerent, quæ ab alijs inflicta Reip. vulnera inteſtinis ſeditionib. meminiſſent: ſciréntque, cùm ſuperiores nullo tali exemplo antea in Repu. cognito, tam crudeles fuiſſent, quicunque poſtea Rempub. oppreſſiſſet, armis multò intolerabiliorem futurum: quod enim exemplo fieret, id etiam iure fieri exiſtimari. Addi præterea, afferríq; à nouis multa de ſuo. Nihil tamen huius viri ſapientia profuit: verùm vel fatum Reipub. Rom. vel dignitas vicit. Factúmq; eſt S.C. pridie Kalen. Octob. vt proximo anno circiter Kal. Martias, de prouincijs ageretur. Item Senatuſconſultum factum eſt, ne quis eorum qui poteſtatem habet intercedendi, impediendi moram afferret, quo minus de Repu. quàm primùm ad Senatum referretur, & Senatuſconſult. fieri poſſet: qui impediſſet, eum Senatum exiſtimare contra Rempub. feciſſe. In his itaque
10 motibus & bellis † ciuilibus eam moderationem ſequutus eſt, vt quoad licuerit, à bello abeſſet. Interea tamen pacis & conciliationis autor ſemper fuit, & quantum potuit Rempub. defendit.

Poſtquam verò Pharſalico prælio Cæſar Pompeium viciſſet, & rerum potitus eſſet, Seruius in Græciam ſe contulit. Ibi ſe initio Athenis, deinde Sami, aliíſq; Græciæ locis continuit, ſolatia mali à ſtudijs petens, cùm ibi in ſcholis Græcis de iure Pontificio diſputaret. Cæſare reuerſo in Italiam, Seruius non modò reſtitutus eſt ab eo, ſed Græciæ
11 † quoque præfectus eſt, quam adminiſtrauit ſumma moderatione, ſumma iuſtitia, ac prudentia ſin-

gula-

gulari. M. Marcello, qui collega eius in conſulatu fuerat, & autor belli inteſtini, interfecto à Magio Chilone cliente, funus nobiliſſimum, monumentũq; Athenis in academiæ gymnaſio fieri curauit.

Deinde Cæſare interfecto in Italiam reuerſus eſt: & author Senatui fuit, ne qua tabula poſt Idus Mart. quo die cæſus Cæſar fuerat, vllius decreti Cæſaris, aut beneficij figeretur.

Tandem cùm M. Antonius triumuir in Rempub. bellum reuocaret, creatus eſt à Senatu Seruius legatus, cum L. Philippo & L. Piſone Coſſ. vt Marcum Antonium, ſi fieri poſſet, à perditis conſiliis ad ſanitatem pacémque reducerent. Legationis eius curam, quoad potuit, valetudinis excuſatione vehementer deprecatus eſt. Quod cùm non impetraſſet, itinere iam, ſed nondum legationis munere confecto, ingraueſcente morbo † extin- 12
ctus eſt. Mortuo, Cicero pedeſtrem ſtatuam faciẽdam curauit. Extat oratio Ciceronis de laudibus Seruij, *in Philipp. 9.* vbi inter cætera ait: Reddite igitur P. C. ei vitam, cui ademiſtis. Vita enim mortuorum † in memoria viuorum eſt poſita. Perficite, vt is quem vos ad mortẽ inſcij miſiſtis, immor- 13
talitatem habeat à vobis. Cui ſi ſtatuam in roſtris decreto veſtro ſtatueritis, nullam eius legationem poſteritatis obſcurabit obliuio. Nam reliqua Seruij Sulpitij vita, multis erit præclariſq; monumentis ad omnem memoriam commendata. Semper illius † grauitatem, conſtantiam, fidem, præſtan- 14
tiam, in Republ. tuenda curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec verò ſilebitur admirabilis quædam, & incredibilis, &

penè diuina in legibus eius interpretandis, æqui-
tate explicandi, ſcientia. Omnes ex omni ætate,
qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt,
ſi vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpi-
tio non ſunt comparandi, Neque enim ille magis
iuriſconſultus, quàm iuſtitiæ fuit. Itaq; quæ profi-
ciſcebantur à legibus & à iure ciuili, ſemper ad fa-
cilitatem æquitatémq; referebat: neq; conſtituere
litium actiones malebat, quàm controuerſias, tol-
lere. Ergo hoc ſtatuę monumento non eget: habet
alia maiora, &c. Reliquit filium S. Sulpitium, ſtu-
dijs deditiſſimum, & effigiem ac exemplum vir-
tutis paternæ, conſtantiæ, pietatis & ingenij.

15 Scripſit S. Sulpitius pater *de iure † ciuili libros*
*centum & octuaginta.* De Seruio Sulpitio ſic lo-
quitur Pomponius: Seruius autem, cùm in cauſis
orandis primum locum, aut certè poſt M. Tullium
obtineret, traditur ad conſulendum Q. Mutium
de re amici ſui perueniſſe. Cúmque eum de iure
reſpondentem parum intellexiſſet, & iterú Quin-
tium interrogaſſe: & à Quintio reſponſum eſſet,
nec tamen percepiſſet: ita obiurgatum à Q. Mutio,
Namq; eũ dixiſſe: Turpe eſſe viro patricio & nobi-
li viro, cauſas exoranti, ius in quo verſaretur, igno-
16 rare. Et velut contumelia Seruius tractus, † operã
dedit iure ciuili. & plurimum eos dę quib. loquuti
ſumus audiuit: inſtructus à Balbo Lucilio: inſtru-
ctus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cæ-
cinnæ. Itaque libri eius complures extant Cæcin-
næ confecti. Hic cùm in legatione perijſſet, ſta-
17 tuam † ei populus Romanus pro roſtris poſuit: &
hodie extat pro roſtris Auguſti. Huius volumina
complu-

complura extant. Reliquit autem propè centum & octuaginta libros.

## CAPVT XLIII.

### *C. Trebatius Teſta.*

### SVMMARIA.

1 *Trebatius Iuriſcon. celebris, non ex natalib. ſed eruditione: familiaris Ciceroni, & Cæſari.*
2 *Cæſar Senatui Rom. ad ſe adeunti, non adſurrexit.*
3 *Codicillorum vſus quando & à quo introductus.*

HIc † ad celebritatem nominis ex natalibus 1
nihil attulit: verùm eruditio eum eo prouexit, & ſingularis memoria, & ſumma in iure ſcientia. Adoleſcens in familiaritatem Ciceronis peruenit, eóque, dum vixit, patrono & fortunarum & honoris vſus eſt. Ciceronis commendatione, vt in familiaritatem intimi F. Cæſaris perueniret, effectum eſt. Orto deinde bello ciuili, author fuit Ciceroni, vt partes Cæſarianas ſequeretur: aut ſi nec id vellet, propter ſenium ſe in Græciam, longè à bellis, & ad otium conferret. Interea Cęſar eum Cicerone per Trebatij literas egit.

Fertur exemplum candoris de Trebatio. Cùm Senatus Romanus Cæſarem ſemel adiret, noluit
Cæſar † Senatui adſurgere. Admonitus à Treba- 2
tio, vt id faceret: toruo vultu, ſubiratus, eum aſpexit. Quæ quidem conſpecti Senatus contumelia in cauſa fuiſſe dicitur, vt de Cæſare tollendo conſpirarent. Fuit Trebatius familiaris & iocoſus, vt

ex multis epiſtolis Ciceronis ad eum conſtat, quem præ cæteris familiarem habuit: à quo etiam impetrauit, vt Ariſtotelis Topica in Latinum verteret, & ſibi dicaret.

Peruenit Trebatius ad tempora Octauij, vt Horatius teſtatur. Eius ſuaſu codicillorum † vſus primum ab Octauio introductus eſt: quòd diceret vtiliſſimum & neceſſarium hoc ciuibus eſſe propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres erant: vbi ſi quis teſtamentum facere non poſſet, tamen codicillos poſſet. Habitus eſt iuris peritior, quàm eloquentior. Scripſit libros plurimos *de iure ciuili*, *de religione* verò libros nouem. Reliquit celebrem diſcipulum, Antiſtium Labeonem.

3

## CAPVT XLIIII.

### *A. Offilius.*

### SVMMARIA.

1 *Offilius Iuriſc. quem audierit, & quando floruerit, quos libros ſcripſerit.*

2 *Edictum Prætoris primò ab Offilio compoſitum.*

1 AVdiuit † Seruium Sulpitium, & ſub Octauio maximè floruit. antea Cæſari perfamiliaris fuit. Traxit originem ex equeſtri ordine. Facit eius mentionem Cicero *in lib. 7. & 16. Epiſt. Famil. & 13. ad Atticum.* Floruit temporibus Trebatij: habitus eſt eo & Caſſelio doctior. Scripſit libros *de iure ciuili* plurimos. Præ cæteris celebratur

tempore

tempore Pomponij, liber *de Legibus vicesima*, & liber *de Iuriſdictione*. Præterea hic omnium primus edictum † prætoris diligenter compoſuit. Hunc 2
fortaſſis deinde imitatus eſt Saluſtius Iulianus, Mediolanenſis.

## CAPVT XLV.

### *A. Caſſelius.*

### SVMMARIA.

1 *Caſſelius Iuriſc. eloquens. & nu. 3.*
2 *Nux Pinea, an ſit pomum.*
4 *Senectus & orbitas nonnullis licentiam præbent.*

HIc † ex equeſtri familia genitus eſt, & æqua- 1
lis Trebatio atque Offilio fuit: à quibus iuriſperitia ſuperabatur, ipſe verò eloquentia antecedebat. Quintilianus venuſtum eum appellat. nam conſultus à mercatore, qui nauem cum ſocio diuidere volebat, reſpondit: Perdes ex ambiguitate iocatus, quòd diuiſæ nauis perdatur vſus. Extat alius eius iocus. Lapidatus enim Vatinius à populo, cùm gladiatorium munus ederet, impetrarat, vt ædiles edicerent, ne quis in arenam aliud quàm poma mitteret. Conſultus itaque Caſſelius,
an nux † pinea pomum eſſet? reſpondit: Si in Va- 2
tinium miſſurus eſſet, pomum eſſe. Facit huius
† mentionem Horatius: 5

*O maior iuuenum, quamuis & voce paterna*
*Fingeris ad rectum, & per te ſapis, hoc tibi dictum*

*Tolle memor, certis medium & tolerabile rebus*
*Rectè concedi: conſultus iuris & actor*
*Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti*
*Meſſalæ, neſcit quantum Caſſelius Aulus,*
*Sed tamen in precio eſt: mediocribus eſſe poetis.*
*Non dij, non homines, non conceſſere columnæ.*

In Reipublicæ adminiſtratione ſolum quæſtorio munere perfunctus eſt. Cùm multa liberius de temporibus Cæſaris loqueretur, & ne id faceret, ab hominibus amariſſimæ viderentur, magnam
4 ſibi licentiam præbere, ſenectutẽ, † & orbitatem. Eius nominis etiam fuerunt Furius & Caſſelius Prædicatores: quorum Cice. *pro Balbo* meminit, & Valerius *lib.* 8. *cap.* 13. Verùm longè ſuperiores hoc fuerunt: Ciceronis enim tempore floruerunt.

## CAPVT XLVI.

### *Q. Ælius Tubero.*

### SVMMARIA.

1 *Tubero ex qua familia fuerit.*
2 *Ligarius contra Tuberonem defenſus à Cicerone.*
3 *Tubero Iuriſconſ. quo præceptore vſus, & quibus moribus fuerit.*
4 *Antiquo ſermone ſcripti libri, parum grati.*

1 HIc Tubero † alius eſt à Q. Ælio Tuberone, vitam cuius ſupra retulimus. Natus eſt hic ex illuſtri patricia familia. Patrem habuit virum doctum ac ingenioſum, qui bello Cæſariano penè inui-

inuitus Pompeio adhæſit. In Africam igitur profectus, cùm prohiberetur à Q. Ligario, filius contra Ligarium dixit, cúmq; accuſauit, quòd patrem ſuum cum imperio proficiſcentem in Africam repuliſſet. Quæ quidem accuſatio Ligario ideo magis nocebat, quòd cum Repub. contra Cæſarem ſenſerat. Ligarij † defenſionem ſuſcepit Cicero: 2
tantúmq; effecit, vt ipſius facundia & preces apud Cæſarem plus valerent, quàm crimen Ligarij, aut oratio Tuberonis.

A cauſis dicendis † ad ius ciuile ſe tranſtulit. 3
Præceptorem habuit A. Offilium, tum temporis iuris publici priuatíque doctiſſimũ. Praeterea Stoicæ quoque doctrinæ in primis deditus fuit. Vnde vita ſeuerus, & congruens cum ea diſciplina quam colebat, paulò etiam durior fuit: & vt vita, ſic oratione durus, incultus, horridus. Fuit autem conſtans ciuis, & fortis. Ita Cicero *in Bruto*. Pomponius verò ſic de eo ſcribit: Tubero doctiſſ. quidem eſt habitus iuris publici & priuati, & complures vtriuſq; operis libros reliquit. Sermone etiam antiquo † vſus affectauit ſcribere, & ideo parum li- 4
bri eius grati habentur.

## CAPVT XLVII.

### *P. Alphenus Varus.*

### SVMMARIA.

1 *Alfenus ex ſutore Iuriſconſultus, & Conſul factus, & quo anno, & quos libros in Iure ſcripſerit. num. 2.*

1 ORiginem traxit Cremona, vbi † ſutrinam diu exercuit: tandem abiecto inſtrumento artis, clauſáque taberna Romam ſe contulit, & Seruio operam dedit. Tantum itaque ſub eo profe-
2 cit, vt propter iuris cognitionem † ad Conſulatum eueheretur, Anno tertio poſt natum Chriſtum. Scripſit libros *Digeſtorum triginta & quatuor*: item *Collectaneorum*...

## CAPVT XLVIII.

### *Caius.*

### SVMMARIA.

1 *Caius Iuriſconſultus, de cuius vita & genere nihil conſtat, quos libros ſcripſerit nu. 2.*
3 *Caij complures in iuris ciuilis peritia clari.*

PRodiit ex Sulpitij ſchola, vt Pomponius refert. Citatur à Boetio *in Topicis*. Præter nomē,
1 † nihil de eius vita & genere ſcitur. Quidam ſub Caracalla eum floruiſſe aſſerunt. Scripſit quidam
2 Caius, quiſquis is fuerit, † *ad Edictum prouinciale libros duos & triginta: ad leges quindecim, ad Edictum publicum quindecim, Aureorum ſeptem:* δώδεκα δέλτων, hoc eſt, *duodecim tabularum ſex, Inſtitutionum tres, Fideicommiſſorum duos, De caſibus* vnum, *Regularum* vnum, *Dotalitiorum* vnum, *Hypothecariæ* vnum. Nunc *libri duo Inſtitutionum, Caij* nomine circum-
3 feruntur. Plures Caios † in iuris ciuilis peritia claros fuiſſe, dubium non eſt: temporum verò iniuria non dignoſcuntur.

CAP.

## CAPVT XLIX.

### *Titius Cæſius.*

### SVMMARIA.

1 *Titius Cæſius Seruij Sulpitij auditor.*
2 *C. Titius, & Sex. Titius, Oratores.*
3 *Saltatio cui nomen Titius.*

ENumeratur † hic etiam inter Seruij Sulpitij 1
auditores. Referuntur à Cicerone Titij duo,
S. & C. & ab eo in Oratorum numero collocãtur.
Verùm ad hunc Titium non pertinent. Caium Ti-
tium † ait Cicero eò peruenisse, quo potuit ferè 2
Latinus orator ſine Græcis literis, & ſine multo
vſu peruenire. Eius orationes tantum argutiarum,
tantùm exemplorum, tantùm vrbanitatis habe-
bant, vt penè Attico ſtylo ſcriptæ viderentur. Sext.
verò Titium loquacem facit, ſatis tamen acutum:
ſed tã ſolutum & mollem in geſtu, vt ſaltatio quæ-
dam naſceretur, cui ſaltationi † Titius nomen eſ- 3
ſet. Reliqua de Titijs, accuratiùs *in commentario Fa-
miliarum.*

## CAPVT L.

### *Aufidij duo.*

### SVMMARIVM.

*Aufidij ambo auditores Seruij Sulpitij.*

1 FVerunt †Seruij auditores, vt refert Pomponius. Cicero cuiuſdam T. Aufidij mentionem facit, & eum ad ſummam ſenectutem perueniſſe ſcribit. Præterea fuiſſe virum bonum, & innocentem, ſed parùm dixiſſe. In iuris autem intelligentia callidum extitiſſe, refert. Familiam eius omitto.

## CAPVT LI.

*C. Atteius Paccuuius.*

### SVMMARIVM.

1 *Paecuuius Seruij Sulpitij auditor.*

1 DE eo, †præterquam quòd Seruij auditor fuerit, nihil extat.

## CAPVT LII.

*Flauius Priſcus.*

### SVMMARIVM.

1 *Flauius Priſcus, de cuius natalibus non liquet, auditor Seruij.*

1 PRæceptoris Seruij † fama hunc quoque notum ac celebrem reddidit. De huius natalibus nihil prorſus extat. Non enim exiſtimandum eſt, Flauium hunc ea familia oriundum eſſe, quæ Veſpaſiano, Tito, Domitiano illuſtrata eſt.

CAP.

## CAPVT LIII.

### *Cinna.*

### SVMMARIA.

1 *Cinna Iuriſconſ. ex familia Cornelia.*
2 *Cinnæ multi celebres.*

FVit hic quoque auditor Seruij Sulpitij, & familia † Cornelia oriundus. Cinnæ verò † multi fuerunt: vnus poëta, quem celebrant Catullus & Vergilius: alter Lucretius Cinna, qui fuit Coſſ. anno vrbis 725. C. Cinna, qui ſeptimo anno poſt natum Chriſtum ad conſulatum euectus eſt. 1 2

## CAPVT LIIII.

### *P. Cæcilius.*

### SVMMARIA.

1 *Cæcilius Seruij auditor, natalibus illuſtris.*
2 *Cæcilius Iuriſconſultus quo tempore vixit.*

DEdit hic † quoque Seruio operam. Natalibus ortus eſt illuſtribus. Multi enim Cæcilij, qui conſulatum geſſerunt, reperiuntur. De hoc Cæcilio refert Macrobius iocum. Nam cum C. Cæſar cæteris colluſoribus ſuis pilæ centena ſeſtertia dari iuſſiſſet, ſoli Cæcilio quinquaginta: Quid ego, inquit, vna manu ludo, vt nequeam tantundem capere? Fuit deinde & alius Cæcilius, † qui vixit per Traiani & Hadrani principatum, & in diſci- 1 2

plina iuris ac legibus P.R. noſcendis, interpretandiſque ſcientia, vſu atque authoritate illuſtris habitus eſt. Cuius diſputatio *de duritie legis 12. Tabul.* extat apud Gell. *lib.* 20. *c.* 1.

## CAPVT LV.

### *Antiſtius Labeo, pater & filius.*

SVMMARIA.

1 *Antiſtiorũ familia vnde: & quos viros habuerit.*
2 *Labeo Antiſtius Cinna, pater Labeonis Iuriſconſult. num.* 3.
4 *Manumittendi mos antiquus Roman.*
5 *Labeo Iuriſconſ. eiúſque libri, & libertas. num.* 7.
6 *Secta primum in iure introducta à Labeone.*
8 *Iudicium cuique ſuum.*
9 *Labeones eius nominis plures.*

1 ANtiſtiorum † familia ex Antio oriunda fuit. Legitur Petron. Antiſtius, temporib. S. Tarquinij regis. Deinde L. Antiſtius tribunus militum, M. Antiſtius ad Flaminium legatus: Sextus Anti-
2 ſtius: & Labeo † Antiſtius Cinna, qui Sylla & Pomponius Coſſ. tribunus plebis fuit, ob iuris prudentiam celebratur. De eo ſic Cicero *in Bruto*: Rabula, inquit, ſanè probabilis, qui multos cùm tacuiſſet annos, neque contemni ſolum, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in tribunatu primùm contra C. Iulij illam conſulatus petitionem extraordinariam, veram cauſam agens eſt probatus. Itaque poſt tribunatum primò multæ ad eum cauſæ, deinde omnes maxi-

maximæ quæcunque erant, deferebantur. Hæc Cicero. Sequutus deinde ſemper eſt partes Pompeianas: tandem interfectoribus Cæſaris ſe adiunxit, eiuſdémque facinoris ſe reum fecit. M. Brutó itaque ab Octauio & Antonio ſuperato, morte à ſeruo impetrata, obijt. De eo ſic Appianus *lib. 2. Belli ciuilis*. Labeo † verò doctrina & prudentia clarus, 3
pater Labeonis qui propter iuris ciuilis peritiam hodiéque celebratur, cùm foſſam in tabernaculo ſuo pro corporis ſui magnitudine fodiſſet, mandatáque ſuis ſeruis cæteris de rebus dediſſet, vxori ac liberis, vt voluit, proſpexit, literáſque ſeruis ad eos dedit. Tum eorum fideliſſimum dextra † prehenſum circumegit, vt mos eſt Romanis manum mittere, conuerſóque gladium tradidit, & iugulum præbuit, & ita tabernaculum pro ſepulchro habuit. 4

Reliquit filium Labeonem, † qui patris gloriam adauxit. Is philoſophiæ in primis operam dedit. Deinde ad iuris ſcien iam ſe tranſtulit, quam à Trebatio hauſit. Eo ergo ſtudia animo fuit, vt conſulatum quem ipſi Auguſtus obtulerat, ſtudiorum gratia recuſarit. Dicitur ita operam dediſſe ſtudijs, vt totum annum diuideret, ac Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet: & ſecederet ſex menſibus, & conſcribendis libris operam daret. Itaque *quadraginta* volumina reliquit, ex quibus plurima in manibus poſterorum verſata ſunt. Is primus veluti ſectam † quandam iuris cum Atteio Capitone exercuit. Nam hoc in veteribus præceptis præmanente, Labeo doctrina atque ingenio fretus, multa innouare conatus eſt. De Labeone filio ſic ait Gel- 5 6

ſius *libro* 13. *capite* 12. in quadam epiſtola Atteij Capitonis legimus, Labeonem Antiſtium legum atque morum populi Romani, iuríſque doctum apprimè fuiſſe. Sed agitabat, inquit, hominem liber-
7 tas † quædam nimia atque væcors, vſque eò, vt D. Auguſto iam principe, & Rempublicam obtinente, ratum tamen penſúmque nihil haberet, nihil quod iuſtum ſanctúmq; eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet. Et Suetonius in Auguſto: Antiſtius Labeo Senatus lectione, cùm triumuirum legeret M. Lepidum, hoſtem olim eius, & tunc exultantem, interrogatus ab eo, An non alij eſſent dignio-
8 res? Suum † quemque iudicium habere, reſpondit. Nec ideo libertas, aut contumacia cuiquam fraudi fuit.
9 Obſeruandum autem eſt, plurimos † eius nominis fuiſſe. Apud Senecam inter Oratores refertur quidam Labeo: & Macrobius Cornelium Labeonem citat.

## CAPVT LVI.

### C. Atteius Capito.

### SVMMARIA.

1 *Atteius Capito iuris publici & priuati peritiſſimus.*
2 *Adulationis exemplum in Capitone.*
3 *Pomponius Grammaticus.*
4 *Capitonis Atteij Iuriſc. libri de Iure ſcripto.*
5 *Arminius Germanorum Imp. quando obierit.*

PAtrem habuit tribunum. Dion. *lib.* 39. Gellius
1 priuati & publici iuris † peritiſſimum eum fuiſſe

fuiſſe dicit. Audiuit Offilium, in cuius præceptis atq; ſententijs perſeuerabat: diffidebáq; à Labeone non modò diſciplinæ exercitatione, ſed morib. etiam, & toto vitæ genere. Labeo enim contumacia certabat: hic obſequioſus dominantibus, in adulatione vſque erat. Tacitus *libro* 3. refert Capitonem principem locum ſtudijs ciuilibus aſſequutum. Adulationis † eius exemplum fertur. Cùm 2
Tiberius edicto quodam verbum parum apud Latinos vſurpatum, ac vetus, inſcripſiſſet, eiúſque recordatio noctu principi ſubiſſet, cõuocatis poſtridie quotquot Romæ Grammaticam aut verborũ interpretandorum ſcientiam profiterentur, Pomponio Grammatico verbum reprehendente: Capito affirmauit, & eſſe illud antiquum: & ſi non eſſet, futurum certè iam inde, & ciuitatem in gratiã Cæſaris id verbum inter antiqua relaturam. Quod adeo tacitum non tulit, vt Pomponius Grammaticus † ad Tiberium conuerſus, Mentitur Ca- 3
pito, reſponderit. Tu enim Cæſar ciuitatem Romanam dare potes hominibus, verba & linguæ Latinæ vſum non potes. Reliquit libros non paucos, † quorum teſtimonio ſæpè Gellius, interdum 4
& Macrobius & Frontinus vtuntur, nempè commentaria *ad* 12. *Tabularum libros*: ducentos ſexaginta *Collectaneorum*. ſeptem *de Pontificio iure*, & librũ ſingularem *de officio Senatorio*: *de Iure ſacrificiorum* decẽ. In Reipublicæ adminiſtratione nihil dignũ geſſit, quamuis Cõſul fuerit cum Germanico Cæſare. Mortuus eſt ſub Tiberio, poſt natum Chriſtum anno 23. Quo anno mortuus eſt Arminius, Germanorum † Cheruſcorúmq; Imperator, cùm 5

expleſſet annos 37. Vide de Atteio Gellium, Frontinum, Dionem, Macrobium, Feſtum, Nonium.

## CAPVT LVII.

*Cocceius Nerua, pater & filius.*

### SVMMARIA.

1 *Cocceius Nerua Iuriſconſul. ſectator Labeonis, Tiberij Cæſaris familiaris, fame ſe interemit, & quare, num. 3.*

2 *Tiberij Cæſaris cum Nerua Iuriſc. familiaritas: eiuſdemq́; exacerbatio propter Neruæ mortem, n. 4.*

5 *Nerua filius Iuriſc. pater Neruæ Imperatoris.*

1 COcceius † Nerua Labeonis ſectam excepit, & diſſenſiones Capitonis adauxit. Is omnis diuini atq; humani iuris ſciens, eáq; cognitione illuſtris, familiariſſimus atq; aſſiduus Tiberio Cæſari fuit. In curatione aquarum, quod munus principibus in ciuitate viris dari cõſueuerat, Satrio Ruffo ſucceſſit. Cùm Tiberius omnia cædibus ac libidine repleuiſſet, vir priſcæ probitatis Nerua eius conſuetudinis impatiens; integro ſtatu, illæſo corpore, moriendi conſilium cepit. Quod vt Tiberio
2 † cognitum eſt, adſidere Neruæ, & cauſas requirere, addere preces; fateri poſtremò cœpit, graue conſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret: auerſatus ſermonem Nerua, cùm diu nullis precibus elici ab eo reſponſum potuiſſet, abſtinentiam

 cibi

cibi continuauit, atque ita vitam finiuit. Cauſæ † mortis præcipuè ferebantur à gnaris cogitationum eius, quòd quanto propius mala Reipublicæ intueretur, præ metu & ira, dum integer, dum intentatus eſſet, honeſtum finem voluerit. Alij præter alias hanc addunt: quòd leges à Cæſare poſitas de condemnationibus reperiret, vnde infidelitatis plurimum ac tumultus prouenire oporteret. 3

Cæterum adeo exacerbatus eſt tacito mortis eius conuicio Tyberius, † vt confeſtim ad mitigandas vſuras 25. ſeſtertiorum millia in publicum protulerit, vnde gratuito indigentibus in triennium mutuo daretur: & celeberrimos ac notiſſimos quoſque accuſatores iuſſerit vno die interfici. Reliquit filium Neruam, † eadem iuris cognitione celebrem, qui libros *de Vſucapionibus* ſcripſit. Ex hoc deinde natus eſt Nerua, qui Romanum imperium omnium optimè geſſit. 4 5

## CAPVT LVIII.

### *Maſſurius Sabinus.*

### SVMMARIA.

1 *Maſſurius Sabinus Iuriſc. ſucceſſor Capitonis.*
2 *Auguſtus reſpondendi facultatem Iuriſconſultis conceſſit.*
3 *Iuriſconſultorum ſcientiæ infenſus Caligula.*
4 *Sabini Iuriſconſulti ſcripta.*

QVemadmodum Nerua Labeonis tradita ſequebatur, ita Maſſurius Sabinus † Capitoni 1

ſucceſſit. Fuit igitur hic Maſſurius Sabinus æmulus Neruæ: quia verò facultatibus perexiguis erat inſtructus, ſuſtentabatur ab auditorib. Cum autem ante tempora Auguſti, publicè reſpondendi ius non à principibus daretur, ſed qui fiduciam ſuorũ ſtudiorum habebant, de iure reſponderent: pri-
2 mus Octauius Auguſtus, † vt maior haberetur iuris authoritas, conſtituit, vt ex authoritate eius reſponderent. Elegit igitur inter cæteros & hũc Maſurium Sabinum. Qui mos ſub C. Caligula eſſe deſijt. is enim inter cætera liuoris ac malignitatis in omnes claros viros ſcelera, de Iuris quoque con-
3 ſultis, † quaſi ſcientiæ eorum omnem vſum aboliturus, iactauit, ſe effecturum, ne quid reſpondere poſſent præter eccuum. Perſius de *Maſurio* ſic ſcribit.

*Vindicta poſtquam meus à prætore receſsi,*
*Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque voluntas,*
*Excepto ſi quid Maſuri Rubrica notauit?*

Scripſit † *libros Memorabilium* 12. iuriſque ciuilis tres centurias, *de Indigenis*, & librum cui titulus eſt, *De furtis.*

## CAPVT LIX.

### *Caßius Longinus.*

### SVMMARIA.

1 *Caßij Longini duo Iuriſconſulti.*
2 *Stola ſacerdotalis Pontificis Iudæorum vbi & quomodo olim tempore Romanorum cuſtodita.*
3 *Caßius Iuris & armorum peritus: deportatus, & rurſum*

*rurſum reuocatus.numero* 4.

3 *Epitaphium libertorum Longini.*

DVo † recenſentur à Pomponio Caſſij Lõgini, Iuriſcõſultis: vnus, qui ex equeſtri ordine ad Præturam peruenit: alter, qui conſulatum geſſit anno vrbis 782. Chriſti 32. anno Imperij Tyberij Cæſaris 17. Biennio poſt eius conſulatum, IESVS CHRISTVS pro peccatis noſtris mortuus eſt. 1

Hic Caſſius Longinus natus eſt ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Sulpitij. Pomponius plurimũ eum in ciuitate authoritatis habuiſſe ſcribit, eò vſque, vt Cęſar eum ciuitate pelleret. Fuit præfectus in Syria, breui ante Hieroſolymam captam. Primus ſtolam † ſacerdotalem pontificis Iudæorum, magno ſumptu elaboratam, in cuſtodiam Romanorum redigit. Ea enim cùm vſq; ad Tyberij tempora in turri ſeruaretur, quam Barin Iudæi vocabant, ita vt pridie ſacrificiorum adhibito pontificis Iudæi ſigillo, & ducis præſidij Romani promeretur, & peractis ſacris eodem inſpiciente conderetur: eam deinde ſtolam Tyberius in gratiam Agrippæ regis, poteſtati Iudæorum commiſit. Hanc igitur Caſſius, cùm Cuſpio Fado procuratore Iudææ, in Antonianam (ſic enim turrim, quæ prius Baris dicebatur, in Antonij gratiam Herodes rex vocari iuſſerat) turrim deponi iuſſit. Romanos enim, vt prius, principes eſſe oportere: neque de veteri iure quidquam detrahi. Id enim petiturus de Iudæis Cuſpius, veritus ne non obtemperaret gens religionis & ſacrorum tenaciſſima, cui tum ipſe præerat, Caſſium cũ magnis copijs acciuerat. Ro- 2

ganti igitur populo vt præſides ſpacium indulgerent, legatos ad Claudium Cæſarem ſuper ea re mittendi, conceſſum eſt, acceptis filijs obſidibus: tandem q; res à Cæſare impetrata. Præminebat igitur Caſſius † ea tempeſtate & peritia legum, &
3 militaribus artibus; vt ſcribit Tacitus *lib. 12. & lib. 14.* inſignem eius orationem refert. A Nerone luminibus orbatus eſt, quòd inter imagines maiorũ etiam C. Caſſij effigiem coluerit, cum inſcriptione
4 Duci partium. Deportatus † eſt ex Senatuſconſulto in Sardiniam. Induxerat enim aliquos Nero, qui in Lepid um Caſſij vxorem, amitam Syllani, inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus confingerent. Syllanus quoque relegatus paulò
5 poſt, iuſſu Neronis interficitur. Tandem à Veſpaſiano reuocatus, vitam Romæ finijt. Reliqua de Caſſij familia, ſeorſim *in Familiarum Romanarum commentario* extabunt.
5 Romæ repertum eſt epitaphium † libertorum Longini. C. Caſſius verecundus fecit ſibi & Caſſiæ Damali libertæ cariſſimæ & benemeritæ idem coniugi, & C. Caſſio Cotino, & Caſſiæ Moſchidi parentibus ſuis, ijſdem patron. libertis C. Caſſij Longini, & libertis ſuis, libertabuſque, poſteriſque eorum.

## CAPVT LX.

### *Aminius Rebius.*

### SVMMARIVM.

1 *Aminius Rebius Iuriſconſultus.*

A Tacito

A Tacito † inter Iur. conſ. numeratur: verùm 1
nihil de eius ſcriptis extat. Ditiſſimus fuit, luxui ac libidinibus ad infamiam deditus. Interfectus eſt à Nerone anno Imperij tertio, miſſo per venas ſanguine.

## CAPVT LXI.

### *Proculus.*

SVMMARIA.

1 *Proculi plures celebres.*
2 *Proculus Iuriſconſultus familiaris Othoni Imperat.*
*num.3.*
4 *Proculiani vnde ſit appellati.*

PRoculi † plures celebrantur. Proculus Spicu- 1
lator, cuius mentionem Tacitus facit. Apud Plinium recenſetur etiam Proculus quidam inter
poëtas, Proculus † verò noſter ſub Othone præfe- 2
ctus prætorio, & intima illi familiaritate iunctus fuit, tali quidem vt in eum plurimùm ſpei & fiduciæ Otho collocaret, ac peditum equitúmq; copiis præficeret. Eius tamen imprudentia & temeritate exercitus profligatus: ipſe deinde Vitellio ſupplex factus, proditionem vltrò ſibi imputauit, & in
fidem Vitellij receptus eſt. Tacitus *lib.*18. In iuris † 3
ſciẽtia plurimùm potuit. nam Vlp. *in l. diui, ff. de iure patronatus,* non leuem iuris auctorem hunc appellat. Fuit acerrimus defenſor acceptorum à Labeone, & Nerua patre. Et quia præ cæteris authoritate ſupra omnes ſui temporis Ireconſultos va-

luit, Caſſio defendenti Capitonis tradita ſe oppo-
4 ſuit: vnde partim Caſſiani, partim Proculiani † appellati ſunt.

## CAPVT LXII.

*Cælius Sabinus.*

### SVMMARIA.

1 *Cælius Sabinus Caſſij & Capitonis ſucceſſor.*

2 *Sabini Cælij liber de edicto Aedilium.*

1 HIc † Caſſio Longino, qui Capitonem defendebat, ſucceſſit. Conſul fuit cum Flauio Sabino. Floruit maximè ſub Veſpaſiano, apud quem plurimum potuit: fortaſſis, quia Veſpaſianus initiũ Imperij primo eius conſulatus die, Kalen. ipſis
2 Sextil. fœliciter occœperat. Librum † de edicto ædilium conſcripſit. Tacitus *libro* 17. Gellius *libro* 7. *cap.* 4.

## CAPVT LXIII.

*Sextus Pedius.*

### SVMMARIVM.

1 *Pedius Iuriſconſ. & eius libri.*

1 QVis fuerit, ignoratur. Libri † eius referuntur, de *Stipulationibus*: item, ad Edictum *quinque & viginti*. Facit eius Pedij mentionem Perſius & Horatius.

CAP.

## CAPVT LXIIII.

### *Pegaſus.*

### SVMMARIA.

1 *Pegaſus Iuriſconſ. Præfectus Vrbi, num.* 3.
2 *Pegaſianum Senatuſconſultum.*

HIc † Proculum ſequutus eſt. Conſul fuit ſub Veſpaſiano, cum Puſione. Factum eſt eo authore S. C. † vt ei qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, ſicut per legem Falcidiam ex legatis retinere pridem licuerat. Ex ſingulis quoque rebus per fideicommiſſum relictis eadem permiſſa retentio eſt. Illud quoque eodem Senatuſconſulto cauebatur, vt ſi recuſaſſet ſcriptus hæres adire hæreditatem, quaſi ſuſpectam atque damnoſam, deſiderante fideicommiſſario, iuſſu prætoris adiret, & reſtitueret hæreditatem. Cuius decreti multa abrogauit Iuſtinianus, multa in Senatuſconſultum Trebellianum tranſtulit. Deinde † Præfectus vrbis factus eſt, quod Iuuenalis ſcribit: 1 2 3

*—Rapta properabat ab olla*
*Pegaſus, attonitæ poſitus modo villicus vrbi:*
*Anne aliud tum præfecti, quorum optimus atque*
*Interpres legum ſanctiſſimus, omnia quanquam*
*Temporibus diris tractanda putabat, inermi*
*Iuſtitia.—*

CAP.

## CAPVT LXV.

### *Iureconſulti, qui ſub Adriano, Antonino, ac ſequentibus floruerunt.*

### SVMMARIA.

1 *Adrianus Imperator omnium artium capax & amans.*

2 *Chriſtiani ab Adriano Imp. primum perſecuti, deinde mitius tractati.*

3 *Antonini Pij Imper. virtutes & laudes.*

ADriani & Antonini tempora, vt pacata & iuſta fuerunt, ita multos Iuriſconſultos protulerunt. 1 Adrianus † enim ipſe omnium diſciplinarum capax fuit, & plus quàm bonum erat, ſuapte natura deditus: ita, vt inuidia concitatus magis, quàm æmulatione, quoſdam celebres & excellentes artifices, quibus eruditione & ingenio par eſſe non poterat, interfecerit: ea contentione in ſtudia incumbens, vt reliquos omnes vincere & ſuperare contenderet: quemadmodum refert Dion. exempla de Fauorino Gallo, & Dionyſio Mileſio ſophiſta, ac Apollodoro architecto. Quantum itaq; ad adminiſtrationem, quantum ad eruditionem, quantum ad ædificiorum extructionem, quantum denique ad omnia pacis belliq; ſtudia attinet, poſt Auguſtum Romano imperio æquè vtilis Imperator non cõtigit. Initio grauiter perſecutus eſt Chri-
2 ſtianos: † deinde à viris doctis mitigatus eſt, vt neminem

minem deinde religionis cauſa comprehendi, aut ſupplicio affici iuſſerit.

Adrianum ſubſecutus eſt M. Antoninus Pius: qui, vt Iulius Capitolinus ait,† fuit vir forma con- 3
ſpicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, ſingularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipuè ſobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abſtinens: & hæc omnia cum menſura, & ſine iactantia: in cunctis præterea laudabilis, & qui meritò Numæ Pompilio ex bonorum ſentētia comparatus ſit. Sub his igitur Imperatoribus plurimi floruerunt.

## CAPVT LXVI.

### *Iuuentius Celſus, pater & filius.*

SVMMARIA.

1 *Iuuentius Celſus pater & filius Pegaſi ſectatores.*
2 *Celſus filius Iuriſconſultus.*

VTerque†Pegaſianā ſectam ſequutus eſt. Pa- 1
ter apud Traianum in magno honore habitus eſt: deinde Adriano inter iudicandum præcipuè in conſilio fuit. Filius Iuuentius †Celſus, Iuris 2
ſcientia patri non inferior extitit. Conſulatum bis geſſit, nempè anno Vrbis 865. quo anno Iudæi, qui Cyrenem incolebant, Romanos, & Græcos ſine diſcrimine obtruncarunt: vt teſtatur Dion, & anno Vrbis 881. Sub eius conſulatum Barochabas, Iudaicæ factionis princeps, Chriſtianos niſi negarent Chriſtum, ad ſupplicia traxit. Reliquit hic *libros Digeſtorum* 39. *Inſtitutionum* 20. *Epiſt.* 13.

## CAPVT LXVII.

### *Neratius Priſcus.*

### SVMMARIA.

1 *Neratius Priſcus Iuriſconſ. Traiani Imp. familiaris.*
2 *Priſci Neratij libri in Iure.*
3 *Neratius nequam, non Iuriſconſultus.*
4 *Iniuriis æſtimandis recuperatores dati.*

1 ERat & hic † quoque Pegaſianæ doctrinæ addictus. Traiano optimo Imperatori tam probatus fuit, vt frequens opinio fuerit, eum in animo habuiſſe Neratium, non Adrianum ſucceſſorem Imperij relinquere, multis id ei amicis adſentientibus: vſque adeo, vt Priſco aliquando dixerit: Cõmendo tibi prouincias, ſi quid fatale mihi contigerit. Sed tamen Hadriano, ſeu fauore Plotinæ, ſeu propter ſuſpicionem à Palma & Celſo inimicis eius, contra Traianum, tyrannidis, in adoptione atque Imperij ſucceſſione promoto, Neratius inter præcipuos in iudiciario conſilio adfuit. Conſul quoque fuiſſe fertur: quod tamen in Chronologia non reperio: ſi Neratium Priſcum putes eſſe Neratium Marcellinum, cuius conſulatus incidit in an-
2 num Vrbis 881. Libros † reliquit *Membranarum ſeptem, Quæſtionum tres, Reſponſorum quinque, è Plautio decem, quatuor Epiſtolarum, Regularũ quindecim: vnum de Nuptiis*, vnde Gellius morem ſponſaliorum Latinorum annotat. Obſeruandum autem
3 eſt, fuiſſe & quendam Neratium † Nequam, qui

pro

pro oblectamento habebat os hominis liberi ſua manu verberare, ſequente ſeruo cum loculis plenis aſſium, & quemcunque depalmauerat, numerari ſtatim ex duodecim Tabulis aſſes 25. iubebat. Proptereà Prætores edixerunt, ſe iniurijs † æſtimãdis Recuperatores daturos: atque ita lex paulatim deſuetudine abolita eſt. Non igitur hoc de Neratio Priſco, viro integerrimo & probatiſſimo, intelligendum eſt. 4

## CAPVT LXVIII.

### *Domitius Labeo.*

### SVMMARIA.

1 *Domitius Labeo Iuriſconſultus.*
2 *Labeo Domitius alius ab Antiſtio Labeone.*
8 *Politiani error notatus.*

FLoruit † & hic Adriani temporibus. Longè verò alius eſt ab Antiſtio † Labeone cum ille ab hoc citetur: ex quo error Politiani † deprehenditur. Scripſit libros *Epitomatum, Epiſtolarum complures.* 1 2 5

## CAPVT LXIX.

### *T. Ariſto.*

### SVMMARIVM.

1 *Ariſto Iuriſconſultus doctus, eiúſque ſtudium, numero 2.*

POmponius hunc inter Iureconſultos non re-
1 cenſet. Gellius verò ait, fuiſſe †eum Iurecon-
ſultum,& doctum, & priuati iuris ac publici peri-
tiſſimum: in cuius libro, furta omnia apud veteres
Ægyptios fuiſſe licita & impunita, ſe legiſſe ſcri-
bit. Facit eius quoque mentionem Plinius. Cæci-
lius *in quadam epiſtola.* Conſulit enim hominem de
obſcuro quodam iure ſenatorio: An ſentẽtias diui-
di, an iri in ſingulas oportuerit. Atque Ariſtoni in
omnium penè negligentia,& temporum Domitia
2 ni iniquitate ſemper fuiſſe curæ, †ſic iura publica
vt priuata: ſic antiqua vt recentia, ſic rata vt aſſidua
tractare. Scripſit volumina *de Decretis Fronianis.*

## CAPVT LXX.

### *Priſcus Iabolenus.*

SVMMARIVM.

1 *Iauolenus Iuriſconſultus, eiuſque libri.*

1 ATtigit hic †Antonini tempora: fuit enim ei
à conſilijs. Præterea publicè de iure reſpon-
dit. Reliquit è Caſſio quindecim libros: *Epiſtolarũ
quatuordecim, quinque ad Plautium.*

## CAPVT LXXI.

### *Plautius.*

SVMMARIVM.

1 *Plautius Iuriſconſultus.*

De vita

DE vita huius † nihil conſtat: citatur tamen ſæpe, multíque iuris peritiſſimi ſcripta eius commentarijs illuſtrarunt. 1

## CAPVT LXXII.

### *Ex ſchola Iaboleni prodierunt multi.*

### SVMMARIA.

1 *Alburnius Valens Iuriſconſultus Antonino Pio à conſilijs.*
2 *Vindius Verus Iuriſconſ. tempore Antonini.*
3 *Marcellus Iuriſconſultus tempore Seueri: eiuſque libri.*
4 *Arrianus Iuriſconſ. & Orator.*
5 *Arriani hiſtoria cuius authoris ſit incertum.*
6 *Tertullianus Conſul, Theologus, Iuriſconſ.*

ALBVRNIVS † VALENS, Antonino Pio à conſilijs, reliquit libros Fideicommiſſorum ſeptem: Scripſit ad eum aliquoties Plinius Cæcilius. 1

VINDIVS † VERVS: Capitolinus hunc quoque inter conſiliarios Antonini recenſet. 2

VLPIVS MARCELLVS, † fortaſſis ex Marcellorum antiqua Romana familia oriundus. Floruit ſub Seuero. Scripſit libros *Digeſtorum vnum:* vel (vt alij tradunt) *octo & triginta: Reſponſorum vnum, ſex ad Leges, Quæſtionum* 29. *de Iure militari duos, quinque de officio Conſulis.* 3

ARRIANVS,† fuit initio Senator: deinde ſtu- 4

diorum amore ad otium ſe contulit. Scripſit librū *de re militari*. Extant *aliquot* ad eum Plinij Cæcilij *epiſtolæ*, in quibus ipſi non iuris peritiam modò attribuit, verùm in oratoria Demoſtheni & Caluo
5 parem facit. Verſatur in manibus hiſtoria † Arriani: huiúſne ſit, an alium huius nominis authorem habeat, in incerto eſt.

6 TERTVLLIANVS, † Conſul Romanus, & ſcriptor Eccleſiaſticus, cuius opera in Theologia edita extant. Vitam eius vide apud D. Hieronymum, Trithemium, & alios. In iure reliquit libros *Quæſtionum quatuor, de Caſtrenſi peculio vnum.* Factum eſt ſub hoc S. C. Tertyllianum, de quo *in pandectis & Inſtit.*

## CAPVT LXXIII.

### *Saluius Iulianus.*

### SVMMARIA.

1 *Saluius Iulianus Iuriſconſultus quo tempore vixerit.*

2 *Edictum perpetuum à Iuliano compoſitum: eiúſque authoritas.*

3 *Iuliani Iuriſconſ. cædes, & celebre dictum.*

1 SAluius Iulianus, † ex nobili apud Mediolanos familia oriundus, Iuriſperitiſſimus fuit, quam cognitionem à Iaboleno inter cæteros quoque hauſit. Romæ Vrbis præfecturam conſequutum eſſe, & cōſulatum bis geſſiſſe, Riuallius, Spartianum ſequutus, refert: cùm tamen minimè in catalogo

talogo Coſſ. reperiatur. Sub Adriano præcipuè claruit, anno poſt natum Chriſtum 134. Perpetuum † edictum compoſuit. Prætorum omnia edicta vagè diſperſa collegit, & in ordinem certóſq; titulos digeſſit: ex quibus Edictum perpetuum compoſuit, quod centum & nonaginta libris eſt interpretatus, quos *Digeſtorum* nomine appellauit, in quibus nihil eſſet ſuum præter digeſtionem. Scribit hæc Eutropius: & meminit Iuſtinianus, *in l. 2. C. de veter. iur. enucl.* Fuit verò huius Edicti tanta authoritas, vt ſi ex eo aliquid decerneretur, quo minus id fieret, appellare non liceret, *l. final. ff. de appella. recipien. De ambiguitatibus vnum, ad Minutium 6. ad Vrſeium, 4.* Sub Commodo Imperatore, cum aliis viris clariſſ. † cæſus, & ſepultus eſt in via Labicena, miliari ab vrbe quinto. Fertur huius viri memorabilis vox: *Et ſi vnum pedem in ſepulchro haberem, adhuc tamen addiſcere vellem.* 2 3

## CAPVT LXXIIII.

### *L. Voluſius Metianus.*

### SVMMARIA.

1 *Voluſius Metianus Antonini Pij Conſiliarius.*
2 *Metiani Iuriſconſ. libri.*

IVlius Capitolinus ſcribit, Antoninum Pium Voluſio † conſiliario vſum eſſe, & magiſtro. Lāpridius *in vita Alexandri,* Metianum quendam recenſet, qui diſcipulus fuit Papiniani, & Alexandri familiaris, & in conſilio ſocius. Fuit fortaſſis Voluſij Metiani filius. Metiani hæc † feruntur: *Liber quæ-* 1 2

*ſtionum, Fideicommiſſorum ſedecim: Publicorum quatuordecim, ex L. Rhodia.*

## CAPVT LXXV.

### *Seruidius Scæuola.*

### SVMMARIA.

1 *Seruidius Scæuola Iuriſc. Antonini Pij Conſiliarius, præceptor Seueri Imperatoris.*

2 *Vigilantibus iura ſubueniunt, dictum Scæuolæ.*

3 *Scæuolæ Iuriſconſulti libri, & reſpondendi mos.*

1 SEruidio Scæuola † iuriſperito & in ſanciendis legibus, & in conſilio vſus eſt M. Antoninus. Docuit Septimium Seuerum, qui poſt Pertinacem magna virtute Imperium ſibi parauit. Docuit &
2 Papinianum. Huius hoc dictum fertur: † *Vigilanti-*
3 *bus iura ſubueniunt.* Scripſit viginti libros † *Quæſtionum, Reſponſorum ſex quadraginta Digeſtorum, & Regularum quatuor, de Quæſtione familiæ vnum, & vnum librum Quæſtionum publicè tractatarum.* In reſponſis eam ſemper cautionem adhibuit, vt ius ad facti conditionem qualitatémque accommodaret. itaque ſemper ea clauſula vtitur, *Secundum ea quæ proponerentur.*

## CAPVT LXVI.

### *Æmilius Papinianus.*

### SVMMARIA.

1 *Æmilius Papinianus Scæuolæ auditor, eiúſque vita, & obitus.*

2 *Papinia-*

2 *Papinianus Iuriſconſultus omnium acutiſsimus: Seueri Imperat. amicus & affinis.nu.5. administrator fiſci,nu.6.Præfectus Prætorio,num.7. eius libri,num.11.*

3 *Iuris Aſylum, doctrinaque legalis theſaurus, Papinianus.*

4 *Papinianiſtæ vnde ſic dicti.*

8 *Seuerus Imperator filios ſuos Papiniano commendauit.*

9 *Antoninus Baßianus* Imperator *crudeliſsimus parricida.*

10 *Papinianus ſecuri percuſſus à Baßiano Anton.*

13 *Epitaphium Papiniani duplex,num.13.*

14 *Papiniani laudes, & ſumma authoritas in Iure, num.15.*

16 *Sententijs Iuriſconſultorum diſcrepantibus quæ obtineat.*

17 *Papinianus ſingulos vincit,cedit duobus.*

18 *Notæ Pauli & Vlpiani in Papinianum, olim infirmatæ.*

EX Seruidij ſchola prodijt † Papinianus. Hic 1
ſub Seuero tanquam ſtella quædam iuris clara
& inſignis,nitere ac effulgere cœpit.Natus eſt Hoſtilio Papiniano & Eugenia Gracili, parẽtibus: vir
excelſi & iuſti iudicij, ac omnium † Iureconſulto- 2
rum acutiſſimus. Ideo Ælius Spartianus in Seuero,eum *iuris* † *aſylum* vocat,*doctrinæq́ legalis theſaurum.* 3
ſic,vt ab illo legum ſtudioſi qui profeciſſent,
*Papinianiſtæ* † appellati fuerint: quemadmodum 4
ipſe Iuſtinianus *in præfatione Digeſtorum*, teſtatur.
Fuit amicus Seueri † ſummus, tum propter com- 5

munia ſtudij, & quòd eodem vſi erant præceptoretum quoque, quòd per ſecundam vxorem Seuerus eum affinitate attingebat. Factus eſt Septimio
6 Seuero in adminiſtratione fiſci † ſucceſſor: dein-
7 de præfectus † prætorio. Denique in ea apud eum exiſtimatione integritatis, prudentiæ & ſapientiæ
8 fuit, vt moriturus nulli alij magis filios ſuos, † quā Papiniano commendarit. Tandem verò ab Anto-
9 nino Baſſiano, † Seueri filio, Imperatore crudeliſſimo, inceſtuoſo & parricida, militum gladijs ob-
10 iectus, & ſecuri † percuſſus eſt: cùm parricidium ob interfectum fratrem Getam defendere noluiſſet, & antea quoque Getæ fratris partes fouiſſet.
11 Scripſit † vndeviginti libros *Reſponſorum*, *Quæſtionum ſex & triginta, duos Definitionum libros, & de Adulterijs*: *Ædilium* quoque *curulium ſingularem librum, & viginti Digeſtorum.*

12 Fertur hominis epitaphium † duplex: nam Socinus filius ſcribit, ætate ſua (vt ex patre audierit) vrnam argenteam à quodam ruſtico Romæ inuentam, oſſáque inde in Tyberim proiecta, vbi hic titulus fuerit: Æmilij Papiniani & præfecti prætorio, requieſcunt hic oſſa: cui infœlix pater & mater ſacrum fecerunt, mortuo anno ſuæ ætatis 38. Alte-
13 rum † ex marmoribus.

D. M.

Æmilio Paulo Papiniano, præfecto prætorio, Iuriſconſulto, qui vixit annis 36. diebus 10. Menſes 4. Papinianus Hoſtilius, Eugenia Gracilis, turbato ordine, in ſenio, heu parentes fecerunt, filio adoptiuo.

Quanta

Quanta † autem ingenij vis, quanta iudicij dexteritas, quanta in Iure peritia, quantus denique Iuſtitiæ amor in Papiniano fuerint: facilè ex ſummis dignitatibus, immenſa negotiorum mole, ac ex libris ab eo conſcriptis, colligi poteſt. Quæ ideo etiam eò diligentius conſideranda ſunt, vt de inconſtantia fortunæ, & ignauorum principum ingratitudine, & tyrannide admoneamur, &c. Eius autem authoritatis † in Iure eſt, vt ſi diſcrepantes ſententiæ Iuriſconſultorum inueniantur, ea verior exiſtimetur, in quam Papinianus inclinat: vt Theodoſius ſanciuit, quæ ſanctio extat *in Codice Theodoſiano*. 14 15

*Impp. Theodoſius & Valentinianus, AA. ad Senatum vrbis Romæ. Poſt alia.*

Papiniani, Pauli, Caij, Vlpiani atq; Modeſtini ſcripta vniuerſa firmamus: ita vt Gaium atq; Paulum, Vlpianum & cæteros comitetur authoritas lectionis, quæ ex omni eius opere recitentur. Eorum quoq; ſcientia, quorum tractatus atq; ſententias prædicti omnes ſuis operibus miſcuerunt: ratam eſſe cenſemus: vt Scæuolæ, Sabini, Iuliani atq; Marcelli, omniúmque quos illi celebrarunt: ſi tamen eorum libri propter antiquitatis incertum, Codicum collatione firmentur. Vbi autem diuerſæ † ſententiæ proferuntur, potiùs numerus vincat authorum: vel ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat authoritas, in qua excellentis ingenij 16

17 vir Papinianus emineat: qui vt ſingulos † vincit,
18 ita cedit duobus. Notas † etiam Pauli atque Vlpiani in Papiniani corpus factas, ſicut dudum ſtatutum eſt, præcipimus infirmari. Vbi autem pares eorum ſententiæ recitantur, quorum par cenſetur autoritas, quòd ſequi debeat, eligat moderatio iudicantis. Pauli quoque ſententias ſemper valere præcipimus, &c. Dat. 6. Idus Nouembris, Theod. Auguſt. 7. & Valentiniano 2. Coſſ.

## CAPVT LXXVII.

### *Domitius Vlpianus.*

SVMMARIA.

1 *Vlpiani Iuriſconſulti origo ex Syria: eiúſque vita & obitus.*

2 *Alexandri Imperat. mos in negotijs, & de legibus conſultandis.*

3 *Iuriſperitos quot adhibuerit Alexander Imp. in legibus ſeu Conſtitutionib. ferendis.*

4 *Vlpianus inter Conſiliarios Alexandri Imp. præcipuus: eidem gratiſſimus & familiariſſimus, n. 6. 7. tandem à militibus interficitur, nu. 9.*

5 *Veſtitus diuerſitas vt præcipiatur, an vtile ſit Reipublicæ.*

8 *Alexander Imp. ſummus, & quare.*

10 *Vlpiani Iuriſconſulti laudes & encomia: & libri, numer. 11.*

1 ORiundus † fuit ex Phœnice vrbe Syriæ, & vnà cum Iulio Paulo Papinianum docentē audiuit:

diuit: à quo edoctus, eidem Præfecto prætorio aſſedit, & in conſilio fuit. Sacrorum deinde ſcriniorũ Alexandri principis magiſter factus, mortuo Papiniano in locum eius ſucceſſit. Fuit quoque præfectus annonæ, *l. 4. C. de contra. ſtipulat.* Cum autem† 2
Alexander cauſas omnes, negotiáque à ſcriniorum principibus & doctiſſimis Iureconſultis, quibus plurimum fidebat, tractari, ordinari, atque ad ſe referri præciperet, leges deinde plurimas de iure populi & fiſci ſanciret, neque vllam conſtitutionem
† ſacraret ſine viginti iuriſperitis doctiſſimis ac ſa- 3
pientiſſimis, ijs deniq; diſertiſſimis nõ minus quinquaginta: vt non minus eſſent in conſilio ſententiæ, quàm quot Senatuſconſultum conficerent: & id quidem ita, vt iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet: dato tamen ſpacio ad diſquirendum cogitãdúmq; prius, quàm dicerent, ne de rebus maximis improuiſi, minúſque conſiderati dicere cogerentur. Inter omnes itaque hos principem ſemper, præcipuúmq; Vlpia-
nus† obtinuit locum: inque ea apud omnes erat au- 4
thoritate, vt familiaris ac ſocius Imperatoris diceretur.

Idem Alexander Seuerus cum in animo haberet omnibus officijs genus proprium veſtitus† da- 5
re, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimúlque ne ſerui ingenuis miſcerentur: id Vlpiano Paulóque diſplicuit, dicentibus, plurimarum rixarum cauſam fore, ſi abiecti homines iniurijs exponerentur. Refert idem Lampridius, Alexandrum, cum poſt Epiſto-

las ſimul omnes amicos ſoleret admittere, cum o-
mnibus pariter loqui nec vnquàm ſolùm quen-
6 quam excipere: Vlpianum † modò præfectum, & adſeſſores ſuos, remotis arbitris ſe accedere paſſum eſſe: & ſi quis cum illis adhibẽdus eſſet, Vlpianum ſemper rogaſſe, neque vllum vnquàm alium ne ex domeſticis quidem, ſolùm in palatio, quàm
7 Vlpianum vidiſſe. Prætereà cum Alexander † inter ſuos conuiuaretur, Vlpianum frequenter accerſebat: cum quo literatos aliquos ſermones, quibus ſe recreari & paſci dicebat, habebat. Denique eum pro tutore habuit, primùm repugnante Mammea matre, deinde gratias agente: eundem ſæpè à militum ira, obiectu purpuræ ſummè defendit. Ideóque
8 ſummus Imperator † extitit, quòd Vlpiani, aliorúmque doctiſſimorum virorum conſilio Rempublicam adminiſtraret: cùm ante eum Caligulæ, Claudij, Nerones, Galbæ, Othones, Vitellij, Commodi, Iuliani imperatorium nomen, dignitatémque fœdaſſent. Hæc Lampridius. Xiphilinus è Dione ſcribit, Vlpiano ab Alexandro præfecturam Prætorianorum datam: cæteráque quæ ad Imperij adminiſtrationem pertinent, ei permiſſa fuiſſe. cùm autem Vlpianus multa quæ non rectè à Sardanapalo facta erant, emendaſſet: ipſum non multo poſt à Prætorianis, qui de nocte eum in-
9 uaſerunt, † interfectum eſſe: quanquàm ad Imperatorem, eiúſque matrem confugeret. Eundem ob iuſtitiæ amorem cum Papiniano exitum ſortitus, relinquens inſigne integritatis exemplum.

10 Summi in iuris ſcientia poſt Papinianum † laudem

laudem conſequutus eſt. Modeſtinus eum *in libro, de Excuſationibus*, præſtantiſſimum, & cum Scæuola & Paulo *Iureconſultorum Coriphæum* vocat, & *Principem*. Diocletianus autem *in l. Diuo Marco, C. de quæſtionibus*, prudentiſſimum: Iuſtinianus *in l. Vltima, C. de Inſtitut. & ſubſtitut.* diſertiſſimum *in l. Vnica, §. ne autem, C. de caducis tollendis*, ſummi ingenij virum.

Libros † quamplurimos reliquit. *Decem libros pro Tribunali, totidem de Officio procoſſ. ad Edictum tres & octoginta, viginti ad Leges, ſeptem Regularum, Fideicommiſſorum ſex*. Eius præterea *libri quinque de Adulteriis* feruntur, *de Appellationibus quatuor, ad Sabinum Vnus & quinquaginta, Opinionum ſex, de Officio conſulis tres, Reſponſorũ duo, ſex de Cenſibus, Inſtitutionúmque duo. Septem* etiam *libros ſingulares* compoſuit quos ſcripſit *de Sponſalibus, de Officio præfecti Vigilum, de Officio prætoris tutelaris, de Officio quæſtoris, Regularum* rurſus: *de Officio præfecti Vrbis, de Officio curatoris Reipublicæ. Libros publicarum diſceptationum*, ad perennem ſcientiam & memoriam pariter compoſuit. 11

## CAPVT LXXVIII.

### *Iulius Paulus.*

### SVMMARIA.

1 *Iulius Paulus Iuriſc. Patauinus, Prætor, Conſul, Præfectus Prætorio.*

2 *Pauli Iuriſconſ libri quamplurimi in iure ſcripti, & num. 3.*

1 PAtauio oriundus † fuit, vbi & hodierna die ſtatua eius viſitur. Fuit vnà cũ Vlpiano aſſeſſor Papiniani, *l. lecta, ff. ſi certum petatur.* deinde Prę turam & Conſulatum conſequutus eſt, demùm Vlpiano vita functo, in eius locum ſubrogatus, & prę fectus prætorio factus eſt: authoritate quidem Vlpiano par, librorum multitudine ſuperior. Scripſit
2 †tres & viginti *Reſponſorum* libros, conſcripſit *Quæſtionũ* ſex ſuprà viginti, *ad Edictum* octoginta tres, & viginti *Breuium*, *ad Plautiũ* duodeuinginti, *ad Sabinum* ſexdecim, decem *ad Leges*, *Regularum* ſeptẽ, *Sententiarum* vel *factorum* ſex, *Sententiarum* rurſus quinque, *ad Vitellium* quatuor, *ad Neratiũ* quatuor, *Fideicommiſſorum* tres, *de Adulterijs* tres, *Decretorũ* tres, *Manualium* tres, *de Officio procoſſ.* duos, *ad legem Iuliam* duos, *Inſtitutorũ* duos, *de Iure fiſci* duos,
3 *ad l. Æliam Sentiam* tres. Libros †præterea Singulares reliquit, *Regularum* rurſus tres, *de Officio præfecti vigilum, de Pœnis paganorum, de Officio præfecti Vrbi, de Pœnis militum, de Vſuris, de Iure codicillorum, de Officio prætoris tutelaris, de Pœnis omniũ legum, de Gradibus & affinitatibus, de Excuſationibus tutelarũ, ad Senatuſconſultũ Orficianum, ad Senatuſconſultum Tertullianum, ad S. Conſ. Velleianum, ad Senatuſconſultum Libonianum,* ſeu *Claudianum, ad S. conſ. Syllanianum, ad Regulam Catonianã, de Extraordinarijs criminibus, de Hypothecaria, ad Municipalem, de publicis iudiciis, ad Orationem D. Seuerini, de inofficio teſtam. de Secundis tabulis, ad Orationem D. Marci, de Tacito fideicommiſſo, de Septemuiralibus iudiciis, de Iuris & facti ignorantia, de Iure ſingulari, ad Legem Falcidiam, ad legem Velleiam, ad l. Cinciam, de Portionibus quæ liberis damna-*

*damnatorum conceduntur, de Adulteriis, de Iure bellorum, de Iure patronatus, de Teſtamentis, de Inſtructo & inſtrumēto, de Appellationibus, de Iure patronatus,* quod ex Iulia & Papia venit: *de Actionibus, de Interceßionibus fœminarum, de Concurrentibus actionibus, de Legibus, de Libertatibus dandis, de Donationibus inter virum & vxorem, de legitimis hæreditatibus,* & *de S.C. Librum*, etiam ſingularem, cui eſt titulus, *de Variis cognitionibus,* & octo *Digeſtorum* libros.

## CAPVT LXXIX.

### *Pomponius.*

### SVMMARIA.

1 *Pomponius Iuriſconſ. Alexandri Imp. conſiliarius, eiuſque libri, nu. 3.*

2 *Viuendi ratio optima in ſtudio.*

FVit† hic quoque vnus ex Alexādri conſiliariis: 1
prodiitque cum Vlpiano, Paulo & alijs, ex
ſchola Papiniani. Exiſtimabat is, vnam optimam
viuendi† rationem conſiſtere in ſtudio, quam qui- 2
dem rationem in octauum ſupra ſeptuageſimum
ætatis annum perduxit. Libros† plurimos reliquit: 3
nempè viginti *Epiſtolarum, ad Ædem* octoginta, ad
*Edictum* quatuor & octoginta: inſuper vnde quadraginta libros *Lectionum ad Q. Mutium* ſcripſit, *ad Sabinum* quinque ſupra triginta, *Variarum lectionū* quindecim, librum ſingularem *Regularum* etiam reliquit, quadraginta *Digeſtorum, de Stipulationibus* decem & ſeptem, *Senatuſconſultorum* quinque, *ad Plan-*

*Plautium* ſeptem, *Enchiridij* duos, & quinque *Fideicommiſſorum*.

## CAPVT LXXX.

### *Herennius Modeſtinus.*

### SVMMARIA.

1 *Herennius Modeſtinus Vlpiani diſcipulus, eius libri, num.* 3.

2 *Modeſtinus Iuriſconſultus præceptor Maximini Imperat.*

4 *Iuriſconſultorum variorum nomina qui Papiniano operam dederunt, nu.* 5. 6. 7. *item aliorum quorũdam incertæ ætatis, num.* 8.

RVtilius auditorem eum Papiniani fuiſſe ſcribit, eiſdémq; honoribus cum Vlpiano & Pau-
1 lo vſum. exiſtimarem ego † Vlpiani diſcipulũ fuiſſe; *l. ſi quis, ff. de furtis*. Conſulatum Alexandri temporibus geſſit cum Probo, Anno Vrbis 980. His Conſulibus Alexander Imperator de Perſarum rege triumphum egit. Docuit Modeſtinus iuniorem
2 Maximinum, † qui ad Imperium poſt Alexandrum cum patre euectus eſt, Anno Chriſti 238. Vocatur à Gordiano, non contemnendæ authoritatis
3 Iureconſultus, *l.* 5. *C. ad exhibendum*. Tranſtulit † librum *de Excuſation. tutorum*, è Græco in Latinum. Conſcripſit libros *Regularum*, deinde *Excuſationũ* ſex, duodecim *Pandectarum*, *Differentiarum* nouem. Eius præterea eſſe vndeviginti *Reſponſorũ* libri dicuntur, *De Pœnis* quatuor ſingulares, *de Præſcriptionibus*,

*nibus, de Legatis, de Fideicommiſsis, de Teſtamentis, de Ritu nuptiarum, de Enucleatis caſibus, de Differentia dotis, de Manumiſsionibus, de inofficioſo teſtamento, & de Eurematicis.*

Alexandri & ſuperiorum Seueri & Antonini
temporibus, multi alij floruerunt, qui omnes ope-
ram dederunt † Papiniano. Hermogenes, Alphe- 4
nus iunior, Metianus iunior, Proculus, & Iunius
Frontinus. Præter hos recenſentur alij. Tarruntius
Paternus, † qui ſcripſit libros *Militarium* quatuor: 5
Macer, † *Militarium publicorum*, *de Officio præſidis*, 6
Eicaſton, *de Appellationibus* binos. Terentius † Cle- 7
mens, *ad Leges* 20. Menander, *Militarium* quatuor.
Archadius, vnum *de Teſtibus*. Ruffinus, *Regularum*
12. Papyrius Fronto, quatuor *Reſponſorum*. Anthius,
vel Publius Furius Anthianus, *partis edicti* quinque.
Maximus *ad legem Falcidiã*. Hermogenianus, *Epi-
tomarum* ſex. Africanus, *Quæſtionum* nouem. Florẽ-
tinus, *Inſtitutorum* duodecim. Triphonianus, *Diſ-
putationum* 21. Iuſtus, *Conſtitutionum* 20. Calliſtra-
tus *de Cognitionibus*, 6. *de Iure fiſci* 4. *Inſtitutorũ* tres,
*Quæſtionum*, 3. *Edictorum monitoriorũ* 6. Venuleius, 1
*Stipulationum* 19. *Actionum* 10. vnum *de Pœnis pa-
ganorum*, 3. *Publicorum*, *de interdictis* 6. quatuor *de
Officio proco.* Celſus, cariſſ. Alexandro, viginti tres
*ad Sabinum Digeſtorum* libros, *Quæſtionum* viginti.
Hos ſubſequuti ſunt alij incertę ætatis: † Saturnius 8
qui decem libros *ad Edictum* reliquit: Adrianus to-
tidẽ *de Interdictis* ſcripſit: Puteolanus *Adſeſſorum*
aliquot. Horum memoria ſolis libris, ab ipſis con-
ſcriptis, conſeruata eſt, de vita eorum nihil ferè
extat.

## CAPVT LXXXI.

### *De Iureconſultorum veterum munere & officio.*

### SVMMARIA.

1 *Iuriſconſultorum veterum munus in quatuor rebus poſitum, & num. ſeq.*
2 *Formulæ actionum, aliarumq́; rerum, ad I.C. pertinebant.*
3 *Cauere quid. & Cautiones variæ, num. 5.*
4 *Stipulationes cautionales vnde ſic dictæ.*
6 *Legum in ſpeciem pugnantium conciliatio ad I. C. pertinebat.*
7 *Æqui boniq́; interpretatio I.C. propria.*
8 *Iuriſconſulti definitio ex Cicerone.*
9 *Negotialis ſtatus, quid?*
10 *Voluntatis quæſtio facti eſt, de qua I. C. non reſpondent.*

1 IVreconſultorum veterum munus, †in quatuor præcipuè rebus poſitum, collocatúmq; fuit. Primò enim in iudiciorum, id eſt, omnium actionum, quæ & Legis dicebantur, formulis præerant, *l. Barbarius Philippus, ff. de officio prætoris*. Præſcribebant quoque & exprimebant extraordinariarum & pri-
2 uatarum actionum † formulas. Hinc formula Aquiliana, à Gallo Aquilio Iureconſulto expreſſa, *l. Gallus Aquilius, ff. de liberis & poſthumis hæred. inſtit.* Hinc formula fiduciæ, vt inter bonos benè agier oporteret. ita Cicero *in Trebatio*. Hinc etiam formula

muli ſponſionis, de qua Cicero *pro Roſcio.* Omnibus enim de rebus formulę ferè à Iureconſultis cōſtitutæ ſunt: vt Cicero ait *lib.3. Epiſtolarum, Epi.46.*

SECVNDO cauebant,† hoc eſt, conſilium clientibus ſuis fidele dabant: vt in contractibus eò ſecuriores, eóq; tutiores eſſent. Etiam cum conſilio ſuo indemnem ſeruabant. Sic Scæuola ipſe cautè ſemper loquens, cautionē interpretatur, *l.3. ff. de tranſactionibus, l.53. §.1. ff. de actione empti.* Hinc ſtipulationes † cautionales Vlpianus vocat, quòd in ſtipulatione agatur, vt cautior quis & ſecurior reddatur, *l.1 ff. de prætorijs ſtipulat.* Inde quoque tam variç cautiones † à Iureconſultis introductæ ſunt: veluti cautio moratoria, *l.5. §. vlt. ff. de cenſib.* Cautio indemnitatis *l.32. §.1. ff. de negotijs geſtis.* Cautio fœnetatitia, *l.11. C. de pactis dotalib. l.25. C. de adminiſt. tut.* Cautio dotalis *l. vltim. §. fin. ff. de legat. lib.2.* Cautio pollicitationis, *l.9, §. ſed ex facto, ff. de eo quod metus cauſa.* Cautio ſolutæ pecuniæ, *l.2. C. qui accuſare non poſſunt.* Et multæ aliæ. 3 4 5

TERTIO, Si lex † legi obſtabat, hoc eſt, quando caſu & euentu inter ſe confligebant & collidebantur, vt Quintilianus ait: vel ſcripta lex nimis dura erat, & æquitati aduerſabatur, vel cum more maiorum & conſuetudine contendebat, ipſi interpretabantur & conciliabant. Teſtamentorum etiam ſententias, ſi obſcuræ eſſent, vel ambiguæ, eas interpretabantur, & explicabant. 6

POSTREMO, ſi neq; lex extabat, neq; teſtamenta vel pactiones eſſent, † ipſi de iure, quid æquum bonúmq; eſſet interrogati, reſpondebāt. Hinc Cicero Iureconſultum definit: † *Iureconſultus eſt* ( in- 7 8

quit) *qui & legū & conſuetudinis eius qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad reſpondendum, & ad agēdum, & ad cauendum peritus eſt.* In hoc autem poſtremo reſpondendi munere, primi Iureconſulti verſati ſunt: veluti, Papyrius, Appius Claudius, Scipio Naſica, Q. Fabius, & alij. Hi ſui adeundi copiam faciebant, vel publicè tranſuerſo foro deambulando: vel priuatim in ædibus, & de iure interrogati reſpondebant. Reſpondebant verò non de facti quæſtione, id eſt, de ea cuius ſtatus coniecturalis eſt, & vbi coniectura verum quæritur: ſed de iuris quæſtione, id eſt, negotiali. Ita Cicero *in*

9 *libr. 2. de Inuentione*: Negotialis † ſtatus eſt, in quo quid iuris, ex ciuili more & æquitate conſideratur: cui diligentiæ præeſſe apud nos Iureconſulti exiſtimantur. Et *in Topicis.* Nihil hoc ad ius, ad Ciceronē inquibat Gallus noſter: ſi quis ad eum quid tale retulerat, vti de facto reſponderet. Probatur idem ex Vlpiano, *in l. ſtipulatio iſta, 38 §. hi qui ſunt, ff. de verbor. obligat. & in l. nec ſeruus, 41. ff. de peculio.* Itémque ex Paulo *in l. ſi tibi decem millia. §. ſi pactus, ff. de pactis.*

10 Hinc de voluntatis † quæſtione, quæ facti eſt, Iureconſulti non reſpondent, *l. 3. ff. de auro & argen. legato, l. 8. ff. quibus modis pignus vel hypotheca ſol. l. 44. & 94. ff. de verborum obligationib. l. 122. ff. de verborum ſignificationib.*

Profeſſio verò iuris à Tito Coruneano cœpit: eius tamen ſcriptum nullum extat, vt Pomponius ait.

## CAPVT LXXXII.

### *Iureconſulti qui ſcripſerunt, in quotuplici ratione vel iuris genere verſati ſint.*

### SVMMARIA.

1 *Iuriſconſulti in triplici ratione tradendi iuris verſati, & num. 3. 4.*

4 *Pragmaticum ſiue Practicum tractandi iuris genus.*

5 *De familijs Roman. Commentarium promittit author.*

IVreconſulti † in triplici ratione Iuris tradendi verſati ſunt. Aliqui enim in eo iuris genere excelluerunt, quod *pragmaticum*, † vel *practicum* dicitur: videlicet *in Epiſtolis perſcribendis, in Quæſtionibus tractandis, in Reſponſis dandis*. Tali ratione vſi ſunt Papinianus, qui *Quæſtionum* libros 7. *Reſponſorum* libros 9. compoſuit Sabinus libros *Reſponſorum* 2. edidit, Proculus libros *Epiſtolarum* 8. Neratius *Reſponſorum* 3. Pomponius *Epiſtolarum* libros 22. Alij † animum adplicarunt, vt ius *in artem* redigerent, & *in vnum corpus* colligerent. Hi libros *Pandectarum*, vel ſpeciales, vel vniuerſales ediderunt. veluti Iulianus, *Digeſtorũ* libros nonaginta, de *Ambiguitatibus* librum ſingularem, Alphenus libros quadraginta, & alij. Tertij, † explicationẽ vel *ad leges duodecim Tabularum*, vel *ad prætorum edicta*, addide-

runt: vel *breuiaria*, vel *notas* conſcripſerunt. Eo in genere excelluerunt Vlpianus, Paulus, Modeſtinus, Caius, Marcellus, Florentinus, Marcianus, & alij: quemadmodum, quid quiſq; ad ius attulit, ex ſuperioribus facilè cognoſci poteſt.

## CONCLVSIO.

Vitas Iureconſultorum, qua potui breuitate, perſtrinxi. Qui à verò ex clariſſimis ferè ſunt orti familijs, neque tantum iuris cognitione, ſed bellorum magis ſtudio clari fuêre: ideo ſingulari *de Fa-*
5 *milijs* † commentario, copioſior huius rei tractatio (Deo auxiliante) breui extabit.

## CAPVT LXXXIII.

### *De Senatuſconſultis.*

### SVMMARIA.

1 *Senatum Romæ quis inſtituerit: & penes quos poteſtas legendi ſenatores fuerit.*

2 *Senatores quomodo legerentur, & quæ obſeruarentur in eorum lectione, numer. 3. & ſequent. numero 7. 11. 13.*

4 *Ciuis Romanus quis eſſe poterat.*

5 *Fama integra in ſenatore requiritur.*

6 *Genus quot modis ſpectaretur in ſenatoribus.*

8 *Equeſter ordo quaſi gradus ad ſenatorium.*

9 *Ætas ſenatoria, quæ.*

10 *Quæſtura quo anno ætatis geri potuit.*

12 *Cenſus ſenatorius, quantus.*

14 *Princeps ſenatus quis olim dictus.*
15 *Senatorum numerus quantus, & num. 17.*
16 *Patres, conſcripti, lecti, Principes.*
18 *Senatus duplex, legitimus, vel indictus, num. 19.*
20 *Senator ſemel lectus ſemper manebat, niſi remoueretur.*
21 *Cenſores poteſtatem mouendi ſenatu habebant.*
22 *Notam adſcribere, & Notare, quid.*
23 *Iudices eſſe poterant Senatu moti.*
24 *Cenſorum iudicia interdum contraria, & repugnantia.*
25 *Senatu moti, Antonius, & Manilius, & quare.*
26 *Cato Cenſor, quo tempore mulierem cōplecteretur.*
27 *in Senatum venire quibus licuerit.*
28 *Tribunis pleb. an Curiam ingredi permiſſum.*
29 *Præfectus vrbis non habuit ius ſententiæ in ſenatu.*
30 *Sacerdotes in Senatum non veniebant.*
31 *Senatum conuocare qui magiſtratus potuerint, nu. 33. 34.*
32 *Conſulum munus, conuocare ſenatum.*
35 *Senatores conuocabantur aut edicto propoſito, aut voce præconis.*
36 *Senatores an inuiti ire in ſenatum cogerentur.*
38 *Pignora capere, & pignoribus captis coercere, quid.*
39 *Cenſendi modus & neceſſitas in Senatu.*
40 *Senatores prehendi poterant iuſſu conſulis.*
41 *Prehendere quid: & qui magiſtratus prehenſionem habuerint.*
42 *Vocationem qui magiſtratus habuerint.*
43 *Tribuni pleb. coercendi, non vocandi ius habuerūt.*
44 *Labeo à Trib. pleb. vocatus quid reſponderit.*
45 *Senatores qui excuſarentur ne adeſſent.*

46 *Senatus quo in loco haberetur, nu. 50. & quo tempore, num. 53.*
47 *Senaculum quid, & num. 51.*
48 *Senatuſconſultum quando eſſet iuſtum, vel non.*
49 *Ædes ſacræ, non omnes ſunt templa.*
52 *Templi appellatio quid ſignificet.*
54 *Comitiales dies, qui.*
55 *Februarius menſis legationibus exterorum datus.*
56 *Ceremoniæ in habendo ſenatu.*
57 *Rogandarum ſententiarum in ſenatu modus.*
58 *Senatuſconſultum per diſceßionem quomodo fieret.*
59 *Pedarij ſenatores: Pedarij Equites, nu. 61.*
60 *Curulis ſella.*
62 *Senatores non omnes qui ſententiã dicere poterant.*
63 *Senatores pedarij, pedibus in ſententiam euntes.*
64 *Senatuſconſulti duæ ſpecies ſeu genera.*
65 *Ordo rogandi ſententias in ſenatu.*
66 *Domitiani tyrannis in ſenatorum ſententijs cogendis.*
67 *Diſceßio in omni Senatuſconſulto fiebat.*
68 *Senatuſconſultum quoddam tacitum, & quoddam vltimæ neceßitatis, num. 69.*
70 *Sententiam rogatus ſenator, modicè reſpondebat.*
71 *Senatori iuſſa tria, & quæ.*
72 *Breuitas in ſenatore, & in oratore laudatur.*
73 *Senatori neceſſarium noſſe quid?*
74 *Modicè dicendum ſenatori.*
75 *Diem tolli, vel diem eximi quid.*
76 *Catonem prolixius in ſenatu loquentem, Cæſar prehendi iußit.*
77 *Sententijs diſcrepantibus, qua ratione fieret Senatuſconſultum.*

Priuſ-

PRiuſquam dicam quid & quotuplex Senatuſconſultum fuerit, paucis præmonebo, qua ratione Senatus lectus ſit: quis ſenatorum numerus fuerit: quamdiu ipſorum munus durauerit: & qui poteſtatem conuocandi Senatum habuerint: & quas ceremonias, quoſve ritus obſeruauerint.

*Quis inſtituerit† Senatum Romanum, & penes quos legendi munus fuerit.* 1

Primus omnium Senatum inſtituit ROMVLVS. Dionyſ. *lib.* 2. Initio quoque arbitrium legendorum Senatorum penes reges erat: deinde huius ordinis & totius ciuitatis Romanæ diſciplina Cenſoribus commiſſa eſt, lege Ouinia. Feſtus. Paulo pòſt extra ordinem à Conſulibus quoque adlegi cœperunt. Appia. Denique principes ſibi hanc legendi poteſtatem ſumpſerunt.

*Quomodo legebantur,† & quæ in legendis perſonis obſeruabantur.* 2

Dionyſ. *lib.* 2. hac ratione & modo Senatum lectum à Romulo tradit. Centum, inquit, viros ex Patricijs ita ſecreuit. Vnum ex omnibus præſtantiſſimis ipſe declarauit, quem voluit præeſſe rebus vrbanis, ſi quando ad bellũ proficiſceretur. Deinde iuſſit ſingulas tribus tres viros, ætate, prudentia & genere præcipuos ſeligere. Poſt hos nouem ſingulas curias iuſſit denuo tres viros è patricijs maximè idoneos deligere. Adiectis ad illos nouem his XC. quos curiæ crearant, & illo præfecto quem ipſe antea decreuerat centum Senatorum numerum expleuit. De alijs regibus & conſulibus tradit Feſtus, eos legiſſe: ſublegiſſéſque ſibi, quos maximè dignos cenſebant, vel amabant, Senatores.

3 In lectione † autem conſiderabatur, Primò, vt
4 Civis esset. † *Ciuis* verò is eſſe poterat, qui aut Romæ natus eſſet: aut in eo municipio, quod non modò munere honorario cum populo Romano vteretur, ſed & ciuitate, & ſuffragij latione. Qui mos ad annum 662. durauit. Sociali enim bello, quod cum Italicis geſtum eſt, propter denegatam ciuitatem, cuius ipſi ſumma cupiditate flagrabant, maximę parti Italiæ ciuitas data eſt. Tandem innumerabiles peregrini Senatores facti ſunt. nam C. Cæſar quoſdam è Semibarbaris Gallorum recepit in curiam: de qua re vide Suetonium. De bello ſociali vide Flor. *libr.* 71. *& ſequent.* Appian. *libr.* 1. *de bello ciuili*, Plin. *c.* 63. 75. *de viris illuſtr.* Val. *cap.* 6. *lib.* 8. Auguſt. *c.* 17. *&* 26. *lib.* 3. *de ciuitate Dei.* Plin. *c.* 1. *lib.* 33. *Natural. hiſt.* Eutrop. *c.* 1. *lib.* 5. Oroſ. *c.* 18. *lib.* 5. Strab. *lib.* 5. Solin. *cap.* 2. Plutarch. *in Sylla.*

5 2. † Fama: Quia hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum neque vllum ad honorem, neque in curiam aditus erat. Cicero *pro Cluentio.* Qui autem turpi iudicio damnentur, traditur *in Pandectis, de his qui notantur infamia.*

6 3. † Genus: Idque tribus modis ſpectabatur. Vno, vt ſolum patricij. Sext. Pomp. Dionyſ. Liuius, Suetonius, Zonaras, à reliquis diſcrepans. Altero, vt quando iam patebat curia plebeis, ingenuo ſaltem non libertino ſanguine procreati legerentur. Tertiò, quod à Syllæ dominatione ad Cæſaris dictaturam cuſtoditum eſt. Ne proſcriptorum filij cooptarentur.

7 4. † Ordo: Quia oportebat eum equitem
8 fuiſſe. Equeſter enim † ordo quaſi gradus ad Sena-

torium

torium erat:&,vt Liuius *lib.*42.ait,ſeminarium Se-
natus. Ad hunc autem ordinem admittebantur,
qui erant ex infimo ordine,& è plebe:ſed rarius,&
ægrius.Feſtus,& Lāprid.*in Vita Alexandri Seueri.*

5. †ÆTAS:Non enim quauis in ætate in Sena- 9
tū cooptari poterant.Cicero *pro lege Manilia,*Plu-
tarchus *in Pompeio*, Dionyſ.*lib.* 6.Nam priſci Ro-
mani ſenes eligebant, vnde & Senatui nomen in-
ditū,& ipſi Patres vocati ſunt.Sic Saluſtius *in Ca-
tilina*: Delecti,quibus corpus annis infirmum, in-
genium ſapientia validum erat: Reipublicæ con-
ſultabant.Cicero *in Catone*,Ouidius *in Faſtis*,Quin
tilian.*cap.6.libro* 1.Florus,Plutarchus,Eutrop.Dio-
nyſius,qui eos γέροντες appellat.Deinde iunioribus
quoque aditus patêre cœpit.Putat igitur Sigonius,
vir doctiſſimus, annum ſenarium eum qui ſeque-
retur quæſturam, idoneum fuiſſe ad Senatoris le-
ctionem. Quæſtura autem geri † potuit anno æta- 10
tis 27. Quod non multum diſcrepat à lege quàm
de Senatu cooptando Haleſinis C.Claudius,& Bi-
thynijs Cn.Pompeius dedit:Ne quis 30. annis mi-
nor in Senatu eſſet.

6. †MAGISTRATVS: Per gradus enim 11
magiſtratuum, ad ampliſſimum ac ſummum in vr-
be locum perueniebatur.Liu.Dion *lib.*54.Gell.*lib.*
3.Sueton.*in Auguſto.*

7 †CENSVS: Nam ante Auguſtum cenſus 12
Senatorius fuit octoginta millia HS. hoc eſt, 24.
millia coronatorum,& poſt Auguſtum duodecies.
Suetonius *in Vita Auguſti*, Dion. *lib.* 45.Aſcon.*in
Verr.*Seneca *in libr.de beneficijs.*Arnobius *lib.*4.

8 †QVÆSTVS: Non enim cooptabantur 13

in Senatorium ordinem, qui quæſtum turpem & ſordidum exercuerant. Sic Cicero *in Verrinis* dixit, Claudium Pulchrum prætorem ex S.C. Halefinis de Senatu cooptando conſcripſiſſe: in quibus alia multa, tum de quæſtu ſanxiſſe, quem qui feciſſet, ne legeretur.

Cenſores itaque penes quos quandoque lectio Senatorum erat, ſingulis luſtris totum Senatorium ordinem diligenter examinabant: & in demortuorum locum, vel eorum, quos mouerant, nouos ſublegebant. Liu. *libr.* 40. Expleto autem Senatorum legitimo numero, & omnium nominibus in tabulas relatis, ſuo quemq; loco iubebant recitare. Liu. *libr.* 39. Et qui primus legebatur, (legebatur autem

14 ex cenſorio gradu) princeps † erat Senatus. Poſt principem verò Senatus, diſcrimine graduum, ætatum ſeruato, cæteri Senatores & ſcribebantur, & recitabantur, Cicero *pro Domo.*

*De numero Senatorum.*

15 Senatorum numerus † non ſemper vnus & idem fuit, ſed pro temporum ratione interdum auctior, interdum rarior. Romulus enim condita vrbe, centum creauit ex Albanis Senatores: deinde centum, vel (vt alij tradunt) quinquaginta ex Sabinis. Sic Dionyſ. diuerſum Liuius ſcribit. Regnante Tarquinio Priſco, ducentos tantum fuiſſe: centum ab illo lectos, & priores Romuli centum.

Brutus, liberata Republic. ex equeſtri gradu patrum numerum ad trecentorum ſummam expleuit: vel, vt Feſtus ait, regibus vrbe pulſis, P. Valerius conſul, propter inopiam patriciorum, ex plebe adlegit in numerum Senatorum, centum ſexaginta & qua-

& quatuor, vt expleret numerum Senatorum trecentorum. Hi veteres priſcis temporibus† *Patres*, in nouum *conſcripti*, *lecti* appellabantur. Plutarchi ſeculo Senatores è Romanis Patres conſcripti, ab exteris Principes vocabantur. Liu. Appian. Dion, Flor. Cic. Et hic numerus† perdurauit vſque ad an- 16
num vrbis 692. Nam M. Valerio Meſſala, & L. Puppio Piſone Coſſ. omnes ij qui magiſtratus geſſerāt, à Cenſoribus ſupra legitimum numerum, in Senatum lecti ſunt. Sic Dion. Numeri autem mentionem facit Cicero, itemq; Appianus. Cice. *in epiſtolis ad Atticum*. Homines ad XV. Curioni nullū S.C. facienti adſenſerunt, facilè ex altera parte C.D. adfuerunt, & *in oratione ad Senatum:* Quo quidem die cum CDX. Senatores eſſetis. & Appianus: Cùm retuliſſet Curio, ecquid cenſerentne patres & Cæſarem & Pompoium imperium deponere, XXII. in alia omnia, trecenti autem & ſeptuaginta in Curionis ſententiam pedibus iuerunt. 17

Paucos poſt annos C. Iul. Cæſar dictator 900. legit. Dion. *lib.* 43. poſt mortem Cæſaris, Antonius & triumuiri 1000. Sueton. Quem numerum, quia promiſcua turba eò confluebat, Auguſtus diminuit, & ad D.C. redegit. Dion. *lib.* 45.

*Quotuplex fuerit Senatus.*

Senatus aut legitimus† erat, aut erat indictus. 18
Senatus legitimus ſtatis diebus agebatur. Capitol. *in Gord.* Non legitimo, inquit, ſed indicto Senatus die, conſul domi conuentus, cum prætoribus, tribunis & ædilibus in curiā venit. Et Sueton. *in Auguſt.* Sanxit, inquit, ne plus quàm bis in menſe Senatus legitimus ageretur: ſcilicet Kal. & idib. Néve

Septembri Octobríve menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quàm ſorte ductos, per quorum numerum decreta confici poſſent. Et Spart. *in Adria.* Senatui legitimo, cùm in vrbe, vel iuxta vrbem eſſet,

19 ſemper interfuit. Edictus autem, vel indictus † erat, qui ob negocia incidentia repentè indicebatur. Sueton. *in Cæſ.* Sic apud Athenienſ. *νόμιμος ἐκκλησία* dicebatur, *ἡ κυρία καὶ ὡρισμένη ἕξις τοῦ μηνός. σύγκλητος δὲ ἡ ἐξαίφνης γενομένη διάτι κατεπεῖγον*: Legitima concio dicebatur, fixa ſtatáque concio, quæ ter in menſe habebatur: conuoçata autem & indicta quę repentè noua quadam de cauſa fiebat. Suidas, & interpretes Demoſthenis in oratione *περὶ παραπρεσβείας*. Et Appianus *lib. 1. de bello ciuili.* Conſulum alter Opimius nomine, vt in trepidatione mos eſt, nonnullos cum armis in Capitolium feſtinare iubet, Senatúmque per præconem conuocari.

*Quamdiu Senatorium munus durauerit.*

20 Qui ſemel in Senatum lectus erat, † per omnem ætatem in eo ordine permanebat, niſi aut Senatus remouendum cenſuiſſet: aut qui turpi de crimine aliquo, aut de ambitu conuictus, aut à populo dānatus, aut cenſoria animaduerſione notatus eſſet. Sic Cic. *in orat. pro Flac.* Lyſanias adeptus eſt ordinem Senatorum, ſed cum Remp. nimium complecteretur, peculatus damnatus, & bonis, & nomen Senatorium amiſit. Et Zonar. Pōſt cōſtitutum eſt, vt qui ſemel in Senatum lectus eſſet, per omnem ætatem in eo ordine permaneret, niſi aut turpi iudicio damnaretur, aut ob vitæ dedecora pelleretur. Et extat lex Caſſia, quā C. Mario & C. Flauio Coſſ.

Caſſius

Caſſius Lōginus tulit: vt quem populus dānaſſet,
cuive imperium abrogaſſet, in Senatu ne eſſet. Et
Plut. *in Paulo Æmil.* Habent cenſores †poteſtatem 21
mouendi Senatu, qui impurè ac flagitioſè viuunt:
Senatus principem legendi, iuuenes immoderatos
& intemperantes adempto equo notandi. Et Liu.
*lib.* 39. Patrum memoria inſtitutum erat, vt cenſo-
res motis è Senatu adſcriberent notas. Notam au-
tem † adſcribere nihil aliud fuit, quàm cauſam in- 22
famem & ignominioſam in aliquem edere. Et dif-
ferebant inter ſe, notare: ac ordine mouere: quia
ob leuiores cauſas mouebant tantum cēſores, gra-
uioribus ante pollutos ſceleribus notabant. De his
notis ſcribit Vlp. *in l.1.ff. de his qui notan. infam.* Ve-
rū licet Senatu mouerētur, nihilominus tamen iu-
dices † eſſe poterant: itémq; ærarij. Liu. *lib.* 42. & Ci- 23
cero *in orat. pro Cluen.* Prætores vrbis qui iurati de-
bent optimum quemq; in ſelectos iudices referre,
nunquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam
impedimento eſſe duxerunt. Et *in eadem orat.* Atq;
etiam ipſi inter ſe cenſores iudicia tanti eſſe arbi-
trantur, vt alter alterius † iudicium non modò re- 24
prehendat, ſed etiam reſcindat: vt alter de Senatu
moueri velit, alter retineat, & ordine ampliſſimo
dignum exiſtimet. Sic Mamercus, quod cenſuram
annuam ac ſemeſtrem feciſſet, quæ quinquennalis
fuerat, tribu motus eſt: cauſa ignominiæ addita, ꝙ
magiſtratum P.R. imminuiſſet. Liu. *lib.* 5. Sic Anto-
nius Senatu motus † eſt, quòd quam virginem in 25
matrimonium duxerat, repudiaſſet, nullo amico-
rum in conſilio adhibito, Val. *lib.* 2. Et multa alia a-
pud Ciceronem & Liuium, & Senecam & Pliniū

ac Velleium paterculum inueniuntur exempla. Inſigne fertur exemplum de Manilio: qui ideò motus eſt, quòd is præſente filia interdum vxorem eſ-
26 ſet oſculatus: cum Cato cenſor diceret, †Nũquam mulierem in ſuum complexum veniſſe, niſi cum vehemens tonitru extitiſſet: ſeque ioco ſolitum dicere, Ioue tonante ſe felicem eſſe. Plutarch. *in præceptis connubialibus, & in Vita Catonis.*

27 *Quibus in Senatum venire †licuerit.*

Quia Senatores ſenatum cõficiebant, ideò præter Senatores eò venire poterant omnes magiſtratus ad quæſtorem vſq;, Plutar. *in Vita Catonis*: Cato quæſtor in Senatum, quoties haberetur, ſemper venit, & omnes qui honores geſſerant. Tribun. ta-
28 men pleb. priſcis temporibus curiam †ingredi nõ licuiſſe, ſed ante valuas poſitis ſubſellijs decreta patrum attentiſſima cura examinaſſe, autor eſt Vale. *lib.*2. Zonaras autem, pòſt & in curiam, & in Senatoriam dignitatem admiſſos eſſe, ſcribit. Præterea
29 †vrbis præfectum nec ſententiæ ius habuiſſe, Mu-
30 tius apud Gell. ait. Itemq; Pontifices, †Augures & alij qui iouis ſacerdotio publico præditi ciues, niſi quem habuiſſent magiſtratum, aut à cenſoribus lecti eſſent, in Senatum non veniebant.

*Qui habuerint poteſtatem conuocandi Senatum.*

Gellius *libro* 13. ex libro quodam Varronis enumerat eos magiſtratus, per quos more maiorum
31 Senatus olim haberi ſolitus eſt: & fuerunt hi, †Dictator, Conſul, Prætor, Tribunus plebis, Interrex, Præfectus vrbis, neque alius præter hos. Quoties autem vſu veniſſet, vt omnes iſti magiſtratus Ro

mæ

mæ eſſent, tum quo ſuprà ordine ſcripti eſſent, qui eorum prior alijs eſſet, ei potiſſimum Senatum cõſulendi ius fuiſſe. Addit deinde extraordinario iure tribunos quoque militares, qui pro conſulibus fuiſſent: item Decemuiros, quibus imperium conſulare tum eſſet: item triumuiros Reipublicæ conſtituendæ cauſa creatos, ius conſulendi Senatum habuiſſe.

Obſeruandum autem eſt, conuocare Senatum adeo ad conſulum † munus pertinuiſſe, vt abſen- 32
tibus ijs, non ita ſæpè ſupremum conſilium iniretur, Cicero *libro* 2. *Epiſtolarum*. Et quia conſulum æqualis erat & par planè poteſtas, faciléque alter intercedere poterat, ſi eo inuito collega aliquid ageret: ideo non difficulter concluditur, Senatum nunquam, niſi vtriuſque conſenſu habitum. Eodémque modo credibile eſt, Tribunos militares & triumuiros, ſi omnes adeſſent, communi edicto patres citare ſolitos. Minores autem magiſtratus, † & 33
priuati, ac quoties opus erat, Cõſules, aut eos quos enumeraui, adire ſolebant, & ab ijs Senatus cognitionem petere, ipſi per ſe nunquam conuocabant. Liuius *libro* 3. Senatum in diem poſterum indicunt qui aliquando ſpe ipſorum frequenter conuenit. quo facto, proditam à patribus plebs libertatem rata, quod ijs qui iam magiſtratu abiiſſent, priuatiſque ius abeſſet, tanquam iure cogentibus Senatus paruiſſet.

Primus verò omnium C. Iulius Cæſar, poſt † de- 34
cennalem dictaturam, & perpetuam tribunitiam poteſtatem adeptam, Senatum ſolus conuocauit, qui honos Auguſto M. Æmilij Lepidi, & L. Arun-

eij conſulatu decretus eſt, nouo modo, hoc eſt, vt etiamſi nullum magiſtratum haberet, Senatum tamen legere poſſet. Quo exemplo inſequentes Imperatores id iuris ſibi vſurparunt.

*Quæ fuerit ratio conuocandi.*

35 Conuocabantur Senatores † aut edicto aut Coſſ. aut ab alio magiſtratu propoſito: aut præconis voce. Edicto, quoties de re graui deliberandum erat: Præconis voce, cùm aliquid incidiſſet, de quo properè & ſine mora conſulendi eſſent Patres, neque operæ videretur id in aliud tempus differre negotium. Liuius, de Decemuiris. Appianus *libro* 1. *de Opimio*, Cicero *in* 6. *ad Brutum epiſtola*, *&* *libro* 19. *ad Atticū*, *&* *in* 3. *Philipp*. Edicti verò clauſula hæc fuit: Senatores, quibuſque in Senatu ſententiam dicere licet. Priſcis autem tēporibus, cùm in agris adhuc habitarent Senatores, ad eos accerſendos viatores mittebātur. Cicero *in Catone Maiore*, Columell. *lib*. 1.

*Senatores conuocati, adeſſe cogebantur.*

36 Quomodo autem Senatores † in Senatum ire cogebantur, Cicero *Philippica* 1. docet. Quid autem, inquit, erat cauſæ, cur in Senatum heſterno die tam acerbè cogerer? ſolúſne aberam? an non ſæpè minus frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur? ad quam cauſam etiam Appium illum, & cæcum, & ſenem, delatum eſſe, memoriæ proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur? quo in genere Senatores deeſſe non ſolent. Coguntur enim non pi-
37 gnoribus: † ſed eorum, quorum de honore agitur, gratia.

gratia. Quod idem fit, cum de triumpho refertur: ita ſine cura Conſules ſunt, vt penè liberum ſit Senatori, non adeſſe. Et paulo poſt: Quis autem vnquam Senatorem tanto damno coegit? aut quid eſt vltra pignus & mulctam? Verba ſunt Ciceronis conquerentis iniuriam Antonij conſulis, qui non contentus pignoribus captis, aut mulcta dicta cogere in Senatum venire Ciceronem: minatus eſt etiam frequentiſſimo Senatu, cum fabris ſe venturum ad diſturbandam ſubuertendámque domum eius. Idem *lib.* 3 *de Oratore*, de iurgio Philippi conſulis in Senatu, & L. Craſſi, magni illius Oratoris, loquens: Hic, cum homini & vehementi, & diſerto, & inprimis forti, ad reſiſtendum Philippo, quaſi quaſdam verborum faces Craſſus admouiſſet, non tulit ille, & grauiter exarſit: pignoribúſque ablatis, Craſſum inſtitit coercere.

Pignora autem capere, † vel auferre, eſt, quod nunc dicimus captionem bonorum. Coercere igitur pignoribus captis, Cicero dixit: quod nos cogere per bonorum captionem dicimus. Demoſthenes ἐφάπτεσθαι τῶν κτημάτων dicit, quaſi manum facultatibus inijcere: quod etiam græcè τῶν ἐνεχύρων λαμβάνεσθαι dicitur, hoc eſt, pignora capere. Gell. *lib.* 7. pignoris capionem hinc eſſe dictam ab antiquis affirmat, vt vſucapionem. Prehēdere verò eſt apud eos, id quod nos corpore prehendere dicimus: cuius exemplum ſtatim ſubijciemus. 38

Quibus autem modis venire in Senatum, iiſdem etiam cenſere † cogebantur, niſi Tribuni intercederent. Liuius *lib.* 8. ſecundi belli Punici: Itaque Q. 39
Fuluius poſtulauit à Conſule, vt palàm in Senatu

diceret, Promitteréitne patribus, vt in prouincijs decernerẽt? ſtaturúſque eo eſſent, quod cenſuerint? an ad populum laturus? Cum Scipio reſpondiſſet, Se quòd è Republica eſſet, eſſe facturum: tum Fuluius, Non ego (inquit) ignarus quid reſpõſurus facturúſve eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras tentare magis quàm conſulere Senatum. Itaque à vobis Tribuni pleb. poſtulo, vt ſententiam mihi ideò non dicenti, quòd ſi in meam ſententiam diſcedatur, non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, cùm Conſul negaret æquum eſſe, quo minus ſuo quiſque loco Senator rogatus ſententiam diceret: Tribuni decreuerunt, Si conſul Senatum de prouincijs permittit, ſtari eo quod Senatus cenſuerit, nec de ea re ferri ad populum patiemur: ſi non permittit, qui de ea ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega petijt, poſtero die permiſſum Senatui eſt, prouinciæ ita decre-
40 tæ. Prehendi verò Senatores † iuſſu Conſulis poterant. ita Valerius *libro ſecundo*. L. verò Philippus conſul, aduerſus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit. nam ſegnitiem pro Roſtris exprobrans, alio ſibi Senatu opus eſſe dixit. Tantúmque à pœnitentia dicti abfuit, vt etiam L. Craſſo, ſummæ dignitatis & eloquentiæ viro, id in curia grauiter ferenti, manum inijci iuberet. Ille reiecto lictore: Non es, inquit, mihi Philippe Conſul, quia nec ego tibi Senator ſum: id eſt, quia dixiſti te alium Senatum quærere. Et Gellius *libro quarto*; Capito Atteius, in libro quem *de officio Senatorio* compoſuit, ſcriptum hoc reliquit: C. Cæſar, inquit,

quit, Conſul M. Catonem ſententiam rogauit. Ca-
to rem quam conſulebatur, quoniam non è Repu-
blica videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia du-
cendæ longa oratione vtebatur, eximebátque di-
cendo diem. Erat enim ius Senatori, vt ſententiam
rogatus, diceret antè quidquid vellet alius rei, &
quoad vellet. Cęſar conſul viatorem vocauit, eúm-
que cum finem non faceret, prehendi loquentem,
& in carcerem duci iuſſit. Senatus conſurrexit, &
proſequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit,
inuidia facta, Cęſar deſtitit, & mitti Catonem iuſ-
ſit. Hactenus ille. Quid ſit autem prehendere, † & 41
qui magiſtratus prehenſionem, qui que vocatio-
nem habuerint, aut qui vtrumque, aut etiam neu-
trum, Gellius *libro* 13. docet. Vocationem, inquit, † 42
habent conſules, & cæteri qui habent imperium.
Prehenſionem, Tribun. pleb. & alij qui habēt via-
torem, neq; vocationem, neque prehenſionem, vt
Quæſtores, & cæteri qui neque lictorem habent,
neque viatorem. Qui vocationem, ijdem prehen-
dere, tenere, abducere poſſunt. Qui autem iure prę-
hendi, is etiam in vincula duci poteſt. Sed quæren-
tibus nobis, inquit, quam ob cauſam Tribuni, qui
† haberent ſummam coercendi poteſtatem, ius vo- 43
candi non habuerint: illud occurrit, quòd Tribuni
plebis antiquitus creati videntur, non iuri dicen-
do, nec cauſis querelíſque de abſentibus noſcēdis,
ſed interceſſionibus faciendis, quib. pręſentes fuiſ-
ſent, vt iniuria, quæ coram fieret, arceretur: ac pro-
pterea ius ad ſe vocandi ademptum: quoniam vt
vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum & præſen-
tum oculis opus erat. Labeo † igitur Antiſtius, legū 44

morúmque populi Romani periti ſſimus, per viatorem Tribunorum pleb. vocatus, eodem Gellio authore, reſpondit: Ius eos non habere, neque ſe, neque alium quemquam, in cauſa vocandi: cum moribus maiorum Tribu. pl. prehenſionem haberent, vocationem non haberent. Poſſe igitur eos venire, & prehendi ſe iubere: ſed vocandi abſentem, ius non habere.

*Qui excuſentur ne adſint.*

45 Superius dixi, † ſexagenarios excuſari. Prætcrea datur quoque excuſationis venia illis, qui iudiciis operam nauant. Dion. *lib.* 55. Propterea Auguſtus, cum certos dies, quibus Senatus haberetur, conſtituiſſet: cauit, ne ijs diebus ius dicere, vel aliud id genus publicum negotium, quod Senatores impedire poſſet, quo minus in Senatum venirent, attingere fas eſſet. Tertiò excuſabantur, qui familiaris funeris procuratione abeſſent. Sic Cicero *pro Rabirio*. Quartò, qui morbo laborarent, Cicero *in Philipp.* vt ſuprà. An ea, inquit, res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret?

46 *De loco, quo † habebatur Senatus.*

Locus, in quem Senatus conueniebat, *Curia* ap-
47 pellabatur. Feſtus *Senaculum* † vocat. Liuius autem *lib.* 45. & Varro *libro* 4. & Valerius *lib.* 2. *Senaculum* dicunt fuiſſe locum quendam ante curiam, in quo Senatus aut ſeniores conſiſterent, dictum vt γερουσίαν apud Græcos. Hic autem locus publicus erat,
48 & per Augures conſecratus. Iuſtum enim † S. C. vt author eſt Gell. eſſe non poterat, niſi quod in loco per augures conſtituto, quod templum appellaretur, factum eſſet.

Pro-

Propterea & in curia Hoſtilia, & in Pompeia, &
& poſt in Iulia, cùm prophana ea loca fuiſſent, tem-
pla eſſe per Augures conſtituta, refert, vt in iis iu-
ſta Senatuſconſulta fieri poſſent. Scriptúmque Var
ronem reliquiſſe, non omnes ædes ſacras † templa 49
eſſe. Et Seruius *in illud Æneid. lib.* 11. Alta infra limi-
na cogit: Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum
vocetur Senatus, qui non niſi ad publica & augu-
ratò condita loca conuenire conſueuit. Sed ſci-
mus domum Latini auguratò conditam: & ean-
dem tam templum fuiſſe, quàm curiam. Namque
in ſuperioribus legimus, tectum Auguſtum, id eſt,
augurio conditum. Et paulo poſt:

*Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces,*
*Regibus omen erat: hoc illis curia templum.*

Meritò ergo ad domum regis, quaſi ad locum pu-
blicum conuocatur Senatus. nam, vt ait *in* 7.

*Tale intus templo diuûm, patriaque Latinus*
*Sede ſedens.*——

Idcircò etiam in Palatij atrio, † quod auguratò 50
conditum eſt, apud maiores conſulebatur Senatus;
vbi etiam arietes immolabantur, quod (vt in ſepti-
mo dicimus) Virgilius ad Latini tranſtulit domum.
Multi dicunt, peritè Virgilium nec templi, nec cu-
riæ hoc loco feciſſe commemorationem: ſed tan-
tum dixiſſe, intra tecta regia: vt oſtenderet conſi-
lium, quod initur, nõ eſſe comprehendẽdum, quia
nec rectè non eſt inchoatũ. Ea enim quæ dicet La-
tinus, effectu carebunt. Hæc Seruius. Et Nicoſtra-
tus in libro qui inſcribitur, *de Senatu habendo*, de Se
naculo † loquens, inquit: Vbi nunc eſt ædes Con- 51
cordiæ, inter Capitolium & forum: alterũ ad por-

tam Capenam: tertium infra ædem Bellonæ, in quo ceterarum nationum legatis, quos in vrbem admitti nolebant, Senatus dabatur.

52 *Templi* † autem appellatio non tantum ædes dijs conſecratas ſignificat, ſed & omnem locum, modò per Augures conſtitutus ſit, licet campus ſit. Liuius: Propterea bello Hannibalis cum Flaccus caſtra intra portam Eſquilinam Collinamque compoſuiſſet, Conſules eò Senatúſque conuenerunt, & ibi de Rep. conſultarunt. Et Propertius:

*Buccina cogebat priſcos ad verba Quirites,*
*Centum illi in prato ſæpè Senatus erat.*

53 *Quo tempore* † *Senatus ageretur.*

Senatum duplicem fuiſſe, dixi: Legitimum & indictum. *Legitimus* erat, qui vel lege, vel more, ſtatis ſemper ac certis diebus habebatur Kalend. nonis, idibus[maximè autem inſignes, Cal. Ian. Et ante Idib. Martij fuerunt. Bis deinde D. Auguſtus ſanxit, ne plus menſe legitimus Senatus haberetur, ſcilicet Kalend. & idib. néve Septembri, Octobríve menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quàm ſorte ductos.

*Indictis*, qui reliquis diebus, modò Comitiales non erant, vocatu magiſtratus cogebatur. *Comitiales* † autem definit Feſtus, cum in Comitio conue-
54 niebant. Si igitur indicta erant Comitia, ad 3. Non. Mart. quo die legem ferre, aut magiſtratus creare licuit, non potuit ad eam diem, vt Senatus adeſſet, Conſul edicere, ne Senatores vel à petitione, vel à ſuffragijs auocarentur. Ferebant enim ſuffragia etiam tributis comitijs. Si tamen res incidiſſet grauior, quæ Senatus deſideraret cognitionem, Comitia

mitia ex S. C. dilata ſunt. Cicero *pro Murena*: His rebus auditis, meminiſtis fieri S. C. referente me, ne poſtero die Comitia haberentur, vt de his rebus in Senatu agere poſſemus. Et Liuius *libro* 48. Conſul dimiſſis comitijs, Senatum vocauit. Cenſuerunt frequentes ad populum, cum Flacco agẽdum. Prætereà, vt Gellius inquit, Senatuſconſultum nec ante exortum, nec poſt occaſum ſolis factum, ratum fuit. Opus etiam cenſorium fuiſſe exiſtimatos, per quos eo tempore S.C. factum eſſet, quin & menſem totum Februarium, † legationibus exterarum gentium audiendis attributum 55 fuiſſe, multis ex locis conſtat. Cicero *ad Lentulum*: Senatus haberi Februario toto non poteſt, niſi perfectis aut reiectis legationibus, & *ad Quintum Fratrem libro* 2. *epiſt*. 11. Et quòd Gabinia lege ſanctum ſit, ex Kalen. Febr. vſque ad Kalen. Martias, legatis Senatum quotidie dari.

*De ritibus & † ceremonijs in habendo Senatu.* 56

Magiſtratus qui Senatum habiturus erat, primùm omnium immolabat hoſtiam, auſpicabatúrq; ſic lex XII. Tab. omnes magiſtratus iudiciũ, auſpiciúmque habento. inde Appianus ſcribit: Eſt autem mos inquit, in curiam ingreſſuris, prius vti haruſpicina: ac rurſum: In Cæſaris victima cor, vel (vt alij dicunt) caput extorum non eſt inuentũ. Octauius Imperator decreuit, vt Senatores thure ac mero ſupplicarent illi Deo, in cuius templo Senatus habebatur. Dion. *lib*. 54. Poſt hæc Auguſtus in aliud quinquennium præfectus morum factus, ſanxit, vt Senatores quoties in curiam conuenire,

aut ad ſe accedere vellent, ſuffimentum adolerent. Eo & religionis ſtudium inculcabatur, & ſignum conueniendi facilius dabatur. Et Suetonius *in Vita Auguſti*. Quò autem lecti probatiq; & religioſius, & minori moleſtia Senatorio munere fungerentur, ſanxit, vt priuſquam conſideret, quiſquam, thure aut mero ſupplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur. Poſtquam iam de rebus diuinis actum eſſet, tum Patres conſulebant, non ſolum ij qui habebant Senatum, verum & alij magiſtratus: vt ex multis locis apud Ciceronem, Liuium, Dionem colligitur.

57 *De rogandis* † *ſententijs.*

Senatuſconſulta duobus modis fiebant, inquit Gellius *libro* 14. aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas. Vide Gellium. In Senatuſconſulto autem per diſceſſionem, Præco dicebat, Qui hoc cenſetis, illuc tranſite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autem cauſa ſic præibat, ne diceret, Qui

58 non cenſetis. De hoc Senatuſconſulto † per diſceſſionem, ſic ſcribit Suetonius *in Tyberio*: Cum Senatuſcõſultum per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſequutus eſt nemo. Cicero *Philipp.* 3. Cum de Republica relaturus fuiſſet, allato nuncio de Legione quarta, mente concidit. Effugere feſtinans, Senatuſconſultus de ſupplicatione per diſceſſionem fecit, cum id factum eſſet antea nũquam. Gellius *lib.* 3. *capit.* 18. Non pauci ſunt, inquit, qui opi-

59 nantur *Pedarios* † *Senatores* appellatos, qui ſententiam in Senatu non verbis dicerent, ſed in alienam ſenten-

ſententiam pedibus irent. Quid igitur cum Senatuſconſultum per diſceſſionem fiebat? nonne vniuerſi Senatores ſententiam pedibus ferebant? Atqui hæc etiam vocabuli iſtius ratio dicitur, quam C. Baſſus in commentarijs ſuis ſcriptam reliquit. Senatores enim dicit in veteri ætate qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos in curiam honoris gratia vehi: in quo curru † ſella eſſet, ſupra 60
quam deſiderent, quæ ob eam cauſam *Curulis* appellaretur. Sed eos Senatores qui magiſtratum curulem nondum ceperant, pedibus itauiſſe in curiã. Propterea Senatores nondum maioribus honoribus functos, pedarios nominatos. M. autem Varro *in ſatyra Menippea*, quæ *ἱπποκύων* inſcripta
eſt, Equites quoſdam dicit †*pedarios* appellatos: vi- 61
deturque eos ſignificare, qui nondum à conſulibus in Senatum lecti Senatores quidem non erant: ſed quia honoribus populi vſi quidem erant, in Senatum veniebant, & ſententiæ ius habebant. Nam vt ciuilibus magiſtratibus functi, qui nondum à cen-
ſoribus in Senatum lecti erant, Senatores † non e- 62
rant: & quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſententias: ſed quas principes dixerant, in eas deſcendebant. Hoc ſignificabat edictum, quo nunc quoque Coſſ. cum Senatores in curiam vocant, ſeruandæ conſuetudinis cauſa tranſlaticio vtuntur. Verba edicti hæc ſunt: *Senatores quibuſque in Senatu ſententiam dicere licet.* Verſum quoque Laberij, in quo id vocabulum poſitum eſt, notari iuſſimus, quem legimus in Mimo, qui Scriptor inſcriptus eſt.

*Caput ſine lingua, pedaria ſententia eſt.*

Hoc vocabulum à pleriſque barbarè dici animaduertimus. nam pro pedarijs, pedaneos appellant. Hæc Gellius: ex quibus Gellij verbis facilè intelligimus, non fruſtra ab Vlpiano *in l. Vltima, ff. de Senatoribus*, præfinitam, circumſcriptámque *Senatorum* appellationem eſſe. Senatores autē, inquit, accipiendum eſt eos, qui à Patricijs & Conſulibus, vſque ad omnes illuſtres viros deſcendunt: quia & hi ſoli ſententiam dicere poſſunt. Et Cicero *ad Atticum libro primo, epiſtola* 15. Et raptim in eam ſentē-
63 tiam pedarij† cucurrerunt. Et *eodem libro*, Et illud Senatuſconſultum ſumma pedariorum voluntate, nullius noſtrûm authoritate factum. Liuius *libro quinto*. Primores patrum cenſuere, non expectandum iuſtum tempus comitiorum, ſed extemplò nouos tribunos militum creandos eſſe, qui à Kalendis Octobribus magiſtratum acciperent, in qua ſententiam cum pedibus iretur, cæteri tribuni militum nihil contradicere. At enim verò Sergius, Verginiúſque, propter quos pœnitere magiſtratuum eius anni Senatū adparebat, primò deprecari ignominiam: deinde intercedere Senatuſconſulto. Idem *libro nono*: Cū omnes laudibus modò proſequentes virum, in ſententiam eius pedibus irent, tentata pauliſper interceſſio eſt à L. Liuio, & Quin. Melio tribun. Plinius *libro ſecundo Epiſtolarum*. Sed cum fieret diſceſſio, qui cum ſellis curulibus adſtiterant, in Cornuti ſententiam ire cœperunt. Tum illi qui ſe collegæ adnumerari patiebantur, in diuerſum tranſierunt.

64 Secunda Senatuſconſulti ſpecies fuit,† quando ſingulorum ſententiæ exquirebantur. Hoc caſu

poſt

poſt comitia conſularia Conſules deſignati, primi ſententias rogabantur:& eorum is prior, qui priori loco declaratus eſſet. Ante comitia verò, is, qui è cenſoribus princeps Senatus lectus erat, ij deinde quos Conſulibus videbitur: ita tamen, vt ne prætorium conſulari, ædilitium prætorio, tribunitium ædilitio anteferrent. Gellius *libro quarto*. Ante legem quæ nunc de Senatu habendo obſeruatur, ordo † rogandi ſententias varius fuit. Aliàs primus rogabatur, qui à cenſoribus princeps in Senatum lectus erat. Aliàs, qui deſignati Conſules erant. Quidam è Conſulibus ſtudio aut neceſſitudine aliqua adducti, quem is viſum erat, honoris gratia extra ordinem ſententiam primum rogabant. Obſeruatum tamen, cum extra ordinem fieret, ne quis quenquam ex alio quàm conſulari loco ſententiam primum rogaret. Et Dionyſius Halicarnaſſæus: Deinde C. Iulij Cæſaris temporibus moris eſſe cœpit, vt quem ordinem rogandarum ſententiarum Conſul Kalend. Ianuarijs tenuiſſet, eundem toto anno vſurparet. Suetonius in vita Cæſaris: Poſt nouam affinitatem, inquit, Pompeium primum rogare ſententiã cepiſſe, cum Craſſum ſoleret: eſſetq; conſuetudo, vt quem ordinem interrogandi ſententias conſul Kalend. Ianuarijs inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. Octauius verò Auguſtus ſententias de maiore negotio, non more atque ordine, ſed prout libuiſſet perrogabat, vt perinde quiſque animum intenderet, ac ſi cenſendum magis quàm adſentiendum eſſet. Domitiani autem temporibus, † in Imperatoris ſententiam omnes 66 ire, violentia tyrannica cogebantur. Plinius *in Pa-*

*negyrico*. At quis,inquit, antea loqui,quis hiſcere audebat, præter miſeros illos,qui primi interrogãtur? Cæteri quidem defixi,& attoniti,ipſam illam naturam, ac ſedentariam adſentiẽdi neceſſitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus ſolúſq; cenſebat ꝙ ſequerentur omnes,& omnes improbarent, inprimis ipſe qui cenſuerat.

Nullum autem Senatuſconſultum fiebat, vt
67 Gellius teſtatur, † in quo non diſcedebatur. quod & Dionyſius tradit.Præponebantur Conſulares,& Senatores in primis rogabantur ſententias.Qui verò iuniores erant, aut non rogabantur, aut rogati non dicebant, ſed diſcedebant in Seniorum quam vellent ſententiam. Arrogantis enim eſſe videbatur,illorum ſententiæ quidquam addere velle, aut detrahere: iuuenibus præſertim, aut rerum imperitis.Quod omnibus etiam licuit facere,qui ſecundo loco rogabantur,vt nihil cenſerent ipſi,ſed aut verbo aſſentirentur, aut pedibus irent in ſententiã aliorum. Exemplum eſt apud Liuium. M. Liuius erat multis antè annis in Conſulatu, populi iudicio damnatus. Quam ignominiam adeò ægrè tulerat,vt & rus migraret,& per multos annos & vrbe & omni cœtu caruerit hominum. Octauo fermè poſt damnationem anno, M.Claudius Marcellus, & M. Valerius Leuinus conſules, reduxerant eum in vrbem: ſed erat veſte obſoleta, capillóque & barba promiſſa,præferens in vultu habitúque inſignem memoriam ignominiæ acceptæ. L. Veturius & P. Licinius cenſores eum tondere,& ſqualorem deponere,& in Senatum venire, fungique

que alijs publicis muneribus coegerunt. Sed tum quoq; aut verbo aſſentiebatur, aut pedibus in ſententiam ibat, donec cognati hominis eum cauſa, M. Liuij Macati, cùm de fama eius ageretur, ſtantem coegit in Senatu ſententiam dicere.

Fiebat quoque Senatuſconſultum aliquando, quod † *Tacitum* vocabatur. Quod quale fuerit, & quare ſic dictum ſit, oſtendit Capit. *in Gord.* Et ſi aliqua vis ab hoſtibus immineret, quæ vel cogeret humilia ſuſcipere cõſilia, vel aliqua cõſtituere quæ non prius dici, quàm effici oporteret, Senatuſconſultum tacitum fieret. ita vt non ſcribæ aut ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent, ſed Senatores exciperent, & omniũ cenſualiũ ſcribarúmque officia complerent, ne quid fortè proderetur. 68

Fuit & aliud Senatuſconſulti genus, quod † *Vltima neceſſitatis* appellabatur: cùm quid incidiſſet eiuſmodi, vt pro re nata capiendum eſſet præſens conſilium, nec imminens periculum daret deomnibus ad Senatum referendi ſpacium. Tum enim alteri Conſulum, aut Dictatori, dabatur liberè adminiſtrandæ rei poteſtas: vt quidquid feciſſet, authoritate factum Senatus videretur; Liuius *lib.* 3. Tacitum Hernici terrorem incuſſere Patribus, vt quæ forma Senatuſconſulti vltimæ ſemper neceſſitatis habita eſt, Poſthumo alteri Conſulũ negociũ daretur, viderétque quid detrimenti Reſp. caperet. 69

Senator itaque ſententiam rogatus, † modicè reſpondebat. Sic *in lege duodecim Tabul.* Quæcunq; in populo, quæcunque in patribus agentur, modica ſunto. Quod Cicero *lib.* 3. *de Legibus*, explicat: Senatori, inquit, † iuſſa tria ſunt: Vt adſit, nam graui- 70

tatem res habet, cum frequens ordo eſt: Vt loco dicat, id eſt rogatus: Vt modo, ne ſit infinitus: nam
72 breuitas † non modò Senatoris, ſed etiam oratoris magna laus eſt in ſententia. Nec vnquam longa oratione vtendum, niſi aut ſpectante Senatu, quod fit ambitione ſæpiſſimè, cum nullo magiſtratu adiuuāte tolli diem vtile eſt: aut cùm tanta cauſa eſt, vt opus ſit oratoris copia vel ad hortandum, vel ad docendum. Quorum generum in vtroque magnus noſter Cato eſt. Quódque addit, Cauſas populi te-
73 neto: eſt Senatori neceſſarium, † noſſe Rempublicam, idque latè patet: quid habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios Reſpubl. habeat, quos amicos, quos ſtipendiarios: qua quiſq; ſit lege, conditione, fœdere: tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorùm. Videtis iam genus hoc omne ſcientiæ, diligētiæ memoriam eſſe, ſine quo paratus eſſe Senator nullo modo poteſt. Hæc Ci-
74 cero. Senatori igitur modicè † dicendum eſſe, ait: niſi fortè è Republica eſſe putaret, vt longiore oratione vtatur. Quod tum demum erit, cùm res in Senatu decernendi orationis copia, aut ſuadentis, aut docentis indiget. fol. 247. Aut cum ita tempus tulerit, vt mora decernendæ rei quærenda ſit. id quod tum vſuuenit, cùm perniciosæ alicui relationi nullus intercellor magiſtratus in præſentiarum
75 inueniri poteſt. Tunc enim tolli † diem dicendo neceſſe eſt; quod & eximi diem, frequētius dicitur: Sic Gellius *libro* 4. Capito Atteius in libro quem *de Officio Senatorio* compoſuit, ſcriptum hoc reliquit: Caius Cæſar, inquit, Conſul Marcum Catonem ſententiam rogauit. Cato rem, quam conſulebatur,

batur, quoniam non è Republica videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia dicendæ, longa oratione vtebatur, eximebátque dicendo diem. Erat enim ius Senatori, vt ſententiam rogatus, diceret antè, quidquid vellet alius rei, & quoad vellet. Cæſar cõſul viatorem vocauit, eúmq; cùm finem non faceret, prehendit † loquentem, & in carcerem duci iuſſit. 76 Senatus cõſurrexit, & proſequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæſar deſtitit, & mitti Catonem iuſſit. Meminit huius hiſtoriæ Plutarchus *in Cæſare*. Pompeius enim referebat de prouincia Galliarum & Illyrici in quinquennium Cæſari decernenda. Quam relationem Reip. pernicioſam, vt diſcuteret Cato, diem dicendo eximebat: id eſt, perlonga oratione cenſendi tempus conſumebat de induſtria.

*Si ſententiæ controuerſæ erant, † aut tres vel quatuor inueniebantur, qua ratione tum S.C. fiebat.* 77

Senatuſconſultum hoc caſu in eam fiebat partem, quam plures laudaſſent. Sic Liuius *libro* 37. & Gellius *lib.* 5.

## CAPVT LXXXIIII.

### *De Prætorum edictis: Quando pretura cœperit, & quot prætores fuerint.*

### SVMMARIA.

1 *Prætura quando cœperit.*

2 *Pratores duo: Vrbanus, & Peregrinus: eorúmque differentia, num. 3. & quando plures pratores creari cœperint, num. 5.*
4 *Album proponebat ſolus Prator Vrbanus.*
6 *Pomponij error in numero Pratorum.*
7 *Prator fideicommiſſarius, tutelaris, num. 8.*

1 ANnus vrbis 389. inſignis fuit duobus magiſtratibus: *Pratura*, & † *Curuli ædilitate*. Liuius *libro 7. Decadis prima*. Occaſio autem horum magiſtratuum inſtituendorum hæc fuit. Cùm ex veteri inſtituto ſoli patricij in maiorum magiſtratuum poſſeſſione eſſent, quæ quidem res plebis potentiam vehementer debilitabat: Canuleius tribunus pleb. Anno vrbis 309. legem tulit, vt alter Conſul ex plebe crearetur. Patricij itaque poſt hanc Canulei legem, annis octuaginta duob. ſibi denuo quæſiuere honores, pro conceſſo plebi altero conſulatu: Præturam nempè, & ædilitatem curulem. Præturæ autem ea fuit amplitudo & dignitas, vt euocatis belli cauſa Coſſ. penes prætorem vrbanum, ſummum in iure dicundo eſſet imperium: niſi cùm ob Latinas ferias exibant ſingulis annis Conſules. relinquebant enim tum præfectum Latinarum feriarum cauſa.

2 Initiò autem duo † creati ſunt Prætores: vrbanus, qui cùm non ſufficeret, additus eſt peregrinus. Hi duo Prætores iudicijs priuatis præerant. Ille ciuibus inter ſe ius dicebat: hic inter ciues & peregrinos. Ac ſi actio priuata huiuſmodi eſſet, vt de iure potius quã de facto quæreretur, Prætor ad cẽtum viros, velut ad ſuum conſilium, remittebat.

Hono-

Honoratior autem ſemper fuit prætura vrbana,
quàm peregrina: quod ex Appiano & Dione non
obſcurè apparet. Nam Appianus *in libro 2. de bellis*
*ciuilibus*, ſcribit, Brutum & Caſſium prætores deſi-
gnatos, inter ſe contendiſſe, vter iuris dicundi inter
ciues prouinciam obtineret. Et Dion *libro* 42. nar-
rat, prætorem Cæcilium indignè tuliſſe, quòd Cæ-
ſar eam prouinciam collegæ Trebonio dediſſet.
Differebant † autem primò, quod ſoli ciues Ro- 3
mani agere apud vrbanum poterant, peregrini non
poterant. Deinde quod apud illum lege agebatur,
apud hunc autem nequaquam. Itaq; vt eſt *in oratio-*
*ne pro Flacco*, cum Græcus homo Heraclides à C.
Plotio Senatore mancipia quædam petijſſet, & fo-
re diceret vt iudex ſumptus ſententiam ſecundum
reum videret: & ab eo iudice abijt: & quod iudiciũ
lege non erat, cauſam totam reliquit. Poſtremò,
prætor quoq; vrbanus edictum in Albo † propo- 4
nebat, quibus de rebus ius anno ſuo dicturus eſſet:
cum alter id feciſſe, nuſquam reperiatur. Duo autẽ
prætores tantum Romæ fuerunt, per annos 139.

Anno deinde Vrbis 519. cùm in prouinciæ for-
mam redactæ eſſent Sicilia, Sardinia, Gallia Nar-
bonenſis, & Hiſpania, totidem prætores † creati 5
ſunt, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouin-
cialibus præeſſent. Solin. *c.* 21. & Liuius *lib.* 20. Pom-
ponius *in l. 2. ff. de origine iuris.*

Deinde Cornelius Sylla dictator, cum eum præ-
torum numerum non ſatis eſſe videret, aucto à ſe
Quæſtionum perpetuarum numero, quatuor alios
adiecit: atque ita cœperunt decem prætores eſſe.

Iulius Cæſar iterum duos addidit, vt teſtatur

Cornelius *in lib.* 1. *Annalium, de Tyberio*: Candidatos præturæ, inquit, duodecim nominauit, numerum ab Auguſto traditum. Et hortante Senatu vt augeret, iureiurando adſtrinxit, ſe non exceſſurum.

6 Ex quo Cornelij loco, error † Pomponij qui octodecim conſtituit, deregitur.

Deinde Claudius Imperator duos, qui de fideicommiſſis ius diceret, adiecit. Et quibus vnum Titus detraxit: & vnum, qui inter fiſcum & priuatos ius diceret, Nerua addidit. De fideicommiſſario Vlpian. *in cap.* 25. *Inſtitut.* Fideicommiſſa, inquit, non per formulam petuntur, vt legata, ſed cognitio

7 eſt Romæ quidem conſulum aut prætoris † qui *fideicommiſſarius* vocatur: in prouincijs verò præſidum prouinciarum. Facit eius mentionem alibi *ſub l. ſicuti legatum*, 92 *ff. de cond. & demi.* & Paul. *in l. quæſitum*, 78. §. *pen. ff. de leg.* 3. *& l.* 4 *in fin. ff quibus ad liber. proclamare.*

Tandem M. Antoninus Philoſophus tutelarem

8 † prætorem creauit, quemadmodum Iulius Capitolinus ſcribit: cum antea tutores à Conſulibus poſtularentur. Officium eorum erat, cogere tutores, & ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore, & delatam tutelam recipere.

## CAPVT LXXXV.

### *De prætorum munere & officio.*

### SVMMARIA.

1 *Prætor Vrbanus, eiúſque officium multiplex, nu.* 3.

2 *Edictum vnde ſic appellatum.*

4 *Hono-*

4 *Honorarium ſiue prætorium, ius.*
5 *Prætores qui publicis iudicijs præerant, num. 7.*
6 *Quæſtiones perpetuæ vnde ſic dictæ, & quæ, nu. 8.*
9 *Iudex quæſtionis, & num. 11.*
10 *Quæſitor, Quæſtor, Iudex quæſtionis, Princeps iudicum.*

Diſtinguendus eſt prætor Vrbanus, à reliquis prætoribus. Vrbanus † enim iudicijs priuatis 1
præerat. Primum eius & præcipuum officium fuit, vt ius diceret. Vt autem cuique notũ eſſet, de qua re in anno ſuo dicturus eſſet, in albo proponebat: quod deinde à præcedente denunciatione, † *Edi-* 2
*ctum* dici cœpit. Secundò, dabat † bonorum poſ- 3
ſeſſionem ex legibus, ex edicto ſuo, ex Senatuſconſultis. Tertiò, dabat iudicium recuperatorium: itémque arbitros, cùm priuati poſtulabant. Quarto, dabat viam in formulis: Iſtam viam dico. Quintò, dabat tutores ex lege Attilia. Sextò, reſtituebat in integrum, *l. 1. §. de qua autem ff. de poſtulãd. l. 1. & 3. ff. de in integr. reſtitut.* Septimò, iubebat cauere, & mittebat in bonorum poſſeſſionem. *Tit. Vt legatorum vel fideicommiſſorum nomine caueatur, & tit. Vt in poſſeſſione legatorũ & fideicommiſſorum, & tit. de Carboniano edicto, & tit. de ventre in poſſeſſionem mittendo.* Octauò, imponebat decreta ſuper alienationib. bonorum immobiliũ minorum, tit. de reb. eorũ qui ſub tutela vel cura ſunt, *l. cum hi, §. ſi prætor, ff. de tranſactionibus.* Nonò, dabat quoque iudices, quos pro ſuo imperio cogebat iudicare. *l. eum qui, 13. ff. de iuriſdictione omnium iudicum, l. munerum, §. iudicandi, ff. de muneribus*, Idque in cauſis quę verſabantur in iure actionis, vt depoſiti, locati, & ſimili-

bus.Decimò,interdicebat cùm de poſſeſſione, interdum etiam cùm de proprietate ageretur. Vndecimò, ad prætorem quoq; pertinebat indicere ferias. Gellius *lib.*10.*c.*24 & Macrobius *lib.Saturnalium primo*,Sueton.*in Claudio*.Obſeruauítq; ſedulò vt quoties terra in vrbe mouiſſet, ferias aduocata cõcione prætor indiceret. Duodecimò, addicebat cùm in iure ceſſio fiebat.Cicero *de legib.lib.*3.Iuris diſceptator, qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor eſto. Is iuris ciuilis cuſtos eſto. Inde Polybius & Plutarchus ei ſex lictores datos, tradunt, vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellant.Prętoris itaq; vrbani ſumma erat in iure dicundo authoritas: & ea quidem, vt id quod ipſe edicebat, ob eius honorem
4 † *Honorarium* vocaretur. Inde Papinianus ius Prętorium definit,quod prætores introduxerunt adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia,propter vtilitatem publicam.

5 Reliqui,† quotquot erant, præter Vrbanum & Peregrinum, publicis iudicijs præerant, itémque
6 quæſtionibus perpetuis. Quæſtiones verò † *perpetuæ* dicebantur, quòd lege certa quædam forma perpetua erat præſcripta iudicijs, vt noua ſemper lege non opus eſſet. Exercebant itaq; initio ex ve-
7 teri inſtituto quarto † Prætores, iudicia publica: vt Repetundarum, Ambitus, Maieſtatis, Peculatus. Si verò aliquid accidiſſet, de quo extra ordinem,primo quoq; tempore,propter criminis grauitatem aut nouitatem quærendum videretur, ad populum ferebatur, vt quem vellet, ea de re primo quoque tempore quærere iuberet: cúmque veteri more conſtitueretur quæſitor (quemadmodum fa-

ctum

ctum eſt lege Varia, vt quæreretur aduerſus eos quorum ope ſocij aduerſus Rempublicam arma ſumpſiſſent: & lege Manilia, vt quæreretur in eos quorum opera Iugurtha Senatus decreta neglexiſſet) tres quæſtores creati ſunt.

Quia autem L. Cornelius Sylla Quæſtiones perpetuas † adduxit, & quatuor quoque prætores adiecit, inde octo publicis iudicijs præeſſe cœperunt: idque hac ratione. Duo inter ſicarios ius dicebant: vnus de repetundis quærebat, alius de peculatu, alius de ambitu, alius de falſo, alius de maieſtate, alius de vi. Ita Cicero *in oratione pro Cluentio*: vbi ſe vocat prætorem repetundarum, C. Aquilium Gallum ambitus, C. Orchium peculatus, Q. Naſonem de falſo, aut de veneno, M. Pletorium & C. Flaminium inter ſicarios.

Præterea hi prætores ad publicas quæſtiones deſtinati, iudices cogebant: eorúmq; ſortitionem & ſubſortitionem faciebant ex ijs decurijs, quibus tum iudicandi munus incumbebat. Reliqua, quæ ad cauſæ cognitionem pertinebant, iudex † quæſtionis abſoluebat. Nam præter eum prætorem cuius iuriſdictio erat, ſorte creabatur ex numero iudicum vnus, qui & Quæſtor, † & Iudex quæſtionis à Cicerone, & Princeps iudicum ab Aſconio vocatur: vt in iudicio Oppianici prætor erat C. Verres; quæſitor autem ſiue iudex quæſtionis, C. Iunius. In iudicio Cluentij, prætor erat Q. Naſo: iudex quæſtionis, Q. Voconius. In iudicio Verris, de repetundis, prætor erat M. Glabrio, iudex quæſtionis fuit Q. Curtius: vt ex 3. *Verrina* conſtat.

Hoc autem caſu Prætor ipſe pro tribunali ſede-

bat, ac pro imperio iudices cogebat: vt colligitur ex *oratione pro Cluentio,* & *pro Roſcio Amerino.* Iudex
11 verò † quæſtionis, in ſubſelliis cum cæteris iudicibus erat.

## CAPVT LXXXVI.

*De poteſtate prætorum: hoc eſt, ſimplicémne iuriſdictionem, an mixti & meri imperij poteſtatem habuerunt.*

### SVMMARIA.

1 *de Prætorum poteſtate, an iuriſdictionis tantum, an etiam meri vel mixti imperij fuerit, numer.* 12.24.32.38.

2 *Magiſtratus quotuplici poteſtate præditus ſit.*

3 *Iuriſdictio & generis & ſpeciei nomen eſt: & quomodo ſpecialiter accepta, ab imperio diſtinguatur, num.* 4.

5 *Merum imperium qua in re differat à iuriſdictione ſpecialiter ſumpta, & illius exemplum, numer.* 14. & 19.

6 *Animaduerſio diuerſa eſt à iuriſdictione, & nu.* 8.

7 *Magiſtratus alij capitalibus quæſtionibus præerant, alij iuri dicundo.*

9 *Mixti imperij cum iuriſdictione affinitas, & numer.* 22.

10 *Imperium quomodo generaliter & ſpecialiter ſumatur, numer.* 11. *eiuſque duplex ſpecies. numer.* 13.

15 *Merum*

15 *Merum imperium magis eſt legis, quàm magiſtratus.*

16 *Mixtum imperium vnde ſic dictum.*

17 *Merum ius gentium: merum iudicis officium: merum factum.*

18 *Iudex datus ius non dicit, ſed iudicat, & numer. 26.*

20 *Meri imperij diuiſio in ſummum, & non ſummum.*

21 *Capitalis pœna quæ ſit.*

23 *Iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia, & quomodo intelligendum, & nu. 28.*

25 *Recuperatores vnde ſic dicti.*

27 *Iudex datus à Pratore, aliquando dicitur Arbiter, recuperator, iudex pedaneus, delegatus, priuatus, &c.*

29 *Ædiles Curules quomodo ius dicerent; eorumque imperium.*

30 *Theophili interpres, & Æmilius, notantur.*

31 *Prætor Romæ quare creatus.*

33 *Cautiones Prætoriæ, & cautionales ſtipulationes.*

34 *Extraordinaria cognitio quæ, eiuſque exempla.*

35 *Iudex datus non cognoſcit de re inter abſentes, cum quibus iudicium acceptum nec dum fuit.*

36 *Reſtitutio minorum à Prætoris cognitione pendet.*

37 *de Fideicommiſſis ipſe Prætor cognoſcit.*

39 *Merum imperium diu poſt creationem Prætorum lege delatum.*

QVæſtio hæc difficilis, † & ab interpretibus valdè agitata, vt intelligatur, præmittendum eſt, quid ſit iuriſdictio ſimplex: item merum & mixtum imperium? Omnia iudicia inuenta ſunt, 1

& comparata, vel diſtrahendarũ controuerſiarum gratia, vel maleficiorum puniendorum cauſa. Qui
2 dirimendis controuerſijs præeſt magiſtratus,† duplici præditus eſt poteſtate: iuriſdictione, & imperio mixto. Qui verò facinoribus coërcendis præficitur, merũ imperiũ habere dicitur. Qui verò & delictis puniendis, & litibus componendis deſtinatus eſt authoritate publica, is ſummum imperium habere creditur, *l. ſi in aliquam. §. pen. ff. de officio proconſul.* Hoc eſt,
3 *iuriſdictio* † nomen eſt generis, & ſpeciei: generaliter & ſpecialiter accipitur: vt adoptio quoque, quod nomen quidem eſt generale, in duas autem ſpecies diuiditur, *l. 1. ff. de adoptionibus*, & multa alia. Iuriſdictio itaque cum generaliter ſumitur, omnis eſt cognitio, & omne decretum, in quacunque cauſa, ſiue ea ſit ciuilis, ſiue criminalis: vt ius dicere magiſtratus dicatur tum, cùm de re ſibi expoſita ſtatuit, iúſque poſtulantibus reddit: ſiue iudicium diſtrahendæ controuerſiæ, ſiue puniendi maleficij cauſa inſtituatur. Inde Accurſiani, iuriſdictionem hoc modo ſumptam definiunt, vt ſit poteſtas de publico introducta, cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. Quæ quamuis intellecta à multis non ſit, defendi tamen poteſt: vt intelligamus, iuriſdictionem, cùm generaliter accipitur, poteſtatem eſſe, quæ ab imperio non diſtinguatur, *l poteſtatis, ff. de verb. ſignif.* & vt poteſtas ſit publica iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ.

4 Iuriſdictio † verò ſpecialiter accepta, ab imperio diſtinguitur. Apertiſſima eſt hæc diſtinctio apud Vlpianum, cùm ait: Mixtum imperium eſſe, cui

cui iuriſdictio ineſt, *l. imperium. ff. de iuriſdict. omniũ iud.* Quibus verbis oſtendit, mero imperio nullam iuriſdictionem ineſſe, & ob id à mixto quoque differre. Idem quoque rurſus tradit *in l. iubere ff. eodem titu.* & Paul. *in l. 26. ff. ad municipales. & in l. vlt. ff. de officio eius cui mandat.* & Papinianus *in l. 1. §. qui mandatam, ff. eod. tit.* Hoc eſt, hæc iuriſdictio poteſtas quædam eſt publica, dirimendi lites ciuiles, iuxta legum præſcripta, ſiue cognoſcendo, ſiue iudicem dando: & exequendi, etiam litigatorem proteruum coercendi. Exequendi verò ideo, vt iuriſdictio ſecernatur à notione, magiſtratus à iudice pedaneo & ſpeciali, qui notionem tantum habet, non autem coactionem. Apparet igitur iuriſdictionem ſpecialiter ſumptam, ad ciuiles tantùm cauſas pertinere. Qua in re à mero † imperio 5 differt, quod ad cauſas criminales pertinet: cum ſit, habere gladij poteſtatem, ad animaduertendũ in facinoroſos homines: quemadmodum quoque Aſconius Pedianus tradit *in oratione Ciceronis de pratura Vrbana*: vbi de Sicilienſibus loquens, diuidit orationes Ciceronis *in Verrem*, in quatuor capita, & ait, vnum librum ſcriptum eſſe *de iuriſdictione*, quam exercuit in Sicilia Verres: ſecundum, *de frumentis*: tertium, *de ſignis*: quartum, *de ſuppliciis.*

Ergo animaduerſio aliena † proſus diuerſáque 6 eſt à iuriſdictione, quæ tantum in iure dicendo conſiſtit. In vrbe enim Roma magiſtratus alij † ca- 7 pitalibus quæſtionibus præerant, alij iuri dicundo deſtinati. Illi aut ex legis præſcripto, aut ex Senatus conſulto, de capitalibus cognoſcebant: iu-

riſdictio verò ſpecialis ad ciuiles tantum cauſas pertinebat. Quod ex Cicerone manifeſtum ac conſpicuum eſt. Das, inquit, bonorum poſſeſſionem ei, qui non iurauit. Concedo, Prætorium eſt. Adimis ei, qui iurauit? quo exemplo? Præſcriptum iuuat, lex eſt, pœna eſt. Quid ad eum, qui ius dicit? Prætorium eſſe ait, dare poſſeſſionem, quia prætoris officio inſit, ac inhæreat.

8 Animaduertere † autem in eum, qui in legem Corneliam commiſerat, proſcriptum iuuando: id non ius dicentis eſſe, ſed meri imperij ait. Significat igitur mero imperio nihil eſſe cum iuriſdictione commune: contra verò, mixto imperio † magna eſt cum iuriſdictione affinitas,
9 cùm ad eius qui ius dicit officium curámque pertineat. Cùm enim in ciuilibus negociis hoc quoque verſetur imperium; magis tamen ad ius poteſtatis, & iuſſus naturam, quàm iuriſdictionis accedat: mixtum imperium meritò appellatur.

10 Imperium † quoque generaliter & ſpecialiter ſumitur, quemadmodum & iuriſdictio. Quæ quidem homonymia diligenter obſeruanda eſt. Generaliter imperium acceptum, non diſtinguitur à iuriſdictione: quinimò, quæ iuriſdictionis ſunt, dicuntur imperio expediri. Scribit enim Paulus Iureconſultus, eos iudicem dare poſſe, quibus id more conceſſum eſt, propter vim imperij; *l. cùm prætor. 12. ff. de iudiciis.* At propriè iuriſdictio eſt, iudicis dandi licentia, *l. imperium, ad fin. ff. de iuriſdiction.* Et Iulianus: Etſi

prætor

prætor ſit is qui alienam iuriſdictionem exequitur, non tamen pro ſuo imperio agit, *l. 3. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.* Et Caius: Generalis adoptio fit magiſtratus imperio. *l. 2. ff. de adoptionibus.* Cùm tamen adoptio actus legitimus ſit: quem ad iuriſdictionem voluntariam pertinere, Martianus ait. Huc pertinet id, quod Celſus ait, Quod iuſſit vetuitve prætor, contrario imperio tollere & remittere poteſt, *l. quod iuſſit. 14. ff de re iudicata.* Et Paulus Iuriſconſultus inquit: Is qui aduerſus edictum Prætoris ædificauerit, tollere ædificium debet: alioquin luſorium & inane prætoris imperium erit, *l. vltima, ff. ne quid in loco publico*, & rurſus *in l. 4. ff. de receptis arbitris.* Huc pertinet quoque id quod Martianus tradit *in l. munus. 214. ff. de verborum ſignificationibus.* Munus, inquit Martianus, propriè eſt, quod neceſſariò obimus, lege, more, imperióve eius, qui iubendi habet poteſtatem.

Specialius aliquando accipitur imperium, & † diſtinguitur à iuriſdictione, vt apparet ex *l. imperium, & l. iubere. ff. de iuriſdictione omnium iudicum. & l. ea quæ, 26 ff. ad municipales* Ea quæ magis imperij ſunt quàm iuriſdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt *l. 2. & vltim. ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict.* 11

Hoc igitur imperium ſpeciale reliqua omnis poteſtas eſt, præter veram illam ac propriam iuriſdictionem magiſtratus faciendi ea quæ priuatus non poteſt: veluti in prætore imperium, eſt illud ius quod exercet prætor, præter iudicis

dandi licentiam. Licet enim prætor Vrbanus iudicis dandi facultatem habeat, quæ facultas iuriſdictio eſt: non tamen his finibus concluſa fuit,
12 & coangustata vſquequaque prætoris † poteſtas, vt nihil aliud quàm iudicibus à ſe datis, ius æquitatémque præſcribere poſſet. Præter hanc enim facultatem alia facere potuit, quæ non ſunt iuriſdictionis. Poterat enim animaduertere inſidiantium, poterat mulctam dicere in contumacem: poterat bonorum poſſeſſionem dare, vel ſecundum tabulas, vel contra tabulas: poterat in poſſeſſionem mittere, poterat in integrum reſtituere, poterat in vincula duci iubere, & alia quædam exequi, quæ in Imperio quodam conſiſtere dicuntur, neque iuriſdictionis ſunt: modò iuriſdictionem intelligamus, iudicis dandi licentiam.

13 Imperij autem † duplicem conſtituit Vlpianus ſpeciem. Nam ſi poteſtas illa à lege eſt, aut adeò ſi legis eſt, neque ad ius dicentem pertinet, merum imperium, quaſi purum & ſolum eſt, abſque illa ſpeciali iuriſdictione. Sin ipſi per ſe ineſt magiſtratui, & vt Papinianus ſcribit, *l.1.ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.* iure magiſtratus, mixtum appellatur, propter eam quam diximus iuriſdictionis & huiuſce poteſtatis coniunctionem. Quia iuriſdictioni imperium hoc mixtum & coniunctum eſt, pertinétque ad officium ius dicentis, adeò vt, quiſquis habet iuriſdictionem, idem hoc quoque imperium habeat: & qui hoc imperio vtitur, ius dicentis officio fungatur. Qua ratione dicitur transferri mandata iuriſdictio, *l. 5. ff. de officio eius*

*eius cui mandata eſt iuriſdictio.*

Meri † autem imperij exemplum Vlpianus adfert, habere poteſtatem animaduertendi in facinoroſos homines. Illa poteſtas animaduertendi in facinoroſos vel ex lege, vel ex conſtitutione principis, vel ex Senatuſconſult. meri eſt imperij, proríúſque à iuriſdictione, atque ab officio ius dicentis ſeiuncta atque ſeparata. 14

Cùm igitur magiſtratus qui publicum iudicium exercet, verbi cauſa, lege Cornelia de ſicariis reum aliquem pronunciat, aut in legem videri commiſiſſe, vel non commiſiſſe iudicat, ius ipſe non dicit. Quod enim eſt ius quod conſtituit? aut inter quos verò conſtituit? Quid ſi ex lege capite plectendum pronunciat? neque tum quidem ius dicet. nihil enim ad ius dicentem, quæſtiones pertinent capitales: vt ex Cicerone *de prætura Vrbana* conſtat. Verum quicquid id eſt quod pronunciat, lege id antea conſtitutum eſt. Neque pro ſua id facit poteſtate: ſed potius ex legis præſcripto. Vnde non mandatur illud merum imperium, ab eo, cui lex id dederit. Cùm enim imperium hoc legis † magis ſit, quàm magiſtratus, quomodo à magiſtratu mandari poteſt? Lex enim iudicem facit capitalis quæſtionis. alium ipſe facere non poteſt, cùm iudex datus, iudicem dare non poſſit. Cùm autem vrbis prætor bonorum dat poſſeſſionem, quod prætorium eſt, facit: facit, quod iure magiſtratus, non legis conceſſione poteſt. ex edicto enim facit ſuo. Cùm creatus fuit prætor vrbanus Romæ, permiſſum eſt ei bonorum poſſeſſionem dare. Vnde dicitur ex vi imperij id facere, iure ma- 15

dandi licentiam. Licet enim prætor Vrbanus iudicis dandi facultatem habeat, quæ facultas iuriſdictio eſt: non tamen his finibus concluſa fuit,
12 & coanguſtata vſquequaque prætoris † poteſtas, vt nihil aliud quàm iudicibus à ſe datis, ius æquitatémque præſcribere poſſet. Præter hanc enim facultatem alia facere potuit, quæ non ſunt iuriſdictionis. Poterat enim animaduertere inſidiantium, poterat mulctam dicere in contumacem: poterat bonorum poſſeſſionem dare, vel ſecundum tabulas, vel contra tabulas: poterat in poſſeſſionem mittere, poterat in integrum reſtituere, poterat in vincula duci iubere, & alia quædam exequi, quæ in Imperio quodam conſiſtere dicuntur, neque iuriſdictionis ſunt: modò iuriſdictionem intelligamus, iudicis dandi licentiam.

13 Imperij autem † duplicem conſtituit Vlpianus ſpeciem. Nam ſi poteſtas illa à lege eſt, aut adeò ſi legis eſt, neque ad ius dicentem pertinet, merum imperium, quaſi purum & ſolum eſt, abſque illa ſpeciali iuriſdictione. Sin ipſi per ſe ineſt magiſtratui, & vt Papinianus ſcribit, *l.1.ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.* iure magiſtratus, mixtum appellatur, propter eam quam diximus iuriſdictionis & huiuſce poteſtatis coniunctionem. Quia iuriſdictioni imperium hoc mixtum & coniunctum eſt, pertinétque ad officium ius dicentis, adeò vt, quiſquis habet iuriſdictionem, idem hoc quoque imperium habeat: & qui hoc imperio vtitur, ius dicentis officio fungatur. Qua ratione dicitur transferri mandata iuriſdictio, *l. 5. ff. de officio eius*

*eius cui mandata eſt iuriſdictio.*

Meri † autem imperij exemplum Vlpianus ad- 14
fert, habere poteſtatem animaduertendi in faci-
noroſos homines. Illa poteſtas animaduertendi in
facinoroſos vel ex lege, vel ex conſtitutione prin-
cipis, vel ex Senatuſconſult. meri eſt imperij, pror-
ſúſque à iuriſdictione, atque ab officio ius dicentis
ſeiuncta atque ſeparata.

Cùm igitur magiſtratus qui publicum iudi-
cium exercet, verbi cauſa, lege Cornelia de ſicariis
reum aliquem pronunciat, aut in legem videri
commiſiſſe, vel non commiſiſſe iudicat, ius ipſe
non dicit. Quod enim eſt ius quod conſtituit? aut
inter quos verò conſtituit? Quid ſi ex lege capite
plectendum pronunciat? neque tum quidem ius
dicet. nihil enim ad ius dicentem, quæſtiones per-
tinent capitales: vt ex Cicerone *de prætura Vrbana*
conſtat. Verum quicquid id eſt quod pronunciat,
lege id antea conſtitutum eſt. Neque pro ſua id fa-
cit poteſtate: ſed potius ex legis præſcripto. Vnde
non mandatur illud merum imperium, ab eo, cui
lex id dederit. Cùm enim imperium hoc legis
† magis ſit, quàm magiſtratus; quomodo à magi- 15
ſtratu mandari poteſt? Lex enim iudicem facit ca-
pitalis quæſtionis. alium ipſe facere non poteſt,
cùm iudex datus, iudicem dare non poſſit. Cùm
autem vrbis prætor bonorum dat poſſeſſionem,
quod prætorium eſt, facit: facit, quod iure magi-
ſtratus, non legis conceſſione poteſt. ex edicto e-
nim facit ſuo. Cùm creatus fuit prætor vrbanus
Romæ; permiſſum eſt ei bonorum poſſeſſionem
dare. Vnde dicitur ex vi imperij id facere, iure ma-

giſtratus:id eſt, competit ei magiſtratui qui iuriſdictioni præeſt. Nam conſiſtit in imperio quodam, dare bonorum poſſeſſionem. Sed dicitur
16 mixtum, † quia competit iure magiſtratus, nec lege ſpecialiter defertur. Ex quo apparet, merum & mixtum imperium nihil habere commune, ſed
17 contraria eſſe. Ita enim † merum ius gentium Triphoninus dicit, *l. bona fides. ff. depoſiti*: merum iudicis officium, Pomponius *l. 5. ff. de verborum obligat.* & merum factum, Paulus *l. qui res 98. §. mihi Romæ ff. de ſolutionibus*. & meram conditionem. *l. cùm ſeruus. 82. ff. de condit. & demonſt.* Cùm autem iudex à prætore datus, Titium Mæuio in 10. aureos con-
18 demnat, ius † non dicit: ſed iudicat ex eo iure quod Prætor dixerat, cùm iudicium daret. Priuati enim, vt ſæpius diximus, ius non conſtituunt: hoc enim prætoris honori & dignitati conceditur. Vnde eius edicta, *Ius honorarium* appellantur.

Merum igitur imperium Vlpianus ait eſſe, ha-
19 bere † gladij poteſtatem, animaduertendi in facinoroſos homines: quod exempli cauſa ſolummodò dicit. Omnes enim facinoroſi gladio non pu-
21 niuntur: ſed pœnę vel exaſperantur, vel leniuntur, pro modo & qualitate delicti. hoc eſt, Merum imperium publica eſt poteſtas animaduertendi in facinoroſos, nullam ſuapte natura cum iuriſdictione communionem habens. Publica autem poteſtas ideo, vt patria & herilis excludatur. Olim námque pater in filium ius vitæ necíſque habebat, *l. in ſuis. ff. de liberis & poſthum. l. vltim. C. de patria poteſtate.* Exemplum refert Liuius de Horatio, *in lib. 1. decad. 1.* & Valerius Maxim. *lib. 5. cap. 8.* Item

domi-

dominus ſeruum ſuum ſummo ſupplicio afficere poterat. §. 1. *Inſtitut. de iis qui ſunt ſui vel alieni iuris & l. 1. ff. eod. tit.* & Sueton. *in Octauiano.*

Animaduerſio autem in facinoroſos duplex eſt: Capitalis, & non capitalis: vnde diuiſio imperij meri, † in Summum & non ſummum emergit. 20
Summum merum imperium nihil aliud eſt, quàm quod capitalem pœnam adſcribit & irrogat. Et hoc imperium olim à populo Romano, ſummam poteſtatem habente, duntaxat tenebatur, & exercebatur. Non ſummum, quod non capitalem pœnam infert, verùm leuiorem. Pœna verò † capitalis eſt, per quam caput è ciuitate eximitur: hoc 21
eſt, ciuis è ciuium numero exturbatur, *l. 2. ff. de publicis iudiciis. l. 4. ff. ſi quis cautionibus. l. capitalium. ff. de pœnis. l. 2. ff. eod. l. eam. ff. de iure patronatus. l. qui cum. ff. de bonis libertorum. §. capitalia. Inſtitut. de publ. iudic.* Quod fit non ſolum more naturali, ſed etiam ciuili: id eſt, maxima & media capitis diminutione, *l. verum. § ſocietas. ff. pro ſocio. l. capitalium. ff. de pœnis.*

*Mixtum imperium* † definit Vlpianus, vt ſit, 22
cui etiam iuriſdictio ineſt. Affert exemplum de bonorum poſſeſſione, vt oſtendat mixtum imperium cohærere iuriſdictioni. Et quia dixerat, iuriſdictionem imperio ineſſe, docet quid ſit iuriſdictio, quæ mixto imperio ineſt. & ſubiicit: *Iuriſdictio* eſt etiam, iudicis dandi licentia: quaſi diceret: Qui mixtum habet 23
imperium, bonorum poſſeſſionem dare poteſt: nec id tantum, ſed & iudicem dare poteſt: quia iuriſdictionem habet, quæ eſt iudicis

dandi licentia, vnde hæc particula, etiam, alio referri debet, quàm referri conſueuit: quaſi iuriſdictionis ſit, & in poſſeſſionem mittere, & etiam iudicem dare. Hoc enim falſum eſt, niſi generaliter accepto iuriſdictionis vocabulo. Nam ſi ſimpliciter iuriſdictionem definire velimus, particulam, *Etiam*, minimè addi neceſſe eſt. Sed qui iuriſdictionem mixto ineſſe imperio dixerat, & cohærere cum mixto imperio, ne illa indefinita maneret, ſubiicit, Iuriſdictionem etiam eſſe, &c.

24 His præmiſſis, rectè ad poteſtatem † prætoris reſponderi poteſt. Primum prætoris officium, quod in iudicibus dandis conſiſtit, ſimplicis eſt iuriſdictionis. Iudicem enim dabat, qui accepta formula & præſcripto quodam iuris, de facto tantum cognoſceret: præſcribebat ius iudicibus, quod in iudicando ſequerentur. Oſtendunt id omnia ferè Prætorum edicta, quæ *in libris Pandectarum* reperiuntur: in quibus iudicem ſe aut actionem daturum, non autem iudicaturum pollicetur. Huc pertinet quod Vlpianus (vt iam dixi) de officio ius dicentis, id eſt, prætoris, aut ſimilis magiſtratus differens, adfert. Qua etiam ratione prætoris officium ab officio iudicis, & ſtipulatio prætoria à iudiciali diſtinguitur. Hinc Cicero *ad Quintum fratrem*: Quid prætor ſolet iudicare deberi? prætorem vrbanum legimus ius dixiſſe, decreuiſſe: iudicaſſe inter priuatos, non legimus. In cauſaque Quintij ſedit C. Aquilius, non prætor: in cauſa Roſcij, M. Perpenna, non prætor: in cauſa Cecinnæ, recuperatores tres, qui ideo

ideo *Recuperatores* † dicebantur, quod per eos 25
vnuſquiſque debitum recipiebat. tot enim dari
ſolebant: quod ex oratione Cicero *in Verrem*
apertè intelligitur. Ius igitur in vrbe dicebat
prætor vrbis, à quo iudices † dabantur, qui de 26
facto cognoſcebant tantùm: ius enim, ex quo iu-
dicarent, iam habebant. Dabantur autem iu-
dices, homines priuati, in quos maximè con-
ſenſerant litigatores: iubebantúrque intra certa
tempora litem controuerſiámque dirimere, vt
ſcribit Vlpianus *l. 2. §. 1. ff. de iudicijs.* Hic iudex à
prætore datus, aliquando † arbiter. *l. fundum. ff.* 27
*famil. erciſcund.* aliquando recuperator, *χαμαιδι-
κάστης.* item pedanius, iudex datus, iudex dele-
gatus, iudex priuatus, iudex ſpecialis, ſimpli-
citer etiam iudex dicebatur. Hi iudices priuati
erant: nullámque iuriſdictionem, ne mandatam
quidem, habebant, ſed notionem tantùm, *l. 3.*
*ait prætor. ff. de iudicijs.* Iudex enim ita à prætore
datus, Titium Mæuio in aureos decem condem-
nato, ius non dicit: ſed iudicat ex eo iure quod
prætor dixerat, cùm iudicium daret. Nam pri-
uati ius non conſtituunt: hoc enim prætoris
honori & dignitati conceditur. Hinc præto-
rum edicta, Ius honorarium appellamus. Is igi-
tur ſolus qui ius dicit, iudices dat. Qui enim
de capitali fraude quærunt, iudices ipſi ſunt, &
præſides quæſtionis: neque alium iudicio exercen-
do præponere eis licet, niſi fortè lege ea qua quæ-
runt id nominatim cautum ſit, *l. 1. de officio eius
cui.* Cùm igitur in priuatorum negotijs, quæ
prætor decreto expedire non poteſt, iudices

dare poſſit : qui verò merum habet imperium,
28 non poſſit : rectè hæc licentia † iuriſdictionis eſſe dicitur : hoc eſt, eius qui ius dicit, non eorum qui legibus animaduertunt in facinoroſos homines.

*Iuriſdictio* igitur nihil aliud eſt, quàm iudicis dandi, & iudicij conſtituendi licentia: hoc eſt, nihil aliud eſt quàm æquitatis quædam præceptio & præſcriptio, ad quam qui de priuatorum controuerſijs dantur à prætore iudices, ſuam dirigere & accommodare debent ſententiam. Cuius quidem æquitatis magiſter & ſacerdos eſt prætor. Nam quòd ipſe quoque prætor dicit, quòd ipſe in dicendo ſit ſequuturus, ad mixtum id imperium, non ad propriam iuriſdictionem pertinet. Quale illud eſt, quo oſtendit, quemadmodum bonorum poſſeſſionem ſit decreturus, in quam rem propriè dicitur decernere, vt oſtendit Cicero: Poſſum, inquit, ſexcenta decreta proferre, quibus vt ego pecuniam non dicam interceſſiſſe, ipſa decretorum nouitas iniquitáſque declarat, &c.

9 Præterea & Ædiles curules † ius dicebant, iuriſdictionem de certis cauſis habebant, vt & prætores. Edicta etiam proponebant de quibuſdam cauſis, quæ & ipſa iuris honorarij portio ſunt, vt inquit Iuſtinianus §. *prætorum. Inſtitut. de iure natural. gent.* veluti de Ædilitio edicto. Huc pertinet, quòd Papinianus ait, in prætorijs ſtipulationibus contineri ædilitias. Nam & hæ à iuriſdictione veniunt, *l. 5. de verborum obligat.* id eſt, à iuriſdictione Ædilium, qui iuriſdictionem quoque

que habebant, ab Ædilitio edicto: id eſt, iuſſu eiuſdem, vel imperio, vt interpretatur Duarenus. Theophili interpres † addit verbum prætoris, & ita legit: Nam & hæ à iuriſdictione prætoris. Quem ſequutus eſt Æmilius, quaſi Ædiles prætores fuerint. Sed falluntur, & expungenda eſt vox Prætoris. Hoc enim vult Pomponius, quod diximus de Prætorijs ſtipulationibus idem de Ædilitijs dicendum eſſe: quia & hæ iuridiſdictione Ædilium veniunt, ſicut & illæ à iuriſdictione Prætorum. 30

Prætor igitur Romæ † creatus fuit, vt ius diceret in Vrbe, de cauſis negotijſque priuatis: vnde ius dicere Prætor appellatur, *l. ſi filius qui patri. 12. ff. de vulgar. & pupillar. l. 2. ff. de iure deliberandi. l. 1. de iuriſdictione omn. iudic.* Non vt animaduerteret in facinoroſos homines, quod ne conſuli quidem licuit. Populus enim, cuius ſumma poteſtas erat, quoties animaduerſio neceſſaria videbatur, *Quæſitores*, ſiue contracto vocabulo *Quæſtores* inſtituebat, qui aduerſus facinoroſos inquirerent: idque extra ordinem, cùm nulli magiſtratu fungerentur. Quod alijs refragantibus exiſtimat Duarenus, *cap. 53. Diſputationum.* 31

Præterea prætor Vrbanus † mixtum quoque imperium habebat, quando videlicet decreto dabat bonorum poſſeſſionem, decreto iubebat poſſidere, & ea denique decreto exequebatur, quæ mixti ſunt imperij: & quæ, quanquam ſine cauſæ cognitione expediri non poſſint, ſine iudicis tamen ſententia poſſunt. Inde decretum 32

prætoris non malè ſententia prætoris dici poteſt: ait enim Vlpianus, Ex eo decreto actionem in factum naſci, ſicuti ex re iudicata, *l. miles* §. *Vltim. ff. de re iudic.* 4. § *ſi intra. ff. de damno infecto.* Iudicis quoque officium deſcribens Vlpianus, id latiſſimum eſſe dicit. Nam & bonorum poſſeſſionem, inquit, dare poteſt, & in poſſeſſionem mittere, *l.* 1. *l. iubere. ff. de iuriſdictione omnium iudicum.* Secundò: in decernendis quoque cautionibus mixto
33 vtitur imperio. Quæ *cautiones* † *prætoriæ* à Pomponio dicuntur: & non ad iudicij confirmationem fiunt, ſed ad hoc tantum, vt quis cautior & ſecurior reddatur. Dicuntur *cautionales ſtipulationes*, quòd tantùm cautionales ſint, non etiam iudiciales, detracto vocabulo, quod alioqui latè patet. Huius generis ſunt, damni infecti ſtipulatio, rem pupilli ſaluam fore, legatorum nomine, *titu. Vt legatorum nomine.* Ac nonnumquam de rato cautio, quæ & iudicialis eſſe poteſt. Duarenus *in l.* 5. *ff. de Verborum obligation.* Tertiò, aliquando etiam ipſe prætor & præſes cognoſcebat ob certarum cauſarum aut perſonarum fauorem: quæ cognitio extraordinaria dicebatur, quòd hunc ſolennem ordinem iudiciorum non ſeruaret. Et pertinet hæc extraor-
34 dinaria † cognitio ad mixtum imperium. Exempla autem multa ſunt in titu. de extraordinarijs cognitionibus. Vt cùm profeſſores ſalaria petunt, fauor cauſæ & perſonæ poſtulat talem extraordinariam cognitionem. Aliud exemplum huius extraordinariæ cognitionis eſt apud Vlpianum, *ſub l.* 1. §. *per hanc. ff. de rei Vend.* Petuntur libe-

ræ perſo-

tæ perſonæ, & liberi noſtri, non per rei vendicationem: ſed aut præiudicijs aut interdictis, aut cognitione prætoria: id eſt, extraordinaria cognitione iudiciorum dandorum, non ſeruato ordine quo prætor iudices dabat, prætor ipſe cognoſcit. Aliud exemplum eſt apud Iulianum, cum prætor in abſentes pronunciat, ordine edictorum peracto, *l. ſi prætor. 75. ff. de iudicijs.* De quibus Vlpianus fusè tractat *in l. ad peremptorium. 68. cum ſequentibus. ff. de iudicijs.* Iudex datus † de hac re cognoſcere non poteſt: nondum enim cum illis iudicium acceptum fuit. At ante iudicium acceptum nullæ ſunt iudicis partes, ſed prætoris tantum. Aliud exemplum huius cognitionis prætoriæ, eſt in † reſtitutione minorum. Ex edicto prætoris nulli propriè actio vel cautio proficiſcitur, *l. quòd ſi minor. 24. §. vltim. ff. de minorib.* Totum enim hoc, inquit Paulus, proficiſcitur ex prætoris cognitione. Prætor enim in edicto de minoribus non ait, Iudicium dabo, vt in alijs ferè edictis: ſed ait, Animaduertam, *l. 1. ff. de minoribus.* Ex quo oſtendit, ſe ea omnia cognitioni ſuæ reſeruare. 35 36

Idem de fideicommiſſario prætore dicendum eſt. nam & hic ipſe † cognoſcit de fideicommiſſis. Fideicommiſſa, inquit Vlpianus, non per formulam petuntur, vt legata: ſed cognitio eſt Romæ quidem conſulum aut prætoris, qui fideicommiſſarius vocatur: in prouincijs verò, præſidum prouinciarum. 37

Quod verò attinet ad aliquos prætores, præter Vrbanum & Peregrinum, hoc eſt, eos † qui 38

quæſtionibus publicis præerant : ſciendum eſt, eos merum habuiſſe imperium : hoc eſt, poteſtatem animaduertendi in facinoroſos. Hoc enim habent non iure magiſtratus, nec ratione iuriſdictionis, ſed lege ſpeciali, vel Senatuſconſulto, vel conſtitutionibus Principum. Quod quidem im-
39 perium † diu poſt creationem huius magiſtratus lege delatum eſt prætori, *l.2. de origine iuris. l.1. §. qui mandatam. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſdict.* Nam non cuilibet magiſtratui conceſſum eſt ius gladij, imò ne conſuli quidem, verùm illi ſolummodo cui lex ſpecialiter conceſſit. Quare hæc quę ſpecialiter lege deferuntur, diſtinguenda ſunt à iure magiſtratus: Veluti, prætor initio iuriſdictionis gratia creatus eſt Romæ : & de more maiorum comparatum eſt vt iudices daret, interdum & ipſe cognoſceret. Deinde ſubacta Aſia, & redacta in prouinciam, lata eſt lex, vt proconſul ea faceret, quæcunque magiſtratus Romæ exequebatur. Lex igitur eam poteſtatem transfert in proconſulem, non tantum ei ſpecialiter tribuit.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HISTO-

# HISTORIÆ IVRIS CIVILIS LIBER TERTIVS.

Quo traditur: Ius ciuile, quod nunc Pandectarum, Codicis, Inſtitutionum, & Nouellarum nomine continetur, quando & à quibus compoſitum, ac ex tam immenſa librorum multitudine collectum ſit: & qui in iuris ciuilis peritia celebres præcipuè & clari vſque ad noſtra tempora fuerint.

## CAPVT I.

### SVMMARIA.

1 *Ius ciuile quot partibus & difficultatibus conſtiterit ante Iuſtinianum: & quomodo ab ipſo in ordinem redactum. num. 4. 9.*

2 *Iuſtinianus in certa capita ius digeßit.*

3 *Codex Iuſtinianeus vnde compoſitus. nu. 7.*

5 *Inſtitutiones Iuris compoſitæ: earumq́ vtilitas.*

9 *Digeſta quo anno promulgata.*

8 *Iuſtiniani reprehenſores redarguuntur.*

1 IVs Ciuile † ante tempora Iuſtiniani conſtabat lege duodecim Tabular. Plebiſcitis, Senatuſconſultis, & Prætorum edictis, Prudentum reſponſis & libris, Principum conſtitutionibus ac reſcriptis. Quæ omnia cùm vix poſſibile, nec homini datum eſſet perlegere, tantum abeſt plenè exactéque cognoſcere, ac qualemcunq; Iuris ciuilis ideam menti
2 imprimere: Iuſtinianus † huic difficultati remedium poſiturus, & ſummos labores alleuaturus, cogitauit, qua ratione Iuris doctrinam, quæ propria ſua mole laborare cœperat, & quæ multis anfractibus ac perplexis diſpoſitionibus inuoluta erat, & obſcuritate tecta, quàm poſſet optima ratione in certos locos, certáque capita digereret. Quod & olim Pompeius Magnus, & Iulius Cæſar, vterque, niſi bellis impeditus fuiſſet, præſtitiſſent.

Anno igitur imperij ſecundo, qui in annum
3 Chriſti 528. incidit, priorem Codicem, † ex tribus codicib. Gregoriano, Theodoſiano, & Hermogeniano colligi mandauit. Hi autem tres codices continebant *Imperatorum conſtitutiones:* eorum verò maximè, qui ab Adriano & Antonino Pio, vſque ad Iuſtiniani ætatem, ſummam gubernationis tenuerunt. A Iulij enim Cæſaris temporibus vſque ad Adrianum, nullæ fermè conſtitutiones ſuperſunt, niſi vel ab hiſtoricis, vel à Iureconſultis, *in libris Pandectarum*, referantur.

**Has igitur conſtitutiones Principum vſque ad Iuſtinian. quia maxima diſſimilitudine inter ſe pugnabant, & indifferenter ſine iudicio conſarcinatæ fue-**

**tæ fue-**

tæ fuerant, diuus Iuſtinian.† in vnum corpus redigi & digeri iuſſit. Demandata autem fuit hæc opera viris tum in iure peritiſſimis, Triboniano Quæſtori, Dorotheo, Theoph. & aliis. Poſtquam igitur annum in eo opere perficiendo conſumpſiſſent, anno Imperij tertio, Chriſti 529. Idib. Aprilis, priorem codicem iuſſu Iuſtiniani ediderunt, *l.* 1. *C. de Iuſtinianeo codice confirmando.* Anno Imper j 4. anno Chriſti 130. Lãpadio & Oreſte VV. CC. Coſſ. indictione octaua, menſ. Decemb. ex omni veteri iure Romano, quod legibus 12. Tab. Prætorum edictis, Senatuſconſultis, Plebiſcitis, Prudentum reſponſis & libris continebatur, *Pandectas* colligi mandauit. 4

Deinde ne rudes & infirmi diſcentium animi multitudine ac varietate rerum onerati, aut ſtudiũ iuris dẽſererent initio: aut in incomparabili labore, & quotidiana diffidentia in eo verſarentur: *breues Inſtitutiones*, † quæ totius iuris præcipua & ſumma capita cõtinerent, conſcribi iuſſit. Cùm enim ius ipſum in artem redigi & comprehendi mandaſſet, ſequutus ipſam docendi & vtiliſſimam & vſitatiſſimam rationem, Inſtitutiones deinde iuuentuti proponi voluit, vt ex iis totius deinde artis iuris breuia & ſumma capita haurirent, ac præ oculis tanquam ducem quendam & monſtratorem eas Inſtitutiones, in tam ampliſſimo & latè patenti ac vaganti ſtudio haberent. In compoſitione itaque Pandectarum ac Inſtitutionum, quatuor anni inſumpti ſunt. Anno igitur imperij VII. Chriſti 533. menſe Nouembri, primò omnium Inſtitutiones edidit: & eodem anno, menſe ſequen- 5

6 ti poſt, *Digeſta* † promulgauit.

Anno deinde Imperij 8. Chriſti 534. mer ſe No-
7 uembri, nouum † Codicem, priore antiquato, edidit, *l.1. C. de emendatione Codicis Iuſtiniani.* Annis ſequẽtibus & præcedentibus quoque *Nouellas* promulgauit, quæ continentur *in Authenticis*, vel iure Iuſtiniani nouiſſimo. Quo autem anno quælibet conſtitutio Iuſtiniani noua edita promulgatáque ſit, facilè ex ſubſcriptione colligi, cognoſcique poteſt.

Etſi verò noſtra nunc, patrúmque memoria mul-
8 ti fuerunt, † qui Iuſtinianum, quòd huic Operi conficiendo manum admouerit, reprehenderunt: quòd pulcherrimam illam, & tot librorum admirabilem Bibliothecam abrogari & ſupprimi iuſſerit: & quòd coanguſtatis libris, occaſionem nunc perpetuæ obſcuritatis, ac variarum & inexplicatarum diſputationum cauſam præbuerit: arbitror tamen audacter magis id, & temerè, quàm prudenter & modeſtè dici. Verum quidem eſt, mutilos tantum nobis, & imperfectos Iureconſultorum libros obtruſos, ac ex iis ſolummodò ſententias excerptas & deſumptas, ac Pandectis inſertas eſſe. Dubium tamen non eſt, maximam in illis colligendis, dirigendíſque diligentiam & dexteritatem adhibitam fuiſſe: quod ex ipſa Pandectarum compoſitione, & ordinis ratione, vel (vt vulgò dicitur) continuatione facilè apparet.

Deinde impoſſibile, & vni homini datum non fuit, tantam librorum multitudinem, ſine certo ordine diſperſam, cum iudicio percurrere: & quod plus eſt, diſcrepantes diuerſáſque iuris auhorum opi-

opiniones conciliare: & quæ prior, potior, ac rationi magis cõſentanea ſit opinio, animaduertere. id quod nunc mediocri ſtudio ac iudicio fieri poteſt.

Putandum magis eſt, ſingulari Dei beneficio ac inſtinctu Iuſtinianum † ad hoc opus conficiendum, impulſum & deductum fuiſſe. Cùm enim 9 maximæ deinde vaſtationes in Imperio Romano Iuſtinianum ſequutæ ſint, & omnes ferè boni libri vel diſperditi, vel ſaltem mutili ac imperfecti à barbaris redditi: agendæ potius Deo ſunt gratiæ, quòd Iuſtinianum ad horum librorum diligentem Digeſtionem excitarit & impulerit: ac qualiſcunque Iuſtiniani voluntas agnoſcenda, & accipienda eſt. Melius enim optima quæque & ſelectiſſima ex tot prudentum voluminibus habere, quàm vnà cum his minora quoque deperdidiſſe.

Hucuſque de ortu & incremento Iuris ciuilis, nec non Pandectarum quoque, Codicis & Inſtitutionum compoſitione, quàm breuiſſimè dixi. Nũc videndum eſt, quomodo horum librorum interpretationem iuuentuti proponi & tradi voluerit: deinde, per quos: tertiò, in quibus locis: poſtremò, quas ipſe Iuris ſtudioſis immunitates, & quæ priuilegia conceſſerit.

## CAPVT II.

### *De diuiſione Pandectarum.*

### SVMMARIA.

1 *Pandectarum diſtributio in libros 50. & partes ſeptem. num. 2.*

1 PAndectæ, †quæ vniuerſum veteris prudentiæ ius complectuntur, in 50. libros diſtributæ ſunt. Libri, in certos titulos digeſti ſunt. Tituli verò, leges continent. Pro ſubiecta tamen materia, in ſeptem partes à compoſitoribus diuiſæ ſunt, & diſtributæ, generali minúſque accurata diuiſione.

2 Prima pars † τὰ πρῶτα inſcribitur: quæ in quatuor libris ſepoſita eſt prioribus, & prolegomena quædam ac præparatoria iudiciorum continet.

Secunda pars, à lib. 5. Pandect. incipit, & ſeptem ſequentib. libris abſoluitur. continet autem ipſam iudiciorum tractationem.

Tertiam partem à libro duodecimo orditur: eámque rebus creditis, hoc eſt, iis in quibus fidem alienam ſequimur, attribuit, & octo libris abſoluit.

Quarta pars, in lib. 20. *de pignorib. & hypothec.* incipit, & ſimiliter octo libris perficitur.

Quinta pars tractationem vltimarum voluntatum complectitur: & à *lib.* 28. vſque ad *librum* 38. extenditur.

In ſextam partem omnes bonorum poſſeſſiones poſuit: & alia vt *in Pandect.* patet. incipit à *libro* 38. & finitur *lib.* 44.

*Libro* 45. ſeptimam & vltimam partem exorditur, quæ eſt de verborum obligationib. de delictis tam priuatis quàm publicis, *de verbor. ſignif.* Accuratiorem Pandectarum diuiſionem omniúmque titulorum cohærentiam vide apud Hopperum.

CAP.

## CAPVT III.

### *Quæ docendi iuris ratio ante Iuſtinianum in vſu fuerit, & quam Iuſtinianus docendi diſcendiq́ue iuris rationem obſeruari voluerit.*

### SVMMARIA.

1 *Iuris docendi ratio ante Iuſtin. qualis fuerit: & quomodo ab ipſo immutata. nu. 2. & 10.*
3 *Iuſtinianei noui vnde ſic appellati.*
4 *Papinianiſtæ tertij anni auditores iuris.*
5 *Lytæ quarti anni auditores iuris.*
6 *Scholaſtica iuris interpretatio in quatuor conſiſtebat.*
7 *Prolytæ vnde ſic dicti.*
8 *Licentiati hodie vnde nomen habeant.*
9 *Quinquennium iuri diſcendo conſtitutum.*
11 *Auditorium iuris & artium profeſsioni tributum.*
12 *Doctores iuris in quotuplici diſcrimine olim fuerint.*
13 *Academiæ quomodo hodie conſtituantur.*

ANte tempora Iuſtiniani, 1 omnium primò proponebantur diſcentibus libri Inſtitutionum Caij duo: & libri Singulares quatuor: primus, *de veteri re vxoria*: ſecundus, *de tutelis*: tertius, nec non quartus, *de teſtamentis & legatis*. Quos libros integros non explicabant, ſed multas eorum partes quaſi ſuperuacuas prætenibant: neque in ea

explicatione ordinem Edicti perpetui obſeruabant. Secundo anno prima legum pars, quæ τὰ πρῶτα continebat, eis tradebatur, quibuidam titulis exceptis. Poſt eorum ve ò lectionem, neque illam continuam, ſed particularem, aliqui tituli ex illa legum parte quæ de Iudiciis nuncupatur: aliqu deinde ex illa quæ de Rebus appellatur, neg ectis ferè iis quæ & maximè earum rerum propria & vtiliſſima erant. Tertio anno, reliqua quæ ſecundo anno de iudiciis, itémque rebus propoſita non erant, adiungebant: quibus traditis, iter quaſi præmonſtrabant ad Papiniani viri excellentiſſimi, ſcripta. His igitur tantum à profeſſoribus traditis, accedebāt deinde per ſemetipſos ad Pauliniana reſponſa. Erátque is omnis Iuriſprudentiæ percipiendæ in quartum annum finis, quo tempore vix quinquageſima iuris pars ipſis proponebatur. Totum enim Ius ante Iuſtiniani tempora continebatur duobus millibus librorum, verſibus autem trecies centenis. Ea autem lectione ex tam immenſa legum multitudine vix verſuum ſexaginta millia, eóſque vacuæ notionis, perlegebant.

Hanc veterum Iureconſultorum docendi rationem, Iuſtinianus † minus ſufficientem, minúſque
2 commodam aut facilem cùm vidiſſet: prudentum & in iure peritiſſimorum virorum conſilio aliam docendi profitendíque iuris rationem tradidit, & obſeruari mandauit.

Primo enim anno Inſtitutiones, & quatuor priores Pandectarum libros, qui τὰ πρῶτα inſcribuntur, proponi iuuentuti & explicari iuſſit: ita

quidem

quidem, vt ab inſtitutionibus initium ſumeretur: quidquid deinde temporis ſupereſſet, id vt priorũ quatuor librorum explicationi tribueretur omne. Et hanc decreuit eſſe traditionem primi anni integri.

Cúmque dupondij, ridiculo cognomine, hi qui vno anno iuri operam nauaſſent, olim appellarentur: eos non dupondios vt olim, verùm *Iuſtinianeos* †*nouos* appellauit. Voluit enim eos qui rudes ad 3 iuris ſcientiam adſpirare, & ſcita p ioris anni accipere maluerunt, Iuſtiniani nomen mereri: & quòd Inſtitutionum volumen, Iuſtiniano autore emanarit: & quòd leges clarè & dilucidè eo iubente propoſitæ, cognomine quoque mutato hoſce fulgere deceat.

In ſecundo anno, vel de iudiciis libros ſeptem, vel de rebus creditis libros octo, integras abſolui iubet. §. *in ſecundo autem. in proœmio Digeſtorum.* Quib. in finem anni ſingulares quatuor addi vult: nempe librum 26. *de Dotibus*: librum 27. *de Tutelis*: librum 28. *de Teſtamentis*: librum 30. *de Legatis* lib. primo. Vocabantur autem hi qui ſecundo anno in Iuris ſcientia verſati erant, olim *Edictales*.

In tertio anno lectioni de iudiciis, vel rebus creditis denuò repetitis, tres alios ſingulares libros adhiberi mandat: nempe librum 20. 21. & 22. Et tertio anno auditores *Papinianiſtas* † appellat: quòd 4 in iſtis libris, reſponſa Papiniani plurima contineantur. *§. tertij inſuper anni.*

Quarto anno, veteri & vſitato vocabulo λύτας † vocat, quòd leges intelligere, & obſcuritates per 5 ſe explicare poſſint. De quibus vide Politianum

*Miſcellaneorum cap.* 93. Triennium enim exemplo Pythagorici inſtituti iuris auditores coercere voluit, ne temerè & audacter, re nondum benè cognita & percepta, proſilirent. Hodie λύται, *Baccalaurei* appellantur. Legebant hi nihilominus libros ſingulares, à tit. *de Pignoribus*, vſque ad titu. *de Bonorum poſſeſſionibus*. Hoc igitur quadriennio, ſingulis Iuris profeſſoribus quadragenos libros ſcholaſtica prælectione interpretandos conſtituit. Quatuor libros Inſtitutionum, & 36. Pandectarũ,
6 vſque ad titu. *de Bonorum poſſeſſionibus*. Hæc verò ſcholaſtica † interpretatio in quatuor ferè conſiſtebat. Primò, in indicibus vel in inuentarijs colligendis, & verborum ſimplici explicatione. Deinde, quidam paratitla, hoc eſt, breuiſſimas ad ſingulos titulos annotationes ſcribebãt. Tertij, παραφραςικῶς explicabant. Quarti, commentarios vberiores addebant.

7 Quinti anni auditores, προλύται † vocabantur: id eſt, qui ſolutorib. eruditione præſtabant, quaſi anteceſſores τῶν λύτων. Hi conſtitutionum codicem tam legere quàm ſubtiliter intelligere cogebantur. §. *quibus ſi benè ſeſe imbuerint, in proœm. digeſt.*
8 Hi hodie à licentia docendi, *Licentiati* † appellantur.

Tempus itaque, quo iuris ſtudio operam auditores nauare debent, antequàm vel ad docendum admittantur, vel cauſas forenſes tractẽt, *quinquen-*
9 *nium* † à Iuſtiniano conſtitutum eſt. Quod & Romanus Pontifex in reliquis diſciplinis probauit, *c. fin. extra, de magiſtris.*

10 *Vbi† iura tradi voluerit, & à quibus.*

Iuſti-

Iuſtinianus octo iuris profeſſores conſtituit: quorum duos Conſtantinopoli, duos Berythi, ſiue in ciuitate Berythenſium, quatuor Romæ, Iura docere & profiteri voluit. Conſtat autem, tempore Iuſtiniani Theophilum & Cratinum Conſtantinopoli docuiſſe: Dorotheum verò & Anatolium Berythi. *l.1.C.de veteri iur.enucleando.* Tria igitur tantùm loca iuris ſtudio aſſignat, Conſtantinopolin, Berythum & Romam: octo autem profeſſores. Ante Iuſtinianum verò Theodoſius huic docendi muneri tam Romæ quàm Conſtantinopoli duos ſolum præfecit *l. Vnica.C.de ſtudijs liberalib. lib.11.* Habeant igitur auditorium † ſpecialiter 11 noſtrum, in his primum quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero, Grammatici verò decem. In his etiam qui facundia grauitatis pollere noſcuntur, quinque numero ſunt Sophiſtæ, & Grammatici æquè decem. Et quoniam non his artibus tantum adoleſcentiam glorioſam optamus inſtitui, profundioris quoque ſcientiæ atque doctrinæ memoratis magiſtris ſociamus auctores; vnum igitur adiungi cæteris volumus, qui Philoſophiæ arcana rimetur: duos quoque, qui Iuris ac legum voluntates pandant: ita vt vnicuique loca ſpecialiter deputata adſignari faciat tua ſublimitas, ne diſcipuli ſibi inuicem poſſint obſtrepere, vel magiſtri: neve linguarum confuſio permixta, vel vocum aures quorundam aut mentes à ſtudio literarum auertat.

Doctores † autem tempore Iuſtiniani in tripli- 12 ci erant ratione conſtituti: aliqui enim Regentes

erant, hoc eſt, in cingulo & actu docendi conſtituti. alij vacantes, qui docendi munere functi erant: tertij honorarij, qui codicillos doctrinæ ſine adminiſtratione acceperant exemplo aliorum bonorum. Omnes, inquit Valentinianus, priuilegia dignitatum hoc ordine ſeruanda cognoſcant, vt primo loco habeantur hi qui in actu poſiti, illuſtres peregerint adminiſtrationes. Secundò, veniam vocantes, qui præſentes in comitatu illuſtris dignitatis cingulum meruerunt. Tertium verò ordinem eorum proſpicimus, quibus abſentibus cingulum illuſtris mittitur dignitatis. Quartum, honorariorum: qui præſentes à noſtro numine, ſine cingulo, codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti ſunt. Quintum eorum quibus abſentibus ſimiliter ſine cingulo mittuntur illuſtris cingula dignitatis, *l. 2. C. Vt dignitatum ordo ſeruetur, libr. 12.*

Hodie ex priuilegio Pontificis Romani & Au-
13 guſtiſſimi Imperatoris, Academiæ † vel Gymnaſia confirmantur, & terni quaternive in ſingulis Academjis in vtroque iure doctores cingulo donantur: atque exemplo magiſtratuum, niſi remoueantur, perpetui ſunt.

## CAPVT IIII.

### *Apud quos conueniri poſſint iuris ſtudioſi.*

### SVMMARIA.

1 *Iuris ſtudioſi quem magiſtratum habeant.*

2 *Studio-*

2 *Studioſorum priuilegia hodie iniquè attenuantur.*
3 *De priuilegijs Scholaſticorum ſeu ſtudioſorum.*

COmpoſitis Pandectis & Inſtitutionibus & collecto Codice, rationem docendi propoſuit: deinde ibi, & à quibus iura tradi debeant: poſtremò magiſtratum certum Iuris ſtudioſis † adſignat, coram quo conueniri aut accuſari poſſint. 1 Conſtantinopoli igitur, præfectum vrbis iuris ſtudioſis adſignat magiſtratum: Berythi, & præſidem Phœniciæ maritimæ & epiſcopum, & legum profeſſores.

Ex noua verò Friderici conſtitutione, ſiue criminaliter, ſiue ciuiliter pulſentur, recuſato magiſtratu ſeculari, Epiſcopũ habẽt iudicem aut magiſtratum ſuum. *Authent. habita. C. ne filius pro patre.* Hodie, qui in Gymnaſia vel Academiæ magiſtratum habent proprium, quod in aliis quoque profeſſionibus & negotiationibus Anaſtaſius Imperator conceſſit, *l. fina. C. de iuriſdictione omnium iud.* animaduerſi in ſtudioſos ad Rectorem pertinet. Quamuis multi nunc hæc ipſa ſcholarium † pri- 2 uilegia, gratiæ captandæ & maioris authoritatis comparãdæ cauſa, ita attenuent, vt longè iniquior ſtudioſorum ferè ſit conditio, quàm viliſſimorum hominum. Quorum tamen, vt Fridericus ait, nemo non miſereatur, qui amore ſcientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt, vitam ſuam multis periculis exponunt, & à viliſſimis ſæpè hominibus (quod grauiter ferendum eſt) corporales iniurias ſine cauſa perferunt.

De priuilegijs † Scholaſticorum, tempore Im- 3

peratorum, extant plurimi tituli. Titulus 30. *lib.* 12. *C. de priuilegijs ſcholarum.* Et titulus 52. *libr.* 10. *de profeſſoribus & medicis.* Et titulo 15. *libr.* 12. *C. de profeſſoribus Vrbis Conſtantinopol.* Et noua conſtitutio Friderici Imperatoris, edita anno Chriſti 1158. menſe Nouembri. Hodie pleræque vniuerſitates Scholaſticæ & celebres, multis alijs Romanorum Pontificum, Imperatorum & Principum priuilegijs Auguſtæ ſunt. Quibus etiam vetus conſuetudo multum iuris tribuit. habet enim & hæc priuilegij vim, *c. ſuper extra, de verborum ſignification.* Congeſſit multa priuilegia Ludouicus Bologninus, *in d. Authent. habita.* ac alij, quæ priuilegia ſummo labore, ſummóque ſtudio à nobis hinc inde collecta, breui (Deo auxiliante) extabunt.

## CAPVT V.

*Iuris profeſſio quæ Gothicis, Vandalicis & Hunicis irruptionibus in Italia extincta fuit, & deleta: quando, & à quibus reſtaurata, & qui in ea iuris ciuilis Romani interpretatione celebres præcipuè, & inſignes, vſque ad noſtra tempora fuerint.*

### SVMMARIA.

1 *Iuris profeſſio poſt Iuſtin. diu ceſſauit: & Italia ferè per* 500. *annos in tenebris delituit. nu.* 1.

IVSTINIANI temporibus Italia miſerè à Gothis, Hunis & Vandalis afflicta eſt. In quibus moti-

motibus, vt ferè fieri ſolet, omnia ſtudia ſuppreſſa ſunt: Iuris † autem profeſſio, præ cæteris diſciplinis, ceſſauit omninò, & obmutuit. Voluerunt enim Barbari, vnà cum Imperij Romani amplitudine & nomine, leges quoque Romanas delere, ſuáſque interim ſupplantare ac ingerere. Poſtquam igitur ad quingentos † ferè annos Iuris profeſſio in Italia delituiſſet, ſingulari Dei conſilio iterum reuocata, ac in lucem educta eſt. 1 2

## CAPVT VI.

### *Irnerius.*

### SVMMARIA.

1 *Irnerius ſiue VVernerus Germanus primus in Italia Iuris profeſſor: & quo dicendi genere vſus ſit. numer. 3.*

2 *Lotharius Saxo inſtituit vt ius in ſcholis proponeretur. num. 5.*

4 *Ius Rom. amuſsis æquitatis qua omnis Europa nunc vtitur.*

6 *VVerneri ſiue Irnerij Iuriſconſulti Germani laus.*

7 *Sine forenſi exercitatione leges Rom. non cognoſcuntur.*

PRimus itaque VVernerus, † homo Germanus, & qui apud Mechtildam reginam in Italia, gratia plurimum & authoritate tum pollebat, de hoc iure ciuili, in quo ampliſſima ſapientia continetur, præ cæteris benè meritus eſt. Libros enim Iuris ciuilis, qui ignoti tunc prorſus erant facti, è 1

bibliotheca eduxit:vtq́ue in ſcholis proponeren-
2 tur, Lothario † Saxoni author fuit,& ſuaſor. De-
inde ipſe primus Iuris profeſſionem, in Italia col-
lapſam & extinctam, aperuit, & in lucem produ-
xit. Incidit hæc reuocatio & reſtitutio Iuris ciuilis,
3 in annum Chriſti 1150. Vſus eſt genere † docendi
auditoribus quidem vtiliſſimo, ipſi verò difficilli-
mo. Diſperſas enim hinc inde leges& diſcrepantes
inter ſe Iureconſultorum ſententias, acri iudicio
conciliauit. Quantum igitur vtilitatis & commo-
di ea reſtitutione iuris ciuilis hic VVernerus attu-
lerit,facilè apparet. Hoc enim theſauro iuris ciui-
lis, certum quoddam & humanæ rationi conſen-
taneum maximè,conueniénſque ius vniuerſæ Eu-
4 ropæ reſtitutum eſt. Quo iure † tanquam amuſ-
ſi quadam, quæ æquitati & honeſtati publicæ
accommoda eſt, omnes regiones Europæ nunc
vtuntur. Deinde hæ ipſæ Romanorum leges
multa & infinita de communibus officijs huius
vitæ, & optimis moribus præcepta tradunt. Po-
ſtremò, puritas Latinæ linguæ, reſtituto iure i-
terum emergere, renaſci & florere cœpit. Laudan-
dum eſt igitur vtriuſque Imperatoris ſtudium: Iu-
ſtiniani quidem, quòd colligi & componi man-
5 dauerit: Lotharij,† deperditum iterum in ſcholis
proponi & tradi voluerit. Et maximæ Deo gratiæ
agendæ ſunt,quòd in tanta barbarie,in tantis con-
curſionibus,& Imperij Romani ruinis,hanc ipſam
immenſam legum ſapientiam conſeruauit, & ad
6 hæc tempora noſtra propagauit. Laudanda † quo-
que eſt voluntas VVerneri, qui non tantum è Bi-
bliothecis hoc ius eduxit,& quaſi poſtliminio re-

uoca-

uocauit: ſed primus præterea interpretationem addidit. Quanta autem eruditione, quanto iudicio, quantáque memoriæ promptitudine inſtructus fuerit, non difficulter ex eo colligi poteſt, quòd Reſponſa prudentum, ſingulari breuitate & grauitate ſcripta, dextrè explicauit. Quæ omnia præſtari ſanè non potuerunt, niſi à viro Latinæ linguæ peritiſſimo, prudenti, & vſu rerum publicarum exercitatiſſimo. Sine exercitatione enim † forenſi, ne poſſibile quidem fuiſſet leges 7
Romanas cognoſcere. Exceſſit è viuis hic VVerne us, circiter annum Chriſti 1190. ac Bononiæ ſepultus eſt.

## CAPVT VII.

### *Gratianus.*

### SVMMARIA.

1 *Gratianus monachus Decreti collector: eiúſque Epitaphium & monumentum. num. 5. 6.*

2 *Decretorum volumen vnde collectum, & quo anno editum, numer. 3. ab Eugenio Pontif. approbatum, num. 4.*

DVM Iuris ciuilis Romani profeſſio iterum Bononiæ reuocatur, GRATIANVS, † patria 1
Hetruſcus, & S. Proculi apud Bononienſes monachus, circa idem ferè tempus Decretorum † volu- 2
men, ex libris Concillorum, & ſanctorum Patrum ſcriptis collegit. Quà in re imitari voluit Iuſtinianum. Volumen tribus præcipuè membris diſtin-

guitur. quorum primum diſtinctiones centum & vnam continet: ſecundum, cauſas 36. tertium, de Conſecratione inſcribitur. Recitantur de hoc volumine vulgati verſiculi:

*Vna cum centum diſtinctio, ſit tibi prima,*
*Sex ac triginta cauſæ ſunt parte ſecunda.*
*Tertia conſecrat, ac finit diſtinctio quinta.*

3 Edidit autem hoc opus anno † Chriſti 1150. quemadmodum ipſe teſtatur *cap.27. §. ego aditum. 2.quæſt. 6.* Idque tradit etiam Caldermus, *in proœmio Decretalium*: & Cardinalis Alexand. *in præfatione Decreti.*

4 Hoc opus Eugenius † Pontif. approbauit, & in Academijs publicè proponi mandauit. Huius compoſitionis memoria conſeruatur Bononiæ apud D. Petronium, ad ſacellum D. Sebaſtiani.

D. O. M.

5 *Gratiani† Cluſini Cæſarei Iur. & Pont. enucleatoris propè diuini, qui monachus in martyrum Felicis & Naboris æde, abſolutiſſ. ibidem opus Decretorum anno Gratiæ M. C. L I. compilauit, monumentum: quod illi carie ruderibúſque obſordiuerat, hic magnificentius renouatum, Ioannes Franciſcus Aldobrandus Bononienſis IIII. Dictator ære publico inſtaurauit:*

*Anno Salutis M. C C C C. X C V I I I. Idib. Iunij: Ioanne Bentiuolo I I. P. P. Remp. feliciter gubernante.*

6 Et in æde S. Fœlicis, † vbi Gratianus edidit opus Decretorum, in ſaxo vetuſtiſſimo, quod nunc in ſacrario reconditur:

*Hanc*

*Hanc aue partem Lector reuerenter adito:*
*Námq; loci monachus Decretum hic condidit huius,*
*Diuinum Gratianus opus quantumlibet arcto*
*Contentus ſepto: quod, reparanda caducum*
*Et vetus hoc clauſtrum, tolli fuit inde neceſſe.*
*Id tamen Abbate conſtructum eſt Bartholomæo,*
*Mille trecentenis decies ſeptem atque quaternis*
*Annis à Chriſto, pura de Virgine nato.*

## CAPVT VIII.

### *Placentinus.*

### SVMMARIA.

1 *Ex Irnerij Iuriſc. ſchola multi docti prodierunt.*
2 *Placentinus Iuris profeßionem primus in Galliam propagauit.*
3 *Bagarottus, autor Summæ, ſeu Canillationum operis.*

EX ſchola Irnerij † multi doctiſſimi viri prodiere: Iuríſque ſtudium non tam auditorum frequentia, quàm docentium multitudine creſcere, ac ſeſe efferre cœpit: vt ferè nouæ res ſemper ad ſe animos trahunt, alliciúntque. Præ cæteris verò claritudinem iis temporibus adſequutus eſt Placentinus, † qui primus Iuris profeſſionẽ in Galliam propagauit. Scripſit Summam in Codicem & Inſtitutiones. Floruit in monte Peſſulo, vbi eius Epitaphium mutilum extat: 1 2

*Iura Pontificia ac Cæſarea Placentinus præclarè docuit: lites placauit etiam dubias: & ſecundum*

*eadem iura caſtè vixit.*
Cætera legi nequeunt.

3 BAGAROTTVS,† docuit Bononiæ. Scripſit Summam notabilem, quam cauillationum opus nominauit.

## CAPVT IX.

### *Rofredus.*

SVMMARIA.

1 *Rofredus auditor Azonis: eiuſque laus & ſcripta.*
2 *Ioannes Baſianus, eiuſque ſcripta, & Epitaphia, num. 4. 5.*
3 *Azonis præceptor Ioannes Baſianus.*
6 *Immortalem quæ faciant, vel non.*

1 BEneuento †ortus, audiuit Kilianum & Azonem. Ob ingenij ſubtilitatem, & in ſoluendis Iurium quæſtionibus dexteritatem laudatur: quas quidem res longa exercitatione ſibi comparauit. Verſatus eſt in methodica docendi ratione. Scripſit enim Summam ad Ius ciuile: edidit præterea volumen, continens Quæſtiones iuris Ciuilis & Canonici. Extat etiam libellus Rofredi *de Libellis*, & allegantur paſſim eius Diſputationes.

2 IOANNES † Baſianus: Vixit eodem tempore: ſequutus coætaneos, Summam ad Ius ciuile edidit. Hanc Odofredus ventoſam nominat: & ſcribit hunc Baſianum Summam ſuam eo ſtudio ſcripſiſ-
3 ſe, vt Placentinum excitaret. Fuit præceptor †Azonis. Vita functus eſt Bononiæ, & ſepultus in templo

templo S.Antonij, vbi Epitaphium eius conſpicitur:

*Hoc tumulata iacent Baſiani † membra lapillo,* 4
*Quis ſit metra docent quæ ſubſcribuntur in illo.*
*Huic legum patuit victoria caſtris,*
*Nunc cedens fatis ſocialibus inſidet aſtris.*
*Canonicæ coluit Scripturæ plenius ortum,*
*Qua duce promeruit cœleſtem cernere portum.*
*Hic erat Italiæ fidus, reuerentia fratrum.*
*Flos roſeus patriæ, decus orbis, gloria patrum.*
*Obſequiis promptus, & in omni dogmate certus,*
*Conſiliis cautus, humilis, iocundus, apertus.*
*Si tres excipias annos de mille ducentis,*
*Terminus occurrit, quo mortis iura ſubiuit.*
*Inuidus è medio Baſianum † finis ademit:* 5
*Cuius membra breuis hic ſita petra premit.*
*Summus in alterutro Doctoris iure peregit*
*Hactenus officium, quem lapis iſte tegit:*
*Iura duo potuit naturæ ius ſuperare,*
*Hæc duo de proprio mors fugat ima dare:*
*Iſtius meruere ſinu duo iura locari,*
*Solus in Italia qui fuit abſque pari.*
*Non ſibi ſed vitæ moritur fons iuris & artis:*
*Non is ea, ſed eo vita moderna caret.*
*Quiſquis in iſtius cathedram ſuccedere quærit,*
*Pontis reſpectu riuus ineptus erit.*
*Hunc ſociat ſummis Pauli conuerſio turmis.*

Subſcriptum:

*Magnæ igitur virtutis eſt, & ſublimioris ingenij, ſub ſenſu animũ retrahere: duce ratione generoſam erigere mentem, & diuinam ſublimare naturam, vt ad ſuperos*

*inuiſibilis animus aduolare contendat. Nemo diuitiis,*
6 *nemo faſcibus confidat: quia immortalem† iſta non faciunt. Verùm illa eſt feliciſſima hominum hæreditas, iuſtitiam, fidem & caritatem obſeruaſſe.*

## CAPVT X.

### *Antonius Lyus.*

SVMMARIA.

1 *Antonius Lyus quo anno obierit.*
2 *Bulgarus Piſanus Bononiæ profeſſor & Præfectus.*
3 *Vſusfructus omnium bonorum vxori relictus, quid contineat.*
4 *Vgolinus Iuriſc. eiuſque Epitaphium.*
5 *Martinus Iuris gloſſator.*

1 FLoruit † Patauij. Scripta eius nulla extant; Epitaphio memoria ſolummodò eius conſeruata. Conſpicitur Epitaph. in æde D. Steph.

*Iuris prudentum vertici Antonio Lyo, Patauinorum virorum opt. Obiit Anno Salut. M.CC.VIII.*

2 BVLGARVS† Piſis oriundus, Bononiæ iura docuit initiò, deinde ibidem ab Imperatore Præfectus factus eſt. Induxit & defendit conſuetudinem
3 qua vxori, cui vſusfructus † omnium bonorum relictus eſt, ſola eminentia in domo & alimenta conceduntur. Bart. *in l. Titia. ff. de legat. lib.* 3. Scripſit gloſſas ad Ius ciuile. De morte eius nihil certi conſtat.

4 VGOLINVS† floruit tum quoq; Bononiæ. Cõmentarios nullos reliquit. Dicitur ſolummodò Colla-

Collationis decimæ, & librorum *de Feudis* collector eſſe. Epitaphium eius extat Bononiæ apud S. Victorem, vbi Bartolus magnam partem librorum ſuorum emendauit, vt *in proœmio Pandectarum* teſtatur.

*Tranſit, vt viuat, mundana legit alumnus:*
*Mors ſit ei requies, vltima vita Deus.*
*Vrbis honor, mundi ſpeculum, iacet hic Vgolinus:*
*Spiritus aſtra tenet, corpora ſignat humus.*
*Cui fortuna manum reuocans conceſſa tetendit,*
*Cui lex vberius vbera plena dedit.*
*Mens legum cecidit, reliqui latitant Fariſci:*
*Chriſtus, qui venit parcere, pareat ei.*
*Mens reſpondebat veraci conſona lingua,*
*Et par effectus cordis & oris erat.*
*Fraudis, nequitiæ, liuoris & ambitionis*
*Inter conciues vnicus hoſtis erat.*
*Mors voluit mundum ſub certa lege teneri.*
*Nam cinis eſt hodie, qui fuit ignis heri.*

MARTINVS, † eodem tempore celebris fuit. 5
Scripſit gloſſas, quæ à poſteris in controuerſiam ſemper fuêre reuocatæ, ac repudiatæ. Cinus *in l. vnica. §. taceant. C. de rei vxor. act.*

## CAPVT XI.

### *Azo.*

### SVMMARIA.

2 *Azo vbi docuerit.* 1 *dicitur fons legum & vas electionis. nu. 2. eius* Epitaphium *nu. 3.*

1 Bononia † originem traxit. Auditor fuit Ioannis Baſiani. Florere cœpit anno Chriſti 1200. In patria primum iura docuit. Inuidia deinde aliorum preſſus, in montem Peſſulum conceſſit, & ibi Placentino in profeſſione iuris ſucceſſit. Cùm autem in dies clareſceret, & celebritatem nominis maiorem conſequeretur, in patriam reuocatus, & in ſumma authoritate habitus eſt. Sequutus eſt in docendi genere Placentinum, ſcripſit Summam
2 ad omnes titulos Codicis. Baldus vocat eum † *fontem legum, & vas electionis*. Confectus ſenio, rei diuinæ vacare cœpit: & Canonicus factus, Pontificium ius interpretatus eſt. Auditorem tum inter cæteros habuit Ioannem Andreæ. In patria è viuis exceſſit: quo genere mortis, in incerto eſt. Sepultus
3 verò eſt in templo S. Seruatij, vbi erat eius † Epitaphium.

## TRINITATI.

*Azoni Iurecõſultorum numini, Anno Grat. M.CC. hic tumulato: in ſepulchro vetuſtate collapſo, ac inter rudera vix agnito, Ioan. Franciſcus Aldobrãdus Dictator & Conſ. Bonon. P. impenſa, conciui ſuo B. M. memoriam poſuerunt. Anno ſalut. M.CCCC.XVI. V. Id. Octob.*

## CAPVT XII.

### *Accurſius.*

### SVMMARIA.

1 *Accurſius anno 37. ætatis ius audiuit: quo tempore florere cœpit nu. 2. quando obiit nu. 3. eius authoritas.*

*ritas.n.4.filij,& Epitaphium.n.5.*

6 *Iacobus Balduinus Iuriſc. tandem Prætor Genuenſ.*

7 *Statutum Genuenſ. ne Doctores fiant Prætores.*

8 *Ioannes de Blanaſco Iuriſc. eiúſque ſcripta.*

FLorentia † oriundus, fuit Azonis & Ioannis 1
auditor, cùm ageret annum 37. Tantam autem Iuris peritiam in ea ætate matura adſequutus eſt, vt reliqui omnes interpretes plus laboris & operæ in gloſſis eius explicandis, quàm in ipſis legibus interpretandis conſumpſerint. Præceptoris Azonis docendi rationem reliquit, & Irnerium ſequutus eſt. Scripſit igitur *ad ſingulas leges explicationes.* Dubium autem non eſt, quin Accurſius ab Irnerio, Bulgaro, Placentino, Ioanne, Azone, & aliis pleraque mutuatus ſit. Floruit ſub Friderico ſecundo, circiter † annum Chriſti 1227. vt ipſe te- 2
ſtatur *in l. penultim. C. de accuſationibus.* Septennium ante conſumpſit in interpretatione Pandectarum & Authenticorum, vt conſtat ex his quæ dicit *in Auth. Vt proponatur nomen Imperatoris, circa principium. in Verb. Indictionis.* Abſoluta interpretatione Codicis, vitam cum morte commutauit, † annum 3
agens ſeptuageſimum octauum: anno Salut. 1229. vt quidam volunt. Sepultus eſt Bononiæ in monaſterio Minorum. Tanta autem eius fuit authoritas, † vt cùm Bononiæ tum duæ eius artis factio- 4
nes eſſent (quidam enim Bulgarum, quidam Martinum Geziam, dudum vita functos, ſequebantur) ipſe fama ſcientiæ vtramque factionem ad ſuam ſcholam pertraheret. Ad hoc verò eruditionis culmen & faſtigium peruenit, quòd acri præditus

erat ingenio: & quòd omnibus alijs diſciplinis antequàm iuris cognitioni ſe dederet, inſtructus acceſſerat: tum denique, quòd in Reipub. gubernatione longo tempore verſatus erat. Reliquit duos
5 filios, † Franciſcum Iureconſultum, & Ceruottum, referente M. Mantua. Epitaphium ſimpliciſſima inſcriptione cum filio commune habet.

*Sepulchrum Accurſij Gloſſatoris, legum, & eius filij.*

6 IACOBVS † Balduini, ſucceſſit Accurſio in profeſſione, vir haud dubiè longè doctiſſimus, cùm Ioanni Blanaſco aliiſque celeberrimis Bononiæ viris anteponeretur. Tanta dicitur adſiduitate, tantóque ſtudio docuiſſe, vt ruri exiſtens, à lectionibus non vacaret. Relicta profeſſione Genuam euocatus, prætorem ibidem egit. In ea adminiſtratione, cùm ſeuerius in nobilem (qui patrio ſtatuto ſtrangulationis ignominia eximuntur) animaduerteret, prætura iuſſus eſt abire, addito ſtatuto:
7 † Ne in poſterum præturæ is, qui doctoratus dignitate cohoneſtatus eſſet, præficeretur. Albert. *in l.1. C. Vbi Senatores.* In iure nihil edidit: Odofredi auditoris citatione claret.

8 IOANNES † de Blanaſco, natione Burgundus, non modò laudem claritatémque in iuris peritia conſequutus, verùm philoſophus peracutus ſimul eſt habitus. Fuit collega Balduini, Bononiæ. Edidit commentarium in titulum *de Actionibus*, in quo Balduini ſæpiſſimè mentionem facit: nec non Placentini, Rofredi, Azonis, Accurſij. Multa in libel-

libellis Rofredi notauit. Extat præterea liber eius *de ordine iudiciorum* & *variarum Quæſtionum* vnus.

## CAPVT XIII.

### *Gregorius IX.*

### SVMMARIA.

1 *Gregorius IX. Pont. Max.*
2 *Decretales à Gregorio IX. collecta.*
3 *Bernardus Dorna Iuriſc.*

Paulò ante Accurſij obitum, hoc eſt, an. Chriſti 1217. Henricus natione Anagninus, & nepos Innocentij tertij, Pontifex Maxim. factus eſt, vt Gregorius † nonus appellatus. Hic decretales 1
† epiſtolas collegit, & in quinque libros digeſſit, 2
vſus opera Raymondi Barcinonenſis, viri doctiſſimi.

BERNARDVS, † prouincialis ordinis Minorum, cognominatus Dorna, Azonis auditor, varia 3
ſcripſit quondam opuſcula: è quibus extat volumen inſigne *de liberorum conceptionibus.*

## CAPVT XIIII.

### *Innocentius IIII.*

### SVMMARIA.

1 *Innocentij 4. Pontif. Max. familia & iuris ſcientia, eiuſque authoritas nu. 3. & mors nu. 5.*

2 *Petrus Vinea, Imperialis dignitatis aſſertor.*
4 *Cardinalibus roſei galeri inſigne à quo additum.*

SYnibaldus ex celebri Fliſcorum apud Genuenſes familia oriundus, ob inſignem eruditionem & iuris peritiam, quam ſub Azone ſene, Accurſio, & Iacobo Balduino didicerat, Cardinalitia dignitate cohoneſtatus, & tandem Pont. Max. factus eſt,
1 ac Innocentius † quartus appellatus Hic exemplo Accurſij & ſuperiorum, primus Annotationes ad ad ius Pontificium ſcripſit: quas dicitur confeciſſe poſt ſynodum Lugdunenſem, in qua Fridericum ſecundum imperio abdicauit, cùm ibidem longius moraretur.

Scripſit præterea librum de iuriſdictione Imperij, & authoritate Pontificis contra quendam
2 Petrum Vineam, † qui Imperij & omnium aliarum rerum arbitrium Imperatori attribuebat, pōtificiq; authoritatem quam ante vſurpauerat, adimebat. Scripta huius Innocentij in quanta habita
3 fuerint authoritate, † veneratione que, inde facilè conſtat, quòd pater & organum veritatis à multis iuris vtriuſque peritiſſimis viris appelletur. Quamuis autem pro ea qua pollebat poteſtate ſcriptis ſuis facilè authoritatem addere potuerit, eius tamen modeſtiæ fuit, vt veritatem authoritate non prægrauare, verùm liberum iudicium lectori relinquere voluerit.
4 Primus Cardinalibus † roſeum galerum, dignitatis inſigne & ornamentum addidit. Natalem Beatæ virginis Mariæ octonis diebus Eccleſiam celebrare iuſſit. Bononiam ſtu-
5 dio priuauit, & Patauium tranſtulit. Mortuus † eſt

Neapo-

Neapoli,& ad S. Laurentium ſepultus, Anno Chriſti 1254. anno 12. Pontificatus.

## CAPVT XV.

### *Odofredus.*

### SVMMARIA.

1 *Odofredus Beneuentanus: eiuſque ſcripta, & Epitaphium, num. 2.*

PAtria † Beneuentanus, præceptorem habuit Iacobum Balduini. Docuit Bononiæ,& commentarios ad Codicem & Pandectas ſcripſit: præterea *de Formulis actionum lib. 1. de Ordine iudic. libr. 1. de Arte Notariatus libr. 1.* Mortuus eſt Bononiæ, anno 1265. hoc Epitaphio † cohoneſtatus. 1 2

DEO TRI. VNI.

*Pyramidem & ſepulchrum vetuſtate corrupta, qua Albertus genitori ſuo Odofredo legum parenti, Anno Domini M.CCLXV. 3. Nonas Decembris poſuerat, Laurentius Odofredus, Dominici Odofredi poſterioris filius, Alberti trinepos, ſua impenſa in meliorem faciem opere & cultu ſplendidiore reſtituit. Ann. Salut. M. CCCC. XCVII. Calend. Septemb.*

## CAPVT XVI.

### *Bernardus.*

### SVMMARIA.

1 *Bernardus Compoſtellanus author caſuum Decretalium.*

1 INnocentij ſtudio prouocatus Bernardus † Conpoſtellanus presbyter, & eiuſdem Innocentij Capellanus, caſus Decretalium, & librum ſuper Decretalibus confecit: anno Chriſti 1245.

## CAPVT XVII.

### *Hoſtienſis.*

SVMMARIVM.

1 *Hoſtienſis Cardinalis, quo anno floruerit.*

HENRICVS, Seguſiæ natus, Archiepiſcopus
1 Ebredunenſis, atque inde Cardinalis † Hoſtiēſis factus, præſtantiſſimæ in vtroque iure ſcientiæ vir habitus eſt. Scripſit ſuper decretales: & Summam edidit, quæ vulgò Summa HOSTIENSIS vocatur. Floruit anno Chriſti 1255. Hoc proprium ſibi ſumpſit, vt Innocentij opiniones duras reprobet.

## CAPVT XVIII.

### *Speculator.*

SVMMARIA.

1 *Speculator quo anno ediderit ſpeculum iuris.*
2 *De Sacramento egregia ſententia Speculatoris.*
3 *Bartholomæus Brixienſis, eiuſque ſcripta.*
4 *Albertus Galeotti Iuriſc.*
5 *Ioannes de Deo Iuris Doctor & Profeſſor.*
6 *Iacobus de Bellouiſu Iuriſconſultus, Feudorum Commentator.*

GVI-

GVILIELMVS Durati, Prouincialis ordinis Prædicatorum, audiuit Hoſtienſem. Conſcripſit deinde † Speculum iuris, quod edidit anno 1261. Fuit vir exercitationis forenſis peritiſſimus, & ideo Pater practicæ vocatur. Præter iuris cognitionem, maximam in Theologia celebritatem adſequutus eſt. Scripſit præterea librum de Concilio ab omnibus laudatum. Hoc ſolo notatur, quòd multa veterum ſibi adſcripſerit. Mortuus eſt iuuenis, annum trigeſimum non ita multum egreſſus. Huius de re Sacramentaria † fertur ſententia hæc: 1 2

VERBVM AVDIMVS,
MOTVM SENTIMVS:
MODVM NESCIMVS,
PRÆSENTIAM CREDIMVS.

3 BARTHOLOMÆVS † Brixienſis: Vixit hic quoque eodem tempore. Scripſit Additiones ad decreti Gloſſas, eo ordine quo nunc habentur. Scripſit diſputationes quaſdam *in decretalibus, & Chronicon de rebus Italiæ.*

4 ALBERTVS † Galeotti Parmenſis, ſacrorum Canonum & legum profeſſor, in conſilijs plurimum valuit. Scripſit aliqua in Iure. Extat eius ſumma, quæ *Margarita quæſtionum* nuncupatur: & liber vnus *Declarationum.*

5 IOANNES † de Deo: vtriuſque iuris profeſſor, & doctor eximius: ac Philoſophus eruditus, docuit Bononiæ. Edidit *Summam cauillationum*, quæ continetur *libris* 7. Scripſit Tabulam Decreti, Tabulã

Decretalium, Concordantiam Decreti & Decretalium, & varias quæſtiones.

6 IACOBVS † de Bellouiſu Bononienſis, circa hæc tempora in Iuris ciuilis, inprimis vero in Feudorum interpretatione floruit. Scripſit Commentarios *ad Nouellas Conſtitutiones* Iuſtiniani: & poſtquam ſepties Feudorum libros prælegiſſet, Commentarium quoque ad eos edidit. Scripſit præterea practicam iudiciariam in criminalibus, & librum *Quæſtionum.*

## CAPVT XIX.

### *Ipho.*

### SVMMARIA.

1 *Ipho Iuriſc. eiuſque laudes: relatus inter duos, nu. 2.*

1 EX Britannia † claris & opulentis parentibus ortus eſt. Lutetiam primum literarum gratia miſſus, confirmatiore ætate Iuris cognoſcẽdi cauſa Aureliam ſe contulit. Abſoluto ſtudiorum curſu in patriam reuocatus, ob excellentem eruditionem, & morum vitæque ſanctimoniam ab epiſcopo Trecorenſi accerſitus, & cauſis audiendis præfectus eſt. Præfecturam eam tam ſanctè, tam innocenter, tam clementer adminiſtrauit, vt nullius rei præter virtutem appetens fuiſſe videretur. Addidit ingenij dotibus & virtutibus multis, miſerationem erga pauperes, quos qua poterat ratione ſubleuabat, & iuuabat. Floruit ſub Philippo Pulchro, Galliarum rege, cuius gubernatio incidit in annum M.CC.

M.CC.LXXXV. Vita functus eſt, cùm annum quinquageſimum expleuiſſet: Et non tantum vulgi iudicio, ſed Pontificis quoque authoritate † inter diuos relatus: & ipſius memoriæ feſtus dies 6. Kalen. Septemb. decretus eſt. 2

## CAPVT XX.

### *Bonifacius Octauus.*

### SVMMARIA.

1 *Bonifacius VIII. Pont. quid egerit: nu.3. & quomodo in carcere mortuus ſit, nu.4.*

2 *Cæliſtinus Pont. cur abdicarit ſe Pontificatu.*

5 *Sextus Decretalium à quo publicatus.*

FVit natione † Campanus, patria Anagninus, 1
Benedictus antea vocatus: vir callido, malicioſóque ingenio. Pontifex creatus eſt anno 1295. Ad pontificatum autem hoc aſtu peruenit. Subornauit quendam, qui in conclaue Cœleſtini noctu ſe conferret: & ibi ficta angelica voce, Cœleſtino † 2
inſuſurraret, vt ſi ſaluus eſſe vellet, pontificatu ſe abdicaret, cui voci Cœleſtinus obtemperauit. Abdicatum carceri mancipauit. Pontifex deinde vnicè in id incubuit, † ne Italia in ocio & pace mane- 3
ret. ídque vt faceret, diſſidia Guelphorum & Gibellinorum quàm poſſet ſtudioſe aluit. Præterea Philippum Pulchrum, Gallorum regem, excommunicauit: & titulum regni Galliæ, Alberto Imperatori conceſſit: vt his initijs Gallos & Germanos in mutua odia, & ad mutuas cædes incitaret, & compelleret. Verùm, malum conſilium conſul-

tori peſſimum fuit. perijt enim eo malo, quod alteri intentauerat. Nam iuſſu Philippi regis, & opera Sarræ cuiuſdam Columnenſis, adiuuantibus Gibellinis, Anagninæ in domo paterna captus, &
4 Romam perductus, carceri † mancipatur: vbi vigeſima quarta die, ex captiuitate, vel veneno, vel dolore animi extinctus eſt. Nunc fertur de eo hoc. Intrauit vt vulpes, vixit vt leo, mortuus eſt vt canis. Res tamen aliquas bonas in pontificatu geſſit. Sex-
5 tum † enim librum Decretalium, ſuo iuſſu à viris doctiſſ. in Italia collectum, publicauit, ad quam rem vſus eſt opera Ricardi de Petronib. S. Roman. Eccleſiæ Cardinalis: & Dyni.

## CAPVT XXI.

*Dynus Mugellanus.*

### SVMMARIA.

2 *Dynus Iuriſc. collector Sexti Decretal. num. 2. obijt anno* 1303. *num.* 3.

1 ORiundus † fuit Mugello, agri Florentini oppido Bononiæ in iure docendo primas inter ſuos collegas partes obtinuit, ac præ cæteris celebris & inſignis habitus eſt. Simplicitate enim in docendo delectabatur: & inſtructus erat dicendi facultate, & promptitudine nō vulgari. Poſtquam autem Bonifacius Octauus libri ſexti collectionem inſtituiſſet, euocauit eum Bononia, vt labore & induſtria eius vteretur: non obſcuram ſpem Dyno faciens de Cardinalatu conſequendo, ſi ponti-

ſici Romano operam ſuam nauaret. Profectus igitur eò vnà cum Ricardo de Petronibus, Sextum † 2 decretalium confecit. Verùm abſoluto perfectóque opere, ſpe inani ſuſtentatus, iiſdem quibus venerat honoribus domum reuerſus eſt. In mœrorem itaque animi incidit, non quidem adhuc ſine veneni ſuſpicione: ex quo animi dolore vita functus eſt Bononiæ, † Anno 1303. & ſepultus in ſan- 3 cti Dominici templo: ſepulchro humili quidem, ob viri tamen memoriam notiſſimo. Proximè quidem iuxta ipſum Cynus: vt quos eruditio coniunxerat, idem quoque ſolum complecteretur & haberet. Scripſit *in Pandectas, in tit. de actionib. in Inſtit. & ſuper lib. 6. Decretalium.*

## CAPVT XXII.

### *Iuris interpretes, qui floruerunt ab anno M.CCC. vſq. ad annum M.CCCC.*

### SVMMARIA.

1 *Archidiaconus Guido de Bayſo Iuriſc. floruit anno* 1300.
2 *Ganfredus de Trano.*
3 *Iacobus Rauanus dialecticas argutias in ius inuexit.*
4 *Iuris docendi ratio olim duplex, poſtea triplex.*
5 *Diſputationum argutiæ vnde in ius irrepſerint.*

Hic centenarius clariſſimos & Iuris peritiſſimos viros, quamplurimos produxit: qui non

modò præcedentibus pares fuerunt, verùm longo eos interuallo ſuperarunt & anteceſſerunt. Vt enim iuris profeſſio à præcedentibus incœpit, ac paulatim creuit: ita ſub his ad ſummum faſtigium euecta eſt, & peruenit.

1 Anno igitur 1300. floruit GVIDO de Baijſo, † Archidiaconus Bononienſis. Commentarios ſcripſit *ad Decretum Gratiani*.

2 GANFREDVS † de Trano, Apuliæ ſubdiaconus. Scripſit breues Notas ad ſingulos titulos Decretalium, in quibus gloſſarum diuerſitates indicauit: præterea Quæſtiones varias.

Anno 1305. maximè clareſcere cœpit IACO-
3 BVS † de Rauani, Lotharingus. Omnium primus hic, vt teſtis eſt Cynus, ea quæ à maioribus perſpicuè & ſimpliciter tradita erant, ad Dialecticum arguendi diſputandíve modum deduxit. Cum ita-
4 que ante Rauanum duplici vſi eſſent docendi † ratione, (aut enim gloſſas legibus addebant, quibus vel concordantes leges, vel diſcrepantes indicabant, quo genere docendi vſi ſunt Irnerius & Accurſius: aut leges in certos locos certáque capita contrahebant & digerebant, quod fecerunt Azo, Placentinus, & multi alij ſuprà enumerati) hic Rauanus vtramque docendi rationem reliquit: & prout ingenio erat acri & contentioſa, ad argutias
5 & diſputationes † ſe contulit. Quam ſophiſticam & argutam docendi rationem ita reliqui ferè omnes ſequuti ſunt, & imitati, vt pleraque in iure noſtro diſputationibus in dubium vocata ſint, ac interpretatio iuris in immenſos commentarios excreuerit.

CAP.

## CAPVT XXIII.

### *Petrus de Bellapertica.*

### SVMMARIA.

1 *Petrus de Bellapertica Burgūdus Iuriſc. eiúſque ſcripta varia, nu. 2. 3.*

IAcobum de Rauani ſtatim ſubſequutus † eſt 1
Petrus de Bellapertica, origine Burgundus, & illuſtris Iureconſ. ſingulari etiam ingenij vi præditus: ideo ſubtilem cum Interpretes vocare ſolent. Docuit Aurelijs, vbi & ædes eius extant. Plurimas 2
ſcripſit † Repetitiones.

*In Digeſto veteri.*

Super *l. 1. & l. argentarius, § cum autem, ff. de edendo, l. beneficium, ff. de conſtitutionibus princ. l. ſi iudex, ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris, l. iuris gentium, ff. de pactis, l post mortem, ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict. l. more, ff. de iuriſd. omnium iudic. l. ex quacunq;, ff. ſi quis in ius vocatus non ierit, l. etſi poſt tres, ff. ſi quis cautionib. & in l. ſi defunctus, ff. de procuratoribus, l. ſi hoſtibus, ff. quibus ex cauſis.*

*Super † Codice.* 3

*L. 1. C. de ſumma trinitate, l. ſiue apud acta, C. de trāſactionibus, l. 1. l. exigendi, l. inutilis, C. de procuratorib. l. 1. C. de iuriſdiction. omnium iudicum, l. cum quo, C. de legibus, l. qui tempore, C. de reſtit. milit. l. etſi ſeuerior, C. ex quibus cauſis infamia irrogetur, l. 1. C. ex delicto defunct. l. generaliter, C. de non numerata pecunia, l. acce-*

*ptam, C. de Vſuris, l. donationes, C. de donationibus inter virum & vxorem, l. ex placito, C. de rerum permutationibus, l. certi iuris, C. locati, l. ſi emancipati, C. de collat. l. ſi quis in tantam, C. Vnde vi, l. Vti poßidetis, C. Vti poßidetis, l. quoniam, C. de euictionibus l. ſi non conuicij, C. de iniurijs, l. falſus, C. de furtis, l. vnic. C. de ſententiis quæ pro eo, l. fin. C. de edicto D. Adr. tollen. l. cum quidam, C. de collationibus.*

Scripſit & Singularia, & comment. *ſuper feudis, & Diſputat. 547.*

## CAPVT XXIIII.

### *Rolandus Placiola.*

### SVMMARIA.

1 *Rolandus Placiola Iuriſc. eiuſque Epitaphia,*
2 *Fabius Maximus, al. de S. Vrbano, Iuriſc.*
3 *Nicolaus Malumbra Iuriſc. eiuſque Epitaphium.*

1 DOcuit † Patauij. extat eius Summa. Scripſit prçterea comment. *in Feuda.* Patauij vita functus eſt, & ſepultus in templo D. Antonij, cum tali Epitaphio:

*Rolandus de Placiola Patauino vico, pater Guidoni filio cariſſimo iuueni mauſeolum & ſibi & ſuis.*

Inde:

*Hunc ſtatuit poni tumulum mors atra Guidoni:*
*Cui ſtans ſede throni ſuperi det gaudia boni.*

In baſi:

*Rolando & Aycardæ indolis optimæ*
*Rolandinus Placiola filiis ſarcophagum.*

Supra

Supra ſepulchri pinnaculum:

*Præter amare Deum, cum cætera deleat ætas:*
*Hic ſere, quod plena poſtmodo falce metas.*

Floruit eodem tempore FABIVS Maximus, † alias de S. Vrbano: Epitaphio ſolo memoria eius conſeruata. 2

Fabij Maximi, aliàs de S. Vrbano.

*Fama, fides, grauitas, celebres in honore labores,*
*Archetypos poſt hunc ſollicitate viros.*
*Blandus is orator, vates, Doctor quoque legum,*
*In cunctis Fabius Maximus actor erat.*
*Virgo parens capias animam, Deus optime parce.*

Patauij, in porticibus D. Antonij.

NICOLAVS † Malumbra, ſepultus eſt Patauij apud D. Auguſtinum ante portam Eccleſiæ occiduam, marmoreo tumulo: 3

*Edite nobilibus celſa Nicolae Malumbris.*
*Vrbe Cremonenſi, ſolers vtriuſque profeſſor*
*Iuris, cauſidicûm doctiſsime, ſtrenue fautor*
*Iuſtitiæ, viuas oro per ſecula felix.*

## CAPVT XXV.

### *Iacobus de Arena Parmenſis.*

SVMMARIA.

1 *Iacobus de Arena I.C. laudatur.*
2 *Nicolaus de Neapoli.*
3 *Franciſcus Accurſij filius.*
4 *Martinus Syluanus præceptor Ioannis Andreæ.*
5 *Martinus de Sulmannis.*

1 FLoruit hoc quoque tempore. Laudatur † in eo ſingularis iudicij dexteritas. Eius enim opiniones in explanãdis Legib. ſemper de mente iuris extiterunt: vt Bart. ait. Scripſit *ſuper* Codice & *libris Pandectarum*. Edidit præterea librum *Diſputationũ*: & allegatur ab alijs Repetitio, *l.1.ff.ſi quis cautionibus*, vbi dilationum materiam tradidit. Et tractatus *de Exceptionibus*, *de Poſitionibus & interrogationibus*, *de Excuſſ. de Sequeſtr. de Ceßione*.

2 NICOLAVS de † Neapoli, ſcripſit *ſuper* Codice, *Infortiato*, *& Inſtitutionibus*.

3 FRANCISCVS, † Accurſij filius, patris docendi genus ſequutus eſt, & paternis Annotationibus aliquid addidit.

4 MARTINVS † Syluanus, ob vtriuſque Iuris peritiam in magna authoritate fuit. Docuit Bononiæ. ab eo ius didicit Ioannes Andreæ. Scripta nulla extant.

5 MARTINVS † de Sulmannis, docuit Bononiæ. Nihil ex huius ſcriptis, præterquam tractatus *Feudalis*, extat.

## CAPVT XXVI.

### *Richardus Malumbra Cremonenſis.*

### SVMMARIA.

1 *Richardus Malumbra Iuriſc. laudatur, eius Epitaphium, num. 3.*

2 *Venetæ leges à Rich. Malumbr. digeſtæ.*

4 *Lambertinus de Ramponibus.*

5 *Guilelmus de Cumo, vulgo de Cuneo.*

6 Gui-

6 *Guilelmus Abbas de Monte Landino.*
7 *Ioannes Andreæ, Iuris pontificij doctiſſimus, eiúſque laudes, & abſtinentia num.* 8. 9. 10. *Epitaphiũ, num.* 12.
11 *Bonicontus, Ioannis Andreæ filius.*
13 Cynus *Iuriſc. nobilis, floruit anno* 1335. *nu.* 14.
15 *Oldradus de Ponte quando floruerit.*
16 *Ioannes Monachus ſcripſit in ſext. Decretal.*
17 *Ioannes* Calderinus *magnæ ſcientiæ, & ſanctæ vitæ doctor, filius adoptiuus Ioan. Andr.*
18 *Iacobus de Butrigarius, eiúſque ſcripta.*
20 *Rainerus Foroliuienſis præceptor Bartoli, eius Epitaphium, num.* 21.
22 *Ioannes Fabri Iuriſc. laudatur.*
23 *Simon de Burſiano Iuriſc.* Cardinalis.
24 *Paulus de Leazariis Iuriſconſ.*
25 *Lapus Iuriſc. eiúſque ſcripta.*
26 *Ioannes Palatenſis Iuriſc. præceptor Baldi.*
27 *Andreas de Iſernia, Feudorum interpres.*

VSvs eſt præceptore Iacobo Arena. Docuit Patauij tempore regis Roberti. Habitus eſt inter ſuæ ætatis Iureconſultos † doctiſſim. atteſtante Baldo, Bartolo, Alberico, Anchorano. Tandem incidit in crimen hæreſeos: de quo condemnatus fuit, intercedente fruſtra apud pontificem collegio Bononienſi. Cynus attribuit ei in dicendo ſimplicitatis & facilitatis laudem, neglectis argutiis & diſputationibus. Scripſit multa, pauca in lucem prodiere. Præterea compoſuit, vel auxit, vel in ordinem digeſſit Reipublicæ Venetæ † leges. Quo genere mortis perierit, ignoratur. Sepultus verò eſt 1 2

Venetiis in SS. Ioannis & Pauli cœmiterio, iuxta portam merid. inferiorem, tumba marmorea eleuata, in qua Doctor octo diſcipulis prælegit, in margine inferiori hæc ſcripta tribus lineis, lit. Barbara.

3 *Vas iuris, legumque iubar, ſine compare doctor,*
*Militis & Comitis merita ratione cathedra*
*Dotatus titulis, Ricardus prole Malubra.*
*Malus eris Vmber, patria decus atque Cremonæ.*
*Quam gratus Venetis iacet hic? Sed nuncia laudis*
*Viuet fama viri, nullum moritura per æuum.*
*Obijt Anno Domini M.CCC.XXXIV. die 4. Iunij.*
Supra tumbam in pariete, lit. Lat.
*Bartholomæi Malumbra nati pientiſſ. inſtaurarunt.*
*M. D. XXVIII.*

4 LAMBERTINVS † de Ramponibus, eodem tempore illuſtris fuit. Scripſit *ſuper ff. & C.* Vſus eſt genere docendi breui: potius Notas quàm commentarios ſcripſit. Barto. & Ioan. Andreæ valdè eum extollunt.

5 GVILELMVS † de Cumo, vel Cumenſis, non de Cuneo, vt vulgariter nominatur: origine Gallus, ciuilis & Pontificij iuris cōſultiſſimus, ingenio ſubtilis, & eloquio clarus, docuit Aurelijs. Scripſit *ſuper ff. veteri, ſuper C.* Citatur tractatus *de Exceptionibus, de Muneribus, de Securitate.*

6 GVILELMVS † Abbas de Monte Landino, philoſophus, & iuris canonici peritiſſimus, ſcripſit *de Sacramentis* librum vnum; Summam *de caſibus, declarationes varias*, & iuri canonico *gloſſas* plurimas addidit.

7 IOANNES † Andreæ, præ cæteris ſuis coætaneis

neis eruditione inſignis & clarus euaſit, patre Ioanne Andreæ, ciue initio, deinde presbytero Mugulano, natus eſt. Domi primùm apud patrem, literarum rudimenta percepit: deinde præceptorem habuit Bonifacium Pergamenſem. Abſoluto eo ſtudiorum curſu, qui maiora appetenti ſatis fuit, Boniam admodum adoleſcens venit. vbi ob paupertatem pædagogum egit, ac Scarpectam Maynardini Vbaldini filium inſtituit. Cuius viri auxilio & beneuolentia adiutus, iuri pontificio ociosè
vacauit: breuíque effecit, vt in ea † facultate facilè 8
princeps haberetur. In iuris ciuilis ſcientia audiuit Martinum de Sulmannis. Docuit anno 45. Bononiæ, tanta quidem laude, vt à præſtantiſſimis in iure viris ſcripta eius non modò probētur, ſed prędicentur euehantúrque plurimum. Tanta dicitur
fuiſſe † abſtinētia, vt annos 20. pelle vrſina tectus, 9
citra lecti delitias noctu cubaret. Baldus iuris † ca- 10
nonici *Fontem & tubam* eũ appellat. Et Ludouicus Romanus, omnium hominum pręſtantiſſimi laudem ei attribuit. Nõ enim iuris tantum peritia excelluit: verùm & in aliorum bonorum authorum lectione apprimè verſatus fuit. In hoc ſolummodo à multis notatus & reprehenſus eſt, quòd ex conſiliis Oldradi, Laudenſis, authore diſſimulato, multa ſibi adſcripſerit. vnde idem Baldus inſignem furem alienorum librorũ eum appellare ſolitus eſt.
Filium habuit *Bonicontum* † nòmine, cuius tracta- 11
tus *de appellationibus* extat: & filiam Bitinam, quam collocauit in matrimonium Ioanni de S. Georgio, celebri tum apud Bononienſes iuris profeſſori: Senex ex peſte vita functus eſt, anno ſalutis 1348. ſe-

pultus Bononiæ in templo S. Dominici, & Epitaphio† magnifico cohoneſtatus:

12

*Hic iacet Andrea notißimus orbe Ioannes,*
*Primo qui Sextum, Clementis atque Nouellas,*
*Hieronymi laudes, Speculi quoque iura peregit:*
*Rabi doctorum lux, cenſor normáque morum.*
*Occubuit anno pradira peſtis, M. C C C. X L V I I I.*
*die 7. Iulij.*

Inferius:

*Deo trino & Vni.*

*Sepulc. Vetuſtate corruptum Ioanni Andrea iureconſultiß. Principi atauo, ac Ioanni abauo, & Gaſpari auo: Calderinus Iureconſultis & rarißimis Viris.*

*B. M. poſitum.*

*Calderinus Iac. F. Iuriſconſ. inſtaurari iußit.*

*Anno gratia M. D. I.*

Ex Ioannis Andreæ, & Cyni ſchola, multi pariter & clariſſimi viri prodierunt, qui magnam ingenij & doctrinę laudem, ac nominis celebritatem apud poſteros conſequuti ſunt. Extiterunt autem clari hi:

13 CYNVS, † ex nobili Sygisbaldorum apud Piſtorienſes familia: vir ingenioſus fuit, & diligẽs: audiuit in iure Dynum Muxellanum. Scripſit *ſuper prima parte Digeſti Veteris*, vſque ad titu. *Si ex noxali cauſa agatur*. Et *in ſecũda parte, in titul. de rebus creditis*. Edidit commentarios *in Codicem*, quos abſoluit anno 1313. in die Barnabæ. In ſcribendo breuis eſt, & accuratus. Proue&ioribus igitur cogitandi materiam relinquit. Iuris Pontificij interpretes exoſos habuit, quare ſæpiſſimè in eos inuehitur. qua de cauſa Panormitanus eum reprehendit, *in cap. 1. de*

*foro*

*foro competen. capit ſuper literis, de reſcriptis.* Non tantum autem in iure celebritatem conſequutus eſt, ſed & in poeſi valuit, imitatus Franciſcum Petrarchã coætaneum. Floruit † anno M.CCC.XXXV. 14
Mortuus eſt Bononiæ: & iuxta Dynum pari, hoc eſt, ignobili & vulgari ſepulchro terræ conditus.

OLDRADVS † de Ponte, patria Laudenſis, floruit anno 1320. Fuit primùm aduocatus conſiſtorialis Romæ, deinde auditor factus eſt: fuit in magna exiſtimatione apud Ioannem XII. pontificem. Conſilia eius plena eruditionis extant: alia eius opera interciderunt. Ab hoc multa mutuatus eſſe & tranſcripſiſſe Ioann. Andreæ incuſatur: quo vitio ſolo ſe notandum præbuit. 15

IOANNES † Monachi Cardinalis, ſcripſit Gloſſas *ad librum 6. Decret.* 16

IOANNES † Calderini, Bononienſis, eruditionem inſignem vitæ integritate & probitate ornauit: ideo magnæ ſcientiæ, & ſanctæ vitæ doctor appellatur. Quæ quidem res effecit, vt Ioannes Andreæ eum in filium, mortuo Boniconto, adoptarit. Baldus *conſ. 226.* ) *olim primo.* Panormitanus *conſ.* 58. Scripſit repertorium Iuris ſuper Decretalibus, *de interdicto Eccleſiaſtico*, & Conſilia multa. Mortuus eſt Bononiæ, & apud S. Dominicum ſepultus. 17

*Præclaris equeſtris ordinis Comitibus, ac legum interpretib. optimis Calderini patri, Gaſpari ac Balthaſari filijs, patricijs Bonon. B. M. D. Calder. D. Gaſpari. D. Ioan. Andr. Nep. V. poſ. V. Idus Martias.*
*M. CCCC. LXXXVI.*

IACOBVS † de Butrigarijs, bis Codicem re- 18

petij: ſcripſit ad titulum *de Actionibus*. Diſputationes inſuper plurimas edidit, & tractatum *de Oppoſitione compromiſſi*, & alium *de Renunciationibus Iuris ciuilis*. Floruit anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo. Celebritatem maximam ex diſcipulo Bartolo conſequutus eſt.

19 FREDERICVS † Petrucius Senenſis, docuit in patria & Peruſij. Scripſit *de pluralitate beneficiorum*, cum additionibus Lapi à Caſtellione: item *de Permutatione beneficiorum*, & conſilia. Extat vtiliſſimus eius tractatus *de Interpretatione legum*.

20 RAINERVS † Foroliuienſis, omnes ſuæ ætatis Iuriſconſultos doctrina anteceſſit. Hunc Bartolus præceptorem habuit præcipuum. Extant commentarij eius *in aliquot Digeſti veteris & noui libros*. Patauij vitam cum morte commutauit. Sepultus eſt in æde S. Antonij, vbi in circuitu vetus illius

21 monumentum † conſpicitur:

*Liuia quem genuit Rainerius alma quieſcit*
*Hoc ſaxo, legalis apex, venerabile lumen*
*Legibus in mundo, iuris ſummuſq; monarcha.*
*Fidum conſilium dubijs, rationis amicus.*
*Hic pereunte, perit legum veneranda poteſtas,*
*Virtus ſtrata iacet, cælo viduata paterno.*
*Huc huc verte oculos lacrimans, hic ſponte queraris*
*Plebs ſtudioſa patrem quia vix hanc paſſa ruinam,*
*Heu tantum ſeclo damnum releuare futuro*
*Compos eris, natumque fleas Arſenſa propago.*

22 IOANNES † Fabri, vltramontanus, magni & acuti ingenij vir. Extant eius commentarij ad Inſtitutiones, & Codicem. Baldus vocat eum fundamentalem, Iaſon ſubtilem: vtrumque forenſi exercita-

ercitatione, in qua tredecim annis verſatus eſt, parauit.

SIMON † de Burſiano, Cardinalis Mediolanenſis. 23

PAVLVS † de Eleazaris, Ioannis Andreæ auditor, & Calderini condiſcipulus: ſcripſit *ſuper Clementinis, & ſuper c. Etſi Vnanimiter, de Poſtulatione prælatorum, & ſuper c. nullus, de electionibus, ſuper c. 1. & c. paſtoralis, de cauſa poſſeſsionis & proprietatis. Super cap finem litibus, de dolo. Super cap. 1. cap. Iuris, de Reſtitutione ſpoliatorum. Super cap. nuncius, c. teſtimonium, de teſtibus.* Floruit autem circa annum Chriſti 1340. 24

LAPVS † de Caſtellione origine Florentinus, abbas Sancti Miniati, ordinis D. benedicti. Extat opus *Allegationum*, commentarij *ſuper Clementinis*, Additiones quoque fecit ad Petrucij librum *De pluralitate beneficiorum.* Citantur ſcripta quædam *de Hoſpitalarijs, de canonica poteſtate*, conſilium *circa inquiſitores & nuncios Apoſtolicos*, quod ſint exempti à iuriſdictione ordinaria. Floruit anno 1354. temporibus Calderini, Butrigarij, Richardi Saliceti; vide Roman. *ſingu.* 39. 25

IOANNES † Palatenſis Senenſis, in patria ius profeſſus eſt. Fuit Baldi præceptor. Nihil ex eius ſcriptis extat. optimè tamen eum in textu verſatum fuiſſe, Alexand. refert *in l. ſi fundus, ff. ſolut. matr.* 26

ANDREAS † de Iſernia, Feudorum interpres ſummus, atteſtante Iaſone. Fuit Neapoli aduocatus conſiſtorij Regij. Interfectus eſt à Gallo, cuius cauſam ipſe impugnauerat. Capit. *deciſ.* 130. Scri- 27

pſit *ſuper Feudis*, item *de iure protomyſeos, & iure congrui*, item *ſuper Auth. habita, C. ne filius pro patre.*

## CAPVT XXVII.

### *Bartolus.*

### SVMMARIA.

1 *Bartolus natus anno* 1303. *quibus præceptoribus vſus, num.* 2. *anno* 21. *ætatis Doctoratum conſecutus, nu.* 3. *Adſeſſor Criminalis factus, num.* 4. *ad ſtudia reuerſus, nu.* 5. *Iuris profeſſor celeberrimus, nu.* 6. *cœpit inuidia & calumnys onerari, nu.* 8. *didicit Hebræam linguam, & Mathemata, nu.* 9. *Conſiliarius fuit Caroli Quarti Imperat. nu.* 10. *comedit & bibit ad pondus, num.* 11. *mortuus anno* 1355. *ætatis* 49. *num.* 13.

7 *Inuidia doctrinam & virtutem ſequitur.*

12 *in obſcuris quale iudicium ſequi ſolitus Bartolus.*

14 *Franciſcus Tigrini coætaneus Bartoli.*

15 *Nicolaus Alexandrinus Bartoli gener.*

16 *Nicolaus Spinellus Neapol. Iuriſc.*

17 *Franciſcus de Albergotis Iuriſconſultus Bartoli familiaris.*

18 *Albericus Roſatus Iuriſc. eiuſque ſcripta.*

19 *Signorolus de Homodeis Iuriſc. laudatur.*

1 POST plurimos vtriuſque iuris peritiſſimos viros, Bartolus tanquam *ſtella* quædam † effulgere cœpit. Natus eſt autem in Saxoferrato, Anno 1303. Iuuenis Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam à Petro Aſſiſio, viro tum in humanioribus literis celebri, didicit. Tanta autem ingenij vi præditus

ditus fuit, vt anno decimo quarto animum ad Iuris Ciuilis ſtudium in vrbe Peruſina applicuerit. Audiuit † Cynum, Iacobum Butrigarium, Raynerium Foroiulienſem, Petrum de Bellapertica. Poſtquàm verò ſeptennium iuri operam nauaſſet, Bononiæ ſumma cum laude de iure reſpondit, ac inſignia Doctoratus annum † agens vnum & vigeſimum conſequutus eſt. Deinde cum intelligeret, iuris ſtudium non philoſophico modo pertractandum, ſed ad communem vſum, & vitæ vtilitatem applicandum & transferendum eſſe, ad forum ſe contulit. Tudertum igitur conceſſit, vbi Adſeſſoris † officio in criminalibus cauſis functus eſt. In eo officio res ipſi peracerba, & Iuris auditoribus deinde in primis ſalutaris accidit. Cum enim duriorem ſententiam aduerſus reum, ad furcas immeritò condemnatum tuliſſet, & inde malè audiret: vel conſcientia ſua perturbatus, vel calumnia aliorum commotus, functionem hanc deſeruit, & † ſtudijs totum ſe dedidit. Seceſſit itaque in locum Sancti Victoris, non procul à Bononia, vbi integrum quadriennium iuri vacauit, ſummáq; contentione operam dedit, vt diligentia ac ſedulitate conceptam labem & maculam elueret ac deleret. Anno itaque ætatis 25. Piſas, vt ius † profiteretur, accerſitus eſt: vbi ſumma cum laude reſponſum Pauli Iuriſconſ. *ſub l. ſi is qui pro emptore. ff. de Vſucap.* interpretatus eſt.

2 3 4 5 6

Relictis Piſis, Peruſium contulit: & vxore ibidem ducta, ac portu vitæ cõſtituto, reliquum tempus docendo peregit. Tanta verò cum celebritate & admiratione ius ciuile docuit, vt ad eũ, ob ſum-

mam cõditionis & ingenij famam ac gloriam, vn-
dequaque ſtudioſorum turba cõfflueret. Quæ qui-
dem res effecit, vt inuidia multorum premeretur,
calumniíſque inceſſeretur falſis. Solet enim inui-
7 dia † doctrinam & virtutem non aliter atque vm-
bra corpus, ſequi: πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα ὁ φθόνος ἕρπει.
8 Deſiderata igitur † ab aliquibus firmitas memoriæ
fuit, alij occultatorem eum fuiſſe alienæ laudis ob-
iecerunt: propterea quod Franciſci Tigrini opera
ſæpè vti ſolebat, eiúſque ſibi induſtriam accom-
modaret. nonnulli veterum nomina eum tacuiſſe,
& eorum inuenta ſibi attribuiſſe & vendicaſſe ex-
probrant. Veréne ab his, & meritò Bartoli, an verò
calumniandi cauſa id dicatur, dubium eſt. Facilè
tamen excuſari poteſt, cum impoſſibile ferè ſit, vt
is qui multa ſcribit, in tanta ſcribentium multitu-
dine ab aliquibus non aliquando aliquid mutue-
tur, & antea inuentis addat, adimátve. In declinan-
te deinde ætate, ſumma adhuc fuit diſcendi in eo
auiditas. Recordabatur enim illud Iuliani, qui ſe
etiam ſi alterum pedem in ſepulchro haberet, ad-
diſcere velle dixit. Didicit igitur paulo ante obitũ
9 † Hebræam linguam, & Mathemata, quorum v-
ſum ad iuris ciuilis interpretationem tranſtulit.
Poſtremò, non in Scholis tantum clarus, ſed & in
admiratione apud ſummos Principes fuit. Impera-
10 toris enim † Caroli Quarti conſiliarius factus eſt,
ac inſigniis non modò pro eruditione, ſed etiam
virtute donatus. Nã illi, & toti eius poſteritati, pro
inſignijs dedit *leonem rubeum, cum duplici cauda, in*
*campo aureo.* Ad hanc autem eruditionem peruenit
11 ſummo & ardenti ſtudio: nam ad pondus † com-
edit

edit & bibit, vt ingenium pariter diſpoſitum, & nunquam alteratum haberet.

Refert de eo Baldus, ſemper eum opiniones quę laicis conſentaneæ maximè videbãtur, amplexum eſſe, quod ad intellectum communem & æquitatem propius accedere intelligeret; & exiſtimaret, in obſcuris iudicium † potius rectæ rationis & æquitatis ſequendum eſſe, quàm nimiæ ſubtilitati ſtudendum, aut inhærendum: cum in quæſtionib. de bono & æquo plerunque ſub authoritate ſcientiæ iuris periculosè erretur. Confecto tandem abſolutóque feliciter vitæ curſu, mortuus eſt † Peruſij, ann. 1355. an. ætatis 46. Sepultus eſt ad aram maximam in templo D. Franc. humi in marmore ita inſcripto: 12 13

*Bartolus hic iacet.*

*Hic eſt Bartolus, ille iuris ingens*
*Lux & commodus explicator hic eſt:*
*Quem mors ante diem abſtulit maligna,*
*Heu mors inuida, & æuo iniqua noſtro,*
*Quæ leges iterum iacere cogis.*

FRANCISCVS † Tigrini, Piſanus, eodem tempore cum Bartolo in patria ius docuit: rerum & verborum copia inſtructus fuit tanta, quanta eius ætatis nullus. Bartolus multa quæ huius fuerunt ſcriptis ſuis inſeruit. 14

NICOLAVS † Alexandrinus, Bartoli gener. Extat eius Repetitio *in l. ſi quis ex argẽtariis, ff. de edendo*, quæ inter Bartoli ſcripta relata eſt, atteſtante Caccialupo, *in tractatu de Modo ſtudendi*, & Alexandro *in l. iuris gentium, §. quod verò, ff. de pactis.* 15

16 NICOLAVS † Spinellus Neapolitanus, in patria profeſſionis munus initiò ſuſtinuit: factus deinde eſt conſiliarius Ioannæ, regis Roberti filiæ, anno 1342. Scripſit *in tres libros Cod. & Inſtit.*

17 FRANCISCVS † de Albergotis, Aretinus, Bartolo perfamiliaris fuit.

18 ALBERICVS † Roſatus Bergomenſis in vſu forenſi exercitatiſſimus, & aliàs quoque inſigniter doctus, vt Iaſon ſcribit, cui plus quàm alteri Doctori deferunt aduocati Mediolanenſes. Scripſit *ſuper Pandectis & Codice*, item *de Statutis volumen vnum*, item *Dictionarium in iure Ciuili*. præterea commentarium *ad Comœdias Auguſtini Dantis.*

19 SIGNOROLVS † de Homodeis, Mediolanenſis, eodem tempore celebris fuit: in primis verò ob inſignem memoriam celebratur, vt Baldus ait, *in capit. clerici, circa medium, extra, de iudicijs, & in conſilio* 264. *libro* 1. Iacobus Aluarotus appellat eum profundum famoſúmque, *in tit. quis dicatur dux, vel Marchio: in vſibus Feudorū.* Scripſit *in l. ſi arrogator, ff. de adoptionibus, l. princeps, ff. de legibus, & in l. vbi donatur, ff. de donationibus cauſa mortis, & in l. ſi ego, ff. de iniuſto, rupto & irrito facto teſtament. & in l. ſi æſtimatis, ff. ſoluto matrimonio, & in l. peto, ff. de legat. libro* 2. *& in l. nemo, C. de ſumma Trinitate, & in Authent. ingreſſi, C. de ſacroſan. eccleſ. & in l. cum quis, C. de iuris & facti ignorantia, & in l. C. de inſtitut. & ſubſtit. & in l. poſt mortem, C. de fideicommiſſariis, & in l. qui ſe patris, C. vnde liberi.* Præterea ſcripſit *de Præcellentia Doctoris & militis.*

CAP.

## CAPVT XXVIII.

### Baldus.

### SVMMARIA.

1 *Baldus de Vbaldis, quo patre natus, quibus præceptoribus vſus: auditor Bartoli, num. 2. anno 1344. iura docere cœpit, numer. 3. & ad extremam ſenectam continuauit, num. 6. obijt anno 1420. Ticini, vbi Epitaphium illius, numer. 7. reliquit duos filios, num. 8.*

4 *Baldi encomia & laudes: & quid in eo deſideretur, & num. 5.*

BARTOLI nomen & famam † excepit Baldus de Vbaldis, Peruſinus Patrem habuit Petrum de Vbaldis, nobilem Peruſinum Doctorem. Adoleſcens audiuit Ioannem Polagnenſem, & Franciſcum Tigrinum Piſanum, virum ob memoriam & vitæ ſanctimoniam celebrem. Tādem Bartoli auditor † factus eſt, quem præ reliquis, tanquam præceptorem extollit. Quanta autem in eo ingenij vis fuerit, inde facilè colligi poteſt, quod annum decimum & ſeptimum agens, reſponſum Pauli *ſub l. cētum Capuæ, ff. de eo quod certo loco,* interpretatus eſt. Abſoluto deinde legitimo ſtudiorum tempore, Doctoratus inſignia recepit, quibus cum ornatus eſſet, Bononiam docendi gratia conceſſit, Anno † 1344. Vbi indies ob inſignem doctrinam, non tantum in iure Ciuili, verùm & Pōtificio clareſcere, ac maiorem famam & gloriam cōſequi cœpit. Quæ res effecit, vt Ioannes Galeacius, Medio-

lanenſium dux, Ticinum eum vocaret: vbi multis annis ſumma cum admiratione, & nõ minore laude tam Ciuile quàm Pontificium ius docuit. De
4 Baldo † ſolebat dicere Iaſon, Nihil vnquam eum ignoraſſe. & Cattellianus Cotta ait, ſe audere ſub religionis iuraměto affirmare, eum qui Baldi ſcripta diligenter prę manibus habuerit, quamuis difficilem quæſtionem facile diiudicaturum. Erudi-
5 tionem ſane in Baldo nemo vnquam deſiderauit: conſtantiam † autem quamplures. Perſæpè enim priorum oblitus, contraria prorſúſque pugnantia tradidit: qua in re & humana fragilitas (nihil enim facilius eſt quàm memoria labi) & temporum circumſtantiæ eum excuſare poſſunt. Extant eius commentarij ampliſſimi *ad ius ciuile:* & allegantur quædam, quæ in impreſſis operibus non inueniuntur: nempè Liber quem *Peculium* inſcripſit, & tractatus *de commemorationibus famoſiſſimorum doctorum in Vtroque iure.* Qui liber ſi extaret, facilè hunc noſtrum compenſaret laborem. Ad extremam ve-
6 rò ſenectam † docuit, nunquam pertæſus laborum. Scribit *in præfat. ő. Feudor.* Quod ſi ex parte, inquit, aliquid didicerim, tamen in comparatione latitudinis intellectus profectò nihil me intellexiſſe intelligo. Decrepita prorſus ætate diem obijt Ticini,
7 ann. 14 20. 4. Kal. Maij. Sepultus † in æde Franciſci, vbi hoc Epitaphium extat:

*Vita, labor, ſtudium, diuini cultus amoris,*
*Artes natura, regis fulgentia dicta,*
*Legales normæ, paſtorum cœlica iura,*
*Ornant Baldi animum, quem pandit dogmate claro*
*Quiſquis. Nunc liquit mortalis pondera carnis.*

*Dulcia*

*Dulcia iam guſtans auctoris paſcua ſummi:*
*Clauditur hic Baldus Franciſci tegmine fultus,*
*Doctorum princeps, Peruſináque editus arce.*

Et in alio ſaxo:

*Baldus editiorem locum ſortitus,*
*Hic octo & decem ſupra centum & octo annis obdormiuit.*

Verſatus eſt in profeſſione per annos quinquaginta & ſex. Reliquit † duos filios, Zenobium equitem auratum, & Legum Doctorem: & Franciſcum vtriuſque Iuris Doctorem inſignem. 8

## CAPVT XXIX.

### *Angelus de Vbaldis.*

### SVMMARIA.

1 *Angelus de Vbaldis, Baldi frater.*
2 *Angelus ſecundus, nepos Angeli prioris.*
3 *Petrus de Vbaldis, tertius Baldi frater.*
4 *Ioannes Ludouicus Lambertacius.*
5 *Boniacobus Iuriſc. eiúſque ſtatua, & inſcriptio.*
6 *Victor Feltrenſis Iuriſc.*

ANGELVS † de Vbaldis, Peruſinus, frater Baldi: vterque eodem tempore floruit, & iiſdem vſus eſt præceptoribus. Hic Angelus anno ætatis 23. Doctoratus inſignijs ornatus, Iura profiteri cœpit. Nó minorem laudem aſſequutus eſt, quàm frater: ingenio tamen inferior fuit, eruditione par, acri & ſolido iudicio ferè ſuperior. Vnus idémque annus vtrique fratri finem vitæ attulit, diuerſis in 1 2

locis. Baldus enim Ticini vita functus eſt: Angelus Florentiæ diem obiit. Reliquit filium Alexandrū,
2 Legum profeſſorem: ex quo Angelus† ſecūdus, nepos Angeli Perúſini, natus eſt. Hic à maiorum virtute minimè degenerans, in celebrem iuris profeſſorem euaſit, & lōgo tempore Patauij docuit. Demum ob probitatis & doctrinæ laudem, à Sixto Pontifice Romam vocatus eſt, & inter aduocatos conſiſtorij Romani adſcitus. Scripſit *ſuper Codice, ſuper Inſtitutis, Digeſto nouo, Digeſto veteri, Infortiato.* Edidit quoque tractatum *de Sequeſtro,* & Repetitionē *ſuper l. qui ſe patris, C. vnde liberi.*

3 PETRVS † de Vbaldis, tertius Baldi frater, Iuris vtriuſque Doctor factus eſt, Pontificio tamen iuri addictior quàm Ciuili.

4 IOANNES † Ludouicus Lambertatius, Patauio ortus, ibidem ſumma cum laude docuit. Scripta nulla extant. Epitaphium eius legitur Bononiæ ante Eccleſiam Diui Blaſij, tumulo marmoreo:

*Ecce Ludouici lapis hic tegit oſſa Ioannis,*
*Protulit inſignis quem Lambertatia proles,*
*Quiq́ vtriuſque tulit Doctor diademata iuris:*
*Ora or mirus, facundo Tullius ore,*
*Occubuit prima Geminos qua luce ſubintrat*
*Sol decies octo poſt annos luſtra ducenta.*

5 BONIACOBVS, † valdè celebris iiſdem temporibus fuit. Scripta verò eius interciderunt. Statua eius, ex cathedra in qua prælegit, marmorea conſpicitur, inſcriptione addita:

*Hic diadema tulit legum vir ſtrenuus, ortum*
*Cui ſanctus Vitus ſtirps generoſa dedit.*

Bonia-

*Boniacobus dignè meruit re & nomine dici:*
*Nam bonitas totum propulit omne malum.*
*Iuſtitiam, rectúmque pius dilexit honeſtum,*
*Inque foro cunctis arbiter æquus erat.*
*Sed quia fatali ſunt omnia dedita legi,*
*Priuaris tanto plebs Patauina viro.*
*Immortale polo, ceſſit mortale ſepulchro:*
*Vnde emanarunt, cuncta relata manent.*

VICTOR † Feltrenſis: Nihil ex eius ſcriptis ad noſtra tempora peruenit. Epitaphium eius legitur Pataui, apud S. Franciſcum: 6

*Victor ex dulci familia Feltrenſi natus, iuris Pontificij accuratiſs. interpres, hoc marmore clauditur. Qui vt ſapientia noſtra claruit ætate: ita exutus vita, fama nunc perbeatè luſtrat.*

*Obijt M. CCC. LIII.*

## CAPVT XXX.

### *Bartholomæus de Saliceto, Bononienſis.*

### SVMMARIA.

1 *Bartholomæus de Saliceto Iuriſc. eiúſque Epitaphiũ, num. 3.*
2 *Ferrarienſis ſchola, quando erecta.*
4 *Ioannes de Lignano Iuriſconſ. eiúſque Epitaphium, num. 5.*
6 *Franciſcus de Platea, Canonum Doctor.*
7 *Caſpar Calderinus, Decretorum Doctor.*
8 *Laurentius de Rodulphis.*

1 FVit coætaneus † Baldi & Anchorani. Iura ta-
mē aliquanto tardius profiteri cœpit. Primùm
enim Patauij docuit, anno 1378. Quadriennio poſt,
relicto propter peſtem Patauio, in patriam reuer-
ſus eſt, & ibi Codicis interpretationem anno 1382.
menſe Maio exorſus eſt: quam deinde publicè ab-
ſoluit. Hoc præ cæteris habet ſingulare, quòd ab a-
liorum opinionibus facilè ſecedit. Alex. *conſ.* 134.
2 *volum.* 1. Huic Saliceto plurimum debet ſchola †
Ferrarienſis. Fuit enim Alberto Eſtenſi Ferrariæ
Marchioni primus author & ſuaſor, vt à Bonifacio
priuilegium impetraret ſcholæ publicæ erigendæ.
Anno 1389. conſtituta ſchola, profeſſioni iuris pri-
mus fœlix auſpicium dedit. Mortuus eſt Bononiæ,
decrepita ætate: & ſepultus ad S. Dominicum, vbi
3 eius † Epitaphium conſpicitur:

*Hoc tumulo legalis apex, dulciſsimus ore,*
*Et patriæ lux alma ſuæ, pietatis amator,*
*Iuſtitiaq́; ſacræ clypeus, baculúſque cadentis:*
*Qui iuuenis, multóque & iam venerabilis æuo,*
*Edocuit, ſuperauit eum nec pœna laboris*
*Scribendo, & pariter Iuris nucleando tenebras,*
*De Saliceto requieſcit Bartholomæus.*

*Obijt M.CCCC.XII. die 28. menſis Decemb.*

4 IOANNES † de Lignano, Mediolanenſis: do-
cuit eodē tempore Bononiæ ius Pōtificium. Scri-
pſit *ſuper Clementinis, de Cenſura Eccleſiaſtica, de Inter
dicto Eccleſiaſtico*, & Diſputatione *de Decreto: Super
ſecundo Decretaliū, de pluralitate beneficiorum, de Ho-
ris canonicis, de Repreſſalijs, de permutatione.* Hunc Io-
annem de Lignano, Andreas Siculus Canonum, &
legum, & philoſophiæ ſummum & illuſtrem Capi-

pita-

pitaneum appellat. Claruit Bononiæ, anno 1383. Sepultus eſt ibidem in ſacello D. Dominici, ſupra portam ad dextram, tali † inſcriptione: 5

L. B.

*Frigida mirifici tenet hic lapis oſſa Iohannis,*
*Iuit in aſtriferas mens generoſa domos:*
*Gloria Lignani titulo decoratus vtroque,*
*Legibus, & ſacro Canone diues erat,*
*Alter Ariſtoteles, Hipocras erat, & Ptolomæi*
*Signifer, ætherei nouerat aſtra poli:*
*Abſtulit hunc nobis inopinæ ſyncopa mortis:*
*Heu dolor, hic mundi portus & aura iacet.*
*In M.CCC.LXXXIII. die 16. menſis Februarij.*

Franciscvs † de Platea, Ordinis minorum, & inſignis Canonum Doctor: ſcripſit *de Reſtitutionibus.* 6

Gaspar † Calderinus, Decretorum doctor, ſcripſit *in tit de Pœnitentia & remiſſ. in 5. Dec.* 7

Lavrentiivs † de Rodulphis Florentinus, citatur *in ſumma Angelica.* Scripſit *de Vſuris, & Contractibus mercatorum, & in c. ſine exceptione, 12. quaſt. 2. & in c. Monachi, 16. quaſt. 1.* 8

## CAPVT XXXI.

### *Ab anno M. CCCC. vſque ad annum M. D.*

### Svmmaria.

1 *Petrus de Anchorano Iuriſconſultus, eiuſque Epitaphium, num. 2.*

3 *Antonius de Butrio Iuriſc. eiúſque laudes.*
4 *Benedictus Plombinus, & eius Epitaphium.*
5 *Franciſcus Zabarella Cardinalis.*
6 *Franciſcus Ramponius.*
7 *Ferrarienſis Practicus floruit anno* 1410.
8 *Chriſtophorus Caſtilioneus, eiúſque laudes & Epitaphium, num. 9.*

EX Baldi, Saliceti, Ioannis de Lignano, & aliorum coætaneorum Schola, plurimi doctiſſimi viri prodierunt: qui quàm proximè ad præceptorum eruditionem, famam & gloriam acceſſerunt. Præ cæteris verò poſt Baldum clarere cœpit.

1 PETRVS † de Anchorano, patria Bononienſis, & Baldi auditor, vir vtriuſq; iuris peritiſſimus. Docuit Patauij, deinde in patria: ſummo ingenio, eruditionique, vitæ ac morum ſanctimonam adiunxit. Floruit anno 1408. Multa in vtroque iure edidit. *Super Decretales. Super 6. Decret. Super Clementinis. Super regulis iuris. Super ff. Veteri. Super Digeſto nouo.* Scripſit etiam *conſilia*, & citantur quædam *Repetitiones*, nempe *in c. 1. & c. Canonum ſtatuta, de* Conſtitutionibus. Et *in tit. de confeſsis, & in c. ex parte.* Tertio loco *c. in præſentia, de Probationibus, & in c. poſtulaſti, extra, de Foro cõpetenti.* Mortuus eſt Bononiæ, & in templo S. Dominici ſepultus, vbi Epi-
2 taphium tale legitur:

*Canonis hic ſpeculum, Ciuilis & ancora Iuris,*
*Heu iacet, æternas mens tenet alma domos.*
*Nomen erat Petrus, genuit Farneſia pallens*
*Nunc Anchoranum, det ſibi laudis opes:*
*Quis ſuperauit eum virtute micante? quis iſto*

*Conſi-*

*Conſilijs hominum clarior antè fuis?*
*Pro meritis nunc aſtra dedit ſibi fulgida Chriſtus,*
*Et voluit gelido membra iacere ſolo.*

ANTONIVS † de Butrio, Bononienſis, coætaneus Anchoran, doctrina & ſanctitate inſignis extitit. Caccialupus appellat eum Doctorem omni veneratione dignum. Docuit Bononiæ & Ferrariæ. Ex eius ſchola prodijt Ioannes Imola, & Geminianus, vt infra dicetur. Scripſit *in Decretales & Clementinas*, item *Conſilia*, & *duo Repertoria*: *vnum in iure Canonico, alterum in iure Ciuili.* Fertur quoque eius liber *de Notario.* Mortuus eſt in patria, anno 1408. nonis Octobris. Sepultus ibidem ad S. Michaelem in monte. 3

BENEDICTVS † Plumbinus: nulla eius ſcripta ad nos peruenerunt. Epitaphium extat Patauij apud Eremitanos, in dextra parte templi, prope portam. 4

*Corpus humo, cœlis animam, famamq; dediſti*
*Laudibus, & legum Benedicte monarcha fuiſti,*
*Nominis effectu radians virtutis imago:*
*Piſanus ciuis, Plumbini clara propago.*
*Omnibus Italiæ ſtudijs tua lectio fulſit*
*Publica, dum legis tibi, te Libitina reuulſit:*
*Martia tunc orbi lux bis ſeptena nitebat,*
*Mille quater centum bis quinq; annoſque manebat.*

Eadem ætas tulit FRANCISCVM † de Zabarellis, Patauium. Bononiæ, ſub Ioanne de Lignano, Baldo, & Saliceto, Iuri operam dedit. deinde ob inſignem eruditionem, nec non parem vitæ integritatem, ad Cardinalatum euectus, & præſul quoque Florētinus factus eſt. Obijt in patria. Scri- 5

pſit *in Decretalib. in Clementinis, de horis Canonicis, Repetitiones Varias.* Eius laudem erudita Oratione proſequutus eſt Poggius Florentinus.

6 FRANCISCVS † Ramponius, Bononienſis, docuit in patria & Piſis. Floruit anno 1404. Scriptorum eius nihil extat præter pauca conſilia inter volumina conſiliorum Baldi.

7 IOANNES † Petrus Ferrarius, Papienſis, floruit circa annum 1410. Scripſit practicam iudicialem.

8 CHRISTOPHORVS † Caſtellioneus Mediolanenſis, ſubtilitatum princeps habitus eſt. Fertur ſub nomine eius Diſputatio, *de alienatione rerum mulieris prohibita*: & conſilium, *an præſumatur fœnus, quando vendens poſteà capit in emphiteuſim.* Iaſon Caſtellioneum vocat alterum Scæuolam: Fulgoſius Legiſtarũ principem, Archidoctorem, Legum comitem illuſtrem, & dominum ſuum præcipuum appellat. Papiæ ſepulchrum eius extat

9 cum † inſcriptione:

*Hic iacet clariſſimus Iureconſultus, ætatis ſuæ princeps D. Chriſtophorus de generoſa progenie, Caſtalionenſis comes, atq; I.V.D. ſecundi Ducis conſiliarius: qui Papiæ, Parmæ, & Senis primam cathedram tenens, legum monarchæ ſcribebatur: Cuius anima die 16. Maij, anno M.CCCC.XXV. in feſto Dominicæ aſcenſionis, hic dimiſſa carne cum Chriſto in cælum aſcendit.*

## CAPVT XXXII.

### *Raphael Comenſis, & Raphael Fulgoſius Placentinus.*

SVM-

## SVMMARIA.

1 *Raphael Cumanus ſiue Comenſis, eiuſq; Epitaphiū.*
2 *Raphael Fulgoſius, eiúſque Epitaphium.*
3 *Petrus Maurocenus Cardinalis.*
4 *Ioannes de Imola, eiúſque laudes, ſcripta, & Epitaphium, num.5.*
6 *Paulus de Caſtro I.C. eiúſque laudes, & Epitaphium, num.7.*
8 *Dominicus de S.Geminiano Iuriſc.*
9 *Matthæus Matheſilanus Iuriſc. eiúſque ſcripta.*

FVerunt auditores † Caſtellioni, acri præditi ingenio: dicuntur præceptoris ſcripta furto ſubtracta inter ſe diuiſiſſe, & ſub ſuis nominibus publicaſſe, veréne hoc ipſis an falſo obijciatur, in incerto eſt. Floruerunt anno Christi 1430. Vterque mortuus eſt Patauij. Raphaelis Cumani Epitaphium extat apud D.Iuſtinum: 1

*Raphael hic ſitus eſt, antiqua ab origine patrum,*
*Qui quondam gemini gloria iuris erat.*
*Hunc Raimundá domus, hunc Comus patria lugent,*
*Hunc ſibi præceptum flet ſtudioſa cohors.*
*Flete ſuper, quoniam talem vix priſca tulerunt*
*Secula, nec ſimilem fortè futura dabunt.*

Raphael † Fulgoſius ſepultus eſt apud D.Antonium. Epitaphium eius legitur in ſuperiore ſarcophagi loco: 2

*Fulgoſius Raphael, virtutum laſpis, vtroq;*
*Iure ſtupor tantus fama quantus & orbis.*
*Scriptis morte vacat, tam paruo clauditur antro.*

Inferiori loco:

*Emerita prædigna gerens cognomina laudis,*

*Fulgoſius Raphael conditur hoc tumulo.*
*Conſuluit nemo melius, fulſitque docendo*
*Cæſareas leges, iuraque Pontificum.*
*Claruit eloquio: quem blanda Placentia forma*
*Et genere inſignem, mente piumque tulit.*
*Corpus hic in pace quieſcit.*

3 PETRVS † Maurocenus, Venetus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, floruit anno 1424.

4 IOANNES † de Imola, Bononienſis, Baldum ſenem audiuit. Tantum autem in vtriuſque Iuris cognitione profecit, vt inter primarios interpretes referatur. Obijt in patria anno Chriſti 1435. 18. die Februarij. Sepultus eſt in templo diui Dominici. Scripta eius incendio conſumpta ſunt. Extant tamen Commentarij *Ad tres Decretalium libros. Ad ſextum Decretalium, ad Clementinas, ſuper Digeſto nouo, ſuper Infortiato.* Scripſit præterea *Conſilia.* Et extant eius *Repet. in cap. cum contingat, extra, de iureiurand. & in cap. quoniam omne, & in cap. fin. extr. de re iudicat, & cap. tua, extra, de Sponſalibus.* Bononiæ apud S. Dominicum, in
5 chori parte Orientali, eius † Epitaphium conſpicitur:

L. L.

D. M. S.

*Ioannis de Imola Pont. Cæſaryque Iuriſconſult. oſſa in ſuppoſito Gariſendorum ſepulchro requieſcunt. Minus Gariſendus I. L. qui ipſe interpres amita ſua coniungi fecit.*

PAVLVS † de Caſtro, docuit tempore Imolenſis, Patauij, Florentiæ, & Bononiæ, eúmque do-

cendi

cendi laborem annos quinquaginta & ſeptem ſuſtinuit. Vtitur autem in docendo magna perſpicuitate. Inde vulgò fertur: Si Bartolus non eſſet, eſſet Paulus. Mortuus eſt Patauij, ann. Chriſti 1438. Scripſit commentaria *in libros Pandect. & Cod.* † Epitaphium eius extat in templo Seruitarum: 7

*Paulus de Caſtro Iureconſultus diſertißimus, maxima authoritatis apud omnes habitus, quod Florentia teſtatur, cuius ius municipale innouauit: & in ea coniugatus Petra Vxori, Vicariatus officium in ſpiritualibus Rom. Pontif. decreto exercuit. Vbi etiam in Bononienſi & Patauino Gymnaſio publicè profitendo floruit, æternamq; ſibi gloriam comparauit, relinquens & Conſiliorum, & in iure Volumina plurima edita, quæ intra manus verſantur. & ipſius Angelus filius, clarus ingenio, amborum Iurium tenens faſtigia, XL. annos Patauij Iura docuit: eòque Nicolaus Canonicus Padua, qui ab his proceßit, vtramq; & ipſe parentum virtutem adeptus, hoc immortalitatis opus illis conſecrauit.*

*M. CCCC. XCII.*

Dum Paulus Caſtrenſis Patauij docet, in Imolæ fama & celebritate ſuccedunt apud Bononienſes.

DOMINICVS † de Sancto Germiniano, Iureconſultus præſtantiſſ. Claruit præcipuè in iuris Pōtificij interpretatione. Scripſit *ſuper ſecundo & tertio Decretalium, ſuper Sexto.* Item ſcripſit *Repertorium in iure,* & feruntur eius *conſilia.* 8

MATTHÆVS † Mattheſilanus, Bononienſis, eodem tempore Ius ciuile docuit. Scripſit *ad Infortiatum:* tractatum *de interpretatione legum:* item, *de Electione verioris opinionis, de Contrarietatibus Bartoli, de Extenſione,* Singularia quædam, *de Succeßion.* 9

# CAPVT XXXIII.

## *Ludouicus Pontanus.*

### SVMMARIA.

1 *Ludouicus Romanus Pontanus obijt anno* 1439. *eiuſque laudes, nu.* 2. 3. *mors inopina, num.* 4. *Epitaphium, num.* 5.

1 EAdem ætate clareſcere cœpit Ludouicus Pontanus, † patria Spoletanus: Romanus tamen appellatus, quòd maximam ætatis ſuę partem Romæ contriuiſſet. Auditor fuit Ioannis de Imola. Laudatur in primis ob patientiam laboris & ſtudij: tum quoq;, quod memoria ſingulari præditus fuit. Quidam ineptum eum in dicendo fuiſſe obijciunt: quod fortaſſis ob nimiam breuitatem verè ipſi obijci potuit: quemadmodum de Stoicis etiam Cicero *in Bruto* adſerit. Scripſit Commẽtarios *ad ius ciuile*, item *conſilia, Singularia, Repetitiones*. Suſpectæ autem ſolet eſſe fidei in allegationibus, vt refert Alexãder *in l. ſi cum dotem, §. eo autẽ tempore, ff. ſolut.*
2 *matrimonio*. Mortuus eſt Baſileæ, in Concilio, anno Chriſti 1439. De eo ſic ſcribit Æneas Syluius: Finitis, inquit, Panormitani verbis, Ludouicus Romanus protonotarius, totius humani iuris gnarus, ſurrexit. Cuius tanta memoria fuit, vt nulli veterum cedere putaretur, ſiue Simonidem, ſiue Theodectem, ſiue illum qui à Pyrrho miſſus ad Senatum venit Cyneam, ſiue Carneadem Seriphium, Metrodorum, Hortenſium, ſiue qui horum vltimus fuit

fuit L.Senecam, de diuinitate memoriæ commendemus. Erat enim memor omnium quæ ipſe vnquã aut legiſſet,aut audiuiſſet:nec oblitus erat eorum aliquid,quæ ipſe vidiſſet.Nec,vt cæteri Iureconſulti,principia legum in diſputando allegabat: ſed quaſi codicem legeret, ſic textum memoriter referebat.Vir non Roma tãtum,ſed cœlo dignus, & cui nemo † mortalium comparandus videtur: 3
non admirationi,ſed ſtupori futurus omnibus populis, ſi vt æquum videbatur, ætatis tempora duplicaſſet. Sed inuidit fortuna Italiæ,nec tantũ ſcẽtiæ lumen creſcere paſſa eſt. Immiſit peſtiferum morbum,virúmque vix XXX.egreſſum ætatis annum † abſtulit, nec plus horis ſex & triginta ſiuit 4
ægrotare: viſúſque non tranſitus ille hominis, ſed furtum.Quis enim virum adeò iuuenem, adeò robuſtum, tam breui morula expirare putaſſet? Sed fuit mors damnoſior morte cuiuſuis regis: quippe regi hæres ſuccedit in regno,viro autem adeò docto nullus ſupereſt in literis hæres.Sed dum cardinalari vir bene meritus manet, apud Carthuſiam ſepelitur.Hæc Syluius.Extat Baſileæ apud Carthuſianos †Epitaphium,attritum ferè: 5

*Anno Domini M.CCCC.XXXIX. Reuerẽdus in Chriſto pater,D.Ludouicus Põtanus de Roma,Vtriuſq.Iuris Doctor egregius,S.Sedis Apoſtolicæ Protonotarius.*

Aliud Epitaphium:

*Si mille aut totidem rapuiſſes Vſque Virorum,*
*Peſtis,adhuc poteram parcere ſæua tibi.*
*Viuens quo nuſquam fuerat præſtantior alter,*
*Extinctum potius reddis iniqua lues:*
*Quem fletis Leges,quem fletis Iura,ſacrique*

*Nunc Canones:obijt,quem coluiſtis,herus.*
*Hic vos ornarat,veſtras vbicunque fuerunt*
*Soluerat ambages:nunc ſine voce iacet.*
*Heu voces,heu verba viri diuina,memorq́;*
*Ingenium,quo vis nunc tua multa loco eſt?*
*Heu Romane iaces,quo nec Romanior vllus*
*Ante fuit,quo nec forte futurus erit.*
*Te pater,& charus retur modo viuere frater,*
*Heu quantos gemitus ille vel ille dabit?*
*Te Roma atque omnis plorabit Etruria,téque*
*Tota petet lachrymis Itala terra piis.*
*Te nunc Concilium,te nunc vlulatibus vnum,*
*Ipſa quoque extinctum quæritat Eccleſia*
*Heu vanas hominum mentes,heu pectora cæca:*
*Cuique dies certum eſt fata dediſſe ſuos.*
*Et nos,cum ſuperi ſtatuent,veniemus ad illos:*
*Nemo parum vixit,cui bona vita fuit.*

## CAPVT XXXIIII.

*Panormitanus.*

### SVMMARIA.

1 *Panormitanus nomine Nicolaus Siculus de Tudeſchis,Abbas,Archiepiſc.*Cardinal.num.2.
3 *Iacobus Zochus Ferrar.Iuriſc.*
4 *Chriſtophorus Porcus.*
5 *Guido Papa Iuriſc.floruit anno* 1442.
6 *Benedictus Sula.*
7 *Ioannes de Anania.*
8 *Aluarottus Iuriſc.eiuſque* Epitaphium,num.9.
10 *Petrus Matheſilanus.*

11 *Floria-*

11 *Florianus de S. Petro.*
12 *Petrus Beſutius.*
13 *Angelus de Periglis.*
14 *Angelus Aretinus.*
15 *Ioannes de Platea, eiúſque Epitaphium.*
16 *Caccialupus Ioannes Baptiſta Iuriſc.*

LVdouico Pontano coætaneus fuit Nicolaus † Siculus, Cathania Siciliæ vrbe, familia Tudeſchorum oriundus. Præceptorem habuit Franciſcum Zabarellam. Ob ſingularem eloquentiam, prudentiam, & inſignem Iuris vtriuſq; peritiam, omnibus ſuæ ætatis admirationi fuit. Docuit initio ius Canonicum in ſchola Senenſi, anno Chriſti 1425. Parmæ quoq; profeſſus eſt: atque inde euocatus, factus eſt cauſarum in Rota vel conſiſtorio Romano auditor. Poſtea in abbatem Monacēſem ordinis Sancti Benedicti electus: ex abbate factus † eſt archiepiſcopus Panormitanus: ac tādem Cardinalitia dignitate cohoneſtatus, cum Ludouico Pontano ad Concilium Baſilienſe iuſſu Rom. Pontificis profectus eſt: reuerſus in Italiam paulo poſt naturæ conceſſit. Attulit vnum idémque Conciliū ſummis duobus Iureconſultis finem. Scripſit Commentarios *ad ius Canonicum*: Extat quoque eius liber *de poteſtate Pontificis, Imperatoris & Concilij*. Singulari præterea libro Concilium Baſilienſe defendit. 1 2

IACOBVS † Zochus Ferrarienſis, iuris pontificij profeſſor, multa auditoribus ſuis ſcripta communicauit: quæ temporum iniuria, vel hominum malitia, quo minus extent, auerſa ſunt. Extat *Repe-* 3

*titio c. omnis vtriuſq; ſexus, de pœnit. & remiſſ.* Floruit anno 1440. vſq; ad annum 1460. Vita functus, & ſepultus eſt Patauij, in templo D. Iuſtin.

4 CHRISTOPHORVS † Porcus, fuit auditor Raphaelis Cumani, ſcripſit *ad Inſtitutiones.*

5 GVIDO † Papa, Gallus, conſiliarius in Parlamento Delphinatus: floruit ann. Chriſti 1442. Scripſit *Conſilia, Deciſiones, & Singularia.*

6 BENEDICTVS † Sala, Patauinus, floruit in patria anno 1445. memoriam nominis ſolummodo reliquit.

7 IOANNES † de Anania, Bononienſis, fuit in patria archidiaconus, & iuris Pontificij profeſſor. Scripſit *in Decretales:* reliquit etiam *conſiliorum volumen vnum,* eruditioni, vitæ ſanctimoniam & pietatem addidit. Floruit anno 1450. Mortuus eſt in patria, anno 1455.

8 IACOBVS † Aluarotus ſenior, natus ex celebri Aluarottorum apud Patauinos familia, audiuit Bartholomæum Salicetum in iure ciuili: in iure verò canonico Franciſcum Zabarellam. Docuit in patria annos 30. Extant commentarij *ad libros Feudorum.* Mortuus eſt in patria, anno 1453. ætatis 60. E-

9 pitaphium † eius extat in templo D. Antonij:

*Amice, qui iſtac tranſis, et ſi properas, lapis hic te rogat, vt pauliſper inhæreas, ac hæc ſcripta legas. Hac in Baſilica B. Ioan. Baptiſta, ſunt Iacobi Aluaroti Patauini ſita oſſa: qui dum vixit, ſuo ſtudio & doctrina, poſt ſuſceptas Doctorales inſulas, commentarios vtiles, cum Repertorio, in Ius Feudale formauit: eóſque venerandæ vniuerſitati Iuriſtarum donauit. Volui vt iſta non ignores, & pro anima ipſius ores. Obijt autem die Lun.*

18.

*Iunij, anno* M.CCCC.LIII.V.F.

PETRVS † Mathesilanus, Bononienſis: docuit in patria. 10

FLORIANVS † de S. Petro, Bononienſis, vir doctiſſimus, ſcripſit *ad ius ciuile* commentarios, in quibus breuitate ſumma vtitur. 11

PETRVS † Beſutius, Mediolanenſis, ſcripſit *Repet. in l. re coniuncti, ff. de leg.* 3. 12

ANGELVS † de Periglis, ſcripſit commentarios *ad Digeſtum nouum & Infortiatum.* Extat præterea tract. eius *de Syndicatu, de Suitate, de Liberis & poſthumis, de Statutis.* 13

ANGELVS † Aretinus, quem aliàs Angelum Gambollienum, vel de Gambellionibus vocant, docuit Ferrariæ. Scripſit commentarium *in Inſtitutiones*, tractatum *de Teſtamentis, de Maleficijs, Repertorium iuris, &* Conſilia. 14

IOANNES † de Platea, Bononienſis, docuit in patria. Scripſit *in Inſtitutiones, & tres poſteriores codicis.* Sepultus eſt Bononiæ apud S. Petrum, tali inſcriptione addita: 15

D.O.M.Q.

*Viator ſi cupis ſcire qui ſim: Ioannes Plateus, Pontificij ciuilisque iuris cultor & ſcriptor. Monumentum vetuſtate corruptum, deſtructum, reuocatur decreto Cardinal. Iuliani Ruer. Bono. Epiſcopi ac Principis, virtutum bonorúmque virorum fautoris, cui Bononia patria permaxima debet.* Conciues mei rogatos vos volo, *vt pacem habeatis. Deum timete, datéque illi honorem, iuſtitiam colentes per aduerſa proſpera, & bene erit. Procurante Franciſco Guidizona* Cardinal. *Famil. Anno Salutis M.D.II.* Kalen. *Febr.*

16 Ioannes † Baptiſta Caccialupus, Bononienſis, quem quidam falsò generum eſſe Bartoli putant: ſcripſit plurimas *Repetitiones*, nempè *ad l. omnes populi, ff. de iuſtitia & iure, l. diem functo, ff. de officio adſeſſorum, l. imperium, l. iubere cauere, ff. de iuriſdict. omn. iudicum, l. de ætate, ff. quod quiſque iuriſd. l. more, ff. de minoribus, l. in hac, ff. de tritic. l. ſi vt certo. §. ſi duobus vehiculum, ff. commodati, l. admonendi, ff. de iureiur. l. frater à fratre, ff. de condict. indeb. In Codice, ad l.* 1. *C. de ſumma Trin. l. precibus, C. de impuber. & alijs ſubſtitut. l. ſi qua illuſtris, C. ad* S. C. *Orphitianum.* Scripſit tractatus *de Debitore ſuſpecto, fugitiuo, de Pactis & conſtituto, de Tranſactionibus, de Modo ſtudendi, Defenſorium iuris*, & alia quædam.

## CAPVT XXXV.

### *Alexander Tartagnus de Imola.*

### Svmmaria.

1 *Alexãder Tartagnus de Imola Iuriſc. eiúſque laus, & Epitaphium, floruit anno* 1460.
2 *Bartholomeus Capolla Iuriſ. obijt anno* 1477.
3 *Marianus Socinus Senenſis Iuriſc. eiúſque laus.*
4 *Corneus Iuriſc. nobilis, docuit* 50. *annos.*
5 *Martinus Laudenſis, eiúſque ſcripta.*
6 *Iacobus de Puteo.*
7 *Benedictus Capra.*
8 *Lanfrancus de Oriano eiúſque ſcripta.*
9 *Laurentius Calcaneus.*

Audi-

AVdiuit † Ioannem de Imola, & Ioannem de Anania. Docuit Papiæ, Pataui, Ferrariæ, poſtremo Bononiæ. Floruit circa annũ Chriſti 1460. Scripſit commentarios *ad ius ciuile*. Eam autem cõſequutus eſt laudem, vt Felinus eius interpretationem ita adhibendam Iuri cenſeat, tanquam lucernam quandam ardentem. Peracto docendi munere, in quo verſatus fuit annis 30. vitam hanc miſeram & caducam cum cœleſti commutauit. Sepultus eſt Bononiæ apud S. Dominicum, in tumulo marmoreo candido, & ſumptuoſo, cum imagine & ſubſcriptione. 1

*Alexandro Tartagno Imolenſi, legum veriſſimo ac fidiſſimo interpreti, Q. V. an. LIII. filij pientiſſ. P. Opt. B. M. poſ. Obijt anno M. CCCC. LXXVII.*

BARTHOLOMÆVS † Cæpolla, Veronenſis, docuit Patauij vnà cũ Alexãdro, cuius cõcurrens fuit: cum quo etiam non paruam contentionẽ habuit. Cæpolla enim ætate ſuperior, Alexandrũ præcedere volebat: hic annis inferior, eruditione tamẽ Bartholomęo ſuperior, minimè ſibi cedendũ putabat. Scripta Cæpollę nota ſunt. Mortuus eſt anno 1477. 2

MARIANVS † Socinus Senenſis, Bartholomæi pater, vir ſummæ eruditionis. Alexander vocat eũ doctorem immortalem: multa *in Iure* edidit. 3

PETRVS Philippus † Corneus, ex nobili apud Peruſinos familia ortus, audiuit Ioannem Petruciũ Peruſinum, cuius deinde filiam in vxorem duxit. Peruſij primum Ius profiteri cœpit. Cúmque celebritatem conſequeretur maximam, Ferrariam euocatus eſt, deinde Piſas conceſſit, vltimò in patriã rediit, vbi non modò docendo, ſed conſulendo 4

& patrocinando maximus factus & habitus eſt. Docuit annos quinquaginta, reliquit comment. in Codicem, & quatuor volumina conſiliorum. Mortuus eſt anno ætatis 77. vir per omnem ætatem laborioſiſſimus & ſtudioſiſſimus.

5 MARTINVS † Laudenſis, ſapiens & prudens vir habitus, docuit Papiæ & Senis: Scripſit Commentarium *ad Feuda*, tractatum *de bello & duello*, *de Cardinalib. de Dignitate, de Moneta, de Priuilegio Fiſci, de priuilegio Reſcripti, de Principibus, de conſiliarijs, & Legatis Principum, de Officialibus dominorũ, de Legitimatione ſpuriorum, de Præſcriptionibus*.

6 IACOBVS † de Puteo, ſcripſit diſputationem in materia monetæ.

7 BENEDICTVS † Capra Peruſinus, ſcripſit *ſuper Decretalib.* & extant eius *conſilia*.

8 LANFRANCVS † de Oriano, ſcripſit *Repetitiones* plurimas, nempè *in c. quoniã contra, extra. de probat. & in Clem. diſpẽdioſam, de Iud. & in c. Raynutius, extr. de teſtam. & in l. admonendi, ff. de iureiur. & in l. centurio, ff. de Vulgari & pupil.* item tractatũ *de interpretatione ſtatutorum, de cauſa poſſeſſ. & propriet.*

9 LAVRENTIVS † Calcaneus Brixienſis: circumferuntur eius *conſilia*.

## CAPVT XXXVI.

### *Franciſcus de Accoltis Aretinus.*

### SVMMARIA.

1 *Frãciſcus de Accoltis Iuriſc. eiuſq́ ſcripta, & laus.*
2 *Ioannes Maria Riminaldus laudatur.*

3 *Nico-*

3 *Nicolaus Boerius quo tempore floruit.*
4 *Andreas Siculus, vulgo Barbatia.*
5 *Iuriſcōſulti qui floruerūt ab anno* 1480. *vſq;* 1494.
6 *Lancellottus Decius.*
7 *Bartholomæus Socinus.*
8 *Ludouicus Bologninus Iuriſc. eiuſque Epitaphia.*

EDidit †commentarios *ad Ius ciuile, & canonicum.* Scripſit ſeorſum *de differentia inter ſententiam interloquutoriam & definitiuam* : item *conſilia.* Habitus eſt iureconſultorum princeps, atteſtante Iaſone *in l. 2. ff. de iuriſd. omn. iudic.* Alexandro ſuperiorē eum fuiſſe ingenio, tradit Iaſon *in l. ad diem, ff. de verborum obligation.* Præter iuris cognitionem, Græci Latiníque ſermonis periti ſſimus fuit. Vertit in Plutarcho *vitas* aliquot. Scripſit *de thermis Puteolis* à ſe repertis. Eruditioni inſigni caſtitatem adiunxit: quæ res effecit, vt in admiratione apud omnes eſſet, imprimíſque coleretur. Nimia parſimonia laboraſſe dicitur. 1

IOANNES Maria † Riminald. Ferrarienſis, auditor Alexandri, docuit magna cum laude in patria. Appellat eum Alexander diſcipulum acutiſſimum & clariſſimum doctorem, *conſ. 127. lib. 1.* 2

NICOLAVS † Boerius, ex Monte Peſſulo oriundus, floruit tempore Ludouici 12. Regis Gallorū. Vita eius luculenta oratione deſcripta extat. 3

ANDREAS † Siculus, vulgo Barbatia, audiuit Ioannem de Imola. Senex Bononiæ iura profiteri cœpit. Nimio diſputandi ſtudio communem receptámq; opinionem conuellere ſemper, & euertere conatus eſt: verùm pro ingenij acumine, deliri ſe- 4

nis nomen ſibi attraxit. Sepultus eſt Bononiæ apud S. Petronium, cum inſcriptione:

*Andreæ Barbatiæ Siculo, maximo Vtriuſque Iuris monarchæ, Equiti aurato, hic molliter agenti, ſuau. coniunx D. Margaritha de Pepulis, & pia in parentem proles, hoc S. opus, B.M.F.*

5 Floruerunt circa † hæc tempora multi alij: nempè Anno Chriſti

1480. Antonius Roſellus, & Iacobus Ardizonus.

1482. Franciſcus Curtius ſenior.
Iacobinus de S. Georgio.
Claudius ab Aquis.

1485. Hieronymus Tortus.

1487. Claudius Seiſellius.
Antonius Corſettus.
Ioannes Baptiſta Roſellus.

1489. Ioannes Campegius.

1490. Comes Aluarottus.

1492. Ioannes Sadoletus, pater Iacobi Sadoleti Theologi.

1493. Bulgarus Bulgarini N.
M. Antonius Bauerius.

1494. Ioannes Georg. Branditius.

6 Lancellottus † Decius, Philippi frater, vir ob integritatem laudatus. Obijt Papiæ. Epitaphium eius igitur tale:

*Hic iacet Lancellottus*
*Decius, in Ticinenſi gymnaſio interpres.*

7 1498. Bartholomæus † Socinus.

8 1499. Ludouicus Bologninus, † ſepultus eſt Bononiæ

niæ apud Sanctum Dominicum, cum inſcriptione tali:

*Omnia mea mecum porto, vix ſola fama remanet.*

Ibidem:

Ibidem ſupra portam ſacrarij: L. L.

*Soli Deo honor & gloria.*

D. O. M.

*Ludouico Bolognino Iuriſcon. ac Eq. qui cum Bononiæ Ferrariæq́ Iura interpretatus, & ab Innocentio VIII. Pont. Carolo Gall. VIII. Reg. Ludouico Mar. S. Fort. Inſub. Duce ad reſpondendum ſibi de Iure aſcitus, Florentiæq́ litibus iudicandis V. vir & præſt. fuiſſet, ab Alexandro VI. Pont. Senat. Roman. deſ. & à Iulio Pontifice XL. viratum adeptus, ab eóque legatus ad Ludouicum Franc. XII. Reg. Romam legationem retuliſſet, Bonon. rediens,*

*Anno LXI. æt. M.D.VIII. Florentiæ obijt:*
*Bartholomæus Eq. & Senat. Bonon. F. patri Ioan. Mar. Eq. patruo F. CC. M.D.LIII.*

## CAPVT XXXVII.

### *Ab anno M. D. vſque ad noſtra tempora.*

SVMMARIVM.

1 *Iuriſconſulti qui ab anno 1500. hucuſque floruerunt, permulti.*

HOc ſeculo †noſtro multi præſtátes viri, prioribus iuris quidem peritia pares, in reliqua- 1

rum verò diſciplinarum & linguarum cognitione longè ſuperiores fuêre. Etſi autem is eorum eſt numerus, vt integrum ferè volumen enumeratione horum expleri poſſit: veluti tamen breuitati ſtudere, & è plurimis præcipuos maximè & celebres referre.

## CAPVT XXXVIII.

### *Felinus Sandæus.*

SVMMARIVM.

1 *Felinus Sandæus I. C. nobilis.*

1 ORiundus † fuit ex nobiliſſima Sandæorum apud Ferrarienſes familia. Docuit initio Piſis, vbi concurrentem habuit Philippum Decium, deinde ob inſignem iuris vtriuſque peritiam ab Sixto IIII. Pont. Max. Romam accitus, & Rotæ iudicio præfectus, demum Epiſcopus Lucenſis factus eſt. Scripta eius extant.

## CAPVT XXXIX.

### *Philippus Decius.*

SVMMARIA.

1 *Philippus Decius auditor Iaſonis, & aliorum, anno 22. ætatis Doctor factus, & Profeſſor, numer. 2. eius laudes, & cum alijs ſimultas, nu. 3. à Felino accuſatus, num. 6. deinde exul in Galliam profugit, num. 8. tandem meliori fortuna vſus, anno 1535.*

*1535. obijt. num. 9. Epitaphium num. 10.*

4 *Bartholomæus Socinus cum Decio concurrere noluit.*

5 *Felini aduerſus Decium contentio.*

PAtria † Mediolanenſis: patrem habuit Triſtanum de Dexio. Agens annum decimum & ſeptimum, miſſus eſt Ticinum ad fratrem Lancellottum, vt ſub eo iura diſceret. Audiuit igitur tum Iaſonem, qui Inſtitutiones profitebatur: & Ioannem Puteum ordinarium. Tanta autem in iuuenili ætate ingenij vis in eo effulſit, vt diſputando dubios ſæpiſſimè præceptores redderet. deinde fratrem Lancellottum, qui à Florentinis Piſas euocabatur, ſequutus eſt: vbi audiuit Baldum Nouellum, Philippum Corneum, Bartholomæum Socinum, Hieronymum Zanetinum, Puccium de Puccis. Quinto ſui ſtudij anno; ætatis † verò 22. Doctoratus inſignia accepit: tum quoque Inſtitutionum prælectio ei demandata eſt. Concurrentem habuit Franciſcum Soderinum, qui poſtea epiſcopus Volaterranus, & demum Cardinalis effectus eſt. Quia verò in Decio † ſingulare erat ingenij acumen, inſignis in dicendo & promptitudo & ſuauitas, facilè reliquos ſuperabat; aderat enim illi ſingularis quędam energia, & in vultu decor, vt eadem illa alio dicente minus lepida viderentur: eò vſque etiam idiotas homines ad ſui ſpectaculum, quoties diſputaturus eſſet cum concurrentibus prouocaret. Præterea tantam in dicteriis habuit gratiam, vt à ſtudioſis excipi & circumferri ſint ſolita. Quæ quidem res effecit, vt apud auditores exiſtimatione 1 2 3

creſceret, Doctorum verò aliorum in ſe concitaret
4 animos. Nam Bartholomæus † Socinus, cum vi-
deret Decij authoritatem in dies augeri, non ſo-
lum concurrentem Philippum habere recuſauit:
ſed vt vel ſe, vel Philippum dimitterent, poſtula-
1 uit. Inde factum eſt, vt dum vtrumque dimittere
nollet, Decio Pontificij iuris profeſſionem iniun-
gerent, Socino verò priorem relinquerent. Denuò
5 in Pontificij iuris interpretatione cum Felinum †
haberet, noua ſimultas inter vtrumq; orta eſt. Feli-
nus enim iuris Pōtificij peritiſſimus, Decium ea in
re ſuperabat. Decius verò in iure ciuili exercita-
tior, Felino quoque longè ſuperior erat. Certa-
bant igitur indies pro retinenda authoritate, & fre-
quentia auditorum. Verùm Decius, qui Felinum
eloquētia, ingenij acumine & humanitate antece-
debat, breui effecit, vt Felinus ipſi poſterior habe-
retur. Qua in re Socini conſilium euertit, qui exi-
ſtimabat Decium non ita benè in iure Canonico
verſatum, opprimi poſſe, ſi cum Felino in eodem
docendi munere conſtitueretur. Felinus itaq; ęgrè
ferens ſibi Decium anteponi, Romam ſe contulit:
6 déq; † Decij acrimonia conqueſtus, tandem effe-
cit, vt Decius docendi munere ſe abdicare cogere-
tur. Obtulit itaq; operam ſuam Senenſibus: à qui-
bus libentiſſimè exceptus eſt, ægrè ferentibus id
pleriſq; Piſanis. Paulo pòſt, re Senenſi perturbata,
Piſas reuocatus, ius pontificium profeſſus eſt. Ve-
rebantur enim Piſani, ne Decius, ſi cum Iaſone in
iuris ciuilis interpretatione concurreret, nouas in
Schola perturbationes excitaret. & euitabat quoq;
vterq; eam concurrentiam, quòd eadem patria o-
riundi,

riundi, & † amicitia haud vulgari inter ſe deuincti erant. 7 Deinde cum in celeberrimis Italiæ Academijs ad triginta annos Iuris profeſſionem ſuſtinuiſſet, in Galliam † exul profugere coactus eſt, non 8 modò à crimine, ſed ſuſpicione quoque vacuus, quemadmodum ipſe conqueritur in conſiliorum ſuorum dedicatione, ſe egenum, inopem, à patria eiectum, fortunis omnibus abſque ſua culpa ſpoliatum, præter ſpem (vnicum miſerorum ſolatium) nihil habere. Hæc autem perpeſſus eſt anno 1498. Inde multum iactatus, meliori † vti fortuna cœpit. 9 Reuocatus itaque à Florentinis Piſas, priſtinam autoritatem ſplendorémque conſequutus eſt. Poſtremò Senis docuit. Profeſſionem autem Iuris vtriuſque ad ſexaginta quinque annos ſuſtinuit. Vita functus eſt anno Chriſti 1535. 12. die menſis Octobr. & Piſas mortuus, ad monumentum, quod ſibi viuus ad ſolatium vtriuſque fortunæ fieri fecerat, tranſlatus, vbi Epitaphium † eius legitur: 10

*Philippus Decius, ſiue de Dexio, Mediolanenſis, Iuriſconſultus, celebri fama notiſſimus: cum primum locum ſtudij in iure Canonico vel ciuili tenuiſſet Piſis, Senis, Florentiæ, Paduæ, Papiæ, demum vltra montes in Gallia, reuocatus in Italiam ab excelſa Florentinorum Repub. poſteaquam ſtipendium mille quingentorum aureorum in auro pro lectura conſequutus fuiſſet, de morte cogitans, hoc ſepulchrum ſibi fabricari curauit: ne poſteris ſuis crederet.*

## CAPVT XL.

*Iaſon.*

## Svmmaria.

1 *Iaſon Maynus Iuriſc. eiusq́; laus, & docendi ratio: obijt anno 1519. num. 2. Epitaphium, nu. 3.*

1 IASON † celebri Maynorum familia apud Mediolanenſes oriundus, in iuuentute diſſolutius vixit. Refert Iouius, eum Iuris ciuilis libros in pergameno eleganter deſcriptos, ludo in taberna perdidiſſe. Deinde priores mores relinquẽs, tanta diligentia & ſedulitate Iuri operam dedit, vt omnes coætaneos ſuos ſuperaret longè, & antecederet. Peruenit enim ad eam Iuris peritiã, ad quam tum pauci, aut nulli. Præceptorem habuit Alexandrum, & Hieronymum de Torte, à quo multa mutuatus eſſe dicitur. Docuit Piſis, dein Ticini. Vſus autem eſt docendi genere facili & perſpicuo. Textum & gloſſas diligenter explicat. Concluſiones colligit: eas vel extendit ac producit, vel reſtrinxit & de-
2 clarat. Mortuus eſt † Ticinj, anno 1519. 12. Calend. Maij. Vitam eius eleganti oratione deſcripſit qui-
3 dam Genuenſis. Epitaphium † eius legitur tale:

*Hic requieſcit Iaſon Maynus: quiſquis ille fuit.*

Et aliud Epitaphium.

*Quis iacet hoc hoſpes tumulo? Quis? Summus Iaſon.*
*Illene Phryxeæ vellere diues ouis?*
*Clarior hic illo longe eſt. Quiſnam oro? Maynus,*
*Excellens Iuris gloria Cæſarei.*
*Non fuit hoc quiſquam Iuris conſultior alter,*
*Qui extinctum poſſet reddere ius melius.*
*Sed tamen hoc ſummi vetuit mens diua Parentis,*
*Cæſaribus cupiens vſque fauere ſuis.*
*Te audijt, ô nimium fœlix, qui Iura legentem,*

*Damnan-*

*Damnantémque acri plurima iudicio.*
*Nec tamen infelix, tua qui monumento reuoluit,*
*Et memori condit lecta, tenétque ſinu.*
*Et quanquam obloqueris plebs inuida, ſolus Iaſon*
*Hic legum nodos difficiles ſoluit.*
*Amborum ſic fama omnem vulgata per orbem:*
*Ille nitens belli laude, ſed iſte toga.*

## CAPVT XLI.

*Salamonius.*

### SVMMARIA.

1 *Marius Salamonius Iuriſ.*
2 *Lancellottus Polittus floruit anno* 1512.
3 *Ioannes Crotius floruit anno* 1513. *eiúſque Epitaphium.*
4 *Rochus* Curtius *floruit anno* 1515.
5 *Petrus Paulus Pariſius.*
6 *Ludouicus Gomezius I.C. Hiſpanus.*
7 *Ferdinandus Loazes Hiſpanus.*
8 *Ioannes Franciſcus de Ripa I.C. eiuſq; Epitaphium.*
9 *Robertus Maranta floruit anno* 1519.
10 *Lancellottus Galliaula.*
11 *Carolus Ruinus obijt anno* 1530.
12 *Hippolytus de Marſilijs floruit anno* 1526.
13 *Franciſcus Niconitius.*
14 *Ludouicus Gozadinus.*
15 *Franciſcinus Curtius.*
16 *Gulielmus Budæus.*
17 *Budæi Epitaphium.*
18 *Ioann. Antonius Rubeus, eiúſque Epitaphiũ, nu.* 19.

20 *Marcus Blancus I.C. obijt anno* 1548.
21 *Æmilius Ferrettus, eiúſque Epitaphium.*
22 *Andreas Alciatus I.C. laudatur, obijt anno* 1548.
23 *Auguſtinus Berous floruit anno* 1550.
24 *Ludouicus* Catus, *ſiue* Cautus.
25 *Franciſcus Duarenus, præceptor authoris laudatur, obijt anno* 1559.
26 *Equinarius Baro I.C. eiúſque Epitaphium*, 1550.
27 *Hieronym. Cagno, eiúſque Epitaphium, obijt anno* 1551.
28 *In Germania præſtantes Iuriſconſulti.*
29 *Henningus Gœden Iuriſconſultus.*
30 *Nicol. Euerhardus laudatur, eiúſque Topica.*
31 *Ioannes Appellus.*
32 *Vdalric. Zaſius Iuriſc. laudatur, obijt anno* 1535. *eius Epitaphia, nu.* 33.34.
35 *Hieron. Schurffius Iuriſc.*
36 *Gabriel Mudæus laudatur.*
37 *Andreas ab Exea.*
38 *Aymo Crauetta Iuriſc.*
39 *Franciſcus Connanus.*
40 *Annas Burgius.*
41 *Andreas Tyraquellus laudatur.*
42 *Iuriſconſulti his temporibus celebres in Gallia, in Hiſpania, nu.* 43. *in Italia, num.* 44. *in Germania,* 45.

1 MARIVS † Salamonius, eques Romanus eodem tempore floruit: adminiſtrauit initiò Campaniam. Deinde Romam reuerſus, ius non ſine ſumma ingenij eruditioníſq; laude profiteri cœpit: inde in collegium aduocatorum conſiſtorij Ponti-

Pontificialis aſcitus fuit. tandem ſenio confectus, ad otium ſe contulit. Et inſtituto *ad Pandectas* commentario, vix primum librum, morte præuentus, abſoluit.

LANCELLOTVS † Politus, Senenſis, docuit in patria: Floruit anno 1512. 2

IOANNES † Crottus Monteferratenſis, docuit Bononiæ & Piſis. Iuuenis mortuus eſt. Floruit anno Chriſti 1513. Sepultus eſt Bononiæ. Epitaphiũ apud S. Dominicum extat. 3

D. M. O.

*Ioanni Crotto Monferrato, Pont. Caſ. q. iuris monarchiæ, qui diu Bononiæ floruit, in vtraque palæſtra, inde Piſas euocatus, deſerti iampridem gymnaſij inſtaurator, fato conceſſit. Magdalena Landa viri B. M. oſſa referens, are proprio hoc monumentum faciundum curauit.*

ROCHVS † Curtius Papienſis, in patria iuris Pontificij profeſſionem ſuſtinuit: floruit ann. 1515. 4

PETRVS † Paulus Pariſius, Coſentinus, docuit initio Romæ, Patauij & Bononiæ: deinde Romam vocatus, auditor cameræ Apoſtolicæ factus eſt. Extant eius ſcripta & conſilia. Floruit anno 1518. 5

LVDOVICVS † Gomeſius Hiſpanus, docuit Patauij: Romam profectus, auditor Cameræ declaratus eſt. an. 1518. dignitatéque Archiepiſcopatus Sarnenſis auctus, deceſſit non ita multò poſt, iuuenis adhuc è viuis. 6

FERDINANDVS † Loazes Hiſpanus, docuit Papiæ: Floruit eodem tempore. 7

IOANNES † Franciſcus de Ripa, Papienſis docuit in patria, Valentiæ in Delphinatu, & Auenio- 8

ni:multa *in vtroq; iure* ſcripſit. Floruit ann. 1519. Papiæ mortuus eſt, & ſepulchro addita inſcriptio:

*Ioan. Franc. de S. Nazario, à Ripa, Iureconſ. primi nominis, Senatori Ducis, Com. Pal. Helena Gentilis vxor, & ſex libri P.*

9 Robertvs † Maranta, docuit Salerni in Sicilia, floruit ann. 1519.

10 Lancellottvs † Galliaula Papienſis, docuit in patria, & Valentiæ in Delphinatu, flor. 1519.

11 Carolvs † Ruinus, Regienſis, docuit Patauij & Bononiæ. Floruit anno 1525. Mortuus eſt anno 530.

12 Hippolytvs † de Marſiliis, Bononienſis, docuit in patria. Eam autem iuris partem tractauit, quæ *circa crimina* verſatur. Floruit 1524.

13 Franciscvs † Niconitius, Nigrocotcyræus, primum Referendarius Apoſtolicus, deinde Secretarius regis Poloniæ factus eſt. Poſtea Romam ſe contulit, & ſcriptioni vacauit. Floruit anno 1526.

14 Lvdovicvs † Gozadinus, Bononienſis, docuit in patria. Floruit 1530.

15 Franciscvs † Curtius, Papienſis, fuit conſiliarius Franciſci Galliarum Regis. Poſt relictâ aula, ad docendum ſe contulit: profeſſus eſt itaque ius primum in patria, deinde Patauij. Floruit 1531.

16 Gvilielmvs † Budæus, Pariſienſis, apud Franciſcum Gall. regem magiſter libellorum ſupplicum fuit: vir in Græco Latinóque ſermone cum veteribus Græcis Latiníſque conferendus. Scripſit cõmentarios *ad Pandectas*, & librum *de Aſſe*: item cõmentarios *linguæ Græcæ*, & alia. Mortuus eſt Pariſijs

ſijs febre, & ignobili ſepulchro conditus.

Epitaphium:

*Guilielmi† Budæi, qui 73. anno ex febre perijt, quum longinquum & æſtuoſum iter ad Armoricum Oceanũ concepiſſet, non multo poſt quàm Carolus V. per mediã Galliam ex Hiſpania in Belgas profectus eſt: Teſtamẽto omnes funeris honores abdicauit.* 17

*Budæus columen decúſque Gratum:*
*Budæus Latiæ corona linguæ:*
*Budæus dubij lucerna iuris:*
*Budæus pater elegantiarum:*
*Et fons totius eruditionis:*
*Budæus patriæ iubar coruſcum:*
*Regis delicium ſui, ſuæque*
*Tempeſtatis honos, lepor, voluptas,*
*Hic terræ exuuias reliquit, orbi*
*Famam, aſtris animam. Viator ito.*

Vita eius eleganter deſcripta extat.

IOANNES† Antonius Rubeus, Alexandrinus, 18
comes ac ſupremi cõſilij ducis Sabaudiæ Senator, Franciſcini exemplo aulam reliquit, & ad docendum ſe contulit. Profiteri itaq; cœpit Ticini, deinde Valentiæ, tum Taurini, poſtremo Patauij multa ſcripſit: functus eſt vita Anno 1544. Epitaphium† 19
& imago videtur Patauij apud S. Ioan.

*Ioan. Antonio Rubeo, patricio Alexãdrino, ſupremi Senatus Sabaudiæ ſenatori, Equiti, Comitiq; Cæſareo, optimo & viro & Iureconſ. & in profitendo iure Ticini primum, deinde Valentiæ, tum Taurini, poſtremo Patauij primum locum ſumma cum gloria conſecuto: Margarita vxor, & mœſti. filij poſuere. Vixit ann. LV. menſ. 3. dies 16. obijt anno M.D.XLIIII. 17. Cal. Apr.*

20 MARCVS † Blancus Patauinus, floruit anno 1545. Extant eius criminalia, in patria vita functus, & apud Eremitanos ſepulturæ traditus recubat, cum inſcriptione:

21 *Marco Antonio Blanco iur. vtr. doctori Patauino, vixit ann. 50. obijt die 8. Octob. M.D.XLVIII.*

21 ÆMILIVS † Ferrettus, Anconitanus, eloquentiáne plus an iure potuerit, dubitatur: inſignem tamen in iuris prudentia eruditionis laudem conſequutus eſt. Scripta eius, quæ extant, quid præſtiterit, oſtendunt. Forcatulus hoc Epitaph. eũ celebrat:

*Æmilius multis è millibus interit vnus,*
*Quem ſupereſſe ſuo fata vident cineri.*
*Flent Muſæ & leges. Diuis ſi flere liceret,*
*Sidera iam lachrymis permaduiſſe putem.*

22 ANDREAS † Alciatus Mediolanenſis, docuit primum Biturigibus, deinde Ticinum vocatus eſt. Hic omnium primus iuris prudentiam, nimiis diſputationibus & barbaro docendi genere inuolutam, priſtino nitori reſtituere, & ad veros fontes reuocare conatus eſt. Quod quidem facere haud difficulter potuit, cum Græci & Latini ſermonis ad admirationem peritiſſimus eſſet, fuit ſolus inter interpretes Iuris doctiſſimus, & inter doctiſſimos Iureconſultiſſimus. Mortuus eſt Papiæ, anno 1548. & in D. Epiphanij templo ſepultus.

23 AVGVSTINVS † Berous, Bononienſis, iuris Pontificij (quod in patria, dum vixit, profeſſus eſt) peritiſſimus noſtra ætate, ſcripta eius in aperto ſunt, floruit 1550.

14 LVDOVICVS † Catus, Ferrarienſis: ſi *a* addas cognomini, & *a* in *u* mutes, rectè de viro iudicabis.

Oppo-

Oppoſuit ſe Alciato. floruit anno 1550.

FRANCISCVS† Duarenus, præceptor meus, praterquam quòd eloquentia, dicendíque genere ſuaui & facili omnes ſui temporis Iureconſultos ſuperauit, docendi ratione maximè anteceſſit. Primus enim diu antè methodicam docendi rationem non obſeruatam, iterum reuocauit, reſtituítque. Vita ei prærepta eſt immaturè, iis cauſam mortis dantibus quos ſeruarat. Mortuus eſt anno 1559. & prope Baronem ſepultus. 25

EGVINARIVS † Baro, ex Britannia Galliæ oriundus, non tantum iuris, verùm linguarum totiúſque philoſophiæ cognitione & peritia excelluit. Docuit Andegaui, Pictauij, poſtremo Biturigibus vbi vita functus eſt, & ſepultus in æde D. Hippolyti. 26

*Eguinario Baroni Leonenſi Iureconſ. clariß. Doctori iuris ciuilis in ſchola Biturig. & Iuris prudentiæ veteris inſtauratori, qui ſuperſtite vxore & liberis obijt, XI. Kal. Septembr. anno M. D. L. cum vixiſſet annos circiter L V. Franciſcus Duarenus collega, pietatis & officij cauſa poſuit.*

HIERONYMVS † Cagnolus, Vercellenſis, Ducis Sabaudiæ Senator, eques & Iureconſultus: docuit primum Taurini, dein Patauij: vbi vitam quoque finijt, nondum egreſſus annum quinquageſimum nonum. Terræ corpus eius mandatum in æde D. Franciſci, cum inſcriptione. 27

*Hieronymo Cagnolo Vercellenſi, viro opt. & in Iuris ciuilis ſcientia inter noſtræ ætatis doctores eminentiſ. & propterea Taurini primum, deinde Patauij, maiori ſtipendio quàm quiſquam aliàs ius Ciuile magna cũ lau-*

*de atque omnium admiratione profeſſo,nobil.genere,Illuſtriſſ.Ducis Sabaudiæ munere,Senatoria & equeſtri dignitate perfuncto;filij ſumma erga talem patrem pietate,hoc monumẽtum poſuerunt.Vixit annos LIX. Obijt Kalen.Febru.M.D.LI.*

28 In Germania† multi quoq;præſtantes viri in Iuris cognitione extitere: qui non tantum ſcriptis memoriam deſideriúmque ſui nobis reliquerunt, verùm de adminiſtratione Reip. bene meriti ſunt: quare ex omnibus rebus humanis nihil eſt præclarius,aut præſtantius.Ex multis autem hi præcipuè celebritatem adſequuti ſunt.

29 HENNINGVS † Gœden Hauelſpurgenſis, Canonicus Vitebergenſis.Docuit Vitebergæ.Extant eius conſilia.

30 NICOL.†Euerhardus de Midelburgo vir nõ modo multifariæ lectionis, ſed magni inſuper iudicij: quod eius Topica comprobant.

31 IOANNES † Appellus,in humanioribus literis apprimè verſatus.

32 VDALRICVS † Zaſius, natus eſt Conſtantiæ,parentibus honeſtis.Prouectori ætate iuri operam nauare cœpit:eóſq; progreſſus fecit,vt primas inter Iureconſultos Germanos partes obtinuerit. Commẽtaria eius *ad ius ciuile*,doctiſſimis quibuſque Iureconſultis in manu verſantur. Mortuus eſt Friburgi Briſgoiæ,& ibi ſepultus.Reliqua ex Epitaphio † conſtant.

33 *Huldricho Zaſio Ireconſ.ſuorum temporum toto orbe celeber.huius Academiæ ornamento ſingulari, & Reip.Friburgenſi in reſtaurando Iure municipali iam olim ſtrenuam operam nauanti, aliiſque multis nominibus*

*de ſe bene merito, Magiſtratus officij memor fieri iuſſit. Conceßit natura anno Salutis M.D.XXXV.8.Kal. Dec.*

Scripſit Eraſmus ad tumulum illius, †tale Epi- 34
taphium.

*Siccine mors crudelis & inuida, præripis orbi*
*Vlrichum Zaſium, decus admirabile Iuris,*
*Cæſarei ſimul & ſacri? (pauciſsima dixi)*
*Imo doctrinæ totius, & artis honeſtæ*
*Theſaurum, ac mundum locupletem? cuius ab ore*
*Manabat ſermo vel melle ſuauior omni.*
*Quid nunc collaudem ſummum pietatis amorem,*
*Et mentem cælo dignam? quo iam illa ſoluta*
*Corporis inuolucris fruitur ſine fine beata?*
*Quod ſupereſt, te compello ſtudioſa iuuentus,*
*Tandem pone modum lachrymis, iuſtóque dolori.*
*Vocis adempta tibi Zaſianæ copia: verùm*
*Extant ingenij monumenta perennia. Quæ ſi*
*Aſsiduè manibúſque teras, oculiſque frequentes,*
*Spirat in his loquitúrque viri pars optima ſemper.*

HIER. †Schurſius de S. Gallo, docuit Viteber- 35
gæ. Exorto bello Germanico Francofurtum conceſſit. poſtquam ibi aliquot annis legiſſet, vita functus eſt. Lecturæ eius non extant, *conſilia* verò typis mandata ſunt.

GABRIEL †Mudæus ante paucos annos Lo- 36
uanij primarius profeſſor, vir exquiſitæ doctrinæ acriſque iudicij. Poſt hos flor. in Gallia.

ANDREAS †ab Exea Valentinus ſcripſit *de* 37
*Pactis, in tit. de Conſtitut. extrà; & in tit. de Iuriſdict. in Pandectis.*

AYMON †Crauetta à Sauiliano, ſcripſit *conſi-* 38

*lia*, & vtiliſſimum tractatum *de Antiquitate temporis.*

39 Franciscus † Connanus, magiſter libellorum ſupplicium, incœpit commentarios *ad ius ciuile* ſcribere: & morte præuentus, opus imperfectum reliquit.

40 Andreas † Tyraquellus, vir tantæ & tam variæ lectionis, quantæ nec ſuperiori, nec noſtra ætate viſus. Si ipſi ſoli multiplicem hanc variámque lectionẽ in omnium diſciplinarum authoribus tribuas, impoſſibile ferè fuiſſe homini, tantum legiſſe, dixeris. Si aliorum auxilio: iudicium miraberis.

## CONCLVSIO.

Hi ferè ab initio reſtituti IurisCiuilis per Lotharium Saxonem, celebres claríq; extitêre: noſtra verò ætate multi non iuris tantùm, ſed etiam linguarum, omniúmq; diſciplinarum peritiſſimi, doctiſ-
41 ſimíq; viri clarent. Habet Gallia † Franciſcum Balduinum, Hugonem Perrerium, Fernandum Berengarium, Matthæum Grybaldum, Petrum Loriottum, Carolum Molinæum, Goueanum, viros ætate graues: Iacobum Cuiacium, Hugonem Donellum, Franciſcum Hotomannum, Barnabam Briſſonium, Stephanum Forcatulum, Hugonem Saportan, Roaldeſium, Ruellium Pictauienſ. Ioannem Robertum, Antonium Vſillum, Antonium Contium, Ræuardum, Ludouicum Charondam, Adrianum Pulueum, Ioannem Ramum Foquelinum, Fournerium, Ioannem Tauardum. Habet & Hi-
42 ſpania, † Didacum Couarruuias, Arium Pinellum, Petrum Duennas, Antonium Auguſtinum, Fernan-

nandum L. Pincianum. Ex Italis† noſtra ætate, vel 43
paulo ante, ſi qui fortaſſis breui exceſſerunt viuis,
clarent: Patauij, M Mantua, Tiberius Decianus,
Guidus Panzirella, Ferrariæ Ronchigallus, Hippo-
lytus Riminaldus: Florentiæ, Taurellus pater & fi-
lius: Papiæ, Hieronymus Torniellus: Brixiæ, Ga-
briel Cutianus: Bononiæ, Nicolaus Armius, Ga-
briel Palæotus, Marianus Socinus Iunior, Bouius
Vetzius, Angelelus, Sancto-Georgius, Ianus Pap-
pius: Romæ, Gallesius Maſſa, Syluester Aldobran-
dinus, Hieronymus de Mōte. Brabantia Petrū Pec-
kium, Ioannem Ramum, celebres habet. Florent
in Germania, †Hopperus Viglius Zuichemius, V- 44
dal. Mordyſius, Cracouius, Melchior Kling, Ioachi
mus Mynſingerus, Matthæus VVeſenbecius, Baſi-
lius Amerpachius, Ludouicus Grempius, Ioan. Fi-
chardus, Ioan. Oldendorpius, Nicol. Vigelius, Ni-
col. Ciſnerus, Leopold. Dickius, Hieronym. Duace-
nus Schraderus, ac multi alij: quorum nomina, dum
à bibliotheca mea abſum, mihi non occurrūt: quos
rogatos volo, ne id ægrè ferant. Oro autem Deum
æternum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt o-
mnia honeſtarum artium ſtudia conſeruet:
neque barbariem aliquam, qualis nunc
in Aſia (quæ olim opibus, erudi-
tione, potentia floruit) eſt,
inter nos exoriri pa-
tiatur.

Mm 2

FINIS.

# TYPOGRAPHVS LECTORI S.

*QVONIAM authorhuius Hiſtoriæ Iuris, in Concluſione libri præcedente pleroſque Iuriſperitos in Germania, Gallia, Italia, & Hiſpania, quaſi adhuc ſuperſtites, recenſet: quorum plerique ab eo tempore, quo primùm hic liber editus eſt, rebus humanis exempti ſunt: ac interim noui ſuccreuerunt, à quibus aut paria, aut etiam maiora exſpectamus, ijs, qui paulo ante enumerati fuerunt: operæ pretium duxi, ſubſequentem Appendicem huc annectere. vel ideo maximè, quia author ſe à bibliotheca ſua abfuiſſe, ac propterea nō omnes Neotericos ſe recenſere potuiſſe ſignificat. Tu itaque, Lector beneuole, quæ in tuam gratiam & commodum elaboramus, æqui & boni conſule. Vale.*

Appendix Iuriſconſultorum, qui intra annos 25. aut circiter, vel diem ſuum obierunt, vel ſcriptis in lucem editis clari & celebres eſſe cœperunt.

*In Ger-*

*In Germania & Belgio.*

ALbericus Gentilis.
Ambroſius Schurerus.
Andreas Gaill,olim Cameræ Imperialis Aſſeſſor, deinde Cæſareæ Maieſtatis Conſiliarius,ac poſtea Sereniſſimi Principis Electoris Archiepiſcopi Colonieſis,&c.Cancellarius,toto orbe notiſſimus:obiit Coloniæ Agrippinæ in patria ſua, Anno 1587.die 11.Decemb.
Antonius Del Rio.
Arnoldus Baert.
Arnoldus ab Haerſolte.
Arnoldus Holſtein.
Arnoldus de Reyger.
Bartholomæus Blarerus.
Bartol.Camerarius.
Bartol.Romuleus.
Benedictus Reinhardus.
Bernardus Copius.
Bernardus Rheidt.
Bernardus VValtherus.
Bernardus VVurmſerus.
Chriſtophorus Ehemius Patricius Auguſtanus.
Chriſtophorus Herdeſianus.
Chriſtophorus Sturcius.
Chriſtophorus VVendinius.
Claudius Cantiuncula.
Conradus Mauſerus.
Daniel Venatorius.
Dethardus Horſtius.

Eberhardus Speckhan.
Eberhardus VVeyhell.
Elbertus Leoninus Cancellarius Geldriæ.
Erneſtus Cothmannus.
Franciſcus Zoannettus.
Fridericus Prukmannus.
Fridericus Schenck Baro à Tautenberg.
Franciſcus Zonsbeccius.
Gabriel Mudæus profeſſor Louanienſis, obiit Anno 1561.
Georgius Eberlinus.
Georgius Lauterbegus.
Georgius Lorichius.
Georgius Obrecheus.
Georgius Viuiennus.
Guilielmus Cornhuyſius.
Guilielmus Hannetonius.
Hardevvigus Daſſelius.
Hartmannus Hartmanni.
Hartmannus Simonis F. Piſtoris in Senſelitz.
Hector Æmilius.
Henricus Bocerus.
Henricus Hormannus.
Henricus Knauſtinus.
Henricus Ryſvvichius.
Henricus Roſenthalius.
Henricus à Svverin.
Hermannus Vulteius.
Hieronymus Elenus.
Hippolytus à Collibus.
Hugo Donellus obiit Altorphij Noricorum, An-
no

no 1592.menſe Maio.
Iacobus Omphalius.
Iacobus Ræuardus.
Iacobus Rickius.
Iacobus Spiegelius.
Iacobus Thomingius.
Ioachimus à Beuſt in Planitz.
Ioachimus Hopperus Friſius, obiit Madriti in Hiſpan.15.Decemb.anno 1576.
Ioachimus Mynſingerus à Frundeck.obiit Helmſtadij,die 3.Maij,anno 1588.
Ioannes Althuſius.
Ioannes Aurphaebus.
Ioannes Baptiſta Ficklerus.
Ioannes Baptiſta Schvvarztenthaller.
Ioannes Borcholten Luneburgenſis.
Ioannes Baſius.
Ioannes Fichardus.
Iannes Fridericus Huſanus.
Ioannes Georgius Gœdelmannus.
Ioannes Gœddæus.
Ioannes Kaufferus.
Ioannes Leuenclauius.
Ioannes Longouallius.
Ioannes Lubbechius.
Ioannes Ludouicus Bender.
Ioannes Oeſtenius.
Ioannes Oldendorpius.
Ioannes Richardus Schefferus.
Ioannes Richardus Oſſanæus.
Ioannes Schneidevvinus.
Ioãnes Sichardus obiit Tubingæ, 9.Septembr.an-

no 1552.
Ioannes Thomas Freigius.
Ioannes VVolfgangius Freymonius.
Ioannes Zangerus.
Iodocus Damhouderius.
Iulius Pacius.
Iuſtinus Goblerus.
Iuſtus Reuberus.
Kilianus Goldſtein.
Laurentius Kirchouius Roſtochienſis Academiæ Profeſſor, moritur Roſtochij die 15. Octob. anno 1580.
Liberius Hoffmannus.
Liberius Hattyſerus.
Ludouicus Grempius.
Ludouicus Fachſius.
Ludouicus Bebeon.
Marquardus Freherus.
Martinus Dobercinus.
Matthæus Boyſſ.
Matthæus Cuno.
Matthæus Klock.
Matthæus Laymannus.
Matthæus VVeſembecius Antuerpiæ die 25. Octobris, anno 1531. natus, obiit VVitebergę anno 1586. menſe Iunio.
Matthias Colerus.
Melchior Kling.
Michael Graſſus Pomeranus.
Modeſtinus Simonis F. Piſtoris.
Nicolaus Ciſnerus.
Nicolaus Reuſnerus.

Petrus

Petrus Cornel. Brederodius.
Petrus Peckius.
Petrus Premus.
Petrus Royzius.
Petrus Termineus.
Petrus à VVell.
Raimundus Pius Fichardus.
Raphael Seilerus.
Reinerus Budelius.
Scipio Gentilis.
Sebaſtianus Scheferus.
Simon Schardius.
Stephanus Berchtoldus.
Stephanus VVerbeuzus.
Theodorus Stratmannus.
Valentinus Forſterus.
Viglius Zuichemus Friſius natus 19. Octobr. anno 1507. obiit Bruxellæ in Brabantia, 8. Maij anno 1577.
Virgilius Pingizerus.
VVendelinus Schilling.

## *In Gallia.*

ADrianus Puluæus.
Antonius Contius obiit Biturigibus.
Antonius Faber.
Antonius Guibertus.
Antonius Mercator.
Barnabas Briſſonius Conſiliarius Regius & Præſes Senatus Pariſienſis, ibidem occubuit.
Carolus Molinæus Pariſienſis Franciæ & Germaniæ Iuriſconſultus.

Claudius Buyſſonius.
Claudius Battanderius.
Claudius Giſletius.
Dionyſius Gotthofredus.
Guilielmus Fornerus.
Guilielmus Maynerius.
Hieronymus Verrucius.
Iacobus Cuiacius Tholoſanus, Iuriſconſultus incomparabilis, obiit Biturigibus die 3. Octob. anno 1590.
Iauus Langlæus.
Ioannes Robertus Aurelianenſis.
Ioannes Copus.
Ioannes Coraſius Tholoſanus, in fata conceſſit anno 1572.
Ioannes Bellonus.
Ioannes Bodinus.
Ioannes Dhumbert.
Ioannes Gillotus.
Ioannes Igneus.
Ioannes Mauritius.
Ioannes Mercerus.
Ioannes Papo.
Ioannes à Roberteria.
Leſcurius F.
Ludouicus Charondas.
Maſuerius.
Nicolaus Valla.
Pardulphus Prateius.
Petrus Ærodius.
Petrus Coſtalius.
Petrus Faber.

Petrus Frangianus.
Petrus Gregorius Tholoſanus.
Petrus Iacobus Aurelius,
Petrus Pythoeus.
Petrus Rebuffus.
Philibertus Bugnonius,
Philippus Custoſius.
Renatus Choppinus Andeg.
Stephanus Forcatulus.
Stephanus Ranchinus.
Vitalis Nemanſenſis.
Franciſcus Hotomannus ex Otmannorum apud Sileſios familia oriundus, Pariſiis natus, mortuus eſt Baſileæ, 12. Feb. anno 1590. ætatis ſuæ 66.

*In Italia.*

Achilles Perſonalis.
Ægidius Boſſius Patricius Mediolanenſis, ſcripſit Criminalia.
Ægidius Hortenſius.
Albertus Bolognetus.
Alexander de Neuo.
Alexander Picenardus.
Alexander Stiaticus Bononienſis, ſcripſit Practicas obſeruationes.
Alexander Turranimius.
Alexander Trentacinquius Patricius Aquitanus.
Anaſtaſius Germonius Romanus.
Andreas Alferius.
Angelus Matthætius.
Angelus Spannochus patritius Senenſis.

Antonius Vacca.
Antonius Bardus.
Antonius Gabrielius Romanus.
Antonius Galeatius Bononienſis.
Antonius Maria Coratius.
M. Antonius Marſilius.
Antonius Maſſa Galleſius.
Antonius de Matthæis.
M. Antonius Peregrinus.
Aurelius Corbulus.
Benedictus Bonius.
Benuenutus Straccha Patritius Anconitanus.
Borgninus Caualcanus.
Cæſar Contradus.
Camillus Gallinus.
Camillus Plautius.
Carolus Ruinus.
Caſpar Gaballinus.
D. Deſiderius Guido Aſculanus.
Flaminius Chartanius.
Florianus de S. Petro.
Franciſcus Balbus.
Franciſcus Sarmientus.
Franciſcus Turzanus.
Fridericus Scotus.
Gabriel Palæotus.
Gerardus Mazollus.
Gribaldus Mopha.
Guidus Panciolus.
Hieronymus Cagnolus.
Hieronymus Gabrielius.
Hieronymus Garzonius.

Hiero-

Hieronymus Gigas.
Hieronymus Gratus.
Hieronymus Magonius.
Hieronymus Manfredus.
Hieronymus de Monte Brixiano.
Hieronymus Muſcornus.
Hieronymus Torniellus.
Hieronymus Zanchus.
Hippolytus Bonacoſſa.
Hippolytus Riminaldus.
Horatius Lucius.
Hubertus Zucchardus.
Iacobus Benius.
Iacobus Nouellus.
Iac.Philippus Portius.
Iacobus Puteus.
Iacobus de Franchis.
Ioann.Paulus Lancellotus.
M.Antonius Cucchus.
Ioan.Anton.Cannetius.
Ioan.Anton.Rubeus.
Ioan.Baptiſta Aſinius.
Ioan.Baptiſta Caccialupus.
Ioan.Baptiſta Plotus.
Ioannes Botta.
Ioannes Carafa.
Ioannes Cephalus.
Ioan.Baptiſta Zilettus.
Ioan.Bertachinus.
Ioan.Donatus à Fina.
Ioan.Franciſcus Purpuratus.
Ioan.Franciſcus à Ripa.

Ioannes Guterius.
Ioan.Hieron.Albanus.
Ioan.Maria,& Iacobinus à Riminald.
Ioan.Maria Monticellus.
Ioan.Petrus Bimius.
Ioan.Petrus Surdus.
Ioannes Petruſius.
Ioan.Stephanus Lambertengus.
Ioannes Vaudus.
Ioan.Vicentius Hondeus.
Ioſephus Cumia.
Ioſephus Ludouicus.
Ioſephus Maſcardus.obiit ante ſeptennium.
Ioſephus de Ruſticis.
Iulius Clarus Alexandrinus.
Iulius Ferrettus.
Lancellottus Conradus.
Laurentius de Pinu.
Laurentius Syluanus.
Lucas Pætus.
Ludouicus Gozadinus.
Ludouicus Zuntus.
Marcabrunus ab Anguillis.
M.Antonius Natta.
Marcus Mantua.
Martinus Azpilcueta.
Nauarrus, vixit annos 108.obiit Romæ 13.Iunij, anno 1586.
Matthæus Gribaldus.
Octauianus Simoncellus.
Octauianus Veſtrius.
Paulus Merenda.

Petrus

Petr. Anton. Anguſola.
Petrus Dominicus Magdalenus.
Petrus Nicolaus Mozzius.
Petrus Ricciardus.
Phanucius de Phanucciis.
Proſper Farinacius.
Proſper Paſethus.
Quintilianus Mandoſius.
Rainaldus Corſus.
Robertus Lancellotus.
Rolandus à Valle.
Sebaſtianus Maffa.
Sebaſtianus Medicis.
Sebaſtianus Monticulus.
Sebaſtianus Vantius.
Seraphinus de Seraphinis.
Sfortia Oddos.
Simon de Prætis.
Stephanus Bertrandus.
Stephanus de Fredericis.
Syluius Spannochius.
Tobias Nonius.
Thomas Doccius.
Tiberius Decianus.
Virginius de Boccatijs.
Vaconius à Vacuna.
Vincentius Carocius.
Vincentius de Franchis.
Vitalis Cambinus.

*In Hiſpania & Portugallia.*

ALphonſus Aluarez.
Alphonſus Vilagut.

Antonius Auguſtinus Archiepiſcopus Tarraconenſis.
Antonius de Burgos.
Antonius Cordaba.
Antonius Gomezius.
Antonius de Leon.
Arius Pinellus Luſitanus.
Didacus Couarruuias à Leyua Tolet.
Emanuel Soarez.
Ferdinandus Vaſquius.
Fortunius Garſia.
Didacus à Segura.
Didacus Perez.
Franciſcus Vargas.
Guilielmus Douiarius.
Ioannes Bernardus Diazius.
Ioannes Garſia Gallecus.
Ioannes Lopez de Palatios Ruuios.
Ioannes à Royas.
Ioannes à Villalobos.
Ludouicus à Peguera.
Rodericus Soarez.
Vaſquius Pincianus.
Gregorius Lopez Madera.

FINIS LIB. DE HISTORIA IVRIS.

# INDEX RERVM ET VERBORVM LOCVPLE-tiſsimus,quę in hiſce tribus libris de Hiſtoria Iuris, Valentini Forſteri, continentur.


*Accurſius anno 35. ætatis ius audiuit: quo tempore florere cœpit, quando obijt, eius auctoritas, filij & epitaphium* 479

*Academiæ quomodo hodie conſtituantur* 466

*Adrianus Imperator omnium artium capax & amans* 380

*Adulationis exemplum in Capitone* 371

*Adulterij accuſatores quo ordine admittantur* 211.212

*Adulterio accuſando quinquennium præfinitum* 212

*Adulterum filia quando patri occidere permiſſum: & quando marito vxoris* 211

*Ædes ſacræ, non omnes ſunt templa* 421

*Ædiles Curules primum creati* 103

*Ædiles duo ex patribus creati, lege Camilli* 102

*Ædiles Curules quomodo ius dicerent: eorúmque imperium* 450

*Ælius Sextus laudatur, eiuſq́; ſcripta* 261

*Ælius Sext. quando Ædilis Curulis factus, & Conſul, & Cenſor* 259.260

*Ælius Tubero quo patre natus: Stoicus, Iuriſperitus, Conſul* 334
*Ælius Pætus contra Boios in Galliam mittitur* 262
*Ælius Pætus filius cuius fuerit* 264
*Æliorum familia unde ſit dicta* 259
*Æmilius Papinianus Scæuolæ auditor, eiuſque vita, & obitus* 389
*Æmilius Ferretus, eiuſque epitaphium* 542
*Æneas quomodo ex incendio Troiano in Italiam peruenerit* 18
*Æqui boniq́ interpretatio I.C. propria* 401
*Æri alieno bona debitoris, non corpus obnoxium,* 126
*Æs ſignari Romæ quando cœptum* 43
*Ætas ſenatoria, quæ* 409
*Africa, prouincia conſtituta* 274
*Agrippæ Menenij ad plebem oratio* 78
*Agrorum termini, & terminalis Iupiter, & terminale feſtum* 40
*Aimo Crauetta Iuriſc.* 545
*Alba euerſa, & Albani in Senatum Rom. lecti* 32
*Albericus Roſatus I.c. eiuſq́ ſcripta* 506
*Albertus Galeotti Iuriſc.* 485
*Album proponebat ſolus Prætor Vrbanus* 433
*Alburnius Valens Iuriſconſ. Antonino Pio à conſilijs,* 385
*Alexander Tartaganus de Imola I. C. eiuſq́ laus, & epitaphium: floruit anno 1460* 527
*Alexander Imp. ſummus, & quare* 394
*Alexandri Imp. mos in negotijs, & legibus conſultandi* 393
*Alexandri Imp. laus in ferendis Conſtitutionibus* 226

*Alſenus ex ſutore Iuriſconſultus, & Conſul factus, quo anno, & quos libros inſcripſerit* 364
*Aluarottus Iuriſc. eiúſque epitaphium* 524
*Ambitus duplex eſt: licitus & illicitus; ſeu infans* 149
*Amoribus capti animus viuit in alieno corpore* 288
*Amici plerumque in calamitate fiunt inimici* 178
*Aminius Rebius Iuriſconſult.* 377
*Ampliandi ſignum, & modus ſeu forma* 192
*Ancus Martius quartus Romanorum Rex, eiúſque res geſtæ* 34.35
*Andreas Siculus, vulgò Barbatia* 529
*Andreas Alciatus Iuriſcon. laudatur, obijt anno* 1548 542
*Andreas de Iſernia Feudorum interpres* 501
*Andreas Tyraquell. laudatur* 547
*Andreas ab Exea* 545
*Angelus de Periglis* 525
*Angelus Aretinus* ibid.
*Angelus de Vbaldis, Baldi frater* 509
*Angelus ſecundus, nepos Angeli prioris* 510
*Animaduerſio diuerſa eſt à Iuriſdictione* 441.442
*Annales maximi, qui* 323
*Annonæ leges ſemper neceſſariæ* 188
*Annus decem menſium: eiúſque diuiſio à Romulo facta* 23
*Anni diſtributio in* 12. *menſes, per Numam* 29
*Antiquo ſermone ſcripti libri, parum grati* 363
*Antiſtiorum familia vnde: & quos viros habuerit* 368
*Antonius Roſellus* 526

*Antonius Lius quo anno obierit* 476
*Antonius de Butrio Iuriſconſult. eiuſque laudes* 515
*Antonius Corſettus* 527
*Antoninus Baßianus Imper. crudeliſsimus patricida* 390
*Antoninus Pius omnes in orbe Rom. ciues Romanos fecit* 142
*Antonini Pij Imper. virtutes & laudes* 380
*Apollo Pythius muneribus placandus* 279
*Apophthegma Curij, ad Samnitium legatos, pag.* 283
*Apophthegmata Catonis varia & inſignia: de vxoribus, de magiſtratibus, de rege Eumene, de legatis quibuſdam, de Græcis relegatis, de Polybio & Vlyſſe, de alijs, pag.* 285. 286. 287. 288
*Appius Claudius ſcripſit actiones, & auxit vſum R. litera* 246
*Appius Claudius Cæcus quo anno cenſor fuerit, quando cæcus eſſe cœperit, Conſul creatus fuit homo diſertus, & iuris peritus,* 239. 240. 248. *cum ſequ.*
*Appia via, & aqua Appia* 234
*Appius Claudius bello Hetruſco præficitur: Volumnio conſ. ſuperbè reſpondet, & cauillatur, fit prætor, eius oratio in Senatu, contra Pyrrum regem,* 239. 240. 244.
*Appius Claudius Decemuir & legiſlator: eius mors, ſcripſit de vſurpationibus, pagina* 235. *cum ſequent.*
*Appij Conſulis contra plebem ſuperbia & contumacia* 74. 75
*Appij Claudij Decemuiri nefas & libido* 10

*in Appiam*

*in Appiam familiam inuectiua Sempronij* 248.250
*Aquilij formula inſtituendi poſthumos* 198
*Aquiliorum familia, & viri in ea præclari* 346
*Aquilius Gallus quibus parentibus ortus, & à quo ius didicerit* 346
*Arbitrium de finibus Nolanorum, & Neapolit. Q. Fabij* 277
*Archidiaconus Guido de Bayſo I.C. floruit anno* 1300. 489
*Ariſto Iuriſconſultus doctus: eiúſque ſtudium* 384
*Arma Carthaginenſium ferrea, ænea, aurea, argentea,* 302
*Arminius Germanorum Imperat. quando obierit* 371
*Armorum tractandorum ratio, & ars militibus tradita* 330
*Arrianus Iuriſconſultus & Orator* 385
*Arriani hiſtoria cuius authoris ſit, incertum.* 386
*Aſdrubal Carthaginenſium Dux aſtutus, in captiuos Romanos crudelis; Scipioni ſe dedit, ac mox ſeipſum interfecit* 304.313
*Atteius Capito Iuris publici & priuati peritiſſimus* 370
*Atilij Reguli conſtantia ſingularis & fides* 266
*Attilius Iuriſc. celebris* ibid.
*Auditorium Iuris & artium profeſſioni tributum* 465
*Aufidius Iuriſc. à Pompon. omiſſus* 351
*Aufidij ambo auditores Seruij Sulpitij* 366
*Auguſti conſilium de reddenda Repub. à Mæcenate & alijs diſſuaſum* 273. & 324
*Auguſtus reſpondendi facultatem I.C. conceſſit* 324

*Auguſtus vnde nominatus* 225
*Auguſtinus Berous floruit anno* 1550. 542
*Auſonij locus eleganter explicatus* 289
*Azo vbi docuerit, dicitur fons legum & vas, eius epitaphium* 478
*Azonis præceptor Ioannes Baſſianus* 474

B

*Bonæ fidei nomen quàm latè pateat* 344
*Bonicontus Ioannis Andreæ filius* 497
*Beniacobus Iuriſconſult. eiúſque ſtatua & inſcriptio,* 510
*Bonifacius VIII. Pont. quid egerit: & quomodo in carcere mortuus ſit* 487
*Breuitas in ſenatore, & in oratore laudatur* 439
*Brutus Iuriſconſultus, eiúſque libri: item de filio eiuſdem* 317. 318
*Brutus libertatis Romanorum primus vindex & cuſtos* 47
*M. Brutus Orator Iuriſperitus, Marianas partes ſecutus, à Pompeio interfectus* 320
*Bruti ſeueritas in liberos, eius mors* 48
*Budæi epitaphium* 541
*Bulgarus Piſanus Bononiæ Profeſſor, & Præfectus* 476
*Bulgarus Bulgarini N. M. Antonius Bauerius* 526
*Babylonica captiuitas Hieroſolymorum* 40
*Bagarottus author Summæ, ſeu cauillationum operis* 474
*Balbi Lucilij laus, ex Cicerone* 349
*Baldus de Vbaldis quo patre natus, quibus præceptoribus vſus, auditor Bartoli, anno* 1344. *iura docere cœpit,*

cœpit, & ad extremam ſenectam continuauit, obijt anno 1420. Ticini, ubi epitaphium illius, reliquit duos filios 507.508
Baldi encomia & laudes: & quid in eo deſideretur 508
Balneum generos cum ſoceris ingredi, olim non licuit 291
Bartolus natus anno 1303. quibus præceptoribus uſus, anno 21. ætatis Doctoratum conſecutus, Adſeſſor Criminalis factus, ad ſtudia reuerſus, Iuris profeſſor celeberrimus, cœpit inuidia & calumniis onerari, didicit Hebræam linguam & mathemata, Conſiliarius fuit Caroli 4. Imp. comedit & bibit ad pondus, mortuus anno 1355. ætatis 46. 502. 503. 504
Bartholomæus Brixienſis, eiuſque ſcripta 485
Bartholomæus Capolla, I.C. obijt anno 1477. 527
Bartholomæus Socinus cum Decio concurrere noluit, 534
Bartholomæus de Saliceto Iuriſcon. eiuſque epitaphium 512
Bartholomæus Socinus 530
Bellum Punicum ſecundum quibus conditionibus finitum 261
Bellum ciuile quomodo & à quo commotum, & à Ser. Sulpitio præuiſum, & diſſuaſum 356
Belli indicendi ritus antiquus 35
Belli Troiani cauſa eiuſque calamitas 16
Benedictus Capra 528
Benedictus Plumbinus, & eius epitaphium 515
Benedictus Sala 524
Beneficium ceſſionis ex qua lege promanarit 190

*Bernard.Compoſtell.author caſuum Decretal.* 484
*Bernardus Dorna Iuriſc.* 481
*Boiorum exercitus à Scipione cæſus* 269

C.

*CAccialupus Ioannes Baptiſtæ Iuriſc.* 526
*Cælius Antipater eloquens & Iuriſperitus: eius encomium ex Quintil.* 337
*Cæcilius Seruij auditor, natalibus illuſtris* 367
*Cæcilius Iuriſc. quo tempore vixerit* ibid.
*Cæleſtinus Pont. cur abdicarit ſe Pontificatu* 487
*Cæſar contra filium Pompeij exercitum in Hiſpaniam ducit, eámque ſubegit* 185
*Cæſar Senatui Rom. ad ſe adeunti, non adſurrexit* 359
*Codicillorum vſus quando, & à quo introductus* ibid.
*Cæſar Octauianus cum Antonio affinitatem init* 200
*Cæſar viginti tribus vulneribus interficitur* 186
*Cæſar animum altum & erectum ſemper geſsit* 182
*Cæſari à Senatu multi honores decreti* 186
*Caius Iuriſconſ. de cuius vita & genere nihil conſtat, quos libros ſcripſerit* 364
*Caij complures in iuris ciuilis peritia clari* ibid.
*Camilli Dictatoris victoria de Gallis, & triumphus* 118
*Canulei Tribuni pl. de ſua legib. diſſertatio* 111
*Captiuitas Babilonica Hieroſolymorum* 40
*Capitalis pœna quæ ſit* 447
*Capitalium rerum cognitio olim populo reſeruata* 144
*Capitonis Atteij Iuriſconſult. libri de Iure ſcripto* 371
*Cardinalibus roſei galeri inſigne à quo additum* 482
*Carolus Ruinus obijt anno* 1530. 540

*Car-*

*Carthago à Scipione obſidetur, capitur, & incendio vaſtatur, quot annis ſteterit* 309.313.314
*Carthago capta, ſpoliata, & incendio deleta* 274
*Carthaginenſes bellum ſucclamant* 258
*Carthaginenſes Hannibalem ex Italia reuocant* 260
*Carthaginenſium in rebus aduerſis animus conſtans & fortis* 310.311
*Carthaginenſium arma ferrea, aenea, aurea, argentea* 302
*Carthaginem non delendam ſuaſit Scipio, & quare* 273
*Carthaginenſibus pax lege data* 132
*Caſpar Calderinus Decretorum Doctor* 513
*Caſſelius Iuriſc. eloquens* 361
*Caßius Iuris & armorum peritus: deportatus, & rurſum reuocatus* 376
*Caßij Longini duo Iuriſconſulti* 375
*Cato Carthaginis delendae ſuaſor* 273
*Cato Vticae ſemetipſum interficit* 182
*Cato cenſuram quàm difficulter obtinuit.* 296
*Cato Cenſor quo tempore mulierem complecteretur* 414
*Cato filius Iuriſconſultus, à patre inſtitutus.* 291
*Cato Vticenſis Stoicus* 296
*Cato militem qualem non optaret* 296
*Catonem prolixius in Senatu loquentem Caeſar prehendi iußit* 431
*Catonem trium rerum poenituit, & quarum* 289
*Catonis encomium locupletiſſ. ex Liuio* 294
*Catonis origo, & exercitia iuuenilia: res geſtae* 281. & 289
*Catonis frugalitas* ibid.

catonis filij, libri de Iuris ſcientia: eiuſdem reuerentia erga patrem 293
cauſa, numerus, & diſtinctio monarchiarum 4
cauſa & occaſio Tribunorum plebis creandorum 74
cauſa mutationis Imperiorum variè conſiderata 3
cauere, quid: & cautiones variæ 401
cautiones prætoriæ, & cautional. ſtipulationes 402
celeres & Tribuni celerum qui 67
cenſores poteſtatem mouendi Senatu habebant 413
celſus filius Iuriſconſultus 381
cenſores quo anno, & quomodo primum creati 114
cenſores vnde dicti ibid.
cenſorum officium, & dignitas, & poteſtas ibid.
cenſorum iudicia interdum contraria, & repugnantia 413
cenſoria poteſtas à claudio imminuta per Pompeium iterum reſtituta 163
cenſus, claſſes, & centuriæ quando Romæ inſtitutæ 42
cenſus ſenatorius quantus 409
cenſendi modus, & neceßitas in Senatu 417
cenſura olim quinquennalis, deinde annua, & ſemeſtris 115.116
centumuirales cauſæ olim ſplendore alijs inferiores 161
centuriæ, cenſus & claſſes quando Romæ inſtitutæ 43
ceßionis beneficium ex qua lege promanarit 190
ceremoniæ in habendo Senatu 423
chriſtophorus Porcius 524
chriſtiani ab Adriano Imper. primum perſecuti, deinde mitius tractati 380
ciceronis iocus in P. Conſam 350
ciceronis iocus in catone maiore 300

*ciceronis reditus in Vrbē,& in Senatū lege cōceſſus* 158
*cimbri & Teutones Romanos inuadunt, & ingenti prælio vincunt* 330
*cinna Iuriſc. ex familia cornelia* 367
*cinnæ multi celebres* ibid.
*ius Ciuile quot partibus & difficultatibus conſtiterit ante Iuſtinian. & quomodo ab ipſo in ordinem redactum* 451. & ſeq.
*ciuis Romanus qui eſſe poterat* 408
*ciuium multa millia bello ciuili amiſſa* 189
*claßis Romanorum contra Carthaginenſes quanta fuerit* 301
*claudius ab Aquis* 528
*claudiorum familia vnde originem traxerit* 234
*claudius Seiſellius* 528
*clauus, nota numeri annorum* 123
*clodij leges aduerſus Ciceronem, & alia nonnulla* 157. 158
*clodij Tribuni pleb. leges Reipub. pernicioſa* 154
*cocceius Nerua Iuriſconſult. fame ſe interemit, & quare* 372
*codex Iuſtinianeus vnde compoſitus* 458
*cælius Sabinus Caßij & Capitonis ſucceſſor* 378
*cœna centuriata vnde dicta* 141
*cognomen Pictoris in familia Fabiorum vnde* 278
*cognomen Scæuolæ, vnde in familia Mutiorum* 381
*collegia primum à Numa Rege inſtituta, eorúmque diſtributio & nomina varia, & iura ſingularia illis tributa, & facultas legis ſibi ferendæ* 154. 155
*collegia, quæ aduerſus Rempub. ſunt, tollenda* 156
*collegiorum illicitorum pœna vnde ſumpta* ibid.
*comes Aluarottus* 524

*Comitiales dies qui* 421
*Comperendinatio quid* 192
*conditio viduitatis legato adiecta, quomodo remittatur* 192
*connubia patribus plebique promiſcua facta, lege Canuleia* 108
*Conſul è plebe creatus primus L.Sextius* 117
*conſules honorarij quo anno primum creati* 184
*conſules vnde dicti, quo anno primum Romæ creati, & qui* 46
*conſules quo anni tempore creantur, quo ritu, qua ætate, & quando magiſtratum inirent* 52
*conſulum dignitas, & poteſtas, quæ poſterioribus attenuari cœpit* 53
*conſulum iter collega præferendus* 210
*conſulum ſeu de plebe, ſeu de patribus faciendorum, vt populo poteſtas eſſet, rogatio à Tribunis lata* 110
*conſulum munus, conuocare Senatum* 415
*conſilium Auguſti de reddenda Repub. à Mæcenate & alijs diſſuaſum* 223.224
*conſona poteſtas lege clodia nonnihil imminuta* 156
*Corneus I.C. nobilis, docuit* 50. *annos* 527
*corneliorum familia patricia, & ampla* 267
*chriſtophorus caſtilioneus eiúſque laudes & epitaphium* 516
*craſſus Mutianus ſimul conſul & Pont. Max. in prælio interfectus in Aſia, fuit Iuriſperitiſſimus, & quinque præcipuis bonis ornatus* 325.326
*craſſi iocus de Bruti libris, & filio illius Bruto iuniore,* 319
*craſſo triumphus poſtulatus denegatur* 341
*cratippi reſponſum de fatalibus imperiorũ periodis* 177

*creditorum ſæuitia antiquitus in debitores* 71
*Curij apophthegma, ad Samnitium legatos* 283
*Curiarum & Tribuum diſtributio à Romulo facta* 21
*curulis ſella* 425
*Cynus Iuriſc. nobilis, floruit anno 1335* 498
*Cyneæ legati Pyrrhi reſponſum & iudicium de Romanis* 245

## D

*Dardanus primus Troianorum Rex* 14
*Dardanarij vocabantur, qui grauabant annonam* 188
*Decemuiri abdicati: & iterum Tribuni pleb. & conſules creati* 106
*Decemuiri quando Romæ creati* 89
*Decemuirorum poſt leges 12. Tabul. latas, inſolentia* 103
*Decretales à Gregorio IX. collecta* 481
*Decretorum volumen vnde collectum, & quo anno editum, ab Eugenio Pontif. approbatum* 472
*Definitio peculatus, eiuſque pœna varia* 214
*Demaratus Corinthius Tarquiniorum pater* 38
*Demoſthenes Romanus, dictus fuit Cato* 284
*Dialectica omnium artium maxima, & quaſi lux* 354
*Dictum Scipionis notabile ſpectantis incendium Carthaginis* 1
*Dictatoris Camilli victoria de Gallis, & triumphus* 118
*Dictatoris Publilij leges aduerſus Senatum* 124
*Dictatoris creandi occaſio, & modus, & vtrum à Græcis, an verò ab Albanis ſumpto exemplo* 60.61.63
*Dictatoris nomen vnde dictum* 62

*Dictatorem qui potuerit creare, & ex quo ordine creatus ſit* 64
*Dictatoris poteſtas & imperium* 65
*Dictatura multi ciuiliter, quidam crudeliter & tyrannicè vſi* 67
*Diem tolli, vel diem eximi, quid* 430
*Digeſta quo anno promulgata* 459
*Dignitas & poteſtas Conſulum, quæ poſterioribus temporibus attenuari cœpit* 55
*Dignitas Oratorum per legem Pompeiam iudiciariam collapſa* 160
*Diſceßio in omni Senatuſconſulto fiebat* 428
*Diſputationum argutiæ vnde in ius irrepſerint* 490
*Diſtributio anni in duodecim menſes, per Numam* 29
*Diuiſio prouinciarum cum Senatu ab Auguſto facta,* 224
*Diuerſitas veſtitus vt præcipiatur, an vtile ſit Reip.* 395
*Diuortium quatenus lege Romuli permiſſum* 26
*Doctores Iuris in quotuplici diſcrimine olim fuerint* 465
*Dolus malus quid ſit* 348
*Doli mali formula ab* Aquilio *Gallo prolata* ibid.
*Domitius Labeo Iuriſc.* 383
*Domitius Labeo ab Antiſtio Labeone* ibid.
*Dominicus de S. Geminiano I.C.* 519
*Domitiani tyrannis in ſenatorum ſententijs cogendis* 427
*Domus Tribunor. plebis etiam noctu patebat* 81
*Dos ex ærario publico filiæ Scipionis data* 271
*Dotale prædium quatenus non alienandum, vel obligandum* 210. & 213
*Druſus Liuius Iuriſc. cæcus* 328

*Dux*

*Dux Carthaginenſium Aſdrubal, aſtutus, in captiuos Romanos crudelis, Scipioni ſe dedit, ac mox ſeipſum interficit* 304
*Dynus Iuriſc. collector Sexti Decretal. obijt anno* 1303. 488

## E

*Eclipſis Lunæ à Sulpitio Tribun. mil. prædicta pag.* 265
*Edictum Seruilij Conſulis* 73
*Edictum perpetuum à Iuliano compoſitum, eiúſque autoritas* 387
*Edictum prætoris primò ab Offilio compoſitum* 361
*Edictum vnde ſic appellatum* 435
*Edictum Valerij Dictatoris pro mitiganda plebe* 76
*Eguinarius Baro I. C. eiúſque epitaphium, obijt anno* 1550. 543
*Encomium Catonis locupletiſſimum, ex Liuio pag.* 294
*Epitaphium libertorum Longini* 376
*Epitaphium Papiniani duplex* 390
*Epulones propter ſacerdotia lege creati* 289
*Equeſter ordo quaſi gradus ad ſenatorium* 408
*Error Pomponij de Craſſo* 327
*Error Zaſij de Papyrio* 233
*Error Pomponij in Q. Mutio* 257
*Error Politiani notatus* 383
*Exemplum adulationis in Capitone* 371
*Exercitus luxui, auaritiæ, aut deſidiæ deditus, magis emendandus quàm cum hoſtibus depugnandum* 309
*Exercitus Boiorum à Scipione cæſus* 269
*Extraordinaria cognitio quæ, eiúſque exempla* 452

*Fabiorum familia illuſtres viros habuit multos, Q. Fabius Labeo Quæſtor, Prætor, Præfectus claßis, triumphum naualem egit, creatus conſul, Pontifex* 276. 277
*Fabius Maximus, aliàs de Sancto Vrbano, Iuriſconſultus* 493
*Q. Fabius Pictor, Flamen Quirinalis, & Prætor, Annales ſcripſit* 278. 279
*Q. Fabij legatio ad Hannibalem, ad Carthaginenſes, ad Volſianos* 260. 261
*Fama integra in ſenatore requiritur* 408
*Fabiorum præclara familia* ibid.
*Familia Aeliorum vnde ſic dicta* 259
*Familia Antiſtiorum vnde, & quos viros habuerit*, 265
*Familia Aquiliorum, & viri in ea præclari* 346
*Familia Fabiorum illuſtres viros habuit multos* 276
*Familia Corneliorum patricia, & ampla* 267
*Familia Fabiorum præclara* 257
*Familia Iunia Romana antiquißima* 316
*Familia Licinia plebeia ampliſsima* 322
*Familia Liuiorum plebeia, ſed illuſtris* 328
*Familia Manliorum patricia, eiuſque inſignes viri*
*Familia Mutiorum, & præſtantes viri* 320
*Familia & origo Tarquiniorum* 39
*Familia Papyriorum antiqua paulatim conſenuit* 352
*de Familijs Rom. commentarium promittit author* 404
*Familia Tuberorum origo, tenuitas & paupertas* 334
*Faſces & ſecures conſulares quare ligarentur* 58
*Februarius menſis legationibus exterorum datus* 425
*Felinus Sandæus I. C. nobilis* 532

*Felini aduerſus Decium contentio* 534
*Ferdinandus Loazes Hiſpanus,* 539
*Ferrarienſis Fracticus floruit anno* 1410. 516
*Ferrarienſis ſchola quare erecta* 512
*Feſta Rubigalia quæ, & quare inſtituta* 29
*de Fideicommiſſis ipſe Prætor cognoſcit* 370
*Flauius Priſcus, de cuius natalibus non liquet, auditor Seruij* 366
*Florianus de S. Petro* 525
*Fœderis feriendi formula antiqua* 72
*Fœminæ quamdiu à cœlibatus pœna liberarentur* 205
*de Fœnore lex à Gabinio lata* 150
*de Fœnore, ne maius Vnciario exercerentur, lege cautum* 123
*de Fœnore quæ leges ſucceſſiuè fuerit latæ* 189
*Fœneratoris Papyrij crudelitas & libido* 126
*ſine Forenſi exercitatione leges Rom. non cognoſcuntur* 471
*Formula Aquilij inſtituendi poſthumos* 198
*Formulæ actionum, aliarúmque rerum ad I.C. pertinebant* 400
*Formulæ doli mali ab Aquilio Gallo prolatæ* 345
*Franciſcus de Albergotis I.C. Bartoli familiaris* 506
*Franciſcus Connanus* 546
*Franciſcus Niconitius* 540
*Franciſcus Tigrini coætaneus Bartoli* 505
*Franciſcus Duarenus præceptor authoris, laudatur, obijt anno* 1559. 543
*Franciſcus Zabarella Cardinalis* 515
*Franciſcus Ramponius* 516
*Franciſcus Curtius* 540
*Franciſcus de Accoltis I.C. eiuſq́ ſcripta & laus* 529

*Franciſcus de platea, Canonum Doctor* 513
*Franciſcus Accurſij filius* 494
*Frugalitas Catonis* 283 & 284
*Frugalitatis & continentia exemplum in Tuberone* 334. 335

G

*Gabriel Mudæus laudatur* 545
*Galli Aquilij laudes & virtutes* 347. 348
*Ganfredus de Trano* 490
*Genus quot modis ſpectaretur in ſenatoribus* 408
*in Germania multi præſtantes Iuriſconſulti* 544
*Giſgo Amilcaris filius Carthaginenſis ſeditioſus* 299
*Gracchi Tribuni pleb. ſeditio* 321
*Græcas literas in ſenectute didicit Cato* 284
*Gratianus Monachus Decreti collector, eiúſque epitaphium & monumentum* 471. 472
*Gregorius IX. Pont. Max.* 481
*Guido Papa Iuriſconſultus, floruit anno* 1442. 524
*Guiliemus de Cuno, vel de Cuneo* 496
*Guilielmus Abbas de Monte Landino* 496
*Guilielmus Budæus* 548

H

*Annibal veneno occumbit* 270
*Henningius Heden Iuriſc.* 544
*Hermodorus Iuriſconſultus interpres L L. 12. Tabul.* 235
*Herennius Modeſtinus Vlpiani diſcipulus, eius libri* 398
*Hieronymus Cagnolus, eiúſque epitaphium, obijt anno* 1551. 543

*Hiero-*

*Hieronymus Tortus* 528
*Hieron. Schurffius I.C.* 545
*Hippolytus de Marſilijs floruit anno* 1526. 540
*Hiſtoria Arriani cuius authoris ſit, incertum* 386
*Honorarium ſiue Prætorum ius* 436
*Honores inuidiam pariunt* 186
*Honores Auguſto à Senatu decreti & habiti* 225
*Hortenſia lex de Plebiſcitis, & de Nundinis* 128
*Hoſtia Vrbs ab Anco Martio condita* 36
*Hoſtienſis Cardinalis quo anno floruerit* 484

I

*IAcobus Balduinus Iuriſconſ. tandem Prætor Genuenſ.* 480
*Iacobus Ardizonus* 330
*Iacobus Rauanus Dialecticus argutias in ius inuexit* 490
*Iacobus de Puteo* 528
*Iacobus de Belloniſu Iuriſconſ. Feudorum Commentator* 486
*Iacobus de Arena Iuriſc. laudatur* 494
*Iacob. de Butrigarijs, eiuſq; ſcripta* 499
*Iacob. Zocchus Ferrarien. Iuriſc.* 523
*Iaſon Maynus Iuriſc. eiuſque laus, & docendi ratio, obijt anno* 1519. *epitaphium* 536
*Iauolenus Iuriſc. eiuſque libri* 384
*Idus Maiæ ineundis Magiſtratibus olim ſolemnes* 103
*Immortalem quæ faciant, vel non* 476
*Imperia quare à Deo conſtituantur* 10.13
*Imperium quomodo generaliter & ſpecialiter ſumatur, eiuſq; duplex ſpecies* 442.443
*Imperiorum mutationis cauſæ variè cōſideratæ* 3.6.8

*Imperiorum mutationes non fiunt caſu fortuito* 2
*Imperatores poſt Iulium Cæſarem Vnde ſic dicti* 186
*Imp. Alexandri laus in ferendis Conſtitutionibus* 226
*Inconſtantiæ rerum humanarum exemplum in Carthaginis euerſione* 299
*Ingenui quales Vxores prohibeantur ducere* 204
*Iniuriis æſtimandis recuperatores dati* 383
*Innocentij IV. Pont. Max. familia, & Iuris ſcientia eiuſq; authoritas, & mors* 482
*Innocentiæ & conſtantiæ exemplum in Rutilio: qui nihilominus ab ingrata ciuitate in exilium pellitur* 331. 333
*Inſtitutiones Iuris compoſitæ, earúmque Vtilitas* 457
*Inuidia doctrinam & Virtutem ſequitur* 167
*Ioan. Georg. Branditius* 530
*Ioannes Sadoletus pater Iacob. Sadoleti Theologi* ibid.
*Ioannes de Anania* 524
*Ioannes Andreæ Iuris Pontificij doctiſsimus, eiúſque laudes, & abſtinentia, epitaphium* 496. 497. 498
*Ioannes de Blauaſco Iuriſc. eiuſq; ſcripta* 480
*Ioannes Campegius* 530
*Ioannes Ludouicus Lambertanus* 510
*Ioannes de Deo Iuris Doctor & profeſſor* 485
*Ioannes Appellus* 544
*Ioannes de Lignano Iuriſc. eiuſq; epitaphium* 512
*Ioannes Palatenſis Iuriſconſ. præceptor Baldi* 501
*Ioannes Fabri Iuriſc. laudatur* 500
*Ioannes Baptiſta Roſellus* 530
*Ioannes Franciſcus de Ripa Iuriſconſult. eiúſque ſcripta* 539
*Ioannes Crottus floruit anno 1513. eiúſque epitaphium* 539

*Ioannes*

*Ioannes Monachus ſcripſit in Sext. Decret.* 499
*Ioannes Calderinus magnæ ſcientiæ, & ſanctæ vitæ Doctor, filius adoptiuus Ioan. Andr.* 499
*Ioannes de Imola, eiúſque laudes, ſcripta, & epitaphium* 518
*Ioannes Antonius Rubeus, eiuſq; epitaphium* 541
*Ioannes de Platea, eiúſque epitaphium* 525
*Ioannes Maria Riminald. laudatur* 529
*Ioannes Baſianus, eiúſque ſcripta & epitaphia* 474
*Iocus Craſſi de Bruti libris, & filio illius Bruto iuniore* 320
*Ipho Iuriſc. eiúſque laudes: relatus inter diuos* 486
*Irnerius ſiue VVernerus Germanus primus in Italia Iuris profeſſor, & quo docendi genere vſus ſit* 476
*ex Irnerij Iuriſconſ. Schola multi docti prodierunt* 473
*Iudex datus non cognoſcit de re inter abſentes, cum quibus iudicium acceptum necdum fuit* 453
*Iudex datus à Prætore, aliquando dicitur Arbiter, Recuperator, Iudex Pedaneus, Delegatus, Priuatus, &c.* 449
*Iudex datus ius non dicit, ſed iudicat* 446. 449
*Iudex quæſtionis* 436
*Iudex eiuſdē rei arbiter ex cōpromiſſo eſſe nequit* 209
*Iudæa quando primum à Romanis ſubacta* 152
*Iudæa in prouinciam redacta* 205
*Iudicia Senatoribus & Equitibus æqualiter commiſſa* 149 & 151
*Iudices quibus rebus inſtituendi* 193
*Iudices poterant eſſe Senatu moti* 413
*Iudicium cuique ſuum* 370
*Iulius menſis quando, & cur ſic nominatus* 197
*Iulius Cæſar à militibus Imperator ſalutatus, petit con-*

*ſulatum, apud milites concionatur, conditiones concordiæ proponit, ciuitates ad mare Adriaticum occupat Romam proficiſcitur, exercitum Pōpeii in Hiſpania ſubigit, Dictator dicitur, ad Pompeium pro pace mittit, exercitui Antonii ſe coniungit, in anguſtiis verſatur, mittit ad Scipionem, ad milites concionatur, ſtudet celeritati, Pompeii caſtra occupat, Alexandriam in Ægyptum venit, bello ab Ægyptiis laceſſitur, Ægyptum ſubigit, in Africam exercitum ducit* 164. cum ſeqq.
*Iulij Cæſaris variæ leges* ibid.
*Iuliani Iuriſc. cædes, & celebre dictum* 387
*Iunia familia Romana antiquiſſ.* 316
*Ius Ælianum quale fuerit* 264
*Ius Ciuile quot partibus ante Iuſtinianum conſtiterit* 456
*Ius Ciuile Papyrianum vnde ſic dictum* 233
*Ius Rom. amuſſis æquitatis qua omnis Europa nunc vtitur* 470
*Ius primum profeſſus eſt T. Coruncanus* 255
*Ius poſtliminij cui olim non competeret* 329
*Ius docendi ratio ante Iuſtinian. qualis fuerit, & quomodo ab ipſo immutata* 461. 456. & ſeq.
*Iuris Ciuilis peritus primus Papyrius* 232
*Iuris aſylum, doctrinaque legalis theſaurus Papinianus* 389
*Iuris docendi ratio olim duplex, poſtea triplex* 490
*Iuris profeſſio poſt Iuſtinian. diu ceſſauit: & in Italia ferè per 500. annos in tenebris delituit* 468. 469
*Iuris ſtudioſi quem magiſtratum habeant* 467
*Iuriſdictio & generis & ſpeciei nomen eſt, & quomodo ſpecialiter accepta, ab imperio diſtinguatur* 440

*Iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia, quomodo intelligendum* 447.450
*Iuriſconſultus quis nominetur, ſecundum Ciceronem* 324
*Iuriſconſ. definitio ex Cicerone* 401
*Iuriſconſulti qui floruerunt ab anno* 1480. *vſque* 1494. 530
*Iuriſconſulti qui ab anno* 1500. *hucuſque floruerunt, permulti* 351
*Iuriſconſulti in triplici ratione tradendi iuris verſati,* 403
*Iuriſconſulti his temporibus celebres in Gallia, in Hiſpania, in Italia, in Germania* 546.547
*Iuriſconſulti non de facto, ſed de iure conſulendi* 548
*Iuriſconſultorum veterum munus in quatuor rebus poſitum* 400
*Iuriſconſultorum variorum nomina, qui Papiniano operam dederunt, item aliorum quorundam incertæ ætatis* 399
*Iuriſconſultorum ſcientiæ infenſus Caligula* 374
*Iuriſperitorum vetus conſilij præbendi mos* 264
*Iuriſperitos quot adhibuerit Alexander Imp. in legibus ſeu conſtitutionibus ferendis* 393
*Iuſtinianus in certa capita ius digeßit* 456
*Iuſtinianei noui vnde ſic appellati* 463
*Iuſtiniani reprehenſores redarguuntur* 458
*Iuuentius Celſus pater & filius Pegaſi ſectatores* 381
*Iuuentius Iuriſconſultus Mutij auditor, & preceptor Seruij Sulpitij* 351

L

*Labeo à Trib. pleb. vocatus, quid reſponderit* 419
*Labeo Iuriſcon. eiuſq; libri, & libertas* 369.379

*Labeones eius nominis plures* 370
*Labeoni acerba & tumida reſponſio ad poſtulata Cæſaris, eiuſdem temeraria iactantia* 171.176
*Lambertinus de Ramponibus* 496
*Lancellottus Decius* 530
*Lancellottus Galliaula* 540
*Lancellottus Politus floruit anno* 1512. 539
*Lanfrancus de Oriano, eiúſq; ſcripta* 528
*Lapis mater Deûm, qua ſolennitate Romam introducta* 268
*Lapus Iuriſconſ. eiuſq; ſcripta* 501
*Latonorum Reges poſt Æneam* 18
*Laurentius Calcaneus* 528
*Laurentius de Rodulphis* 513
*Laus Balbi Lucilij ex Cic.* 350
*Legatio Q. Fabij ad Hannibalem, ad Carthaginenſes, ad Volſianos* 257.258
*Leges à Publicola latæ* 50
*Leges variæ ab Auguſto Cæſare latæ* 225. *cum ſeqq.*
*Leges à Numa Pompilio latæ* 30
*Leges variæ incertorum authorum* 229
*Leges Semproniæ agrariæ* 322
*Leges Solonis, & aliorum Græcorum, à Romanis per legatos petitæ* 89
*Leges à Romulo latæ* 23
*Leges Corneliæ de maleficijs, variæ à Sylla latæ* 145
*Leges de repetundis, à varijs latæ* 192
*Leges ſacratæ vnde nomen acceperint: & quales fuerint* 83.84
*Leges Clodij aduerſus Ciceronem* 157.158
*Leges anno V.C.* 322.324.370.376. *à Tribunis pleb. & conſulibus variæ latæ* 116.117

*Leges ab Antonio latæ* 197
*Leges à Pompeio latæ* 159
*Leges annonæ ſemper neceſſariæ* 188
*Leges XII. tabularum: de cultu deorum, & genere eorum, de Templis, de ferijs, de ſacerdotum officijs & generibus, de ſacrificijs mulierum, ac ludis, de ſacrilegio, periurio, incæſtu, de funeribus & ſepulchris, de Magiſtratibus ciuilibus, & militaribus, de Ædilibus, Cenſoribus, Prætoribus, Conſulibus, de temporibus magiſtratuum, & præceptis eorum, de Dictatoris officio, de Auſpiciis & electionibus, de Tribunis plebis, de Senatu, de Suffragijs, de Quæſtoribus. Quibus ius ſit cum populo aut Senatu agendi, de Legibus & priuilegiis, de iure perſonarum: Patria poteſtate, Tutoribus & Curatotibus, de Suis & legitimis hæredibus, de Teſtamentis, & legatis, Familiæ erciſcundæ, de Iudiciis: in Iudiciis; in ius vocando, dilationibus, de re iudicata, de Emptione, venditione & vſucapionibus, de Seruitutibus & Finibus regundis, de iniuriis, & delictis, de Furtis* 90. *cum ſeqq.*
*Leges Rerumpub. per Harmoniam à Platone quomodo depingantur* 3
*Legis Iuliæ repetundarum quinque capita* 191. 195
*Legum explicatio ad prudentes delata.* 232
*Legum in ſpeciem pugnantium conciliatio ad I.C. pertinebat* 401
*Lex Aterina & Tarpeia de mulctis* 87
*Lex Regia, quando lata* 225
*Lex Cornelia de falſis* 146
*Lex Cornelia de iniuriis* 147
*Lex de parricidiis à Sylla lata, à Põpeio emandata* ibid.

*Lex Cornelia de Teſtamentis* ibid.
*Lex Publia quæ, à quo, & quando lata* 861
*Lex Iulia de adulteriis & ſtupro: eiúſque viginti nouem capita* 210
*Lex Iulia de fœnore, de libertatibus, agraria, Repetundarum* 190.191
*Lex iudiciaria ab Auguſto lata* 218
*Lex Iulia, de vi publica: eiúſque capita, & de vi priuata* 219.220
*Lex Iulia, Maieſtatis* 217
*Lex Iulia, de maritandis ordinibus, ab Auguſto lata, eiúſque ſeptem capita* 197
*Lex Aquilia de damno dato* 197
*Lex Iulia de Ambitu* 213
*Lex Iulia, de Peculatu, ab Auguſto lata: de Reſiduis & de ſacrilegio* 216
*Lex de prouocatione & Tribunitia poteſtate* 107
*Lex noua ſemper antiquam abrogat, ſi ſit contraria* 249
*Lex Acilia, de pecuniis repetundis* 132
*Lex de Conuiuiorum ſumptibus lata* 133
*Lex Voconia, de mulierum ſucceſſionibus imminuendis* 137
*Lex de legibus ſeparatim ferendis* 140
*Lex ſumptuaria à P.* Licinio *Craſſo lata, poſt veteres, Orchiam, Fauniam, & Didiam* 141
*Lex de infamibus, Auguſti tempore lata* 222
*Lex repetundarum à Sylla confirmata* 144
*Lex ſumptuaria à Sylla lata, de conuiuiis, & de funeribus* ibid.
*Lex Iulia de Teſtamentis: eiúſque quatuor capita* 206
*Lex Agraria quando & à quo lata* 84

*Lex*

*Lex Genutia Æmilia de officio Prætoris* 123
*Lex Glicia, de Teſtamentis* 128
*Lex Caſſia, de Senatu, & magiſtratuum numero augendo* 198
*Lex Fabia, de ambitu* ibid.
*Lex Cincia, de patrociniis teſtimonioribus gratuitò præſtandis, ad quam Paulus I.C. ſcripſit* 209
*Lex de Ambitu à Piſone Conſule lata*: & Cicerone *Conſule, & à Cicerone Tribun. pleb.* 150
*Lex frumentaria* ibid.
*Lex, de legibus ferendis* 150
*Lex de ſuffragiis ſeorſim ferendis* 153
*Lex, de ſuffragiis tabella ferendis iterum repetita, & ad perduellionis quoque iudicium extenſa* 138
*Lex ſumptuaria de cibis, quibus cœna inſtitueretur* 148
*Lex Fannia de ſumptibus, quæ ad totam Italiam poſtea porrecta eſt* 135. 136
*Lex de repetundis, quam Cicero ſocialem vocat* 136
*Lex Petilia de ambitu* 123
*Lex Manlia de viceſima* ibid.
*Lex iudiciaria à Pompeio lata* 160
*Lex Iulia, de ſumptibus: de ſeßionibus, de manumißionibus, de ceßione bonorum, de limitibus, de prædio dotali* 209
*Lex* Clodia *de liberali cauſa, quãdo, & à quo lata* 102
*Lex de Ambitu, à* Cornelio *& Bæbio lata* 134
*Lex Hoſtilia, vt alieno nomine quibuſdam caſibus agere liceat* 134
*Lex de pecuniis ob rem iudicandam captis* 161
*Lex Pompeia de parricidiis* ibid.
*Lex, de eodem Magiſtratu intra decennium non repetendo* 124

*Lex ſacrata militaris* ibid.
*Lex Iulia Peculatus ad varios caſus extenſa* 138
*Lex Iulia de Annona, eiuſque pœna* 188
*Lex Pompeia de Magiſtratibus, & præſertim Bithyniorum* 95
*Lex Iulia ab Auguſto lata, de Repetundis pecuniis* 217
*Lex Plautia, de vi, & rebus, vi poſſeßis* 143
*Lex Falcidia quando lata* 226
*Lex Furia Caninia quando lata* ibid.
*Lex Ælia Sentia quando & de quibus rebus lata* 227
*Lex Iunia Norbana de ſtatu libertinorum, quando lata* 228
*Lex perduellionis à Tullo Hoſtilio lata* 33
*Lex iudiciaria* 142
*Lex Plautia, de quindenis iudicibus ex ſingulis tribubus creandis* ibid.
*Lex prouocationis à familia Valeria ter repetita* 127
*Lex Hortenſia de Plebiſcitis & de Nundinis* 128
*Lex Iulia Caducaria* 205
*Lex Iulia de Iudiciis: eiuſque ſex capita* ibid.
*Lex Cornelia, de ſicariis & veneficis* 145
*Lex Petilia & Papyria de ære alieno grauatis*
*Lex Æmilia, de cenſuræ tẽpore, controuertitur* 248. 249
*Lex Mutia Licinia de regendis in ſua ciuitate ſociis* 341
*Lex Lætoria ſiue Lectoria, de Minoribus* 198
*Lex de Moneta* 158
*Libertus quando operarum obligatione liberaretur, & iureiurando ne vxorem duceret* 206
*Libertatis Romanorum primus vindex & cuſtos Brutus* 50
*Libertatis maxima cuſtodia, ſi magna imperia non ſint diuturna* 116

*Libidines multis imperiis exitium attulerunt* 16
*Licinia familia plebeia ampliſſima* 325
*Licentia procreationis, occaſio difficultatis* 58
*Licentiati hodie vnde nomen habeant* 464
*P. Licinius Craſſus Diues Mutianus, vnde ſic dictus* 325
*Ligarius contra Tuberonem defenſus à Cicerone* 363
*Liuiorum familia plebeia, ſed illuſtris* 327
*Locus Auſonij eleganter explicatus* 131
*Locus Cic. in Catone maiore* 300
*Lotharius Saxo inſtituit vt ius in Scholis proponeretur* 470
*Lucilius Balbus Mutij auditor, Stoicus* 349
*Ludouicus Gomez ius I.C. Hiſpanus* 539
*Ludouicus Catus, ſiue Cautus* 542
*Ludouicus Gozadinus* 540
*Ludouicus Bologninus I.C. eiúſque epitaphia* 530
*Ludouicus Romanus Pontanus, obijt anno 1439. eiúſque laudes, mors inopina, epitaphium* 520. 521
*in Ludis ſpectandis, quando Senatus primum à populo ſeparatus* 268
*Ludi Apollinares in ſtatam diem coniecti* 130
*Lunæ eclipſis à Sulpitio Tribu. mil. prædicta* 265
*Luxus mulierum lege coercitus* 129
*Luxuria externa per milites in plebem deriuatur* 134
*Lytæ quarti anni auditores iuris* 463

M

M*Agiſtratus plebis vt eſſent ſacroſancti, conceſſum* 78
*Magiſtratus alij capitalibus quæſtionibus præerant, alij iuri dicundo* 434
*Magiſtratibus prouincialibus negotiationes interdictæ,* 394

*Magiſtratus prouinciales plerumque ſubditis aliquid efflagitant, & quomodo prouidendum ne ab iis in ea re peccetur* ibid.cum ſeq.
*Magiſtratus quotuplici poteſtate præditus ſit* 440
*Maſſurius Sabinus Iuriſconſ. ſucceſſor Capitonis* 373
*Magiſtri equitum quales fuerint* 67.68
*Maieſtas, quid? & læſæ maieſtatis crimen* 230
*Manumittendi mos antiquus Roman.* 369
*Manliorum familia patritia: eiúſque inſignes viri* 297
*Manlius Torquatus, eiúſque geſta, & dignitates* 298
*M. Manlius, ſiue Manilius, I.C. & Conſul: eiúſque res geſtæ* 298.cum ſeq.
*Marcus Blancus I.C. obijt anno 1548* 542
*Marianus Soc. Senenſis I.C. eiúſque laus* 527
*Marius Solomonius Iuriſc.* 538
*C. Marij in optimates ſæuitia* 146
*Marcellus Iuriſconſult. tempore Seueri eiúſque libri* 385
*Martinus Iuris gloſſator* 477
*Martinus de Sitmannis* 494
*Martinus Laudenſis, eiúſque ſcripta* 528
*Martinus Syluanus præceptor Ioannis Andreæ* 494
*Maſsilia Galliæ condita* 40
*Mater Deûm Lapis, qua ſolẽnitate Romam introducta,* 268
*Matthæus Matheſilanus Iuriſc. eiúſque ſcripta* 519
*Mediatores ſæpe neutrius partis gratiam ineunt* 74
*Meri imperij diuiſio in ſummum & non ſummum* 447
*Merum imperiũ magis eſt legis, quàm magiſtratus* 445
*Merum imperium diu poſt creationem prætorum lege delatum* 454
*Merum imperium qua in re differat à Iuriſdictione ſpecialiter ſumpta, & illius exemplum* 441.445.446

*Merum ius gentium: merum iudicis officium: merum factum* 446
*Metiani Iuriſconſ. libri* 387
*Militem Cato qualem non optaret.* 288
*per Milites luxuria externa in plebem deriuatur* 134
*Militibus abſq; ſacramēto non permiſſum pugnare* 292
*Militarium ſeu legionariorum Tribunorum officium, eorūmque duo genera* 113
*Mixti imperij cum Iuridictione affinitas* 442.447
*Mixtum imperium vnde ſic dictum* 446
*Modeſtinus Iuriſconſ. præceptor Maximini Imper.* 398
*Modicè dicendum ſenatori* 430
*Monarchia Romana quādo cœperit, & quāta fuerit* 11
*Monarchiarum cauſæ, numerus, & diſtinctio* 10
*Mortis pœnam Romanis primus Sylla introduxit* 150
*Mulieres nuptæ, quo iure eſſent ex lege Romuli* 25
*Mulierum luxus lege coercitus* 129
*Mutationes imperiorum non fiunt caſu fortuito* 1
*Mutius Scæuola Iuriſperitiſſ. & eloquentiſſ.* 342
*Q. Mutius à Mario occiſus: & eius ſcripta in iure ciuili,* 345
*Mutius Scæuola Conſul, & Pont. Maxim.* 322.325
*Mutius Scæuola Augur, Iuriſconſ. Conſul, eiúſque laudes, fortitudo & conſtantia* 338.339
*Q. Mutius Scæuola Pontif. Max. Conſul & Iuriſperitus* 340
*Mutia feſtum Aſianorum, vnde?* 342
*P. Mutij Scæuolæ geſta, mores, & libri in iure Ciuili* 323.324
*Mutiorum familia præſtantes viri* 321

N

*NAualis pugna Carthaginenſ. & Romanor.* 319

*Negotiationes prouincialibus Magiſtratibus interdictæ* 194
*Negotiatio ſcribis lege interdicta* 157
*Nepheris Africæ ciuitas capta à Scipione* 312
*Neratius nequam, non Iuriſconſ.* 382
*Negotialis ſtatus quid?* 402
*Neratius Priſcus Iuriſconſ. Traiani Imper. familiaris* 382
*Nicolaus Boerius quo tempore floruit* 529
*Nicolaus Malumbra Iuriſconſ. eiúſque epitaphiũ* 493
*Nicolaus de Neapoli* 494
*Nicolaus Euerhardus laudatur, eiúſque Topica* 544
*Nicolaus Alexandrinus Bartoli gener* 505
*Nicolaus Spinellus Neapol. I.C.* 506
*Nihil temerè faciendum, Scipionis dictum* 273
*Nomina Romani vnde ſoliti ſumere* 321
*Nomen Dictatoris vnde dictum* 65
*Nomen Publicolæ vnde L. Valerio inditum, eius res geſtæ* 50
*Notam adſcribere & Notare, quid* 413
*Notæ Pauli & Vlp. in Papinianum, olim infirmatæ* 392
*Numantia à Scipione exciſa* 314
*Numa Pompilius ſecundus Romanorum Rex, pacificus & Iuriſconſultus* 27
*Nummus Victoriatus quando percuſſus, & qualis* 158
*Nux Pinea, an ſit pomum* 361

O

*Obnunciare quid ſit* 135
*O in obſcuris quale iudicium ſequi ſolitus Bartolus* 500
*Obſeruantia vel contemptus principum erga leges, cauſa eſt conſeruationis vel interitus eorum* 2

*Occaſio creandi Dictatores & modus, vtrum à Græcis, an verò ab Albanis ſumpto exemplo* 69
*Octauius quibus parentibus natus: à Iulio Cæſare adoptatus, & Octauianus, ac poſtea Auguſtus dictus, quo anno Conſulatum primum ſit adeptus* 200
*Octauius Balbus iuriſperitus laudatus* 350
*Odofredus Beneuentanus: eiuſq; ſcripta & epitaphium* 483
*Officium & dignitas Cenſorum, poteſtas* 120
*Officij metæ ſeruandæ, & abſtinendum non neceſſariis* 183
*Offilius Iuriſc. quem audierit, & quando floruerit, & quot libros ſcripſerit* 360
*Oldradus de Ponte quando floruerit* 499
*Oratio Agrippæ Menenij ad plebem* 80
*Optima lege, quid ſignificet* 65
*Oratio mentis character* 285
*Oratorum dignitas per legem Pompeiam iudiciariam collapſa* 160
*Orbitas & ſenectus nonnullis licentiam præbent* 362
*Orbius Iuriſc. auditor Iuuentij* 351
*Ordo rogandi ſententias in ſenatu* 427
*Ordo ſenatorius praua Appij lectione deformatus* 237
*Origo Catonis & exercitia iuuenilia: res geſtæ* 281. 289
*Origo familiæ Sulpiciorum: ex qua Seruius Sulp. natus* 353
*Origo Rutiliorum vnde* 329

P

*PAccuuius Seruij Sulpitij auditor* 366
*Pætus Ælius quo patre natus, & quo anno Ædilis, Prætorq; factus, Conſul, Cenſor* 262. & ſeq.

*Palmatæ veſtes ſolis Conſulib. conceſſæ* 55
*Pandectarum diſtributio in libros* 50. *&* *partes ſeptem* 460
*Panormitanus nomine Nicolaus Siculus de Tudeſchis, Abbas, Archiepiſc. Cardinalis* 523
*Papinianus Iuriſconſult. omnium acutiſſimus* 389. 390
*Papinianus ſingulos vincit, cedit duobus* 392
*Papinianus ſecuri percuſſus à Baßiano Anton.* ibid.
*Papiniani epitaphium duplex* 390
*Papiniani laudes, & ſumma autoritas in Iure* 391
*Papinianiſtæ tertij anni auditores iuris* 463
*Papinianiſtæ vnde ſic dicti* 389
*Papyrius primus ſacrificiorum Rex, & Iuriſperitus* 233
*Sext. Papyrius Iuriſc. non celebris* 352
*Papyrij fœneratoris crudelitas & libido* 126
*Papyriorum familia antiqua paulatim conſenuit* 352
*Parentes coniugium liberis non prohibeant* 205
*Parricidium quando primum Romæ commiſſum: & leges de eo latæ* 162
*Parricidarum ſupplicium à quo inuentum* 162
*Pars viceſima hæreditatum & legatorum, qua lege, & quatenus fiſco delata* 205
*Patres conſcripti, lecti, Principes* 411
*Patres, Conſcriptiq́;* 47
*Patres à Romulo inſtituti, vnde ſic dicti, & Patricij, & Patres conſcripti* 22. 23
*Patria poteſtas à Numa parumper mitigata* 30
*Patria poteſtas maxima, ex lege Romuli* 27
*Paternæ ſeueritatis exemplum in Manlio ſententiam de filio ferente* 315

*Iulius Paulus I. C. Patauinus, Prætor, Conſul, Præfectus Pratorio* 396
*Pauli Iuriſconſulti libri quamplurimi in iure ſcripti* ibid.
*Paulus Virginius inter iuriſconſultos nominatur: de cuius vita & libris nihil conſtat* 336
Paulus de *Leazaris, Iuriſc.* 501
Paulus de *Caſtro I. C. eiuſque laudes, & epitaphium* 518
*Pauli Manutij liber Antiquitatum* 230
*Pax Carthaginenſibus lege data* 132
*Peculatus pœna extraordinaria* 215
*Peculatus definitio, eiuſque pœna varia* 214. 215
*Pedius I.C. & eius libri* 378
*Pedarij ſenatores: Pedarij Equites* 420
*Pegaſus I.C. Præfectus vrbi* 379
*Pegaſianum Senatuſconſultum* ibid.
*Perduellionis lex à Tullo Hoſtilio lata* 33
*Petrus Baſutius* 525
*Petrus de Vbaldis, tertius Baldi frater* 510
*Petrus de Bella Pertica Burgundus Iuriſc. eiuſque ſcripta varia* 491
*Petrus Vinea, Imperialis dignitatis aſſertor* 482
*Petrus Maurocenus Cardinalis* 518
*Petrus Matheſilanus* 525
*Petrus Paulus Pariſius* 539
*Petrus de Anchorano Iuriſc. eiuſq; epitaphium* 514
*Pharſalicum prælium inter Cæſarem & Pompeium* 176
*Philippus Decius auditor Iaſonis & aliorum anno 22. ætatis Doctor factus & profeſſor, eius laudes, & cum alijs ſimultas, à Felino accuſatus, deinde exul*

*in Galliam profugit, tandem meliori fortuna vſus, anno 1535. obijt, eius epitaphium* 538
*Pictoris cognomen in Familia Fabiorum vnde* 278
*Pignora capere, & pignoribus captis coercere, quid* 417
*Plebi commiſſa à Romulo* 25
*Plebiſcita vt populum tenerent, lege effectum* 107
*Plebis ſucceſſio in montem Sacrum* 77
*Placentinus iuris profeſſionem primus in Gallia propagauit* 473
*Plato laudatur, eiuſq́; inſignis locus explicatur* 6
*Plautus Iuriſconſultus* 385
*Pœna ſacrilegij varia* 216
*Pœna Peculatus extraordinaria* 215
*Pœna legis Iuliæ Repetundarum extraordinaria* 218
*Pœna Collegiorum illicitorum vnde ſumpta* 156
*Pœna legis Pompeiæ de parricidiis, duplex* 162.163
*Podagræ remedium* 337
*Politiani error notatus* 383
*Pompeius è Cæſaris amicitia ſe auertit: Brunduſium proficiſcitur, & exercitũ colligit, magnam claſſem cogit, ſuperbè ad mandata Cæſaris reſpondet, eruptionem in Cæſarianos facit, celeritati quoq; ſtudet, nimium ſibi fidit, acie excedit, ex caſtris profugit, Peluſium venit, interficitur* 167.179
*Pomponius Grammaticus* 371
*Pomponius multos Iuriſconſultos recenſere omiſit* 350
*Pomponius I.C. Alexandri Imp. conſiliarius, eiúſque libri* 397
*Pomponij error in numero Prætorum* 434
*Pomponij error de Craſſo* 327
*Pomponij error in Q. Mutio* 257
*Pompeiani ad dignitates non admittendi* 198

*Pompeia-*

*Pompeianorum nimia fiducia & ſpiritus: ac præmatura victoriæ deſignatio* 208
*Pontifex nemo bonus, niſi qui ius ciuile cognouerit* 343
*M. Portius Cato quibus artib. ſe exercuerit* 282
*M. Portius Cato M.F. Iuriſperitus* 295
*Poſtliminij ius cui olim non competeret* 329
*Poteſtas patria maxima, ex lege Romuli* 26
*Poteſtas patria à Numa parumper mitigata* 30
*Poteſtas & Imperium Dictatoris* 66
*Potitia gens, eiuſq; interitus* 238
*Prædium dotale quatenus non alienandum, vel obligandum* 210. & 213
*Præfectus Vrbis non habuit ius ſententiæ in ſenatu* 41
*Præfecti Prætorio ſucceſſerunt magiſtris equitum* 69
*Prælium Pharſalicum inter Cæſarem & Pompeium* 176
*Prætexta & bulla origo & inſtitutum* 40
*Prætor Romæ quare creatus* 451
*Prætor fideicommiſſarius: tutelaris* 434
*Prætor Vrbanus, eiuſq; officium multiplex* 435
*Prætura quando cœperit* 432
*Prætores duo: Vrbanus & Peregrinus: eorumq; differentia, & quando plures Prætores creari cœperint* 432
*Prætores qui publicis iudiciis præerant* 436
*Prætores ſex, quo anno primùm creati* 265
*de Prætorum poteſtate: an iuriſdictionis tantùm, an etiam meri vel mixti imperij fuerit* 451. 452. 444. 445
*Prætoris edictum primò ab Offilio compoſitum* 360
*Prætorio, eius libri* 390
*Prætura Romæ introducta* 122
*Pragmaticum ſiue Practicum tractandi iuris genus* 403

*Prehendere quid: & qui magiſtratus prehenſionem habuerint* 419
Primus ſacrificiorũ Rex Papyrius, & iuriſperitus 232
Princeps ſenatus quis olim dictus 410
Principum erga leges obſeruantia, vel contemptus, cauſa eſt conſeruationis vel interitus eorum 5
de Priuilegiis Scholaſticorum ſeu ſtudioſorum 467
Priſci Neratij libri in iure 382
Priuatæ rei ſtudium officit publicis conſiliis 76
Procreationis licentia, difficultatis occaſio 58
Proculi plures celebres 377
Proculus Iuriſconſultus familiaris Othoni Imp. ibid.
Proculiani vnde ſic appellati 378
Prolytæ vnde ſic dicti 464
Prouinciarũ diuiſio cũ Senatu ab Auguſto facta 224
Prouocationis lex à familia Valeria ter repetita 127
Publia lex quæ, & à quo & quando lata 86
Publicolæ nomen vnde L. Valerio inditum, eius res geſtæ 50
Publij Dictatoris leges aduerſus Senatum 124
Pyrrhus Epiri Rex in Italia bellum gerit: ab Appio contemnitur, in vrbem Romam non admittitur, vincitur & Italia expellitur 245.246

Q

Quæſitor, Quæſtor, Iudex quæſtionis, princeps iudicum 437
Quæſtio de ſicariis diui non perpetua, ſed extraordinaria 146
Quæſtio iuris perpetui, & vniuerſi generis, non hominum nomina, ſed rationes & argumẽta deſiderat 318
Quæſtiones perpetuæ quando primùm inſtituta, & cur ſic dictæ, & earum Prætores, Quæſtores 136

Quæſtio-

*Quæſtiones perpetuæ vnde ſic dictæ: & quæ* 436
*Quæſtura quo anno ætatis geri potuerit* 409
*Quæſtoriorum ſcribarum magna olim dignitas* 156
*Quinquennium Iuri diſcendo conſtitutum* 464

R

*RAinerus Foroliuienſis præceptor Bartoli, eius epitaphium* 500
*Raphael Cumanus ſiue Comēſis, eiúſq; epitaphium* 517
*Raphael Fulgoſius, eiúſq; epitaphium* ibid.
*Recuperatores vnde ſic dicti* 449
*Regni Troiani initium & progreſſus* 14
*Reges Latinorum poſt Æneam* 18
*Regula Catoniana, à quo nomen habeat* 295
*Remus & Romulus gemini ex Rhea Syluia nati* 17
*Remedium podagræ* 337
*Repudium propter ſpectatos ignorante merito ludos, miſſum* 255
*de Repetundis leges à variis latæ* 193
*Rerumpub. leges per Harmoniam à Platone quomodo depingantur* 6
*Rerum capitalium cognitio olim populo reſeruata* 144
*Reſponſum Cratippi de fatalibus imperiorū periodis* 177
*Rex Ægypti Ptolomæus, amicus Romanorum bello Punico* 254
*Rhea Syluia Numitoris filia* 19
*Richardus Malumbra Iuriſconſ. laudatur, eius epitaphium* 495
*Robertus Maranta floruit, anno* 1519. 540
*Rochus Curtius floruit, anno* 1515. 539
*Rofredus auditor Azonis: eiúſq; laus & ſcripta* 474
*Rogandarum ſententiarum in ſenatu modus* 424
*Rolandus Placiola I.C. eiuſq; epitaphia* 492

*Roma Vrbs quo anno & die condita* 20
*Romana Monarchia quando cœperit, & quanta fuerit* 14
*Romani vnde nomina ſoliti ſumere* 318
*Romanorum claſsis cõtra Carthaginenſes quanta fuerit* 301
*Romanorum quintus Rex Tarquinius priſcus, eiuſque res geſta, & virtutes* 42
*Romanorum primus Rex Romulus* 22
*Romanorum Rex ſecundus Numa Pompilius, pacificus & Iuriſconſultus* 30
*Romanorum Rex ſeptimus & vltimus Tarquinius ſuperbus, eius impietas, & tyrannis, res geſtæ* 50
*Romanorum Rex ſextus Seruius Tullius quomodo ad regnum peruenerit* 41
*Romanorum Rex tertius Tullus Hoſtilius, quo anno regnare cœperit* 33
*Romanum imperium multo ſanguine partum, multiſq; ciuilibus bellis conquaſſatum & perturbatum eſt* 1
*Romulus primus Romanorum Rex* 21
*Romulus & Remus gemini ex Rhea Syluia nati* 20
*Regium nomen Romæ deletum* 46
*Reſtitutio minorum à Prætoris cognitione pendet* 453
*Rubigalia feſta quæ, & quare inſtituta* 29
*Rutiliorum origo vnde* 329
*P. Rutilius Rufus in iuris ſcientia Mutij auditor, poſtea Tribunus pleb. & Conſul* 329
*Rutilius Rufus Iuriſperitus & orator, exemplum innocentiæ, ſinceritatis & candoris* 331. 332

S.

**Sabini Iuriſconſulti ſcripta** 374
**Sabini Cœlij liber de edicto Ædilium** 378

*Sacer-*

*Sacerdotes Salij vnde dicti* 29
*Sacerdotes à Romulo instituti* 24
*Sacerdotes in ſenatum non veniebant* 414
*Sacerdotũ numerus auctus, & dignitas plebi cõceſſa* 127
*Sacerdotiorum cooptio populo quadantenus impertita, rurſus adempta, & iterum reſtituta* 139.145.152
*de Sacerdotiis quæ leges, & quibus tẽporibus lata* 189
*de Sacramento egregia ſententia Speculatoris* 485
*Sacrilegij pœna varia* 89
*Saltatio cui nomen Titius* 3(5
*Saluius Iulianus Iuriſconſultus quo tẽpore vixerit* 386
*Sapientis nomen L. Attilio vnde tributum* 266
*Sapientium magna ſæpe & triſtia errata* 179
*Scæuola Augur, & Scæuola Pont. Max. apud ſcriptores confunduntur: & quomodo diſtinguendi* 3;8
*Scæuolæ Iuriſconſulti libri, & reſpondendi mos* 383. *Eiuſdem dictum* *ibid.*
*Scæuolæ cognomen, vnde in familia Mutiorum* 321
*Scæuolæ eloquentia & iuris ſcientia* 343
*Scæuolæ Conſulis in regenda Aſia integritas, aliis pro exemplo propoſita* 341
*Scipio Africanus Naſicæ filius, vnde hoc cognomen ſibi vendicauit, creatus Conſul triumphauit de Carthagine, cõtra luxum & laſciuiam ſeuerus* 272.275
*Scipio Æmilianus fit Conſul, eique Africa prouincia & bellum ſine ſorte à populo committitur, Vticam applicat* 308
*Scipio ſuaſit Carthaginem non delendã, & quare* 272
*Scipio Naſica in ſumma exiſtimatione apud Romanos, & optimus iudicatus, Prætor factus, Conſul, triumphat de Boiis, clarus in iuriſprudentia, eius facetum dictum* 267.268.269.270

*Scipio Africanus ſcribit libros ſex de Repub.* 275
*Scipionis triumphus de Carthagine* 314
*Scipionis nobile dictum, ſpectantis incendium Carthaginis* 3
*Scipionis geſta in Africa, & Senatu Rom. comprobantur* 261
*Scipionis edictum de Senatoribus* 269
*Scipionis Æmiliani in bello prudentia, fortitudo, in ſupplices hoſtes clementia* 303. & 304. 312.313.*cum ſeq.*
*Scholaſtica iuris interpretatio in quatuor conſiſtebat* 464
*Scribis negotiatio lege interdicta* 157
*Scribarum Quaſtoriorum magna olim dignitas* ibid.
*Scripta & eruditio Tuberonis* 336
*Seceßio in Auentinum, & montem ſacrum* 106
*Secures & faſces Conſulares quare ligarentur* 58
*Secta primum in iure introducta à Labeone* 369
*de Seditioſis ciuibus etiam diebus feſtis queri licere* 139
*Sempronius Sophus, ſiue Sapiens, Vnde ſic cognominatus, inuehitur in Appium Claudium, creatur Conſul, Pontifex, Cenſor, Prætor: & bello præficitur* 248.*cum ſeq.*
*Sempronij Tuditani Tribuni mil. oratio ad milites, idem Conſul factus, eiuſque geſta, & virtutes* 248. *cum ſeq.*
*Senaculum quid* 420
*Senator ſemel lectus ſemper manebat, niſi remoueretur* 412
*Senatoribus naues habere quando legibus prohibitum* 129
*Senatorius ordo praua Appij lectione deformatus* 237

*Sena-*

*Senatuſconſultum extremum atque vltimū quale* 167
*Senatuſconſultum per diſceßionem quomodo fieret* 424
*Senatuſconſultum quoddam tacitum, & quoddam vltimæ neceßitatis* 429
*Senatuſconſultum vrgente bellica neceßitate factum* 59
*Senatuſconſultum quando eſſet iuſtum, vel non* 420
*Senatuſconſulti duæ ſpecies ſeu genera* 426
*Senatores pedarij, pedibus in ſententiam euntes* 426
*Senatores quomodo legerentur, & quæ obſeruarentur in eorum lectione* 407
*Senatores non omnes qui ſententiam dicere poterant* 425
*Senatores an inuiti ire in ſenatum cogerentur* 416
*Senatores prehendi poterant iuſſu conſulis* 418
*Senatores conuocabantur aut edicto propoſito, aut voce præconis* 416
*Senatores qui excuſarentur ne adeſſent* 420
*Senatores eorumque liberi, à libertinorum nuptiis abſtineant* 205
*Senatum Roman. quis inſtituerit, & penes quos poteſtas legendi ſenatores fuerit* 407
*in Senatum venire quibus licuerit* 414
*Senatori iuſſa tria, & quæ* 430
*Senatori neceſſarium noſſe quid* ibid.
*Senatorum numerus quantus* 410
*Senatu moti, Antonius & Manlius, & quare* 413
*Senatus quo in loco haberetur, & quo tempore* 420. 421
*Senatum conuocare qui magiſtratus potuerint* 414. 415
*Senatus duplex, legitimus, vel indictus* 412
*Sententiis Iuriſconſultorum diſcrepantibus quæ obti-*

*neat* 391
*Sententijs diſcrepantibus qua ratione fieret Senatuſconſul.* 431
*Sententiam rogatus ſenator, modicè reſpondebat* 429
*Sepultura militum ab hoſte petita & conceſſa* 306
*Sepulchri Syllæ inſcriptio* 148
*Ser. Sulpitij laudes, & Iuris ac Iuſtitiæ ſtudium, ac libri de iure ſcripti, & qua occaſione iuri operam dare cœperit* 357. 358
*Seruius Tullius ſextus Romanorum Rex quomodo ad regnum peruenit* 41
*Seruius Sulpitius primus Iuris diſciplinæ artem adhibuit: & ſubtilitate alios ſuperauit, ut principem locum in iure obtineret, Prætor, & interrex, & Conſul, Præfectus Græciæ* 353. 354. 355. 356
*Ser. Sulpitio in legatione mortuo ſtatua poſita* 357. 358
*Seruidius Scæuola Iuriſc. Antonini Pij Conſiliarius, præceptor Seueri Imperatoris* 388
*Seuerus Imp filios ſuos Papiniano commendauit* 390
*Sæuitia creditorum antiquitus in debitores* 72
*Seueritatis paternæ exemplum in Manlio ſententiam de filio ferente* 312
*Seueritas Bruti in liberos, eius mors* 48
*Sextus Decretalium à quo publicatus* 488
*Sexti Pompeij ingenium præſtans & iuris ſcientia* 336
*Signorolus de Homodeis, Iuriſc. laudatur* 506
*Simon de Burſiano I.C. Cardinalis* 501
*Singularia iudicij Repetundarum* 218
*Socratis viri ſapientiſſ. & ſanctiſſ. fortitudo animi & conſtantia cum accuſaretur* 331
*Solonis & aliorum Græcorum leges à Romanis per legatos petitæ* 90

*Specu-*

*Speculator quo anno ediderit ſpeculum iuris* 485
*Statutum Genuenſe ne Doctores fiant pratores* 480
*Stoici in dicendo prudentes, & verborum architecti* 331
*Stola ſacerdotalis Pontificis Iudæorum vbi & quomodo olim tempore Romanorum cuſtodita* 375
*Studium priuatæ rei officit publicis conſiliis* 80
*Studioſorum priuilegia hodie iniquè attenuantur* 467
*Stulti prudentibus magis vtiles, quàm prudentes ſtultis* 288
*Suffragium non voce, ſed tabella, vt ferretur, lege cautum* 137.138
*Sulpitiorum familiæ origo, ex qua Seruius Sulpitius natus* 353
*Superfluum nihil bene conſtat* 284
*Superbi nomen vnde Tarquinio inditum* 44
*Supplicium parricidarum, à quo inuentum* 162
*Sylla phthiriaſi mortuus, & honorificè ſepultus* 148
*Sylla quæſtiones publicas ac perpetuas conſtituit, & de varijs rebus leges tulit* 144

T

*Tabellæ, ſeu ſuffragij per tabellam ferendi, libertas* 138
*Tarquinius Superbus ſeptimus & vltimus Romanorum Rex, eius impietas, & tyrannis, res geſtæ* 43.44
*Tarquinius Collatinus Conſul, quomodo magiſtratu ſe abdicauit* 49
*Tarquinius Priſcus quintus Romanorum Rex, eiúſque res geſtæ* 38.39.40
*Tarquiniorum pater Demaratus Corinthius* 41
*Tarquiniorum familia, & origo* 37
*Templi appellatio quid ſignificet* 422
*Termini agrorum, & Terminalis Iupiter, & Termina*

*le feſtum* 30
*Tertullianus Conſul, Theologus, Iuriſconſultus* 386
*Teſtamentum quomodo aperiendum* 205
*Teſtimonium inuito aduerſus quem non denunciandum* 209
*Theophili interpres, ac Æmilius notantur* 451
*Tiberius Caſar, Caligula & Claudius ab Appio deſcendunt* 246
*Tiberij Caſaris cum Nerua familiaritas* 372.373
*Tibicines in æde Iouis non licuiſſe veſci* 238
*Titius Cæſius Seruij Sulpitij auditor* 365
*Tribunorum militarium ſeu legionariorum officium, eorumque duo genera* 112.113
*Trebatius Iuriſconſultus celebris, non ex natalibus, ſed eruditione familiaris Ciceroni, & Caſari* 359
*Tribunus pl. lege Pompeia reſtituta ea, quæ Sylla ademerat* 159
*Tribunis pl. an Curiam ingredi permiſſum* 414
*Tribunis plebis ferendarum legum ius à Sylla ademptum* 145
*Tribuni militum vt à populo crearentur, lege cautum,* 127
*Tribuni plebis vnde ſic dicti, & quot initio ac deinde fuerint creati* 79
*Tribuni plebis, an magiſtratuum nomine contineantur* 80.81
*Tribuni pl. ſacroſancti. Eorum poteſtas & officium, & an contra Dictatoris imperium potuerint intercedere* 81.82
*Tribuni pl. Senatores effecti* 82
*Tribuni militum conſulari poteſtate creati* 112
*Tribuni pl. coercendi, non vocandi ius habuerunt* 419

*Tri-*

*Tribuum & Curiarum diſtributio à Romulo facta* 2
*Tribunorum pleb. creandorũ cauſa & occaſio* 70.71.72
*Triumphus Scipionis de Carthagine* 314
*Triumphi Cæſaris quatuor, Gallicus, Ægyptius, Ponticus, Africus, & quintus Hiſpanicus* 183.186
*Trinoctium vſurpationis quomodo computandum* 169. 344
*Triumphus Craſſo poſtulatus denegatur* 342
*Troiani belli cauſa eiúſque calamitas* 18
*Troianorum primus Rex Dardanus* 15
*Troiani regni initium & progreſſus* 14
*Tuberonum familiæ origo, tenuitas, & paupertas* 334
*Tubero Iuriſc. quo præceptore vſus, & quibus moribus fuerit* 363
*Tuberonis ſcripta, & eruditio* 336
*Tullus Hoſtilius Rex fulmine ictus obijt* 33
*Tullus Hoſtilius tertius Romanorum Rex, quo anno regnare cæperit* 31
*Tubero ex qua familia fuerit* 362

V

*Valerius Publicola legem de prouocatione tulit* 90
*Valerij Dictatoris edictum pro mitiganda plebe* 80
*Vdalris Zaſius Iuriſc. laudatur, obijt anno 1535. eius epitaphia* 544
*Venetæ leges à Richa. Malumbra digeſtæ* 495
*Veſtes palmatæ ſolis Conſulibus conceſſæ* 54
*Veſtitus diuerſitas vt præcipiatur, an vtile ſit Reip.* 393
*Vgolinus Iuriſc. eiúſque epitaphium* 476
*Victor Feltrenſis Iuriſc.* 511
*Viceſima pars hæreditatum, & legatorum, qua lege, & quatenus fiſco delata* 205

*Victoriatus nummus quando percuſſus, & qualis* 158
*Viduitatis conditio legato adiecta, quomodo remittatur* 205
*Vigilantibus iura ſubueniunt, dictum Scæuolæ* 388
*Vindius Verus Iuriſc tempore Antonini* 385
*Vita mortuorum, in memoria viuorum poſita* 357
*Viuendi ratio optima in ſtudio* 397
*Vlpianus inter Conſiliarios Alexandri Imp. præcipuus, eidem gratiſſimus & familiariſſimus, tandem à militibus interficitur* 393
*Vlpiani Iuriſc. origo ex Syria, eiúſq. vita & obitus* 392
*Vlpiani Iuriſc. laudes & encomia, & libri* 395
*Vocationem qui magiſtratus habuerint* 419
*Volumnij Conſ. cordatum & modeſtum reſponſum contra Appium* 242
*Voluntatis quæſtio facti eſt, de qua I.C. non reſpondent* 402
*Voluptas, maxima malorum eſca* 283
*Voluſus Melianus Antonini pij conſiliarius* 387
*Vſus codicillorum quando & à quo introductus* 310
*Vſusfructus omnium bonorum vxori relictus quid contineat* 476
*Vticenſes Romanis ſe dedunt* 301
*Vuerneri ſiue Irnerij I.C. Germani laus* 470
*Vxorem ex illa prouincia, quam quis adminiſtrat, ducere non licet* 194

Z

*Zaſij error de Papyrio* 235

FINIS.

I

Digitized by Google

Digitized by Google